วชิรญาณ

เล่ม ๑/๒๔ ฉบับ ๑-๖

เดือน ๑๒ - เดือน ๕ จ.ศ. ๑๒๔๖-๑๒๔๗

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
จัดพิมพ์
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

วชิรญาณ

เล่ม ๑/๒๔ ฉบับ ๑-๖

เดือนสิบสอง-เดือนห้า จ.ศ. ๑๒๔๖-๑๒๔๗

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
จัดพิมพ์
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

วชิรญาณ เล่ม ๑/๒๔ ฉบับ ๑-๖ เดือนสิบสอง-เดือนห้า จ.ศ. ๑๒๔๖-๑๒๔๗

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๖๐

จำนวน ๕๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

อาคารศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ๒๐ ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๘๘๐-๙๒๑๒

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วชิรญาณเล่ม ๑/๒๔ ฉบับ ๑-๖ เดือนสิบสอง-เดือนห้า จ.ศ. ๑๒๔๖-๑๒๔๗.-- กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๖๐.
๖๗๐ หน้า.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

๑. รวมเรื่อง. I. ชื่อเรื่อง.

๐๘๙.๙๕๙๑๑

ISBN 978-616-412-006-8

จัดพิมพ์โดย บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด

เลขที่ ๑๑ ซอยสุขุมวิท ๓๑ (สวัสดี) ถนนสุขุมวิท แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

www.nanmeebooks.com

เพลตที่ คลาสิคสแกน โทร. ๐-๒๒๙๑-๗๕๗๕ **พิมพ์ที่** อักษรสัมพันธ์ โทร. ๐-๒๔๒๘-๗๕๐๐

ผู้สนับสนุนโครงการ

เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ได้จัดพิมพ์หนังสือชุด วชิรญาณ ออกเผยแพร่เพื่อเฉลิมพระเกียรติด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

หนังสือชุด วชิรญาณ ประกอบด้วยหนังสือวชิรญาณ วชิรญาณวิเศษ วชิรญาณสุภาษิต วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ วชิรญาณวิเศษฉบับเฉลิมพระชนม์พรรษา และวชิรญาณสโมสร เป็นหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ออกโดยหอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๒๗ เป็นต้นมา โดยเริ่มออกหนังสือพิมพ์วชิรญาณเป็นรายเดือน จนถึงพุทธศักราช ๒๔๔๘ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๒๘ ถึงพุทธศักราช ๒๔๓๖ กรรมสัมปาทิกและสมาชิกหอพระสมุดฯ ได้ออกหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งเป็นรายสัปดาห์ ชื่อว่า หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ นอกจากนั้นในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ของบ้านเมือง หอพระสมุดวชิรญาณยังได้ออกหนังสือพิมพ์เฉลิมฉลองโอกาสพิเศษนั้นด้วย ได้แก่ หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษฉบับเฉลิมพระชนม์พรรษา และหนังสือวชิรญาณสโมสร หนังสือพิมพ์ที่ออกโดยหอพระสมุดวชิรญาณนี้ มีลักษณะเนื้อหาที่เป็นสารประโยชน์ ทั้งเรื่องเก่าที่ยังไม่เคยจัดพิมพ์เผยแพร่มาก่อน รวมทั้งเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ตลอดจนเรื่องแปลต่าง ๆ ที่น่าสนใจ โดยกรรมสัมปาทิก และสมาชิกหอพระสมุดฯ ในขณะนั้น อันได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ พระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิรยศิริ) และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งล้วนเป็นนักปราชญ์ผู้ทรงภูมิความรู้เป็นอย่างยิ่งของสังคมไทย ทำให้หนังสือชุดวชิรญาณยังคงเป็นหนังสือดีที่ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าอย่างแท้จริง

การจัดพิมพ์หนังสือชุด วชิรญาณ นี้ นับเป็นการจัดพิมพ์หนังสือครั้งสำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเป็นหนังสือเก่าที่มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี ซึ่งไม่เคยมีการนำมาจัดพิมพ์ให้สมบูรณ์อีกเลยหลังจากที่เลิกออกแล้ว ดังนั้นการจัดพิมพ์หนังสือชุดนี้เนื่องในมหามงคลวโรกาสฯ ดังกล่าว นอกจากจะเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถแล้ว ยังเป็นการเผยแพร่ความรู้จากหนังสือของหอพระสมุดวชิรญาณในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าทางวิชาการหลายสาขา โดยเฉพาะเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวรรณกรรมของชาติ

หนังสือชุด “วชิรญาณ”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำริจะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา จัดพิมพ์หนังสือชุด “วชิรญาณ” เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติในวาระสำคัญยิ่งนี้

หนังสือชุด “วชิรญาณ” เป็นหนังสือที่ออกในนามหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระบรมราชตระกูล ประกอบด้วยหนังสือ ๖ เรื่อง คือ วชิรญาณ วชิรญาณวิเศษ วชิรญาณสุภาษิต วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ วชิรญาณวิเศษฉบับเฉลิมพระชนม์พรรษา และวชิรญาณสโมสร โดยมีที่มาและสาระสังเขป ดังนี้

๑. วชิรญาณ เป็นหนังสือที่กำหนดออกเป็นรายเดือน รวมเย็บเล่มได้ ๒๔ เล่ม ออกครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๗–๒๔๒๘ แล้วหยุดไป กลับมาออกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗–๒๔๔๘ รวม ๑๒ ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ ให้ความเพลิดเพลินแก่สมาชิก ตลอดจนรายงานข่าวสารของหอพระสมุดฯ

เนื้อเรื่องแบ่งเป็น ๘ แผนก คือ

๑. คำนำ เป็นเรื่องแสดงความคิดเห็นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง
๒. การต่างประเทศ รวมเรื่องต่าง ๆ ในนานาประเทศที่สมาชิกส่งมาลงพิมพ์
๓. กิจการ เป็นเรื่องที่เห็นว่ามีคุณประโยชน์ เพื่อความรู้ ความประพฤติ ตลอดจนการประกอบสัมมาอาชีพ
๔. เรื่องอ่านเล่น เป็นนิทาน หรือเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้สมาชิกอ่านแล้วสนุกสนานเพลิดเพลิน
๕. เบ็ดเตล็ด เป็นเรื่องปกิณกะ
๖. เรื่องโบราณ เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ที่ควรรู้ ได้แก่ จดหมายเหตุ สารตราถึงเมืองประเทศราช เป็นต้น
๗. โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน
๘. รายงานหอพระสมุดวชิรญาณ รายงานการประชุมกรรมสัมปาทิก (กรรมการ) และกิจการของหอพระสมุดฯ

๒. วชิรญาณวิเศษ เป็นหนังสือที่มีกำหนดออกเป็นรายสัปดาห์ ออกครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๘ และฉบับสุดท้ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖ รวมเย็บเล่มได้ ๙ เล่ม

วชิรญาณวิเศษเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๒๗ มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ (พระยศขณะนั้น) เป็นสภานายก ทรงคิดจะจัดทำหนังสือข่าวสารของหอพระสมุดวชิรญาณให้แตกต่างจากหนังสือวชิรญาณที่ได้ออกมาแล้ว โดยการออกหนังสือขึ้นอีกเล่มหนึ่งชื่อว่า “วชิรญาณวิเศษ” กำหนดออกทุก ๓ วัน คือวันอาทิตย์และวันพฤหัสบดี ควบคู่กันไปกับการออกหนังสือวชิรญาณ จุดประสงค์ของวชิรญาณวิเศษ คือรายงานข่าวราชการที่เกิดขึ้นทุกวันโดยพิมพ์แจกสมาชิกหอพระสมุดฯ เพื่อทราบ หนังสือนี้ออกได้ไม่นานจึงยกเลิก เนื่องจากโรงพิมพ์หลวงไม่มีกระดาษสำหรับพิมพ์

ต่อมาเมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ได้ทรงรื้อฟื้นหนังสือวชิรญาณวิเศษขึ้น แล้วเปลี่ยนเวลาออกและวัตถุประสงค์เสียใหม่ เป็นออกทุก ๗ วัน ฉบับแรกเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๒๘ และมีเนื้อหาสาระเพิ่มมากขึ้น กำหนดให้กรรมสัมปาทิกผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเรียบเรียงเรื่องมาลง อีกทั้งเชิญสมาชิกร่วมเขียนเรื่องมาลงพิมพ์ด้วย ขณะเดียวกันเมื่อทรงออกวชิรญาณวิเศษแล้ว วชิรญาณรายเดือนที่ออกอยู่จึงทรงยกเลิกไป

วชิรญาณวิเศษที่ออกใหม่นี้ มีการเปลี่ยนแปลงขนาดและรูปเล่ม คือ กว้าง ๒๔ เซนติเมตร ยาว ๓๒ เซนติเมตร วัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องแสวงหาความรู้ตลอดจนความบันเทิงแก่สมาชิกหอพระสมุดฯ ดังนั้นเนื้อหาภายในเล่มจึงมีเรื่องดี ๆ น่ารู้ น่าอ่านมากมาย ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ขนบธรรมเนียมของบ้านเมือง เรื่องเหล่านี้กรรมสัมปาทิกและสมาชิกแต่งขึ้นเองบ้าง แปลจากหนังสืออื่นบ้าง นำเรื่องเก่าทั้งวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ศาสนา มาลงพิมพ์ใหม่ บางเรื่องเป็นประโยชน์แก่การประกอบอาชีพ บางปีนำประกาศพระราชบัญญัติในรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ มาพิมพ์ไว้เพื่อผู้อ่านจะได้รับทราบ วชิรญาณวิเศษออกอยู่นาน ๙ ปี ๙ เล่ม จึงยกเลิก

๓. วชิรญาณสุภาษิต เป็นหนังสือที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระบรมราชตระกูล แทนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือวชิรญาณสุภาษิตขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสจัดงานฉลองหอพระสมุดวชิรญาณที่ได้ตั้งมาเป็นปีที่ ๘ และพิธีเปิดอาคารใหม่ ณ บริเวณตึกโรงทองเก่า (ปัจจุบันคือตึกสำนักราชเลขาธิการ) เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๓๒

เนื้อเรื่องนั้น ทรงขอให้สมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณทั้งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และพระราชาคณะ จำนวน ๒๙๒ ท่าน แต่งโคลงหรือสุภาษิตอย่างสั้น ๆ ตามความถนัด พอให้เป็นสำนวนโวหารของสมาชิก จะใช้คำประพันธ์ชนิดใดก็ได้ไม่จำกัด ทั้งโคลงกระทู้ ฉันท์ กาพย์ กลอน ร้อยแก้ว บางข้อเป็นสุภาษิตของเก่าที่ผู้แต่งประทับใจ หรือเป็นสุภาษิตที่นิยมกันในสมัยนั้น แล้วส่งมาจัดพิมพ์ เนื้อหามีทั้งคติโลกและคติธรรม แนะนำให้ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดีอันเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ประพฤติตาม

๔. วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ เป็นหนังสือที่ออกเพียงฉบับเดียว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๓ ประกอบด้วยเนื้อหา ๖ เรื่อง เป็นพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์และนิพนธ์ของกรรมสัมปาทิกทั้งหมด มีจำนวนหน้า ๔๓ หน้า

๕. วชิรญาณวิเศษฉบับเฉลิมพระชนม์พรรษา เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๓๗ พรรษา ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๓๓ ประกอบด้วยเนื้อหา ๖ เรื่อง เป็นพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ และนิพนธ์ของกรรมสัมปาทิกทั้งหมดเช่นเดียวกับวชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ มีจำนวนหน้า ๒๖ หน้า

๖. วชิรญาณสโมสร เป็นหนังสือเพียงฉบับเดียวที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พิธีเปิดอาคารใหม่ ณ สัลลักษณสถาน (ปัจจุบันคือ ศาลาสหทัยสมาคม)

เมื่อวันที่ ๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๓๕ ประกอบด้วยเนื้อหา ๑๑ เรื่อง เป็นพระนิพนธ์ และนิพนธ์ของกรรมสัมปาทิก ๑๑ ท่าน มีจำนวนหน้า ๔๒ หน้า

นอกจากหนังสือวชิรญาณที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสพิเศษทั้ง ๓ คราวแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล สภานายกปีที่ ๑๓ มีพระดำริที่จะพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานพระราชพิธีรัชดาภิเษก พุทธศักราช ๒๔๓๖ ขึ้นอีกเล่มหนึ่ง เพื่อแจกแก่สมาชิกดังเช่นที่ผ่านมา ให้ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า วชิรญาณรัชดาภิเษก โดยทรงรวบรวมโคลงจารึกแต่งประทีป พระนิพนธ์และนิพนธ์ของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง ที่แต่งประดับลับแลไฟในงานพระราชพิธีรัชดาภิเษกที่จัด ณ พระราชวังบางปะอิน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖ มาจัดพิมพ์เป็นเล่ม อย่างไรก็ดี หอพระสมุดวชิรญาณก็ไม่ได้พิมพ์หนังสือวชิรญาณรัชดาภิเษกออกมาตามที่ตั้งความประสงค์ไว้ แต่ได้นำโคลงจารึกฯ นี้ไปลงพิมพ์เป็นตอน ๆ ไว้ในหนังสือวชิรญาณฉบับออกรายเดือน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗

นอกเหนือจากหนังสือวชิรญาณทั้ง ๗ เรื่องดังกล่าวแล้ว กรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๑๐ มีพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ (พระยศในขณะนั้น) เป็นสภานายก มีพระประสงค์จะผลิตหนังสืออีกเล่มหนึ่ง ให้ชื่อว่า แก่นวชิรญาณ เป็นการรวบรวมบรรดาเรื่องที่ลงพิมพ์กระจัดกระจายอยู่ในวชิรญาณเล่มต่าง ๆ นำมาจัดหมวดหมู่และรวมเป็นเล่มให้เป็นหนังสือชุด (Series) เพื่อความสะดวกในการอ่านและการศึกษาค้นคว้า แก่นวชิรญาณ เล่มแรกที่กรรมสัมปาทิกได้จัดพิมพ์คือ การรวบรวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ลงพิมพ์ในวชิรญาณวิเศษ เล่ม ๔ พุทธศักราช ๒๔๓๑ และเล่ม ๕ พุทธศักราช ๒๔๓๒ เรียกหนังสือเล่มนี้ว่า พระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๑๒ ได้มอบหมายให้โรงพิมพ์หม่อมเจ้าวัชรินทร์จัดพิมพ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖

สำหรับ **สารบัญหนังสือชุด “วชิรญาณ”** เป็นการรวมรายชื่อเรื่องต่าง ๆ ที่จัดพิมพ์ไว้ในหนังสือชุด “วชิรญาณ” ทุกเล่ม มีดรรชนี ซึ่งมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาได้จัดทำขึ้นใหม่ เพื่อประโยชน์และความสะดวกรวดเร็วในการศึกษาค้นคว้า

ความนำ
หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม

หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม มีประวัติความเป็นมายาวนานร่วมสมัยกับการก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ และมีรายละเอียดการดำเนินงานมาเป็นลำดับกว่า ๑๐ ปี จัดพิมพ์โดยหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระบรมราชตระกูล มีลักษณะเป็นวารสารรายเดือน ซึ่งเดิมเรียกว่า หนังสือพิมพ์ ออกครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๗ ในสมัยกรรมสัมปาทิกสภา (คณะกรรมการ) หอพระสมุดวชิรญาณ ปีที่ ๔ มีสมเด็จพระเจ้า–บรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ครั้งดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์–วโรปการ เป็นสภานายก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดพิมพ์ความรู้ทางวิชาการที่ดีมีประโยชน์ พิมพ์ออกเผยแพร่เดือนละเล่ม มีการดำเนินงานเป็น ๒ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ ออกหนังสือชื่อวชิรญาณ ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๗–๒๔๒๘ รวมปีกว่า แล้วเปลี่ยนชื่อและกำหนดการออกใหม่เป็น หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ

ระยะที่ ๒ ออกหนังสือชื่อวชิรญาณ ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๓๗–๒๔๔๘ รวม ๑๒ ปี

หนังสือวชิรญาณที่ออกในระยะที่ ๑ รวมเย็บเล่มได้ ๒ เล่ม ดังนี้

เล่ม ๑ ประกอบด้วยฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๖ รวม ๖ ฉบับ เริ่มออกตั้งแต่วันที่ ๑๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗ ถึงวันที่ ๑๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๒๘ จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์พระเทพผลู (สิน ปริกกัมศิล) ณ ตำบลบางลำพูล่าง จำหน่ายราคาเล่มละ ๕ สลึง

เล่ม ๒ ประกอบด้วยฉบับที่ ๗ ถึงฉบับที่ ๑๓ รวม ๗ ฉบับ เริ่มออกตั้งแต่วันที่ ๑๔ เมษายน ถึงวันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๒๘ และเนื่องจากในปีนี้มีเดือน ๘ สองครั้ง ดังนั้นเล่มที่ ๑๐ จึงเป็นเล่มที่ออกในเดือน ๘ หลังเพิ่มอีกเล่มหนึ่ง ตั้งแต่เล่มที่ ๗ เป็นต้นมาได้จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของหม่อมราชวงศ์เนตร อิศรางกูร ตำบลวัดระฆังโฆสิตาราม จำหน่ายราคาเล่มละ ๕ สลึงเช่นเดิม

เนื้อเรื่องต่าง ๆ ในหนังสือนั้น กรรมสัมปาทิกเป็นผู้จัดหาและเรียบเรียงมาลงพิมพ์ โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

๑. เป็นเรื่องทางวิชาการที่ดีมีประโยชน์ ก่อให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ ซื่อสัตย์และกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๒. มาจากหนังสือเก่าที่เป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

๓. เป็นเรื่องที่แต่งดี ไม่ก่อให้เกิดการวิวาทกัน

๔. เป็นเรื่องแบบแผนงานราชการ

๕. เป็นเรื่องสนุกสนานต่าง ๆ

หนังสือพิมพ์วชิรญาณระยะที่ ๑ นี้ แต่ละเล่มมีขนาด ๘ หน้ายก หนาประมาณ ๑๐๐ หน้า และจัดพิมพ์ฉบับละ ๘๐๐ เล่ม ต่อมาคณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณปีที่ ๕ ซึ่งมีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นสภานายก มีความเห็นว่า ควรจะเปลี่ยนแปลงการออกหนังสือวชิรญาณเสียใหม่

โดยยกเลิกการออกหนังสือวชิรญาณรายเดือน มาเป็นการออกหนังสือวชิรญาณรายสัปดาห์แทน เรียกชื่อใหม่ว่า หนังสือวชิรญาณวิเศษ หนังสือวชิรญาณระยะแรกจึงยุติลง

หนังสือวชิรญาณที่ออกในระยะที่ ๒ มี ๑๓๒ ตอน รวมเย็บเล่มได้ ๒๒ เล่ม มีความเป็นมาดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๓๖ ปลายปีของกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๑๓ ซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ครั้งดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล ทรงเป็นสภานายก มีพระดำริจะปรับปรุงหนังสือวชิรญาณวิเศษที่ออกอยู่ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ให้ดีขึ้น โดยปรับปรุงระยะเวลาในการออกเผยแพร่จากเดิมที่ออกเป็นรายปักษ์ทุกวันพฤหัสบดี มาออกเป็นรายเดือนและเย็บเล่มเป็นปกอ่อนเหมือนคราวที่ออกครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ เรียกหนังสือนี้ว่า หนังสือวชิรญาณ มีกำหนดออกในวันที่ ๑ ของทุกเดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๓๗ เป็นต้นไป โดยแบ่งเนื้อหาเป็น ๘ แผนก คือ

๑. คำนำ เป็นเรื่องแสดงความคิดเห็นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

๒. การต่างประเทศ รวบรวมเรื่องต่าง ๆ ในนานาประเทศมาลงพิมพ์

๓. กิจการ เป็นเรื่องที่มีประโยชน์เพื่อความรู้ และการประกอบอาชีพ

๔. เรื่องอ่านเล่น ว่าด้วยนิทาน เรื่องประหลาดที่ทำให้สนุกสนาน

๕. เบ็ดเตล็ด เรื่องปกิณกะต่าง ๆ

๖. เรื่องเก่า เป็นเรื่องโบราณนำมาลงไว้ให้ผู้อ่านได้ทราบ

๗. โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

๘. รายงาน เพื่อรายงานกิจการของหอพระสมุดวชิรญาณ

หนังสือวชิรญาณที่ออกในระยะที่ ๒ นี้มีขนาดและรูปเล่มเหมือนฉบับที่ออกในระยะแรก คือเล่มหนึ่งมีขนาด ๘ หน้ายก ความหนา ๑๐๐ หน้า แต่มีการเปลี่ยนแปลงตราหอพระสมุดวชิรญาณบนปกหนังสือเสียใหม่ จากรูปแบบกลมเล็ก เป็นตราหอพระสมุดวชิรญาณที่มีตัวหนังสือและเครือดอกไม้ แกะตราโดยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) นอกจากนี้ ได้เปลี่ยนการเรียกลำดับเล่มของหนังสือ จากเล่มที่ ๑ ฉบับ ๑–๖ เล่มที่ ๒ ฉบับ ๗–๑๓ มาใช้คำว่า “ตอน” แทน “เล่ม” เป็นตอนที่ ๑ ตอนที่ ๒ เรียงไปตามลำดับ หนังสือที่ออกทั้งหมดตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๗ ถึงพุทธศักราช ๒๔๔๘ มีทั้งสิ้น ๑๓๒ ตอน ในแต่ละปีกรรมสัมปาทิกได้รวมเย็บเล่มเป็นปีละ ๒ เล่ม เล่มละ ๖ ตอน รวม ๒๒ เล่ม แต่เนื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติมีการรวมเย็บเล่มไม่แน่นอน ดังนั้นต้นฉบับในระยะที่ ๒ ทั้ง ๑๓๒ ตอน จึงมีเพียง ๑๖ เล่ม ดังนี้

เล่ม ๑	ตอนที่ ๑–๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๓
เล่ม ๒	ตอนที่ ๗–๑๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๔–กันยายน ร.ศ. ๑๑๔
เล่ม ๓	ตอนที่ ๑๓–๑๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๔–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔
เล่ม ๔	ตอนที่ ๑๙–๓๐	จำนวน ๑๒ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๕–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕
เล่ม ๕	ตอนที่ ๓๑–๔๘	จำนวน ๑๘ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๖–กันยายน ร.ศ. ๑๑๗

เล่ม ๖	ตอนที่ ๔๙–๕๔	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๗–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๗
เล่ม ๗	ตอนที่ ๕๕–๖๖	จำนวน ๑๒ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๘–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘
เล่ม ๘	ตอนที่ ๖๗–๗๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๙–กันยายน ร.ศ. ๑๑๙
เล่ม ๙	ตอนที่ ๗๓–๗๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๙–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๙
เล่ม ๑๐	ตอนที่ ๗๙–๙๐	จำนวน ๑๒ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๐–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๐
เล่ม ๑๑	ตอนที่ ๙๑–๙๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๑–กันยายน ร.ศ. ๑๒๑
เล่ม ๑๒	ตอนที่ ๙๗–๑๐๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๑–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑
เล่ม ๑๓	ตอนที่ ๑๐๓–๑๑๔	จำนวน ๑๒ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๒–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒
เล่ม ๑๔	ตอนที่ ๑๑๕–๑๒๐	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๓–กันยายน ร.ศ. ๑๒๓
เล่ม ๑๕	ตอนที่ ๑๒๑–๑๒๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓
เล่ม ๑๖	ตอนที่ ๑๒๗–๑๓๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๔–กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม ได้ยุติการออกตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๔๔๘ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๘ โดยโปรดให้รวมหอพระสมุดวชิรญาณ หอพระมณเฑียรธรรม และหอพุทธสาสนสังคหะเข้าด้วยกัน แล้วพระราชทานชื่อว่า หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร การแต่งตั้งกรรมสัมปาทิกสภาให้ผลัดเปลี่ยนกันบริหารหอพระสมุดวชิรญาณปีละคณะจึงยกเลิกไป ส่งผลให้การจัดพิมพ์หนังสืออันเป็นหน้าที่ของกรรมสัมปาทิกแต่ละคณะยุติลงด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่า หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่มนี้ เป็นหนังสือดีมีคุณค่าที่ผ่านการเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีทุกเล่ม โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งข้าราชการที่เกี่ยวเนื่องทั้งหลายต่างก็ได้ทรงร่วมบริหารจัดการหนังสือวชิรญาณให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพื่อให้หนังสือนี้เป็นสโมสรแห่งวิชาความรู้และแบบแผนราชการทั้งเก่าและใหม่ รวมทั้งยังเป็นสถานที่ฝึกหัดการศึกษา เรียนรู้และเรียบเรียงค้นคว้าหนังสือวิชาการของสังคมไทยในช่วงเวลาหนึ่ง นอกจากจะเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวรรณกรรมของชาติแล้ว ยังเป็นภาพสะท้อนทัศนคติและแนวคิดของชนชั้นนำในสังคมต่อการเตรียมความพร้อมของประชาชน เพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนระบบการปกครองของประเทศตามกระแสโลก หนังสือนี้จึงมีคุณค่า สมควรที่อนุชนจะช่วยกันดูแลรักษาให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติสืบไป

คำชี้แจง
หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม

ในการจัดพิมพ์หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่มนี้ มีคำอธิบายเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ การให้เลขหน้า สารบัญและคำแนะนำในการใช้ดังนี้

การจัดพิมพ์ ใช้วิธีการถ่ายภาพ (Plate) จากต้นฉบับการพิมพ์ครั้งแรกตามลำดับฉบับและวันเดือนปีที่ออกหนังสือวชิรญาณ พร้อมข้อมูลรายละเอียดตามต้นฉบับเดิมทุกประการ ดังนั้น ถ้อยคำสำนวน พระนามหรือนาม และพระอิสริยยศของแต่ละพระองค์ หรือยศของแต่ละบุคคล จึงมีวิธีการเขียนตัวสะกด การันต์ ตามความนิยมในสมัยนั้น โดยไม่มีการแก้ไข การจัดพิมพ์ได้ใช้เทคโนโลยีในการตกแต่งภาพ (Retouch) เพื่อให้สะดวกต่อการอ่าน

การให้เลขหน้า เนื่องจากต้นฉบับเดิมมีเลขหน้าของหนังสือไม่แน่นอน บางตอนเลขหน้าไม่ต่อเนื่องกัน บางตอนเลขหน้าซ้ำ และบางตอนเลขหน้าขาด ทำให้เกิดความยุ่งยากในการใช้ ดังนั้นจึงได้กำหนดเลขหน้าขึ้นใหม่ โดยวางเลขหน้าหนังสือที่กำหนดใหม่ไว้ที่ด้านล่างทั้งหน้าซ้ายและหน้าขวาของหนังสือ ส่วนเลขหน้าหนังสือเดิมจะอยู่ด้านบนบริเวณมุมซ้ายและขวาของหนังสือ พร้อมชื่อเรื่องแต่ละเรื่องและชื่อหนังสืออยู่บริเวณกลางหน้าทุกหน้าในหนังสือเล่มนั้น สำหรับหน้าพระราชนิพนธ์คำนำ ความนำหนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม คำชี้แจงหนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม บทนำหนังสือวชิรญาณแต่ละเล่ม และสารบัญ ซึ่งเป็นส่วนที่มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาจัดทำขึ้นใหม่เพื่อการพิมพ์ในครั้งนี้ จะใช้ตัวพยัญชนะไทยกำกับบอกลำดับหน้า เพื่อจำแนกความแตกต่างระหว่างส่วนนำและเนื้อหาให้ชัดเจน ส่วนดรรชนีท้ายเล่ม ภาคผนวก ๑ และภาคผนวก ๒ จะใช้เลขหน้าที่กำหนดขึ้นใหม่ซึ่งต่อเนื่องกับเนื้อหา

สารบัญของหนังสือ คงใช้อักขรวิธีตามต้นฉบับเดิมโดยแบ่งเป็น ๔ ช่อง คือ เนื้อหา ชื่อผู้แต่ง เลขหน้าตามต้นฉบับเดิม และเลขหน้าที่กำหนดขึ้นใหม่ ส่วนชื่อผู้แต่งที่เป็นพระนามเจ้านายและนามข้าราชการที่ปรากฏในสารบัญของหนังสือได้กำหนดเลขเชิงอรรถไว้ และทำคำอธิบายเพิ่มเติมการเปลี่ยนแปลงพระอิสริยยศและยศไปจากเวลาที่ทรงพระนิพนธ์และประพันธ์เรื่องนั้น ๆ ไว้ในภาคผนวก ๑ อีกประการหนึ่ง ต้นฉบับเดิมของหนังสือวชิรญาณนั้น เมื่อนำมารวมเย็บเล่มแล้วได้จัดทำสารบัญรวมครึ่งปี จำนวน ๖ ตอน แทรกไว้ด้านหน้าก่อนถึงเนื้อหาด้วย ซึ่งทำให้เห็นว่ามีสารบัญซ้อนสารบาญ

การรวมเล่ม ต้นฉบับหนังสือวชิรญาณของหอสมุดแห่งชาติที่ได้นำวชิรญาณตอนต่าง ๆ มารวมเย็บเล่มนั้น แต่ละเล่มมีจำนวนตอนไม่แน่นอน บางเล่มมี ๖ ตอน บางเล่มมี ๑๒ ตอน และบางเล่มมีถึง ๑๘ ตอน ทำให้เกิดปัญหาต่อการศึกษาค้นคว้า ในการพิมพ์ครั้งนี้มูลนิธิฯ จึงจัดแบ่งการรวมเล่มให้เป็นไปตามที่กรรมสัมปาทิกกำหนด คือรวมเย็บเล่มปีละ ๒ เล่ม เล่มละ ๖ ตอน และได้นำหนังสือวชิรญาณฉบับที่ ๑–๑๓ ซึ่งออกเป็นครั้งแรกพุทธศักราช ๒๔๒๗ มารวมไว้ในหนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่มนี้ด้วย ดังนี้

เล่ม ๑	ฉบับที่ ๑–๖	จำนวน ๖ ฉบับ	ประจำเดือนตุลาคม จ.ศ. ๑๒๔๖–เมษายน จ.ศ. ๑๒๔๖
เล่ม ๒	ฉบับที่ ๗–๑๓	จำนวน ๗ ฉบับ	ประจำเดือนพฤษภาคม จ.ศ. ๑๒๔๗–พฤศจิกายน จ.ศ. ๑๒๔๗
เล่ม ๓	ตอนที่ ๑–๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๓

เล่ม ๔	ตอนที่ ๗–๑๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๔–กันยายน ร.ศ. ๑๑๔
เล่ม ๕	ตอนที่ ๑๓–๑๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๔–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔
เล่ม ๖	ตอนที่ ๑๙–๒๔	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๕–กันยายน ร.ศ. ๑๑๕
เล่ม ๗	ตอนที่ ๒๕–๓๐	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕
เล่ม ๘	ตอนที่ ๓๑–๓๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๖–กันยายน ร.ศ. ๑๑๖
เล่ม ๙	ตอนที่ ๓๗–๔๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๖
เล่ม ๑๐	ตอนที่ ๔๓–๔๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๗–กันยายน ร.ศ. ๑๑๗
เล่ม ๑๑	ตอนที่ ๔๙–๕๔	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๗–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๗
เล่ม ๑๒	ตอนที่ ๕๕–๖๐	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๘–กันยายน ร.ศ. ๑๑๘
เล่ม ๑๓	ตอนที่ ๖๑–๖๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๘–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘
เล่ม ๑๔	ตอนที่ ๖๗–๗๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๙–กันยายน ร.ศ. ๑๑๙
เล่ม ๑๕	ตอนที่ ๗๓–๗๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๑๙–มีนาคม ร.ศ. ๑๑๙
เล่ม ๑๖	ตอนที่ ๗๙–๘๔	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๐–กันยายน ร.ศ. ๑๒๐
เล่ม ๑๗	ตอนที่ ๘๕–๙๐	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๐
เล่ม ๑๘	ตอนที่ ๙๑–๙๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๑–กันยายน ร.ศ. ๑๒๑
เล่ม ๑๙	ตอนที่ ๙๗–๑๐๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๑–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑
เล่ม ๒๐	ตอนที่ ๑๐๓–๑๐๘	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๒–กันยายน ร.ศ. ๑๒๒
เล่ม ๒๑	ตอนที่ ๑๐๙–๑๑๔	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๒–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒
เล่ม ๒๒	ตอนที่ ๑๑๕–๑๒๐	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๓–กันยายน ร.ศ. ๑๒๓
เล่ม ๒๓	ตอนที่ ๑๒๑–๑๒๖	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓–มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓
เล่ม ๒๔	ตอนที่ ๑๒๗–๑๓๒	จำนวน ๖ ตอน	ประจำเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๔–กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

ระยะเวลาที่ออกหนังสือ หนังสือวชิรญาณแต่ละปีจะเริ่มออกต้นเดือนตุลาคมของปีหนึ่งไปสิ้นสุดในเดือนกันยายนของปีถัดไป แต่เนื่องจากในขณะนั้นวันขึ้นปีใหม่ของไทยเริ่มในเดือนเมษายน เดือนมีนาคมจึงยังเป็นปีรัตนโกสินทร์ศกเดิมอยู่

การใช้หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม

๑. การค้นเรื่อง สามารถค้นได้จากรายการสารบัญหนังสือตามลำดับตอนที่ปรากฏในต้นฉบับแต่ละเล่ม

๒. เลขหน้าของเนื้อเรื่องในสารบัญ สามารถดูได้ทั้งเลขหน้าจากต้นฉบับเดิมที่อยู่ด้านบน หรือเลขหน้าที่กำหนดขึ้นใหม่ทางด้านล่างของหน้าหนังสือ

๓. ดรรชนีมี ๒ ประเภท คือดรรชนีทั่วไป ซึ่งได้เพิ่มเติมนามเดิมและนามสกุลของข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ไว้เท่าที่สามารถค้นหาได้ โดยใช้ตัวพิมพ์เอน และดรรชนีนามเดิมของข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์

บทนำ
หนังสือวชิรญาณ เล่ม ๑/๒๔

หนังสือวชิรญาณ เล่ม ๑ ในหนังสือชุดวชิรญาณ ๑๘ เล่ม ประกอบด้วยหนังสือวชิรญาณ ฉบับที่ ๑ เดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗ (จ.ศ. ๑๒๔๖) ถึงฉบับที่ ๖ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๒๘ (จ.ศ. ๑๒๔๗) รวม ๖ ตอน เป็นหนังสือที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรรมสัมปาทิกสภา (คณะกรรมการหอพระสมุด วชิรญาณ) ปีที่ ๔ ดังนี้

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ	เป็น	สภานายก
พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประภัศร	เป็น	อุปนายก
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต	เป็น	เลขาธิการ
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร	เป็น	สาราณียกร
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์	เป็น	เหรัญญิก
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ	เป็น	บรรณารักษ์
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม	เป็น	ปฏิคม
พระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)	เป็น	ผู้ช่วยสาราณียกร
พระยานรรัตนราชมานิต (โต บุนนาค)	เป็น	ผู้ช่วยปฏิคม

เรื่องที่น่าสนใจภายในเล่มได้แก่ *พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยชื่อถนนแลคลอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องโคลงโสฬสไตรยางค์ เทศนาในการสมโภชพระนครครบร้อยปี พระนิพนธ์พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เรื่องพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรื่องชื่อช้างประจำทิศ ตำรายาเตรษ นามกรรมสัมปาทิกแลสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ฯลฯ*

หนังสือวชิรญาณเล่ม ๑ ซึ่งตามกำหนดออกเป็นรายเดือนนั้น กรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๔ ได้ปรับปรุงแก้ไขมาจากหนังสือวชิรญาณที่กรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๓ ได้เคยพิมพ์ออกทุก ๑๕ วัน โดยฉบับที่ ๑ ออกครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗ ลักษณะเป็นหนังสือปกอ่อน มีตราหอพระสมุดวชิรญาณแบบกลมเล็กอยู่ด้านบนกลางหน้ากระดาษ รูปเล่มขนาด ๘ หน้ายก ความหนาประมาณ ๑๐๐ หน้า จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์พระเทพผลู (สิน ปริกกัมศิล) ที่ตำบลบางลำพูล่าง พิมพ์ฉบับละ ๘๐๐ เล่ม และจำหน่ายราคาเล่มละ ๕ สลึง เมื่อถึงสิ้นปีจะเย็บเล่มรวมกันเข้าปกแข็งแบ่งเป็น ๒ เล่ม ๆ ละ ๖ ฉบับ

ต้นฉบับหนังสือวชิรญาณเล่ม ๑ มีการพิมพ์ผิดพลาดหลายแห่งคือ

ฉบับที่ ๒ หน้าเดิม ๒๑๗ พิมพ์ข้อความที่หัวกระดาษผิดเป็น กรุงสวิเดนแลนรเวย์ ที่ถูกคือ ลักษณพระราชสาสน์แลสารต่างๆ

หน้าเดิม ๒๒๓, ๒๒๗, ๒๒๙ พิมพ์ข้อความที่หัวกระดาษผิดเป็น ลักษณพระราชสาสน์แลสารต่างๆ ที่ถูกคือ ทารกาภิบาล

หน้าเดิม ๒๒๕ พิมพ์ข้อความที่หัวกระดาษผิดเป็น กรุงสวิเดนแลนรเวย์ ที่ถูกคือ ทารกาภิบาล

สารบัญ

คำนำ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	**ก**
หนังสือชุด "วชิรญาณ"	**ข**
ความนำ หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม	**ฅ**
คำชี้แจง หนังสือวชิรญาณชุด ๒๔ เล่ม	**จ**
บทนำ หนังสือวชิรญาณ เล่ม ๑/๒๔	**ช**
สารบัญ	**ฌ**

		เลขหน้าเดิม	เลขหน้าใหม่
เล่ม ๑ ฉบับ ๑ เดือนสิบสอง ปี ๑๒๔๖			
โคลงสรรเสิญบารมี		–	๔
แจ้งความ	ภาสกรวงศ[๑]	–	๕
สารบานเรื่อง		–	๖
บอกแก้อักษรที่ผิด		–	๗
จำนวนพระนามแลชื่อกัมมสัมปาทิกะ แลสมาชิกทั้งปวง ในหอพระสมุดวชีระญาณ ในเดือน ๑๒ ปี ๑๒๔๖		1	๙
คำนำหนังสือวชิรญาณ	พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงษวโรปประการ[๒]	๑	๑๙
โคลงโสพศไตรยางค์ ว่าด้วยความสามอย่าง	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว[๓]	๑๐	๒๘
เรื่องฝิ่น	หมอ ด.บ. บลัดเลย์[๔]	๑๗	๓๕
คาถาลาพระ มคธภาษานี้ เปนปัจฉิมพระราชนิพนธ ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว[๕]	๔๖	๖๔
คำแปลพระราชนิพนธ คาถาลาพระ	สมเดจพระพุทธโฆษาจารย[๖]	๔๗	๖๕
อธิบายคำวิชา	พระยาภาสกรวงศ	๕๓	๗๑
ยอพระเกียรติ์สมเด็จพระร่วงเจ้า	ท้าวศรีจุฬาลักษณ์[๗]	๖๑	๗๙
เรื่องเบ็ตเหล็ดต่าง ๆ จาฤกแผ่นศิลาในวัดป่าโมข แขวงเมืองอ่างทอง ครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ		๘๒	๑๐๐
พระราชปุจฉา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยนะโม	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๔	๑๐๒
โคลงสรเสริญพระบารมี	หลวงสารประเสริฐ (น้อย)[๘]	๘๖	๑๐๔

		เลขหน้าเดิม	เลขหน้าใหม่
เล่ม ๑ ฉบับ ๒ เดือนอ้าย ปี ๑๒๔๖			
แจ้งความ	ภาสกรวงศ	1	๑๐๘
สารบานเรื่อง		2	๑๐๙
บอกแก้อักษรที่ผิด		3	๑๑๐
พระนามแลชื่อกรรมสัมปาทิก แลสมาชิก		6	๑๑๓
กายคฤห	ดิศวรกุมาร[๙]	๘๙	๑๑๕
ต้นสำเนาตราตั้งแลสัญญาบัตรกงสุลสยาม ณะกรุงปาริศ	พระบาทสมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๒๓	๑๔๙
สัตวาภิธาน	พระยาศรีสุนทรโวหาร	๑๓๕	๑๖๑
เรื่องเบ็ตเล็ดต่าง ๆ ว่าด้วยยาพิศม์ คือ ปอยซอน (Poisons)		๑๕๖	๑๘๒
จาฤกแผ่นศิลาอักษรไทยย่อ ที่เมืองกำแพงเพชร์		๑๖๐	๑๘๖
เรื่องสูรยอุปราคา	พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระบวเรศวิริยาลงกรณ[๑๐]	๑๖๔	๑๙๐
โคลงสรรเสิญพระบารมี		๑๖๗	๑๙๓
ตำรายาเตรษ ว่าด้วยยาเขียวต่าง ๆ		๑๖๘	๑๙๔
เล่ม ๑ ฉบับ ๓ เดือนยี่ ปี ๑๒๔๖			
แจ้งความ	ภาสกรวงศ	1	๑๙๗
สารบานเรื่อง		2	๑๙๘
บอกแก้อักษรที่ผิด		3	๑๙๙
กรุงสวิเดนแลนรเวย์ ตอน ๑ ว่าด้วยกรุงสวิเดน	พระยาภาสกรวงศ	๑๖๙	๒๑๑
ลักษณพระราชสาสน์แลสารต่าง ๆ	พระบาทสมเดจ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๑๑	๒๕๓
ทารกาภิบาล	หลวงมงคลรัตน[๑๑]	๒๒๒	๒๖๔
คำโคลงตำรายาเตรษ ต่อท้ายทารกาภิบาล		๒๓๒	๒๗๔
อักษรจาฤกในเสาสิลาณเมืองศุโขไทย ขอมแลไทยโบราณ	พระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระ ปวเรศวริยาลงกรณ	๒๓๙	๒๘๑
ตำรายาเตรษ		๒๕๓	๒๙๕
สรรเสริญพระบารมี คำขับ	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)	๒๕๕	๒๙๗

		เลขหน้าเดิม	เลขหน้าใหม่
เล่ม ๑ ฉบับ ๔ เดือนสาม ปี ๑๒๔๖			
สารบานเรื่อง		1	๓๐๐
บอกแก้อักษรที่ผิด		2	๓๐๑
โอวาทานุศาสน เปนคำสอนนักเรียนในประยูรวงศโรงเรียนไทย ว่าด้วยความอุทาหรณ์ให้มีความตฤกที่จะเรียนไวยากรณ์แห่งภาษา	พระยาภาสกรวงศ	๒๕๗	๓๐๓
ว่าด้วยที่ซึ่งควรเรียกว่า โบถ แลไม่ควรเรียก แลว่าด้วยชื่อถนนแลคลอง	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๗๘	๓๒๔
คาถาถวายไชยมงคล แปลคาถาถวายไชยมงคลในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาศรีสุนทรโวหาร ผู้แปล	๒๘๓	๓๒๙
พระบรมราชนามาภิธัย ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยามินทร์ทั้งห้าพระองค์		๒๙๕	๓๔๑
ชื่อช้างประจำทิศ	พระยาศรีสุนทรโวหาร	๒๙๙	๓๔๕
ลิลิตกระบวรพยุหยาตรา	พระเจ้าไอยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรศ[๑๒]	๓๐๒	๓๔๘
สรรเสริญพระบารมี คำขับรำโคม		๓๓๓	๓๗๙
อักษรนิติ์	พระอมราภิรักขิต (เกิด)[๑๓]	๓๓๗	๓๘๓
โคลงสรรเสอญพระบารมี	พระผดุงศุลกกฤตย์[๑๔]	๓๕๓	๓๙๙
เล่ม ๑ ฉบับ ๕ เดือนสี่ ปี ๑๒๔๖			
สารบาญเรื่อง		1	๔๐๒
บอกแก้อักษรที่ผิด		2	๔๐๓
คำนำพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตตํ	ผู้ช่วยสารานิยกรณ์[๑๕]	๓๕๓	๔๐๗
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตตํ ตัวบาฬีพระสูตร		๓๖๕	๔๑๙
คำแปลพระธรรมจักรปวัตนสูตร เปนภาษาอังกฤษ คัดจากพุทธิสตสูตร	พระมหาอหิงสโก (อ่อน) วัดบุบผาราม ผู้แปล	๓๗๒	๔๒๖
DHAMMACAKKAPPAVATTANA SUTTA. And English Translation from Sacred Books of the East, vol. XI	Buddhist Suttas	๓๘๕	๔๓๙

		เลขหน้าเดิม	เลขหน้าใหม่
ราชประวัติ ในพระบาทสมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น วชิรญาณวโรรส[๑๖]	๓๙๕	๔๔๙
โคลงสรรเสิญบารมี	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)	๔๗๑	๕๒๕

เล่ม ๑ ฉบับ ๖ เดือนห้า ปี ๑๒๔๖–๗

แจ้งความ	ภาสกรวงศ	1	๕๒๘
สารบานเรื่อง		1	๕๒๘
บอกแก้อักษรผิด		2	๕๒๙
อรรถความต้องการ	ผู้ช่วยสารานิยกร	๔๗๑	๕๓๓
เสวะนะมิตร วรรณนา	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ศรีเสาวภางค์[๑๗]	๔๘๑	๕๔๓
ความเพียรแลอุสาหะ	พระผดุงศุลกกฤตย์[๑๘]	๔๙๕	๕๕๗
กาพยห่อโคลง ประภาษธารทองแดง	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ[๑๙]	๕๑๕	๕๗๗
โคลงยอพระเกียรติ		๕๔๓	๖๐๕

ดรรชนี –

ดรรชนีนามเดิมของข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ –

ภาคผนวก ๑

พระอิสริยยศเจ้านาย และราชทินนาม ยศ ขุนนางที่ปรากฏในสารบัญ –

ภาคผนวก ๒

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา –

คณะผู้จัดทำ –

วชิรญาณ

เล่ม ๑/๒๔ ฉบับ ๑-๖

เดือนสิบสอง-เดือนห้า จ.ศ. ๑๒๔๖-๑๒๔๗

“ อตุรัส มีปี่เมกาเย จิต์ตํนเหส์สตาตุรํ

เอวํสิก์ขามิ พุท์ธัส์ส สาสนานุคตึกรํ”

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๑ รำนวน เดือน สิบ สอง

ปี ๑๒๔๖

ลง พิมพ์ โดย คำ สั่ง ของ ท่าน

กรรมสัมปาทิก หอ พระสมุด วชิรญาณ

กรุงเทพ ฯ

โรง พิมพ์ พระเทพผลู บางลำภู ล่าง

ราคา ห้า สลึง

๏ โคลง สรรเสริญ บารมี ฯะ

๏ ๑ กลางวันอาทิตย์จ้า   แจกแสง
ยามค่ำ พระจันทร์ แสดง   เด่น ฟ้า
กระษัตรย์ อำองค์แปลง   ทรงเครื่อง   ต้น แฮ
วรชิโนรสร้า   ราคไร้ รูญศรี   ฯะ

๏ ๒ ทั้งสี่ มีออกอ้าง   เวลา
โดย นิยม บมิคลา   คลาศ พลั้ง
แต่ องค์พระ สัมมา   สัมพุทธ   นั้น ฤๅ
ไพโรงเรืองเดช ทั้ง   ค่ำเช้า เพรางาย   ฯะ

๏ ๓ อำนาจ คำสัตย อ้าง   ออก ความ   นี้นา
จงผดุง พระจอม สยาม   อยู่ เกล้า
พระยศ พระเกียรติ สาม   โลกย์เลื่อง ฤๅเฮย
พระเดช ปกแผ่ เผ้า   แผ่น หล้าแหล่ง สยอน

๏ ๔ พระชนม์ ยืน ยิ่ง ร้อย   พรรษา
นฤโรค นฤภยา   พาธ พ้น
เสวย สวัสดิ ศุข สภา   วรสถิตย์   เสถียร แฮ
สมบัติ ไหลหลั่ง ล้น   เล่ห์ ห้อง ทเลหลวง   ฯะ

๏ ๕ ริปู หมู่ศึกเสี้ยน   สำแลง
จงอย่า หาญ คำแหง   ฮึกห้าว
คิด ร้าย เกี่ยง ดี แปลง   มาเปลี่ยน   เสียนา
ยำเดช หยอนทุกด้าว   คุรเนื้อ ย่ำสีห์   ฯะ

แจ้ง ความ

ด้วย หนังสือ พิมพ์ วชิรญาณ ซึ่ง จะ ออกเปน เล่ม เดือน ละ ครั้ง นั้น ท่าน กรรมสำปาทิก หอ พระสมุท วชิรญาณ ได้ ปฤกษา ตก ลง กัน มอบ ความ คำริห์ แล ประสงค์ ให้ ข้าพเจ้า ซึ่ง เปน ผู้ ช่วย สารานิยกร เปน ผู้ รวบ รวม จัด การ หนังสือ เรื่อง นี้ ข้าพเจ้า จึ่ง ได้ ถือ เอา โอกาศ อัน ควร ที่ จะ จัด การ หนังสือ นี้ ฉลอง พระ {เดช / คุณ} ตาม สติ บัญญา ที่ จะ เปน ไป ได้ แล การ ที่ จะ ลง พิมพ์ นั้น ท่าน สมาชิก พระ เทพผลู มี น้ำใจ ยินดี ที่ จะ ช่วย อุด หนุน ความ เจริญ ของ หอ พระสมุด วชิรญาณ จึ่ง รับ ตี พิมพ์ หนังสือ นี้ เปน ทุระ ไป ลง พิมพ์ ที่ โรง พิมพ์ ของ ท่าน เอง แต่ การ ที่ หนังสือ นี้ ได้ ออก ช้า ไป นั้น เปน เหตุ ด้วย ใน ข้าง ขึ้น เดือน สิบ สอง ข้าพเจ้า ไม่ ได้ อยู่ แล ผู้ เรียง พิมพ์ ก็ ป่วย ด้วย จึ่ง ได้ ช้า ไป กว่า กำหนด ที่ กะ ไว้ ว่า จะ ออก

อนึ่ง ตัว อักษร ก็ ยัง คลาศ เคลื่อน ผิด อยู่ บ้าง เพราะ ตรวจ ไม่ ได้ ตลอด ด้วย ทาง ที่ จะ ไป มา ส่ง ใบ พิมพ์ ที่ จะ ตรวจ นั้น ไกล กัน จึ่ง ตรวจ ไม่ ตลอด ต้อง ขอ รับ ประทาน อะไภย แก่ ท่าน ผู้ อ่าน ใน การ เรื่อง นี้ กับ ข้าพเจ้า ไว้ ใจ ว่า ท่าน สมาชิก ผู้ อ่าน จะ ได้ ส่ง เรื่อง ต่าง ๆ ที่ เปน คุณ เปน ประโยชน์ ใน การ หนังสือ ทั้ง ของ เก่า แล ที่ จะ แต่ง ใหม่ มา ช่วย ให้ ข้าพเจ้า ลง พิมพ์ ใน หนังสือ นี้ ด้วย เพื่อ จะ ได้ เปน การ อุด หนุน หนังสือ วชิรญาณ ให้ จิรฐิติ กาล เจริญ สืบ ไป

ภาสกรวงศ

กรรมสัมปาทิกสภา

ณวัน อังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือน อ้าย ปี ๑๒๔๖

สารบานเรื่อง

แจ้งความ

สารบานเรื่อง

บอกแก้อักษร

จำนวนพระนาม แลชื่อ กรรมสัมปาทิก ทั้งปวง		น่า
ในหอพระสมุดวชิรญาณในเดือนสิบสองปี ๑๒๔๖	1	10
๑ คำนำหนังสือ วชิรญาณ สภานายก ทรงแต่ง		๑
๒ โคลงโสฬศไตรยางค์ พระราชนิพนธ์		๑๐
๓ เรื่อง ฝี่น หมอ ด.บ. บรเลย์ ที่ถึงแก่ กรรม เปนผู้แต่ง		๑๗
๔ คาถา ลา พระ ผนวช พระราช นิพนธ์ ใน รัชกาล ที่ ๔ แล คำแปล		๔๖
อธิบาย คำวิชา ผู้ช่วย สารานิยกร เปนผู้แต่ง		๔๓
ยอ พระ เกียรติ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ท้าว ศรี จุฬาลักษณ เปนผู้ แต่ง		๖๑
๗ จาฤก แผ่น ศิลาใน วัด ป่ามะม่วง แขวง เมือง อ่าง ทอง		๘๒
๘ พระราช บุจฉาใน รัช กาล ที่ ๔ ว่า ด้วย นะโม		๘๕
๙ โคลง สรเสริญ บารมี พระยาศรีสุนทรโวหาร เปนผู้ แต่ง		๘๖

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า 4 บันทัด ๑ ให้อ่านว่า "พระองค์เจ้า" นำรันทรหัตรุฬาธาร

น่า 5 บันทัด ๔ ให้อ่านว่า "พระองค์เจ้า" นำอรุณวดี

น่า 6 บันทัด ๔ คำว่า หลวงอาทิตยบรเทค ให้อ่านว่า หลวง
อาทิตบรเทศ

" บันทัด ๑๐ คำว่า เตอร์มาศเตอร์ ให้อ่านว่า ควาเตอร์
มาสเตอร์เทศ

น่า 7 บันทัด ๑๐ คำว่า พระเจ้าราชวงษเธอให้อ่านว่า พระเจ้าราชวรวงษเธอ

" บันทัด ๑๘ คำว่า เระบวรวงษเธอให้อ่านว่า พระเจ้าราชวรวงษเธอ

น่า 9 บันทัด ๖ ภ. น. ให้อ่านว่า ภ. ช. บันทัด ๑ ให้อ่าน
พระโทรเเจธุรานรักษ

น่า 10 บันทัด ๑ คำว่า หลวง ให้อ่านว่า หลวง บันทัด ๕ คำว่า
อำมาตยาธิบดี ให้อ่านว่า อำมาตยาธิบดี

น่า ๑๔ บันทัด ๑๗ คำว่า Flottery ให้อ่านว่า Flattery

น่า ๑๕ บันทัด ๓ คำว่า festing ให้อ่านว่า jesting

น่า ๔๗ บันทัด ๕ คำว่า upadigamanan ให้อ่านว่า upactigamânan
แลคำว่า anavajjana ให้อ่านว่า anavajjan
บันทัด ๑๒ คำว่า Kave ให้อ่านว่า Kaye

น่า ๔๙ บันทัด ๘ คำว่า เธอภาษามีไนย ให้อ่านว่า มัญญามี mannami

น่า ๕๐ บันทัด ๒ คำว่า อิมัส์มิธัค์ตภาเว ให้อ่านว่า อิมัสสมิงอัตภาเว
ณอัตภาพอันนี้ บันทัด ๑๐ คำว่าเธอรูโรไป ให้อ่านว่าเธอรูไป

น่า ๕๑ บันทัด ๑๕ คำว่า ยโตเยค์ ให้อ่านว่า ยโตเค์

บอก แก้อักษร ผิด

น่า ๕๒ บันทัด ๑๒ คำว่า เลิศหล้า ให้อ่านว่า เริดหล้า

น่า ๕๓ บันทัด ๑๑ เติม คำว่า โนเลซอิสเปาเวอร์ ตาม หลังตัว อังกฤษ

บันทัด ๑๙ Teio ให้อ่าน Seio

น่า ๕๔ บันทัด ๗ คำว่า Asfronomy ให้อ่านว่า Astronomy

น่า ๕๖ บันทัด ๑๗ คำว่า Steam Engin ให้อ่าน ว่า Steam Engine

น่า ๖๐ บันทัด ๑๘ คำว่า ยั่ถพี่ในโลกย์ให้อ่าน ว่า บริสุทธิณโลไกย

น่า ๘๑ บันทัด ๑๕ คำว่า เรยคึนพมาศให้อ่าน ว่าเรวดินพมาศ

ต่อ น่า ๘๕ บันทัด ๓ คำว่า สวัศ แฮ ให้อ่านว่า สวัสดิ แฮ

บันทัด ๔ คำว่า ขอ สิ่ง ประเสริฐ ล้ำให้อ่าน ว่า สรวม สิ่ง ประเสริฐ ล้ำ

บันทัด ๑๖ คำว่า พระผ่านพิภพ พื้น ให้อ่าน ว่า พระผ่าน พิภพพื้น

น่า ๘๘ บันทัด ๒ คำว่า ราช อาศน์อำไภให้อ่าน ว่า ราช อาศน์อำไพ

จำนวน

พระนาม แล ชื่อ กัม์มสัมปาทิกะ แล สมาชิก ทั้งปวง

ใน

หอ พระสมุด วชิรญาณ

ในเดือน ๑๒ ปี ๑๒๔๖

กัม์มสัมปาทิกะ

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว

ทรง ตั้ง เมื่อ ณวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปี ๑๒๔๖

สภานายก

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงศวโรประการ ภ.จ.ฉ.,ม ส ม.ท.ร.วนช.

1

อุปนายิกา

พระเจ้าน้อง นางเธอ พระองค์เจ้าประภัศร

เลขาธิการ

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ท.จ.

สารานิยกร

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอิศวรกุมาร ท.จ.ว, ม.ม.

บรรณารักษ

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิปรวัติ ท.จ.ว. ม.ม.

เหรัญญิก

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ท.จ.ว.ภ.ม.

ปฏิคม

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษศิลปาคม ภ.จ.ก ท.จ ว.น ช.ม.ม.

ผู้ช่วย สารานิยกร

พระยาภาสกรวงศ วรราชาเนกนฤปรัตนสุบริย ม.ส.ม.ท.จ.ว.น.ช.

ผู้ช่วย ปฏิคม

พระยา นรรัตนราชมานิต ท จ ว.ม.ม.ภ.ช.

วิสามัญสมาชิก

พระเจ้าน้อง ยาเธอ กรมหมื่น วชิรญาณวโรรศ

สามัญสมาชิก

สมเด็จ พระเจ้า น้อง ยาเธอ เจ้าฟ้า ภาณุรังษีสว่างวงษ กรม หลวง ภาณุพันธุวงษวรเดช น. ร., ภ. จ. ก., ม. ช. ป. จ., ม. ส. ม.

สมเด็จ พระเจ้า น้อง ยาเธอ เจ้าฟ้า จาตุรนต์ รัศมี กรม หลวง จักรพรรดิพงษ น. ร., ภ. จ. ก., ป. จ. ม. ส. ม. จ. ช.

สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้าฟ้า มหาวชิรุณหิษ ภ. จ. ก.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า กฤดาภินิหาร กรม หมื่น นเรศรวรฤทธิ ป. จ., ภ. จ. ก. ม. ม.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า คัคณางค์ยุคลกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ภ. จ. ก, ป. จ ม. ส. ม., น. ช.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ศุข สวัสดิ กรม หมื่น อดิศร อุดมเดช ภ. จ. ก ท. จ. ว.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า หวี ถวัลย์ลาภ กรม หมื่น ภูธเรศ ธำรงศักดิ ภ. จ. ก., ป. จ. ม. ส ม. น. ช.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ทองกองก้อนใหญ่ กรม หมื่น ประจักษศิลปาคม ภ. จ. ก. ท. จ. ว. น. ช.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมสันต์ โสภาคย์ กรม หมื่น พระบวรานุรักษ ภ. จ. ก. ท. จ. ว.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า กมลาศเลอสรร กรม หมื่น ราชศักดิสโมสร ภ. จ. ก ท. จ. ว. ภ ม.

พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมศรีสุภโยค ท. จ. ว. ภ. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ศรีสิทธิธงไชย กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ ภ. ร. ก. ท. จ. ว. ภ. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ทองแถม ถวัลยวงษ ท. จ. ว.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ชุมพล สมโภช ท. จ. ว. ภ. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า เทวัญอุไทยวงษ กรมหมื่นเทวะวงศ วโรปะการ ภ. จ. ก. ม. ส. ม. ท. จ. ว. น. ช.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า สวัสดิ ปวัตี ท. จ. ว. ม. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ จันทรทัตจุฑาธาร ท. จ.

” ” ไชยานุชิต ท. จ.

” ” วรวรรณากร ท. จ. ว.

” ” ดิศวรกุมาร ท. จ. ว. ม. ม.

” ” ศรีสาวภางค์ ท. จ. ว. ภ. ม.

” ” โสณบัณฑิตย์ ท. จ. ว. ภ. ม.

” ” จิตรเจริญ ภ. จ. ก. ท. จ. ว.

” ” วัฒนานุวงษ ท. จ.

” ” สวัสดิโสภณ ท. จ.

” ” ไชยันตมงคล ท. จ.

สมเด็จ พระนางเจ้าสว่าง วัฒนา พระบรม ราชเทวี ม. จ. ก. น. ร. ป. จ.

พระนางเธอ พระองค์เจ้า สุขุมาลย มารศรี พระราชเทวี ภ. จ. ก.

พระนางเธอ พระองค์เจ้า เสาวภา ผ่องศรี พระราชเทวี ภ. จ. ก.

พระเจ้า พี่ นาง เธอ พระองค์เจ้า ยิ่งเยาวลักษณ ภ จ. ก.

พระเจ้า พี่ นาง เธอ พระองค์เจ้า ทักษิณชา

พระเจ้า พี่ นาง เธอพระองค์ เจ้า โสมวดี ภ. จ. ก.

พระเจ้า น้อง นาง เธอพระองค์ เจ้า ประภัศศร

พระเจ้า น้องนาง เธอ พระองค์เจ้า ภัทตรพิมล พรรณ

พระเจ้า น้อง นางเธอ พระองค์เจ้า มัณยาภาธร (สิ้น พระชนม์)

พระเจ้า น้อง นาง เธอ พระองค์เจ้า ศรีนาคสวาดิ

พระเจ้า น้อง นาง เธอ พระองค์เจ้า ธนงค์นพคุณ (สิ้น พระชนม์)

พระเจ้า น้อง นาง เธอ พระองค์ เจ้า กนกวรรณเลขา

พระเจ้า น้อง นางเธอ อรณวดี

" " วาณีรัตนกัญญา

" " อรไทย เทพ กัญญา

" " นาวีรัตนา

" " บันจบเบญมา

" " นงคราญอุดมดี

" " กาญจนากร

" " บุศบันบัวผัน

" " แขไขดวง

" " นภาภรณประภา

" " ประสารศรีใสย

" " ประภาพรัศมี

" " เสาวภาคยพรรณ

" " ประดิษฐาสารี

" " ประไภยศรีสอาด

" " พวง สร้อย สอาง

ภาคีสมาชิก

(เรียงพระนามแลชื่อก่อนแลหลังตามลำดับวันที่เข้าเปนสมาชิก)

๑ พระยาภาสกรวงศ วรราชาณัติ นฤปรัตนสุปรีย์ ม. ส. ม. ท. จ. ว. น. ช.
๒ หม่อมเจ้าเพิ่ม
๓ หลวงปฏิบัติราชประสงค์
๔ หมื่นสุรฤทธิพฤฒิไกร ว. ม.
๕ หม่อมเจ้าชาว
๖ เจ้าหมื่นสรรพเพชรภักดี ต. จ. ภ. ม.
๗ นายพิสนยุทธการ ต. จ.
๘ พระยานรรัตนราชมานิตย ท. จ. ว. ม. ม. ภ ช.
๙ ดอกเตอรบีเตอรกาวันภ. ช.
๑๐ พระวงศ เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศท.จ.ว ม.ม.
๑๑ " " ชรรจรัสวงษท. จ. ว. น. ช.
๑๒ พระยาราชประสิทธิม.ม.
๑๓ พระยาพิพิจโภไคยสวรรย์
๑๔ เจ้าหมื่นไวยวรนารถ น.ช.ม.ม.
๑๕ หมื่นวิชิตไชยศักดาวุธ ว. ม.
๑๖ หม่อมเจ้านิลวรรณ
๑๗ พระยมราชวิไสยสรเดช ภ. ม.
๑๘ หลวงสรสิทธิยานุการ ว. ม.
๑๙ นายเล่หอาวุธ
๒๐ หลวงฤทธิรักรกำจร
๒๑ หลวงสโมสรพลการ
๒๒ หลวงอาทิตยบรเทศ
๒๓ พระเทพผลู
๒๔ ดอกเตอร์มาสเตอร์เทศ
๒๕ หม่อมราชวงษผิว
๒๖ หม่อมเจ้าวัฒนา
๒๗ พระเจ้าวรวงศ เธอ พระองค์จรูญโรจเรืองศรี
๒๘ เจ้าหมื่นเสมอใจราช ต. จ.
๒๙ เจ้าพระยาพลเทพ ป. จ. น. ช. ภ ม.
๓๐ พระยาโชฎึกราชเสรษฐี ท.จ.ม.ม.
๓๑ พระยามนตรีสุริยวงษ ท. จ. ว. ร. ภ. ม.
๓๒ พระยาประภากรวงษ ท. จ. ว. ภ. ม.

๓๓ หม่อม เจ้า อลังการณ์ ว. ม.
๓๔ หมื่น ราชา มาตย
๓๕ พระยา อนุชิตชาญไชย ม. ม.
๓๖ พระยา มหามนตรี ม. ม.
๓๗ หมื่นไชยภรณ์
๓๘ พระยา นนทบุรี
๓๙ พระยาพิพัฒนโกษา ต. จ.
๔๐ ขุน นิพัทธ ราชกิจ
๔๑ ขุน ชาญ สรกล
๔๒ พระเจ้า ราช วงศ เธอ กรม ขุน
นคินทร ไพศาลโสภณ ภ. จ. ก.
ป. จ. จ. ม.
๔๓ หมื่น จง ภักดี พระองค์ ขวา
๔๔ หมื่น จงรักษาพระองค์ซ้าย ภ. ช.
๔๕ นาย เสถียร รักษา ปลัด ซ้าย
๔๖ พระยาไชยศสมบัติ ภ. ช.
๔๗ หลวง อินทรมนตรี
๔๘ พระ สวัสดิ์ วานิฐ
๔๙ นาย จ่า ยวด
๕๐ หลวง ฤทธิ นายเวร ภ. ม.
๕๑ หลวง ศักดิ์ นายเวร ม. ม.
๕๒ หลวง ศิลปสารราวุธ
๕๓ หลวง สุร ยุทธโยธาหาญ
๕๔ พระ วรภัณฑ์ พลากร ภ. ม.
๕๕ พระยา รัตนโกษา ท. จ.
๕๖ พระ ราชโยธาเทพ
๕๗ พระ จินดา รักร รัตน
๕๘ ขุน ศิลปสาตรา
๕๙ หลวง กำจัด ไพริน
๖๐ หลวง นริศร์ ราชกิจ
๖๑ พระยาไชยสุรินทร์ ต. จ.
๖๒ พระ พิเรนทรเทพ
๖๓ หม่อม เจ้า เจ๊ก
๖๔ หลวง ทรง สุรเดช
๖๕ พระ วงษ เธอ พระองค์เจ้าปรีดา
ท. จ. ว. ภ. ม.
๖๖ พระ บวร วงษ เธอ กรม หมื่น
สถิตยธำรงค์ สวัสดิ์ ท. จ. ว.
๖๗ พระ บวร วงษ เธอ กรม ขุน
เจริญผล ภูล สวัสดิ์ ภ. จ. ก.
ป. จ. ม. ส. ม.
๖๘ หลวง รักษยานานุพิจารณ

๖๙ ลุกะเตอร์แนนต์ยิ้ม
๗๐ หลวง บริคุตวรภัณฑ์
๗๑ หลวง สารภัณฑ์ วิสูตร
๗๒ นาย สนอง ราช บวรหาร
๗๓ พระยา นานา พิธ ภาษี ท. จ.
๗๔ พระยา สมบัติยาธิบาล ภ ม.
๗๕ หลวง สวัสดิ์ โกษา
๗๖ พระ อรสุมพลา พิบาล
๗๗ หม่อมเจ้า ปรีดา
๗๘ พระ วงษ เธอ พระองค์ เจ้า
ปฤษฎางค์ม ส. ม. ท. จ.
๗๙ พระยา ดำรงค์ ราช พลขันธ์
๘๐ หลวง เดช นาย เวร ภ. ม.
๘๑ นาย เสน่ห์ ต. จ.
๘๒ ลุคเตอร์ แนนต์ สอาด
๘๓ สมเด็จ พระเจ้า บรม วงษ เธอ
เจ้า ฟ้า มหา มาลา กรม พระ
บำราบปรปักษ น. ร ภ. จ. ก.
ม. ช. ป. จ. ม. ส ม.
๘๔ ขุน สร ชาญ พลไกร
๘๕ ขุน เทวา วิจารณ์
๘๖ กับตันปุย
๘๗ กับตัน หม่อม ราช วงษ สยัน
๘๘ กับตัน อิน
๘๙ กับตัน บุญ
๙๐ ลุคเตอร์ แนนต์ พิน
๙๑ ลุก เตอร์ แนนต์ รัน
๙๒ สับ ลุคเตอร์แนนต์ แต้ม
๙๓ หลวง ราช นรา รักษ
๙๔ หม่อมราช วงษ ไถน
๙๕ หมื่น ทิพเสนา
๙๖ พระยา มหาเทพ ต. จ.
๙๗ แอศยุแตนต์กุหลาบ
๙๘ พระยา อภัยรณฤทธิ ท. จ. ว.
๙๙ พระยาพิไชยสงคราม ม. ม.
ภ. ช.
๑๐๐ พระสุธรรมไมตรี ภ. ม
๑๐๑ พระอินทรเทพ ภ. ช. ภ. ม.
๑๐๒ หมื่น ราชานุบาล
๑๐๓ หลวง ทรง ศักดา
๑๐๔ พระยา นคร ศรี ธรรม ราช
ท. จ. ว.

๑๐๕ พระ วิภาคยภวกล
๑๐๖ พระ า ประสิทธิ สุภการ
๑๐๗ หลวง สรรักรา นุกิจ ต. จ.
๑๐๘ พระยาสมุทบุรานุรักษ น. ช. ม. ม.
๑๐๙ ขุน มหา สิทธิโวหาร
๑๑๐ พระ บวร วงษ เธอ กรมหมื่น พิศาล บวร ศักดิ ท. จ. ว.
๑๑๑ พระยา เพชร ปานี
๑๑๒ พระยา เจริญ ราช ไมตรี ท. จ. ว. จ. ช.
๑๑๓ พระยาเพชรชฎา ต. จ.
๑๑๔ หลวง สวัสดิ นัคเรศร์ ท. ช.
๑๑๕ พระยา อนุรักษ ราช มณเฑียร ท. จ. ว ภ. ม.
๑๑๖ พระ วงษ เธอ กรม หมื่น บริรักษ นรินทรฤทธิ ท. จ. ว.
๑๑๗ พระ ศรี สิทธิ สงคราม
๑๑๘ พระ ชลยุทธโยธิน น. ช.
๑๑๙ นายสนิท ต. จ.
๑๒๐ นายรองพิจารณ
๑๒๑ นาย รอง ชิด
๑๒๒ หม่อม เจ้า ทั่ง
๑๒๓ นาย รอง พินัย ราช กิจ
๑๒๔ ดุคเตอ ์แนนต์ ริชลิว
๑๒๕ หลวง โยธา บริบาล
๑๒๖ พระยาศรีสรราช ภ. ช ภ. ม
๑๒๗ พระ สุรินทรา มาตย์
๑๒๘ หลวง อำนาจสุรเสนี
๑๒๙ พระ สถลรักยาธิบาล ท. ช.
๑๓๐ พระโทรเลขธุรานรักษ
๑๓๑ หลวง สรวิเสศ เดชาวุธ
๑๓๒ หม่อม เจ้า วัชรินทร์ ว. ม.
๑๓๓ หลวง ประจักษ ชวะการ
๑๓๔ นาย จ่าเรศร์
๑๓๕ พระ พรหม บริรักษ ภ. ม.
๑๓๖ พระ สุริยภักดี
๑๓๗ มิศ ตอร์ เย เอม แฟ ตา กอศตา
๑๓๘ กัปตัน เอ, เย, ลอฟตัศ
๑๓๙ มิศ ตอร์ ดิ, บิ, แบรดเลย์
๑๔๐ หมื่น วิไชยยุทธ เดชา คนี

ภาคีสมาชิก

๑๔๑ หลวง พิพิธภักดี
๑๔๒ พระยาศรี สิงหเทพ
๑๔๓ นาย ร่ำ ยง ว. ม.
๑๔๔ หลวงไกร กรีธา
๑๔๕ พระยา มหา อำมาตยา ธิบดี ร. ม. น ช.
๑๔๖ หลวง ภักดี ชุมพล
๑๔๗ พระ บวร วงษ เธอ พระองค์เจ้า นันทวัล
๑๔๘ ขุน อมรินทร รักษา
๑๔๙ นาย รอง สรรพวิไชย
๑๕๐ พระ อินทร เดช ต จ
๑๕๑ พระ บวรวงษ เธอ พระองค์เจ้าโตเลก
๑๕๒ แอนติง ลุคเตอร์ แนนต์ แกส เตลซกียอย
๑๕๓ หลวง อุปการ โกษากร
๑๕๔ พระยา ราช พงษานุรักษ ภ ม.
๑๕๕ นาย ราช ภัณฑ์ ภักดี
๑๕๖ นาย พินัย ราชกิจ
๑๕๗ พระยา พิสุด สมบัติ บริบูรณ์
๑๕๘ หลวง บริรักษ จัตุรงค์
๑๕๙ กับตัน หม่อม ราชวงษฉาย
๑๖๐ พระยา ศรี สุนทรโวหาร น. ช. ภ. ม.
๑๖๑ พระพิภากษา นานาประเทศ กิจ

อภาคีสมาชิก

๑ หม่อมเจ้า ฉาย
๒ หม่อมเจ้า ปาน
๓ หลวง บรรหาร ธรรภคดี
๔ นาย สาย

ยาคมสมาชิก

๑ เจ้าราชภาคีไนยเมืองเชียงใหม่ ม. ม.

คำนำหนังสือวชิรญาณ

คำนำ หนังสือวชิรญาณนี้ เปนของ สภานายกได้ทรง แต่งเปน คำแจ้ง ความประสงค์ของ หนังสือนี้ ได้ลง พิมพ์ในเล่ม ๑ แผ่น ๑ แล้ว แต่เปนข้อ ความ อัน สำคัญที่นำเรื่อง หนังสือ จึ่งได้คัดมาลงใน หนังสือพิมพ์วชิรญาณ ที่จะ ออกใหม่นี้อีก ทีหนึ่ง พระยาภาษกรวงศ

คำนำ หนังสือ วชิรญาณ

เปน คำแจ้ง ความ ประสงค์ของ หนังสือนี้

ด้วยข้าพเจ้าได้ถือเอาโอกาศ ซึ่ง ท่าน กรรมสัมปาทิกสภา ผู้จัดการ หอพระ สมุด วชิรญาณนี้ ได้แนะนำให้ข้าพเจ้าเปนผู้ชี้แจง ความ ประสงค์ของ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ก็เปน ที่ยินดีเปน เกียรติยศแต่ข้าพ เจ้าผู้เรียง ความใน คำนำนี้เปนอัน มาก ข้าพเจ้าจึ่งได้ตั้งใจเรียบ เรียง ความ ตาม ปัญญาโดย สุจริต ต่อความ คิด ความ หมาย ของ กรรมสัมปาทิกสภานั้น เพื่อจะ มิให้ท่าน ผู้อ่าน ทั้งปวง เข้าใจ ความผิด ไป ตาม ชื่อของ หนังสือ พิมพ์ทั้งปวง ดัง เช่น ที่ พูดกัน ว่า ลง พิมพ์ หนังสือ พิมพ์นั้น เปน ต้น

ข้าพเจ้าเหน ว่าในข้อ ความ ที่ข้าพเจ้า กล่าว อยู่นี้ ไม่ใช่น่าที่ของ ข้าพเจ้า จะ ชี้แจง ความ ประสงค์ ฤๅ ประโยชน์ของ การ ที่ตั้ง หอพระ สมุด วชิรญาณนี้ ขึ้น ด้วย เหตุใด เพราะ ความเรื่อง นั้น คงจะมี ต่อไปใน หนังสือนี้ ตลอด ส่วน หนึ่งต่าง หาก แล้ว ข้าพเจ้าขอ ชี้แจง

๒

แต่ข้อ ความ ที่เกี่ยว ข้อง เฉพาะ หนังสือ วชิร ญาณ นี้ เปน ประมาณ

การ ซึ่ง กล่าว แล้ว ข้าง ต้น หนังสือ พิมพ์ แล ลง พิมพ์ นั้น ข้าพเจ้า หมาย ความ ว่า มี คน เปน อัน มาก ด้วย กัน ใน พวก คน ไทย เรา เข้าใจ เสีย ว่า หนังสือ พิมพ์ แล้ว เปน หนังสือ สำหรับ ที่ จะ ว่า ความ เสียด สี เหน็บ แนม แล ว่า ถึง การ แผ่นดิน ต่าง ๆ เปน ต้น แต่ ข้าพเจ้า มิได้ จงใจ จะ ยก ตัว อย่าง ตัด สิน ว่า หนังสือ พิมพ์ ฉบับ นั้น ดี ฉบับ นี้ ชั่ว ด้วย เปน การ เกิน ความ หมาย ของ หนังสือ พิมพ์ นี้ จะ กล่าว ความ ติ เตียน ฤา สรรเสริญ หนังสือ อื่น ไป มาก ยิ่ง กว่า ที่ จะ ชี้ แจง ความ ประ สงค์ ของ หนังสือ นี้ คือ ที่ จะ แจ้ง ความ ว่า หนังสือ นี้ ไป เปน หนังสือ พิมพ์ อย่าง ที่ เข้าใจ กัน นั้น เลย เท่า นั้น

แต่ เมื่อ ข้าพเจ้า กล่าว ติ เตียน หนังสือ พิมพ์ ที่ ลง พิมพ์ ว่า กัน เช่น นี้ จะ ลืม ความ จริง ที่ คน เปน อัน มาก ชอบใจ ใน หนังสือ พิมพ์ ซึ่ง มี คำ เถียง กัน คำ ติ เตียน ต่าง ๆ นั้น มิได้ ด้วย รู้ อยู่ ว่า มัก เปน วิไสย โลกย คน เรา ย่อม จะ เหน การ ไม่ ดี ว่า เปน การ ดี ง่าย กว่า ที่ จะ แล เหน การ ดี ว่า เปน ดี จริง

อีก ประการ หนึ่ง เปน ความ ประหลาด ของ มนุษ เปน อัน มาก ที่ ชอบ ใจ จะ ฟัง แล จะ ดู สิ่ง ที่ ไม่ ควร ดู ไม่ ควร ฟัง เหมือน อย่าง ใคร ๆ ก็ สังเกต เหน ว่า ถ้า เกิด เถลาะ วิวาท กัน ที่ ไหน มัก มี คน ดู คน ฟัง เปน หมู่ ๆ มิใช่ ฤา ดู เปน การ สนุก นี้ ของ คน ดู คน ฟัง อย่าง หนึ่ง ที่ ชอบ ฟัง คำ ติ เตียน คำ วิวาท ดัง นี้ เปน สามัญ ทั่ว ไป แล ใน เวลา ที่ คน ดู คน ฟัง คน เถลาะ วิวาท กัน อยู่ นั้น น้อย ตัว ที่ อยาก จะ ให้ การ วิวาท

๓

นั้นสงบกันไป ดูเหมือนยิ่งอยากจะให้เปนมากขึ้น จะได้บำรุงความสนุกนี้ให้เจริญขึ้น การที่เปนดังนี้ย่อมมีเปนอันมากทั่วไป หนังสือพิมพ์ซึ่งอวดอ้างว่าเปนหนังสือสำหรับจะเกื้อกูลความศุขแก่มนุษย์ทั่วไปนั้น ก็มักเปนการยุดหนุนให้มนุษย์โกรธกันเกลียดกัน เสียมากกว่าที่คิดอ้างนั้น เพราะว่าเปนหนังสือที่จะหาประโยชน์โดยคนซื้อมาก แล้วเปนการดีใช้ได้ทั้งนั้น จึงหันลงหาความที่คนจะชอบใจฟังเปนอันมาก

ก็เมื่อมีการยุดหนุนความวิวาทแตกร้าวอยู่แล้ว มนุษย์ทั้งปวงจะมีความศุขดังเช่นคิดอย่างไรได้ แลเมื่อไม่มีธรรมอันใดกดใจรักษาใจไว้บ้างแล้ว คนก็คงจะหันลงหาแต่ความชั่ว เพราะเปนของเห็นง่ายทำง่ายยิ่งกว่าการดี มีความดูถูกดูหมิ่นเพื่อนผู้ญาติพี่น้องซึ่งกันแลกันขึ้นในที่สุด ก็เลียบเลียมถึงจะดูหมิ่นอำนาจแผ่นดินขึ้นเสมอ หนังสือพิมพ์เช่นนี้ ในประเทศยุโรปก็มีกฎหมายป้องกันรักษาแขงแรงเหมือนกัน ผู้ที่ถูกว่ากล่าวติเตียนโดยไม่มีจริง ก็ฟ้องหาผู้ลงพิมพ์เจ้าของหนังสือพิมพ์ เมื่อส่งตัวผู้ลงพิมพ์ไม่ได้ ก็ต้องมาแก้คดีแลรับโทษแทนเปนโทษมากต่อมากนัก แต่ถึงกระนั้นหนังสือพิมพ์เช่นนี้ก็คงยังมีอยู่ได้ อย่างผู้ร้ายที่มีอยู่ในโลกยเหมือนกัน ที่เปรียบว่าผู้ร้ายมีอยู่เสมอนั้น คือเห็นว่าตั้งแต่ไหน ๆ มาที่ได้มีหนังสือจดหมายเหตุแล้วก็ดี ยังไม่มีก็ดี ได้ทราบว่าท่านแต่ก่อน ๆ มา ได้คิดระงับโจรผู้ร้ายอยู่ทุกบ้านเมืองทุกประเทศ ไม่มีเวลาว่างเว้นที่จะไม่ทำโทษผู้ร้ายนั้น

เลย ดังนี้ ก็ ยังคง มีโจร ผู้ร้าย อยู่ได้ เปน อัตรา เปน แต่ว่า มาก ฤๅ น้อย เปน แห่ง เปน ตำบล เท่า นั้น

อีก อย่าง หนึ่ง เหตุ ที่ มี หนังสือพิมพ์ เช่น นั้น อยู่ได้ นี้ จะ เปน ด้วย ความ ชี้ ครั้น ของ ผู้ ที่ ถูก ว่า นั้น เหน เสีย ตาม ความ จริง ว่า หนังสือพิมพ์ เหล่า นั้น เปน แต่ เหมือน หนึ่ง คำ เล่า ฤๅ กัน มิใช่ เปน การ สำคัญ ที่ ผู้ มี ปัญญา ได้ ใต่ สวน เลอียด แล้ว จึ่ง ลง พิมพ์ ดังนี้ จึ่ง หาได้ ทำ รู้ แล เหน เสีย ไม่ อย่าง หนึ่ง ด้วย จึ่ง เปน การ กล้าใจ ของ ผู้ ลง พิมพ์ มาก ขึ้น ทุก ที แล มี คำ พูด กัน ใน ธรรมเนียม ยุโรป อีก อย่าง หนึ่ง ใน เรื่อง หนังสือ พิมพ์ ที่ ลง ว่า ความ ติ เตียน ผู้ มี บรรดา ศักดิ์ ประเทศ ยุโรป นั้น เขา ถือ กัน ว่า เหมือน ยุง กัด ตัว หนึ่ง เปน แต่ เจ็บ ๆ คัน ๆ นิดน่อย แล้ว ก็ หาย ไม่ ต้อง วิตก ยืด ยาว ไป แล ถือ เสีย ว่า ไม่ สม ควร แก่ บรรดา ศักดิ์ ที่ จะ โต้ ตอบ แก่ หนังสือ นั้น คล้าย กัน กับ สุภาสิต ไทย ที่ ว่า สุนักข์ กัด อย่า กัด ตอบ ฉัน นั้น

ธรรมดา ความ นินทา สรรเสริญ เปน โลกย ธรรม มี อยู่ เปน นิตย แล้ว ไม่ ควร จะ เสีย ใจ ฤๅ ดี ใจ ตาม เหตุ นั้น ผู้ ที่ ไม่ เข้าใจ ธรรมดา ของ โลกย ตาม คำ พระ จึ่ง มี ความ เดือด ร้อน มาก ไป ข้าพเจ้า กล่าว ความ มาก มาย ด้วย เรื่อง หนังสือ พิมพ์ ดัง นี้ เพราะ จะ ชี้ ให้ เหน ว่า หนังสือ วชิรญาณ นี้ ไม่ เปน หนังสือ ชนิด เดียว กัน ฤๅ ไม่ เปน หนังสือ สำหรับ ที่ จะ แก้ ความ ใน หนังสือ พิมพ์ นั้น ๆ เปน การ แก้ไข ฤๅ สู้ ประการ ใด ด้วย ไม่ เปน ประโยชน์ ที่ จะ วิวาท ฤๅ เถียง กัน ให้ มาก ความ แล จะ เปน การ สม คิด ของ หนังสือ พิมพ์ อื่น ๆ ที่ อยาก จะ ให้ มี หนังสือ คู่ เถียง กัน

๕

คน จะ ได้อ่าน ได้ ฟัง มาก ความ วิวาท กัน ก็ จะ ไม่ สงบ ลง ได้

ความ ประสงค์ ของ หนังสือ นี้ จะ คิด อุด หนุน แต่ วิชา การ ต่าง ๆ อย่าง เดียว เพราะ มา เหน พร้อม กัน ว่า บรรดา มนุษ ประชุม ชน ทั้งปวง ใน โลกย นี้ ถ้า ผู้ ใด มี วิชา ความ รู้ ดี แล้ว ก็ มี ความ ศุข มาก กว่า คน ที่ ไม่ รู้ วิชา จะ ถือ เสีย ว่า เปน นิสัย บี้จรัย สันดาน จะ ไม่ รู้ แล้ว จะ เรียน เท่าไร ก็ คง ไม่ รู้ นี่ ก็ เปน การ ไม่ ชอบ เพราะ ว่า นิสัย สันดาน คน มี กรรม เปน ของ แต่ง มา แล้ว ก็ จริง อยู่ แต่ เมื่อ จะ ไม่ ประพฤติ ความ ดี อุสาห์ เล่า เรียน อีก แล้ว ความ ดี เก่า ก็ คง จะ หมด สิ้น ไป ถ้า ว่า เปรียบ ตาม ความ ที่ จะ แล เหน ได้ แล้ว อุปนิสัย เดิม ก็ มี แรง ใน บุคคน อย่าง หนึ่ง การ ฝึก ฝน วิชา การ ก็ เปน แรง อีก อย่าง หนึ่ง เหมือน กัน คือ ว่า ถ้า จะ เลือก เด็ก ที่ เหน แวว ว่า จะ ฉลาด สอง คน เลือก เด็ก ที่ โง่ มืน สอง คน แล้ว แบ่ง คน ฉลาด คน หนึ่ง ไป เรียน วิชา คน หนึ่ง ไม่ ให้ เล่า เรียน ปล่อย ไว้ ตาม ใจ ตาม จะ เปน คน โง่ สอง คน นั้น ก็ แบ่ง เสีย เหมือน กัน ดัง นี้ แล้ว เมื่อ เด็ก สี่ คน นั้น โต ขึ้น ใช้ การ งาน ได้ แล้ว คง จะ ไม่ เปน ที่ สงไสย เลย ว่า เด็ก ฉลาด ที่ เรียน คง ดี กว่า เด็ก ฉลาด ที่ ไม่ เรียน เด็ก โง่ ที่ เรียน นั้น ก็ เหมือน คง ดี กว่า เด็ก ที่ พื้น เดิม เหมือน กัน แล บาง ที จะ ดี กว่า เด็ก ฉลาด ที่ ไม่ ได้ เรียน ได้ ถ้า ไม่ ดี กว่า ก็ คง จะ เสมอ กับ เด็ก ฉลาด ที่ ไม่ ได้ เรียน นั้น ได้ ตาม คำ อุปมา นี้ เหน ได้ ชัด ว่า การ เล่า เรียน เกื้อ หนุน ให้ คน ดี ขึ้น ได้ สม กับ คำ สุภาสิต โบราณ ที่ เปน คำ มคธ ละ บรรยาย ไว้ ว่า " สุจิ ปุลิ วินิ มุคโต กถังโสบัณฑิตยภเว " ซึ่ง กรม สมเดจ พระเดชาดิศร ทรง แปล ไว้ ใน สมุด สุภาสิต

ว่า

เว้นวิจารณ ว่างเว้น สดับ ทั้ง
เว้น ที่ ถาม อันยัง ไป่ รู้
เว้น เล่า ลิขิต สัง เกต ว่างเว้น นา
เว้น สี่ นี้ เปนผู้ ฉลาด ได้ ฉันใด

เปน ความ จริง นัก ที่ ท่าน กล่าวไว้ ดังนี้ ไม่ มี ความ เสีย ที่ จะ ติ ได้ ด้วย ดู เหมือน ท่าน จะ ได้ ตริ ตรอง ร้อย กรอง ขึ้นไว้ แต่ สิ่ง ดี สิ่ง ชอบ ควร ที่ เรา ท่าน ทั้งปวง จะ ประกอบ แล ประพฤติ เพื่อ ประโยชน์ ความ ศุข ด้วย กัน

อีก ประการ หนึ่ง ถ้า จะ คิด ดู ผล ของ วิชาใน ชาติ นี้ ก็เหนได้มาก คือ ว่า เมืองใด ที่ เจริญ รุ่ง เรือง มี ศักดา นุภาพ มาก แล้ว เมือง นั้น ก็ เจริญ ด้วย วิชา ก่อนเปนประธาน เมื่อ วิชา การ เสื่อม ไปใน คน เมืองใด เมือง นั้น ก็ เสื่อม คลาย เปน หัยนะ ด้วย คิด ดู ตาม พงษาวดาร ที่ ปรากฎ ในโลกย ก็ จะ เหน จริง ตาม ความ สังเกต อัน นี้ได้ เพราะ เหตุ ว่า วิชา การ เปนสิ่ง ที่ชักนำให้คนมี ความ อุสาห์ ใน การ งาน อัน ชอบ แล เปน ที่ ชัก จูง ให้ คน รักษใคร่ เปน สมัคคี ไม่ ถือ เขา ถือ เรา ถือ ตัว ถือ ตน แล คน เรา เปน สัตว วิเสศ อัน หนึ่ง ซึ่ง พูดจา แลก เปลี่ยน ความ คิด ความ รู้ ซึ่ง กัน แล กัน ได้ แล ตั้ง แต่ เกิด มี หนังสือ ขึ้น ได้เปน การ อุด หนุน ความ จำ ให้ คง อยู่ ได้ หลาย ๆ ร้อย ปี นี้ ก็ ยิ่ง มี คุณ แก่ มนุษย ขึ้น อีก มาก เหมือน อย่าง เช่น เมือง ยุโรป ที่ เจริญ รุ่ง เรือง มาก นั้น ก็ เพราะ เกื้อ กูล ใน การ วิชา การ เปน ต้น มา แล ยัง คิด อุด หนุน กัน อยู่ ทุก วัน คน ยุโรป เอง ก็ สรรเสริญ จีน อย่าง หนึ่ง ที่ อุสาห จำ หนังสือ ของ เขา ได้

ด้วย เปน คำ ละ คัว หนังสือ แล เขา ยัง เหน ความ อีก ว่า การ ที่ จีน ตั้ง บ้าน เมือง อยู่ได้ นั้น ก็เพราะได้มี ธรรมเนียมไล่ หนังสือ คล้าย กับ วิธีไล่ หนังสือ เปรียญ ของ เรา เมื่อ คนใดไลได้ประโยค สูง เพียงใด ก็ ได้ รับ ราช การ เปน ตำแหน่งเปน ชั้น ตาม ที่ไล่ได้ใน ครั้ง แรก จึง เปน การ ดี ที่ คน รู้ หนังสือ มาก เรา ท่าน ทั้งหลาย ควร จะ ยิน ดีรฦก ถึง พระ เดช พระคุณใน พระ ปัญญา บารมี แห่ง พระบาท สมเดจ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว แล พระบาท สมเดจ พระเจ้า อยู่ หัว ของ เรา นี้ ที่ ได้ ทรง พระ อุสาห มา แล้ว แล ยัง ทรง พระ อุสาห อยู่ สืบ ไป เพื่อ จะ ให้ คน ทั้งปวง เล่า เรียน รู้ วิชา มาก ขึ้น นั้น เปน ทาง ที่ จะ นำให้ บ้านเมือง ถึง ความ เจริญ รุ่ง เรือง แล มี ความ ศุข ยิ่ง ขึ้น

การ วิชา ที่ กล่าว นี้ใช่ว่า จะ หมาย เอา วิชา ภาษาใด เมื่อไร ประสงค์ แต่ ว่า วิชา หนังสือ อย่าง หนึ่ง วิชา เลข อย่าง หนึ่ง นี้ เปน ต้น เปน ประธาน ใน วิชา การ ทั้งปวง เพราะ หนังสือ เปน ทาง ที่ จะให้ จำ ความได้ มาก แล เปนช่อง ที่ จะให้ได้ รู้ การได้ มาก กว่า ที่ จะ ฟังฤๅ สังเกต เอาเอง วิชา เลข นั้น เปน การ ช่วย ให้ คิด การ ได้ แน่ นอน แล เร็ว กว่า ที่ จะ คิด เอาโดย ไม่ อาไศรยวิชา นั้น จนชั้นที่ สุด ของ ที่ คนไม่ คิดเหน ว่า จะ รู้ได้ แน่ อาไศรย วิชา เลข ยัง คิด ได้ ก็ มีโดย ความ วิเสศ ประหลาด ของ วิชา เลข นี้ จึง เปนเหตุ นำให้ คน สามัญ เชื่อ มดถ้อ หมอ ดูได้ มาก ๆ เกิน กว่า ที่ จริง ไป

วิชา สอง อย่าง นี้ เหน เปน ต้นเปน ประธาน ที่ จะให้สำเรจ วิชา การ ทั้งปวง แล เปน ความ ศุข ของ คน เรา ทั่ว ไป แล้ว จึง มี ความ ประสงค์ จะ เก็บ ลงไว้ใน หนังสือ นี้ ตาม แต่ จะ หาได้เพื่อ ประโยชน์ ใน พวก

ที่พร้อมใจกัน อุดหนุนในการหอพระสมุดวชิรญาณนี้อย่างหนึ่ง แล เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งปวงที่จะค้นหาหนังสือที่จะต้องการ บางเรื่องได้ยากไปในภายน่านั้นจะได้ภบปะง่าย เพราะมีหนังสือพิมพ์นี้หลายฉบับ รวมใจความประสงค์ของท่านกรรมสัมปาทิกสภา จะเก็บข้อความเรียงไว้ในหนังสือนี้

๑ การอันใดซึ่งเปนการเกื้อกูลแก่วิชาการที่ดีที่จริง ควรที่จะสั่งสมไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้มีความอุสาหสืบหาความดี แลเปนการที่จะให้เกิดความสามัคคีรักใคร่กัน แลนำใจคนให้นับถือยำเกรงกฎหมายบ้านเมือง แลรักใคร่ซื่อสัตยกตัญญูต่อพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จะเปนหนังสือโบราณก็ดี ฤๅจะเปนการอื่นก็ดี จะเลือกคัดมาเก็บไว้ในหนังสือนี้ด้วย

๒ หนังสือเก่า ๆ ที่เปนคำโคลง ฉันท ฤๅคำสุภาพอันใด ที่เปนหนังสือภอใช้ภอฟังได้ ไม่เปนที่ชักนำให้เปนการชั่วแล้ว จะเลือกหามาลงไว้ตามแต่จะได้

๓ หนังสือที่ผู้ใดจะแต่งส่งเปนเรื่อง ๆ ที่เปนความไม่กล่าวติเตียนแก่พวก ฤๅบุคคลซึ่งจะให้เกิดความวิวาทกันได้ จะยอมให้ลงไว้ด้วย

๔ หนังสือแบบแผนราชการที่ควรจะลงไว้ให้ทราบ เปนทางเล่าเรียนนั้น ถ้าได้อนุญาตเจ้าพนักงานผู้รักษาแล้ว ก็คิดว่าจะเรียบเรียงไว้บ้างตามแต่จะได้

๕ หนังสือเรื่องใดที่เปนการแปลกประหลาดมีขึ้น จะจริงฤๅไม่จริงอยู่กับผู้กล่าว ที่เปนเรื่องขัน ๆ โดยเหตุการพันเอิญเปนไป ฤๅเปน

วิชาเกิดขึ้นใหม่ เปนข้อ เบตเหลด น่าฟัง แต่มิใช่ความที่ว่าเหมือนแนมกันอย่างใด ดังนี้ จะเรียงไว้บ้าง

รวมใจความได้เปนดังนี้ แต่หนังสือที่เรียบเรียงลงไว้ในหนังสือนี้ ขอท่านผู้อ่านจงได้พิเคราะห์ตาม คำสุภาสิตอย่างหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าพบในหนังสือฝรั่งเหนเปนความชอบกล จึ่งได้คัดมาไว้ เมื่อเหนชอบด้วยแล้ว ก็ควรจะถือตามคำนั้นว่าด้วยอ่านหนังสือ "คือเมื่ออ่านแล้ว อย่าคิดที่จะขัดคอ ฤๅจะโต้ตานไปอย่างเดียว อย่าเชื่อตามหนังสือนั้นฤๅถือเอาแต่ขณะหนึ่ง อย่าคิดอ่านที่จะหาคำสำหรับจะพูดเล่นฤๅพูดกัน ควรแต่อ่านแล้วจะชั่งใจแลพิจารณาดูว่าจะดีจริงข้อใด ไม่ดีจริงข้อใดเท่านั้น"

โดย พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นเทวะวงษวโรปประการ

พระราชนิพนธ์
โคลงโสฬศไตรยางค์
ว่าด้วยความสามอย่าง
(ลงพิมพ์โดยพระบรมราชานุญาต)

๏ ปราชแสดงคำวิห์ด้วย ไตรยางค์
โสฬศหมดหมวดปาง ก่อนอ้าง
เปนมาติกาทาง บัณฑิตย์ แสวงเฮย
หวังสวัสดิ์ขจัดทุกข์สร้าง สืบสร้องศุภผล ฯะ

๏ โคลงโสฬศไตรยางค์นั้น พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปนพระราชนิพนธ์ พระราชทานให้ภรรยาพระยาภาสกรวงศ ปักเปนตัวอักษรด้วยไหมฝรั่ง เบญจพรรณรบายสีใส่กรอบกระจกประดับบนพระที่นั่งทรงธรรมในงานพระเมรุท้องสนามหลวง ณะปีมโรงโทศก ศักราช ๑๒๔๒ แต่ฉบับที่ส่งมาลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณนี้ เปนฉบับของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ได้ทรงลอกคัดไว้แต่ต้นฉบับมีทั้งอักษรอังกฤษด้วย แล้วคัดประทานมาให้ลงพิมพ์เปนฉบับอันถูกต้องไม่คลาดเคลื่อนตามฉบับเดิมเปนโคลง ๑๘ บท ฯะ

Three Things to love

สาม สิ่ง ควร รัก

Courage	Gentleness	Affection
ความ กล้า	ความ สุภาพ	ความ รักใคร่

◎ ควร กล้า กล้า กล่าว ถ้อย ทั้ง หทัย แท้ แล

สุวภาพพจน กายใน จิตร พร้อม

ความ รัก ประจักษใจ จริง แน่ นอน ฤๅ

สาม สิ่ง ควร รัก น้อม จิตร ให้ สนิท จริง ฯะ

Three Things to Admire

สาม สิ่ง ควร ชม

Intellectual Power,	Dignity,	Gracefulness
อำนาจ ปัญญา	เกียรติยศ	มี มารยาท ดี

◎ ปัญญา สติ ล้ำ เลิศ ญาณ

อำนาจ ศักดิ ศฤงฆาร มั่ง ซั้ง

มารยาท เรียบเสี่ยม สาน เสงี่ยม เงื่อน งาม นอ

สาม สิ่ง ควร จักตั้ง แต่ ซ้อง สรเสริญ ฯะ

Three Things to Hate

สาม สิ่ง ควร เกลียด

Cruelty	Arrogance	Ingratitude
ความ ดุ ร้าย	ความ หยิ่ง กำเริบ	อกตัญญู

◉ ใจ บาป จิตร หยาบ ร้าย ทารุณ

กำเริบ เอิบ เกิน สกุล หยิ่ง กล้า

อีก หนึ่ง ห่อน รู้ คุณ ใคร ปลูก ฝังแฮ
สาม สิ่ง ควร เกลียด ท้อ จิตร แท้อย่า สมาน ฯะ

Three Things to Despise
สาม สิ่ง ควร รังเกียจ ติเตียน

Meaness	Affectation	Envy
ชั่ว เลว ทราม	มารยา	ฤษยา

๏ ใจ ชั่ว ชาติ ต่ำ ช้า ทรชน
ทุจริต มารยา ปน ปกไว้
ทิ้ง จิตร คิด เกลียด คน ดี กว่า ตัว แฮ
สาม ส่วน ควร เกียจไกล้ เกรียด ซ้อง สมาคม ฯะ

Three Things to Reverence
สาม สิ่ง ควร เคารพ

Religion	Justice	Self denial
สาสนา	ยุติธรรม	สละ ประโยชน์ ตน เอง

๏ สาสนา สอน สั่งให้ ประพฤติดี
หนึ่ง ยุติธรรมไป่มี เลือก สู้
ประพฤติเพื่อ ประโยชน์ ศรี สวัสดิ ทั่ว กัน แฮ
สาม สิ่ง ควร รอบ รู้ เคารพ เรื่อง เจริญ คุณ ฯะ

Three Things to Delight in
สาม สิ่ง ควร ยินดี

Beauty,	Frankness	Freedom
งาม	ตรง ตรง	ไทย แก่ ตน

๏ สรรพางค์โสภาค พร้อม ธัญลักษณ
ภาสิต จิตร ประจักษ สื่อ พร้อม
เปนศุขโสตร คนรัก การ ชอบ ธรรมนา
สามสิ่ง ควร ชักน้อม จิตรให้ยินดี ฯะ

Three Things to wish for
สามสิ่ง ควร ปราถนา

Health	Friends	A cheerful spirit
ความศุขสบาย	มิตหาย ที่ดีดี	ใจ สบาย ปรุโปร่ง

๏ ศุข กาย วายโรค ร้อน รำคาน
มากเพื่อนผู้วาน การ ชีพได้
จิตร แผ่ว ผ่อง สำราญ รมย ศุข เกษมแฮ
สามสิ่ง ควร จักให้ รีบร้อน ปราถนา ฯะ

Three Things to Pray for
สามสิ่ง ควร อ้อน วอน ขอ

Faith	Peace	Purity of heart
ความเชื่อ ถือ	ความสงบ	ใจบริสุทธิ

๏ สัทธาทำจิตร หมั้น คงตรง
สงบรงับ คับ ประสงค์ สิ่งเศร้า
จิตร สอาด ปราถ สิ่งผวง วุ่นขุ่น หมองแฮ
สามส่วน ควรใฝ่เฝ้า แต่ตั้ง อธิฐาน ฯะ

Three Things to Esteem
สามสิ่ง ควร นับถือ

Wisdom   Prudence   Firmness
ปัญญา   ฉลาด   มั่น คง

๏ ปัญญา ทรง ทริ ล้ำ   ภูก หลาย
ฉลาด ยิ่ง สิ่ง แยบ คาย   คาค รู้
มั่น คง ไม่ คื้น คลาย   คลอน กลับ   กลาย แฮ
สาม สิ่ง ควร กอบ กู้   กับ ผู้ นับ ถือ   ฯะ

Three Things to like
สาม สิ่ง ควร จะ ชอบ

Cordiality   Good humour   Mirth fulness
ใจ อารี สุจริต   ใจ ดี   ความ สนุก นิ์ เบิกบาน พร้อม เพรียง

๏ สุจริต จิตร โอบ อ้อม   อารี
ใจ ปร่ง ปราศ ราคี   ชุ่น ช้อง
สิ่ง เกษม ศุข เปรม ปรี   คา พรั่ง   พร้อม แฮ
สาม สิ่ง สม ควร ต้อง   ชอบ ต้อง ยินดี   ฯะ

Three Things to Suspect
สาม สิ่ง ควร สงไสย

Flottery   Hypocrisy   Sudden Affection
ยอ   หน้า เนื้อ ใจ เสือ   พลัน รัก พลัน จืด

๏ คำ ยอ ยก ย่อง เพียน   ทุก ประการ
ภักทร จิตร ผิด กัน ประมาณ   ยาก รู้
เรว รัด ผลัด พลัน ซาน   คำ กลับ   พลัน ฤๅ
สาม ส่วน ควร แล้ว ผู้   พะ พ้อง พึง แคลง   ฯะ

Three Things to Avoid
สาม สิ่ง ควร ละ

Idleness	Loquacity	Flippant Jesting
เกียจ คร้าน	วาจาพื้น เผือ	หยอก ขยาย แล แสลง ฤๅซัด คอ

๏ เกียจ คร้าน การ ท่าน ทั้ง การ ตน ก็ดี
พูด มาก เปล่า เปลือง ปน ปด เหลน
คำแสลง เสียด แทง รคน คำ ขยาย หยอก ฤๅ
สาม สิ่ง ควร ทิ้งเว้น ขาด สิ้น สันดาร ฯะ

Three Things to Cultivate
สาม สิ่ง ควร จะ กระทำให้ มี

Good Books	Good Friends	Good humour
หนังสือ ดี ดี	เพื่อน ดี	ใจ เปน ดี

๏ หนังสือ สอน สั่งซ้อ วิทยา
เว้น บาป เสาะ กัลยาณ์ มิตร ไว้
หนึ่ง ขาด ปราศ โทษา คดีห่อ ใจ เอย
สาม สิ่ง ควร มีให้ มาก ยั้ง ยืน เจริญ ฯะ

Three Things to Contend for
สามสิ่ง ควร จะ หวง แหน ฤๅ ต่อ สู้ รักษาเพื่อ

Honour	Country	Friends
ชื่อเสียง ยศ ศักดิ	บ้าน เมือง ของ ตน	มิตร สหาย

๏ ความ ดี มี ชื่อ ทั้ง ยศถา ศักดิ เอย
ประเทศ เกิด กูล พงษา อยู่ ยั้ง

คน รักษ์ ร่วม ฉัทยา ใครช ศุข ทุกข์ แฮ
ใน สิ่ง ควร สงวน ทั้ง ต่อ สู้ ผู้ เบียน ฯะ

Three Things to Govern

สาม สิ่ง ควร ครอง ไว้

Temper	Impulse	The Tongue
กิริยา ที่เปนในใจ	มัก ง่าย	วาจา

๏ อาการ อัน เกิด ด้วย น้ำใจ แปร ฤๅ
ใจ ซึ่ง รีบ เรว ไว ก่อน รู้
วาจา จัก พูด ใน กิจ สบ สรรพ แฮ
สาม สิ่ง จำ ทั่ว ผู้ พิทักษ หมั้น ครอง ระวัง ฯะ

Three Things to Wait for

สาม สิ่ง ควร จะ เตรียม เพื่อ

Change	Decay	Death
อนิจจัง	ชรา	มรณ

๏ สิ่ง ใด ใน โลกย ล้วน เปลี่ยน แปลง
หนึ่ง ชรา หย่อน แรง เร่ง รัน
ความ ตาย ติด ตาม แสวง ทำ ชีพ ประ ไลย เลย
สาม ส่วน ควร คิด ค้น คดิ รู้ เตรียม คอย ฯะ
๏ จบ สาม สิบ หก เค้า คแนน นับ หมวด แฮ
หมวด ละ สาม คิด สรรพ เสร็จ สิ้น
เปน สี่ สิบ แปด ฉบับ บอก เพียง อย่าง แฮ
ตาม แบบ ปชาค หวั้น เสร็จ แล้ว บริบูรณ ฯะ

เรื่องฝัน

หมอ ต. บ. บลัดเลย์ ที่ถึงแก่กรรม

เปนผู้แต่ง

---

๑ หนังสือ เรื่องฝัน นี้ หมอ บลัดเล ได้แต่ง ลง พิมพ์ ไว้เมื่อ ปี ชวด โทศก จุลศักราช ๑๒๐๒ ปี ใน แผ่นดิน พระบาท สมเดจ พระนั่ง เกล้า เจ้า อยู่ หัว สี่ สิบ ปี เศศ กว่า ชั่ว คน หนึ่ง มา แล้ว ให้ ชื่อ ว่า หนังสือ คำ ประกาศ พรรณา ด้วย โทษ ฝัน เพื่อ จะ ให้ เปน คุณ ประโยชน์ แก่ ชาว เมือง ไทย ทั้งปวง นั้น ข้าพเจ้า ได้ พบ ต้น ฉบับ ที่ ลง พิมพ์ แต่ง ครั้ง ก่อน เหน เปน ข้อ คติ ดี อยู่ เดี๋ยว นี้ ผู้ ที่ จะ ได้ ทราบ หนังสือ เรื่อง นี้ ก็ มี น้อย ตัว แล้ว ข้าพเจ้า จึ่ง ได้ คัด ส่ง มา ยัง หอ พระสมุด วชิรญาณ เพื่อ จะ ได้ ลง พิมพ์ ใน หนังสือ วชิรญาณ ให้ ท่าน ผู้ อ่าน ได้ ฟัง ทั่ว กัน แล ได้ เปน ที่ รฦก ถึง คุณ ความ ดี อุสาห ของ ผู้ แต่ง ด้วย สำนวน นั้น คง อยู่ ตาม ของ เดิม มิได้ แก้ไข เปน แต่ ตัว อักษร วิปลาศ คลาศ เคลื่อน อยู่ บ้าง ก็ได้ แก้ไข ให้ ถูก ต้อง ตาม ทำนอง ที่ ใช้ อยู่ เดี๋ยว นี้ เท่า นั้น

บ้าน ราชทูต ภาสกรวงศ

แรม ๕ เดือน ๑๐ วัน ๑ ค่ำ ปี วอก ฉะศก ๑๒๔๖

๑ เรา ผู้ แต่ง หนังสือ นี้ เปน ลูก ศิศย พระเยซู เจ้า อุสาห ข้าม ทเล มา แต่ เมือง อเมริกา ด้วย ปรารฐนา จะ มา ทำ การ ให้ เปน คุณ แก่ ชาว เมืองไทย จึ่งได้ รักษา คน โรค บ้าง ปลูกฝี กันฝี ตาย บ้าง แต่ง หนังสือ พระ สาสนา แจก แก่ คน ทั้งปวง แล เที่ยว สั่ง สอน คน ทั้งหลาย ให้ รู้ ทาง ที่ กลับ ชั่ว เปน ดี ให้ มี ความ ศุข แก่ ตัว แล ให้ เปน คุณ แก่ คน ทั้งปวง ใน กาล ชาติ นี้ แล กาล เมื่อ ตายไป แล้ว ให้ พ้น นรก ไป ตั้ง อยู่ใน สวรรค์ อิ่ม เนื้อ ใจ เปน นิจ ถาวร ชั่ว กัป ชั่วกัลป แล เรา ได้ เอาใจใส่ใน เหตุ ที่ เปน สวัสดิมงคล แก่ พระมหา กระษัตร แล พระบรม วงษานุวงศ แล อณา ประชา ราษฎร ทั้งปวงใน พระ นคร นี้ เรา ปรารฐนา จะให้ ประชา ราษฎร ทั้งปวง ยินดี ใน การ ที่ จะ ละ ทิ้ง เสีย ซึ่ง การ ชั่ว ทั้ง ปวง คือ การ เล่น เปน นักเลง ทุก อย่าง นั้น เสีย ให้ พระ นคร นี้ กลับได้ ความ ศุข สวัสดิมงคล จำเริญ พิญโญ ยิ่ง เปน พระนคร อันใหญ่ หลวง ยิ่ง นัก

เมื่อ เรา เข้า มา อยู่ใน เมือง นี้ ได้ ๕ ปี เสศ นั้น เรา ได้ แจ้ง ว่า มี ผู้ ทำ ชั่ว ช้า ภา กัน ลัก ลอบ เอาฝิ่น เข้า มา ซื้อ ขาย แล สุ่ม หลง สูบ ฝิ่น สิ้น ทรัพย เสีย เปล่า ๆ เปน อัน มาก ไม่มี คุณ ประโยชน์ เลย เหตุ ฉะนี้ เรา จึ่ง พลอยไม่ มี ความ สบาย กลัว ว่า การ อัน ชั่ว นี้ จะ เปน เสี้ยน หนามใน แผ่นดิน ให้ บ้าน เมือง รุสาจล ไม่ มี ความ ศุข อยู่ มา เรา ทราบ ว่า พระมหา กระษัตร ทรง พระ วิตก ตั้ง พระไทย ให้ มี กฎหมาย ห้าม ปราม มิให้ราษฎร ซื้อ ฝิ่น ขาย ฝิ่น สูบ ฝิ่น มา ประมาณ ปี เสศ แล้ว เรา ดี

ใจนัก แลได้แจ้งว่ามีพระราชบัญญัติว่า ราษฎรผู้ใดผ้าพระราชอาญาขึ้นลักลอบซื้อขาย แลสูบฝิ่น จะให้ลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษนั้น เราดีใจหนักหนา ได้ช่วยตีพิมพ์กฎหมายห้ามฝิ่นถวายได้หมื่นฉบับเสศฉลองพระเดชพระคุณ ทุกวันนี้เราทราบว่าโปรดเกล้า ฯ ห้ามปรามเค็ดขาดไม่ละเมินพระไทยเลย เราก็พลอยยินดีหนักหนา แต่บัดนี้เราได้ยินว่าคนพาลทั้งปวงกลับขึนพระราชอาญา ลอบลักซื้อขายฝิ่นก็ยังมีอยู่บ้าง คนที่สูบฝิ่นก็ยังมีอยู่มาก เราวิตกนัก เพราะเขายังขืนส้องเสพยยาพิศม์อยู่ จะภาให้เขาถึงพินาศฉิบหาย แลเขาขืนทำผ้าอาญาพระมหากระษัตร แลเขาเปนใจอุดหนุนแก่ผู้นำเอาฝิ่นเข้ามาขาย แลกระทำให้เกิดโทษแผ่ตลอดไปแก่บุตรภรรยาคณาญาติพี่น้องมิตหาย โทษนั้นแผ่ไปเหมือนผู้นั้นนำเอาทุกขไภยความพินาศฉิบหาย แผ่แจกให้แก่ประชาชนคนทั่วไปทั้งแผ่นดิน เราเหนเหตุฉะนี้เรามีความปราถนาจะใคร่ให้คนทั้งปวงที่จะสูบฝิ่นนั้น เหนโทษที่สูบฝิ่นให้ละทิ้งเสียอย่าสูบฝิ่นเลยเปนอันขาดทีเดียว

ถ้าแลผู้สูบยังมีอยู่ตราบใด แลจะห้ามผู้เอาฝิ่นเข้ามาขายนั้นยากนัก เหนจะห้ามให้เค็ดขาดไม่ได้ เปรียบเหมือนจะปิดแม่น้ำไม่ให้ไหลได้ ก็จะต้องปิดรากง่าวเดิมเกิดแห่งน้ำก่อน น้ำจึงจะอยุดได้ ถ้าไม่ทำเช่นนั้น แม้นถึงจะลงทำนบปิดกั้นแม่น้ำให้โตใหญ่เท่าใดก็ดี ปิดแม่น้ำให้ขาดไม่ได้ อันความเงียนฝิ่นนี้จะหายขาดได้เพราะเหตุสองประการนี้ คือท่านตั้งกฎหมายห้าม

ประการ หนึ่งให้ท่านทั้งปวง ช่วย สงเคราะห์แก่ผู้เงี่ยนฝิ่น ตักเตือน สั่ง สอนให้เขารู้สึกโทษตัว ให้เขาอดฝิ่นเสียจงได้ แลให้ผู้อื่นทั้ง ผู้ใหญ่แลเด็ก กลัวแต่ฝิ่นเสีย จง หนัก ประการ หนึ่ง เหตุสอง ประการ นี้ แล เรา จะ ตัด รอน กระแส ฝิ่น ให้เด็ด ขาดได้ เหมือน ตัด เพิ่ม เติม เกิด แห่ง กระแส น้ำ

บัดนี้ เรา จะ เขียน หนังสือ พรรณาโทษฝิ่น ที่เราได้พิเคราะห์ดูรู้เห็น เปนแท้ จะ บั๊กผั๋ง ถ้อย คำ สำแดง ลง ไว้ในเรื่อง ราว โทษ ฝิ่น นี้ เปน ความ สัตย์ จริง มั่น คงไม่ รู้ หวาด หวั่นไหว ถ้า เปน ถ้อยคำไม่ สัตย์ จริง ก็ จะ โยก คลอน ง่อน แง่น ไม่ อาจ ตั้ง ยั่ง ยืน มั่น คง อยู่ ได้

ใน ที่ หนึ่ง เรา จะ สำแดง ที่ กำเหนิด แห่ง ฝิ่น นั้น ก่อน ที่ สอง จะ สำ แดง โทษ ฝิ่น ที่ให้โทษ แก่ กาย แล วิญญาณ แห่ง ผู้ สูบ ที่ สาม จะ สา แดง ซึ่ง ฝิ่น ให้ โทษ แก่ บุตร ภรรยา คะณาญาติ ของ ผู้ สูบ ที่ สี่ จะ ว่า ด้วย ฝิ่น ให้ โทษ แก่ ราษฎร ทั่ว พิภพ ที่ ห้า จะ ว่า ด้วย บาป โทษ แห่ง ผู้ สูบ ฝิ่น โทษ นั้น หนัก เท่า กัน กับ โทษ แห่ง ผู้ อื่น เอา ฝิ่น เข้า มา ขาย ที่ หก ว่า ด้วย ทาง ที่ จะ ป้อง กัน รักษา ตัว แห่ง ผู้ สูบ ฝิ่น แล ป้อง กัน ฝูง ราษฎร ทั้งปวง ด้วย

อนึ่ง ฝิ่น นี้ เดิม เปน ของ อยู่ ใน สัพยา สิ่ง หนึ่ง เมื่อ คน กิน แล สูบ มัก ให้ เพลิด เพลิน เคลิ้ม หลับ ซึม ไป อัน ยา ทั้งปวง ที่ จะ เข้ม แข็ง เรี่ยว แรง เหมือน ฝิ่น นั้น ไม่ มี เลย

อันฝิ่นนี้ เดิม เกิด เปน ยาง ไม้ ไหล ออก จาก ฝัก ต้น นั้น ชื่อ ว่า ปะปาเวอซัมนิฟีรำ อัน ต้น ฝิ่น นั้น มี ใน เมือง ตุระเก แล ใน เมือง

ไอคืบไอ แลเมืองบำไบ แลเมืองบังกะลา แลเมืองจีน ต้นฝิ่นนั้น ครั้นมีดอกบาลแล้ว กลีบก็ร่วงหล่นไปเหลืออยู่แต่ฝัก ครั้นเวลาเย็นคนไปสับที่ฝักให้ยางไหลออก เวลาเช้าจึ่งไปเก็บเอายางนั้นมาตากแดดให้แห้งเปนก้อนเก็บไว้ขาย ฝิ่นนี้ แต่เดิมนั้นเปนแต่พวกหมอเก็บเอามาใช้สอยเปนยาช้านานมาประมาณสองพันปีเสศแล้ว ฝิ่นนั้นเปนแต่มนุษยเอามาใช้เปนยาเท่านั้น ผู้อื่นนอกจากหมอไม่มีผู้ใดอาจจะเอามาสูบ กลัวจะตาย ลางทีคนผู้โกรธแค้นผู้อื่น ลักเอาฝิ่นให้กินตายก็มีบ้าง ลางทีคนที่โทมนัศน้อยใจตัวเองด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง เอาฝิ่นมากินให้ตัวตายเสียเองก็มีบ้าง ฝิ่นนั้นแต่พวกหมอใช้ได้ เปนยามาช้านานได้หลายร้อยปีแล้ว ภายหลังคนเหนว่า ฝิ่นบำบัดโรคเจ็บป่วยได้ แลจิตรใจระส่ำระสาย ฝิ่นก็ระงับได้บ้าง แลทุกขร้อนนอนไม่หลับก็กินฝิ่นก็ให้นอนหลับ เพลินเคลิ้มลืมความทุกข อิ่มเนื้ออิ่มใจเพลินไปไม่มีความทุกขบ้าง คนทั้งปวงครั้นเหนดังนั้น ก็กล้าหาญอาจเอาฝิ่นมากินตามชอบใจบ้าง เขากล้าทำเช่นนี้ เพราะเขาไม่รู้ว่าจะเกิดโทษเมื่อภายหลัง ฝิ่นนั้นเปรียบเหมือนขวากแลบ่วงแร้วที่ปีศาจเปนศัตรูแก่มนุษย ปักดักไว้แก่มนุศยทั้งปวง ด้วยอยากจะจับมนุศยให้เสื่อมซุดจมลงในนรก พวกปีศาจเหนว่า ฝิ่นนี้เปนของที่จะอย่างใจมนุศยให้เพลิดเพลินลุ่มหลง ถือผิดเปนชอบเสื่อมซุดจนถึงไฟนรก อันฝิ่นนั้นเว้นแต่หมอเอามาประกอบเปนยาเล็กน้อยได้ นอกกว่านั้นผู้ใดๆ อย่าบังอาจเอามาสูบมากินเลย ยา

อื่น ที่ เรี่ยว แรง นัก มี หลาย อย่าง ถ้า คน กิน ตาม ชอบใจไม่ ระมัด ระวัง ก็ มี อันตราย เปน อัน มาก เหมือน อย่าง สาร หนู ถ้า หมอ ประกอบ เปน ยา ด้วย สติ ปัญญาให้ คน กิน ก็ มี คุณ ถ้า คน ทั้งปวงไม่ ระมัด ระวัง ตัว กินเข้าไป มาก ก็ เปน อันตราย ถึง ชีวิตร ฝิ่น นั้น เปน ของ มี พิศม์ กล้า หาญ นัก ซึ่ง คน จะ เอา สิ่ง อัน มี พิศม์ มา กิน บ่อย ๆ นั้น สม ควร ฤๅ ท่าน ทั้งหลาย จง พิจรณ พิเคราะห์ ดู คน ที่ไม่ เคย สูบ ฝิ่น นั้น เถิด เขา สูบ เข้าไป กล้อง หนึ่ง มี เหตุ อย่างไร บ้าง อัน แรก สูบ เข้าไป นั้นให้ ชีนใจ เทพรร ก็ กำเริบ เรว ขึ้น ครั้น พ้น ๕ นาที ๑๐ นาที แล้ว เส้น เทพรฯ ก็ เดิน ช้า ลง แล้ว ก็ กลับ เต็ม ด้วยเลือด เปล่ง ขึ้น ให้ หาว นอน หายใจ ก็ ช้า ลงไม่ เปน ปรกติ ก็ให้ เคลิ้ม หลับ สนิท ช้า นาน หลายชั่วโมง ยาก ที่ คน จะ ปลุกให้ ลุก ขึ้นได้ อาการ เปน เช่น นี้ เพราะ กิน ยา พิศม์ เรี่ยว แรง นัก กิน สิ่ง ของ ที่ไม่ มี พิศม์ อาการ ไม่ ผิด ปรกติ เลย เหมือน อย่าง เข้า ปลา อาหาร ทั้งปวง เด็ก ผู้ใหญ่ ก็ กิน ได้ อาการไม่ วิปะริต เลย แล เมื่อ คน สูบ ฝิ่น กิน ฝิ่น เปน ยา ตาม หมอให้ สูบ ให้ กิน ก็ ดี ก็ เกิด เหตุ เปน หลาย ประการ ให้ เนื้อ หนัง เหน็บ ชา สยบไป ให้ท้อง ผูก ลาง ทีให้ จืด เบา แลให้ บิด คือ ดี แล น้ำเลี้ยง ท้อง นั้นให้ งวด น้อย ลง ให้ เสลด ใน คอ ใน อก ใน ท้อง แห้งไป ให้ เหื่อ ไหล ออก โทรม กาย ให้ เลือด กำเริบ ขึ้น ใน ศีศะ ให้ หาว นอน เคลิบ เคลิ้มไป ลาง ทีให้เกิด โรค ลม จับ ตาย ก็ มี บ้าง ว่า มา ด้วย อาการ ฝิ่น ที่ หมอ ประกอบ เปน ยาให้ กิน แต่ เท่า นี้ นี่ แล ท่าน ทั้งหลาย เอ๋ย อย่า บังอาจ สูบ แล กิน ฝิ่น เปน ยา ตาม อำเภอใจ เลย ถ้า จะให้ หาย โรค ก็ให้ หา หมอ ที่ มี

สติ ปัญญา มาก ถ้า หมอ นั้น ประกอบ ฝิ่น เปน ยา นิด หน่อย แล ให้ กิน ก็ ตาม เถิด นอก แต่ นั้น อย่า สูบ อย่า กิน อีก เลย ถ้า หมอ จะ ให้ กิน เปน ยา สอง มื้อ สาม มื้อ แล้ว ท่าน อย่า กิน ต่อ ไป เลย กลัว จะ ติด เหงี้ยน แล เปน อันตราย แก่ ท่าน นัก

๏ ที่นี้ จะ ว่า ด้วย คน โลภ หลง สูบ ฝิ่น กิน ฝิ่น ตาม ชอบ ใจ ทุก วัน ๆ จะ มี อาการ แล โทษ เปน อย่างไร ทุก วัน นี้ พวก ไทย แล จีน เปน อัน มาก สูบ ฝิ่น เนือง ๆ เหมือน คน สูบ ยา แดง สูบ ตาม ชอบ ใจ เคย สูบ นาน มา ก็ ให้ เหงี้ยน อยาก นัก ฝิ่น นั้น ก็ เปน เหมือน นาย ผู้ สูบ นั้น เหมือน เปน ทาส ที่ ต้อง จำ ติด โซ่ ตรวน อยู่ ความ เหงี้ยน ฝิ่น นี้ เกิด ทวี ขึ้น ที ละ น้อย ๆ ผู้ สูบ ไม่ ทัน สังเกต ไม่ ทัน รู้ แต่ เดิม นั้น ก็ ไม่ ชอบ ใจ รศ ฝิ่น ๆ นั้น เหม็น นัก คน ได้ รับ สูบ ฝิ่น เพราะ เพอน ชัก ชวน ให้ สูบ ก่อน ลาง ที เขา เหงี้ยน เพราะ เขา กิน เปน ยา บ่อย ๆ เกิน ที่ หมอ ประกอบ ให้ กิน ฝิ่น นั้น มัก ให้ เหงี้ยน กล้า แขง เรี่ยว แรง ขึ้น แม้น ถึง แต่ แรก รศ ฝิ่น ไม่ เปน ที่ ชอบ ใจ ก็ จริง ครั้น ได้ สูบ เข้า ไป แล้ว ก็ มัก ให้ ชื่น ใจ ให้ ลืม ความ ทุกข ครั้น มี ความ ทุกข ไม่ สบาย เขา ก็ คิด ขึ้น ว่า ฝิ่น นี้ แก้ ความ ทุกข ได้ จึ่ง ไป สูบ อีก ครั้น มี ความ ทุกข เพราะ เหตุ อันใด ๆ แล เปน โรค อันใด เขา ก็ สูบ อีก แล ผู้ นั้น มา สำคัญ ว่า ฝิ่น ระงับ ทุกข แล โรค ได้ เท่าใด ความ ทุกข แล โรค ก็ จะ ทวี ขึ้น บ่อย ๆ เร็ว ๆ แก่ ผู้ สูบ มาก เท่า นั้น เพราะ ฝิ่น นั้น เมื่อ สิ้น กำลัง แล้ว ก็ ให้ ผู้ นั้น กำลัง น้อย ถอย แรง เสื่อม ลง เหมือน คน เมา เล่า เมื่อ หาย เมา

แล้ว ก็ หิวโหยไม่ สบาย ทุกข นั้น ก็ เกิด ขึ้น บ่อย ๆ เพราะฝิ่นให้โทษ เดิม เมื่อ คน สูบ ยังไม่ติด นั้น นาน ๆ สูบ ที หนึ่ง ที ละ น้อย ๆ ครั้น สูบ ล่วง เข้าได้ ปี หนึ่ง สอง ปี เหงี้ยน นัก แล้ว ก็ อยาก จะ สูบฝิ่นนัก ฝิ่น นั้น เปรียบ เหมือน ผู้ มา ประโลม ลวง ว่า จะให้เรามี ความ สุข สบาย เจริญ ชีวิตรไป ผู้ เหงี้ยน นั้น ก็ อยาก จะ สูบ ทุก วัน ๆ ละ สอง เวลา สาม เวลา เมื่อ แรก สูบ นั้น วัน หนึ่ง สูบไม่ถึง สอง หุน ครั้น เหงี้ยน เข้า แล้ว ก็ อยาก สูบ ทวี ขึ้น ทุก ที ๆ จน กระทั่ง วัน ละ สิบ หุน ยี่ สิบ หุน บ้าง คน ที่ สูบ วัน ละ สิบ หุน ยี่ สิบ หุน นั้น มี ชุม ที่ สูบ มาก วัน ละ สี่ สิบ หุน ห้า สิบ หุน หก สิบ หุน ก็ มี บ้าง คน ที่ สูบ ฝิ่น ได้ มาก เช่น นี้ แต่ เดิม เขา ก็ คิด ว่า จะ สูบ แต่ น้อย ไม่ สูบให้ มาก เหมือน ผู้ สูบ มาก นั้น เรา จะ สูบไม่ให้ ติด ถึง เหงี้ยน เลย แต่ หาก ว่า ความ เหงี้ยน นั้น ค่อย จำเริญ ขึ้นที ละ น้อย ๆ เขาไม่ ทัน รู้ ตัว เหมือนโรค ที่ บังเกิดใน กาย คน ทั้งปวง โรค นั้น ค่อย จำเริญ ขึ้น ๆ คนไม่ ทัน รู้ ตัว ฝ่าย ผู้ ที่ สูบ ฝิ่น ก็ไม่ใคร่ รู้ ตัว ว่า ตัว เหงี้ยน เหมือน กัน จะ เหงี้ยน กล้า ขึ้น หนัก ครั้น เหงี้ยน กล้า ขึ้น แล้ว ก็ ยาก ที่ จะ แก้ ตัวได้ ลาง คน เหงี้ยน ติด เรว ลาง คน เหงี้ยน ช้า ติด แม้น ถึง สูบ แต่ ที ละ น้อย ๆ ถ้า สูบไป นาน เข้า แล้ว ที่ จะไม่ เหงี้ยน หามิได้ คน ที่ สูบฝิ่น นั้น ครั้น สูบ นานไป ก็ ต้อง สูบ ทวี ขึ้น ทุก คน การ ที่ สูบฝิ่น นั้น เปรียบ เหมือน กระแส น้ำ มี แต่ ไหล ลง สู่ สมุท ภาย เดียว ไม่ได้ ยุดไม่ได้ กลับ คืน มา เลย ถ้าผู้ ใด ลง สู่ กระแส แห่ง ฝิ่น นั้น แล้ว ผู้ นั้น ก็ จะ ต้อง ล่อง ลอยไป ตาม กระแส ฝิ่น เพราะ กระแส ฝิ่น นั้น เชี่ยว แรง นัก จะ กลับ ทวน ขึ้นไปไม่ได้ เลย คน

ที่สูบฝิ่นนั้น แม้นสักพันคน ที่จะไม่เปนอันตราย เพราะฝิ่น แต่สักคนเดียวนั้นก็ยาก ที่คนจะพบเหน

ที่นี้จะว่าด้วยที่เกิดโรคเพราะสูบฝิ่นนั้นให้เหน ให้กลัว อันธรรมดาว่าฝิ่นนั้นมีแต่ให้เกิดโรคทุก ๆ คน เหมือนน้ำอันไหลลงจากยอดเขา ไม่ได้ไหลกลับขึ้นไปสักนิดเลย ฝิ่นนี้เมื่อแรกสูบนั้น อาการเหมือนจะมีคุณให้มีความศุขสบายเปนนิจก่อน เพราะฝิ่นกับกายผู้นั้นเปรียบเหมือนเจ้าเมืองสองฝ่าย ภายนอกนั้นเหมือนจะเปนมิตรหายแก่กัน แต่เจ้าเมืองฝ่ายหนึ่งภายในคิดอ่านตระเตรียมสัตราวุธไว้ พลโยธาช้านานพร้อมแล้ว ก็ยกเข้าตีเอาเจ้าเมืองข้างหนึ่งไม่ทันรู้ตัว ผู้สูบฝิ่นนั้นไม่ทันรู้ตัวว่า ฝิ่นจะกระทำอันตรายแก่ตัว สำคัญว่าฝิ่นนั้นเปนของชอบอยู่แล้ว จะไม่ทำอันตรายเหมือนอย่างกันเช่นนั้น ฝิ่นนั้นคนสูบไปปีหนึ่งบ้าง สองปีบ้าง จึ่งสำแดงโทษปรากฏ ลางคนต่อสูบไปถึงสี่ปีห้าปี โทษฝิ่นจึ่งปรากฏก็มี ลางคนทนไปนานถึงสิบปีสิบห้าปีก็มีบ้าง แต่ว่ามีน้อยนัก ขณะเมื่อฝิ่นยังไม่สำแดงโทษปรากฏออกมานั้น ในภายในก็เกิดโทษขึ้นทีละน้อย ๆ แต่ยังกำบังอยู่คนไม่เหน โทษค่อยติดค่อยเชื่อมขึ้นเหมือนไฟสุมขอน ต่อไปภายน่าจึ่งลุกโชตขึ้นเหนปรากฏ ฝิ่นนั้นติดทรายอยู่ในภายในเหมือนปีสาจเข้าสิงอยู่ กระทำกลฬ่อลวงให้ถือผิดเอาเปนชอบ ให้เหนว่าฝิ่นมีคุณมากแก่ตน ตัวเราเหนจะไม่เปนอันตรายเหมือนคนอื่นดอก แต่ผู้นั้นสูบ

ไปปีหนึ่ง สองปี สามปี จึ่งจะเหนโทษประจักร คือให้เรามึนเช้าเบื่อเช้า ให้อยากกินของแสลง อาหารที่กินเช้าไปทำให้ท้องขึ้นเหียนราก เกิดลมในท้อง อาหารก็เปรี้ยว ทำให้ปวดท้อง ให้ผูกบ้างให้ลงบ้าง ลางทีให้เปนบิดให้เนื้อหนังนั้นซูบซีดเหลวไป ให้หน้าผากบวมน้ำ ตาไหลอาบหน้า ตาซุ่นมัวไม่ผ่องใส ให้ริตรวิญญาณระส่ำระสายไปเนือง ๆ ความเชื่อมมึนเกียจคร้านเข้าครอบงำทั้งกายแลริตร ถ้าไม่ได้สูบฝิ่นให้ใจชื่นก่อนแล้ว ก็ไม่อาจคิดการงานสิ่งใดได้เลย ต้องไปสูบฝิ่นมาก จึ่งค่อยคิดอ่านการงานได้บ้าง ผู้นั้นผูกพันธ์อาไศรยในฝิ่นมากกว่าอาหารนั้นอีก ครั้นรู้สึกตัวว่าเกิดโทษเพราะฝิ่น ก็ให้วิตกกลัวตัวจะตายเสียเรว จึ่งคิดว่า ที่นี้เราค่อยสูบผ่อนลงทีละน้อย ๆ คิดแล้วก็สูบผ่อนลงเช่นนั้นก็ไม่พออิ่ม ไม่สบาย อดทนไม่ได้ก็กลับสูบมากไปอีก ลางคนเหนโทษก็คิดว่า แต่นี้ไปเราไม่สูบอีกเลย ด้วยเขาสำคัญว่าจะทนได้ แต่ความเหงี่ยนนั้นกล้าหาญนัก เหมือนกองทับใหญ่หลวงเขาต้านทานไม่ไหว งดได้วันหนึ่งสองวันเหนว่าเตมทีเหลือที่จะทนทาน เพราะเรียบท้องแลระหวยหิว ริตรใจระส่ำระสายไม่สบาย นอนไม่หลับ มีแต่ความทุกขเวทนา แล้วเขากลับคิดว่าฝิ่นนั้นแลจะแก้ได้ก็กลับสูบมากไปอีก ครั้นความกระวนกระวายระงับแล้ว ก็คิดว่าเราไม่สูบอีกแล้ว ครั้นเหงี่ยนกระวนกระวายขึ้นอีก ก็คิดว่าจะสูบพอว่างับกระวนกระวายก็สูบอีก ครั้นกระวนกระวายว่างับแล้ว ก็คิดว่าจะไม่สูบอีกต่อไปแล้ว แต่เวียนสูบเวียน

จะ กะ จะ ทิ้ง อยู่ เช่น นี้ ทุก เวลา เหงื่อ ยน เปน นิจ ผู้ สูบ นั้น ถ้า จะ ทน จริง ก็ ทน ได้ ถึง จะ เหงื่อ ยน กระวน กระวาย ก็ ทน ได้ ไม่ เปน ไร ถ้า ผู้ นั้น ตั้งใจ ทน มั่น คง แน่ นอน เหมือน คน ที่ ทน ยอม ให้ หมอ ตัด แขน ที่ เปน โรค เสีย เอา แต่ ชีวิตร รอด นั้น ถ้า ผู้ สูบ ฝิ่น ทน ได้ เช่น นั้น จึ่ง จะ หาย เหงื่อ ยน ได้

ลาง ที ฝิ่น ให้ โทษ ชื่อ มานิยาโปตู สำแดง อาการ ดัง นี้ คือ ให้ คลื่น เหียน เวียน หัว หนัก หัว นอน ก็ ไม่ ใคร่ หลับ หน้า ตา ก็ ไม่ ใคร่ สบาย ให้ มือ สั่น กำเริบ เปน เช่น นี้ ได้ วัน หนึ่ง สอง วัน แล้ว ก็ ให้ ใจ เกิด วิตก มัก กลัว มัก ขลาด หวาด ไหว ตา เหลือก ตา ลาน แล ดู ข้าง โน้น บ้าง ข้าง นี้ บ้าง ไม่ อยุด ให้ กาย นั้น สั่น สะท้าน หนัก ไป ให้ ใจ น้อย มัก โกรธ เที่ยว เดิน ไป เดิน มา ไม่ อยุด ไม่ หลับ เลย ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน สำแดง โทษ เช่น นี้ อยู่ ประมาณ สอง วัน สาม วัน แล้ว ก็ ให้ คลุ้ม คลั่ง เปน บ้า เสีย จิตร ให้ พูด ผิด เพ้อ พลุ่ม พล่าม ถ้า หมอ ถาม เขา ว่า เจ้า ที่ อยู่ ฤๅ เขา ก็ บอก กับ หมอ ว่า ข้า ก็ อยู่ บอก โดย ไม่ รู้ สึก ตัว แล้ว ก็ ให้ เหน เปน หมา หมู งู แล สัตว ร้าย ต่าง ๆ มา อยู่ ใน ห้อง เรือน ให้ เหน เปน หนอน แล ทาก ปลิง มา ไต่ อยู่ ที่ ผ้า นุ่ง แล ผ้า ห่ม ไต่ อยู่ ที่ ตัว บ้าง จึ่ง ร้อง กระวน กระวาย ให้ คน อื่น มา ช่วย เอา ออก เสีย ครั้น เขา มา ดู ก็ ไม่ เหน อะไร สัก นิด เลย ลาง ที ให้ เหน เปน โจร ผู้ ร้าย เข้า มา เอา ทรัพย จะ จับ เอา ตัว ไป ฆ่า เสีย ด้วย จึ่ง ร้อง เรียก ให้ เขา ช่วย กลัว นัก จน จะ วิ่ง โดด ลง จาก เรือน หนี ไป แล้ว ร้อง ด่า ว่า วุ่น วาย ให้ ตัว สั่น ขวัญ หาย ลาง ที ให้ ได้ ยิน เสียง

คน พูก แล เคาะ ฝาเรือน ให้ตกใจ หวาดไป วิ่ง เวียนไป วิ่ง เวียน มา ที่ประตูให้เหน เปนผู้คน แล้ว ร้อง เรียก พูดรา ด้วย แล ให้เหนผู่ง ผี จะ มา รับ เอาตัว กลัว นัก วิ่ง หนีไปข้างโน้น มาข้างนี้ เที่ยว แอบ ซ่อน เร้น เปน ต่าง ๆ ครั้น คน พวก เพื่อน เขา บอก ว่า ไม่ มี อะไร ดอก ผู้นั้น ก็ยิ่งโกรธ วุ่น วายไปไม่เชื่อฟัง ครั้น หมอให้ ขังไว้ ใน ห้อง ด้วย กลัว ระไป ตก น้ำตาย แล ตกเรือน ตาย แล ตาย ด้วย เหตุ อันใด ๆ ผู้นั้น ก็ยิ่งโกรธ แค้น ว่า หมอให้ขังเรา ไว้เปล่า ๆ เราไม่เจ็บไม่ไข้เรา ดี อยู่ ทำไม มาขัง เราไว้ ไม่ให้เรา เที่ยว เล่า โทษฝิ่น เช่น นี้เปน อยู่ได้ ห้าวันเจ็ด วัน แล้ว ก็ หายไปเอง บ้าง เขาให้กิน ยา หาย บ้าง ลาง ที่โทษฝิ่น กำเริบ อยู่ ๙ วัน ๑๑ วัน ๑๔ วัน แล้ว เปน บ้าไป ทีเดียว รักษาไม่ หาย ลาง ที่ก็ให้ ตาย งับ ไป บัดเดี๋ยว หนึ่ง เหมือน ลม จับ อาการ เปน เช่น นี้ มิใช่แต่คน สูบฝิ่น ถ้า คน กิน เล่านัก ก็ให้เปน เหมือน กัน อย่าง นี้แท้ ฝิ่นให้โทษเช่นว่า มานี้ภอเยียว ยารักษาได้ ถ้าล่วงไป ถึง ปี หนึ่ง สอง ปี แล้ว เยียว ยารักษาไม่ได้เลย ถึง ระให้ กินฝิ่นก็ตาย ให้อดฝิ่น เสีย ก็ตาย คน ผู้ นั้นโรคใน กาย กำเริบ กล้าขึ้น นัก อาหาร ถึง ระ กิน ได้ บ้าง ก็ไม่มี รศ อาหารไม่ ซาบ ไปใน กาย อารม ก็ หยาบไม่ เลอียด ให้ปวด มวน ลง ท้อง เปน บิด ขา แขน ท้าว มือ ก็เหน็บ ชา ไป เดิน ก็ไม่ใคร่ได้ อยิบ อะไร ก็ไม่ใคร่ ได้ เทพจร ก็เดิน ช้าลง ๆ เนื้อ หนังก็ ซูบ ซีด ผอม เหลืองไป ยิ่ง กว่าแต่ก่อน หน้า ไม่สบาย ดู เหมือน มี ความ ทุกข อยู่ เปน นิจ หนวย ตาก็ ลึกริบ รี่ เข้า

ผิวหนังก็ด้านดำเหี่ยวแห้งไป ให้จิตรหวาดไหวตกใจสดุ้งกลัวตัวสั่นระทดสะท้าน ท้าวหนาวไปเนือง ๆ เปนเช่นนี้คงตายเรว ว่าด้วยฝิ่นให้เกิดโทษแก่ผู้สูบผู้กิน สิ้นแต่เท่านี้แล

ทีนี้จะว่าด้วยฝิ่นให้โทษแก่บุตรภริยาพวกพ้องนั้นต่อไป ฝิ่นนั้นถ้าให้โทษแก่ผู้สูบผู้เดียว โทษนั้นก็น้อยเปนแต่ส่วนเดียว ถ้าให้โทษตลอดบุตรภรรยาคณาญาติ พลอยได้ความฉิบหายยากจนเข็ญใจไปด้วย โทษนั้นแผ่ไปใหญ่หลวงเปนหลายส่วนมากมายนัก อันธรรมดาโทษฝิ่นนั้น จะอยุดอยู่แต่ผู้สูบผู้เดียวไม่มีเลย ย่อมแผ่ไปแก่บุตรภรรยาคณาญาติแห่งผู้สูบ พลอยได้ความฉิบหายอันตรายด้วย เปรียบเหมือนลำธารเล็กน้อย ย่อมไหลร่วมกันลงมาสู่แม่น้ำใหญ่สิ้น ผู้สูบนั้นเสียทรัพย์ค่าฝิ่นมากนัก ถ้าเขาสูบราคาวันละสลึงปีหนึ่งคิดเปนเงินถึงชั่งหนึ่งกับสองตำลึงสามบาทสลึง ถ้าสูบราคาวันละสองสลึง ปีหนึ่งคิดเปนเงินถึงสองชั่งห้าตำลึงสองบาทสองสลึง ถ้าสูบราคาวันละบาท ปีหนึ่งคิดเปนเงินถึงสี่ชั่งสิบเบ็ดตำลึงบาท สูบวันละบาท ถ้าสูบนานไปถึง ๑๐ ปี คิดเปนเงินถึงสี่สิบห้าชั่ง สิบสองตำลึงสองบาท คนที่สูบวันละสองสลึงมีชุม ที่สูบวันละบาทก็มีบ้าง ท่านทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าทรัพย์ราคาค่าฝิ่นที่คนสูบนั้น สูญเสียเปล่า ๆ ไม่มีผลไม่มีประโยชน์เลย ถ้าจะเอาทรัพย์นั้นไปทิ้งเสียในมหาสมุท ก็ดีกว่าที่เขาซื้อเอาฝิ่นสูบ เพราะไม่เกิดโทษแก่ตัว แลบุตรภรรยา เปนแต่ทรัพย์น้อยลงกว่าเก่าเท่านั้น ผู้นั้นมักเกิดโทษอันหนักแก่ตัว

เช่นว่ามาแล้ว ประการหนึ่งฝิ่นนั้น มักให้ผู้สูบไม่มีอาไลยให้ละเมินเพิกเฉย ไม่นำภาถึงทรัพย์ของตน ถึงเปนผู้ที่มีทรัพย์มาก ก็คงจะอันตรธานฉิบหายไป เพราะผู้นั้นไม่ได้คิดอ่านที่จะระวังรักษาทรัพย์ของตน อนึ่งเทศการจะระสุมควรจะประกอบการค้าขายเปนต้น คนผู้นั้นก็ละเมินเสียไม่เอาใจใส่ จนเสียการงานไป ผู้นั้นถึงมีสติปัญญามาก ก็คงพั้นเฟือนถดถอยลงเหมือนทารกที่ไม่สู้รู้จักความ

ประการหนึ่งผู้สูบนั้นป่วยการเวลาที่จะหาทรัพย์ อันเวลาที่จะหาทรัพย์นั้น เปรียบเหมือนภูมประเทศ เปนที่เกิดแห่งแก้ว แลเงินทองของวิเศศมาก ผู้ใดอุสาหขวนขวายจุดร่อนหา ก็คงได้ผลประโยชน์มากนัก ผู้ใดเกียจคร้านไม่ขวนขวายหา ผู้นั้นก็เปล่าจากผลประโยชน์ อุประไมยเหมือนผู้ละเมินให้ป่วยการเวลาเสียเปล่านั้น ผู้สูบฝิ่นนั้นป่วยการเวลาเปนหลายเวลา คือเมื่อเวลากำลังสูบอยู่ แลเวลาหาฝิ่น แลเวลาพูดจาเล่นเปล่า ๆ แลเวลาเปนนักเลงเล่นอยู่ แลเวลาที่ซบเซาหาวนอนเพลิดเพลิน แลเวลาที่นอนหลับเกินประมาณ แลเมื่อละเมินให้ป่วยการเวลาเช่นว่ามานี้ ก็เสื่อมจากทรัพย์ที่จะบังเกิดขึ้นใหม่ แลเสื่อมจากทรัพย์ที่มีอยู่แล้วเปนอันมาก บุตรภรรยาก็พลอยยากจนเขญใจไปด้วย

ประการหนึ่ง ฝิ่นนั้นมักให้เกิดโรคติดต่อตลอดไปจนลูกหลาน บิดานั้นเกิดโรคเพราะสูบฝิ่นเช่นว่ามาแล้ว ครั้นเกิดลูกขึ้น ลูกนั้นก็มักเปนโรคติดเนื่องมาแต่บิดา ไม่สู้จำเริญดีเหมือนลูกคนที่เขา

ไม่สูบฝิ่นนั้น อนึ่งธรรมดาฝูงสัตว์ทั้งปวง เมื่อพ่อแม่เปนชาติดีไม่มีโรค เกิดลูกออกมาลูกก็จำเริญดีไม่มีโรค ถ้าพ่อแม่เปนชาติไม่ดีมีโรค เมื่อเกิดลูกออกมาก็ไม่จำเริญ ก็มักเกิดโรคเสียไป เหล่ามนุษย์ทั้งปวงก็เหมือนกันสิ้น นี่แลถ้าผู้ใดปรารถนาจะให้มีลูกดีปราศจากโรค ก็อย่าสูบฝิ่นเลย เพราะโรคนั้นติดต่อล่อลามไปเหมือนโรคเรื้อน

ประการหนึ่ง ฝิ่นนั้นให้เหงี่ยนติดต่อไปถึงลูกหลานครอบครัวทั้งปวงด้วย ลูกผู้สูบฝิ่นนั้นก็มักเอาเยี่ยงอย่างบิดา เหนบิดาสูบเนือง ๆ ก็สูบบ้าง ด้วยสำคัญว่าสูบฝิ่นนั้นดี พ่อเราจึงสูบ ครั้นเขาสูบบ่อย ๆ เหงี่ยนฝิ่นนั้นก็ติดอยู่มั่นคงนัก ชาวเราทั้งปวงก็รู้เหนอยู่ทุกคน ว่าการที่ชั่วนั้น ลูกหลานทำตามง่ายกว่าการที่ดี ลูกหลานคนผู้สูบฝิ่นนั้นจึงสูบต่อ ๆ ไปง่าย เหงี่ยนฝิ่นนั้นติดง่ายนัก เราเหนว่าลูกหลานผู้สูบฝิ่นนั้น จะพลอยลุ่มหลงไปในการสูบฝิ่น อายุศม์ก็จะไม่ยั่งยืน

ประการหนึ่ง ผู้สูบฝิ่นนั้นมักให้ลืมความลอายแก่บาป ไม่กลัวแก่บาป ความกลัวบาปนั้นเสื่อมไปทีละน้อย ๆ จนไม่กลัวบาปสักนิด ภอใจเล่นเบี้ยเล่นหวยเล่นโปลักทรัพย์ของเขา ล่วงประเวณีผิดเมียเขา พูดมุสาฉ้อล่อลวงเขา ที่จะระฦกถึงคุณพระเจ้าก็ละทิ้งเสียสิ้น ชาวเราก็รู้อยู่ว่า ผู้สูบฝิ่นนั้นมักชั่วช้าลามกไปเช่นนี้ ลูกหลานผู้สูบฝิ่นนั้น ก็จะเอาเยี่ยงอย่างบิดาประพฤติชั่วลามกไป ทั้งชั่วนี้แลชั่วน่า หลายชาติไม่รู้สิ้นไม่รู้สุด

เหมือน กระแส น้ำ อันไหล ลง สู่ มหา สมุท ดูกร ท่าน ผู้ เปน บิดา มารดา ทั้งหลาย เอ่ย ถ้า ท่าน รัก ลูก แล้ว ขอ ท่าน อย่าได้ กระทำให้ ลูก หลาน ทั้งปวงได้ เหนเปน เยี่ยง อย่าง ที่ สูบ ฝิ่น นั้น เลย อย่า ทำให้ ลูก หลาน ลง สู่ กระแส ฝิ่น นั้น เลย กระแส ฝิ่น จะ พาไป ถึง วินาศ ฉิบหาย ใน นรก เปน มั่น คง จงให้ ลูก หลาน เหน ว่า ท่าน เกลียด ชัง ฝิ่น นั้น นัก เกิด อย่า ยอมให้ ฝิ่น เข้า มา อยู่ใน เรือน ใน ตึก ของ ตน เลย ลูก หลาน เหน ดัง นั้น จึง จะ กลัว ด้วย ว่ามาในฝิ่นให้โทษ ถึง บุตร ภรรยา สิ้น แก่เท่านี้ แล

ก็ นี้ จะ ว่า ด้วยฝิ่น นั้นให้โทษ แก่ ฝูง ราษฎร ชาว บ้าน ชาว เมือง ทั้ง ปวง ทั่ว พิภพ ผู้สูบฝิ่นนั้น ใช่ว่า จะ ทำให้ เกิด โทษ แก่ บุตร ภรรยา คณาญาติ เท่า นั้น หา มิได้ ย่อม กระทำ ให้เกิด โทษ แก่ เพื่อน บ้าน มิตหาย ฝูง ราษฎร บ้านเมือง ทั้งปวง ด้วย คน ทั้งปวง มัก พลอย กระทำ ตาม เยี่ยง อย่าง ผู้ สูบ ฝิ่น ดังนี้ ผู้ สูบ ก็ ชัก ชวน เพื่อน บ้าน มา สูบ ด้วย บอก ว่า ฝิ่น นี้ มีคุณ มาก แก้ โรค ได้ หลาย อย่าง ให้ จิตรใจ ชื่นมื่น สบาย คน ทั้งปวง ก็ เชื่อ ครั้นผู้ สูบ รบ เร้า เล้า ชวนให้ สูบ บ่อย ๆ เขา ก็ไม่ อาจ จะ ขัด ขืน คำ ผู้ ชวน ได้ ก็ พลอย สูบ ด้วย เขา ก็ ตก ลง สู่ กระแส ฝิ่น นั้น ทีละ น้อย ๆ จน ถึง กระแส อันเชี่ยว ก็ ล่อง ลอย ไป ตาม กระ แส นั้น จน ถึง วินาศ ฉิบหาย ใน นรกขัง อยู่ใน ความ ทุกข เปน นิจ ไม่ รู้ สิ้น รู้ สุด ฝิ่น นี้ เดิม นั้น ใน เมือง จีน คน ที่ สูบ ฝิ่น ไม่ มี เลย แต่ สัก คน

เดียว แล เมือง จีน นั้น เปน ประเทศ อัน กว้าง ขวาง พวก จีน อยู่ แน่น
หนา ทุก ตำบล คน จีน นั้น มาก มาย นัก ถึง อย่าง นั้น ก็ไม่ มี คน สูบ
ฝิ่น สัก คน เดียว ครั้น อยู่ มา จีน คน หนึ่ง จับ สูบ ฝิ่น เข้า ก็ ติดใจ ใน รศ
ฝิ่น ฝ่าย ลูก หลาน แล เพื่อน บ้าน เหน อย่าง นั้น ก็ พลอย สูบ ตาม ไป
ตลอด จน วงษา คณาญาติ อัน เกิด มา ภาย หลัง กระแส สูบ ฝิ่น นั้น จึ่ง เกิด
กว้าง ขวาง แผ่ ต่อ มา หลาย ชั่ว แผ่นดิน จน ตราบ ท้าว ถึง ทุก วัน นี้
บัด นี้ ใน เมือง จีน มี คน สูบ ฝิ่น มาก หลาย แสน นัก บังเกิด ความ จุลาจล
เปน หลาย ประการ เจ้าเมือง ห้ามไม่ให้ ขาย ฝิ่น การ อัน นั้น ไม่ อยุด
เพราะ คน สูบ ฝิ่น มาก มาย นัก แล้ว เขา เหงี้ยน นัก ไม่ อด ได้ เหมือน
จะ กั้น แม่ น้ำใหญ่ ให้ อยุด เขา ไม่ อาจ จะ กั้น ไว้ ได้ บัด นี้ เมือง จีน
เกิด ความ จุลาจล อัน ใหญ่ หลวง กับ พวก อังกฤษ ทั้งปวง ก็ เพราะ ฝิ่น
เปน ต้น เหตุ

ท่าน ทั้งหลาย ผู้ อ่าน ผู้ ฟัง จง พิเคราะห์ ดู ข้อ ความ ใน หนังสือ ว่า
ด้วย เรื่อง ฝิ่น อัน เกิด ขึ้น ใน เมือง จีน นั้น เถิด ฝ่าย เรา พิเคราะห์ ดู ใน หนัง
สือ นั้น เหน ว่า เปน ความ จริง ใจ ความ ใน หนังสือ นั้น ว่า เดิม
ณ ปี เถาะ ล่วง ไป ได้ สิบ ห้า ปี แล้ว กระษัตร ใน เมือง จีน แต่ ก่อน ปี เถาะ
สี่ สิบ ห้า ปี นั้น ได้ ยอม ให้ ลูก ค้า ต่าง ประเทศ เอา ฝิ่น เข้าไป ขาย ใน
เมือง เรียก เอา ค่า ธรรมเนียม เพราะ เหตุ นี้ แล พวก จีน จึ่ง ได้ สูบ ติด ต่อ
ล่อ ลาม มา มาก ขึ้น ๆ จน ทุก วัน นี้ แต่ ก่อน ปี เถาะ นั้น เขา ได้ เอา
ฝิ่น เข้าไป ขาย ทวี มาก ขึ้น ทุก ปี จน ขาย ได้ ถึง ปี ละ ห้า ร้อย หีบ หก

ร้อยบั๊ก ครั้นเจ้ากรุงจีนทราบว่า เขาเอาฝิ่นมาขายทวีมากเช่นนั้น แลทำให้บ้านเมืองเกิดเหตุจุลาจลต่าง ๆ ในปีเถาะนั้นทรงวิตกนัก จึ่งให้ตั้งกฎหมายห้ามปรามไม่ให้ผู้ใดเอาฝิ่นเข้าไปขายในเมืองนั้น แต่ทว่าพวกจีนทั้งหลายได้เคยสูบมามากแล้ว เขาเหี้ยนนัก อดกลั้นไม่ได้ ลูกค้าต่างประเทศก็ลักลอบเอาฝิ่นเข้าไปขายยิ่งทวีขึ้น ไม่กลัวเกรงเชื่อฟังกฎหมายเลย ในปีกุญล่วงไปได้ ๒๕ ปีแล้ว ลูกค้าต่างประเทศเอาฝิ่นเข้าไปลักลอบขายในปีนั้น ถึง ๓๒๑๐ บั๊ก ราคาบั๊กละ ๑๑๓๙ เหรียญ ฝิ่น ๓๒๑๐ บั๊ก เปนเงินราคาสามล้านหกแสนห้าหมื่นเจ็ดพันเหรียญเสศ คิดเปนเงินตรา ๗ หมื่น ๙ พัน ๙ ร้อย ๙๖ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท ในปีเถาะล่วงไป ๒๑ ปีแล้ว ลูกค้าลักลอบเอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๔๗๗๐ บั๊ก ๆ ละ ๗๑๒ เหรียญ ๗๙ เซนต์ ฝิ่น ๔๗๗๐ บั๊กนั้น เปนเงินราคาสามล้านสี่แสนเหรียญเสศ คิดเปนเงินตราเจ็ดหมื่นสี่พันสามร้อยเจ็ดสิบห้าชั่ง ในปีระกาล่วงไป ๑๖ ปีแล้ว เขาเอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๙๖๒๑ บั๊ก ๆ ละ ๗๙๐ เหรียญ ๗๙ เซนต ฝิ่น ๙๖๒๑ บั๊ก เปนเงินราคาเจ็ดล้านหกแสนแปดพันสองร้อยห้าเหรียญเสศ คิดเปนเงินตราแสนสามหมื่นห้าพันร้อยเจ็ดสิบเก้าชั่ง ๙ ตำลึง ๒ บาท ๓ สลึง ในปีขาลล่วงไปได้ ๑๑ ปีแล้ว เอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๑๘๗๖๐ บั๊ก ๆ ละ ๖๘๗ เหรียญ ๖๓ เซนต ฝิ่น ๑๘๗๖๐ บั๊กนั้น เปนเงินราคาโกฏิสองล้านเก้าแสนสามสิบเอ็ดเหรียญเสศ คิดเปนเงินตราสองแสนแปดหมื่นสองพันร้อยแปดสิบ

แปด ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ บาท สลึง ในปีมโรงล่วงไปได้ ๙ ปีแล้ว เขาเอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๒๓๖๗๐ ปึก ๆ ละ ๖๔๓ เหรียญ ๓๗ เซนต ฝิ่น ๒๓๖๗๐ ปึก เปนเงินราคาโกฏิห้าล้านสามแสนสามหมื่นแปดพันร้อยหกสิบเหรียญเสศ คิดเปนเงินตราสามแสนหมื่นสี่พันสองร้อยเจ็ดสิบสองชั่ง ๕ ตำลึง ในปีวอกล่วงไปได้ห้าปีแล้ว เขาเอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๒๗๑๑๑ ปึก ๆ ละ ๖๖๐ เหรียญ ๔๐ เซนต ฝิ่น ๒๗๑๑๑ ปึก คิดเปนเงินราคา โกฏิเจ็ดล้านเก้าแสนสี่พันสองร้อยสี่สิบแปดเหรียญเสศ คิดเปนเงินตราสามแสนเก้าหมื่นพันหกร้อยห้าสิบห้าชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท ในปีระกาล่วงไปได้ ๔ ปีแล้ว เขาเอาฝิ่นเข้าไปขายได้ปีละ ๓๔๐๐๐ ปึก ๆ ละ ๖๖๐ เหรียญ ฝิ่น ๓๔๐๐๐ ปึกนั้น เปนเงินราคา สองโกฏิสองล้านสี่แสนสี่หมื่นเหรียญ คิดเปนเงินตราถึงสี่แสนเก้าหมื่นแปดร้อยเจ็ดสิบห้าชั่ง ก้าแลจะนับเงินที่เปนราคาค่าฝิ่น ตั้งแต่ปีชวด ๔๕ ปี ลงมาจนถึงทุกวันนี้ ผู้ใดจะอาจนับเงินนั้นให้ถ้วนได้ แต่เงินค่าฝิ่นที่สูญเสียเปล่า ๆ นั้น เหลือที่จะนับจะประมาณได้ แลคนที่สูบฝิ่นตั้งแต่ปีชวด ๔๕ ปีมาจนถึงทุกวันนี้ ใครจะนับได้ว่าเปนคนเท่า ๆ นั้น ๆ ฝ่ายเราเข้าใจว่าเขาเอาฝิ่นไปขายทวีมากขึ้นได้ทุกปี ๆ ก็เหนว่าผู้สูบนั้นสูบมากทวีขึ้นนัก เขาจึงขายฝิ่นทวีขึ้นได้ทุกปี ๆ ฝิ่นนั้นก็สาบสูญไปไม่ได้หลอเหลืออยู่เลย เพราะเขากินเสียหมดเสียเปล่า ๆ การจุลาจลโทษร้ายอันตรายความฉิบหายเกิดขึ้น เพราะฝิ่นนั้นมากมายนัก ใครจะอาจกำหนดนับได้ ทุกวันนี้คนในเมือง

จีน ติด เหงี้ยน ฝิ่น ประมาณ สาม ล้าน คน เสศ ใน สอง ปี นี้ เจ้า กรุง จีน ตั้ง กฎหมาย ประกาศ ห้าม แขง แรง มั่น คง นัก แต่ ว่า คน ผู้ สูบ เกิด ความ เหงี้ยน กล้า หาญ เหลือ กำลัง ยาก ที่ จะ ห้าม ได้ คน พาล คน โลภ ใน ต่าง ประเทศ รู้ เหตุ ฉนั้น จึ่ง ได้ นำ เอา ฝิ่น เข้า ไป ลัก ลอบ ขาย ทุก วัน ๆ ไม่ อยุด เรา ท่าน ทั้ง หลาย พึ่ง รู้ เถิด ว่า อัน กระแส ฝิ่น นี้ ถ้า เกิด ขึ้น ใน ประเทศ ใด ๆ แล้ว ยาก ที่ บุคล จะ ตัด รอน ให้ ขาด เด็ด ได้ นี่ และ เรา ท่าน ทั้ง หลาย จง เร่ง กลัว เกรง แก่ ฝิ่น ให้ จง หนัก ทุก วัน ทุก เวลา อย่า ละ เมิน เลย เพราะ กระแส ฝิ่น น่า สดุ้ง ตก ใจ พิฦก พึง กลัว นัก เหมือน เปลว ไฟ ลุก ลาม ไหล ท่วม ทั่ว ไป ทุก ประเทศ เผา ผลาญ บ้าน เมือง สิ้น

แต่ เมื่อ ครั้ง ก่อน นั้น ใน เมือง ไทย นี้ ก็ ไม่ มี ผู้ ใด สูบ ฝิ่น ครั้น นาน มา คน ใน เมือง ไทย ก็ เอา อย่าง จีน สูบ ฝิ่น บ้าง ลูก หลาน เพื่อน บ้าน ก็ พลอย สูบ ไป ตาม ต่อ ๆ กัน ลง มา จน ถึง ทุก วัน นี้ บัด นี้ การ สูบ ฝิ่น ใน เมือง ไทย นี้ เปน การ ร้าย การ ใหญ่ หลวง นัก ก็ เพราะ กระแส เยี่ยง อย่าง ผู้ สูบ แต่ เดิม คน เดียว นั้น พระ มหา กระษัตร ท่าน โปรด ตั้ง กฎหมาย ห้าม ไม่ ให้ สูบ ฝิ่น ขาย ฝิ่น ณ ปี จอ สำฤทธิศก นั้น แล้ว แต่ ก่อน เมื่อ ยัง ไม่ มี กฎหมาย ห้าม นั้น เรือ กำปั่น สำเภา แล เรือ ปาก ใต้ ขน ทุก ฝิ่น เข้า มา ขาย ทุก ปี ๆ เปน หลาย ลำ คน สูบ ฝิ่น ก็ มี มาก หลาย พัน แล แผ่นดิน ประเทศ ไทย นี้ ก็ เสีย เงิน ค่า ฝิ่น ออก ไป ประเทศ อื่น นั้น นับ ไม่ ได้ คน ที่ สูบ ฝิ่น เกิด โรค ตาย ด้วย ความ ลำบาก เวทนา ก็ นับ ไม่ ได้ ผู้ เสีย ทรัพย สมบัติ จน บุตร ภรรยา ยาก จน เขญ ใจ ไป เพราะ ฝิ่น

ไม่ใคร่จะนับได้ ลูกหลานครอบครัวผู้สูบฝิ่นถึงวินาศฉิบหายไป เพราะฝิ่นนั้นมากสักเท่าใด บาปโทษความจุลาจลต่าง ๆ ลามไหลเข้ามาในเมืองอันดีอันงามนี้ ผู้ใดอาจจะนับจะประมาณได้ ทุกวันนี้ผู้สูบฝิ่นก็ค่อยเบาบางเสื่อมคลายลงมากแล้ว เพราะท่านตั้งกฎหมายห้าม แต่ความเหี้ยนนั้นไม่หายขาด ยังกรุ่นอยู่เหมือนไฟที่สุมไว้ ถ้าความเหี้ยนนั้นไม่หายขาดตราบใดก็คงจะลุกลามขึ้นอีก ว่ามาด้วยฝิ่นให้โทษแก่ราษฎรบ้านเมืองทั้งปวงแต่เท่านี้

ทีนี้จะว่าด้วยผู้สูบฝิ่นนั้น มีบาปโทษเสมอกับโทษแห่งผู้เอาฝิ่นเข้ามาลักลอบขายต่อไป

ผู้สูบฝิ่นนั้นมีบาปนัก เพราะกระทำให้กายของคนเกิดโรค แลให้จิตรวิญญาณเสื่อมถอยจากบุญแลชั่วลามกไป พระยะโฮวาเจ้าได้สร้างกายมนุษยทุกคน ๆ ไว้ เพื่อจะให้เขารักษาวิญญาณแลกายของคนไว้โดยดี เปนที่ฉลองพระเดชพระคุณให้อยู่เย็นเปนสุขแลจำเริญการบุญในชาตินี้ แลชาติน่า ถ้าผู้ใดมิได้รักษากายแลจิตรของตัวไว้ตามท่านผู้สร้างประสงค์ จึ่งให้เกิดโรคในกายแลความระส่ำระสายในจิตรให้เสื่อมเสียจากการบุญแลเปนคนชั่วลามกไป ผู้นั้นก็เปนโทษต่อพระเจ้า ถ้าผู้ใดไม่อุสาหพากเพียรให้ตัวพ้นความชั่วแลพ้นนรกให้ไปสวรรค์ ผู้นั้นเสียวิญญาณตกไปในนรกอยู่ชั่วกัปชั่วกัลป ผู้นั้นก็เปนบาปอันใหญ่หลวงเหลือที่จะประมาณ เพราะวิญญาณที่เสียไปนั้น เปนของพระเจ้าไม่ได้สร้างไว้ประสงค์จะให้ไปสู่ที่ผิดได้เลย คนทั้งปวงเมื่อยังมีชีวิตรอยู่ได้กระทำผิดแล้ว

พระเจ้าก็ได้โปรดช่องไว้ ที่จะให้เอาตัวรอดให้พ้นความผิดก็มีอยู่ ใช่ว่ากระทำผิดแล้วจะไม่มีช่องที่จะพ้นผิดหามิได้ ผู้สูบฝิ่นนั้นเสียความศุขในชาตินี้ แลเสียวิญญาณไปตกในนรก ทั้งนี้ก็เพราะตัวชอบใจกระทำความชั่วเช่นนั้น คนผู้เสียไปเช่นนี้ โทษนั้นใหญ่หลวงใครจะนับประมาณได้

ประการหนึ่ง ผู้สูบฝิ่นเปนบาปเพราะตัวนำให้บุตรภริยาญาติพี่น้องมิตหายเพื่อนบ้านทั้งปวงนั้น พลอยลงไปสู่ความผิดด้วย ผู้สูบนั้นก็รู้อยู่ว่าฝิ่นเปนของชั่วนัก มักพาให้เหล่ามนุษยถึงพินาศฉิบหายเปนอันมาก เมื่อรู้อยู่ดังนี้แล้ว เขาก็ยังขืนสูบเองแลนำให้บุตรภรรยาค.นาญาติเพื่อนบ้านสูบด้วย เขาทำเช่นนี้แลจึ่งพาเขาให้เกิดบาปโทษในชาตินี้แลชาติน่าเปนอันมาก เหมือนตัวเราท่านถ้าแลชักชวนบุตรภรรยาแลเพื่อนบ้านให้กินสารหนูทีละน้อยทุกวัน ๆ ให้เกิดโรคจนถึงตาย ถ้าเราทำเช่นนี้ก็เกิดบาปโทษนักหมั้นคง แต่ว่าผู้สูบฝิ่นนั้น เกิดบาปโทษมากยิ่งกว่านั้นนัก เพราะเขาได้ชักนำให้บุตรภรรยาคณาญาติเพื่อนบ้าน ให้จิตรวิญญาณเขาพลอยชั่วลามก แล้วก็ให้ไปสู่นรกที่ต้องทุกขเวทนาไม่รู้สิ้นรู้สุด ผู้สูบฝิ่นนั้นแต่ตนยังมีชีวิตรอยู่ ถ้าไม่กลับจิตรกลับใจเสียได้ ตายลงแล้วก็ไม่ได้ความศุขในภายพากน่านั้นเลย คนที่สูบฝิ่นนั้นในพันคน คนผู้จะกลับใจเสียใหม่ได้แต่สักคนเดียวก็ไม่ใคร่มี ดูกรท่านผู้สูบฝิ่นจงตรึกตรองถึงความที่ว่ามานี้ให้ดีเถิด บัดนี้ท่านก็ได้พาตัวท่านแลบุตรภรรยาญาติแลเพื่อนบ้านของท่านลงสู่กระแสโทษ

อันจะนำไปสู่นรกนั้นแล้ว ท่านนี้มีบาปโทษมากเท่าใด พระเจ้าผู้มีพระไทยสัจซื่อเที่ยงธรรม์นั้น ก็คงจะปลงลงโทษแก่ท่านถึงขนาด

ประการหนึ่ง ผู้สูบฝิ่นนั้น เปนคนได้บาปมาก เพราะสมคบกับผู้ลักลอบเอาฝิ่นเข้ามาซายในบ้านเมืองต่าง ๆ ให้เกิดความรุสารสมากแผ่ไปทุกประเทศ อันฝิ่นนี้ใครชักนำเข้ามาในเมืองนี้เล่า มิใช่ผู้สูบฤๅ ถ้าไม่มีผู้ใดสูบในเมืองนี้แล้ว ที่ไหนฝิ่นจะได้เข้ามาในเมืองนี้ได้เล่า เจ้าของฝิ่นนอกประเทศจะไม่ได้เอาฝิ่นเข้ามาขายเลย เพราะไม่มีผู้ซื้อ อันความเหงี่ยนแห่งผู้สูบทั้งปวงนั้นเปรียบเหมือนกล้องสูบอันใหญ่ยืดยาว อย่างออกไปถึงประเทศนอกดูดเอาฝิ่นเข้ามาณเมืองนี้ อนึ่งเหงี่ยนเปรียบเหมือนเหล่าคนผู้บังคับใช้คนให้ไปสั่งชาวกำปั่นสำเภาแลเรือปากใต้ ให้รีบบันทุกฝิ่นเข้ามาขาย สัญญาว่าจะขายดีขายเรว เจ้าของฝิ่นรู้ดังนั้นจึ่งอุสาหซ่อนเร้นเอาฝิ่นเข้ามาขาย เจ้าของฝิ่นได้ลักลอบเอาฝิ่นเข้ามาขายทั้งนี้เพราะผู้ใด ผู้นั้นเกิดบาปโทษเท่ากันกับผู้เอาฝิ่นเข้ามาขาย เหมือนคนจนยากไร้เขญใจนัก อยากจะได้ทรัพย์รับอาสาแก่ผู้คิดขบถต่อพระมหากระษัตร จะกระทำอันตรายชีวิตร คนทั้งสองนี้ ผู้ใดโทษจะหนักกว่ากัน ถ้ามีความยากจน แลบาปโทษรุสารสสิ่งใด ๆ บังเกิดในเมืองใด ๆ ก็ดี เกิดเพราะฝิ่น พระเจ้าผู้พิภาคษาโทษมนุษยนั้น ก็คงลงโทษแก่ผู้สูบฝิ่น แลผู้ขายฝิ่นเสมอเท่ากัน เพราะผู้สูบผู้ขายอาไศรยแก่กัน ดูกรท่านผู้สูบ

ทั้งหลาย ท่าน จง ร่ำพึง ถึง ความ ที่ เรา ว่า มา นี้ จง ทุกเวลา อย่า ลืม เลย เมื่อ ท่าน จะ จับ กล้องเข้าสูบ นั้น จง รู้ สึก โทษ ของ ตัว ให้ กลัว จง หนัก จน มือ สั่น กล้อง พลัด ตก จาก มือ ไม่ อาจ จะ สูบได้ ท่าน อย่า ขืน กระทำ ความ ผิด อัน ใหญ่ หลวง เช่น นี้ต่อ ไป เลย จะต้องไป สู่ไฟ นรก อัน มิ รู้ ดับ ที่ กาย กับ วิญญาณไม่ รู้ ตาย ทน เวทนาอยู่ไม่ รู้ สิ้น ว่า ด้วยผู้ สูบฝิ่นมี บาปโทษ หนักเสมอ กับโทษผู้ เอาฝิ่นเข้า มา ลักลอบซื้อ ขาย แต่ เท่า นี้

ที่ นี้ จะ ว่า ด้วย ทาง ที่ จะ ป้อง กัน รักษา ตัว แห่ง ผู้ สูบ ฝิ่น แล ตัว แห่ง ฝูง ราษฎร ทั้งปวง ต่อ ไป

ท่าน ทั้งหลายผู้ สูบ จะ ใคร่ ให้ หาย เหงี้ยน แล จะ ให้ ปราศจาก โรคฝิ่น ฤๅ เรา จะ บอก ให้ ทาง ที่ จะ ป้อง กัน รักษา ตัว นั้น มี อยู่ ทาง เดียว ยา นั้น มี อยู่ สิ่ง เดียว คือ ให้ อุสาห ตั้ง ใจ อด ฝิ่น เสีย ให้ ขาด ที เดียว ท่าน จง บริโภค ยา คือ อด ฝิ่น เสีย ใน บัด เดี๋ยว นี้ ให้ จง หมด คือไม่ สูบ เลย ให้ กิน ยา เช่น ว่า มา นี้ จง ทุก วัน ทุก เวลา ก็ คง จะ รักษา ตัว ให้ ปราศจาก โทษ ฝิ่น นั้น ได้ ที่ จะ ค่อย อด ผ่อน ลง ทีละ น้อย ๆ จน หาย เหงี้ยน นั้นไม่ได้เลย คน ที่ หาย เหงี้ยนฝิ่น ด้วย ค่อย ผ่อน ลง เช่น นั้นไม่มี ถึง ใน เมือง จีน แล เมือง ไทย เมือง ไหน ๆ ก็ไม่ มี เลย ถ้า ผู้ ใด คิด จะ ดับ ไฟ ลุก ด้วย รด น้ำมัน ลง ทีละ น้อย ๆ นั้น ไฟ จะ ดับ ฤๅ คน ที่ คิด จะ ผ่อน ฝิ่น ลง ทีละ น้อย ๆ เช่น นั้น เปน คน คิด ผิด เหมือน จะ ดับ ไฟ ด้วย น้ำมัน นั้น ถ้า ท่าน จะ ให้ หาย เหงี้ยน อย่า อยู่ ให้ เนิ่น ช้า เลย วัน นี้ แล เปน วัน ดี เลิศ เร่ง อด ฝิ่น เสีย เถิด ความ เหงี้ยน นั้น เหมือน ไฟ ลุก

ถามอยู่ ถ้าไม่เร่งดับเสียแต่ในวันนี้ งดไว้ต่อพรุ่งนี้ก็ดับยาก
กว่าวันนี้ ความที่ผัดเพี้ยนนั้น เปนเครื่องของปีสาจ มาพ้อลวง
ให้มนุษยหลงไปในกระแสฝิ่นไม่ให้หายเงี่ยนได้ ท่านอย่าคิดว่าจะ
อดฝิ่นไม่ได้ ถ้าความเงี่ยนที่ท่านสูบยังไม่แก่กล้านักแล้ว ก็
คงจะอดหายได้แท้ แต่ว่าต้องตั้งใจอดทนความลำบากหน่อยหนึ่ง
เพราะความเงี่ยนติดอยู่แล้ว ที่จะให้หายโดยสบายไม่ได้ เปรียบ
เหมือนเสี้ยนยอกอยู่ในท้าว ก็ต้องทนให้หมอบ่งผ่าเอาเสี้ยนออก
เสียให้หาย อนึ่งถ้าแขนเปนโรคร้าย ก็ต้องจำทนให้หมอตัด
แขนเสียให้หายโรค เอาชีวิตรรอด ถึงปวดเจ็บเต็มทีเปนหลาย
วันก็ดี หายแล้วก็คงจำเริญมีความศุขไปเปนหลายปี ขณะเมื่อ
ตัวท่านอดฝิ่นมีความเวทนาเต็มที สิบวันยี่สิบวันก็ดี เมื่อหาย
เงี่ยนแล้ว ก็จะอยู่เย็นเปนศุขสบายด้วยบุตรภรรยาช้านานหลายปีนั้น
ดีกว่าสูบฝิ่นมากเท่าไร เจ้าจะรักษาให้ตัวหายเงี่ยนเปนแน่ จง
สบถสาบาลตัวเหมือนอยู่ต่อพระภักตรพระเจ้าว่า แต่นี้ไปข้าพเจ้าไม่
สูบฝิ่นต่อไปอีกเลย แลให้ตั้งใจเหมือนเปนสัตรูแก่ฝิ่นเปนนิจเถิด
เมื่อจะอดฝิ่น อย่าคิดในใจว่าเราจะอดลองดูก่อน ถ้าเหนว่าอดได้
จึ่งจะอดต่อไป ถ้าเหนว่าลำบากเต็มทีเราก็จะสูบอีก ถ้าคิดเช่น
นี้เงี่ยนก็ไม่หายสักนิด ความที่คิดเช่นว่านี้ เหมือนสายโซ่
ใหญ่แห่งปีสาจ สำหรับผูกลากตัวท่านลงไปสู่กระแสฝิ่นนั้น ไม่ให้
พ้นความพินาศฉิบหายได้ ถ้าท่านตัดสายโซ่นั้นได้แล้ว จึ่งจะอด

ฝิ่น หาย เงี่ยนได้เปน แท้ ท่าน จง ตั้ง จิตร ตฤก จดหมาย คำ ปฏิญาณ ว่า จะ อดฝิ่น นี้ไว้ ที่ หน้าผาก ที่มือ แล ที่เชด น่า ประตู น่า ต่าง แลใน ที่ นั่ง แลในเครื่องราชน์ใช้สอย ทั้ง หมด แล้วเอาเครื่อง สูบ ฝิ่น นั้นเผา เสียให้สิ้น อย่าให้ฝิ่นเข้ามา ติด อยู่ใน มือ ของ ท่าน สัก นิด หนึ่ง เลย แล อย่าได้ยอม สูบ กับ พวก เพื่อน มิตหาย ผู้ ดี แล ผู้ เชญใจ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้งปวงเลย

ดูกร ท่าน ทั้งหลาย ผู้ สูบฝิ่น มา ช้า นาน จน เกิดโรค มาก แก่ กล้า แล้ว ที่ ท่าน จะ อดฝิ่น จะ ทนได้ จน หาย นั้น จะได้ ฤๅไม่ได้เราไม่ รู้ จะ ว่าเปน แน่ไม่ได้ ด้วย โรค ที่เกิด เพราะฝิ่น นั้น แก่ นัก แล้ว แต่ ทว่า เรา คเน ดู เหน ว่าภอ จะ อดได้ ถ้า สบถ สาบาล ปฏิญญาณ ตัวไว้ ว่า เราไม่ สูบ อีกไม่ กิน อีก แล้ว แล ตัด สายโซ่ คือ ความ อาไลยในฝิ่น ได้ แล ยอมให้หมอ รักษาโรค ที่เกิดเพราะ ฝิ่น นั้น เหน จะ หายได้ ถ้าไม่ ตั้ง จิตร คิด จะ ทิ้ง กาว ที่สูบ ฝิ่น นั้นเสียให้ ขาด ถึง หมอ จะ รักษา ก็ไม่ หาย ท่าน จง กิน ยาพิเสศ คือ ตั้งใจ อดฝิ่นให้ขาดเสีย ก่อน แล้ว จึ่งให้หมอ รักษา ด้วย ยา ของ หมอ เถิด เรา อ้อน วอน ท่านให้กิน ยา วิเสศ คือ ตัด ความ อาไลยในฝิ่น นั้นเสีย ก่อน ให้เหมือน หมอ ทั้งปวง ที่ ว่า กล่าว ตัก เตือน แก่ คนไข้ หนัก ให้ กิน ยา ขนาน หนึ่ง ที่เคย นับถือ ว่า ท่าน อุสาห สู้ ทน กิน เถิด ยา ขนาน นี้ เราเคย เชื่อ ถือ หลาย ครั้ง แล้ว เราไม่ เหน ยา ขนาน อื่น ดี กว่า นี้ มิ อีก เลย เหน แต่ ยา ขนาน เดียว นี้ จะ หาย ฤๅไม่ หาย ก็ สุด แต่ บุญ แต่ กรรม ถ้า แล ตัว ท่าน เปน โรค หนัก เช่น นั้น จะ กิน ยา ขนาน นั้น ฤๅไม่ กิน เราเหน ว่า ท่าน จะ ต้อง กิน

ด้วยหมายว่าจะรอด มิรอดก็ตามบุญตามกรรม ท่านจงกินยา
วิเสศ คือความอดฝิ่นเช่นนั้นเถิด อนึ่งถ้าไฟไหม้ล้อมรอบบ้านท่าน
ลุกลามเข้ามาไม่มีช่องที่จะหนีไปได้ จะลุยผ่าไฟไปจะได้ฤๅมิ
ได้ก็ไม่รู้แน่ ถ้านิ่งทนอยู่ในท่ามกลางก็คงตาย ถ้าขวนขวาย
ลุยผ่าไฟหนีออกไป ลางที่ตายบ้างลางที่รอดบ้าง ถ้าเปนเช่น
นี้ตัวท่านจะคิดอย่างไร จะไม่เร่งลุยผ่าไฟออกไปฤๅ เราเหน
ว่าจะเร่งลุยผ่าออกไปตามบุญตามกรรม ท่านจงอดฝิ่นตัดเงื่อน
ฝิ่นอันเปนเหมือนช่องออก อันช่องอื่นนอกกว่านี้ไม่มีแล้ว ท่าน
อย่าเนิ่นช้าสักเวลาเดียวเลย กลัวไฟจะลุกลามเข้าถึงตัวตาย

ประการหนึ่ง ที่อดฝิ่นตัดเงื่อนฝิ่นนั้น เปนที่ชาวเราควร
จะวางใจในพระเจ้าว่า เพราะเหตุที่วางใจในพระองค์นี้แล พระ
องค์จึ่งจะโปรดบาปโทษที่ตัวกระทำผิดได้แต่ก่อน จะเอาวิญญาณ
ของตัวให้พ้นนรกไปสวรรค์ได้ ช่องอื่นนั้นเราไม่เหนมีเลย ถ้า
ท่านขืนสูบฝิ่นไปจนถึงตาย พระวิญญาณพระเจ้าจะไม่มาช่วย
ให้ท่านจัดแจงตัวแลวิญญาณแห่งตัวที่จะไปสวรรค์เลย แม้น
พระวิญญาณพระเจ้าไม่เข้าดนใจมนุษย แต่ยังไม่ตาย แลดัดแปลง
วิญญาณให้หายบาปกลับเปนบริสุทธิ์ จิตรวิญญาณแห่งมนุษยนั้น
ก็ไม่ไปสวรรค์เลย ควันฝิ่นกับวิญญาณพระเจ้าเหมือนเปนข้าศึก
แก่กัน จะระคนปนกันอยู่ไม่ได้ บัดนี้เราคิดว่า ถ้าท่านอุสาห
อดฝิ่นโรคนั้นกำเริบขึ้นจนถึงตาย เวลาที่อุสาหอดฝิ่นนั้น พระ
วิญญาณพระเจ้าจะช่วยดัดแปลงแต่งจิตรวิญญาณแห่งท่าน ให้กลับ

ชั่ว เปน ดี ก็ จะ ภาไป สวรรค โดย เร็ว เมื่อ ท่าน ขึ้นไป สวรรคได้ ความ สุข แล้ว ท่าน ก็ จะ มี ความ ยิน ดี ปรีดา เพราะ ตัวได้ อดฝิ่น สัก เท่าใด ขอ ท่าน ทั้งปวงได้ อุสาห มุ่ง หมาย เอา ช่อง นี้ ให้ จิตร วิญญาณ ท่าน พ้น ชั่ว พ้น นรก เถิด พระวิญญาณ พระเจ้า คง จะ ช่วยทุก คน ๆ บันดา คน ที่ มุ่ง หมาย ฝาก กาย แล ฝาก จิตรใจ ตนไว้ใน พระองค์

ประการ หนึ่ง ที่ อด ฝิ่น เสีย แล ตัด เงื่อนฝิ่นเสียได้นี้ เปน ทาง ที่ จะ ให้ เมือง อัน ดี อัน งาม นี้ พ้น ความ ชั่ว อันตราย ต่าง ๆ ที่ พระ มหา กระษัตร ตรัส ห้าม ปราม คน สูบ ฝิ่น นั้น ควร ยิ่ง นัก ที่ ท่าน จะ ให้ ลง พระราช อาญา แก่คนผู้ สูบฝิ่น แล ผู้ ลัก ลอบ เอาฝิ่น เข้า มา ซื้อ ขาย ก็ ควร นัก แล้ว พระราช อาญา เช่น ว่า นี้ เรา เหน ว่า ยังไม่ พอ ที่ จะ ระงับ ดับ การ ฝิ่นได้ ท่าน ทั้งปวง ถ้า ภักดี ต่อ แผ่นดิน ก็ จง ตั้งใจ ช่วย กัน ระงับ ดับ ความ เงื่อน ฝิ่น เสียให้ สิ้นเสร็จ เพราะ ความ เงื่อน มี มาก นัก เหมือน ลำธาร ละหาร ห้วย เล็ก น้อย มีใน ปลาย น้ำ ที่ รวม กัน เข้า เปน แม่น้ำใหญ่ คน ทั้งปวง ภักดี ต่อ พระมหา กระษัตร แล ตัว นาย แล ขุนนาง ฝูง ราษฎร แล ลูก หลาน แล้ว ก็ จง สำแดง การ ที่ไม่ เข้า กับ ฝิ่น แล เปน สัตรู กับ ฝิ่น ให้ ผู้ สูบ ทั้งหลาย เหน ให้ มี ความ ละอาย ให้ เขา อาจ อด ฝิ่นได้ แล ให้ พ่อ แม่ แล มูล นาย ทั้งปวง สั่ง สอน ลูก หลาน แล บ่าว ทาษ ให้ เกลียด ชัง แล กลัว แต่ ฝิ่น จง หนัก เขา จึ่ง จะ ไม่ คบ หา กัน สูบ ฝิ่น ต่อไป ผู้ มี วาศนา แล คน ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ที่ไม่ สูบ ฝิ่น ก็ พึ่งให้ กระทำ ปฏิญญาณ สาบาล ตัวไว้ว่า ตัว เรา กับ พัก พวก แล ลูก หลาน ของ เราไม่ สูบ ฝิ่น เลย จน สิ้น ชีวิตร แล้ว จงให้ กระทำ ปฏิญญาณ

นั้นปรากฏแผ่ไปแก่คนทั้งปวง เหมือนเขียนไว้บนฟ้าเปนอักษรใหญ่ คนเงยขึ้นดูได้เหนเปนนิจ ถ้าพร้อมใจช่วยกันกระทำเช่นนี้ ผู้ที่สูบฝิ่นนั้นก็จะมีความละอายแก่บาป ละอายแก่ฝูงมนุษยทั้งปวง ก็จะละจะทิ้งการสูบฝิ่นนั้นเสีย มาเข้าเปนพวกพ้องด้วย เมื่อต่อไปภายน่า ๑๐ ปี ๒๐ ปี ผู้สูบฝิ่นขายฝิ่นในเมืองนี้ เหนจะไม่มีสักคนหนึ่ง เมืองนี้ก็จะจำเริญมีความศุขเปนอันมาก ดังเรากล่าวมานี้

จบบริบูรณเรื่องฝิ่นแต่เท่านี้ แล

คาถาลาพระ
มคธภาษานี้
เปน
บั้จฉิมพระราชนิพนธ
ใน
พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Yagghe bhante Sa*n*gho jânâtu. Mayhañ bhïkkhukâle puɴappunañ esâ vâcâ bhâsitâ. Yatohañ mahápavâraɴáya játo, Kála*n* kurumáno, Sace mahápavâraɴádivase bálhagiláno, uposathágáre mahápavâraɴásannipáta*n* nîto. Tathárûpena balena, samannàgato yathárûpena balena, Sa*n*gha*n* tevácika*n* paváretvá, sa*n*ghassa sammukhá kála*n* kareyya*n*. Ta*n* sádhu vatassa. Ta*n* me anurûpa*n* assa. Iti evarûpî vàcà punappuna*n* bhikkhukale bhasita. Idànamhi gaha*tt*ho. Kyaha*n* kahàmi- Tenàha*n* ime sakkàre Vihàra*n* pahiɴàmi. Imehi sak kàrehi pavàraɴàkamman karonta*n* Sa*n*gha*n* Dhammameva pûjemi, attàna*n* viya katvà. Aya*n* mahàpavàraɴà guruvàri kà, yathà mama jàtadivaso, *A*b*a*dho me abhiva*ddh*ati. Eva*n* mañ*ña*mi ajja k*a*la*n* kareyya*n*. Ápucch*a*maha*n* bhante sa*n*gha*n*. Ciraparinibbuta*n* pi ta*n* bhagavanta*n* abhiv*a*demi arahanta*n* samm*a*sambhuddha*n*. Tassa dhamma*n* namass*a*mi. Ariyañca sa*n*gha*n* nam*a*mi. Yamaha*n* ratanattaya*n* saraɴa*n* gatomhi. Accayo ma*n* bhante accaggam*a*, yath*a*b*a*la*n* yath*a* mulha*n* yath*a*akusala*n*. Yoha*n* bhante imasmiɴ attabh*a*ve tath*a* tath*a* pamatto, akusal*a*ni kamm*a*ni ak*a*si*n*. Tassa me bhante sa*n*gho accaya*n* accayato. pa*t*iggaɴhatu, Ayati*n* sa*n*var*a*ya. Id*a*ni may*a* pancasîlesu sa*n*var*a*dhi*tth*a*na*na*n* kata*n*.

Tassa mayha*n* evarûpo manasik*a*ro anu*tt*hahiyati sikkhiyati, pañcasu khandhesu, chasu ajjhattikesu Áyatanesu, chasu b*a*hiresu Áyatanesu, chasu viññ*a*nesu, chasu samphassesu, chasu chadvarik*a*su vedan*a*su. Natthetan.lokasmi*n*. Ya*n* upadiyamana*n*, anavajjav*a* assa. Ya*n* v*a* puriso up*a*diyanto, na vajjav*a* assa. Anup*a*d*a*na*n* sikkh*a*mi. Sabbe sa*n*kh*a*r*a* anicc*a*, Sabbe dhamm*a* anatt*a*, yath*a*paccaya*n* pavattanti. Neta*n* mama, neso hamasmi, na meso att*a* iti. Ya*n* ya*n* ma rava*n* satt*a*na*n*, ta*n* anacchariya*n*. Yato eta*n* sabbesa*n* maggo. Appamatt*a* hontu bhante. Ápucch*a*mi. Vand*a*mi. Ya*n* me apar*a*dha*n*, sabba*n* me sa*n*gho khamatu.

*A*turasmi*n* pi me Kaye,
Citta*n* na hessat*a*tura*n*.
Eva*n* sikkh*a*mi, Buddhassa
S*a*san*a*nugati*n* kara*n*. ! ! !

คำแปล

พระราชนิพนธ คาถา ลา พระ

โดย

สมเดจ พระพุทธโฆษาจารย

ยัค์เฆ ภัน์เต ส๋ไฆ ชานาตุ ขอเตือน เจ้าข้า สะฆ์จงรู้
มัย์หํ ภิก์ขุกาเล เมื่อดีฉันเปนพระ
ปุนัปปุนํ เฮสา วาจา ภาสิตา ดีฉันได้กล่าววาจานี้บ่อย ๆ ว่า

ยโตหํ มหาปวารณาย ชาโต เพราะ ดีฉัน ได้ เกิด แล้วใน วันมหาปวารณา

กาลํ กุรุมาโน เมื่อ ดี ฉัน จะ ทำ กาล

สเจ มหาปวารณาทิวเส พาฬ์หคิลาโน ถ้า เมื่อ วัน มหาปวารณา ป่วย หนัก ลง

อุโปสถาคาเร มหาปวารณาสัน์นิปาตํ นีโต พระ สงฆ์ / สามเณร ช้าไท ช่วย นำไป ถึง ที่ สงฆ์ ประชุม ทำ มหาปวารณา ณะ โรง อุโบสถ

ตถารูเปน พเลน สมัน์นาคโต ประกอบ ด้วย กำลัง เช่นนั้น

ยถารูเปน พเลน ด้วย กำลัง เช่นไร เล่า

สํฆํ เตวาจิกํ ปวาเรต์วา สํฆัส์สสัม์มุขา กาลํ กเรย์ยํ จะ พึง ปวารณา กะ สงฆ์ ๓ หน แล้ว พึง ทำ กาละณะ ที่ เฉพาะ หน้า สงฆ์

ตํสาธุ วตัส์ส กิตย์ ที่ ทำได้ นั้น จะ พึง ดี ที่ เดียว หนอ

ตํ เม อนุรูปํ อัส์ส กิตย์ ที่ ทำได้ นั้น จะ พึง สม ควร แก่ เรา

อิติ ว่า กะ นี้

เอวรูปึ วาจา ปุนัป์ปุนํ ภิก์ขุกาเล ภาสิตา วาจา มี รูป อย่าง นี้ ดี ฉันได้กล่าว บ่อย ๆ เมื่อ ครั้ง เปน ภิกษุ

อิทานัม์หิ คหัฏ์โฐ บัด นี้ ดี ฉัน เปน คฤหัษฐ

ก์ยาหํ กาหามิ ดี ฉัน จัก ทำ อะไร ได้

เตนาหํ อิเมสัก์กาเร วิหารํ ปหิณามิ เพราะ ฉะนั้น ดี ฉัน จึ่ง ส่ง เครื่อง สักการะ เหล่า นี้ไป ยัง วิหาร

ยิเมหิ สักกาเรหิ ปวารณากัมมํ กโรนฺตํ สํฆํ ธัมมเมว ปูเชมิ
คือฉัน บูชา ธรรม นั้น แล บูชา สงฆ์ ซึ่ง ทำ ปวารณา กรรม ด้วย เครื่อง สักการ เหล่า นี้

อัตตานํวิย กัตวา ทำให้ เปน ประหนึ่ง คน ทำ สักการ เหล่า นี้ แทน ตัว

อยํมหาปวารณา คุรุวาริกา วันมหาปวารณา นี้ ก็ เปน วัน พฤหัสบดี

ยถามม ชาตทิวโส เหมือน วัน คือ ฉัน เกิด

อาพาโธ เม อภิวัฑฒติ ความ เจ็บ ปวด ของ คือ ฉัน ก็ เจริญ นัก

เอวํ ภายามิ อัช์ช กาลํ กเรยฺยํ คือฉัน กลัวอยู่ ว่า คือฉัน จะพึง ทำกาลณวันนี้

อาปุจฉามหํ ภันเต สํฆํ คือ ฉัน ลา สงฆ์ เจ้าข้า

จิรปรินิพพุตํปิ ตํ ภควันตํ อภิวาเทมิ อรหันตํ สัมมาสัมพุทธํ
คือ ฉัน อภิวาท กราบ ไหว้ พระ ผู้ มี พระภาคย์ ผู้ อรหันต์ สัมมา สัมพุทธ พระ องค์ นั้น แม้ ปรินิพพาน แล้ว นาน

ตัสส ธัมมํ นมัสสามิ คือ ฉัน นมัสการ ธรรม ของ พระผู้ มี พระภาคย์ นั้น

อริยัญจ สํฆํ นมามิ คือ ฉัน นอบ น้อม พระสงฆ์ ผู้ อริย ด้วย

ยมหํ รตนัตตยํ สรณํคโตมฺหิ เราเปน ผู้ ถึง พระรัตนไตรย ไรเล่า เปนสรณ

อัจจโย มํ ภันเต อัจจัคคมา โทษล่วงเกินได้ ไป ล่วงเกิน คือฉันแล้ว เจ้าข้า

ยถาพาลํยถามุฬหํ ยถาอกุสลํ ผู้ เปน พาล อย่าง ไร ผู้ เปน คน หลง อย่าง ไร ผู้ ไม่ ฉลาด อย่าง ไร

๗

ไยหํภันเต — คือ ฉันผู้ไรเล่า เจ้าข้า

อิมัสมึงยัตตภาเว — ณอัตตภาพอันนี้, ณ กาล ที่เปน อัตตภาพ อันนี้

ตถาตถาปมัตโต — เปนผู้ ประมาท อย่าง นั้น อย่าง นั้น

อกุสลานิ กัมมานิ อกาสึ — ได้ทำกรรม เปน อกุศล ทั้งหลาย

ตัสส เมภันเตสํโฆ อัจจยํ อัจจยโต ปฏิคคัณหตุ อายตึสํวราย

ขอ สงฆ์ จง รับโทษ ล่วงเกิน ของคือฉันโดย ความ เปนโทษ ล่วงเกิน จริง เพื่อจะ สำรวม ระวัง ต่อไป

อิทานิมยา ปัญจสีเลสุ สํวราธิฏฐานกตํ — บัดนี้ คือ ฉันได้ทำ ความ อธิฏฐาน การ สำรวมใน ศีล ๕ แล้ว

ตัสส มัยหํ เอวรูโปมนสิการ อนุฏฐหิยติ สิกขิยติ — การ ทำในใจเช่นนี้ ข้าพะเจ้า นั้น มา ลุก ตาม ศึกษา อยู่

ปัญจสุ ขันเธสุ — ณ ขันธ ทั้งหลาย ๕

ฉสุ อัชฌัตติเกสุ อายตเนสุ — ณอายตน ภายใน ทั้งหลาย ๖

ฉสุ พาหิเรสุ อายตเนสุ — ณอายตน ภาย นอก ทั้งหลาย ๖

ฉสุ วิญญาเนสุ — ณวิญญาณ ทั้งหลาย ๖

ฉสุ สัมผัสเสสุ — แลสัมผัศ ทั้งหลาย ๖

ฉสุ ฉทฺวาริกาสุ เวทนาสุ — ณเวทนา เปนไปในทวาร ๖ ทั้งหลาย ๖

นัตเถตํ โลกัสมึ — สิ่ง นั้นไม่มี ณ โลกย์

ยํ อุปาทิยมานํ อนวัชชํ อัสส ของใดเล่า เมื่อสัตวเข้าถือเอา, ยึดมั่น, จะพึงไม่มีโทษ

ยํ วาปุริโสอุปาทิยันโต นวัช์ชวา อัส์ส อนึ่งฤๅ บุรุศเข้าถือเอา, ยึดมั่น, ของไรเล่าจะพึงเปนผู้ไม่มีโทษ

อนุปาทานํ สิก์ขามิ คือ ฉันศึกษาสำเนียก ความยึดมั่น ความถอนอุปาทาน

สัพ์เพ สํขารายนิจ์จา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง

สัพ์เพ ธัม์มา ยนัต์ตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเปนอนัตตา

ยถาปัจ์จยํ ปวัต์ตัน์ติ ย่อมเปนไปตามปัจจัย

เนตํ มม สิ่งนั้นใช่ของเรา

เนโส หมัส์มิ ส่วนนั้นใช่เรา, ไม่เปนเรา

น เมโส ยัต์ตา ส่วนนั้นใช่ตัวตนของเรา

อิติ ว่ากะนี้

ยํยํ มรณํ สัต์ตานํ ความตายใดๆ ของสัตวทั้งหลาย

ตํ อนัจ์ฉริยํ ความตายนั้นไม่เปนอัศจรรย์

ยโต ตํ สัพ์เพสํ มัค์โค เพราะว่าความตายนั้น เปนทางแห่งสัตวทั้งหลายทั้งปวง

อัป์ปมัต์ตาโหน์ตุ ภันเต ขอพระผู้เปนเจ้าทั้งหลาย จงเปนผู้ไม่ประมาทเถิดเจ้าข้า

อาปุจ์ฉามิ ก็ฉันลา

วันฺ ทามิ	คือฉันไหว้, นมัศการ
ยํ เมอปราธํ	ข้อใดที่ฉันได้ผิดพลั้ง
สัพฺพํ เมสํ ไฃ ขมตุ	ขอ สงฆ์ จง อด โทษ ทั้งปวง ของ ข้าพเจ้า ด้วย เถิด
อาตุรัสฺมึ ปิ เม กาเย	ครั้นเมื่อ กายของ ข้าพเจ้า แม่ ถึง กระสับกระส่าย อยู่
จิตฺตํน เหสฺสตาตุรํ	จิตร รัก ไม่ เปน ของ กระสับ กระส่าย
เอวํ สิกฺขามิ	ข้าพเจ้า ศึกษา อยู่ อย่าง นี้
พุทฺธัสฺส สาสนานุคตึ กรํ	มา ทำไป ตาม คำ สั่ง สอน ของ พระพุทธเจ้า อยู่ แล ฯ

๑	กายเรา ถึงเดือด ร้อน	รุบ รัน	
	จิตรไข้ กรสับ กรส่าย สันต์	เสื่อมเศร้า	
	ตัวเรา ศึกษาพัน	ผูก กิจ	กอบ แฮ
	ใน อนุสาสนีเจ้า	~~เลิศ~~ เชิด หล้า ทศ พล	ฯะ

อธิบาย คำ วิชา

พระยา ภาสกรวงศ วรราชาณัติ

นฤปรัตนสุบรีย์ ม. ส. ม., ท. จ. ว., น. ช.

เปนผู้แต่ง

ด้วย ว่า หนังสือ วชิรญาณ นี้ จะ เปน หนังสือ รวบ รวมเรื่อง ราว การ ต่าง ๆ ทั้ง เก่า ใหม่ ซึ่งเปน วิชา ความรู้ ศิลปการ ศึกษา การ ช่าง ญาณะ เครื่องรู้ ทั้งหลาย แล คำภีร์แบบ ฉบับ ต่าง ๆ ที่ เปน คุณ เปน ประโยชน์ ควร ที่ จะ ทราบไว้ประดับ สติ ปัญญา แก่ ท่านผู้ อ่าน ก็ จะ รวบ รวม ลงไว้ใน หนังสือ นี้ทั้ง สิ้น เพราะ ฉนั้น ควร จะ เริ่มโดย เรื่อง ให้เข้าใจใน คำ ว่า วิชา นั้น เปน สิ่ง อะไร เสีย ก่อน ด้วย ลอรดเบกอน ท่าน กล่าว เปน ภาสิตไว้ว่า "Knowledge is Power" "ความ รู้เปน อำนาจ"

คำ ว่าวิชชา นั้น เปน มคธ พาคย สอง คำ คือ วิท ฤๅ วิช แปล ว่า แจ้ง ว่าชัด ว่า วิเสศก็ว่า ชา แปล ว่ารู้ สองคำรวมกัน เข้า เปน วิชชา แปล ว่า ความ รู้แจ้ง ชัด วิเสศ ฤๅ ความ รู้ แจ้ง รู้ชัด คุณ ชาติ ที่ บุคคลรู้ แจ้ง รู้ชัด คุณ ชาติ เปน ที่รู้ แจ้ง รู้ชัด ของ บุคคล ถ้า จะ สกด อักษร แผลง เปน ภาษา สังสกฤต เอา "ช" เปน "ท ย" ว่า "วิทยา" (มาแต่ คำ "เวท) ใจ ความ ตาม แปล ก็ อย่าง เดียว กัน กับ วิชชา แล ตรง กับ คำ (ไซแอนซ) (Science from Tcio, to know) ใน ภาษา อังกฤษ แปล ว่า วิชชา คือ ความ รู้ เหมือน กัน

แล คำ วิชา นี้ คน สยาม ได้ใช้พูดกันมา นาน เอา " ช " ออก เสีย ตัว หนึ่ง คง เปน วิชา ก็ ตก ลง มา เปน ภาษา ของ เรา รู้ ทั่ว กัน แล้ว ว่า เปน ความ รู้ เช่น คำ ว่า วิชา " พฤกษ ลักษ ศิณาทีวิทยา " ฤๅ จะ เรียก แต่ สั้น ๆ ว่า ภูตคามสาตร ก็ได้ ซึ่ง ตรง กับ คำ อังกฤษ ว่า ไซแอนซ ออฟ โบตะนี (Science of Botany) นี้ ก็ เปน ความ รู้ แห่ง ต้นไม้ แล เถาวัล แล หญ้า ต่าง ๆ ซึ่ง เปน ธรณี รูหชาติ ของ ที่ งอก ขึ้นในแผ่นดิน แล โชติกะ วิชา (Astronomy) ก็ เปน ความ รู้ แห่ง คัคณางค์ คือ องค์ ใน ฟ้า มี ดาว ฤกษ, ดาว พระเคราะห ดาว คีต ห้อง ฟ้า เปน ต้น

แต่ บัดนี้ จะ มี คำ ถาม ว่า ชะนิด อะไร ของ ความ รู้ ที่ จะ ต้อง การ นั้น เล่า เรา ก็ สามารถ ที่ จะ บอก ชื่อ บันดา พรรณ แล ชะนิด ต้นไม้ ต่าง ๆ ในโลกย์นี้ได้โดย มาก อยู่ แล้ว แล ทั้ง ชื่อ บันดา ดาว ทั้งหลาย ที่ อยู่ใน ห้อง ฟ้า นั้น ด้วย ก็ได้ เหมือน กัน ถึง กระนั้น ก็ ดี ก็ ยังมี ความ รู้ อีก น้อย มิ ได้ ชัด เจน แจ้ง ประจักษ แห่ง พฤกษ ลักษ ศิณาทีวิทยา ฤๅ โชติกะ วิชา ว่า เปน ความ รู้ ประการ ใด โดย แท้ จริง ไม่

ก็ เมื่อ มี คำ ถาม ดังนี้ แล้ว เรา ก็ จะ ชี้ แจงให้ เข้าใจ ความ นี้ ได้ ง่าย โดย ความ อธิบาย เทียบ เคียง กับ ด้วย สิ่ง ของ บาง สิ่ง บาง อย่าง ที่ เราได้ พบ ปะ ใน ชีวิตร ที่ เปน ไป อยู่ ทุก วัน นั้น เปน ต้น ว่า ถ้า คน ว่า เรา จะ พา กันไป ชม โรง เรียน อัน กว้างใหญ่ ซึ่ง จัดไว้ โดย ประณีต บันจง ณ ที่ พระ ตำหนัก สวน กุหลาบ ใน พระบรม มหา ราช วัง เปน ต้น แล้ว เจ้า พนักงาน คง จะ ได้ พา เราไป ชมโรงเรียน แล จะได้ ชี้ บอกให้ เรา ทราบ

ชื่อ นักเรียน ทั้งหลาย ทั้ง หม่อมเจ้า แล หม่อม ราชวงศ์ ที่ศึกษา เรียน อยู่ ที่ นั้น แม้น ว่า เรา จะ ได้ จำ นาม นักเรียน เหล่า นั้นได้ ขึ้นใจ ก็ดี เรา จะ จัด ว่าเรา รู้ รัก นัก เรียน ทั้งหลาย เหล่า นั้น โดย ความ รู้ แจ้ง รู้ ชัด ฤๅ การ สิ่ง หนึ่ง สิ่งใดใน นัก เรียน ทั้งปวง นอก จาก ชื่อ เท่า นั้น ไป ไม่ได้ ด้วย ว่า ลาง คน เปน คน โทโส ร้าย ลางคน ก็เปน คนใจ ดี มี มาระยาต อัน เรียบ ร้อย ลาง คนก็ จะ เปน คน โง่ ลาง คน ก็ จะ เปน คน ฉลาด ลาง คน ก็ จะ มี ตระกูล ถาน มี บิดา มี มารดา พร้อม ลาง คน ก็ จะ เปน คน กำ พร้า ไร้ บิดา มารดา อนาถา หา ที่ อยู่ มิได้ แล เรา จะได้ ทราบ แต่ ชื่อ นัก เรียน ทั้งหลาย เหล่า นั้น ก็ จะ ไม่ มี ประโยชน์ อันใด ที่ จะ เปน วิชาได้ เลย เปน ต้น ว่า ถ้า เรา ปราถนา ที่ จะ เลือก คัด คน หนึ่ง คนใดใน นักเรียน นั้น ให้ ทำ การ สิ่ง หนึ่ง สิ่งใด ก็ ดี ฤๅ จะ คบ หา สมาคม เปน มิตร สหาย ชอบ ภอ รักใคร่ กัน ต่อไป ก็ ดี เพราะ เหตุ ฉะนี้ แลเรา จึ่ง ต้อง การ ที่ จะ เรียน ศึกษา ให้ รู้ รัก อาการ กิริยา ความ ประพฤติ แล ความ ดี ความ ชั่วใน ตัว นัก เรียน เหล่า นั้นให้ ทราบ ชัด ด้วย จึ่ง จัด ว่า เปน วิชา รู้ ความ แจ้ง ชัด

ก็ การ ที่ ต้อง การ ศึกษาให้ รู้จัก กิริยา อาการ ความ ดี ความ ชั่ว ดัง กล่าว มา ข้าง บน นี้ นอก จาก ชื่อ นั้น ด้วย จึ่ง จะ เปน ชนิด แห่ง ความ รู้ ซึ่ง เปน ที่ ต้อง การ ใน วิชาได้ฉันใด ถ้า นอก จาก ชื่อ ของ ต้นไม้นั้น เราได้ รู้ ส่วน ต่าง ๆ มี ราก เหง้า เปลือก กิ่ง ก้าน สาขา แล รูปใบ แล ต้น ลำ ต่าง ๆ แล จำ นวน เม็ด ผล แล การ ที่ จะ จัด ระเบียบใช้ แล เยื่อ ใยใน ผล แล ดอก แล ศรี สัน วรรณ ต่าง ๆ

แล การอื่น ๆ ที่เกี่ยวอยู่ในต้นไม้นั้นเช่นนี้แล้ว เราก็รู้ถึงการก่อสร้างในวิชาต้นไม้นั้น ก็ถ้าเรารู้นอกออกไป กว่าที่กล่าวมานี้ว่า ต้นไม้จะได้รับอาหารอย่างไร แลหายใจฉันใด แลความสว่างของพระอาทิตย์ที่จะกระทำแก่ใบ แลเปลี่ยนแปลงน้ำในลำต้นนั้นประการใด ดังนี้แล้วเราก็รู้ถึง ปราณะ ชีวิตร ความเปน ของต้นไม้นั้น ก็ถ้าเรารู้ว่าต้นไม้จะงอกงามที่ใดเปนอย่างดีที่สุด ในดินชะนิดใด ในอากาศอย่างไร แลในเมืองไหน ดังนี้ได้แล้ว เราก็รู้ถึงภูมประเทศที่เกิดของต้นไม้นั้น แลเมื่อความรู้ของเราชัดเจน แลได้ศึกษาโดยความชำนิชำนาญ ในการที่กล่าวมาทั้งสามประการนี้แล้ว จึ่งจัดว่าเปนผู้รู้ว่าวิชา พฤกษศาสตร์ ทีวิทยา ฤๅภูตศาสตร อันชัดเจนได้

คำกล่าวอธิบายมาดังนี้ จึงเหนว่า วิชานั้นมิใช่จำเภาะแต่ความรู้จักชื่ออย่างเดียวได้เมื่อไร แต่ต้องให้มีความรู้ละเอียดชัดเจนกระจ่างแจ้งชัดในสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเราได้เหนอยู่รอบตัวเราในสกลโลกยนี้

ฤๅอีกประการหนึ่ง ถ้าเรามีความปรารถนาที่จะให้เข้าใจด้วยเครื่องจักรกลไฟที่เรียกว่า สตีมอินยิน (Steam Engine) มีเครื่องเรือกลไฟเปนต้นก็ดี เราก็จะรู้ได้โดยไปหาอินยเนีย นายช่าง ขอให้ช่วยแนะนำอธิบายตรวจดูในเครื่องเครา ที่เข้ากันทุกอย่างจึ่งจะรู้การเครื่องจักรโดยนั้นได้ เปนแต่จะเหนเมื่อเครื่องจักรกำลังเดินแล่นอยู่เท่านั้นแล้ว ก็จะไม่เปนความรู้อะไรได้เหมือนกัน แลถึง

กระนั้นก็ดี ถ้าเราปรารถนาที่จะให้รู้ถึงเรื่องราวของเครื่องจักรไกยนั้นให้ละเอียดต่อไป เราก็ต้องศึกษาตำราเครื่องจักรไกยนั้น แลต้องให้ทราบทราบถึงเรื่องราวต้นเดิมทีแรก ของเครื่องจักรที่เกิดขึ้น แลศึกษาการที่แก้ไขให้การจักรไกยที่จำเริญขึ้นต่อมานั้นทราบชัดด้วย จึ่งจะเปนความรู้ในการจักรไกยนั้นได้

ในเวลาอายุของเรา ปัตยุบันนี้ วิชาซึ่งเปนความรู้อย่างใหม่นักปราชฝ่ายตวันตกได้ตริตรองเข้าใจในความธรรมดา แลทดลองสอบทาน ตั้งแบบบันทัดเปนตำราลักษณต่าง ๆ ตั้งแต่สามสตพรรษกาล คือสามร้อยปีมาแล้วขึ้นอีกหลายอย่างหลายชนิดวิชา ซึ่งเปนการแผ้วเพียนเปลี่ยนแปลงวิชาความรู้ ซึ่งโบราณาจารย์ของเราได้ตั้งบัญญัติไว้ให้ดีขึ้น เปนต้นว่าโหราสาตรนั้น ถ้าจะเทียบดูกับวิชา แอสโตรโนมี (Astronomy) คือ โชติกะวิทยาในปัตยุบันนี้ วิธีที่สอนก็จะผิดกันไปหลายประการ เพราะว่าโชติกะวิทยาเดี๋ยวนี้ เปนแต่กล่าวสั่งสอนด้วยดวงอาทิตย ดวงจันทร ดาวทั้งหลายมี ดาวพระเคราะห์ทั้งของเก่าแลที่พบใหม่เปนต้น แลเทียบทานดูการที่ห่างไกลในพิภพที่เราอาไศรยอยู่นี้ ที่จัดเปนดาวพระเคราะห์ดวงหนึ่งเหมือนกัน แลเปนวิชาที่ใช้ในการเดินเรือในท้องพระมหาสมุทที่สื่อสนไปมาซึ่งกันแลกัน ในประเทศต่าง ๆ ทั่วพิภพได้ปลอดโปล่งโดยสดวก ก็หาได้พยากรณ์โชกฤๅเคราะห์ดีแลร้ายไม่ วิชาฟิซิกส์ (Physics) คือสาการะปทารถวิทยา แล

แม๊กขนิกศ์ (Mechanics) คือ ยันตรวิทยา ก็เปน ความ รู้ ซึ่ง สอนให้ รู้ ศิลปสาตรในคุณ สมบัติ แห่งพัศดุ ทั้งหลาย แล ลักษณ พลัง แล รังหวะ ของ พัศดุ ทั้งปวง เปน ต้น ยี่โอไลยี (Geology) คือ ภูมมิก วิทยา เปน ความ รู้ แห่ง แผ่นดิน แนะ นำให้ รู้ ซึ่ง ศิลา ต่าง ๆ ที่ เกิด ขึ้นเปน สถานใด แล ที่ จะ เสาะ หา ถ่าน แล แร่ ต่าง ๆ เปนต้น เขมมิศตรี (Chemistry) คือ รศายะนะ วิทยา ก็เปน วิชา ความ รู้ใน พัศดุ ทั้งปวง ซึ่ง บันดา เอเลเมนต์ (Elements) คือ ธาตุ แร่ ทั้งหลาย ที่ เกิด แล ประกอบ การ ขึ้น แล ชี้ให้ เหน ความ เปลี่ยน แปลง ซึ่ง จะ เปนไปใน พัศดุ สอง สิ่ง ประกอบ กันเข้า จะ เปน สถานใด ที่ จะ ทำให้เปน พัศดุใหม่ ขึ้น แล ที่ จะให้เกิด สี กลิ่น แล น้ำมัน ซึ่ง จะ ชัก ออก จาก ของ ที่ เปื้อน เปรอะ เสียไป แล้ว ดัง เช่น ถ่าน ศิลา เอา มา ประกอบให้เปน ลม ประทีบ แล้ว แล เปน น้ำ มัน ดินเปน ต้น แล วิชา ไบโอโลยี (Biology) คือ ชีวันสาตร เปน ความ รู้ ชี้ แจง ถึง ชีวิตร แล อินทรีย์ ของเรา แล สัตว เปน ต้น แล สรรพ วิชา อื่น ๆ ยังมี อีก โดย มาก จะ พรรณนา ก็ จะ ยืด ยาวนัก ด้วย สมุด ตำรา นักปราชญ์ ทั้งหลาย ได้ อธิบาย แต่ง ด้วย วิชา ต่าง ๆ นั้น มี โดย มาก ผู้ ที่ มี ความ ปราถนา จะ ศึกษา ถ้า รู้ ภาษา อย่าง หนึ่ง อย่างใดใน ประเทศ ตวันตก ก็ อาจ อ่าน ตำรา วิชา การ ทั้งหลายใน สมุด ซึ่ง นักปราชญ์ แต่งไว้ ถ้า ศึกษา แล้ว ก็ จะ ได้ เหนตัว อย่าง แล ความ ทด ลอง ที่ ท่าน ได้ ตั้ง บัญญัติไว้ เรา ก็ จะ ทราบ ได้ ว่า วิชา นั้นเปน อย่างไร พร้อม ทั้ง ความ อธิบาย โดย เต็ม บริบูรณ์ ซึ่ง กล่าว ด้วย สกลโลกย ที่ เรา อาไศรย อยู่ นี้ เมื่อ รู้ การ ตลอด ละเอียด

แต่ต้น จน อวะสาน ใน การ สิ่ง หนึ่ง สิ่งใด นั้น จึ่งเปนผู้รู้ในวิชา การ สิ่ง นั้น ๆ ตาม วิชาการ ที่ เกิด ขึ้นใหม่ นี้ ได้

แต่ เมื่อ เรา จะ พิจารณา ถอย หลัง ขึ้น ไป ถึง การ โบราณ แต่ ต้น เดิม มา หลาย ชั่ว อายุศม์ ขึ้น ไป ตาม ที่ มี ใน จดหมายเหตุ เปน พงษาวดาร แล้ว เรา ก็ มิได้ ภบ ปะ เลย ว่า บรรพบุรุศย แต่ ก่อน นั้น จะ รู้ เข้า ใจ การ สิ่งใด มาก กว่า ความ รู้ ปัตยุบัน นี้ ที่ เรา เรียก ว่า วิทยา นั้น เพราะ ว่า โบราณ ชน ทั้งหลาย ใน ครั้ง นั้น มี การ กระทำ เฉพาะ ใน การ ป้อง กัน บำรุง ตัว จาก ขศึมฎชน แล สัตว ป่า อัน ดุ ร้าย ทั้ง ประกอบ การ ที่ จะ หา อาหาร แล ทำ การ บำรุง ตน ให้ มี เครื่อง นุ่ง ห่ม แล ที่ อาไศรย เปน ต้น โดย อัน ยาก ลำบาก จึ่ง มี เวลา อัน น้อย ไม่ ได้ สึกษา ให้ วิทยา เจริญ เกิด ขึ้น เช่น ปัตยุบัน นี้ ได้ ถึง กระนั้น ไซ้ โบราณ ชน นั้น ก็ได้ รู้ วิชา การ หลาย สิ่ง หลาย กระบวน ซึ่ง เปน ที่ สม ควร แก่ การ เลี้ยง ชีวิตร เปน ต้น ว่า ได้ สึกษา ให้ รู้ ว่า เวลา ไร ที่ พระ อาทิตย จะ ขึ้น จะ ตก สำหรับ ที่ จะ ได้ ทำ การ ใน เวลา สว่าง นั้น ทั้ง สังเกต การ ให้ รู้ ถึง เดือน ขึ้น เดือน แรม ที่ จะ ได้ เหน สว่าง โดย แสง จันทร์ แล สังเกต ฤดู กาล ทั้ง ๔ มี วสันตกาล นิทาฆะกาล ศรทกาล แล เหมันตกาล มา แต่ เดิม เพื่อ จะ ได้ เพาะ ปลูก พืชน์ พรรณ ธัญ ชาติ แล เวลา ที่ จะ ได้ เก็บ ผล ก็ สุด แล้ว แต่ ฤดู กาล ทั้ง ๔ นี้ ทั้ง สิ้น ด้วย ความ สึกษา วิชา การ ของ โบราณ ชน ดัง กล่าว มา นี้ ที่ ประเทศ ใด มี ธรรม เนียม ปก ครอง อัน ดี ใน หมู่ ประชุม ชน นั้น แล้ว เช่น ชาว ฮินดู จีน อิหยิบ เชียน โยนก (คริก) แล โรมัน เปน ต้น มา แต่ เดิม ใน สมัย หนึ่ง ก็ รุ่ง เรือง

ด้วยวิทยาการต่าง ๆ ก็ด้วยชาติทั้ง ๕ นี้ วิทยาการทั้งปวงจึ่งได้ ตกต่อลงมาจนปัจจุบันนี้ นักปราชในประเทศตวันตกหลายชาติ จึ่งได้มีความอุสาหเล่าเรียนศึกษาในวิทยาการ ที่เหลือมาแต่โบราณ แลประกอบการตริตรองทดลองคิดอ่าน ในการธรรมดาโลกยที่เปนอยู่นั้น ให้วัฒนาการที่ละก้าวที่ละชั้น จนวิทยาความรู้นั้นรุ่งเรือง แทบจะว่าบริบูรณด้วยปัญญาความรู้ ซึ่งจะได้สเนเราในทุกวันนี้ อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นคำว่ารู้วิชา จึ่งอธิบายว่าความรู้แจ้งชัด วิเสศ มิใช่สักแต่ว่ารู้ ๆ เปนวิชา ฤๅไซแยนซ์ ในสิ่งหนึ่ง สิ่งใดในโลกยนี้ดอก ในสมาปตบทนี้ เราจะขอแนะให้ท่านผู้อ่าน ดูความ ในสุภาสิตสังสกฤตบทหนึ่ง ท่านกล่าวไว้ด้วยวิชาดังนี้

วิทยา นาม นรัส รูป มธิกํ ประจฉันนคุปตํธน
วิทยา โภค กรียศ สุขกรี วิทยา คุรุณาคุรุะ ๚
วิทยา พันธุชโน วิเทศคมเน วิทยา ปรํ ไทวตํ
วิทยา ราชสุปุชิตา นหิธนํ วิทยา วิหีน ปศุระ ๚

ความรู้เสมอมิตร จรติดสกนธ์กาย
ลาภเลิศประเสริฐหลาย จะอุบัติบรัดแคลน
หนึ่งเปนสถานเคา รวเจ้าผดุงแดน
เปนทรัพย์วิเสศแสน ปัถพีในโลไกย
ผู้ไร้วิชาคุณ บชำนาญคดีใด
เฉกชาติปศุใน ปฐพีบ่อผิดผัน

ยอ พระเกียรติ์

สมเด็จ พระร่วงเจ้า

กล่าว อธิบาย ด้วย

กรุง เทพมหานคร ศุโขไทย ราช ธานี

เมื่อ ครั้ง ยัง วัฒนา การ เปน เมือง หลวง อยู่ นั้น

แต่ สมัย จุลศักราช แรก ตั้ง

ท้าว ศรีรุฬาลักษณ์

เปนผู้ แต่ง

จะ กล่าว เรื่อง ต้น ขับ เดิม แต่ ตั้ง พัทธ์ กัลป์ ขึ้น มี มนุษย์ ชาย หญิง ด้วย อำนาท พรหมให้ บังเกิด กาล ครั้ง นั้น มนุษย์ ชาติ์ เจรจา ภาษา มคธ พากย หย่าง เดียว กัน สิ้น ด้วย กัน จะ ได้ นับ ว่า ต่าง ภาษานั้น หามิได้ ครั้น ล่วง (เดือน / ปี) อันตะรา กัลป์ มาเปน อัน มาก จน ถึง พุทธ อันตะรา กัลป์ วัน นี้ ไสมย เมื่อ มนุษย มี อายุศม ต่ำ น้อย กว่า ร้อย ปี แล้ว นั้น ข้า น้อย ผู้ได้ นาม บัญญัติ เชื่อ ว่า ศรีรุฬาลักษณ์ อัน มี อุบปะนิไสย สมบัติ ก็ กล่าว คือ ปัญญา จักจำแนก ชาติ ภาษา มนุษย ตาม โปราณาจาริย์ ท่าน สมมติเรียก ชาติ ภาษาต่าง ๆ ให้ พิศฎาร ตาม สติปรัญญา ซึ่งได้ สดับ ฟังงไตวยเภท แล คดิ โลกย์ คำ โปราณาจาริย์ สืบ ๆ กัน มา บันดา บ้าน เมือง มนุษย ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน มัชฌิม ประเทศ

นั้น ก็ หลาย ชาติ หลาย ภาษา โปราณาจารีย์ ท่าน รวบเข้า บัญญัติ ภาษาเรียกว่าเปน มคธ ภาษา ทั้ง สิ้น บันดา บ้าน เมือง มนุษย ซึ่ง ตั้ง อยู่ ภาย นอก มัชฌิม ประเทศ สิ้น ทั้ง สกล ชมภู ทวีบ นั้น ก็ มี ชาติและ ภาษา ต่าง กัน เปน อัน มาก โปราณาจารีย์ ท่าน ก็ รวบ เข้า บัญญัติ เรียก ว่า ประจันตะ ประเทศ เปน สยาม ภาษา ทั้ง สิ้น แล บ้าน เมือง บันดา ตั้ง อยู่ใน เกาะ ลังกา ทวีป แล เกาะ ซึ่ง เปน บริวาร แห่ง เกาะ ลังกา ก็ ดี มนุษย ก็ ต่าง ชาติ ต่าง ภาษา โปราณาจารีย์ ท่าน ก็ รวบ เข้า บัญญัติ เรียก ว่า สิงหฬ ประเทศ สิ้น ด้วย กัน จึ่ง เปน ประเทศ สาม ประเทศ ภาษา ก็ แตก สาม ภาษา ดั่ง นี้ แท้ จริง

หนึ่งโสด นักปราช ผู้ มี บัญญา ซึ่ง เรียน รู้ คณฉันท์มีอินทร์วิเชียร เปน ต้น ท่าน พึงใจ จะ นิพนธ์ ตกแต่ง กาพย์ โคลง ฉันท์ลิลิต เปน บท ทำนุก ทำนียบ คำสังวาศ คำนิราศ คำ สรรเสริญ คำสุภาสิต ท่าน มักใช้ภาษา ต่าง ๆ เปน ถ้อย คำโดย คณะ พากย์ฉันท์ เหตุ ดั่ง นั้นท่าน จึ่ง จัด พากย์ ภาษา แยก ออกโดย ต่าง กัน อัน มคธ พากย์ นั้น คือ คำ บาฬี ภาษาแจก ซึ่งใน มัชฌิม ประเทศ เจรจากัน ถูกต้อง กับ มคธ พากย์ โดย มาก แล สยาม พากย์ นั้น ท่าน ว่าเปน คำไทย สิงหฬ พากย์ นั้น ท่าน ว่าเปน คำ ชาว สิงหฬลังกาทวีป แล คำ พราหมณ ชาติ นั้น ท่าน ว่า สังสกฤสต พากย์ ตะเลง พากย์ นั้น ท่าน ว่าเปน คำฝรั่ง ภุกามะ พากย์ นั้น ท่านว่าเปน คำพม่า ตะลุมะพากย์ นั้น ท่าน ว่า เปน คำ รามัญ หะริภุญไชยะพากย์ นั้น ท่าน ว่าเปน คำ ลาว น้ำหมึก กำพุชพากย์ นั้น ท่าน ว่า เปน คำเขมร

แต่นี้ ข้า น้อยผู้ ชื่อ ศรีจุฬาลักษณ์ จะ พึง จำแนก ชาติ ภาษา ต่าง ๆ ต่อ ออก คือ ภาษาไทย ๑ ลาว ภาษา ๑ ลาว น้ำ หมึก ภาษา ๑ ลาว ลื้อ ภาษา ๑ ลาว เงี้ยว ภาษา ๑ ลาว ทรง ดำ ภาษา ๑ ลาว ทรง ขาว ภาษา ๑ เขมร คำพุช ภาษา ๑ เขมร ดง ภาษา ๑ เขมร สมาด ภาษา ๑ เขมร ซวย ภาษา ๑ พม่า ภาษา ๑ รามัญ ภาษา ๑ ทวาย ภาษา ๑ กระแซ ภาษา ๑ ยะไข่ ภาษา ๑ ไทใหญ่ ภาษา ๑ ตองสู่ ภาษา ๑ พราหมณ์ ไวยธิก ภาษา ๑ พราหมณ์เวรามะเหศร ภาษา ๑ พราหมณ์ยะวะดาน ภาษา ๑ พราหมณ์ บรมเทสันตรี ภาษา ๑ พราหมณ์พญาวี ภาษา ๑ พราหมณ์พฤฒิบาศ ภาษา ๑ พราหมณ์ภาราสี ภาษา ๑ พราหมณ์ เวรคีศะนเวศ ภาษา ๑ แขก อาหรับ ภาษา ๑ แขก มหน ภาษา ๑ แขกสุหนี่ ภาษา ๑ แขก มั่งกะหลี่ ภาษา ๑ แขก มะเลลา ภาษา ๑ แขก ชุร่า ภาษา ๑ แขก ชุยหุย ภาษา ๑ แขก มะลายู ภาษา ๑ แขก มุหงิด ภาษา ๑ แขก ชวา ภาษา ๑ แขก จาม ภาษา ๑ แขก พฤกษ ภาษา ๑ ฝรั่ง เศศ ภาษา ๑ ฝรั่งวิลันดา ภาษา ๑ ฝรั่ง อังกฤษ ภาษา ๑ ฝรั่ง พุทะเกด ภาษา ๑ ฝรั่ง มะลิกัน ภาษา ๑ ฝรั่ง อิศะบันหยวน ภาษา ๑ ฝรั่ง การะหนี่ ภาษา ๑ ฝรั่งลี่ส้อง ภาษา ๑ หรูด ภาษา ๑ สิงหฬ ภาษา ๑ ญี่ปุ่น ภาษา ๑ ลิจิ่ว ภาษา ๑ เกาหลี ภาษา ๑ ดิชะส่าน ภาษา ๑ จีนห้อ ภาษา ๑ จีนตาด ภาษา ๑ แกวยวญ ภาษา ๑ ม้วย ภาษา ๑ ยางแดง ภาษา ๑ กะเหรี่ยง ภาษา ๑ ละว้า ภาษา ๑ ข่ายก ภาษา ๑ ข่าน้ำ ภาษา ๑ เงาะ ภาษา ๑

แล มนุษย ภาษา ๑ เล็ก น้อย มี บ้าน เมือง บ้าน อยู่ ป่า อยู่ เขา อยู่ เกาะ บ้าง ยังมี มาก กว่า มาก เปน แต่ สมมุติ เรียก กัน ว่า ชาติภาษา นอก จาก คำภีร์ ไตรเภท หา พึ่ง จะ กล่าว พิศฎาร ไว้ ใน ที่ นี้ไม่

อัน ว่า สกล ชมภู ทวีป นอก จาก ป่า พระหิมพานต์ แล พระ มหา สมุท อันเปน ที่ อยู่ แห่งมนุษยนั้น ประเทศใด ที่ ควร จะ ตั้ง เปน บ้าน เมือง หมู่ มนุษย ชาติ ภาษา ต่าง ๆ มี พระมหา กระษัตร เปน ต้น ก็ ตก แต่ง ตั้ง เปน พระนคร แล ราช ธานี ประดับ ด้วย นิคม คาม แว่น แคว้น เปน เมืองใหญ่ บ้าง เมือง น้อย บ้าง มีเขตร แดน กว้าง ยาว ประมาณ ได้ ห้า สิบ โยชน์ ก็ มี ร้อยโยชน์ ก็ มี สอง ร้อย โยชน์ ก็ มี บ้าง เปน เมือง ดอน บ้าง เปน เมือง ชาย ทเล บ้าง เกาะ บ้าง ต่าง ประดับ ด้วย จัตุรงคเสนาไพร่ ฟ้าข้าแผ่นดิน ลูก ค้า พานิช มี สมบัติ อัน เปน แก่น สาร แล ศฤงฆาร บริวารยศ เปน ขัตติย มหาสาร พราหมณ มหาศาล คฤบดี มหาศาล บริบูรณ์ ด้วย สุวรรณ หิรัญญรัตน์ ต่าง ๆ ตาม ประเทศ เมืองใหญ่ แล เมือง น้อย แลพระนคร ใด สมเด็จ พระมหา กระษัตรา ธิราชเจ้า ซึ่ง มี พระเดช เดชานุภาพ มาก สพรั่ง พร้อม ไป ด้วย นิกร โยธา ทแกล้ว ทหาร อันเข้ม แขงใน การ ณรงค์ สงคราม ทั้ง เสนางคนา ยก พล ก็ รอบ รู้ ตำหรับ พิไชยยุทธ สามารถ อาจมล้าง ฆ่า ศึก สัตรู ได้ ทุก ทิศ แล้ว ก็ สร้าง สม สรรพ สาตราวุทธ เรือ รบ เรือไล่ ช้าง ม้าโค กระบือ ฟ้อ เกวียน ไว้ สำหรับ พระนคร เปน อัน มาก เที่ยว ปราบ ปราม บ้าน น้อยเมืองใหญ่ อัน มี กำลัง ไพร่ พล แล สติปัญญา ไม่ เทียบ เทียมให้ อยู่ใน อำนาจ เปน เมือง ขึ้น เมือง ออก แผ่ ผาน พระราช อาชา อาณาเขตร กว้าง ขวาง ออก

ไป ดั่ง กล่าว นี้ เหตุ ดั่ง นั้นใช้ ประเทศ ภาษา สอง ภาษา สาม ภาษา บ้าง สี่ ภาษา ห้า ภาษา บ้าง รวบ รวม กัน เข้า จึ่ง เรียก ว่า เปน พระมหา นคร ประเทศเอกราช มีใน สกล ชม พู ทวีบ หลาย พระนคร

หนึ่ง โสต อัน ว่า พระนคร ประเทศ เอกราช ดั่ง กล่าว นี้ แนว ตั้ง อยู่ไกล กัน ก็ ดี แต่ เมือง ชิ้น เมือง ออก ปลาย เขตร แดนตั้ง ติก ต่อ กัน ใน ระหว่าง มี น้ำใหญ่ ภูเขา ลำ ห้วย ธาร กั้น ทาง ไกล กัน ยี่ สิบ สาม สิบ วัน คืน ก็ ดี ถ้า มนุษย์ สอง ฝ่าย ฟ้า สัญจร ไป มา ถึง กัน ได้โดย ทาง บก แล ทาง น้ำ สม เด็จ พระเจ้าแผ่นดิน ทั้ง สองฝ่าย ฟ้า ต่าง มี พระเดชานุ ภาพ แล บุญ บารมี เปน อัน มาก ทั้ง เสนา บดี ทะ แก ล้ว ทหาร ก็ เข้ม แขง ใน การ ศึก สง คราม อย่าง กัน ถึง มาท ว่า กำลัง พาหน รี้ พล สาตรา อาวุท สเบียง อาหาร จะ ยิ่ง หย่อน กว่า กัน ก็ ดี เจ้า พระนคร ใหญ่ ทั้ง สอง ฝ่าย ฟ้า ต่าง ปราถนา สมบัติ แล บ้าน เมือง เขตร แดน ซึ่ง กัน แล กัน จึ่ง กระทำ การ สงคราม ตอบ โต้ ขับ เขี้ยว กันไป จน หลาย ชั่ว อายุศม์ มีมนุษย์ ลูก ค้า พานิช ทั้ง สองฝ่าย ก็ มิได้ ไป มา ค้า ขาย ถึง กัน นา ๆ ประเทศ ทั้ง ปวง ก็ รู้ว่าเมือง นั้น ๆ เปน ฆ่า ศึก แก่กัน

ประการ หนึ่ง พระนคร ประเทศ เอกราช สอง สาม พระนคร ก็ มี บ้าง มาก กว่า สิบ ราช ธานี ก็ มี บ้าง อนาเขตร ใกล้ แล ไกล กัน ก็ ดี สม เด็จ พระเจ้า แผ่นดิน ต่าง ประพฤติ ตาม ราช ประเพณี ย่อม นับถือ ว่าเปน ราช สำพันธุไมตรี แลมิตร ไมตรี ซึ่ง กัน แล กัน ต่าง แต่ง ทูตา นุ ทูต จำทูล พระราชสาสน์ ส่ง เครื่อง ราช บรรณา การ ไป มา จำเริญ ทาง พระราช ไมตรี

เยี่ยมเยียน กัน ตาม กำหนด มิได้ ขาด ทั้ง สอง ฝ่าย ฟ้า โดย น้ำพระไทย ไม่ มี ความ รังเกียจ ว่า ต่าง ชาติ ต่าง ภาษา ความ สวัสดิ รำเริญ ก็ บังเกิด แก่ พระมหานคร บันดา ซึ่ง เปน ทาง ไมตรี กัน นั้น อัน สมณะ ชี พราหมณ์ ไพร่ ฟ้า ข้า แผ่นดิน ก็ อยู่ เย็น เปน สุข ลูก ค้า พานิช ก็ได้ ไป มา ซื้อ ขาย ถึง กัน โดย สดวก หา ความ วิบัติ อันตราย สิ่ง ใด ไม่ บ้าน เมือง ก็ บริบูรณ์ ไป ด้วย สรรพ สิ่ง ของ เครื่อง ใช้ สอย ต่าง ๆ มี เงิน แล ทอง เปน ต้น นรชน ชาติ ภาษา นา ๆ ประเทศ ทั้ง ปวง ก็ เล่า ฦๅ สรรเสริญ พระ เกียรติยศ มี ความ นิยม ยินดี ชัก ชวน กัน มา สู่ พระบรมโพธิ สมภาร สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดิน ทุก ปี เดือน มิได้ ขาด โดย นิยม ดั่งนี้ แล พระนคร ราช ธานี ใหญ่ น้อย บันดา มี ใน สกล ชมพู ทวีป ทั่ว ไป นั้น กาละ บัด นี้ พระบวรพุทธ สาศนา พระสัม มา สัม พุทธ สัพพัญญู เจ้า ยัง ประ ดิษฐาน ตั้ง อยู่ เปน อัน ดี นั้น น้อย ซึ่ง เสื่อม สูญ อันตรทาน เสีย แล้ว นั้น โดย มาก เหตุ ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน แล ประชา ชาว ชน บท ประเทศ ทั้งปวง ยัง นับถือ พระ รัตนัตตะยาธิคุณ เปน สัมมา ทฤษฐิ นั้น ประมาณ สัก ส่วน หนึ่ง สอง ส่วน เปน มฤจฉาทฤษฐิ เชื่อ ถือ ลัทธิ ครู ต่าง ๆ นั้น คณนา นับ ได้ สัก เก้า ส่วน สิบ ส่วน โดย ประมาณ

แต่ นี้ จะ พึง กล่าว สรรเสริญ พระเกียรติยศ สมเด็จ พระร่วง เจ้า อัน ถวัลย์ ราชไอศูรย์ สมบัติ เปน บรมกระษัตร อัน ประเสริฐ ปราบดาภิเศก เสวย ราช ณ กรุง พระมหานคร ศุโขไทย ราช ธานี บูรีรมย์ สถาน เปน ปิ่น อนา ประชา ราษฎร ชาว ชน บท นิคม คาม สยาม ประเทศ ทั้ง มวน มี เมือง ขึ้น ออก เอก โท ตรี จัตวา ช่วง เมือง กึ่ง เมือง แผ่ ผ่าน พระราช อาญา อณาเขตร

ขอบ ขันธสีมา กว้าง ขวาง นับได้ โยชน์ ยิ่ง กว่า ร้อย มัง คั่งไป ด้วย สมณะชี
พราหมณ์ ชน ประชา ชาย หญิง อยู่ เปนภูมิ ลำเนา ติดต่อ กันไป โดย ระยะ
ย่าน บ้านเมือง สร้าง สม สวน ผลไม้ ไร่ นาแล ที่ ทำ กิน ต่าง ๆ เปน ผาศุข
สบาย ทั่ว ทุก หน้า ปราศ จาก พาล ไภย อัน ตราย มี โจร เปน ต้น แล้ว ก็ งาม
ไป ด้วย หมู่ ลูก ค้า พานิช จีน ราม แขก ฝรั่ง อะนก นา ๆ ประเทศ ภาษา
ต่าง ๆ ตั้งตึก เตียม บ้าน เรือนโรง ร้านพ่วง แพ เปน ถ่อง แถว ตาม วิถี
สถลมารค ซื้อ ขาย สรรพ สิ่ง ของ เครื่อง ทอง เงิน แก้ว เก้า เนาวรัตน์
อลัง กรณ ทั้ง พรรณ ผ้า นุ่ง ห่ม ควร แก่ บุรุษย์ สัตรี มี หลาย อย่าง ผ้า
สพรรณพัตร์ ผ้า ลิขิตร พัตร์ผ้า รินกะพัตร์ ผ้า เทลง พัตร์ ผ้า เทวะคร์ ผ้า รัตคริ ผ้า
เรศคริแล พรรณ ภาชนะ เครื่องใช้สอย ต่าง ๆ อัน ควร กับ ตระกูล ทั้ง ๑๐ ตระ
กูล มี ซื้อขาย แก่ กันเปนอัน มาก กว่า มาก บริบูรณ์ ไป ด้วยโภชนาหารณะ
มังษาผลา หาร ของ พึ่ง ระบริโภค โอชา รศ มี แต่ ประเทศต่าง ๆ มาก็ซื้อ
ขาย เตมไปในท้องตลาด พิศศาล ทุก แห่ง ทุก ตำบล บันดา ลูก ค้า พานิช ใน
ประเทศ ก็ดี นอก ประเทศ ก็ ดี ที่ไป มา ค้า ขาย ณะ จังหวัด แว่น แคว้น กรุง
เทพ พระมหานคร สุโขไทย ราช ธานีนั้น ย่อม บันทุก สินค้าไป มา ด้วย
สลุบ กำปั่น เภตรา สัตรอง เกวียนโค เกวียน กระบือ อาน ช้าง
อาน อูฐ ต่างม้า ต่าง พ่อ ต่าง ฬา เรือ ถ่อ เรือ พายเรือ แรว เรือ กันเชียง
เรือ แล่นเรือโล้ บ้าง ก็ไป บ้าง ก็ มา ทุก ฤดู เดือน มิได้ ขาด อัน ไพร่
ฟ้า ประชา ชาว นิคม คาม ทั่ว แว่น แคว้น เมือง อื่น ออก ก็ ดี แล
ใน ราช ธานีก็ดี ย่อม นับ กัน เปน ตระกูล ประพฤติ ตาม โบราณ อา
จารย์สืบ ๆ ต่อมา อัน ตระกูลฝ่าย ทหาร นั้นมี ๔ ตระกูล คือ

ทหาร บก ตระกูล ๑ ทหาร เรือ ตระกูล ๑ ทหาร ช้าง ตระกูล ๑ ทหาร ม้า ตระกูล ๑ ฝ่าย พ่อเรือน ก็มี ๔ ตระกูล เหมือน กัน คือ ตระกูล พราหมณ์ ๑ ตระกูล เศรษฐี ๑ ตระกูล พ่อ ค้า ๑ ตระกูล ชาว นา ๑ แต่ คะหะ บดี ตระกูล นั้น มี ทั้ง ฝ่าย ทหาร พล เรือน บันดา ตระกูล ซึ่ง กล่าว นี้ แม้ จะ แต่ง การ อาวาหะ วิวาหะ มงคล ก็ ตก แต่ง กัน แต่ ตาม ตระกูล จะ ได้ กระทำ การ มงคล ให้ ต่าง ชาติ ตระกูล ไป นั้น หามิได้ แต่ ฝ่าย บุรุษย์ ซึ่ง เปน คน มี ทรัพย์ สมบัติ นั้น ย่อม หา อะนุภรียา ด้วย สิน จ้าง สิน ถ่าย ไว้ เปน บริวาระยศ แม้ มี บุตร ธิดา ก็ นับ เปน ตระกูล บิดา ฝ่าย เดียว

อัน ฝ่าย สัตรี ภาพ นั้น แม้ เปน คน บริบูรณ์ ด้วย ทรัพย์ ผู้ ใด น้ำ จิตร โล เล ลุ อำนาจ แก่ กาม คุณ ไป ร่วม สังวาศ ด้วย บุรุษย์ สิน จ้าง สิน ถ่าย ซึ่ง ใช้ สอย การ งาน ใน บ้าน เรือน ก็ ดี แล เปน หญิง งาม เมือง ก็ ดี อัน บุตร ธิดา ของ สอง จำพวก นี้ มหาชน มี ความ รังเกียจ นัก เรียก ว่า คน อนาจาร ย่อม จ้าง ถ่าย ไช ใช้ เปน คน เลี้ยง ช้าง ม้า โค กระบือ ซัก ตาก ผ้า ท่อน เก่า เสีย โดย มาก

หนึ่ง โสต อัน ว่า ขัติยะ ตระกูล นั้น เปน ตระกูล สูง ศักดิ์ ประเสริฐ กว่า ตระกูล ทั้งปวง ถ้า จะ แต่ง การ อาวาหะ วิวาหะ มงคล กับ ตระกูล ใด ๆ ได้ มหาชน ไม่ มี ความ รังเกียจ ย่อม นับถือ ขัติยะ ตระกูล สิ้น ด้วย กัน เหตุ ดั่ง นั้น ขัติยะ ชาติ จึ่ง เรือ ไป ใน ตระกูล ทั้ง ๙ ตระ กูล แต่ ทว่า บุตร ธิดา ก็ นับ เปน ตระกูล บิดา ฝ่าย เดียว ดุจ กัน

ในไสมยะ นั้น นรชาติ ชาย หญิง สิ้น ทั้ง มวน ย่อม มี ความ

ผาศุข สบาย ด้วย อำนาจ ฤดูโลกย์ ธรรมดา เปนไป โดย เสมอ มิได้ ยิ่ง มิได้ หย่อน พยาธิ โรคา ก็ เบา บาง หมู่มนุษย์ ก็ ประกอบ ไป ด้วย สติปัญญา โดย มาก ต่าง ร่ำ เรียน สรรพวิชา ต่าง ๆ ฝ่าย ทหาร ก็ เรียน รู้ ศิลปสาตร เพลง อาวุธ คือ วิชา ช้าง ม้า กระบี่ กระบองโล่ห์ ดั้ง ดาบ สั้น ดาบ ยาว กฤช กั้น หยั่น โตมร ศร กำดาบ ปืน ไฟใหญ่ น้อย มวย ปล้ำ ตำหรับ ตำรา พิไชย ยุทธ์เวท มนตร์ คงกพันธ์ ชำนิ ชำนาญ เปน อัน ดี บัณฑิต พวก พ่อเรือน ก็ต่าง เล่าเรียน คัมภีร์ ไตรย เพทไตรย วิช ชา คือ กล บท กล กลอน ทำนุก ทำเนียม อักขระ อักษร ครุลหุ สูตร กรน สูตร ฉวาง ตำหรับ โหรา สาตร ทักษาพญากร สมผุษ อินทพาต บาทรันทร์ สาร่ำ อาจ รู้ จักร ราษี ดารา ฤกษ นพเคราะห์ สุริยะ คราธ จันทร์ คราธ โดย พิศดาร บ้าง ก็ เรียน รู้ เวชกรรม์ คือ โอสถ แพทย์ สำพนธ์ แพทย เนตร แพทย์ วรรณะโรค แพทย์ อาคม แพทย์ ธุรุคะ แพทย์ บาง พวก ก็ เรียน วิชา เปน ช่าง สุวรรณ หิรัญญวัตน์ วัฒกีวาด เขียน แกะ จำหลัก ปั้น กลึง หล่อ หลอม สรรพ วิชาช่าง ต่าง ๆ ชำนิชำนาญ โดย มาก ฝ่ายสัตรี ก็ ต่าง ร่ำเรียนวิชา สุวรรณ ลายแล่น เลขา แกะ ปั้น ปัก ทอ ร้อย กรอง เย็บ ย้อม เปน ที่ ทำ กิน เขษม ศุข ทั่ว หน้า

นรชาติ ชาย หญิง บ้าง ก็เล่น พนัน ทาย บุตร ใน ครรภ์ ว่า จะ เปน หญิงฤๅ ชาย เล่น โค ชนโค เกวียน คน แล่น รอบ แล่น ธง คลี ช้าง คลี ม้า คลี คน เปน ตาม นัก ขัตฤกษ บ้าง ก็เล่น ระเบงบี้ ระเบง กลองพ้อน แพน ขับ พิณฑ์ ดุริย่าง คบัน เลง เพลง ร้อง หนัง ร่ำ ระบำ โคม ทุก วัน คืน มิได้ ขาด เอิก เกริกไป ด้วย สำเนียงนิกร ประชา

เสสวน สำรวญ เล่น แลซื้อ ขาย จ่าย แจก จน วาย ราตรี มัชฌิม ยาม จึ่ง ค่อย สงัด เสียง

แล้ว ก็ รุ่ง เรื่องไป ด้วย พระบวรพุทธสาศนา รัตนัตตยาธิคุณ อัน เปน นิยานิกะธรรม อาจ นำ สัตวให้ พ้น จาก วัฏ ทุกข์ ถึง ซึ่ง สวรรค์ นิพพาน ด้วย นาบุญ แลใน จังหวัด พระนคร ก็ดี แขวง เมือง ชั้น ออก ทั่ว นิคม คาม ก็ ดี พื้น ภูมิ ภาค ปรัถพี ย่อม แน่นเนื่องไป ด้วย มหาอาวาศสังฆาราม ใหญ่ น้อย นับ บ มิ ถ้วน เปน ราช อาราม ก็ มี จัติยาราม ก็ มี คะหะ บดี ราม ก็ มี กูละ ประชา ราม ก็ มี วัด น่า พระธาตุราชบุรณะ เปน ต้น แล พระราชอาราม หลวง แล พระ อารามต่าง ๆ ซึ่งไพศาล กว้างใหญ่ นั้น ย่อม ประดับ ไป ด้วยไม้ พระ มหาโพธิแล พล พระวิหาร การ บูเรียน พระมหาสถูปเรดีย์ สูง ใหญ่ยิ่ง กว่า ๑๐๐ ศอก แล้ว ก็ ล้อม ด้วย พระวิหาร ยาว มณฑป ทิศ สถูป ราย แวด วง ด้วย เสาไต้ไผ่ ที่ ซุ้ม ทวาร มี ศาลา ราย เปน ระยะ ตาม ขอบ กำแพง ชั้น นอก เปน ที่ ประชุม บรรพ สัตว ซึ่งไป กระ ทำ สัก การบูชา คู เดียร ดาษ เยียด ยัดไป ด้วย เสนาศนะ กุฎี สงฆ์ ล้วน กระทำ ด้วย อิฐ ปูน เปน หมู่ เปน แถว มี ทั้ง ที่ จง กรม ที่ สัปบาย กลาง คืน กลาง วัน หอ ฉัน หอ ปริต หอ สัทธรรม มณเฑียร โรง ควง โรง กรัด โรง น้ำ ร้อน น้ำ เอย็น ซุ้ม น้ำ สรง น้ำ ชำระ เท้า ส้วม สระ บ่อ ตะพาน ข้าม คู คัน คะณะ ปั่ก เสา หงษ์ ธง ปะฏาก ปลูก พรรณ ไม้ ดอก ผล ร่ม รื่น พื้น ลาน ลาด ด้วย แผ่น สิลา เลี่ยน สอาด ตา มี พระอุโบสถสังฆ์กรรม์ ผูก พัทสีมาไว้ใน ระหว่าง บริเวร คะณะ สงฆ์ กว้าง ยาว ๒๕ ห้อง

วิจิตร ไป ด้วย ซุ้ม ทวาร บาน ประตู น่า ต่าง ฝา ผนัง เพดาน ดอก ดวง กลับ วาด เขียน ล้วน ลาย สุวรรณ์ เปน รูป เทพ อินทร์ พรหม อสุรครุท นาค แล เรื่อง พญาศักะมันฑาตุราช พญามหาสุทัศนจักรพัติ ตราธิราช เปน ต้น

อัน ว่า เจดียถาน แล เครื่อง ประดับ พระราม ทั้ง มวน เปน ที่ สุด จน ศาลา แล ตะพาน ก็ อร่ามไป ด้วย แสง สุวรรณ์เลขา ลวด ลาย จิตร กรรม์ลัดากรรม์ ห้อย ย้อย พนม พวง แก้ว ประทีป แก้ว แสง ประภัศร ควร จะ ทัศนา ยิ่ง นัก แล เชิงอัฒรันทร บันไดนั้น ก็ กระทำ ด้วย สิลา ลาย มี รูป ไกรษร คชสีห์ คะชินสีห์ คะชินทร ภาชี โตสิง อสุร เสี้ยว กาง กินร ล้วน หล่อ ด้วย ทอง ประสม บ้าง ก็ ทำ ด้วย สิลา วางไว้ เปน คู่ ๆ ทุก ๆ ทวาร เข้า ออก

หนึ่ง โสต ควร จะ อัศจรรย์ ด้วย พระพุทธปฏิมากร ซึ่ง ประดิษฐ สัณฐานไว้ ใน พระอุโบสถ แล พระวิหาร ใหญ่ น้อย อัน เปน ที่ สักการะบูชา ทั่วไป ทุก พระอาราม ย่อม หล่อ ด้วย ตาม ภะโลหะ พระพุทธ รูป เปน ประ ทาน นั้น น่า สมาค กว้าง ๒๐ ศอก ก็ มี ๑๖ ศอก ก็ มี ๑๒ ศอก ก็ มี ยิ่ง หย่อน อยู่ใน ระหว่าง นี้ ก็ มี แล พระพุทธสถารศ สูง ๔๘ ศอก ก็ มี หย่อน ลง มา ใน ระหว่าง จน ๑๒ ศอก ก็ มี อัน พระพุทธปฏิมา กร ใหญ่ ๆ ดั่ง กล่าวมา นี้ มีเปน หลาย พระองค์ แล พระพุทธ รูป น้อย ๆ กับ พระอรหันตรูป นั้น ย่อม มี เปน อัน มาก กว่า มาก เหลือ ที่ จะ นับ จะ ประมาณ บาง พระองค์ ก็ หล่อ ด้วย ตาม ภะโลหะ บาง พระองค์ ก็ กระทำ ด้วย สิลา ทั้ง แท่ง ล้วน แต่ง งาม ด้วย พระพุทธ

ลักษณะ แล้ว ก็ย้อมไป ด้วยสุวรรณ์ แปด น้ำ รัศมี รุ่ง เรือง สถิตย บันลังค์ ทอง ควร จะ เปน ที่ เลื่อมใส ศรัทธาแก่ผู้ ได้นมัศการ

อนึ่ง อัน ว่า พระกูละ บุตร พุทธชิโนรศ สังฆะรัตนะ คามะวาษี วรรัญญวาศี สิ้น ทั้ง มวน ล้วน แต่ ประฎิบัต ตาม พระวินัย บัญญัติ ประ เสิรฐ ด้วย ศีละ คุณ ธุดงคะคุณ กิจจะสมณะคุณ ต่าง เล่า เรียน คันธ ธุระ วิบัศนา ธุระ ที่ มี พระวรรษา อายุศม์ เปน พระมหาเถร ท่าน รอบ รู้ใน ข้อ วัฏ ประฎิบัต ก็ได้เปน พระอุปัชา อาจารีย์ สั่ง สอน ภิกษุ สาม เณร มีอันเตวาสิกสัทธิงวิหาริก นับ ด้วย สิบ ด้วย ร้อย เปน เจ้าหมู่ เจ้า คะณะ พระภิกษุ บาง พระ องค์ ก็ ทรง จำ ไว้ได้ ซึ่ง พระคัมภีร์ พระวินัยะปิฎก คัมภีร์ หนึ่ง บ้าง สอง คัมภีร์บ้าง พระวินัยะปิฎก คัมภี์ บ้าง สี่ ห้า พระคัมภีร์ ก็ มี บ้าง บาง พระองค์ ก็ ทรง ไว้ ซึ่ง พระสุตัน ตระปิฎก สี่ สิบ ห้า สิบ พระสูตร ๑๐๐ พระสูตร ยิ่ง กว่า ๑๐๐ พระสูตร ก็มี บ้าง บ้าง ก็ ทรงไว้ได้ ซึ่ง พระอภิธรรมปิฎก นับ ด้วย ๑๐ ภานะวาน บ้าง ยิ่ง กว่า ๑๐๐ ภานะ วาน บ้าง บาง พระภิกษุ ก็เปน วินัยธร บาง พระภิกษุ ก็เปน พระธรรมก ถึก สำแดง พระสัทธรรม เทศนาไพเราะห์ อาจ ยัง น้ำจิตร บรรพ สัตวให้มี ประสาทโสมนัศย์ ศรัทธา ยิ่ง ขึ้นไปได้ร้อย เท่า พันทวี บันดา กุล บุตรใน ตระกูล ทั้งปวง ก็ ออก บรรพชาอุป สม บทใน พระ พุทธ สาศนาเปน อัน มาก ทุก เดือน ปี มิได้ ขาด จน มฤจฉา ฤทษฐิ บ้าง ก็ เลื่อมใส มา นับถือ พระรตนัตตะยาธิคุณ ที่ พึ่ง ให้ บุตร นัดา ออก บวช เปน ภิกษุ สาม เณร ก็โดย มาก

อัน พระบวรพุทธ สาศนา นั้น รุ่ง เรือง พระรัตนไตรย ก็ บริบูรณ์ ด้วย เครื่อง สักการะบูชา แลรัตุบัจ จัย ซึ่ง ทานะทายก มี พระ มหากระษัตร เปน ต้น บริจาค ทรัพย์ กะละปนา ถวายไว้ใน พระอาราม ใหญ่น้อย ทั่วไป มิให้ พระภิกษุ สาม เณร ได้ ความ ลำบากขัด สน ด้วย กับปิ์ของ นันไตรจีวร แล บริขาร ต่าง ๆ

ประการ หนึ่ง พราหมณา จาริย์ นั้น ทรง ประพิต คุณ ทาน ธุรำ ซึ่ง มี ชาติแล กระกูล มิ ได้ เจือ ก็ ย่อม วิเศศ ด้วยไตร เพศ เวศ มนตร์ รู้ ลักษณ ผูก พรต กระทำ การ พระราช พิทธี ทั้ง สิบ สอง เดือน เพื่อให้ สมเดจ พระเจ้า แผ่นดิน ทรง พระ จำเริญ ใน ราช สมบัติ ปราศจาก ไภยันตราย

อัน ว่า พระ มหากระษัตร ขัตติยะราช ตระกูล ก็ ดี แล นรชาติ ประชา ชาย หญิง ตระกูล ทั้งหลาย ก็ ดี ย่อม เชื้อ เชิญ พราหมณ์ หมู่ นี้ไปใน การ มงคล ต่าง ๆ มี ทำ การ อาวาหะ มงคล เปน ต้น พราหมณ์ ก็ ยันฤๅ เสียง สังข์ รด น้ำ สังข์ อ่าน อิศวรเวศ วิศณุมนต์ อวยไชยให้ พร โดย คัมภีร์ ไสยสาตร แล้ว ก็ รับ เอา เครื่อง สักการะ บูชาคือทรัพย์ อัน เปน แก่น สาร ควร แก่ พราหมณ์ จะ พึง บริ โภคใช้ สอย

หนึ่งโสต สมเดจ พระมหา กระษัตรา ธิราช เจ้า กับ หมู่ พราหมณ์ ชาติ ทั้งปวง ย่อม สร้าง สฐาน ที่ เทวรูป ไว้ใน ราช ธานี แล นิคม คาม เมือง ขึ้น ออก เปน หลาย แห่ง หลาย ตำบล อัน พระ เทวะสฐาน นั้น มี สาม อย่าง คือ สฐานพระ สยม ภูวะนารถ นั้น หนึ่ง สฐาน พระ นาวายน์ นั้น หนึ่ง สอง เทวะสฐาน นี้ พราหมณ์พิทธิทั้ง ห้า ชาติ มี ชาติไวยธิก เปน ต้น

ย่อม นับถือ กระทำ สักการะ บูชา แล สฐาน พระ เทวะกรรม์ อีก สฐาน หนึ่ง นั้น เปน ที่ นับถือ แห่ง พราหมณ ชาติ พฤทธิบาศ ย่อม กระทำ สังเวย บวง สรวง ตาม ตำหรับ พระ คชกรรม์ อัน สฐาน เทวรูป ทั้ง สาม สฐาน ดัง กล่าว นี้ ก็ ย่อม วิจิตร ไป ด้วย เลขาเขียน วาด เปน ลวด ลาย ต่าง ๆ มี ศาลา ราย เปน ที่ อาไศรย แลโรง มานพ สำหรับ พราหมณ ทั้งหลาย นั่ง สาทธยาย มนต์ แล้ว ก็ แวด วง ไป ด้วย กำแพง แก้ว เปน บริเวร วัด พื้น ลาน ราย รื่น โรย ทราย พรรณ อัน ขาว ปลูก ต้น พฤกษเวลุ เปน พยาไม้ ปลูก ต้น ซุมแสง ต้น ระงับ เปน ไม้ บริวาร ปลูก ทั้ง พรรณ ไม้ ดอก เร็ด อย่าง ไว้ บูชา ใน การ พิทธี ทุก ๆ แห่ง และ พระ เทวะสฐาน แห่งใด ที่ กว้าง ขวาง เปน สฐานใหญ่ ก็ มี ศิลา กระทำ เปน ไกรลาศ บรรพต มี รูป ศรี วะลึงค์ ตั้ง อยู่ บน ยอด ภูผา ล้วน หล่อ ด้วย ทอง สัตตะโลหะ สูง แปด ศอก บ้าง สิบ ศอก บ้าง ใน เชิง บรรพต นั้น ก็ ล้อม ด้วย เขื่อน เสา ศิลา มี ลาย แล สี ต่าง ๆ แล้ว ก็ มี บัญจะ มหา สระ น้ำใส สอาด ปลูก บัว สัตตบุษย์ สระ หนึ่ง บัว สัตตบรรณ สระ หนึ่ง บัว เผื่อน สระ หนึ่ง บัว ลินจง สระ หนึ่ง บัว จงกลนี สระ หนึ่ง สำหรับ พราหมณ เชิญ บัญจะ มหานัทธี มี เบญจะ ประทุม ลอย มา สรง พระ เปน เจ้า แล้ว แล ริน น้ำ ลง สู่ สังข์ น้ำ โปรด มหาชน ซึ่ง กระทำ มงคล ต่าง ๆ แล พระ เทวรูป ซึ่ง พราหมณ ทั้งหลาย นับถือ นั้น คือ พระ บวรเมศวร พระ ภิฆะเนศวร พระ อิศณุจักร พระ อุมาภคะวดี พระ ลักษณ มี พระ มเหศวดี พระ เทวกรรม์ พระ สัทธาสิทธิ์ พระ อิสีสิงฆ์ พระไพศรา พระ พนเทพย์ แล เทวรูป

มี หระนาม นอก กว่า นี้ ก็ ยัง มากโดย คัมภีร์ ปาง ต่าง ๆ มีปาง พระ บระเมศวร เหยียบ มงกุฎ พรหม แล มุลาคิรี เปน ต้น ล้วน แต่ หล่อ ด้วย ทอง เนาวโลหะ สัตตะโลหะ ที่ใหญ่นั้น สูง ๕ ศอก ๖ ศอก ที่ เล็ก นั้น ประมาณ เท่าผล สบ้า วานร ใน ระหว่างใหญ่แล เล็ก นั้น ก็ มีโดย มาก จะ กำหนด ศอก นิ้ว นั้น มิได้ อัน พระ เทวรูป นี้ มหาชน ชาติ สยาม ภาษา สามาทฤษฐิ เรียก ว่า พระไสยสาตร บาง คน ก็ นับถือ บาง คน ก็ มิได้ นับถือ

หนึ่งโสต พวก มฤจฉาทฤษฐิ ชาติภาษา ต่าง ๆ ก็ กระทำ ที่สักการะ บูชา อัน ควร แก่ นับถือ ของ ตน ไว้ใน เขตร แคว้น พระ นคร ก็ เปน หลาย แห่ง หลาย ตำบล บันดา พวก จีน ห้อ จีน ตาก ก็ ชุมนุม กัน สร้าง ศาล เทพารักษใหญ่ บ้าง เล็ก บ้าง ย่อม ตก แต่ง ผนัง หลัง คา เขียน วาด สวด ลาย ต่าง ๆ ตาม ภาษา ของ ตน แล้ว ก็ ทำรูป เจวก วางไว้ใน ศาล ทุก ๆ ศาล ถึง เดือน ปี ก็ เอา ออก แห่แหน เปน การ เอิก เกริก ตาม ชาติ ภาษา แล พวกแขก ฝรั่ง ก็ ก่อ สร้าง ขันหย่า สุเหร่า กะดี เปน ปะริกพาชะการาม วง ล้อม ด้วย กำแพง รอบ บริเวร มี ศาลา แล ที่ อาไศรยให้ ยี่ หว่าน ไส้ หยัด บาด หลวง อยู่ บอก กล่าว ตำหรับ ตำรา เล่าเรียน กัน ตาม ลัทธิภาษา ของ ตน ๆ ถึง ฤดู เดือน ปี ก็ เอา ชำระ ขัด ขันหย่า ซ่า ค่าผ้าระ ผ้า กะด กัน คน ออก แห่ แหน เต้น รำ ตี กลอง ระฆัง อื้อ อึง ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน ตามโคม ปทีป เทียน สว่าง เปน เครื่อง ประดับ พระนคร ควร จะ อยั่ง น้ำ จิตร ประ ชา ราษฎร ให้ รื่น เริง เปน ผาสุข สิ้น กาล ทุกเมื่อ

อันกรุง พระมหา นคร ศรีอยุธยา ราชธานี บุรีรัตน นั้น กว้างใหญ่ ไพศาล มี แม่ น้ำรอบ เมือง ป้อม กำแพง เชิงเทิน ชุ้ม ทวาร บานประตู แน่น หนา สูง กระหง่าน อาจ กัน เสียซึ่ง ข้าศึก ศัตรู มี ปืนใหญ่ วาง ประจำ ช่อง สีมา ทหาร รักษา อยู่ โดย รอบ มี คลองน้ำ ลำ หลอด ก็ หลาย สาย ทำ ตะพาน ช้าง ช่อง เรือ เดิน สาม ช่อง บ้าง สี่ ช่อง บ้าง ตาม คลอง กว้าง แล แคบ ประดับ ด้วย ตึก กว้าน บ้าน เรือน ราช บุรุศย ยัติคหะบดี แล รั้ว วัง ลูก หลวง หลาน หลวง ราช ตระกูล ติด เนื่อง กันไป เต็มทั้ง ภาย ใน พระนคร มีโรง ช้าง โรงม้า โรง รถ โรงเรือ วบ ฉาง เข้า ฉาง เกลือ คลัง ลูก คลัง ดิน คลัง ส่วย คลัง การ เรือน ตรุ เรือน ตราง เรือนไชยเภรี จวนกลาง จวน ประจำ กอง จวน ทวาร เวียง สฐาน พระ เสื้อเมือง พระ ทรง เมือง พระ หลัก เมือง มี ศาล หลวง กระ ทรวง ความ ศาล น่า พระ การ ศาล สนาม หลวง สำหรับ ประลอง ช้าง ม้า ซ้อม หัด นิกร ทวย หาร ให้ ชำนิ ชำนาญ ใน การ ศึก สงคราม

อัน พระราช นิเวศ วัง สฐาน นั้น มี ปราการ ป้อม ประตู ชั้นใน ชั้น นอก ประดับ ด้วย สิบ สอง พระคลัง มี พระคลัง เงิน ทอง แก้ว เก้า เนาวรัตน พระคลัง สรรพ พรรณผ้า เครื่อง อุปโภค บริโภค เปน ต้น มี จวน สนาม มาตยา จวน ประจำ เวร จวน ประจำ ซอง ทิม แถว ทิม ท้อง ฉนวน ทิม องครักษ ตึก ตำแหน่ง เครื่อง ต้น เครื่อง อภิรมย์ เครื่อง ราชูปโภค ตึก ตำแหน่ง ช้าง ต้น ม้า ต้น ราชยาน ราเชนทร โรง ปืนใหญ่ ปืน ยาว มี ตำแหน่ง ชื่อ เสียง หนัก ร้อย หาบ สอง ร้อย หาบ ห้า ร้อย หาบ พัน หาบ ก็ มี อัน ปรางค ปรา

สาท ราช มณเฑียร สฐาน เปน ที่ สมเด็จ พระร่วง เจ้า เสด็จ ทรง สถิตย อยู่ นั้น มี รัตนมุกข์ สี่ ด้าน ๆ น่า นั้น มี พระ ที่ นั่ง มุข สวรรค์ ติด เนื่อง กัน กับ สฐาน มาตยา น่า มุข เด็จ ขนาน นาม เรียก ว่า พระ ที่ นั่ง อินทรา ภิเศก มี โรง ระบำ อยู่ กลาง ชลา น่า พระลาน วง ด้วย ไพ ที่ บริสุทธิ์ ย้อม น้ำมัน ทอง คู ประดับ ของ ทรง ประพาศ ต่าง ๆ มี ไม้ ดัด ปลูก กะถาง ทอง เปน ต้น ฝ่าย ขวา พระ ที่ นั่ง อินทรา ภิเศก มี มณฑป ปะริตอาคม ฝ่าย ซ้าย มณฑป อิศวร อาคม แล น่า มุข ปรางค ปราสาท ซ้าย ขวา สอง ด้าน นั้น เปน ที่ ช้าง ใน เบื้อง ขวา มี มณเฑียร ปฏิมา มณฑป ฝ่าย ซ้าย มี มณเฑียร เทพย์ บิดร มรฎป มุข หลัง ปรางค ปราสาท นั้น มี มุข กระสัน ติด เนื่อง กัน กับ พระราช มณเฑียร ทั้ง สอง สฐาน จึ่ง ขนาน นาม เรียก ว่า พระ ที่ นั่ง อติเรกภิรมย์ พระ ที่ นั่ง อุดม ราช ศักดิ์ เบื้อง ขวา มี หอ พระ นารายน์ เบื้อง ซ้าย มี หอ พระ เทวกรรม์ แล้ว ก็ มี พระ ปรัด ทั้ง สอง เปน ลำดับ ต่อ พระ ที่ นั่ง พระ ปรัด ขวา ขนาน นาม เรียก ว่า รัตน นารี มณเฑียร พระ ปรัด ซ้าย เรียก ว่า ศรี อัปศร มณเฑียร มี จวน เครื่อง จวน คลัง จวน ชาว แม่ ประจำ เวร ตึก ตำ แหน่ง พระสนมเอก ลูก หลวง หลาน หลวง ราช ตระกูล นัก สนม กำนัล นาง บำเรอ เปน หมู่ เปน แถว ตาม ห้อง สถลมารค ร้อย ยี่ สิบ สาย น่า ตึก มี จวน เย็น สำหรับ นั่ง ร้อย กรอง วาด เขียน ขับ ร้องเล่น เปน ที่ สบาย ทุก ตำแหน่ง นางใน มี ทิม ราย ทิม รอบ จ่า ชา ประจำ ซอง รักษา ด้าน ทาง กระท่อมไพร่ใช้ งาน คาด กวาด กวาด สนน หน ทาง เปน ต้น มี เรือน จำ สำหรับ พระ สนม กำนัล ต้อง พระ ไอยการ มิ ควร ระ

สง ราช มัน แล มี ทาง ท้อง พระ ฉนวน อยู่ สี่ ฉนวน ๆ หนึ่ง ออก วัด น่า พระธาตุ ฉนวน หนึ่ง ออก พระ เทวะสฐาน ฉนวน หนึ่ง ออก พระ ที่ นั่งไชย ชุมพล เปน ที่ ทอด พระเนตร การ พระราช พิทธี แล แห่ แหน ฉนวน หนึ่ง ลง พระ ที่ นั่ง ชล พิมาน เปน ที่ สบาย เมื่อ เทศการ ฤดู น้ำ แล้ว ก็ มี ราช อุทยาน อยู่ใน พระ นิเวศ แห่ง หนึ่ง ปลูก แต่ พรรณไม้ ดอก ผล อัน วิเสศ ด้วย กลิ่น แล รศ ควร จะ นำ เอา ความ โสมนัศ น้ำ จิตร พระ สนม กำนัล ทั้งปวง แล มี พระ ที่ นั่ง พิศาล เสาวรศ อยู่ สระ แก้ว เปน ที่ ทอด พระเนตร พรรณ มัจฉา ชาติ ต่าง ๆ คือ ปลา น่า คน เปน ต้น มี [illegible] ธารณะ กำนัล สี่ ศาลา สำหรับ นางใน นั่ง ร้อย กรอง บุบผชาติ บูชา พระ รัตนไตรย แล พระ เทว รูป เปน นิจ อัน ว่า ปรางค ปราสาท ราช มณเฑียร สถาน คือ พระ ที่ นั่ง อินทรา ภิเศก อดิเรกพิรมย์ อุดม ราช ศักดิ์ แล พระ ที่ นั่งไชย ชุมพล ชลพิมาน พิศาล เสาวรศ ก็ ดี พระ ปรัด ทั้ง สอง คือ รัตน นารี ศรี อัปศร ก็ ดี มรฎป พระพุทธ รูป พระ เทวรูป ก็ ดี ตึก ตำแหน่ง เรือน หลวง เรือน พระ สนม กำนัน ก็ ดี แต่ ล้วน วิจิตร ไป ด้วย ลาย ปูน ปั้น ลาย จำหลาก วาด เขียน ลง รัก ปิด ทอง แล อร่าม ตา มี พระ แท่น ที่ ฉาก กั้น เครื่อง ปู ลาด อาศน์ บันลังค์ ตั้ง เสวตรฉัตร ห้อย ย้อย ด้วย ระย้า ปทีป ชวาลา เครื่อง ราชา ประโภค งาม ยิ่ง นัก เรือน หลวง เรือน สนม ก็ ตก แต่ง เตียง ตั้ง ที่ นั่ง นอน เครื่องใช้ สอย ตาม ถานา ศักดิ์ โดย ตำแหน่ง ยศ ทุก ๆ นางใน ดัง กล่าว นี้ แท้ จริง

ข้า พระองค์ ผู้ ชื่อ ศรี จุฬาลักษณ น้อม เศียร ศิโรตม์ กราบ ถวาย บังคม พระบาท บรม นารถ บรม บพิตร สมเด็จ พระจ้าวอยู่ หัว ผู้ ทรง พระคุณ

แก้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เหลือ ที่ จะ บรรยาย พระองค์ ย่อม ทรง ซึ่ง ทศพิธ ราช ธรรม มี น้ำ พระไทย เมตตา กรุณา กอบไป ด้วยพระ ปัญญา สอด ส่องใน ราช กิจ การ บ้านเมือง ยัง เหน ศุข ทุกข ของ อนาประชา ราษฎร ทั่วทั้ง ขอบ ขันธ สีมา มิได้ เรียก ร้อง ส่วย สา อากร ให้เหลือเกิน ชุบ เลี้ยง ท้าว พระยา ข้า เฝ้าฝ่าย ทหาร พล เรือน แล ผู้ รั้ง เมือง ครอง เมือง เอก โท ตรี จัตวา บันดา ข้า ราช การ บุรุศ ทุก กระทรวง พนักงาน โดยฝีมือ แล ความ คิด ถ้าผู้ใดมี ความชอบ ก็ สะการ วาง วันให้ ถึง ขนาด แม้ กระทำ ความ ผิด ก็ ลด หย่อน ผ่อนโทษ ให้เบา ลง บำรุง รักษ พระราช บุตร พระราช ธิดา พระบรม ราชวงษา ณุวงษ ให้ บริบูรณ ด้วย ศฤงฆาร บริวารยศ ทั้ง พระ อรรคมเหษี พระ สนม กำนัล ก็ พระ ราช ทาน เครื่อง อลังกา ภรณ์ แล เครื่อง อุประโภค บริโภค ตาม ยศถา ศักดิ์ มิให้ อนาทร เปน ที่สุด จน ข้า ซา คนใช้ ประจำ การ ก็ได้ ผ้า นุ่ง ห่ม เงิน ประจำ ขวบ ปี ทั่ว ทุก ตัว คน ตาม สม ควร แล้ว ก็ ทรง พระมหา กรุณา มี พระราช โอวาท สั่ง สอน พระบรม วงษา ข้า เฝ้า ฝ่าย นอก แล ฝ่ายใน มิให้ ผู้ใด เกียจ คร้าน กระทำ ทุจริต ประพฤติ น้ำใจ พาล สันดาน โลภเบียด เบียน ไพร่ ฟ้า ข้า แผ่นดินให้ได้ ความ เดือด ร้อน

หนึ่ง โสด สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช ศรัทธา ทำนุก บำรุง พระบวร พุทธ สาศนาให้ถาวร วัฒนา รุ่ง เรือง ด้วย เอา น้ำ พระไทยใส่ใน การ พระราช กุศล ต่าง ๆ บริจาค พระราช ทรัพย์ แจกจ่าย สะการะ บูชา พระ รัตนไตรย เปน อาวาศทาน เปน ธรรม ทาน เปน นิจภัตร ทาน เปน สังฆ ทาน เปน บุคคะลิคทาน เปน นิจจนิรัตร ทุก วัน คืน เดือน ปีมิได้ ขาด

ทรง สถาปะณา พระมหา เถร เจ้าผู้ รู้ ธรรม โดยยิ่ง ขึ้น สู่ ที่ สมเด็จ พระ สังฆราชา มหาคะณิศร เปน ประทาน คามวาษี อรัญวาษี อธิบดี สงฆ์ ทั้ง เจ้า มหาคะณะ โดย ลำดับ สถาปะณา นาม บัญญัติ เถร มุนี ฝ่ายคันธุระ วิปัศนา ธุระ ถวาย จตุปัจจัย เปนไวยาวัจกรณ์ แล ทรง ขอโอกาศเผดียง แก่พระ ภิกษุ สามเณร ทั่วไป ให้ บอก กล่าว เล่าเรียน ธุระ ทั้ง สอง อัน เปน อายุศม์ พระพุทธ สาศนา มิให้ เสื่อม ซาม แล้ว ก็ ชี้ ชวน ราช บุริสัตว ชาย หญิง ให้ ยินดี ใน ศีล ทาน การ กุศล ซึ่ง เปน ผล ประโยชน์ ใน ชั่ว นี้ ชั่ว น่า

อนึ่ง พระองค์ ทรง สการะ แก่ พราหมณ ผู้ ประพฤติ พรหม พรต พิทธี ด้วย พระราช รางวัล แล การ คะระวะ มิได้ ลบ หลู่ ดู แคลน ย่อม ดำหรัส ไต่ ถาม ซึ่ง เหตุ แลไช่ เหตุ อัน จะ พึง มี กับ บ้านเมืองโดย นิมิตร ต่าง ๆ แล มี พระ กมล สันดาน กอปไป ด้วย อนึรจลักษน ทรง สงเคราะห์ แก่ คน ชรา พยาธิ อนาถา หา ญาติ มิได้ ด้วย พระราช ทรัพย ให้ มี อาหาร บริโภค แลผ้า นุ่ง ห่ม ทั่ว ทั้ง พระราช อนาเขตร กับ โปรด พระราช ทาน อะไภย แก่ ชีวิตร สัตว ห้าม มิให้ ผู้ใด ฆ่า ช้าง ม้า โค กระบือ อัน เปน ของ มี คุณ กับ มนุษย เปน อัน ขาด ทีเดียว เดชะ ผล อานิสงษ ซึ่ง ทรง สร้าง สม กอง การ พระราช กุศล ต่าง ๆ เปน ทฤษฐิธรรม เวทนี บันดาลให้ สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ จำเริญ ศุข สวัสดิเสวย ศิริย์ สมบัติ บริบูรณ ด้วยโชก ลาภ ต่าง ๆ มี กุญชร เสวตร แล สุวรรณ หิรัญรัตน์ แล้ว ก็ รุ่ง เรือง พระ เกียรติยศ มี พระเดช เดชา นุภาพ แผ่ ผ่าน ไปใน เอนก นา ๆ ประเทศ ทั้งปวง มี แต่ พระ นคร เปน มหา มิตร ไมตรี จะได้ มี

เมื้องเปน ข้าศึก ศัตรู นั้น หามิได้ กรุง พระมหา นคร ศุโขไทย ราชธานี ก็ มี่ แต่ ความ เกษม ศุข ประตุรเทพย นคร ก็ ปาน กัน

อัน ว่า พระ บรม วงษาภิมุกข มาตยา ข้า ทูล ทุลี บาท ฝ้าย น่า ฝ้ายใน แล สมณ ชี่พราหมณ ลูก ค้าพานิช ราษฎรประชา ชาย หญิงไพร่ ฟ้า ข้า แผ่นดิน สิ้น ทั้ง มวณ ต่าง ๆ มี่ต มล จิตร สวามิ ภักดิ สร้อง สาธุการ สรเสริญพระ เดช พระคุณ อวยไชย ถวายพร สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ให้ทรง พระ จำเริญ ศุข สิ้น กาล ทุกเมื่อ

แล ข้า พระองค์ ผู้ชื่อ ศรีรุลาลักษณ มิได้ กล่าว ความ บรรยาย ว่า สม เด็จ พระร่วง เจ้า จะ เปน สมมุติ วงษ แล ราช สำพันณะวงษ ดังฤๅ พระ อรรคมเหษี ทั้ง สอง พระองค์ นั้น จะ เปน ประยูร วงษ ดังฤๅ จะ มี พระราช โอรส ชาย หญิง มาก แล น้อย เปน ดังฤๅ แล พระ บารมี บุญ ฤทธิ์ ศักดา เดช ย่อม อัศจรรย์ ในโลกย เปน ดั่งฤๅ นั้น ด้วยเหตุ เหน ว่า นักปราช ผู้ มี บัญญา ท่าน กล่าว พิศดาร ไว้ แล้ว ถ้า ผู้ใด จะใคร่ รู้ใคร่ ฟัง จงไป เสาวนา ใน ตำหรับ ราม เทวีวงษ โน้น เทอญ ฯะ

คัด แต่ หนังสือ ~~เรอด~~ นพมาศ

เรื่องเบ็ดเหล็ดต่าง ๆ

จากฤก แผ่น ศิลา

ใน วัด ป่าโมข แขวงเมือง อ่าง ทอง
ครั้ง แผ่นดิน พระเจ้า อยู่ หัว ท้าย สระ

๏ ศุภมัศดุ ๒๒๓๑ ศก อัชสังวัจฉรวิศาขยมาศ ศุขปักษ อัฐมี ดิคถีรันทวาร พระบาท พระศรีสรรเพช สมเดจ เอกาทศรุท อิศวร บรมนารถ บรมบพิตร พระพุทธ เจ้า อยู่ หัว พระเจ้า ปราสาท ทอง พระเจ้า ช้าง เนียม พระเจ้า ช้าง เผือก ทรง ทศพิธ ราช ธรรม กอป ด้วย พระเดชฤทธิสิทธิศักดิ ดิษฐุษดิ รักษ สังหาร วิศาล วิสุทธิ อุดม บรมรักร พรรคิยร ธรรมมิก ราชา ธิราช อัน ประเสิรฐ เสด็จ พระราช ดำเนิร กรีธา นรานิกร วรมุข มนตรี พริยโยธา ขึ้น มา ยก ชลอ พระพุทธไสยาศน ณะ อาราม ตำบล ป่าโมข ซึ่ง จะ ถึง แก่ อุทก อันตราย ขึ้น มา จาก ฝั่ง คงคา สิ้น มรรคา สี่ เส้น สี่ วา จึ่งได้ ถาปนา พระมหา วิหาร พระพุทธ ไสยาศนไว้ ณโบราณาวาศ อัน ชื่อ วัด ตลาด ใน สถาน ที่ นี้ แล้ว จึ่ง มี พระราช โองการ มาน พระบัณฑูร ดำหรัส เหนือ เกล้า เหนือ กระหม่อม สั่ง แก่ พระราช สงคราม ว่า พระ วิหาร เก่า อันโปราณ ถาปนาไว้ ใน อาราม วัด ตลาด นี้ ฝา ผนัง แล หลังคา พระ วิหาร นั้น เศร้าหมอง นัก แลให้ เร่ง รื้อ พระ วิหาร นั้น ลง จะให้ ถาปนา เปน พระ วิหาร อุโปสถ ไว้ สำหรับ

พระ สงฆ์ กระทำ อุโปสถาธิกรรม สืบไป ใน อนาคต กาล แล ครั้น วิระ พระ
วิหาร เก่า นั้น ลง สำเร็จ แล้ว ครั้น ถึง อัฐสังวัจฉระ เชฐมาศ กาฬปักษ
บัญจมี ดิถี อาทิตยวาร เพลา รุ่ง แล้ว นาลิกา ๗ บาท กอป ด้วย
สุภนักขัตรสกุณ นิมิตร อัน ประเสริฐ จึ่ง พระบาท สมเด็จ บรมนารถ บพิตร
พระพุทธ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ แรก ถาปนา พระมหา วิหาร อุโปสถ นี้ แล้ว
จึ่ง มี พระบรม ราช โองการ มาน พระบัณฑูร ดำหรัส สั่ง แก่ เจ้า พญา ศรี ธรรมา
ธิราช แล พระ ศรี มโหสถ ให้ ทำ เปน พระ ตำรา จาฤก ลง ใน แผ่น ศิลา ไว้
ใน พระมหา วิหาร อุโปสถ นี้ เพื่อ จะ ให้ เปน ประโยชน์ แก่ พระ ภิกขุ สงฆ
อัน เปน พระพุทโธรศ ให้ จำเริญ ใน พระพุทธ สาศนา สืบ ไป ตราบ เท้า ห้า
พัน พระ พรรษา ว่า พระสงฆ์ อัน จะ กระทำ อุโปสถา ธิกาม ใน พระมหา อุโป
สถ นี้ ถ้า แล พระสงฆ์ ผู้ เปน อธิการ แล พระสงฆ์ ผู้ เปน อัน คับ ใน อาราม
นี้ ก็ ดี แล พระสงฆ์ ณ พระ อาราม อื่น แล จะ มา กระทำ อุโปสถาธิกำม ใน
อาราม พระพุทธไสยาศน นี้ ก็ ดี ให้ ประพฤติ ตั้ง อยู่ ใน จตุปาริสุทธิ ศิล
ตาม พระ วินัย บัญญัติ แล ปรนิบัติ เปน เอก จิตร เอก ฉันท พร้อม กัน
ตาม พุทโธวาท จึ่ง ให้ กระทำ อุโปสถา ธิกำม์ ใน พระมหา วิหาร อุโปสถ
หลวง นี้ ถ้า แล สงฆ รูป ใด แล มิได้ ทำ ตาม พระ วินัย พุทธเจ้า
บัณฑูร แล รู้ ในใจ เอง แล้ว อย่า ได้ เข้า ใน พระวิหาร อุโปสถ หลวง
ณะ อาราม นี้ ตราบ เท้า ห้า พรรษา ถ้า แล พระสงฆ รูป ใด สำเร็จ กิจ แล้ว
ไซ้ ให้ ตรวจ น้ำ สิโนทก ถวาย พระราช กุศล จง ทุก วัน อุโปสถ นั้น ฯะ

พระ ราช บุจฉา

ใน พระบาท สมเด็จ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว

ว่าด้วย นะโม

ด้วยขุน ปฏิภาณ พิจิตร รับ พระบรม ราชโองการ ใส่ เกล้า ฯ ทรง พระ กรุณาโปรด เกล้าโปรด กระหม่อม สั่ง ว่า พวก พระสงฆ์ สัมมา ทฤษฐิ ที่ นับถือ พระพุทธ สาศนา ทั้งปวง เพื่อ จะให้ ศีล ฤๅ เทศนา ฤๅ จะ สวด พระพุทธ มนต์ ก็ ดี ย่อมใช้ นะโม นำ น่า ก่อน ทุก ที พวก รามัญ ก็ ว่า (นเมือ ตรัสสภคเวือโต สัมมา สัมพุทธัสส) พวก พม่า ก็ ว่าไป ตาม พม่า (นัมอัคคัสส) สัมมา สัมพุทธัสส พวก ลาว ก็ ว่าไป ตาม ลัทธิแล คติ ครู อาจารีย ของ ตน ๆ ก็ ควร แล้ว แต่ พวก พระ ราชา คณะ ไทยใน กรุง เทพ พระมหา นคร แล นอก กรุง เทพ พระมหา นคร นี้ ว่า แก่ง แย่งไม่ ถูก ต้อง กัน พวก หนึ่ง ว่า นโมตัสส ภควะโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส ดังนี้ พวก หนึ่งว่า นโม ฯ สมาสัมพุทธัสส ดังนี้ บ้าง เปน ความ เถียง กัน อยู่ไม่ รู้ ว่า อย่างไหน จะ ถูก เปน แน่ พวก ที่ ถือ ลัทธิ ว่า สมา สัมพุทธัสส ถูก ก็ ตั้ง นะโมให้ ศีล แล เทศนา ซึ่ง จะ ว่า คนเดียว นั้น เปน สมา สัมพุทธัสส ไปเสีย มาก นัก จนผู้ หญิง เด็ก ๆ ที่ เปน ชาว บ้านมิใคร่ รู้ จัก อไร ก็ เถียง กัน บาง คน ว่า สัมมา สัมพุทธัสส ถูก บาง คน ว่า สมาสัมพุทธัสส ถูก ตาม ที่ ได้ ยินได้ ฟัง พระสงฆ ให้ ศีล แล เทศนา เมื่อ เปน อย่าง นี้ พระ

ราชา คณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งปวง จะเหน เปน ประการใด จะเอา
อย่างไหน เปน ถูก เปนผิด ที่แท้ แน่ แก่ใจได้ ฤๅ จะเหน ว่าใช้ได้
ทั้ง สอง อย่าง จะ คิด ตั้ง เปน สอง นิกาย ก็ ตาม ด้วย การ พระพุทธ
สาศนาไม่ สำเร็จ ด้วย การ กด ขี่ข่มเหง แต่ พระเจ้า แผ่นดิน เปน ธุระ ของ
พระสงฆ ต่าง หาก ไม่ เปน ธุระ ของ พระเจ้า แผ่นดิน ถ้า พระเจ้า
แผ่นดินจะ ทรง เอา เปน พระราช ธุระ แล้ว ก็ จะ ต้อง ว่า กล่าว อย่าง นี้
อย่าง นั้น ถูก ร่ำไป ไม่ มี ที่ สุด ลง ฝ่าย พระสงฆ์ ก็ จะ ได้ ความ เดือด
ร้อน ไม่ เปน อัน ที่ จะ ประพฤติ พรหมจรรย เพราะ ฉนั้นให้พระ ราชา
คณะ ผู้ ใหญ่ ทั้งปวง ปฤกษา หา ฤๅ กันให้ ตก ลง แล้วให้มีลิขิต ประกาศ
ไปให้ทั่วใน พระ สงฆ์ ทั้งปวง อย่าให้ขุ่นเคือง พระราช หฤทัย แลให้
เสื่อม เสีย พระราช ศรัทธา เลย

หมาย ประกาศ มา ณวัน ๕ เดือน ๑ แรม ๙ ค่ำ ปี ขาน ฉศก

พระสุธรรม สังวร	วัดสุทัศน์	ท่าน ทั้ง ๒ รูป ถวาย ว่า สมาสัมพุทธัสส
พระญาณ วิริย	วัด ระฆัง	

โคลง

สร.สริญ พระบารมี

๏ ๑ ข้า องค์อันเอกอ้าง ออก นาม
ยิ่งใหญ่ในโลกย์ สาม สวาง เศร้า
เผด็จโศกผดุง ความ ศิริ ศุข สวัสแฮ
แด พระ ภูธเรศเจ้า รุ่งได้เสร็จประสงค์ ๚ะ

๏ ๒ ขอ สิ่ง ประเสริฐล้ำ โลกา
จง อภิบาล รักษา ผ่านเกล้า
ให้เสวย สวัสดิ รา ไชยศุข เกษมแฮ
บำราศไร้ สิ่ง เศร้า สปสิ้นสิ่ง ประสงค์ ๚ะ

๏ ๓ นับ รอบ อาทิตย์ถ้วน ถึง กัน
นับ วิถี ทาง จันทร จวบ พ้อง
กำหนด นับ เปน วัน สมภพ พระแฮ
ควร ส่ำ ราษฎร ซ้อง แซ่อื้อ อวยไชย ๚ะ

๏ ๔ พระ ผ่าน พิภพ ด้าว ดับ เข็ญ
พระ ผ่าน พิภพ เย็น ทั่วพื้น
พระผ่าน พิภพ เปน ฉัตรโลกย์ เลื่องแฮ
พระผ่าน พิภพ ฟื้น เฟื่อง ฟุ้ง ฟู สยาม ๚ะ

๏ ๕ ควร พระประยุระพ้อง ภูธร
ควร สำแสนยากร กอปเกื้อ
ควร พรรคพวกราษฎร แคนราช นี้ฤๅ
ควร ประเทิงจิตรเอื้อ โอษฐูอ้างพรถวาย ฯะ

๏ ๖ อ้าองค์อัมรเมศเจ้า จอมไกร ลาศเฮย
อีกพระทรงหงษครรไลย ล่องฟ้า
พระพิศณุฤๅไชย ชาญเชี่ยว ฉัตเฮย
จุงผดุงเจ้าหล้า แหล่งพื้นพงษสยาม ฯะ

๏ ๗ อ้าองค์พันเนตรเจ้า จอมเมรุ มาศเฮย
วิรุปักษกุเวรุ แว่นแกล้ว
วิรุฬหกเทเพนท์ ธฎรฐู เล่านา
เชิญช่วยพิบาลแผ้ว เผด็จเปลื้องปลิดไภย ฯะ

๏ ๘ อ้าองค์เทวศซ้อง สมยา
พระสยามเทวา ธิราชเรื้อง
พระเสื้อพระทรงภา วาหลัก เมืองเฮย
จุงขจัดพิบัดเปลื้อง ปลดร้าย ไภริน ฯะ

๏ ๙ อ้าองค์อดิเรกเรื้อง ฤทธิ
คือพระกาฬไชยศรี สิทธิ์ห้าว
อีกเทพสถิตยคี รีพฤกษ ไพรแฮ
เชิญช่วยพิทักท้าว ทุกก้ำกึ่งยาม ฯะ

๘๘ โคลง สรเสริญ พระบารมี

๏ ๑๐ องค์ เทพย สถิต ชั้น ฉัตรไชย
ราช อาศน์ อำไพ พ่างพื้น
สิบ สอง พระคลังใน เวียง ราช ก็ดี
สมโมท เหมื่อย สรดื้น หรั่ง พร้อม สดุดี ฯะ

๏ ๑๑ นา นา ทวย เทพย ไท้ ทุก สฐาน
อากาศ ภูมิ พิมาน หมู่ไม้
เนตร ทิพยโสตร ทิพย ญาณ ยล รบ แร้ง นา
เชิญ ช่วย บริรักษให้ เหตุ ร้าย กลาย สูญ ฯะ

๏ ๑๒ ชย พระ บำราศไร้ โรคัน ตรายเอย
เสวย ศุข เกษม สันต์ สร่าง เศร้า
พระชนม์สี่ หมื่นวัน ยืน ยิ่ง ยศ แซ
ทุก ประเทศ ยอบ เกล้า พ่าย แพ้ บารมี ฯะ

น้อย หลวง สาร ประเสริฐ
บัดนี้ พระยา ศรีสุนทร โวหาร

"อาตุรัส๎มิํ๎ยะเมกาเย จิต๎ตํนเหส๎สตาตุรํ
เอวํสิก๎ขามิพุท๎ธัส๎ส สาสนานุคติกรํ"

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๒ จำนวนเดือนอ้าย

ปี ๑๒๔๖

ลงพิมพ์โดยคำสั่งของท่าน

กรรมสัมปาทิก หอพระสมุด วชิรญาณ

๏ กรุงเทพ ๏

โรงพิมพ์พระเทพผลู บางลำภูล่าง

ราคาห้าสลึง

แจ้งความ

ด้วยหนังสือวชิรญาณ ฉบับ ๒ เล่ม ๑ จำนวนเดือนอ้าย นี้ที่ได้ออกช้าไป เพราะโรงพิมพ์ติดการตีพิมพ์หนังสือราชการ เปนการรวนแท่นพิมพ์ แลคนเรียงไม่ว่าง หนังสือฉบับ ๒ นี้ จึ่งจำเปนต้องช้าไปกว่ากำหนด ซึ่งควรจะออกในวันขึ้นค่ำหนึ่ง แลตัวอักษรยังผิดเคลื่อนคลาศอยู่บ้าง เพราะต้นฉบับที่ส่งไปลางทีเปนตัวหวัด คนเรียงพิมพ์อ่านไม่สู้เข้าใจ ก็เรียงไปตามความเดาตัวอักษร จึ่งได้ผิดเคลื่อนคลาศไป แลก็ไม่ได้มีเวลาที่จะได้ตรวจแก้ใบทานด้วย เพราะถ้าจะตรวจใบทานอยู่แล้ว ต้องเสียเวลาค่ำตรวจใบทานยกละ ๓ วัน ไม่ทันแล้วในกำหนดเดือน ๑ ได้ เพราะฉนั้น จึ่งได้บอกแก้อักษรที่ผิดเพี้ยนมา เมื่อท่านผู้อ่านพบตัวอักษรฤๅถ้อยคำที่คลาศเคลื่อนอยู่ ก็จงแก้เสียให้ถูกต้องด้วยเถิด

ภาสกรวงศ

กรรมสัมปาทิกสภา

ณวันศุกรเดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปี ๑๒๔๖

สารบาน เรื่อง

น่า

แจ้ง ความ 1

สารบาน เรื่อง 2

บอก แก้ อักษร ที่ผิด 3

๑ กาย คฤห พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระองค์เจ้า ดิศวรกุมาร ท. จ ว. ม. ม
ทรง แต่ง ๘๙

๒ ลำเนา ตราตั้ง แล สัญาบัตร กงสุล สยาม ณ กรุง ปาริศ
พระ ราช นิพนธ์ใน พระ บาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ๑๒๔

๓ สัตวาภิธาน พระศรีสุนทรโวหาร น. ช. ภ. ม. เปน ผู้แต่ง ๑๓๕

๔ เรื่อง เบ็ดเล็ด ต่าง ๆ ว่าด้วย ยา พิศม์ ๑๕๖

๕ จาฤก แผ่น ศิลา อักษรไทย ย่อ เมือง กำแพง เพชร์ ๑๖๐

๖ เรื่อง สุริยอุปราคา ๑๖๔

๗ โคลง สรรเสริญ พระบารมี ๑๖๓

๘ ตำรา ยาเกรษ ว่าด้วย ยาเขียว ต่าง ๆ ๑๖๘

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๙๐	บันทัด	๕	คำว่า	ร้างกาย	ให้อ่านว่า	ร่างกาย
น่า	๙๓	”	๒	”	โลหิด	”	โลหิต
น่า	๙๓	”	๓	”	อยู่สมอ	”	อยู่เสมอ
น่า	๙๓	”	๔	”	นี้ใช้จะ	”	นี้ใช่จะ
น่า	๙๓	”	๙	”	หวใจ	”	หัวใจ
น่า	๙๓	”	๑๕	”	เส่น	”	เส้น
น่า	๙๓	”	๑๘	”	เสัน	”	เส้น
น่า	๙๔	”	๑๔	”	หยุดไถ	”	หยุดได้
น่า	๙๔	”	๒๑	”	เหมิ่น	”	เหมือน
น่า	๙๖	”	๑๑	”	หมิ่ง	”	หนึ่ง
น่า	๙๙	”	๘	”	ซอความ	”	ข้อความ
น่า	๑๐๑	”	๑๑	”	ยังสาย	”	บังสาด
น่า	๑๐๖	”	๒๐	”	ลงยง	”	ลงยัง
น่า	๑๐๗	”	๙	”	ใต้ลม	”	ใต้ลม
น่า	๑๑๐	”	๑๓	”	สันเท้า	”	ส้นเท้า
น่า	๑๑๐	”	๑๗	”	ซ้อนๆกัน	”	ซ้อนๆกัน
น่า	๑๑๓	”	๑๘	”	สำหรับหนึ่ง	”	สำรับหนึ่ง
น่า	๑๑๔	”	๑๘	”	ไกยกล	”	ไกยกล
น่า	๑๑๔	”	๑๙	”	ไกหกล	”	ไกย์กล
น่า	๑๑๕	”	๑๗	”	ไกยกล	”	ไกย์กล
น่า	๑	”	๗	”	เหมือน	”	เหมือน
น่า	[illegible]		๘	”	ลูกตุ้ม	”	ลูกตุ้ม

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๑๑๘	บันทัด	๑๖	คำว่า	ซ่อนเร่น	ให้อ่านว่า	ซ่อนเร้น
น่า	๑๒๐	”	๑๐	”	ธาอ้างอิง	”	ที่อ้างอิง
น่า	๑๒๐	”	๑๒	”	หระ	”	พระ
น่า	๑๒๕	”	๔	”	คลาย	”	คล้าย
น่า	๑๒๕	”	๕	”	เส้นตารี่	”	เสนตารี่
น่า	๑๒๕	”	๙	”	คอนสตันติน	”	คอนสตันติ่น
น่า	๑๒๕	”	๑๒	”	อาสา	”	อายา
น่า	๑๒๗	”	๑๔	”	ถ้าค้าขาย	”	ท่าค้าขาย
น่า	๑๒๙	”	๒๐	”	มองสิเออติครแหน	”	มองซิเออติ์เครแหน
น่า	๑๓๐	”	๑๑	”	อันเต็น	”	อันเตม
น่า	๑๓๓	”	๑๕	”	ศักขินา	”	ศักดินา
น่า	๑๓๗	”	๑	”	ก็จ๋แทง	”	ก็จะจ๋แทง
น่า	๑๓๗	”	๕	”	กายย่อม	”	กายนั้นย่อม
น่า	๑๓๗	”	๗	”	แมงจี่	”	แมงหวี่
น่า	๑๓๗	”	๑๑	”	ต้อผึ้ง	”	ต่อผึ้ง
น่า	๑๓๘	”	๑	”	แร่มไสย	”	แร่มใส
น่า	๑๓๘	”	๖	”	รังตัก ตี่ขริน	”	รังตัง ตี่ขริน
น่า	๑๓๘	”	๗	”	เหล่หลาย	”	แหล่หลาย
น่า	๑๓๙	”	๑๐	”	หมาใน	”	หมาไน
น่า	๑๔๐	”		”	กระจิง	”	กระเจิง
น่า	๑๔๑	”	๔	”	แม่กง	”	แม่

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๑๔๐	บันทัด	๑๒	คำว่า	สำวญ	ให้อ่านว่า	สำราญ
น่า	๑๓๒	”	๓	”	สเหลือง	”	สีเหลือง
น่า	๑๔๓	”	๑๘	”	สี่ ตินอีกเล่า	”	ขึ้น บันทัดใหม่
น่า	๑๔๖	”	๔	”	ธารณ	”	ธารญ
น่า	๑๔๖	”	๑๐	”	นกฏูก	”	นกฏูก
น่า	๑๔๖	”	๑๖	”	เปคเทค	”	เปคเทศ
น่า	๑๔๘	”	๑	”	ซุ๊ม ส้อน	”	ซุ่ม ส้อน
น่า	๑๔๘	”	๗	”	ฏูคาติ๋น	”	ฏูคาคิ่น
น่า	๑๔๘	”	๑๔	”	มุตุ ค้น	”	มุด ค้น
น่า	๑๔๙	”	๑๔	”	รูป ร้าง	”	รูป ร่าง
น่า	๑๔๙	”	๒๙	”	ย่าน เต็ม ที่	”	ย่าน เต็ม ที่
น่า	๑๕๐	”	๔	”	กาวยัง	”	กายัง
น่า	๑๕๐	”	๙	”	พันละวัน	”	พันลาวัน

อนึ่ง พระนาม แล ชื่อ กรรมสัมปาทิก แล สมาชิก ทั้งปวง ซึ่งได้ บอก จำนวนไปในเล่ม ๑ ฉบับ ๑ นั้น ท่าน ผู้ ที่ ได้ รับ เครื่อง ราช อิศริยยศ นั้น ได้ รับ พระราช ทาน เลื่อน ยศ บ้าง พระราช ทาน เพิ่ม ใหม่ บ้าง ทั้ง ท่านผู้ ที่ ได้ รับ พระราช ทานไว้ แต่ เดิม ขาด อักษร ที่ หมาย เครื่อง อิศริยยศ ข้าง ท้ายไป บ้าง จึ่งต้อง ขอ บอก แก้มาให้เขียน แล อ่าน ดัง ต่อ ลงไป นี้ เปน ถูก ต้อง

พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น ประจักษศิลปาคม ภ. จ. ก. ท จ. ว. น. ช. ม. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น ศิริธัชสังกาศ ภ. จ. ก. ท. จ. ว ม. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า ทอง แถม ถวัลยวงษ ท. จ. ว. ภ. ม.

พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้าโสณบัณฑิตย์ ท. จ. ว., ม. ม.

๑๐ พระวงษ เธอ พระองค์เจ้า สาย สนิทวงษ ท. จ. ว., จ ม.

๑๑ พระวงษเธอ พระองค์เจ้า จรรรยาสวงษ ท. จ. ว., น. ช. ม. ม.

๑๖ หม่อมเจ้า นิลวรรณ ว. ม.

๒๐ หลวง ฤทธิจักร กำจร ว. ม.

๒๘ เจ้าหมื่น เสมอใจ ราช ม. ม.

๓๕ พระยาอนุชิตชาญไชย์ ม. ม. ท. จ. ว.

๓๖ พระยามหามนตรี ม ม. ท. จ ว.

๔๖ พระยาไชย์ยศสมบัติ ภ. ช. ม. ม.

๕๙ หลวง กำจัดไพรินทร์ ท. ช.

๖๑ พระยาไชยสุรินท ท. จ. ว.

หนังสือ วชิรญาณ

กาย คฤห

(๑) ว่า ด้วย สิ่ง ที่ประกอบให้เปน กาย

บัดนี้ จะได้ พรรณาถึง สรรพสิ่ง แล อาการ อัน ประกอบ อยู่ใน กาย ของ เรา นักปราชญ์ผู้เรียบเรียง ความ เรื่องนี้ เมื่อ ประสงค์ จะให้ กุลบุตร ทั้งหลาย เข้าใจ ตำรานี้ได้ ง่าย จึ่งได้ ชัก ความ อัน พรรณา ด้วย พฤกษชาติแล คฤห สถาน มาเปน ทำเนียบ เปรียบ เคียง กัน ประกอบ ความ อธิบาย ดัง จะ ว่าต่อไปนี้

ธรรมดา ว่า พฤกษชาติ ทั้งหลาย ย่อม มี ส่วน ต่าง ๆ กล่าว คือใบ แล ดอก ผล กิ่ง ก้าน เปน ต้น ก็ส่วน ของ พฤกษชาติเหล่านี้ ย่อม อาไศรย ยางไม้อันชุ่มโชก อยู่ใน ภายใน ลำ ต้นนั้น เปน สิ่ง เกื้อ กูลให้งอก งาม เจริญขึ้น ความ อุปมาข้อนี้ฉันใด สรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่ง ประกอบ อยู่ใน กาย ของ เรา กล่าว คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เหล่านี้ก็ย่อม อาไศรย โลหิต เปน ผู้ก่อ สร้าง แล เกื้อกูลให้เจริญขึ้น ฉันนั้น แท้จริง อัน ว่า กาย ของ เรานี้ ก็เปรียบ เหมือน เปน เรือน ที่ อาไศรย ของ จิตร ผู้ เปนเจ้า ของ อัฐิทั้งหลาย เปรียบ เหมือน เสาแลตัวไม้ เครื่อง เรือน ฝ่าย หนัง นั้นเล่าก็ เหมือน ฝา อัน หุ้ม ตัวไม้ทั้งปวง อยู่ โดย รอบ ผม ทั้งหลาย ประดุจ ว่า แฝก ฤๅ จาก ที่ มุง หลัง คา แลน่า ต่าง ของ เรือน นั้น ก็คือ นัยน์ตาทั้ง ๒ ข้าง ยัง มีเครื่องใช้สอยใน เรือน อีก หลาย อย่าง คือ เครื่อง หายใจ แลเส้น ทาง เดิน ของโลหิต

เปน ต้น ที่โลหิต จะ เกิดขึ้นใน กาย นั้น ก็ อาไศรย เพราะ อาหาร ที่เรา บริโภค ข้อ นี้ ฉันใด ยางไม้ อัน จะ เกิดใน ลำ ต้น ของ พฤกษชาติ ทั้งปวง ก็ เช่น กัน เพราะ ว่า พฤกษชาติ ทั้งปวง มีท่อ ทั้งหลาย เปรียบเหมือน ปาก อย่าง เล็ก ที่สุด อยู่ ตามใบไม้ แล รากไม้ สำหรับ ที่ จะได้ ดูด อาหาร ของ พฤกษชาติ นั้น ฝ่าย ว่า ร่าง กาย ของ เรา แล สรรพ สัตว ทั้งปวง ก็ ย่อม มี ปาก เปน ที่ รับ อาหาร เหมือน ฉนั้น สิ่ง ซึ่ง เปน อาหาร ของ พฤกษชาติ นั้น ก็ คือ ธาตุ ที่ มี อยู่ใน อากาศ แล ที่ มี อยู่ใน แผ่นดิน อาหาร ของ ตัว เรา แล สรรพ สัตว ทั้งปวง ก็ เปน ของ เกิด มา แต่ ธาตุ ทั้ง ๒ นั้น เหมือน กัน คือ อย่างไร เล่า อัน อาหาร ของ เรา เหมือน เข้า เปน ต้น นี้ ก็ เปน ของ เกิด มา จาก ธาตุ ทั้ง ๒ เพราะ ธาตุ ทั้ง ๒ ประกอบ ให้ เกิด เปน ต้น เข้า ขึ้น ถึง อาหาร ซึ่ง เปน เนื้อ สัตว ต่าง ๆ คือ เนื้อ สุกร แล เป็ดไก่ เปน ต้น ถ้า จะ คิด สืบ สาว ขึ้นไป ก็ คง ลง อยู่ใน ธาตุ ทั้ง ๒ นั้นเอง เพราะ เหตุ ว่า สัตว เหล่า นั้น ก็ ต้อง อาไศรย พฤกษชาติ คือ ต้น หญ้า แล เข้า เปน อาหาร เหมือน กัน

แท้ จริง อาหาร ทั้งปวง ก็ อาไศรย ธาตุ ทั้ง ๒ กล่าว คือ ธาตุใน อากาศ แล ใน แผ่นดิน ประกอบ ให้ เกิด ขึ้น เปน สิ่ง เกื้อ กูล แก่ มนุษย์ แล สัตว ทั้ง หลาย ดัง พรรณา มา ฉนี้

ว่า ด้วย กะเพาะ อาหาร

จะ กล่าว ด้วย อาการ อัน บริโภค อาหาร ของ คน เรา ทั้งปวง ธรรมดา ว่า อาหาร อัน จะ ลง ไป สู่ กะเพาะ ต้อง เปน ของ ย่อย เลอียด แล้ว จึง จะ เปน ปรกติ ได้ เพราะ ฉนั้น จึง เปน น่าที่ ของ ฟัน ที่ จะ บด ย่อย อาหาร

ซึ่งเรา กิน เข้าไปให้ เลอียด ก่อน เมื่อ อาหาร อัน เลอียด แล้ว ตก ลงไปใน กะเพาะ น้ำ สำหรับ ละลาย อาหาร ซึ่ง อยู่ใน กะเพาะ นั้น ก็ ละลาย อาหาร ได้ ง่าย ถึง เมื่อ เวลาฟั่น กำลัง บด อาหาร อยู่ ก็ต้อง อาไศรย เขละ เปน พนักงาน ที่ จะ กลั้ว เคล้า กับ อาหาร ให้ อ่อน ยุ่ย ธรรมดา ว่า เขละ ก็ย่อม มีอยู่ แต่ ภอ รักษาให้ ปาก แล ลิ้น ชุ่ม ชื่น อยู่เสมอ เมื่อ เวลาเรา กิน อาหาร จึ่ง ต้องใช้ เขละ เพื่อ จะ เคล้า กับ อาหาร มาก กว่า เขละ ที่ มี อยู่ใน เวลา อื่น เพราะ ฉนั้น ถ้าผู้ใด จับไข้ เขละ เกิด น้อยกว่า ปรกติ มี อาการ อัน เหนได้ ด้วย ริมฝีปาก แห้ง จึ่งไม่ใคร่ จะกิน อาหาร ที่ แห้งเปรียบ เหมือน เข้า สวย นั้นได้ ความ ข้อนี้ ฉันใด ก็ ดี ก็ไม่ ผิด กัน กับ พฤกษชาติ ซึ่ง มิได้ มีน้ำ รด ก็ย่อม มีใบ อัน เหี่ยว แห่งไม่ บริบูรณ ก็ แต่ ข้อ ความ ดัง ว่า มา แล้ว เวลา ที่ กิน อาหาร เขละ เกิด มาก กว่า เวลา ที่ไม กินอาหาร นั้น จะ เปนได้ ด้วยเหตุใร ยัง มิได้ ปรากฏ

ว่า ด้วย ฟั่น

ใน ที่ นี้ จะ ต้อง ชัก เอา อาการ สัตว ทั้งปวง อัน ต่าง กัน มาเทียบ เคียง เพราะ ว่า สัตว ทั้งหลาย มีฟั่น เปน อย่าง ๆ ต่าง กัน คือเหมือน หนึ่งเสือ เปน ต้น ย่อม มีฟั่น แล เขี้ยว อัน แหลม คม แขง แรง เพราะ เหตุ ว่า สัตว จำพวกนี้ ย่อม กินเนื้อ สัตวอื่น เปน อาหาร จึ่ง ต้อง มีฟั่น สำหรับ จะ ฉีก คร่าเนื้อ สัตวให้ หลุด ออก เปน ชิ้น ๆ แล้ว จึ่ง จะ กินได้ ฝ่าย ว่า สัตว อีก จำพวก หนึ่ง คือ โค แล กระบือ เปน ต้น เหล่านี้ไม่ต้อง มีเขี้ยว ฟั่น อัน แขง แรง เพราะ ว่า อาไศรย แต่พฤกษชาติ เปน อาหาร ต้องใช้ แต่ ที่ จะ กัด ให้ ขาด แล บดให้เลอียด เท่า นั้น จึ่งได้ มี ฟั่น เปน อย่าง

หนึ่ง พื้น ที่ มี อยู่ ข้าง ปลาย ปาก สำหรับ กัด แต่ หญ้าให้ขาด แล้วจึ่ง ใช้กราม บด หญ้า นั้นให้เลอียด อีก ที หนึ่ง ฝ่าย ว่า อาการ ของ มนุษย เรา เมื่อ จะ เคี้ยว อาหาร อันเปน พฤกษชาติ เหมือนผล ชมพู่ แล มม่วงเหล่า นี้ ก็เปน ทำนอง เคียว กัน กับ สัตว จำพวกที่ มีโค กระบือ เปน ต้น เพราะ ว่าใช้ น่าพื้น กัด อาหาร นั้นให้ขาด ออกไป เปน ชิ้น ๆ แล้ว จึ่งใช้ กราม สำหรับ เคี้ยว บดให้เลอียด อีก ที หนึ่ง ก็ แต่ เนื้อ สัตว เล่า ก็ เปน อาหาร ของ มนุษย เหมือน กัน เหตุไร มนุษยจึ่งไม่มี พื้นมี เขี้ยว เหมือน กับเสือ นั้นเล่า แท้จริง มนุษย เรามี มือ สำหรับ ฉีก ตัดเนื้อ สัตวได้ จึ่งไม่ ต้องใช้พื้น อย่าง นั้น ส่วน ว่า นกทั้ง ปวงมี แต่ จงอย ปาก ไม่ มี พื้นเหมือน กัน กับ สัตว อื่น เครื่อง บด อาหาร ก็ เปน อีก อย่าง หนึ่ง คือใช้ กะเพาะ เปน เครื่องบด เหมือน หนึ่งไก่ กินเม็ด เข้า แล เม็ดถั่ว ก็กลืนเข้าไป ทั้งเม็ด เม็ด เข้า ถั่ว เหล่านั้น เข้าไป รวม กัน อยู่ ที่กะเพาะ แห่งหนึ่ง ใน กะเพาะ นี้มี น้ำ สำหรับ ชุบให้ อาหาร เปื้อยน่าย แล้ว จึ่ง ตก ลง ไปถึง กะเพาะ อีก กะเพาะ หนึ่ง ที่สำหรับ บด อาหาร นั้นให้เลอียด แต่ส่วน นก จำพวก ที่ กิน เนื้อ สัตว เปน อาหาร มี เหยี่ยว เปน ต้น นั้น มีกะเพาะ เปน ธรรมดา แต่ใบเดียว เหมือน กับ สัตว จัตุบาท อื่น ๆ

(๒) ว่า ด้วย ทาง เดิน ของโลหิต

ธรรมดา ว่า ยางซึ่ง ชุ่มโชก อยู่ใน ลำต้นไม้ แลใบไม้ดัง แสดง มา แล้วนั้น ย่อม มี อาการ อันไหล แพร่ ไป เสมอ ฉันใด โลหิต ซึ่ง อยู่ใน

ตัวมนุษยเรา ก็ย่อมมีอาการ อันไหลผลัด เปลี่ยน วนเวียนกันไปตาม
เส้นโลหิต { น้อย ใหญ่ } ทั้งปวง ฉันนั้นเว้นแต่มิต่างกันกับต้นไม้ ที่โลหิต
ในกายตัวมนุษยเดินอยู่ เพราะมีหัวใจเต้นสูบอยู่เสมอทั้งกลาง { วัน คืน }
ไม่ว่าเวลาตื่นฤๅหลับ ข้อนี้ใช่จะมีพยานอื่นไกล ให้พึงสังเกตที่
เรียกว่าใจเต้นนั้น นั่นเอง คือ จังหวะ หัวใจที่สูบ จับโลหิตไปทั่ว
สรรพางค์กาย นักปราชได้สังเกตไว้ว่า ทารกที่ยังเยาว จังหวะใจ
เต้นประมาณ มินิตละ ๑๓๐ ครั้ง เมื่อเจริญขึ้นก็ลดช้าลงมา แม้ว่า
บุคคลเปนมัชฌิมวัย อยู่ในประมาณมินิตละ ๖๐ จนถึง ๗๐ ครั้ง เปนกำ
หนดคนเราธรรมดา ชั่วจังหวะใจเต้นครั้งหนึ่ง หัวใจพ่นโลหิตออก
ไปประมาณสัก ๒ ออนส์ ฤๅถ้าจะคิดรวบรวมดูชั่วเวลาสามมินิต หัว
ใจได้พ่นโลหิตออกไปเข้ากับโลหิตที่มีอยู่ในกายทั้งสิ้น ความดัง
กล่าวมานี้ ผู้ที่อ่านอย่าเพ่อฉงนก่อน เพราะได้อธิบายมาเปนแต่ว่าด้วย
โลหิตอันออกไปจากหัวใจฝ่ายเดียว ยังหาได้อธิบายถึงทางที่จะนำ
โลหิตเข้าไปสู่หัวใจไม่แท้จริง เส้นโลหิตซึ่งมีอยู่ในกายของเรานั้นเปน
สองอย่าง คือ เส้นโลหิต { ดำ แดง } อย่างหนึ่ง เส้นโลหิตแดงสำหรับ
เปนทางโลหิตออกไปจากหัวใจ แลเส้นโลหิตดำนั้นสำหรับนำโลหิต
กลับเข้ามาสู่หัวใจ ในขณะใจเต้นครั้งหนึ่งก็พ่นโลหิตออกไปตาม
ทางเส้นโลหิตแดงซึ่งเปนเส้นใหญ่แล้วแตกกิ่งก้านออกไปทั่วสรรพางค์
กายเล็กย่อมไปทุกที่ แลกิ่งก้านเหล่านี้ ยังมีกิ่งก้านเปนหลอดอย่างเล็ก

ต่อ กัน ออกไป เปน อัน มาก อีก ชั้น หนึ่ง หลอด เล็ก เหล่า นั้น แม้ ว่า จะ ดู ด้วย ตาเปล่า ก็ไม่ เหน ถึง กระนั้น ยัง เปน ทาง ให้ โลหิต เดิน ได้ ตลอด ถึง กัน ทั้ง นั้น จะ ชี้ ตัว อย่าง ให้ เหน ได้ คือ เหมือน หนึ่ง คน เรา ที่ มีด บาด มือ โลหิต ก็ ไหล หยด ออก มา เพราะ ว่า คม มีด เข้าไป กระทบ หลอด เล็ก เหล่า นั้น ขาด ออก ไป โลหิต จึ่ง รั่ว ออก มา ความ ที่ อธิบาย นี้ จึ่ง เปน พยาน ให้ เหน ว่า หลอด อย่าง เล็ก เหล่า นั้น มี เปน อัน มาก ปรากฎ แล่น ตลอด ไป ทั่ว ทั้ง สรรพางค์ กาย

อีก ประการ หนึ่ง ที่ ริม ฝี ปาก คน เรา โดย ปรกติ เปน สี แดง นั้น ก็ คือ หลอด โลหิต เหล่า นี้ นั้น เอง เพราะ ว่า หลอด โลหิต ที่ ตรง นั้น อยู่ ใกล้ หนัง มาก

ก็ ใน ส่วน เส้น โลหิต ดำ ดัง แสดง ไว้ แล้ว ว่า เปน ทาง สำหรับ โลหิต ไหล กลับ เข้า ไป สู่ หัวใจ นั้น เปน เส้น อีก พวก หนึ่ง ที่ จะ เหน ได้ ง่าย คือ เหมือน หนึ่ง เส้น สี เขียว ที่ เหน ตาม แขน แล ขา เปน ต้น ถ้า คน ใด ที่ มีด บาด ถูก เส้น โลหิต ดำ ขาด ก็ ดี ก็ อาจ จะ ห้าม โลหิต ให้ หยุด ได้ ง่าย เพราะ เหตุ ว่า โลหิต เมื่อ จะ เดิน กลับ เข้า ไป ยัง หัวใจ นั้น ช้า ถ้า แม้ ว่า มีด บาด ถูก ที่ เส้น โลหิต แดง ก็ ห้าม โลหิต ให้ หยุด ยาก กว่า เพราะ เหตุ ว่า หัวใจ ขับ โลหิต ออก มา เสมอ ก็ แต่ เส้น โลหิต แดง ใหญ่ อัน สำคัญ นั้น อยู่ ลึก เข้า ไป ใน กาย มิ ได้ อยู่ ริม ผิว หนัง เพราะ ฉนั้น แม้ ว่า มีด บาด ถูก เส้น โลหิต แดง ที่ เล็ก จึ่ง ไม่ ค่อย เปน อันตราย ก็ คำ ดัง เรียก มา ว่า เส้น โลหิต แดง แล โลหิต ดำ นั้น ใช่ จะ เรียก เปน นาม ศัพท์ เหมือน ดัง คน ชื่อ แดง ชื่อ ดำ นั้น ก็ หาไม่ แท้ จริง โลหิต ซึ่ง

ออก มา จาก หัวใจ นั้น สี แดง แต่ โลหิต ที่ กลับ เข้า ไป ยัง หัวใจ เปน สี คร่ำ เพราะ เหตุ ว่า โลหิต ที่ จะ กลับ คืน เข้า ไป ยัง หัวใจ นั้น คือ โลหิต แดง ที่ หัวใจ พ่น ออก มา ใช้ ซ่อม แซม เกื้อ กูล ทั้ง กระดูก แล หนัง เนื้อ เส้น เอ็น ทั้งปวง เหมือน หนึ่ง เปน ของ ที่ คน ใช้ แล้ว ก็ ถ้า แล โลหิต นั้น จะ ไม่ กลับ เข้า ไป แปลง เปน โลหิต แดง เสีย ใหม่ ก็ ใช้ การ อันใด ไม่ ได้ อีก อาการ ที่ แปลง โลหิต คล้ำ ให้ เปน โลหิต แดง นั้น ต้อง อาไศรย ปอด เปน พนักงาน เมื่อ โลหิต คล้ำ ไหล กลับ เข้า ถึง หัวใจ แล้ว ก็ ลง ไป สู่ ปอด ที่ ปอด นั้น เปน ที่ รับ ลม หายใจ ของ เรา ด้วย เมื่อ เรา หายใจ สูด เข้า ไป ถึง ปอด ธาตุ ลม อย่าง หนึ่ง เรียก ว่า ออกซุเชน นั้น ซึ่ง มี ปน อยู่ กับ ลม ทั้งปวง เมื่อ เข้า ไป ถึง ปอด แล้ว ลม ออกซุเชน นั้น ก็ แยก ไป ผสม กับ โลหิต คล้ำ จึ่ง กลับ ทำ ให้ โลหิต คล้ำ คืน เปน สี แดง สด ชื่น ดัง เก่า ส่วน ว่า ลม ซึ่ง เหลือ อยู่ ใน กะเพาะ เมื่อ ลม ออกซุเชน แยก ไป แล้ว ลม นั้น ก็ เสีย เรา จึ่ง ต้อง หายใจ กลับ ออก มา ด้วย อาการ กล่าว มา นี้ ก็ พึง เหน ได้ ว่า ลม หายใจ ที่ เข้า ออก ทั้ง ๒ อย่าง ไม่ เหมือน กัน เพราะ ฉนั้น เรา จึ่ง ต้อง แสวง หา อากาศ ที่ ดี ที่ บริสุทธิ เพื่อ จะ สูด เข้า ไป ใช้ ประกอบ การ ทำ โลหิต ให้ บริบูรณ์ แต่ ที่ ใช้ นั้น ก็ คง ใช้ แต่ ส่วน หนึ่ง คือ ลม ออก ซุเชน ลม ซึ่ง เหลือ ใช้ ไม่ ได้ นั้น จึ่ง ต้อง หายใจ กลับ ออก มา

ว่า ด้วย อาการ หายใจ

ใน อก ของ มนุษย เรา นี้ มี หัวใจ กับ ปอด เต็ม อยู่ ปอด อยู่ ภาย นอก หุ้ม หัวใจ ไว้ เกือบ จะ รอบ มี ช่อง เว้น อยู่ ข้าง ซ้าย หน่อย หนึ่ง ตรง ที่ เรา จับ ดู รู้ ว่า ใจ เต้น นั้น ถ้า จะ ว่า ด้วย ปอด แล้ว ก็ อ่อน นุ่ม เหมือน กับ

ฟองน้ำ มีรวงอยู่ทุกแห่งสำหรับที่จะรับลมหายใจ แลในรวงนี้ เปนที่สำหรับเปลี่ยนสีโลหิตดังว่ามาแล้วนั้นด้วย

ในส่วนปลาทั้งปวงก็มีปอดเหมือนกัน แต่ไม่เหมือนของเรา เพราะไม่ได้อยู่ในท้อง เหงือกของปลานั้นเองเปนปอด เมื่อเวลาปลาดูดลมหายใจเข้าไปก็ดูดน้ำเข้าไปด้วย น้ำที่เข้าไปในปากปลาแล้วก็ไหลออกไปทางเหงือก แต่ที่เหงือกนั้นมีเครื่องกรองแบ่งเอาลมออกชุเช่นไว้ แล้วลมนั้นเข้าไปรักษาโลหิตปลาอีกชั้นหนึ่ง

ถ้าจะว่าด้วยคุณของอาการหายใจแล้ว โดยอย่างยิ่งก็คือที่จะรักษาโลหิตในกายตัว ใช่แต่เท่านั้น เสียงซึ่งพูดกันเปนต้น ที่มีได้ก็เพราะลมหายใจนั้นด้วย ถ้าเราลองกลั้นใจดูก็พูดไม่ออก ที่เกิดเสียงของคนเรานั้นก็ที่ตรงลูกกระเดือก เปนเหมือนหนึ่งทับเพลงอยู่ที่ตรงท่อลม ที่ปากช่องตรงนั้นมีเอ็นพาดอยู่เปนสองเส้น ถ้าเมื่อเราจะพูดฤๅจะร้องเปนต้น ลมหายใจที่กลับออกมา ๆ กระทบสายเอ็นนั้นเข้า สายเอ็นกระเทือนจึ่งได้เปนเสียงออกมาอีกทีหนึ่ง เหมือนดังซอเปนตัวอย่าง เมื่อชักคันชักหางม้าไปกระทบสายเอ็นให้กระเทือนจึ่งเปนสีเยงได้ อุปรมาข้อนี้ฉันใด ที่เกิดเสียงของมนุษยเราก็ดี ฤๅเสียงสัตวเดรฉานมีช้างม้าโคกระบือเปนต้นก็ดี ก็เปนทำนองเดียวกันทั้งสิ้น แต่ฝ่ายว่าปลาไม่มีเส้นทับเพลงดังว่ามาแล้ว ถึงแม้ว่าจะมีที่จะใช้อย่างมนุษยเรา ก็ไม่ได้ใช้ ได้แต่เปนทางพ่นน้ำออกไปเท่านั้น

(๓) ว่าด้วยอินทรีย์ ทั้ง ห้า

อวัยว ต่าง ๆ ใน ร่าง กาย ของ เรา ถ้า จะ เปรียบ ดัง คน หลาย คน รวบ รวม กัน คน หนึ่ง ซึ่ง เปน อธิบดี ของ คน เหล่า นั้น ก็ได้ แก่ สติ อัน เปน อธิบดี ของ สังขาร เพราะ ว่า อวัยว ต่าง ๆ เหล่า นั้น มี เส้น ประสาท อย่าง หนึ่ง แล่น ตลอด มา ถึง สติ คือ ความ ที่ รู้ สึก เปรียบ ดัง สาย โทรเลข อัน สามารถ จะ นำ ข้อ ความ ไป ได้ โดย เร็ว ก็ ความ ดัง อุประมา ว่า ร่าง กาย เปรียบ เหมือน คน หมู่ หนึ่ง ซึ่ง มี สติ เปน อธิบดี นั้น ถ้า แล จะ อุประมา ความ ว่า ยัง จะ มี นาย รอง ลง มา อีก ชั้น หนึ่ง ก็ ได้ แก่ อินทรีย ทวาร ทั้ง ๕ กล่าว คือ ตา หู จมูก ปาก แล อวัยว อัน จะ นำ สำผัศ ให้ ปรากฎ ได้ คือ มือ เปน ต้น แท้ จริง อินทรีย ทั้ง ๕ นี้ เปน ส่วน สำคัญ รอง มา จาก สติ อีก ชั้น หนึ่ง เพราะ เหตุ นั้น นักปราช จึ่ง เหน สมควร จะ เรียก ว่า ทวาร วิชา ทั้ง ๕ ถ้า จะ ว่า ด้วย ประโยชน์ ของ อินทรีย ทั้ง ๕ นี้ ก็ ต้อง อาไศรย เส้น ประสาท เปน สิ่ง อนุกูล เพราะ ว่า เส้น ประสาท เปน ผู้ นำ อินทรีย์ นั้น ให้ ถึง สมอง ซึ่ง เปน ที่ อยู่ ของ สติ อุประมา เหมือน ชน หมู่ หนึ่ง ดัง ว่า มา แล้ว มาท ว่า มี เหตุ การ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด เกิด ขึ้น นาย รอง ทั้ง ๕ คน ๆ ใด หนึ่ง ทราบ เหตุ อัน นั้น จึ่ง ให้ บุรุศย ผู้ หนึ่ง นำ ความ นั้น ไป แจ้ง ต่อ อธิบดี ผู้ ใหญ่ เมื่อ อธิบดี จะ บังคับ ตัด สิน เปน ประการ ใด ก็ สั่ง ให้ บุรุศย ผู้ นั้น นำ คำ สั่ง กลับ ลง มา บังคับ บัญชา ให้ ความ ประ

สงค์ ของ อธิบดีสำนึ่งไปได้อีก ที หนึ่ง ความ อุปรามา นี้ ฉันใดใน ร่าง กาย ของ เรา เส้นประสาท ดัง กล่าว มา แล้ว ก็ มิได้ ผิด กับ บุรุศย ผู้ นำ ข่าว นั้น เลย

ความ ดัง อธิบาย มา นี้ แม้ จะ เปน ที่ เคลือบ แคลง อยู่ ก็ให้ พึง สันนิฐาน ดัง จะ ยก พยาน มา บ้าง ให้เหนได้ คือ เหมือน หนึ่ง เมื่อ เรา กิน อาหาร ถ้า ถูก อาหาร คำใด ที่ ขม เฝื่อน อินทรีย อัน หนึ่ง คือ ปาก ของ เรา ก็เปนผู้ รู้ ว่า อาหาร นั้น ขม ภอ รู้ ว่า ขม เส้น ประสาท ก็ นำข่าว อัน นั้น ขึ้นไป ถึง สติ ๆ รู้ แล้ว จึ่ง บังคับ เส้นประสาท นั้นให้กลับ มา สั่ง ปากให้คาย ของ ขม นั้น เสีย ใช่แต่ เท่า นั้น ยัง บังคับ ไนยน์ ตา ให้ คอย ตรวจ ตรา ดู รูป พรรณ ของ ซึ่ง น่า ที่ จะ ขม ดัง นั้น แล บังคับ มิให้ มือ หยิบ ของ เหล่า นั้น ส่ง เข้า ปาก อีก ต่อ ไป ความ ที่ ว่า มา นี้ กล่าว ด้วย อินทรีย คือ ปาก เปน เหตุ ยัง อินทรีย อื่น ๆ อีก ก็ เปน เหตุได้ เช่น กัน คือ เหมือน หนึ่ง เมื่อ มี กอง ไฟ อยู่ใกล้ เรา ดวง ตา ของ เรา คือ อินทรีย อัน หนึ่ง เหน เข้า ว่า นั่น เปน ไฟ ภอ เท่า นั้น เส้น ประสาท ก็ นำ ความ ไป ถึง สติ ๆ รู้ แล้ว ว่า ไฟ นั้น ร้อน ก็ สั่ง เส้น ประสาท กลับ ลง มา ห้าม มิให้ อวัยว ใน ตัว อย่าง หนึ่ง ใด ไป ถูก ต้อง เข้า เปน อัน ขาด ดัง นี้ รัด ว่า ดวง ตา เปน เหตุ แม้ ว่า ดวง ตา มิได้ เหน กอง ไฟ นั้น เรา จะ แกว่ง มือ ไป ถูก ไฟ เข้า ก็ ได้ สำผัศ ถูก ต้อง ต่อ ความ ร้อน ภอ เท่า นั้น เส้น ประสาท ก็ นำ ความ ไป ถึง สติ แล้ว จึ่ง เปน ต่อ ไป ดุจ ใน หน หลัง ดัง นี้ ก็ รัด ว่า เปน เหตุ เพราะ ความ ถูก ต้อง ถึง เหตุ ที่ จะ เปน ได้ เพราะ ความ ที่ ได้

ยินก็เปน ทำนอง เดียว กัน กับใน อัน กล่าว มา แล้ว ความ ที่ชัก มา ว่า ดังนี้ ก็เปน พยาน ภอ อ้าง ได้ว่า เปน ความ จริง ใช่ จะ ว่า อวัยว เหล่านั้น มีภาษา ฤๅ รู้ รัก พูด กัน ก็หาไม่ เปน แต่ อาไศรย อำนาจ ความ ที่รู้ศึก แล แล่น ตลอด ถึง กันได้ นั้น เปน เหตุ จึงเปน ผล ได้ ดัง ที่ ว่า มา ควร ที่ จะ พิศวง ยิ่ง นัก

ถ้าจะ ว่า ด้วย สัณฐาน ของ เส้น ประสาท นั้น ต้น ขั้ว เดิม ออก จาก สมอง แล้ว มีกิ่ง ก้าน แยก ออก ไป ตลอด ทั้ว สรรพางค์ กาย เพราะ ฉนั้น แม้ว่า สติ จะ สั่ง ข้อ ความ อย่าง ใดไม่ ว่า มาก น้อย เส้น ประสาท ก็ นำไป มาได้ ถูก ถ้วน โดย เร็ว ทุก อย่าง ควร จะ เหน เปน อัศจรรย์ ได้ โดย แท้

ว่า ด้วย รูป

บัดนี้ จะ ได้ แย่ง ความ มา สาธก อธิบาย ด้วย อินทรีย์ แต่ ที่ ละ อย่าง ๆ จะ แสดง ถึง ไนยน์ ตา ก่อน อัน ว่า ดวง ตา ของ เรานี้ แม้ ว่า จะ เล็ก แต่ เพียง เท่า นั้น เมื่อ พิจรณา โดย เลอียด ก็ เหน เปน ของ ควร ที่ จะ พิศวง เพราะ เหตุ ว่า มี สิ่ง ต่าง ๆ เปน หลาย แผนก ออก ไป เหมือน กัน รวม เข้า ทั้ง สิ้น เปน รูป กลม ซึ่ง เรา เรียก ว่า ไนยน์ ตา ขาวๆ เปน เหมือน หนึ่งกำแพง อยู่ ภาย นอก ไนยน์ตา ขาว นี้ คือ เยื่อ อย่าง หนา ที่ ตรง กลาง ลูกตา มี น่า ต่าง แก้ว วง หนึ่ง สำหรับ รับ แสง สว่าง ให้ เข้า ไป ภาย ใน ลูก ตา แล ที่ ตรง น่า ต่าง แก้ว นี้ กลม นูน ออก มา เหมือน กับ แก้ว นาฬิกาพก น่า ต่าง แก้ว ดัง พรรณา มา นั้น ใช่ อื่น ไกล คือ ที่ เรียก กัน ว่า ไนยน์ ตา ดำ นั้น เอง ข้าง ใน นั้น อีก ชั้น หนึ่ง มี เยื่อ เหมือน หนึ่ง ม่าน ลอย อยู่ ใน น้ำ ใส อัน

เต็ม อยู่ใน ลูก ตา เยื่อ อันนี้ สำหรับผ่อน แสง สว่างให้เข้าไปใน ลูก ตา แต่ พอ สม ควร เหมือน หนึ่งม่าน ที่ บัง น่าต่าง แม้ว่าแสง สว่าง กล้าม่าน คือ เยื่อ นั้นก็ บีก กันเข้า ถ้าที่ สว่าง น้อย ก็เบิค ออกไป แล เยื่อไนยน์ ตา ดัง กล่าว มา แล้ว มี สีต่าง กัน ตาม ชนิด คน คือ เหมือน หนึ่ง ที่ เรา ว่า คน นั้น ตา คำ คน นั้น ตา น้ำเงินดังนี้ ก็ใช่อื่นไกล คือ สี ของเยื่อ ไม่ เหมือน กัน นั้นเอง เพราะ ดวง ตา เปน แต่ แก้วใส ไม่ มี สี แม้ ว่า สีใด หนุน พื้น อยู่ ข้าง หลัง แก้ว นั้น ก็ ปรากฎ เปน สี นั้น ฉันใด เปรียบ เหมือน กรอบ รูป ที่ ติด ฝา มี กระจก อยู่ ภาย นอก มี รูป ภาพ อยู่ ข้าง หลังก็ ปรากฎ สี ของ รูป ภาพ ออก มาข้าง นอก สีไนยน์ ตา คนเรา ก็เหมือน กันเช่น นี้ ใช่ แต่ เท่า นั้น ที่ ตรง ศูน กลางไนยน์ ตา คำ ยัง มี วง อีก ชั้น หนึ่ง ที่ เราเรียก กัน ว่า แวว ตา แม้ว่า เยื่อ เบิค ออกไป แวว ตาก็ ใหญ่ ตาม ออกไป เมื่อ เวลา เยื่อ บีค ก็ ย่อม ตาม เข้ามา แล แวว ตา นี้ ของ มนุษย กับ สัตว ต่าง ๆ สันฐาน ไม่เหมือนกัน ของ คน เรา สันฐาน กลม แต่ ของ แมวก็ เปน อย่าง หนึ่ง ม้าก็ เปน อย่าง หนึ่ง แต่ มี อาการ เปน อย่างเดียว กัน ทั้ง นั้น ที่ หลัง เยื่อไนยน์ ตา ต่อ เข้าไป ยัง มี แก้ว ฉาย อีก ชั้น หนึ่ง สำหรับ ส่งแสง สว่างเข้าไปให้ถึง ที่มืดใน ที่ สุด ดวง ตา ข้างใน อีก ที่ หนึ่ง ใน ที่ นี้เปน ฝา สำหรับ รับ เงา รูป ต่าง ๆ ที่ไนยน์ ตา เราเหนให้เข้าไป ปรากฎ อยู่ใน นั้น เหมือน กับเงา กระจก ส่อง ผิด กันแต่ ที่ เงา กระจก ตาม ธรรมดา รูป ภาย นอกโต เล็ก เท่าใด ก็ปรา กฎ เท่า นั้น แต่ กระจกไนยน์ ตา ของ เรา ย่นเงา รูป อื่นให้เล็ก ลงได้มาก

ถึงกระนั้น แม้ว่าไนยน์ตา เราเหน รูป อะไร จะเปน รูป สัตว / เรือน } ก็ดี ฤๅ รูป แม่น้ำ แล ป่าไม้ อันใหญ่ กว้าง ก็ดี เงา รูป ของ ซึ่ง ปรากฎ กับ ไนยน์ ตา ของ เรา ทุก ๆ อย่าง ก็ ย่น เล็ก ลง เข้าไป ติด อยู่ไนยน์ ตาเรา ทั้งสิ้น

ส่วน ว่าเส้น ประสาท สำหรับ จะได้ นำความ แต่ไนยน์ ตาไป ถึง สมอง ดัง พรรณา มา แล้วข้าง ต้น นั้น ก็เปน กิ่ง ก้าน มา ต่อ ติด กับข้าง หลัง ของไนยน์ ตา เหมือน หนึ่ง เปน ผู้ คอย ดู รูป ซึ่ง กระจก ฉาย เข้าไป ปรากฎ ไว้ เมื่อ เหนอย่างไร แล้ว ก็ รีบ ไป แจ้ง ต่อ สติโดยทันที่ ส่วน ว่าคิ้ว ของ คน เรา ซึ่ง อยู่ เหนือ ไนยน์ ตา นั้น ที่ จะ ว่าไม่ มี ประโยชน์ เลย ก็ไม่ ได้ เพราะ เปน ของ สำหรับ ป้อง กัน จะ มิให้เหื่อ ฤๅ น้ำ ซึ่ง จะ ไหล ลง มา ทาง หน้าผากไหล ซึม เข้าไป ถึงไนยน์ ตาได้ ฉันใด เปรียบ เหมือน เรือน เรา ที่ มี บัง สาย สำหรับ กันฝุ่น ประโยชน์ ก็ มิได้ ผิด กัน กับ คิ้ว นั้น เลย ฝ่าย ว่า หนัง ก็ มี ประโยชน์ เช่น กับ บาน น่า ต่าง ชั้น นอก ของ เรือน ที่ เรา อยู่ เพราะ ว่าเมื่อ เวลา เรา นอน ก็ ดี ฤๅ ฝน ตก ฟ้า ร้อง ก็ ดี ฤๅ เมื่อ เวลา ที่ มี ละออง อันโสโครก ปลิว มา ก็ ดี เรา ก็ ปิด บาน น่า ต่าง เพื่อ ว่า จะ ป้อง กัน อันตราย อัน จะ มี มา ทาง น่า ต่าง นั้น ความ อุประมา นี้ ฉันใด หนัง ตา ของ เรา ก็ไม่ ได้ ผิด นั้น เลย เพราะ เวลา เรา นอน เรา ก็ หลับ ตา เวลา อันตราย สิ่งไร มี มาใกล้ ตา เรา ก็ พริบ ตา เวลา ผง ธุลี ปลิว มา เรา ก็ พริบ ตา ที่ เปน ดัง นี้ เพราะ เหตุไร เล่า แท้ จริง ก็ เพราะ จะ ป้อง กัน มิให้ แก้ว ตา เปน อันตราย ด้วย เหตุ ต่าง ๆ เท่า นั้น เพราะ ฉนั้น จึง เปน สิ่ง ควร อุประมาได้ กับ บาน น่า ต่าง เรือน ของ เรา

ความอัศจรรย์ใช่แต่เท่านี้ ยังมีขนตาเปนเครื่องป้องกันฝุ่นแลลอองอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้าแม้ว่าเครื่องป้องกันเหล่านี้ไม่ป้องกันปล่อยให้ฝุ่นฤาผงอันใดเข้าไปถึงในยน์ตาได้คราวนี้ต้องตกเปนน่าที่ของน้ำตาจะต้องออกมาชำระล้างให้หมดจด ธรรมดาว่าน้ำตาโดยปรกติก็ย่อมมีอยู่แต่ภอรักษาให้ในยน์ตาชุ่มชื่นอยู่เท่านั้น ต่อมีเหตุการเกิดขึ้นกับในยน์ตา จึ่งได้มีออกมามากกว่าปรกติที่ออก ของน้ำตานั้นมีหลอดอยู่ที่เหนือลูกตาแห่งหนึ่ง โดยปรกติน้ำตาออกมาทางนี้เสมอ เมื่อชำระในยน์ตาให้ชุ่มชื่นอยู่เสมอ แล้วที่เหลือใช้ก็ไหลลงทางท่ออีกแห่งหนึ่งอยู่ริมจมูก แม้ว่าเราร้องไห้ก็ดีฤาผงเข้าตาก็ดี น้ำตาก็ไหลออกมากเกินที่ใช้เปนปรกติ จะไหลลงทางท่อไม่ทันจึ่งได้ล้นออกมานอกในยน์ตา

ว่าด้วยเสียง

คุณของอินทรียคือในยน์ตาของเรา อันเปนเครื่องสำหรับรับแสงสว่างเปนเหตุแล้วจึ่งได้เหนรูปสิ่งต่าง ๆ อันเปนผลจากเหตุนั้นฉันใด ฝ่ายว่าอินทรียอีกอย่างหนึ่ง คือหูของเราก็เปนเครื่องสำหรับรับความกระเทือนของอากาศเปนเหตุแล้ว จึ่งได้ยินเสียงต่าง ๆ เปนผลจากเหตุฉันนั้น

ที่ว่าเสียงนั้นคืออะไรเล่า แท้จริงธรรมดาว่าเสียงทั้งปวงก็ย่อมปรากฏได้ เพราะความกระเทือนของอากาศเท่านั้น เหมือนหนึ่งเมื่อเราตีระฆังอันใหญ่ แล้วเอามือมาอังไว้ที่ข้าง ๆ ปากระฆัง

เรา ก็ รู้ ศึก ได้ ว่า ระฆัง นั้น กระเทือน ความ กระเทือน อันนี้ กระทบ อากาศ ต่อ ๆ กัน ออกไป โดย เร็ว เหมือน ดัง ลูก คลื่น เมื่อ ถึง หู เรา ก็ กระทบ แก้ว หู เรา จึ่ง ได้ ยิน เปน เสียง ระฆัง ก็ แต่ ที่ เสียง แล่น ไป นั้น ถ้า ยิ่ง ไกล ออกไป ก็ ยิ่ง เบา ลง ทุก ที เพราะ ความ กระเทือน กระทบ กัน เบา ลง ทุก ที จน กระทั่ง เสียง นั้น เงียบ ไป เหมือน ดัง เรา เอา ก้อน ศิลา ทุ่ม ลง ไป ใน น้ำ ๆ นั้น ก็ เปน ระลอก กระทบ กัน เปน วง ออกไป ยิ่ง ไกล ออกไป ลูก ละลอก ก็ ยิ่ง เล็ก เข้า ทุก ที เมื่อ หมด แรง ละลอก แล้ว น้ำ นั้น ก็ นิ่ง แน่ เปน ปรกติ ความ อุประมา ด้วย ละลอก นี้ ฉันใด เสียง อัน แล่น ไป เพราะ ความ กระ เทือน ของ อากาศ ก็ เช่น กัน เปน แต่ ผิด กัน ที่ ละลอก กระทบ กัน ออกไป แต่ ข้าง ๆ โดย รอบ ตัว แต่ อากาศ กระทบ ออกไป โดย รอบ ทั้ง ข้าง บน / ล่าง แล ข้าง ๆ ด้วย

ใน ความ ดัง อธิบาย มา แล้ว คือ ที่ ว่า เสียง แล่น เพราะ ความ กระ เทือน ของ อากาศ นั้น จะ ชัก พยาน มา อ้าง ให้ เหน ชัด อย่าง หนึ่ง คือ เมื่อ ขณะ ยิง ปื่นใหญ่ ใน ที่ ไกล จาก ตัว เรา ระยะ ทาง กำหนด เสมอ สัก ๕๐ เส้น เรา คอย แล ดู ปืน นั้น อยู่ ก็ จะ ได้ เหน ควัน พลุ่ง ออกไป จาก ปาก กระบอก ก่อน ครู่ หนึ่ง จึ่ง ได้ ยิน เสียง ต่อ ภาย หลัง ก็ ถ้า เรา อยู่ ใกล้ ปืน นั้น ก็ จะ ได้ เหน ควัน แล ได้ ยิน เสียง พร้อม กัน ที เดียว ที่ เปน ดัง นี้ เพราะ เหตุ ใด แท้ จริง ก็ เพราะ เสียง เดิน ด้วย ความ กระเทือน ของ อากาศ ธรรมดา ว่า เมื่อ ยิง ปืน ควัน แล เสียง ก็ ย่อม ออก พร้อม กัน เว้น แต่ ถ้า เรา อยู่ ไกล เสียง จึ่ง เดิน มา ถึง เรา ช้า

อีก อย่าง หนึ่ง ที่เรา เรียก กัน ว่า ที่ก้อง นั้น ก็ใช่ขึ้นไกล เพราะ มี กำแพง ฤๅภูเขา บัง อยู่ เมื่อ เรา ตโกน ฤๅ ตี ฤๅ ทำเสียงให้ เกิดขึ้น ด้วย อย่างใดก็ดี เสียง ซึ่ง กระทบ อากาศ แล่นไป กระทบ กำแพง ฤๅ ภูเขา ซึ่งเปน ของ แท่ง ทึบ นั้น เข้า โดย ว่าแรงเสียง นั้น มี อยู่ ก็ดี แต่ จะ แล่น ทลุ ของ ทึบ นั้นไปไม่ได้ จึ่ง ต้อง กระทบ กระท้อน กลับ มา ทาง เรา อีก ที หนึ่ง เหมือนดังเรา คว้าง มนาวไปให้ ถูก กำแพง ด้วย กำลัง แรง ลูก มนาว นั้น ก็ คง กระท้อน กลับ ออก มา อีก ที หนึ่งเหมือน กัน

อีก อย่าง หนึ่ง ถ้า มี ท่อ สักเส้น หนึ่ง ที่ ตรง ปาก ท่อข้าง นี้ให้ ภอ ดี กับ ปาก เรา แล พูดไป ทาง ปาก ท่อ แต่ เบา ๆ คน ที่ คอย ฟัง อยู่ ทาง ปาก ท่อ ข้างโน้น ก็ได้ ยิน ถนัด ที่เปน ดังนี้ก็เพราะ เสียง ซึ่ง ออกไป จาก ปาก เรา ติด ท่อ กันไม่ให้แพร่ไปโดย รอบรวมแรง ของเสียงนั้น ให้แล่นไป แต่ใน ท่อ นั้น ทาง เดียว เหมือน ดัง ถ้า จะ เทน้ำลง บน ของ แบน มี ชาลาเปน ต้น น้ำนั้น ก็ จะไหลซึม ซาบไป ตาม ที่ ต่าง ๆ ก็ ถ้าเรา เทน้ำนั้น ลงใน ท่อ ๆ กันไม่ให้ น้ำรั่วไป ทาง อื่น น้ำก็ คง ต้อง ไหลไป ตาม ท่อ แต่ทาง เดียว

ข้อ ความ ทั้งปวง ดัง แสดง มานี้ ก็เปน อุประมาแล อุประไมย์ให้ เหน ชัด เนื้อ ความ นั้น ได้ เมื่อ จะ กล่าว ถึง สันฐาน ของ หู ก็ มี ส่วน ต่าง ๆ เหมือน กับไนยน์ตา คือใบ หู อัน อยู่ ภาย นอก นั้น ก็เปน กรวย สำหรับ คอย จับเสียง ซึ่ง แล่น มาให้รวม ลงไปใน ช่องหู ใน ช่อง หู นั้น มีเยื่อขึง อยู่ ชั้น นอก สำหรับ รับ ความกระเทือน ชั้น หนึ่ง แล้ว ความ กระเทือน นั้น ก็แล่นไป ตาม กระดูก เล็ก ๆ ซึ่ง มี อยู่ ต่อ นั้นไป

สี่ห่อน แล้ว จึ่ง ถึง เยื่อ ซึ่ง ขึง อยู่ ข้างใน ซึ่ง ปิด ช่อง หลอด มี น้ำ อยู่ ข้างใน

ความ กระเทือน อันนี้ เปน ทุก ๆ คราว ที่ เรา ได้ ยิน เสียง ใด ๆ มี ระฆัง เปน ต้น ฝ่าย ว่า เส้น ประสาท ก็ เรี่ย ราย ลง มา ติด กับ แก้ว หู เหมือน กัน เมื่อ ความ กระเทือน ภาเสียง อันใด เข้าไป กระทบ ถึง น้ำ ที่มี อยู่ใน หลอด แล้ว เส้น ประสาท ก็ ภาเสียง นั้นไป ถึง สติ ดัง กล่าว มาแล้ว ข้าง ต้น แต่ ธรรมดา ความ กระเทือน ของ อากาศ ที่ภา เสียง มาถึง หู เรานั้น จะได้ ภาเสียง ซึ่ง เกิด ขึ้น หลาย ๆ คราว ให้ กระ ทบ หูใน คราว เดียว กัน นั้น หามิได้ เสียง มา ที หนึ่ง ก็ กระทบ ทีหนึ่ง คือ เหมือน หนึ่ง กลอง ละคร ที่ ตี รัว ฤๅ ตี เชิด ดังนี้ ถึงโดย ว่าตี จังหวะ เร็ว ที่สุด เรา ก็ได้ ยิน ตาม จังหวะ เขา ตี ที่เรา จะได้ ยิน เสียง นั้น เปน พืดไป ดัง เปิด แตร่ เรือไฟ นั้น หามิได้ เพราะ ดังนั้น จึ่งได้ ว่า ความ กระเทือน ของ อากาศ ซึ่ง ภาเสียง มา นั้น มา คราว หนึ่ง ก็ กระ ทบ หู คราว หนึ่ง ดัง แสดง มาแล้ว

อีก ประการ หนึ่ง ความ ชำนาญ ของ หู แลไนยน์ ตา ทั้ง ๒ อย่าง นี้ แม้ ว่าได้ สังเกต แล ฝึก หัด ก็ ยิ่ง ดี ขึ้น กว่า ปรกติ มาก เหมือน หนึ่ง เขา ว่า แขก อยู่ บ้าเมือง อเมริกัน ข้าง เหนือ จำพวก หนึ่ง คน พวก นี้ ชำนาญ ใน การ ฟังนัก แม้ว่า ได้ฟัง แต่ ฝี ท้าว คน เดิน ก็ รู้ ว่า เปน พวก ของ ตัว แลไม่ใช่ พวก ของ ตัว คน เช่น เรา คุ้น เคย อยู่ กับ บ้านเมือง ที่ ผู้ คน อึก กระทึก ครึกโครม ดังนี้ แม้ว่า จะให้ ไป ยืน

อยู่ กับ แขก พวก นั้น เรา ก็ คง จะ ไม่ ได้ ยิน ผี ท้าว ที่ แขก พวก นั้น สังเกต ได้ นั้น เลย ทีเดียว ฝ่าย ว่า สัตว บาง จำ พวก มี กระต่าย เปน ต้น สัตว เหล่า นี้ มีใบ หู ยาว มาก แล หมุน ไป ได้ หลาย ทาง เปน ประโยชน์ ที่ สัตว จำพวก นั้น จะ ต้อง ป้อง กัน รักษา ตัว เพราะ อาไศรย หู เปน เครื่อง สดับ กรับ ฟัง เสียง ศัตรู ของ ตัว ว่า จะ มา ทาง ทิศใด

ว่า ด้วย อินทรีย ทั้ง ๓ กลิ่น รศ สำผัศ

บัดนี้ จะได้ พรรณาถึง ฆานะ อินทรีย์ คือ จมูก อัน เปน เครื่อง รับกลิ่น ต่าง ๆ ให้ ปรากฏ กับ ตัว เรา แท้ จริง อัน ว่า จมูก ของ มนุษย แล สัตว เดียรฉาน จะได้ มี ส่วน ต่าง ๆ ประกอบ กัน ดังในยน์ตาแล หู นั้น หา มิได้ เปน แต่ ปลาย เส้น ประสาท ดัง ว่า มา แล้ว ข้าง ต้น มา ต่อ ติด ตาม ช่อง จมูก แม้ ว่า กลิ่น อัน ใด เข้า ไป ถึง ช่อง จมูก เส้น ประ สาท นั้น ก็ นำ ขึ้น ไป ถึง สติ ดัง แสดง มา แล้ว ใน อินทรีย อื่น ๆ

ก็ แต่ ควร พิศวง อยู่ ด้วย กลิ่น ของ สิ่ง ของ ต่าง ๆ นักปราช ทั้ง หลาย ได้ พิจรณา เหน ชัด ว่า กลิ่น ทั้งปวง เปน ประมาณู อัน เลอียด ออก จาก สิ่ง ของ อัน เปน เหตุ ก่อ ให้ เกิด กลิ่น นั้น แล้ว ปลิว ผสม มา กับ อากาศ รน มา ต้อง เส้น ประสาท ใน จมูก เรา เรา จึ่ง รู้ ว่า กลิ่น นั้น หอม แล เหม็น

ความ อัศจรรย์ ใช่ แต่ เท่า นั้น ประมาณู ของ กลิ่น ดัง กล่าว มา แล้ว คง จะ ต้อง เล็ก แล เบา ที่ สุด จึ่ง ปลิว มา ได้ ใน อากาศ ไม่ จม ลง ยัง แผ่นดิน อีก ประการ หนึ่ง เหมือน ดัง ชมด เชียง ถ้า จะ เก็บ ไว้

ให้นาน ก็ คง ยัง มี กลิ่น ออก มา ถึง โดย ว่า ระ เอา มา ชั่ง สอบ กับ น้ำ หนัก เมื่อ แรก เอา มา เก็บ ไว้ ก็ ระ ไม่ ใคร่ ระ เบา ไป กว่า นั้น ด้วย ข้อ พยาน อัน นี้ จึ่ง เหน ชัด ว่า กลิ่น ที่ เปน ประมาณู ลอย อยู่ ใน อากาศ คง ระ เปน ของ เบา แล เลอียด ที่สุด

ฝ่าย อาการ ที่ คม กลิ่น ของ สัตว บาง จำพวก มี ช้าง แล เนื้อ กวาง เปน ต้น สัตว เหล่า นี้ รู้ จัก กลิ่น ดี กว่า คน เรา มาก แม้ ว่า ได้ กลิ่น คน ฤๅ กลิ่น สัตว ร้าย แต่ ไกล ก็ รีบ รัด ป้อง กัน อันตราย เพราะ ฉนั้น พวก พราน ที่ ยิง สัตว เหล่า นั้น จึ่ง ต้อง ถือ วิธี หมอบ ค้อม ลง ทาง ใต้ ลม เพื่อ ระ มิ ให้ ลม พา เอา ลออง ประมาณู กลิ่น ของ ตัว ไป ทาง สัตว เหล่า นั้น อยู่

ว่า ด้วย รศ

ใน ส่วน ว่า ชิวหา อินทรีย์ คือ ลิ้น อัน เปน เครื่อง รับ รศ ทั้งปวง ให้ ปรากฏ กับ ตัว เรา นั้น ก็ เปน ทำนอง เดียว กับ จมูก เพราะ ปลาย เส้น ประสาท มา ต่อ อยู่ ที่ ลิ้น โดย มาก แม้ ว่า เรา ระ กิน อาหาร สิ่ง ไร พอ อาหาร นั้น กระทบ ลิ้น เส้น ประสาท ก็ รู้ สึก ว่า เปน รศ

- เปรี้ยว
- หวาน
- จืด
- เคม
- ขม

ประการ ใด อินทรีย์ นี้ มี ประโยชน์ ที่ แล เหน ง่าย ๆ ก็ คือ ที่ สามารถ ระ เลือก รศ อาหาร กิน ได้ ตาม ที่ พอ ใจ

ว่าด้วย สำผัศ

อินทรีย ที่เคารพ ๕ กล่าว คือ เครื่อง ทำให้รู้ศึก ความ สำผัศ ถูก ต้อง ความ ร้อน เย็น แล สิ่ง ของ อ่อน แขง ต่าง ๆ นั้น จะได้เปน ตำแหน่ง แห่ง หนึ่ง เฉพาะ เหมือน ดัง อินทรีย์ ทั้ง สี่ ที่ กล่าว แล้ว นั้น หาไม่ เพราะเหตุว่า ความรู้ ศึก ด้วย ถูก ต้อง นี้ สามารถ จะเปนได้ ทั่ว ทั้ง สรรพางค์กาย สัก แต่ว่าเส้น ประสาท มี ติด ต่อ ไป ถึง ที่ใด ความรู้ ศึก ก็ มี จน ถึง ที่นั้น เพราะ ฉนั้นใน ที่นี้ เปน แต่ จะ อธิบาย ด้วยเส้น ประสาท อัน ต่อ ติด สนิท กับ หนัง นั้น ประกอบ ความรู้ศึก เพราะ ถูก ต้อง ของ ทั้งปวง ดัง กล่าว แล้ว

เส้น ประสาท ที่ติด ต่อ กัน ตลอดไป ทั่ว ทั้ง กาย เรา จะได้ต่อ ออก มา จน ถึง หนัง ชั้น นอกนั้น หา มิได้ แท้ จริง หนัง ของ คน เรา มี เปน สอง ชั้น คือ หนัง ชั้น นอก ที่ หุ้ม กาย นั้น ชั้น หนึ่ง หนัง ชั้นใน ที่ เรียก ว่า หนัง กำพร้า อีก ชั้น หนึ่ง เส้น ประสาท มา ต่อ เพียง หนัง กำพร้า เท่า นั้น ถ้าแม้ว่าคน เรา จะ มีแต่เพียง หนัง กำพร้า ชั้น เดียว ก็ คง ถูก ต้อง สิ่งใดไม่ได้ โดย ที่สุดความ เย็น ร้อน ของ อากาศ ก็ คง เหลือ ที่ จะ ทน ทาน โดย ว่าหนัง กำพร้า อยู่ใกล้ ชิด กับ เส้น ประสาท มาก ก็ คง จะ เจ็บแสบ อยู่ เสมอ เพราะ ฉนั้น จึ่ง ต้อง อาไศรย หนัง ชั้น นอก เปน เครื่อง ป้อง กัน อีก ชั้น หนึ่ง

หนัง ชั้น นอก ของ คน เรา ที่ ปลาย นิ้ว มือ เปน บาง มาก กว่า แห่ง อื่น เมื่อ มือ ถูก ต้อง ของ สิ่ง ใด จึ่งได้ รู้ ศึก อาการ ของ สิ่ง ของ นั้น ว่า

เย็น
ร้อน
อ่อน
แขง

เปน กัน ดี กว่า หนังใน ที่อื่น ๆ แต่สัตว เดียรฉาน ทั้งปวง ไม่ มีเครื่อง สำหรับ รับ ความ ถูก ต้อง ดีเท่ากับ นิ้ว ของ คน เรา เลย เหมือน ดัง กีบ ม้า เปน ต้น ก็น่า ที่ จะ ไม่ มีเส้น ประสาท เดิน ลง ไป ถึง แต่ สัตว ทั้งปวง มัก จะ อาไศรย ริมฝี ปาก แล ลิ้นใช้เปน เครื่อง รับ ความ ถูก ต้อง แต่ ยังมี แปลก ออก ไป บาง อย่าง คือ เหมือน หนึ่ง ช้าง ก็ย่อมใช่ งวง แล แมวใช้ หนวด เปน เครื่อง ถูก ต้อง

ฝ่าย ว่า แมลง ต่าง ๆ มีแมลง วันเปน ต้นก็มี ขา อยู่ ริม ศีศะ คู่ หนึ่ง สำหรับ รับ ความ ถูก ต้อง เหมือน กัน ที่ กล่าว มา ด้วยเครื่อง รับ ความ ถูก ต้อง ของ สัตว ต่าง ๆ นั้น ใช่ จะ ว่าผิว หนัง แล กาย ตัว ของ สัตว ไม่ เปน เครื่อง รู้ ศึก รับ ความ ถูก ต้อง ได้ นั้น หา มิได้ กาย ของ สัตว ทั้งปวง ก็ รู้ ศึก ได้ เหมือน กาย มนุษย เปน แต่ มนุษย เรา ใช้ มือ สำหรับ ลูบ คลำ แต่ สัตว เหล่า นั้นต้องใช้ อวัยว อื่น ๆ คือ ลิ้น ริมฝี ปาก แล งวง เปน ต้น ตาม ถนัด ใน ชาติ ของ ตัว

(๔) ว่าด้วยโครงเรือนที่ เรา อยู่

บัด นี้ จะ ได้ แสดง ถึง กระดูก อัน ควร เปรียบ ประดุจ โครง กาย คฤห ส่วน ว่า เสาเรือน อันเปน ตัวไม้ เบื้อง ต่ำ นั้นก็ได้ แก่ กระดูก ขา ของ

เรา อันนักปราชได้จัดไว้เปน ๓ ส่วน คือ กระดูกขา ส่วนหนึ่ง กระดูกแข้ง ส่วนหนึ่ง กระดูกเท้า ส่วนหนึ่ง

ส่วนกระดูกขานั้นเปนกระดูกท่อนยาวที่สุด ที่มีในตัวของเรา ในเบื้องต่ำของกระดูกท่อนนี้ ต่อติดกับกระดูกแ ง หัวเข่า มีอาการเช่นกับบานพับน่าต่างประตูเรือน เพราะเหตุว่ากระดูกที่ต่อกันตรงข้อนั้น ให้กระดูกแข้งกระดิกมาข้างหลังแลไปข้างน่าได้แต่ ๒ ทางเหมือนกับบานพับ

ในส่วนกระดูกเท้านั้นมีกระดูกเล็ก ๆ ๒๖ ท่อนต่อติดกันเปนโค้ง ฃณะเมื่อเราเดินฤๅเราวิ่ง กระดูกเท้าที่เปนโค้งนั้นก็อ่อนลงไป จนฝ่าเท้าจดเสมอกับด้วยแผ่นดินที่เราเหยียบ ก็ถ้าแม้นกระดูกเท้าเราจะมีแต่ท่อนเดียว เวลาเราเดินก็คงจะได้ความลำบากมาก คงจะสดุดนั่นโขกนี่ เปนทำนองเดียวกับกีบม้าทีเดียว เท้าของเราเมื่อเรายืนอยู่เปนปรกตินั้น ก็ยันอยู่ด้วยส้นเท้า ที่กลางเท้าโค้งอยู่จึ่งเปนที่ป้องกันเส้นโลหิตแลเส้นประสาท ซึ่งต่อเนื่องลงมาจนถึงนิ้วเท้า

ในส่วนกระดูกอันเปนท่ามกลางตัวเรา มีกระดูก ๒๔ ท่อนต่อซ้อน ๆ กันขึ้นมา ซึ่งเราเรียกว่ากระดูกสันหลังนั้น เมื่อเวลาเราคำนับฤๅก้มตัวลง ที่หัวต่อกระดูกเหล่านี้ก็โน้มลงมา ก็ถ้าแม้นกระดูกสันหลังเราจะเปนแต่กระดูกท่อนเดียว เราก็คงจะได้ความลำบากมาก เพราะจะไม่สามารถที่จะก้มตัวเอี้ยวตัวได้

ฝ่าย ว่า ศีศะ เรา ซึ่ง รัด ว่า เปน ของ วิเสศ กว่า สิ่ง อื่น ทั่ว สรรพางค์ กาย เพราะ ว่า เปน ที่ อยู่ ของ สติ แล อินทรีย ทั้ง ๔ นั้น ก็ ตั้ง ตัว อยู่ กับ ปลาย กระดูก สัน หลัง

ฝ่าย ว่า ซี่ โครง ทั้ง ๒๔ ซี่ ซึ่ง เปน โครง อก ของ เรา นั้น ก็ ต่อ ติด มา จาก กระดูก สัน หลัง เหมือน กัน

ต่อ ไป อีก ก็ คือ กระดูก ต้น แขน กระดูก นี้ เปน กระดูก ท่อน เดียว ใน เบื้อง บน มี ที่ ต่อ ที่ ตรง หัว ไหล่ แต่ ต่อ ไม่ เหมือน กับ กระดูก เข่า กระดูก ที่ ตรง ต่อ เปน กระดูก กลม เพราะ ฉนั้น ที่ ต้น แขน จึ่ง ได้ ไกว ได้ รอบ ตัว แต่ กระดูก ปลาย แขน นั้น เหมือน กับ กระดูก เข่า ที่ เดียว เพราะ พับ ได้ แต่ ทาง เดียว เท่า นั้น กระดูก ปลาย แขน ที่ ว่า นี้ เปน สอง ท่อน ทั้ง ปลาย มา ต่อ ติด กับ ข้อ มือ ส่วน กระดูก มือ นั้น มี เปน หลาย ท่อน แต่ ที่ ข้อ แปด ท่อน ที่ ฝ่า มือ ๕ ท่อน ที่ นิ้ว มือ ๑๔ ท่อน คือ นิ้ว ละ ๓ ๆ เว้น แต่ หัว แม่ มือ มี ๒ ท่อน

ฝ่าย ว่า ฟัน ซึ่ง เปน ของ ทำนอง เดียว กับ กระดูก นั้น ไม่ งอก โต ขึ้น ได้ ตาม อายุศม์ เหมือน กับ กระดูก ทั้ง ปวง เพราะ ฉนั้น เมื่อ เด็ก ๆ โต ขึ้น กระดูก ข้าง ก็ ขยาย โต ออก แต่ ฟัน ขยาย โต ออก ไม่ ได้ คน เรา ฟัน จึ่ง ขึ้น เปน สอง คราว คือ ฟัน น้ำ นม ขึ้น เมื่อ เด็ก ๆ คราว หนึ่ง ฟัน ใหญ่ ขึ้น เมื่อ โต คราว หนึ่ง แต่ ฟัน ใหญ่ ซึ่ง ขึ้น ที หลัง นั้น ไม่ ใช่ แต่ ว่า จะ โต กว่า เก่า อย่าง เดียว มาก กว่า เก่า ด้วย มี จน เต็ม กับ กระดูก กระดูก ของ มนุษย เรา เปน ธรรมดา ย่อม อยู่ ภาย ใน มี เนื้อ แล เส้น เอ็น หนัง หุ้ม อยู่ ภาย นอก แต่ กระดูก สัตว บาง จำ พวก เหมือน หนึ่ง ปู แล

กุ้งเปนต้น เหล่านี้ ย่อม มี กระดูก อยู่ ภาย นอก ทั้งนั้น สัตวเหล่านั้น ใช้ กระดูก เหมือน ดัง เครื่อง เกราะ สำหรับ ป้อง กัน เนื้อ อัน อ่อน ของ ตัว ซึ่ง อยู่ ภายใน แต่ สัตว จำพวก นั้น ต้อง เปลี่ยน กระดอง ทุก ปี เมื่อ เวลา จะ เปลี่ยน ก็ ต้อง เที่ยว หา ที่ ซุก ซ่อน อยู่ กว่า กระดูก เก่า จะ หลุด ออก หมด แล กระดูก ใหม่ งอก ขึ้น แทน ที่ แล้ว จึ่ง เที่ยว หา กิน ได้ อย่าง เดิม

กระดูก ทำ ด้วย อะไร

กระดูก ของ มนุษย เรา แล สัตว ทั้งปวง เปน ของ ประกอบ ด้วย ธาตุ ทั้ง ๒ อย่าง คือ ธาตุ แร่ แล ธาตุ สัตว เพราะ ว่า ถ้า จะ เอา กระดูก มา ชุบ กรด อย่าง หนึ่ง ที่ เรียก ว่า มุเรียติก แล้ว ธาตุ ดิน ที่ มี อยู่ใน กระดูก นั้น ก็ จะ หาย ไป คง อยู่ แต่ กระดูก อ่อน ยุ่ย ทีเดียว ถ้า มิ ฉนั้น แม้ ว่า จะ เอา กระดูก เข้า เผา ไฟ อัน แรง กล้า ธาตุ สัตว ก็ จะ หาย ไป จะ คง อยู่ แต่ ธาตุ ดิน คือ ถ่าน นั้น ก็ แต่ ธาตุ ดิน อัน นั้นไม่ มี กำลัง จะ เกาะ กัน อยู่ ไก้ แน่น แม้ ว่า จะ ถูก เข้า ก็ จะ หัก ออก ไป โดย ง่าย

เพราะ เหตุ ดัง กล่าว มา นี้ นักปราช ทั้งหลาย จึ่ง สันนิฐาน ว่า ซึ่ง กระดูก เรา โดย ปรกติ มี อาการ อัน แขง นั้น ก็ เพราะ กำลัง ของ ธาตุ ดินให้ ปน อยู่ แต่ ใน ส่วน ธาตุ สัตว นั้นเล่า ก็ ประกอบ อาการ ให้ ติด กัน อยู่ มั่น คง คน เรา ที่ สูง อายุศม์ กระดูก มัก จะ เปราะ กว่า เมื่อ ยัง เยาว เพราะ เหตุ ว่า เมื่อ อายุศม์ ล่วง เข้าใน บริณิมวัย ธาตุ สัตว ซึ่ง มี อยู่ใน ตัว นั้น ก็ อ่อน ลง ไป ทุก ที่

อนึ่ง นักปราชได้ ตัด กระดูก คน เอา กล้อง อันมี กำลัง ส่อง ตรวจ ดูเหน เปน ช่อง เล็ก ๆ พรุนไป ทั้ง นั้น เหมือน กับ ร่าง แห จึ่งได้เหนได้ ว่า ตาม ช่อง เหล่า นี้ เปน ทาง เดิน ของ เครื่อง บำรุง เหมือน หนึ่ง อาหาร ของ กระ ดูก ตรง กัน กับ ความ อุประมา ด้วย ช่อง ใน ลำ ต้น แล กิ่งไม้ อัน เปน ทาง เดิน ของ ยางไม้ นั้น ที เดียว

ว่า ด้วยเนื้อ

บัด นี้ จะ ได้พรรณา ด้วย กล้าม เนื้อ เปน อนุสนธิ์สืบ เนื้อ ความ ต่อ ไป เนื้อ ซึ่ง เปน กล้าม อยู่ ทั่ว สรรพางค์ กาย เรา อัน ปรากฏ ด้วย รูป พรรณ ล่ำ สัน แล พึ่ ผอม ของ มนุษย เรา ธรรมดา ว่า เนื้อ ใช่ จะ มี คุณ แต่ ประกอบ ให้เปน ดั่ง ว่า แล้ว เท่า นั้น หามิได้ แท้ จริง เนื้อ นั้น เปน ของ ยืด ออก แล หด เข้าได้ เช่น กับ ยาง ลบ หนังสือ แล มีเอนผูก รัด อยู่ กับ กระดูก เพราะ ฉนั้น เมื่อ เวลา เนื้อ ย่น เข้า ฤๅ ยืด ออก จึ่ง ดึง เอน ซึ่ง ผูก ติด อยู่ กับ กระดูก ๆ ก็ไหว ตาม มา จึ่งได้ ปรากฏ เปน อาการ อัน ไหว กาย ของ มนุษย เรา ความ ข้อ นี้ จะ ชัก ตัว อย่าง มา ให้ เหน คือ เหมือน หนึ่ง เมื่อ เรา ประสงค์ จะ ยก มือ เรา มา จับ ศีศะ เรา เปน ต้น ใน ขณะ นั้น กล้าม เนื้อ ที่ ต้น แขน ของ เรา ก็ ย่น เข้า ดึง ปลาย แขน ให้ งอ เข้า มา ถ้า แม้ ว่า เรา ประสงค์ จะ เหยียด แขน คืน ออกไป กล้าม เนื้อ อีก สำรับ หนึ่ง ซึ่ง อยู่ ด้าน หลัง ตรง กับ กล้าม เนื้อ ที่ กล่าว แล้ว ใน ก่อน ก็ ย่น เข้า ถึง ปลาย แขน ให้ เหยียด ออก ไป ด้วย อาการ ดังนี้ คน เรา จึ่ง

มี กล้าม เนื้อ เปน คู่ ๆ โดย ปรกติ กล้าม หนึ่ง สำหรับ ให้ กระดูก พับ ไป ทาง หนึ่ง อีก กล้าม หนึ่ง สำหรับ ให้ กลับ มา

นักปราช ทั้งหลาย เมื่อ ได้ ตรวจ โดย เลอียด แล้ว จึ่ง ได้ ตั้ง ลง เปน ตำราว่า คน เรา โดย ปรกติ ทั่ว ทั้ง ตัว มี กล้าม เนื้อ ประมาณ ๕๕๐ กล้าม คือ ๒๗๕ คู่ เปน เครื่อง สำหรับ ประกอบ ใน การ ไหว กาย ของ เรา แม้ แต่ ว่า กระดูก เปล่า ๆ ก็ ไม่ สามารถ จะ ไหว ไป ดัง งอ แขน แล เหยียด แขน นั้น ได้ ถึง ว่า อวัยว ใน ร่าง กาย ของ เรา บาง แห่ง ที่ ไม่ มี กล้าม เนื้อ ภอ สม ควร ที่ นั้น ก็ ไม่ สามารถ จะ กระดิก ได้ แต่ โดย ลำพัง เพราะ ฉนั้น คุณ ของ กระดูก แล กล้าม เนื้อ ประกอบ กัน จึ่ง เปน ประโยชน์ ใน อาการ ของ มนุษย ทั้งปวง

กล้าม เนื้อ ทั้งหลาย ดัง แสดง มา แล้ว ฉนั้น แม้ ว่า จะ อธิบาย ให้ เลอียด ออก ไป อีก ก็ ควร เปน ที่ พิศวง ยิ่ง นัก เหมือน หนึ่ง แต่ เพียง ว่า เรา จะ ยืน ตั้ง ตัว ให้ ตรง เท่า นี้ ก็ ต้อง ใช้ กล้าม เนื้อ เปน กำลัง เหนี่ยว รั้ง ค้ำ จุน ประมาณ ถึง ๑๕ กล้าม เมื่อ เวลา เดิน ต้อง ใช้ ถึง ๒๐๐ กล้าม อีก ไนย หนึ่ง เวลา เรา หายใจ ที หนึ่ง ก็ ต้อง ใช้ กล้าม เนื้อ ให้ กระดิก ไป ไม่ น้อย กว่า ๓๐๐ กล้าม แท้ จริง กล้าม เนื้อ ของ เรา ถ้า จะ ว่า มี อาการ อัน กระดิก แล เหนี่ยว รั้ง ค้ำ จุน ร่าง กาย อยู่ ทุก ขณะ เหมือน ดัง ตัว เหล็ก ใน เครื่อง จักร เครื่อง ไกยกล ต่าง ๆ มี นาฬิกาพก เปน ต้น อัน เดิน อยู่ เสมอ นั้น ก็ ว่า ได้ เครื่อง จักร เครื่อง ไกยกล ต่าง ๆ ยัง ต้อง มี เวลา อยุด เวลา แก้ แต่ เนื้อ ใน ร่าง กาย ของ เรา เดิน อยู่ ใช้ การ ไม่ มี เวลา อยุด ตลอด ชั่ว ชีวิตร คน ดัง นี้ ก็ ควร เหน ว่า เปน ของ ปลาด อัศจรรย์ ยิ่ง

กว่าเครื่อง จักร ทั้งปวง อันเปน ของ สำเร็จได้ เพราะ ความ คิด คน เรา นั้น เปน หลาย เท่าพัน ทวี

ว่าด้วย มือ

บัดนี้ จะ พรรณา ถึง อวัยว อัน ควร พิศวง อีก อย่าง หนึ่ง อวัยว อัน นี้ ใช่อื่นไกล กล่าว คือ มือ ของ เรา นี้เอง

จะ ขอ ถาม ว่าสิ่งไร ที่มือ ของ เราไม่ได้ทำ แลสิ่งใด ที่มือไม่ได้ทำให้เปนประโยชน์ กับ ร่าง กาย นั้น มี อยู่ บ้าง ฤๅไม่ ความข้อนี้ จะ อธิบายให้เหน ชัดได้ โดย ง่าย แม้ว่า จะ เอา ดาบ อัน คม กล้าให้ มือถือ มือ ก็คง จะ สามารถใช้ ดาบ อัน นั้น ฟาด ฟัน แล ป้องกัน มิให้ข้าศึก ทำ อันตราย กับร่าง กาย ของ เราได้ ถ้ามิ ฉนั้น เอา คันไถ ให้มือ ถือ มือก็ คง ถือ คันไถ นั้นไถ นาให้เกิด เปน พืชน์ผลเลี้ยง ร่าง กายได้ ฤๅ จะ ลอง เอา กระจับปี่ให้มือ ถือ มือ นั้นเอง ก็ คง จะ คิด ให้เปน เพลง อันไพเราะ ให้เปน ที่เพลิดเพลิน เจริญใจ ของ ตัวได้ ใช่แต่เท่านั้น แม้ว่า จะ เอา ปากไก่ ฤๅ ดินสอให้มือถือ มือ นั้น ก็คง สามารถ จะ เขียน ด้วย ถ้อย คำ แสดง สุข / ทุกข์ แล ความ ปรารถนา ของ ตน เปน อุปการ คุณ เกื้อ กูล แก่ร่าง กายให้เปน ประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง ความ อัศจรรย์ ใน คุณ ของ มือ มนุษย ดัง กล่าว มาแล้ว นี้ ควร เหนได้ ว่าเปน ของ อัศจรรย์ ยิ่ง กว่าเครื่อง จักร ไกษกล ซึ่ง จัดว่าเปน ของ วิเสศ ทั้งปวง เพราะ เหตุว่าเครื่อง จักรเหล่านั้น ก็ ย่อม สำเร็จเพราะ

มือ คน อย่าง หนึ่ง อีก ประการ หนึ่ง เครื่อง จักร ซึ่ง เปน ของ สำหรับ ทำ การ อันใด แม้ว่า จะ เปน ของ สำหรับ ทำได้ แต่ อย่าง เดียว ฤๅ สอง อย่าง ก็ ดี ยัง ต้อง มี ตัว เหล็ก ต่างๆ ท่อน น้อย ท่อน ใหญ่ ประกอบ กัน รน เปน เครื่อง จักร โต ใหญ่ มี น้ำ หนัก มาก ฝ่าย มือ ของ เรา เปน ของ เล็ก มี แต่ นิ้ว ๕ นิ้ว เท่า นั้น ยัง สามารถ ทำ การ ได้ หลาย อย่าง ยิ่ง กว่า คุณ ของ เครื่อง จักร แม้ว่า ๒ เครื่อง ๓ เครื่อง ผสม กัน ก็ ดี ความ ข้อ นี้ ให้ พึง พิจรณา ดู เหมือน หนึ่ง เมื่อ เรา ใส่ ลูก ดุม เสื้อ ของ เรา ๆ ก็ ใช้ นิ้ว มือ เพียง ๓ นิ้ว เท่า นั้น ก็ ถ้า จะ คิด เครื่อง จักร เครื่อง กล ให้ ใส่ ลูก ดุม เสื้อ ได้ เหมือน หนึ่ง มือ เรา ก็ คง จะ ต้อง เปน จักร ใหญ่ โต แล จะ ใส่ ลูก ดุม ไม่ ได้ ดี เหมือน มือ เรา ด้วย ความ ทั้ง ปวง นี้ ฉันใด ก็ ควร เหน ได้ ว่า มือ เปน เครื่อง จักร อัน วิเศษ ประเสริฐ กว่า จักร ทั้ง ปวง ด้วย เหตุ เปน หลาย ประการ ดัง กล่าว มา แล้ว

อีก ประการ หนึ่ง อินทรีย์ ทั้ง ๕ ดัง พรรณา มา ข้าง ต้น นั้น ก็ นับ มือ ว่า เปน ของ เนื่อง อยู่ ใน อินทรีย์ อัน หนึ่ง เพราะ เปน สิ่ง สำคัญ สำหรับ รับ สำผัศ ความ ถูก ต้อง ยิ่ง กว่า อวัยวะ อื่น ๆ ถ้า จะ ว่า ด้วย สิ่ง อัน ประกอบ ให้ เปน มือ ของ เรา ก็ ควร เปน ที่ พิศวง ได้ อีก เพราะ กล้าม เนื้อ ที่ มือ มี อยู่ แต่ น้อย ไม่ เหมือน กับ แขน ขา ที่ อื่น ๆ กล้าม เนื้อ ใหญ่ สำหรับ ที่ จะ ถึง กระดูก นิ้ว มือ ให้ กำ แล ให้ เหยียด นั้น อยู่ ที่ แขน มี เส้น เอน อัน ยาว ล่าม ตลอด ลง มา ถึง ปลาย นิ้ว ก็ ถ้า แล กล้าม เนื้อ อัน นั้น จะ มา มี อยู่ ที่ น่า มือ ฤๅ หลัง มือ ก็ ดี ก็ จะ ลำบาก กับ ร่าง กาย มาก เพราะ เมื่อ กระทบ กระทั่ง กับ สิ่ง ใด ก็ จะ ชอก

ช้ำ ปวด เรีบ ยิ่ง นัก ถึง กล้ามเนื้อ ที่ เท้า ของเรา ก็ เปน อย่าง เดียว กับ มือ เหมือน กัน คือ กล้าม เนื้อ ใหญ่ ขึ้น อยู่ เสีย ที่ น่อง เพราะ ฉนั้น เท้า จึ่ง ได้ แขง แรง ทน ทาน ถึง จะ กระทบ กระทั่ง อันใด ก็ไม่ เหมือน กับ ที่ แขน ขา

ว่า ด้วย นอน หลับ

ในที่นี้ จะ ขอ ถาม ว่า ที่ คนเราต้อง นอน ต้องหลับ นั้น เพื่อ ประโยชน์ อันใด ความ ที่ หลับ มี คุณ กับ ร่าง กาย อย่างไร ความ อธิบาย ใน คำ ถามอันนี้ แม้ ว่า จะ ให้ผู้ ที่ไม่ มี ความ รู้ ตอบ ก็ คง จะ ตอบ ได้ แต่ ว่า ความ ที่ หลับ เปน การ บำรุงให้ มี ความ สบาย หาย เหน็ด เหนื่อย แล ง่วง นอน เท่า นั้น คำ ตอบ ดังนี้ ก็ เปน ความ จริง อยู่ ก็ แต่ หา ถูก ต้อง ถ้วน ถี่ ตาม ความ ที่ จริง แท้ นั้นไม่ แท้ จริงเหมือน หนึ่ง จักร แล เครื่องไก กลต่าง ๆ มี เรือไฟ เปน ต้น เมื่อ เปิด เครื่อง จักร ให้เดิน ให้ หมุน ไป สิ้น กำหนด เวลา เท่า นั้น แล้ว ก็ ต้อง จำ เปน หยุด พัก เครื่อง จักร นั้น ซ่อม แซม แก้ไข ให้ บริบูรณ์ แล้ว จึ่ง เปิด จักร ใช้ การ ต่อไป ถ้า ไม่ ทำ ดัง นั้น เครื่อง ก็ คง จะ สึก หรอ งาน ชำรุด ทรุด โทรม ไป โดย เร็ว

ความ อุประมา ข้อ นี้ ฉันใด ซึ่ง คน เรา ต้อง นอน ต้อง หลับ นั้น ก็ เปน การ พัก แล บำรุง ซ่อม แซม เครื่อง จักร ภายใน กาย ของ เรา เช่น กัน คือ เหมือน หนึ่ง เวลา เรา ตื่น อยู่ สติ แล อินทรีย์ ทั้ง ๕ ก็ ย่อม มี น่า ที่ ประกอบ การ ของ ร่าง กาย อยู่ ทุก ขณะ เมื่อ เวลา หลับ สติ ก็ไม่ ได้ คิด อ่าน สิ่ง ใด อินทรีย ทั้ง ๕ ก็ไม่ ได้ รู้ สึก อย่าง ใด เปน แต่ หัวใจ ยัง คง

สูบโลหิต อยู่เสมอ เท่านั้น เพราะโลหิต เหล่านั้น ต้อง ไปใช้ซ่อม แซม สติ แล ตินทรีย แล กล้าม เนื้อ เส้น เอน ทั้งปวง อัน เหนื่อย เหน็ด แล อ่อน เพลีย นั้น ให้บริบูรณ แล ปรกติ อย่าง เดิม เพราะ ฉนั้น คนเรา เมื่อ เวลา นอน หลับ จึ่ง มี แต่ อาการ หายใจ แลใจ เต้น เท่านั้น ความ ดัง อธิบาย มา นี้ จะ อ้าง พยาน มา ชี้ แจงให้ เหนให้ พึง สังเกต ดู ด้วย ตำรา

เมื่อ วัน หนึ่ง เรา นอน หลับ แต่ ใฝ่ ฝัน วุ่น วาย ในใจ มาก แต่ อีก วัน หนึ่ง นอน หลับ สนิท ไม่ ใฝ่ฝัน ถึง โดย ว่า ๒ วัน นี้ จะ นอน นาน ได้ เท่า กัน เวลา ตื่น ขึ้น ก็ ไม่ อิ่ม อิ่ม สบาย เท่า วัน ที่ไม่ ได้ ฝัน ที่ เปน ดัง นี้ เพราะ เหตุ ไร เล่า แท้ จริง เพราะ วัน ที่ นอน ฝัน นั้น สติ ไม่ ได้พัก เปน ปรกติ คิด ฟุ้น ซ่าน ฟั่น เฟือ อยู่ใน ความ ฝัน แต่ วัน ที่ นอน หลับ สนิท นั้น สติ ไม่ ได้ คิด อ่าน อันใด ความ ที่ ผิด กัน ถ้า จะ เปรียบ โดย อย่าง ต่ำ ๆ ก็ เหมือน ดัง คน สอง คน เดิน ทาง มา เหน็ด เหนื่อย แล้ว แล หยุด นั่ง ลง พัก คน หนึ่ง นั่ง นิ่ง เปน ปรกติ ตาม สบาย แต่ อีก คน หนึ่ง กระดิก มือ กระดิก เท้า แล คว้าไขว่ วุ่น วาย ไป ดัง นี้ ก็ จะ เหนได้ ว่า คนไหน จะ อ่อน เปลี้ย มาก กว่า กัน

มี สัตว บาง จำ พวก คือ กบ ค้าง คาว แมลง วันแมลงมุม เหล่านี้ เปน ต้น เมื่อ เข้า ฤดู หนาว ก็ไป เที่ยว ซ่อน เร้น หา ที่ พัก นอน ตลอด ฤดู หนาว จน ถึง ฤดู ร้อน จึ่ง ตื่น ออก จาก ที่ พัก อันนั้น แล ยัง มี สัตว อีก บาง จำพวก ที่ นอน ตลอด ฤดู หนาว ดัง นี้ เหมือน กัน แต่ สัตว จำพวก นั้นขวน ขวาย หา อาหาร ไป เก็บ รวบ รวม ไว้ ก่อน แล้ว จึ่ง นอน เมื่อ วันใด แสง พระอาทิตย

ส่อง สว่าง ความ หนาว ค่อย น้อยลง สัตว เหล่า นั้น ก็ตื่น ขึ้น กิน อาหาร ที่ ตัวสะ สมไว้ ครั้น หนาวจัด เข้า ก็ นอน หลับ ต่อไป อีก จน ถึง ฤดู ร้อน

ว่า ด้วย ความ ตาย

มนุษย ก็ ดี สัตว ก็ ดี ฤๅ พฤกษชาติ ทั้งปวง ก็ ดี ก็ย่อม มี ความ ตาย เปน ความ จริง อยู่ เบื้อง น่า อัน จะ หลีก เลี่ยง หนีไปไม่ พ้น ด้วย กัน ทั้ง สิ้น จะผิด กัน ก็ ที่ มีเวลา ช้า แล เร็ว เท่า นั้น เช่น กับ เรือน อัน เปน ของ หาก ตัวไม้ แล เครื่องเรือน ทั้งหลาย รวบ รวม ประกอบ ค้ำ รุน ซึ่ง กัน แล กัน จึ่ง ดำรง คง อยู่ได้ ครั้น เมื่อ อายุศม์ ของเรือน นั้น แก่ เก่า ช้า นาน ตัวไม้ ผุ พัง เพราะ กรำ ฝน ทน แดด ก็ ดี ฤๅ มิ ฉนั้น มี ปวัตยุบัน ไภย อันใด มี อัคคีไภย เปน ต้น มา กระทบ เข้า ก็ ดี เรือน นั้น ก็ คง จะ พัง ทลาย ลง ไม่ สามารถ จะ ตั้ง อยู่ได้ ความ อุประมา นี้ ฉันใด ก็เช่น กับ ร่าง กาย ของ เรา อันเปน ของไม่ เที่ยง ย่อม มี ความ เกิด ขึ้น แล ดับไป เปน ธรรมดา ถ้าไม่ มี เหตุ อันตราย อย่าง ใด มา กระทบ ให้ พินาศ ทำลาย ไปใน ปถมไวย แล มัธฌิมวัยไซ้ เมื่อ ถึง ปัจฉิมไวย แก่ เท่า ชรา ลง ก็ คง เปน อันตราย เพราะ ความ ชำรุด ของ ร่าง กาย ซึ่งไม่ สามารถ จะ ดำรง ต่อ ไปได้ อีก เหมือน ตัว เรือน อัน ทำลายลง เพราะ ตัวไม้ แล เครื่อง เรือน ผุ พัง ฉนั้น สิ่งใด เมื่อ ความ ตาย มา ถึง เข้า แล้ว ก็ ย่อม พินาศ ฉิบหายไม่ คืนเปน รูปได้ ดัง เดิม อีก ความ ตายเปน ที่ สุด กำหนด หมด โลกย์ ตำรา จะ อธิบาย ชี้ แจง ต่อ ไปไม่ได้

ชน ชาติ ต่าง ๆ ทั้งปวง อันเลื่อมใสในสาสน์ลัทธิ ต่าง ๆ กัน เมื่อ กล่าวใน ตำราใด อันมี ที่ สุด ลง ด้วย พรรณาถึง ความ ตาย ก็ย่อม พรรณา ความ สืบเนื่อง กับ สาสน์ ลัทธิ ตาม ที่ ตนเชื่อ ถือ นั้น เหมือน หนึ่ง ชน จำพวก ซึ่ง นับ ถือ สาสนา ว่ามีผู้ สร้าง มีผู้ สงเคราะห์ จะ นำ ตน ให้ถึงสุคติในโลกย์ น่าเหล่านี้ ก็ลง เนื้อ เชื่อเหน ว่าถ้าวิง วอน อ่อน น้อม ต่อ ท่าน ผู้ นั้น เมื่อ ตาย แล้ว ท่านผู้ นั้น ก็ คง จะ ช่วย ยก ย่อง ตัวไป ตาม ประสงค์ สาสนา ดัง ว่า นี้ มี สาสนา ฝรั่ง แขก แล พราหมณ์ เปน ต้น ถ้า จะ ว่าที่ จริง สาสน ลัทธิเหล่า นี้ เมื่อ พิจรณา โดยเลอียด ก็ มีที่ ควร คัด ค้านได้เปน อัน มาก เพราะ เปน ของ เหลือ วิไสย ความ รู้มนุษย จะ ล่วงไป เหน ฤๅ หา พยาน อา อ้าง อิง แต่ อย่าง หนึ่ง อย่างใด นอก จาก ความ ที่ กำหนด นึก เอาในใจ ฤๅ ถือไป ตาม ลัทธิ คำ สั่ง สอน ที่ ท่าน แต่ก่อน ท่าน ถือ มาเท่านั้น ก็แต่ สาสน์ ธรรม วินัย ของ พระสัมมา สัมพุทธ์ ผู้ ตรัส รู้ ด้วยพระองค์ เองแล้ว แล สั่ง สอน เวนัย สัตว นิกร ทั้งปวง นั้น ที่ พระองค์ จะได้อ้าง ความ ศุข ในโลกย์ สวรรค์ มา เล่าโลม สั่ง สอนชน ทั้ง ปวงให้เลื่อมใส ฤๅ ที่ จะ รับ ช่วย เหลืออุ้ม ชู ชน เหล่า นั้น ๆ ส่งไป สวรรค์ ดัง สาสน์ ลัทธิอื่น ๆ นั้น หามิได้

คำ สั่ง สอน สาสนา อื่น ๆ ย่อม กล่าว ความ ศุข สำราญ ใน สวรรค์เทวะ โลกย ว่าอุดมวิเศศเปน ที่สุดไม่มี ที่ ยิ่ง ขึ้นไป กว่านั้น

แต่ คำสั่ง สอน ซึ่ง พระพุทธเจ้า ทรง เทศนา นั้น พระองค์ไม่ ยก ความ ศุขใน เทวะโลกย ว่า ประเสริฐเปน อย่างยิ่ง เพราะ ถึง จะ มี ความ ศุข ยิ่ง กว่า มนุษย โลกย นี้ ก็ ดี ก็ ยัง มิได้วิมุต หลุด พ้นไป จาก อุปกิเลศเครื่อง

เศร้า หมองใน สันดาน กล่าว คือ ตัณหาเปน ต้น ก็เมื่อ ตัณหายังไม่หมด กรายใด ทุกข์ทั้งปวง คือ ความ เกิด แก่เจ็บ ตาย เหล่านี้ไม่สามารถ จะ หลุด พ้นไปได้ เพราะ ฉนั้น พระองค์ จึ่ง ยก พระนิพพาน คือ ความ ดับ ตัณหาได้ สนิทไม่เหลือ นั้น ว่าประเสริฐกว่า ความ ศุข ทั้งปวง ใช่แต่ พระองค์ จะ ตรัส รู้ เฉพาะ แต่ว่า ความ เกิด แก่เจ็บ ตาย เปน ตัว ทุกข์ แล ตัณหา ว่าเปน เหตุก่อให้เกิด ทุกข์ แล พระนิพพาน เปน ที่ ดับ ทุกข์ดัง พรรณา มา เท่านั้น หา มิได้ พระองค์ ตรัส รู้ หน ทาง ทั้ง ๘ อัน จะนำผู้ ปฏิบัติให้ ได้ ถึง ความ ศุข อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน นั้น แล้ว แลได้ สั่ง สอนให้ผู้ อื่น ตรัส รู้ได้ ด้วย เปน อัน มาก ทั้ง นี้ก็ เปน พยานว่า ธรรม คำสั่ง สอน ของ พระพุทธเจ้า ย่อม เปน ของ จริง แท้ แล ประกอบ ด้วย ประโยชน์ อัน หา ที่ จะ คัด ค้าน มิได้ เลย

เมื่อ ก่อน จะ ถึง ปริโยสาน ที่ สุด ความใน เรื่อง กาย คฤห นี้ จะขอ ยก เนื้อ ความ เดิม มา อุประมา สักข้อ ๑ คือ ที่ว่า ร่าง กาย ของ เรา อัน เปรียบเหมือน กับ เย่าเรือน นั้น ธรรมดาว่าเรือน แม้ว่าไป ปลูกใน ป่า ที่ เปลี่ยว ก็ มัก จะ เปนไภย กับเจ้า ของ เพราะ เหตุ ว่าเปน ที่ใกล้ ไภย ต่าง ๆ มีโจรไภย เปน ต้น ก็ ถ้าเรือนใด ตั้ง อยู่ใน บ้านเมืองแล อยู่ใน แว่น แคว้น ความ ปก ครอง อันดี เจ้าของ เรือน นั้นแม้ถึงว่า จะ ทำ การ ฐานกไม่ได้ ตาม ชอบใจ ของ ตัว ก็ เปน ผู้ ห่าง จาก ไภย ทั้ง หลาย มีโจรไภย เปน ต้น ความ อุประมาว่า ด้วย เรือน อัน ปลูก อยู่ใน ที่ ๒ สฐาน นี้ ฉันใด ร่าง กาย ของเรา ก็เหมือน ดังเรือน อัน มีจิตรวิญญาณ

เปน เจ้า ของ ถ้าไม่ ยั้ง สติให้ กด ขี่ไว้ ปล่อยให้ร่าง กาย ประพฤติ เปน พาล ทุจริต ด้วย กาย ฤๅ วาจา แลใจก็ ดี ร่าง กาย ก็ จะ ไม่พ้นไภย อัน ตราย ต่าง ๆ เหมือน ดัง เรือน อัน ปลูก อยู่ใน ที่ เปลี่ยว ฉนั้น ก็ถ้า คนใด มี อุปนิไสย แล ปัญญา มละ เว้น สิ่ง ลามก ทั้งปวง ยั้ง สติให้ ตั้ง มั่น อยู่ใน สิ่ง ที่ ชอบ ประกอบ ความ ประพฤติ ตาม พระพุทโธวาท เปน สัมมา ปฏิบัติ เพราะ ความ เลื่อมใส ใน พระรัตนไตรย์ ผู้ นั้น ก็ จะ มี ความ ศุข แล ความ เจริญ ศิริสวัสดิ พิพัฒมงคล พ้น อุปัทวันตราย ทั้งปวง เหมือน ดังเรือน อัน ผู้มี ปัญญาเปน เจ้า ของ ปลูก ขึ้นใน ประเทศ สฐานอัน สม ควร นั้น ก็ จะ บริบูรณ ด้วย สมบัติ สืบ วงษ ตระกูล ตลอด กาล นาน มี เนื้อ ความใน หนังสือ สุภโอวาท พระราชนิพนธ์ พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว ทรงไว้ ว่า "อันมระณะ กาล คือ ความ ตาย มิได้ รอ ถ้า เสีย แรงได้ ยังเกิด มา ประสบ พบ พระสาสนาเจ้า ครั้ง หนึ่ง เปน ลาภ อันใหญ่ตนได้ มา ถึง วิเศษ นัก อย่า พึ่ง ยั้ง ชีวิตร ร่าง กาย ของ ตน อันเปน ที่รัก ให้ ตก ล่วงไป เสีย เปล่า ด้วย หา ประโยชน์ คุณ มิ ได้ ฯ ล ฯ" พระบรม ราโชวาท ดัง นี้ ก็ เปน คำ ควร แก่ ผู้ แสวง หา ประโยชน์ จะ พึง เชื่อ ถือ ปฏิบัติ ตาม ก็ จะ เปน ความเจริญ ศุขโดย ชอบ ธรรม เพราะ สัมมาปฏิบัติ นั้น ทุก ประการ

ดิศวรกุมาร

ต้น

สำเนาตรา ตั้ง แลสัญญาบัตร กงสุล สยาม ณะ กรุง ปารีศ

พระราชนิพนธ์ใน

พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว

สมเด็จ พระปรเมนทรมหามาฎ พระจอมเกล้าเจ้า กรุง สยาม ซึ่ง เปน พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๔ ใน บรม ราช วงษ นี้ แล เปน เจ้าเปนใหญ่ ได้ ครอบ ครอง พระราช อาณาจักร สยาม ราษฎร แวด ล้อม ด้วย นา นา ประเทศ ราช ชนบท ต่าง ๆ ทุก ทิศ คือ ลาวโยน ลาว เฉียงใน ทิศ พายัพ แล อุดร ลาว กาว แต่ ทิศ อิสาณ รน บูรพ์ คำโพชาเขมร แต่ บูรพ์ รน อาคเณย์ เมือง มลายู เปน อัน มาก แต่ ทิศ ทักษิณ รน หรดี แล บ้าน เมือง กะเหรี่ยง บางเหล่าแต่ทิศ ประจิม รน พายัพ แลข่า ชองแล ชาวก ต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเปน อัน มาก ขอ ประกาศ ความ สำแดง ราช การ อัน นี้ มา แก่ ท่านทั้งปวง ฤๅ ท่าน ผู้ หนึ่งผู้ใด ที่ จะได้ อ่าน แล ฟังคำ ประกาศ นี้ ว่า ความ รู้ จักเปนไมตรี กัน เปน ใน รวาง ชาว แผ่นดิน ฝรั่งเสศ แล แผ่นดิน สยามได้ บังเกิด มีแล้ว มา สิ้น กาล นาน กว่า ๒๐๐ ปี แต่ ชาว สยามโบราณ นั้นไม่เข้าใจไม่เชื่อไม่ร่ำเรียน ใน วิชา แผนที่แผ่นดิน ก็ หารู้ จัก ชาว ยุโรป เมือง ต่าง ๆ โดย ประจักษ เปน แผนกไม่ เพราะ แต่เดิม ชาว สยามได้ รู้ จัก กับ พวก ลูก ค้า ชาว อินเดียก่อน นับถือ เชื่อ ถ้อย คำแนะ นำ ของ พวก ลูก ค้า ชาว อินเดีย ก็ พวก ชาว อินเดีย ครั้ง นั้น เรียก ชาว ยุโรป ซึ่ง มา ค้า ขายใน เทล อินเดีย นี้ คือ ฝรั่งเสศ โปรตุเกศ สปานิศ สารดิเนีย ค.ริศ.ชะอลันเดอ แล อื่น ๆ ว่าฝรั่ง เสีย หมด

ชาว แผ่นดิน จีน อินเดีย นี้ ทั้ง พม่า มอญไทย ลาว เขมร บันดา ที่ เชื่อ ถือ พูด ตาม กับ คำ ชาว อินเดีย ก็ พลอย เรียก ชาว ยุโรป ทั้งปวง ว่าฝรั่ง ไป เสีย หมด ด้วย ๆ การ ซึ่ง เปน ดัง นี้ อนุมาน ดู เหน ว่า ชาว อินเดีย แต่แรก รู้ จัก กับ ชาว ยุโรป จะ รู้ จัก กับ พวก ฝรั่ง เสศ ก่อน กว่า ทั้งปวง ครั้น ภาย หลัง ได้ เหน ชาว ยุโรป เมือง อื่น ๆ มี รูป พรรณ ศรี สันฐาน คล้าย ฝรั่งเสศ ก็ พลอย เรียก ฝรั่งไป หมด ถึง ภาย หลัง รู้ โดย วิเศศ ตาม ชื่อ เมือง ต่าง ๆ ออก ไป ได้ก็ เพราะ ความ รู้ ภาย หลัง แล ผู้ จะ ฟัง การ เสนียด นั้น ก็ น้อย คน มาก ก็ ชักโยง คน น้อย ตัว พูด ตาม ไป เพราะ ฉนั้น ชาว แผ่นดิน จีน อินเดีย ทั้งปวง ฤๅ คฤศ ตาง ทั้งปวง ว่าฝรั่ง อยู่ จน ทุก วัน นี้ เหมือน กับ จีน โดย มาก เรียก ชาว ยุโรป ทั้งปวง ว่าฮอลันเดอ ซึ่งเปน ดัง นั้น ก็เหน จะ เปน ด้วย รู้ จัก พวก ฮอลันเดอ ฤๅ ดัง ก่อน เหมือน อย่าง เช่น ว่า มา นั้น แล

เหมือน ชาว ยุโรป ต่าง ๆ ที่ เรียก ว่าฝรั่งได้ มีไมตรี กับ ชาว สยาม จนได้เข้า มา ค้า ขาย แล ตั้ง อยู่ บ้างใน แผ่นดิน สยาม ล่วง มา แล้ว หลาย ปี หลาย ชั่ว พระเจ้าแผ่นดิน มา ชาว ยุโรป พวก นั้น บาง คน อยู่ใน แผ่นดิน สยาม นาน ได้ ภรรยาเช่น ชาว สยาม มี บุตร หลาน สืบ ต่อ ลง มา หลาย ชั่ว อายุศม์ ครั้น เมือง เดิม มี การ วุ่น วาย ด้วย ศึก สงคราม เปลี่ยน เจ้าผลัด นายไป แล เรือไป มาก็ ห่าง เหิน จะ พึ่งผู้ ครอง เมือง เดิม ของ ตนไม่ได้ ก็เข้า ยอม ตัว เปนผู้ ขึ้นใน พระราชอาณาจักรฝ่าย สยาม ทำ ราช การ เปน ทหาร บ้าง เปน หมอ รักษา แผล บ้าง ฤๅ บุตร หลาน สืบ ลง มา รู้ แต่ภาษา สยาม ไม่รู้ ภาษาแล หนังสือ ของ คน เดิม ที่ เปน

ต้น กระกูล ของ ตัว ก็ กลาย เปน ชาว สยาม ไป โดย มาก ทั้ง รูป พรรณ สันฐาน ยัง ปรากฏ อยู่ แต่ ที่ ถือ สาสนา คฤศตาง เปน สำคัญ คฤศตาง เช่น นี้ นั้น มี อยู่ใน เมือง พม่า เมือง มอญ เมือง เขมร ใกล้เคียง กับ แผ่นดิน สยาม เปน อัน มาก คล้าย กัน เมื่อ ครั้ง ศักราช สยาม ได้ ๑๐๒๑ ปี มีเศศ ตรง กัน กับ ใกล้ ถึง เส้น ตาริ ที่ ๑๗ ใน คฤศต์ ศักราช คือ ๑๖๐๐ ปี มีเศศ เปน คราว รัช กาล พระเจ้า กรุง สยาม ทรง พระ นาม สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราช ตรง กับ เวลา พระเจ้า กรุง ฝรั่งเสศ ทรง พระนาม สมเด็จ พระเจ้า ลูวิศ ที่ ๑๔ ครั้ง นั้น มี ชาว ยูโรป ผู้ หนึ่ง ชื่อ คอศตันตินฝอลกอง (Constantin Phaulcon) ได้ เข้า มา อยู่ ค้า ขาย ใน กรุง ศรี อยุทธยา ราช ธานีแผ่นดิน สยาม ช้า นาน จน เข้าใจ ชำนิ ชำนาญใน ภาษา แล หนังสือ แล ขนบ ธรรมเนียม ฝ่าย สยาม แลได้รับ อาสา พระเจ้า แผ่นดิน แนะ นำใน การ ช่าง แล การ อื่น ต่าง ๆ ซึ่ง จะ สำ เร็จ ด้วย ปัญญา แล ความ รู้ อย่าง ยูโรป ให้ ชอบ พระไทย แล สม พระราช ประสงค์ สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราช พระเจ้า แผ่นดิน สยาม เปน หลาย ประการ พระเจ้า แผ่นดิน สยามโปรด ประทาน พระราช ทาน รางวัล แล้ว ตั้งให้ เปน ขุนนางใน ตำแหน่ง มี อำนาจ บันดาศักดิ์ได้รับ พระราช ทาน เบี้ย หวัด สม ควร แล เจริญขึ้นโดย ลำดับ จน ภาย หลัง สมเด็จ พระเจ้าแผ่นดินโปรด ตั้งให้เปน เจ้า พระยา วิชเยนทราธิบดี ว่า ที่ สมุหนายก Vijayendradhipaty คือ เปน ใหญ่ใน กรม ขึ้น พลเรือน ทั้งปวง แล หัว เมือง ฝ่าย เหนือ เจ้า พระยา วิชเยนทราธิบดีผู้ นี้ ได้ กราบ ทูล

แนะ นำ สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราชให้ ชอบ พระไทย ใน การ ที่ จะ เจริญ ทาง พระ ราชไมตรี กับ สมเด็จ พระเจ้า กรุงฝรั่งเสศ แล้ว คิดอ่าน ชักโยง ทาง พระราชไมตรี ฝ่าย โน่น ฝ่าย นี้ให้ถึง กัน จน ภาย หลัง สมเด็จ พระเจ้า ลูวิศ ที่ ๑๔ กรุง ฝรั่งเสศ แล สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราช กรุง สยาม ได้ แต่ง ราชทูตา นุทูต เชิญ พระราช สาสน์ แล คุม เครื่อง มงคล ราช บรรณา การ มา แลไป เจริญ ทาง พระ ราช ไมตรี ถึง พระ มหา นคร ได้เฝ้า สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดิน เฉภาะ พระภักตร ทั้ง สอง ฝ่าย พระราช ไมตรี ครั้งนั้นได้เปนไป ก่อน แต่ นี้ ประมาณใกล้ ๑๘๐ ปี มาแล้ว แต่ ครั้ง นั้น หนังสือ สัญญา พระราชไมตรีแล ทาง ค้า ขาย หาได้ ทำ ยั่ง ยืน แม่น ยำเหมือน อย่าง ครั้งนี้ไม่ ครั้น การ แผ่นดิน ทั้ง สองฝ่าย ผลัด เจ้า เปลี่ยนนายไป แล ครั้ง นั้นเรือ กลไฟ ก็ ยังไม่มี เรือ ลูก ค้าเรือ แล่น ด้วย ลม ก็ ยัง น้อย พวก เมือง ฝรั่งเสศไป มา ค้า ขาย ก็ ห่าง เหิน พระเจ้าแผ่นดิน ภาย หลังก็ มีพระราช ดำริห์ แล ความ ขวน ขวาย ใน ราช การ ทางอื่น ๆ ซึ่ง สม ควรใน เวลา นั้น ๆไป ทาง พระราชไมตรี ที่ไป มา ถึง กัน กับ เมือง ฝรั่งเสศ ก็ เปน อัน สงบ รงับ เงียบ หาย มา ช้า นาน ชน ชาว ฝรั่งเสศ ยัง ปรากฎ มี มา อยู่ใน สยาม บ้าง แต่พวก บาท หลวงผู้ สั่ง สอน สาสนา พวก คฤศตาง ซึ่ง เปน คน ขึ้นใน พระราช อาณาจักร ฝ่าย สยาม เลี้ยง ดูไว้ก็ มี บ้าง แต่น้อย ตัว บาท หลวง ลาง พวก ก็ อยู่ จน สิ้น อายุศม์ บาง พวก อยู่ นาน แล้ว ก็ กลับไป อยู่ เมือง อื่น พวก บาท หลวง นั้น ก็ได้ พึ่ง พระราช อาณาจักร อยู่ เปน สุข กับ พวก คฤศตาง ซึ่ง เปน คน ขึ้น ฝ่าย สยาม จะ มี การ เกี่ยว ข้อง ด้วย ราช การ แผ่นดิน ก็ หา มิ ได้ เพราะ กฎหมาย อย่าง

ธรรมเนียมฝ่าย สยาม ก็ย่อม ยอมให้ ไพร่ บ้าน พล เมือง ทั้งผู้ชื้นใน
พระราช อาณาจักร แล ชาว ประเทศ อื่น ซึ่ง เข้า มา อาไศรย ถือ สาสนา แล
ประพฤติ สาสนา ตาม ความ ชื่อ แล ชอบใจ ของ ตัว ไม่ได้ หึง หวง ห้าม
เกียจ กัน สาสนา เมือง อื่น การ เปน ดัง นี้ มา จน ถึง รัช กาล ประจุบัน นี้
นับ แต่ รัช กาล แผ่นดิน พระบาท สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราช มา พระเจ้า
แผ่นดิน สยาม ล่วงไป แล้ว ถึง ๑๑ พระองค์

ครั้น เมื่อ คฤศต์ ศักราช ๑๘๕๒ เปน ปี ฉลู เบญจ ศก ศักราช สยาม
๑๒๑๕ สมเด็จ พระเจ้า นะโปเลยอน ที่ สาม ได้ ราช สมบัติ เปนใหญ่ใน
แผ่นดิน ฝรั่งเสศ ทรง พระราช ดำริห์ จะ ทำนุ บำรุง บ้านเมืองให้ รุ่ง เรือง
เจริญ มาก กว่า แต่ ก่อน จึ่ง ทรง รฦก ถึง ทาง พระราชไมตรี ซึ่ง ได้ เคย มี
กับ แผ่นดิน สยาม มา แต่ ก่อน จึ่ง ได้ มี รับ สั่ง ตั้งให้ มองซิเออชาเลศเด
มองติคนี่ เปน ราช ทูต เข้า มา เจรจา ติด ต่อ ทาง พระ ราชไมตรี ให้
คืน ที่ เปน ปรกติ ตาม เดิม แล้ว ทำ สัญญา ทาง พระราชไมตรี แล การ
ค้า ขาย กับผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม สัญญา นั้น ได้ ทำสำเร็จใน ปี มโรง
อัฐศก ศักราช สยาม ๑๒๑๘ ตรง กัน กับ คฤศต์ ศักราช ๑๘๕๖ ใน
สัญญา นั้น มี ข้อ ความ ต่าง ๆ นับ ข้อได้ ถึง ๒๔ ข้อ ข้อ ทั้งหลาย นั้น
ว่าแต่ ด้วย ฝรั่งเสศ จะ เข้า มา ค้า ขาย แล ตั้ง อยู่ใน แผ่นดิน สยาม นั้นโดย
มาก เพราะ ครั้ง สัญญา นั้น บ้าน เมือง ที่ เปน ที่ ตั้ง ของ ฝรั่งเสศ เปน
ถ้ว ค้า ขาย อยู่ใกล้ ๆ ที่ ชาว สยาม จะ ไป ถึง ก็ ยังไม่มี จึ่งไม่ได้
ปฤกษา ว่า กัน ด้วย การ ที่ ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม จะ ตั้ง กงสุล ไว้ ใน
เมือง เปน ของ ฝรั่งเสศ ดัง หนึ่ง ข้อ สัญญา ที่ ว่า ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย

สยาม จะ ยอมให้ฝรั่งเศส ตั้ง กงสุลไว้ ในเมือง สยาม ดัง ว่าใน ข้อ๒ โดย ถนัด นั้น เลย ถึง กระนั้น ก็เพราะ มีใน สัญญา ข้อ ต้น ว่า ถ้า ชน ชาว สยามไป อยู่ใน แผ่นดิน ฝรั่งเศส ๆ จะ ช่วย บำรุง รักษา คน แล สิ่ง ของ ตาม ธรรมเนียม กฎหมายใน เมือง ฝรั่งเศสให้ อยู่ เปน สุข สบาย แล ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝรั่งเศส เอา ธุระ รักษา ชน ชาว สยาม เหมือน กัน ด้วย เหตุ นั้น ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม รำพึง เหน ว่า เมือง อื่น ๆ ซึ่ง เปนไมตรี กับ ฝรั่งเศส ก็ได้ ความ ยอม แต่ ฝรั่งเศส ให้ ตั้ง กงสุล ไป อยู่ แทน ผู้ ครอง เมือง นั้น ๆ ไว้ ใน กรุง ปารีศ เปน หลาย เมือง เพื่อ จะ รักษา ทาง พระราช ไมตรี ให้ มั่น คง เมื่อ มี เหตุผล ที่ ควร จะ ปฤกษา หารือ ด้วย การ นั้น ๆ ที่ ว่า ด้วย คน ขึ้น แต่ พระราช อาณาจักร ทั้ง สอง ฝ่าย กงสุล เมือง นั้น ๆ กับ ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝรั่งเศส ก็ได้ ปฤกษา ว่า กล่าว กัน โดย ง่าย ฝ่าย แผ่น ดิน สยาม ถึง อยู่ ไกล ก็ได้ มี ทาง พระราช ไมตรี กับ กรุง ฝรั่งเศส เหมือน กัน กับ เมือง ที่ ฝรั่งเศส โปรด ให้ ตั้ง กงสุล เข้าไป อยู่ ก็ ด้วย เงา ความ ตาม ข้อ สัญญา นั้น ก็ เปน อัน รู้ ว่า สมเด็จ พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส เหน จะ โปรด ให้ ผู้ ครอง แผ่นดิน สยาม ตั้ง กงสุล ไป อยู่ใน กรุง ปารีศ ได้ เหมือน กับ เมือง เหล่า นั้น เพราะ การ ที่ ตั้ง กงสุล ไว้ ดัง นั้น เปน ประโยชน์ อย่าง ยิ่ง ซึ่ง จะ รักษา บันดา คน ขึ้น ใน พระราช อาณาจักร เมือง นั้น ๆ บันดา ซึ่ง มี ไมตรี กับ ฝรั่ง เศส ให้ เปน ดี อย่าง ยิ่ง ด้วย ไม่ ให้ มี เกี่ยว ข้อง หมอง หมาง กับ ฝรั่งเศส เลย แต่ เพราะ ไม่ได้ ว่า เฉพาะ ชัด ไว้ ใน สัญญา จึ่ง ได้ รอ รั้ง พึ่ง มา สิ้น กาล นาน ครั้ง เมื่อ ปี รกา ตรี ศก ศักราช สยาม ๑๒๒๓ ตรง กัน กับ คฤศต์ ศักราช ๑๘๖๑ เรา พระเจ้า กรุง สยาม ได้ แต่ง ให้ ทูต

นุทูต จำ ทูล พระราช สาสน์ คุม เครื่อง มงคล ราช บรรณา การ ออกไป
เจริญ ทาง พระราช ไมตรี ณ กรุง ปารีศ เหมือน อย่าง ครั้ง แผ่นดิน พระบาท
สมเด็จ พระนารายน์ มหา ราช เจ้า นั้น เมื่อ ทูต จะไป จาก กรุงเทพ ฯ นี้
จึ่งได้ สั่ง ไป หา ฤๅ กับ เสนา บดี ผู้ ว่า การ ต่าง ประเทศ ใน กรุง ปาวีศ แล
มองซิเออชาลศแดมองติคนิ ซึ่ง เปน ผู้ ได้ เข้าไป คิด อ่าน ทำ สัญญา นั้น
ด้วย ความ ซึ่ง ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม รำพึ่งใน ความ ประสงค์ จะ
ใคร่ ตั้ง กงสุล ฝ่าย สยาม ไว้ ใน กรุง ปารีศ ดัง ว่า แล้ว นั้น ครั้นเมื่อ ทูต
กลับ มา ก็ได้ ความ แต่ คำ ทูต แล หนังสือ ฝาก ของ มองซิเออชาเลศแด
มองติคนี ว่าเสนาบดี ณ กรุง ปารีศ แล มองติคนี ก็ เหน พร้อม ยอม
ให้ ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม ตั้ง กงสุล ไว้ ใน กรุง ปารีศ สำหรับ จะ ได้ รับ
ทุระ ปฤกษา หา ฤๅ แต่ ผู้ ครอง แผ่นดิน ใน กรุง ปารีศ แหน ผู้ ครอง
แผ่นดิน ฝ่าย สยาม นั้น ๆ แล ว่า ราชทูต อุปทูต ฝ่าย สยาม ได้ ปฤกษา คิด อ่าน
กับ มองซิเออชาลศแดมองติคนี เหน พร้อม กัน ว่า ชาว สยาม แท้ ระไป
เปนกงสุลตั้ง อยู่ใน กรุง ปาวีศ เปน นิตย์ เหน จะ ไม่ ได้ เพราะ ชาว สยาม
เคย อยู่ ใน ลม อากาศ ที่ ร้อน จะไป อยู่ใน แผ่นดิน ฝรั่งเสศ ที่ ฤดู หนาว ๆ
นัก เหลือ กำลัง จะ ต้อง เลือก หา ผู้ ใดผู้ หนึ่ง ใน ชาว กรุง ปารีศ ที่ มี
ใจ ซื่อ สัตย์ เที่ยง ธรรม เปน ที่ไว้ ใจได้ แล เปน ที่ ชอบใจ แก่ ผู้ ครอง
แผ่นดิน ฝ่าย ฝรั่งเสศ ตั้ง ขึ้นเปน กงสุล ฝ่าย สยาม ราชทูต อุปทูต กับ มอง
ติคนี เหน พร้อม กัน ดัง นี้ แล้ว จึ่งได้ คิด อ่าน ไป เลือก สันได้ ผู้ หนึ่ง ชื่อ
มองซิ เออดีคงแทน เหน ว่า สมควร จะ เปน กงสุล ฝ่าย สยามได้ ราชทูต

อุปทูตฝ่าย สยามได้กับ กับ มองซิเออคิเครแหน แล้ว ว่ากล่าว เรียบ เรียง ตกลง กันในการ ที่ จะตั้งให้เปน กงสุลฝ่าย สยาม มองซิเออคิเครแหน ก็ได้รับคำราชทูต อุปทูตฝ่าย สยาม แล้ว จะ ยอม รับ ที่ กงสุล ฝ่าย สยาม ก็ ด้วย ความ เชื่อ คำ ราชทูต อุปทูต กล่าว ยืน ยัน ดัง นี้ ก็ ดี ด้วย ความ เชื่อ แก่ หนังสือฝาก ของ มองติคนี ก็ ดี เรา พระเจ้า กรุง สยาม จึ่งได้ทำ คำ ประกาศ นี้ ซึ่งได้ประทับ ตรา พระราช ลัญจกร ตาม ตำแหน่ง แล ราช ลัญจกร พิเศศเฉพาะ สำหรับ เรา พระเจ้า กรุง สยาม แล ราช หัตถ์เลขา ของเรา พระเจ้า กรุง สยามเปน สำคัญ ขอ ตั้ง มองซิเออคิเครแหน ชาว กรุง ปารีศให้เปน ตัว กงสุล ฝ่าย สยาม แล มี ถานันดร นาม ตาม ภาษา สังสกฤษฎ์ ว่า พระสยามธุรานุรักษ แปล ว่าผู้ มียศใหญ่เปนพนัก งาน รักษา ตาม ทุระ ของ สยาม ให้มี อำนาจ ยืนเต็มเพื่อ จะ รับราช การ เปน ทุระ กงสุล ของ สยาม ตาม ข้อ สัญญา ทั้งปวง ใน หนังสือ สัญญา ฝรั่งเสศ กับ สยาม ก็ ดี แล กฎหมาย สำหรับ กรุง ปารีศ ก็ ดี เสมอไป ตลอด เวลา ความ ชอบใจ ของเรา พระเจ้า สยาม ปั่จจุบัน นี้ ฤๅผู้ จะ สืบ พระราช วงษานุ วงษ แล สืบ ราชอิศริยศ ต่อ ไป ภาย น่า แล ตลอด เวลา อายุศม์ ฤๅ ความ ชอบใจ ของ มองซิเออคิเครแหน พระสยามธุรานุรักษ นั้นเอง

เมื่อใด มี สำคัญ อื่น สำแดง ความ ชอบใจ อย่าง อื่น แห่งเรา พระเจ้า กรุง สยาม บัดนี้ ก็ ดี แห่งผู้ สืบ พระราช วงษานุวงษ แล ราชอิศริยศ ใน ภาย น่า ก็ ดี เมื่อ พระราช ลัญจกร สำหรับ แผ่นดิน สยาม ประทับไป สำแดงให้เหนให้ ได้ ยิน จนเชื่อได้ ฤๅ เมื่อใด อายุศม มองซิเออคิเคร แหน พระสยามธุรานุรักษ นั้น สิ้น ฤๅ เมื่อใด มองซิเออคิเครแหน พระสยาม

ธุรานุรักษ นั้น ไม่ ภอใจ จะ รับ การ กงสุลฝ่าย สยาม สืบไป ลา ออก เสีย จาก ที่ เมื่อ นั้น อำนาจ ที่ ยอม มาใน สำคัญ ฉบับ นี้ ชื่อ ว่า ระงับไป เมื่อ มองซิเออคิเครแหน พระสยามธุรานุรักษ นั้น ตั้ง อยู่ใน อำนาจ นี้ เมื่อ จะไม่ อยู่ใน กรุง ปารีศ ฤๅ ป่วยไข้ ไม่ อุส่าห์ประการใด มอบ หมายให้ผู้ อื่น รับ ทุระ ทำแทนไป ผู้ นั้นก็ให้มี อำนาจ เปน ดัง กงสุล ทำแทนไปได้ กว่า จะ มี สำคัญ ฉบับ อื่น ซึ่ง เรา พระเจ้า กรุง สยาม ฤๅ ผู้ สืบ พระราช วงษา นุวงษ แล สืบ พระราช อิศีริยศ ต่อไปใน ภาย น่า จะให้ ไป ตั้ง อยู่ นั้น ฤๅ ผู้ อื่นเปน ที่ กงสุล ต่อ ไป อำนาจ กงสุล จึ่ง จะ ตก อยู่ แก่ผู้มี ชื่อใน สำคัญ ฉบับ อื่น นั้นเมื่อ นั้น

บัด นี้ มองซิเออคิเครแหน พระสยามธุรานุรักษฝ่าย สยาม ชอบใจจะ ให้มีผู้ ช่วย ราชการ ฤๅ เสมียนผู้ เขียนหนังสือ อีก สอง นาย ด้วย

ถ้า ความ ต้อง การ จะ พึ่ง มี ประการ ใด แล้ว ก็ ควร ให้ มองซิเออคิ เครแหน พระสยามธุรานุรักษ มี หนังสือ มา หา ฤๅ เรียบ เรียง กับ เจ้า พระยา พระคลัง ผู้ ว่า ราชการ ต่าง ประเทศ ฝ่าย สยาม เทอญ ฯะ

อนึ่งให้ มองซิเออคิเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม ยก ธง รูป ช้าง สำหรับ แผ่นดิน สยาม ใน ที่ ตั้ง อยู่ แลใช้ ธง รูป ช้างใน ที่ไป ตาม อย่างธรรมเนียม กงสุลเมือง อื่นใน กรุง ปารีศ นั้น ตลอด เวลา รับ ราช การ เปน กงสุล ฝ่าย สยาม นั้น เมื่อ มองซิเออคิเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม รับ ราช การ เปน กงสุล อยู่ใน กรุง ปารีศ นั้น ให้ มี หนังสือโต้ตอบ ไป มา กับ เจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีผู้ ว่า การต่าง ประเทศ ฝ่าย สยาม จง เนือง ๆ ใน เวลา แล ช่อง โอกาศ อัน ควร สั่ง สนทนา

หา ฤๅ ให้ เข้าใจ ใน ขนบ ราชการ ที่ จะ ต้อง ตาม ประสงค์ เมื่อ เจ้าพระยา พระคลัง มี คำ สั่ง ไป ประการ ใด ถ้า เหน ชอบ ด้วย ราชการ ก็ จง ทำ ตาม ทุก ประการ ถ้า ยัง มี ความ สงไสย ไม่ เข้าใจ ชัด ฤๅ เหน ว่า เปน อัน ข้อง ขัด แก่ กฎหมาย แล อย่าง ธรรมเนียม ใน กรุง ปารีศ ก็ ให้ มี หนังสือ ชี้ แจง มา ให้ ถ้วน ถี่ แล ไต่ ถาม หา ฤๅ เอา ความ ให้ เลอียด เข้าใจ ได้ แล้ว จึ่ง ทำ ตาม คำ สั่ง แล ให้ มองซิเออคีเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม คอย ฟัง ถ้อย คำ ผู้ ครอง แผ่นดิน ใน กรุง ปารีศ จะ ว่า กล่าว ด้วย เหตุ ผล ประการ ใด ที่ เกี่ยว ข้อง มา ใน แผ่นดิน สยาม ก็ ให้ มี หนังสือ แจ้ง ความ มา ถึง เจ้าพระยา พระคลัง คอย ฟัง คำ ตอบ ถ้า ได้ ความ ประการ ใด แล้ว จง นำ ไป แจ้ง ความ แก่ ผู้ ครอง แผ่นดิน ใน กรุง ปารีศ เถิด ฤๅ การ ใด ๆ ใน แผ่นดิน สยาม มองซิเออคีเครแหน พระสยาม ธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม เข้าใจ เปน แน่ เพราะ ได้ รู้ แต่ เจ้าพระยา พระ คลัง แต่ เดิม แล้ว จะ โต้ ตอบ แก่ ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย ฝรั่งเศศ ทัน คำ ตาม คำ หา ฤๅ ทีเดียว ก็ ได้ แต่ ถ้า ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย ฝรั่งเศศ จะ ว่า กล่าว ให้ ยิน ยอม อำนวย ตาม ใน ข้อ ความ ใด ๆ แทน ผู้ ครอง แผ่นดิน ฝ่าย สยาม ต้อง มี ใบ บอก มา หา ฤๅ เจ้าพระยา พระคลัง ก่อน ต่อ ได้ บังคับ โดย เฉพาะ ไป แต่ เจ้าพระยาพระคลัง จึ่ง ยอม ลง เปน อัน ขาด ได้ อนึ่ง การ ใด ๆ ใน เมือง อื่น ๆ ใน แผ่นดิน ยูโรป ที่ อยู่ ใกล้ เคียง ผู้ ครอง แผ่นดิน นั้น จะ ว่า ประ การ ใด เปน การ เกี่ยว ข้อง กับ ด้วย แผ่นดิน สยาม มองซิเออคีเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม ได้ ทราบ ความ แล้ว จง บอก มา ให้ เจ้าพระยา พระคลัง ทราบ ด้วย

ขอให้ สิ่ง ซึ่ง เปนประทาน แก่ สกล โลกย์ จง อนุเคราะห์ รักษา มองซิเออ ดิเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุลฝ่าย สยาม ให้มี ความ ศุข สวัสดิ ทุก ๆ ประการ เทอญ

ประกาศ นี้ สั่ง มา แต่ ท้อง พระโรง หลวง อนันตสมาคม ของเรา พระเจ้า กรุง สยาม ณ กรุง รัตนโกสินทรมหินทรายุธยาบางกอก ณ วัน พุฒ เปน ดิถิ ที่ ๔ ใน ข้าง แรม ของ จันทรามาศ ชื่อไพศาข เปน เดือน ที่ ๖ นับ แต่ ต้น ฤดู หนาวมาใน ปีกุญเบญจศก ศักราช โหร สยาม ๑๒๒๕ ตรง กัน กับ กำหนด ฝ่าย สุริยคะติ เปน วัน ที่ ๖ ของ เดือนเมใน ปี มีคฤศต์ ศักราช ๑๘๖๓ เปน ปี ที่ ๑๓ ฤๅ เปน วัน ที่ ๓๔๗๕ ใน รัช กาล ปัจจุบัน ของเรา พระเจ้า กรุง สยาม (พระราชหัตถ์ เลขา) S. P. P. M. Mongkut R. S.

สัญญา บัตร

ให้มองซิเออดิเครแหน ชาว กรุง ปารีศ เปน พระสยามธุรานุรักษ รับ ราช การ อยู่ แทน ขุนนาง ฝ่าย สยาม สำหรับ กรุง ปารีศ ให้ประพฤติโดย สม ควร แก่ กฎหมายใน พระ นคร นั้น แล ข้อ สัญญา ฝรั่งเศศ กับ สยามให้ ถือ ศักดินา ๑๐๐๐ ตาม อย่าง ธรรมเนียม ผู้มี บันดาศักดิใน สยาม ให้ ประพฤติให้ ชอบ ด้วย ราช การ แล เหตุ ผล ทุก ประการ ตาม อย่าง ธรรม เนียม กงสุล อื่น ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน พระ นคร นั้น อำนาจ กงสุล นี้ จงเปนไป ตลอด เวลา ความ ชอบใจ ของ ผู้เปน บันทัดใหญ่ใน สยาม บัต นี้ ฤๅ ภาย

น่า ขอให้ สิ่ง ซึ่งเปน ประทาน แก่ สกลโลกย์ จง อนุเคราะห์ รักษา มองซิเออติเครแหน พระสยามธุรานุรักษ กงสุล ฝ่าย สยาม ให้มี ความ เจริญ ศุข สวัสดิ ทุก ประการ เทอญ

ตั้ง มา วัน พุฒ เปน ดิถี ที่ ๔ ใน ข้าง แรม ของ จันทรมาศ ชื่อ ไพศาข เปน เดือน ที่ ๖ นับ แต่ ต้น ฤดู หนาว มาใน ปี กุญ เบญจศก ศักราช โหน สยาม ๑๒๒๕ ตรง กัน กับ กำหนด ฝ่าย สุริยคะติ เปน วัน ที่ ๖ ของ เดือน เม ใน ปี มี คฤศต์ ศักราช ๑๘๖๓ เปน ปี ที่ ๑๓ ฤๅ เปน วัน ที่ ๔๓๗๖ ใน รัช การ ปัจจุบันนี้

(Manu Regia) S. P. P. M. Mongkut R. S.

ข้าพเจ้า พระยาศรีสุนทรโวหาร ญาณปรีชามาตย์ บรมนารถนิตยภักดิ์ พิริยพาห คิด คำ กลอน เรื่อง นี้ สำหรับให้เด็ก นักเรียน อ่าน คิด เสร็จ ณวัน ประหัศบดี ขึ้น สิบ ห้าค่ำ เดือน สิบ ศักราช ๑๒๔๖ ฯะ

๏ ประเภท สัตวในโลกย์มี ๔ จำพวก พหุบาท สัตว มีเท้ามากเกิน ๔ ขึ้นไป เช่น ตะขาบ กิ้งกือ เปน ต้น อย่าง ๑ จัตุบาท สัตว ๔ เท้าคือ ช้าง ม้าโค กระบือ เปนต้น อย่าง ๑ ทวิบาท สัตว ๒ เท้าคือ มนุษ แล เปดไก่ นกเปน ต้น อย่าง ๑ อะบาทะกา สัตวไม่ มีเท้า ดัง งู แล ปลาเปน ต้น อย่าง ๑ แล้ว แบ่ง ออก ๒ ชนิด คือ ถะละชา สัตว เกิด บน บก อย่าง ๑ ชะละชา สัตว เกิด ใน น้ำ อย่าง ๑ จัด อีก ๒ อย่าง สัตว มี ฟอง ไข่ ๑ ไม่ต้องมี ฟอง ดัง ช้าง ม้าโค กระบือ ๑ จัด อีก ๒ อย่างคือ สัตว มี ปีก แลไม่มี ปีก ๑ แล สัตว ที่ มี ปีก นั้น ก็จัดเปน ๓ อย่าง มี ปีก แขงแรง บิน สูง บินไปไกล ๆ ได้ ๑ มี ปีก บินได้ แต่ เตี้ย ๆ ต่ำ ๆ อย่าง ๑ มี ปีก บิน ไม่ได้ อย่าง ๑ ประเภท สัตว มี เอนกอนันต์ หลาย อย่าง หลาย พรรณ มาก นักใน ประเทศ บ้าน เมือง หนึ่ง ก็มี แปลก ออก ไป หลาย ๆ อย่าง ใน ป่า หนึ่ง ก็ แปลกไป อย่าง หนึ่ง อ่าว ทะเล ตำเล หนึ่ง ก็ มี แปลก ไป อย่าง หนึ่ง ใน ลำ แม่ น้ำ ลำ หนึ่ง ก็ แปลก อย่าง หนึ่ง เปน เอนกวิจิตร มาก นัก เหลือ กำลัง ที่ จะ รู้ จัก ทั่วไป ชัก มา ผูก เปน กลอน ไว้ สำหรับ ให้ เด็ก ๆ อ่าน เล่น ตาม ลำดับ ตั้ง แต่ แม่ ก กา ไป เพื่อ จะ ได้ สอบ อักษร ที่ เด็ก เรียน อยู่ นั้น ด้วย เปน ของ สำหรับ แรก เล่า แรก เรียน แต่ พอ ได้ กว้าง ขวาง ใน ทาง ที่ จะ ใช่ อักษร ท่านทั้งหลาย ที่ เปน ผู้ใหญ่ รู้

หนังสือ แล้ว ก็ จะ บ่น ว่า เบื่อ หูเบื่อ ฟังไม่ มี ประโยชน์ อะไร ก็ ตาม แต่ จะ ติ จะ ว่า เถิด ยอมให้ ติให้ ว่า ข้าพเจ้า เปน คน อยาก จะ คิด จะ อ่าน อะไร ๆ เล่น ต่าง ๆ ตาม ชอบ ใจ คิด อะไรได้ ก็ เก็บ เอา มา ว่า เพ้อ ๆ ไป เมื่อ ท่าน ผู้ ใดไม่ ชอบ ก็ รับ ทาน อะไภยเสีย เทอญ ๚ะ

๏ คำ กลอน เรื่อง นี้ คิด นาม ขนาน
เรียก สัตวาภิธาน ขาน ชื่อ พร้อง
ล่อใจ หมู่ กุมาร มัก ชอบ สนุกนี้ นา
เด็ก ๆ อ่าน จัก ต้อง ยั่ว แย้ม โอฐ สรวล ๚ะ

(จะ กล่าว ด้วย สัตว มี เท้า มาก ก่อน)

๏ สัตว พวก หนึ่ง นั้น ชื่อ พหุบา ทาเอย
มี เอนกสมญา ยอก ย้อน
เท้า เกิน ยิ่งจัตวา ควร นับ เขา นอ
มาก รวย หมื่น แสน ซ้อน สุด พัน ประมาณ ๚ะ

ปน กัน
๏ สัตว จำพวก หนึ่ง สมญา พหุบาทา มี เท้า เอนก นับ หลาย
๏ เท้าเกิน กว่า สี่โดย หมาย สอง พวก พิปราย สัตว น้ำ สัตว บกบอกตรง
๗ ตบอง พล่าใหญ่ ยง อยู่ใน ป่า ดง ตัว ดุร้ายไฟ แดง
๏ มี พิศม์ มี ฤทธิ์ เรี่ยว แรง พบ ช้าง กลาง แปลง เข้า ปล้ำ เข้า รัด กัดกิน
๒ ตะขาบ พรรณ หนึ่ง อยู่ ดิน พรรณ หนึ่ง อยู่ ถิ่น สฐาน แล บ้าน เรือน
คน ๏ ตะเข็บไต่ ซอน ซอน ซน กิ้งกือ คลาน วน แมง มุม ขยุ้ม

หลังคา ๏ แมงป่องจ้องชูหางหา สิ่งใดจะมา ปะทะก็จี้แทง ๏ ตัวแมงกะแท้กลิ่นแรง แมงสาบอีกแมงกะชอนก็ชอนธรณี ๏ แมงทับวาววับแวมสี ดังนิลมณี แกมทองระรองเรือนฉาย ๏ แมงค่อมคือแมงทับกลาย สีเลื่อมเหลืองพราย แต่กายนั้นย่อมกว่ากัน ๏ แมงใยโยงใยพันละวัน เปนตาข่ายชัน ซึ่งเพื่อดักสัตวบินจร ๏ แมงเม่าบินเข้าไฟฟอน ร้อยพันม้วยมรณ์ เพราะหมายว่าเพลิงเริงงาม ๏ แมงวันแมงหวี่วู่วาม แมงคาเรืองยาม ราตรีแลสีเรืองๆ ๏ แมงป่องช้างตัวเชื่องๆ มีชุมข้างเมือง มลาวประเทศเขตรขัณฑ์ ๏ แมงตาสองเพศสองพรรณ์ คือแมงดาธรรม ณพแลแมงดานา ๏ แมงภู่ต่อผึ้งภุมรา แตนต่อตัว ตาปะขาวแลตัวเต่าทอง ๏ แมงปอบินไปเปนกอง โฉบแย่งยุงปอง เปนเหยื่อแลแย่งกันกิน ๏ หมาร่าเหลือบยุงบุ้งริ้น ร่านรุมกันกิน โลหิตมนุษย์สุดคัน ๏ ด้วงพร้าวโบยบินผินผัน ด้วงโสนดองมัน คนมักพอใจรับทาน ๏ ผีเสื้อใหญ่เล็กสัณฐาน ลายหลากตระการ สลับวิไลยหลายสี ๏ ตั๊กแตนกายายาวรี่ ใหญ่เล็กมูลมี่ ประมาณก็เหลือคณนา ๏ ตัวเหนี่ยงนิลดำมลกา มันคือหมึกทา ที่ใสสักยาดบยล ๏ กลิ้งคี่เกลือกคูธรคน สัตวนั้นสัประคน โสโครกบเกลียดอารมณ์ ๏ เรไรร่ายร้องระดม หริ่งๆระงม เพรียกพฤกษที่ในไพรแวง ๏ แม่ม่ายลองในกระแสง เสียงแหวกแหวแรง ระคะระคื่น

พื้นไพร ๏ จักรจั่นแจ้วๆ จับใจ ราดจ้าแร่มไสย สังคีตประโคมอารัญ ๏ จะร่ำสัตวในไพรสัณฑ์ อเนกอนันต์ จะนับระตรวจเหลือตรา ๏ มดแดงแฝงใบพฤกษา มดดำคล่ำคลา มดตึดอีกมดแดงไฟ ๏ มดตนอยอีกทั้งมดไร ตาลานคลานไว มดเบ้งมดคันสัญจร ๏ น้ำลายงูเห่าเผ้าฟอน ไต่ตอมตัวหนอน มดง่ามก็คล่ำคลาดิน ๏ ตัวปลวกวังตักตี่ชริน ตัวชันโรมบิน น้ำนองอเนกเหล่หลาย ๏ สัตวในกระแสสินธุสาย มีเท้ามากมาย คือปูทะเลปูนา ๏ ปูแสมแลปูอัศวา หมู่เปี้ยวกายา ใหญ่เล็กหลากๆ มากมี ๏ กุ้งใหญ่กุ้งฝอยเคยตี่ กั้งก้ามโตตี่ กระทบระทั่งกังวาน ๏ พวกสัตวเหล่านี้นามขนาน มคธคำขาน ว่าสัตวพหุบาทา ๏ มีเท้ามากเกินจัตวา คิดประมวนมา ไว้ให้กุมารอ่านเขียน ๏ หวังเพื่อสอบทานที่เรียน ระมัดระเมียนมักง่ายจักต้องติรัน ฯะ

๏ รบสัตวมีเท้ามาก มูลหมาย หมู่เฮย
ลำดับนับเรียงราย เรียบไว้
นักเรียนทราบบรรยาย ยลเยี่ยง อย่างนา
จำรดบทแบบให้ แม่นแม้นคำสอน ฯะ

๏ พวก นี้นามนับอ้าง รทุบาท
สัตว บกสัตวน้ำกลาด เกลื่อนด้าว
สี่ ทั้งป่าบ้านดาษ ดาดื่น
เท้า สี่สำหรับก้าว ย่างเยื้องจรจรัล ฯะ

กกา

๏ ในแม่กกา จตุบาทา ม้าลาจามะรี่ โคกระบือปละ ปะทะหมูหมี่ กระแตชะนี มีอยู่ในไพร ๏ ปะหมู่หนูผี กรูๆ รู่จี๋ ในรูไม้ไผ่ พะหนูตะเพา หนีเข้าไวๆ หนูตะเพาไล่ หนูผีหนีคลา ๏ ในชลาไลย มีจรเข้ใหญ่ เนาในคูหา ต่อไปใต้น้ำ มีถ้ำเหรา เขาคู่สะขา สู่หามาไป ๏ หมู่เหล่าเต่าฝา มีอะเนกา สริราเยาว์ใหญ่ ที่นาช้ำอ้อ เต่าพอใจไซ่ ที่เขาเข้าใจ หาได้อะโข ฯ จบกกา ฯ

กน

๏ สี่เท้าแม่กน เกลากลอนนิพนธ์ ประคนในโว หารให้ไขคำ ลำนำใหญ่โต ไว้ให้ดรุโณ รู้ไนยไขขาน ๏ ชั้นใหญ่ไลย่อน มีในนคร ลอนดอนสฐาน ท่านเอามาไว้ แดนไทยช้านาน ได้เหนสาธารณ์ สกลภารา ๏ เหนฟานผ่านไป บนเนินเขาใหญ่ ที่ในวนา กระเต้นคุ่นอัน เดินดันหญ้าคา อิเหนเม่นหมา ในไล่หมู่สมัน ๏ ปะหมู่หมูเถื่อน ไคลคลาพาเพื่อน มาเกลื่อนไพรวัน หาอาหารกิน ที่ถิ่นอารัญ เวลาสายัณห์ ยำค่ำคล่ำคลา ๏ หนูจิ้นเยาว์ๆ จิ้นค้าสำเภา เขาเอาเข้ามา ไว้ในถิ่นเรา ชื่อเค้าภาษา ต่อพรรณกันมา จนกาลนานบี้ ฯ จบกน ฯ

กง

๏ แม่กง พรรณา จตุบาทา ซึ่งบันดามี อยู่ในแม่กง จำนง วาที่ ช้างในพงพี พาโขลงโยงไป ๏ เหนกวางกลางทุ่ง ละมั่งหมู่มุง กระทิงวิ่งไขว่ คำโองแล่นจี๋ รี่เข้าดงไผ่ กินหญ้าไบ่ ๆ ยืนเบิ่งดูกัน ๏ เลียงผาโผนเผ่น โดนผากระเดนเผ่น คล่องว่องครัน อีเก้งเริงร้อง ก้องพนาวัน บ่างบินโผผัน ไปพันต้นเต็ง ๏ กระจงกระจิง แล่นร่าร่านเริง รนร้องเสียงเรง ฝูงลิงฝูงค่าง ครวญครางแส้เซง ดังเสียงระเบ็ง บเว้นวันวาร ๏ แล่นไปโหยง ๆ นั่นคือโจงโคร่ง ที่ท่ากล้าหาญ ปะรูหนูหริ่ง วิ่งไปลนลาน กิ้งก่าจังทาน ท้าสู้ชูเศียร ๏ พังพอนบนพื้น แผ่นดินดาดื่น รรดลวนเวียน ปะงูเห่ากาฬ ที่ลานเตียน ๆ สู้กันงูเจียน จะแพ้พังพอน ๏ จิ้งเหลนหางลุ่น อยู่ที่ใต้ถุน ครุ่น ๆ สัญจร อึ่งอยู่ป่ายาง อึ่งอ่างซ่อนซอน อยู่ใต้ไม้ขอน ใต้อ่างวารี ฯ จบกง ฯ

กก

๏ ชื่อในแม่กก ชักมาสาธก แยกยกวาที จตุบาทา บันดาชื่อมี ในแม่กกนี้ มีพอคณนา ๏ คางคกคางคาก ใหญ่เล็กหลาก ๆ มากอเนกา หนูภุกอยู่รู ที่คูคันนา อีกนากกินปลา กายาเทาเทา ๏ กะรอกสีแดง ส้อนกิ่งไม้แฝง โจนแรงไม่เบา คนไล่ว้าวุ่น กระสุนยิงเอา ใหญ่ ๆ เยาว์ ๆ เอามาทุกคน ๏ จิ้งจกตุกแก พอใจอยู่แต่ ที่เย่าเรือน

ชน จึ่งจะร้องทัก คือมักเปนกล ทุกผู้ทุกคน มักยั้งฟังการ
๏ สุนักข์มีมาก ใหญ่เล็กหลาก ๆ ทั้งป่าทั้งบ้าน หมาจู จิ้ง
จอก ในนอกสาธารณ์ สีแดงสำถาน หลาก ๆ มากมี
ฯ จบแม่กก ฯ

กด

๏ แม่กดกำหนดสัตว ซึ่งควรจัดในวาที คือชาติราชสีห
ทั้งสี่หมู่อยู่หิมวันต์ ๏ อีกเหล่าคชสีห กายินทรีย์ก็เช่นกัน
แปลกแต่ศีศะผัน ไปข้างน่ามาข้างหลัง ราชสีหมีกระหนก
ยอดผันปกบ่าฉีมัง คชสีหมีงวงทั้ง ยอดกระหนกปกบุรโต
ทั้งสองสัตวสูงสุด ฤทธิรุทม์เลิศเดโช ถึงสัตวที่โต ๆ ก็เกรง
เดชเหตุฤทธิแรง ๏ เพศพรรณราชสีห จักเปนสี่ท่านแจก
แรง ปากหางสี่เท้าแดง พ้นเสวตร์เพศไกรสร ๏ บัณฑุระ
ราชสีห กายามีสีเหลืองอ่อน กาฬะมิคินทร กายาดำคล้ำ
หมึกมัน ๏ เหล่านี้ส่วนกินสัตว ใจสมรรถ์การฉกรรจ์ แต่
เดชยิ่งใหญ่นั้น คือไกรสรราชสีห ๏ อันหนึ่งชื่อว่าติณะ
เปนสิงหะต่ำฤทธิ์ กายาภุจคาวี กินเส้นหญ้าเปนอาหาร
ราชสีหสี่ชนิด ที่สถิตยป่าหิมพานต์ มีถ้ำที่สำราญ เปนสัตว
กล้าร่าเริงแรง ๏ แรดเขมรเรียกระมาด เก่งฉกาจชาติกำแหง
มุทะลุดุตาแดง มักไว้ใจใช้ลมฌาน ยูฐมาแต่เมืองเทศ สูง
เปนเปรตสัตวใดปาน กอหญ้าบนปราการ แหงนกินได้สดวกดี
๏ ชมดเปนสองพรรณ อย่างสามัญมากมูลมี ชมดชนิดดี

ชื่อประกฎชมกเชี่ยง ๏ ฝูงเชี่ยคกายาเล็ก แต่ร้องเซ็กตะเบ็งเสียง ดิ้นตายฤดูเผลี่ยง กระโดดพล่านที่ธารไหล ปากนั้นกายาเขื่อง สีเหลืองๆ ระเรื่องไร เขฟะเปนฟองใหญ่ ที่ใบ่ไม้พอใจจร ๏ ตะกวดตะเกียกแล่น เอาไม้แผ้นเผ่นเข้าซอน สองลิ้นยื่นสลอน เข้าซุกซอนในซอนโพรง ๏ ลำเสคเปนสัตวแปลก พวกเมืองแขกเลี้ยงในโรง สี่สรระสวตรโพลง ผ่านต่างเหนเช่นสุกร ฯ จบ กด ฯ

กบ

๏ แม่กบมี่แต่กบ เข้าบรรจบสมทบกลอน กบทูตกระโดดจร จับแมงเม่าเอามากิน ฯ จบ กบ ฯ

กม

๏ แม่กมชมชุมพา เลียบภูผาน่าศีขริน รุงรังทั้งกายิน ล้วนแต่ขนย่นยุ่งหยอง ๏ เหนลิ่มในป่าหลวง เกล็ดหล่นร่วงเปนกองๆ คนเก็บเอามากรอง ผูกกัณฐาต่างอาภรณ์ ๏ ลิงลมวิ่งตามลม ดูเหมือนกลมสมนามกร วิ่งหมุนดังภมร มักมีในไพรพฤกษา ๚ จบ กม ๚ะ

เกย

๏ ขึ้นเกยเลยกล่าวพรรณา จตุบาทา ที่นามอันเนื่องเรื่องเกย
๏ ท่านผู้นั่งฟั่งอย่าเฉย ใดผิดที่เคย สังเกตในเพศพรรณสัตว
๏ เชิญช่วยติฆ้านทานทัด แลแก้ไขคัด ให้ชัดให้ชอบตอบขาน
๏ เสือโคร่งแรงฤทธิห้าวหาญ สัตวในดงดาล เกรงเดชด้วยเหตุคำแหง ๏ เสือเหลืองเรืองฤทธิรงค์แรง พบกวางกลาง

ะแปลง เข้า ปล้ำ ขย้ำ คอ กวาง ๏ เสือ ดาว ก้าว เดิน ด้อม ทาง ปะ
ทะ ต้น ยาง ก็ ยั้ง ขยับ กลับ หลัง ๏ เสือ ลาย ตลับ แล่นเสวิกสัง
ขึ้บ เปรี้ยง เสียง ดัง กึก ก้อง ณ ท้อง ดง ดาน ๏ เสือ ดำ ดุจทาหมึก
ประสาน ประสบ ตัว ผ่าน ก็ฟัด แล กัด ผ่านฟอน ๏ เสือ แผ้ว
เสือ ปลา ล่า จร โตรก ตรอก ซอก ซอน เที่ยว เสาะ เที่ยว เสพย์ มัศยา
๏ วัว เพลาะ เลาะ ลัด เลี่ยบ ผา วัว กึก เกลิง พา พวก เพื่อน มาเกลื่อน
กลาด ดง ๏ กระต่าย ออก เต้น ตาม พง ฟุบ แฝง กอ ปรง กระโดด
แล โลด ลำ ลอง ๏ ควาย เสี่ยว เที่ยว โดย ลำคลอง ไม่ ยล ฝูง ยอง
ก็ไล่ประชิด ขวิด ชน ๏ เนื้อ ทราย เสือก วิ่ง สับ สน ประทะกัน กล
กระบวน อัน ป่วน ไป มา ๏ ฝูง แกะ เกาะ เลียบ เนิน ผา พบ พวก แพะ พา
กัน โผน กระโจน ลองเชิง ๏ เหี้ย เหน เม่น มา ร่าเริง หนี เม่น กระ
เจิง เพราะ กลัว สลัด ขน แหลม ๏ แมว ดำ ขาว ด่าง ดำ แซม
ลาย เปน หย่อม แหยม ย่อม อยู่ กับ คน บน เรือน ๏ หนู ท้อง ขาว
พบ หลบ เลื่อน หนี แมว เบน เบือน แมวไล่ ตะครุบ ฟุบ แฝง ๏ บ่อ
ออก นอก ทาง กลาง แปลง กลาง วัน หรอก แซง ราตรี ออก ซี้ ส้า จร

จตุบาท บก บน ดิน ดอน คิด กลั่น เกลา กลอน เลือก คัด ที่ ชัด
สำคัญ ๏ ยัง เหลือ กว่า นี้ อนันต์ อเนก นับ พัน จะ ร่ำ ก็ พ้น
พรรณา ๏ สี่ ตีน อีก เล่า คือ รำ พวก เต่า อยู่ใน ธารา กระดูก
กลับ ออก อยู่ นอก มังษา เต่า ตะนุ เต่านา เต่า ดำ สำภู ๏ เต่า
เหมน เต่า หับ ถ้า คน ต้อง จับ มัน หับ ประตู เหมือน ปรับ สนิท
มิด ไม่ มี รู ฝูง คน ยัง สู้ เอา กิน ง่าย ดาย ๏ เต่า ชนิด หนึ่ง

เรียก เต่า ชิ้ลิ้ง คู่ กับ เต่า หวาย ตะพาบ น้ำ อยู่ คู่ กับ ม่าน ลาย
ตัว กริว แหวก สาย ชล ว่าย ตาม กราว ๏ ตัว กระ มหันต์ กายา
ใหญ่ ครัน เขา จับ เปน คราว ลาย เลื่อม เปน มัน กระ พรรณ ดำขาว
กระเหลือง เรือง พราว พราย เพริด เฉิด ศี่ ๏ เต่า จะละเม็ด พูด
จะ เปน เท็จ ไม่ เหน กายี พบ แต่ ฟอง สุก คลุก น้ำ ปลา ดี มัง
คุด ประชี่ โอชา ชวน กลืน ๏ จำ พวก เต่า นี้ ใน ท้อง วารี
ยัง มี ดา ดื่น ไม่ รู้ ชื่อ ชาติ ไม่ อาจ ยั่ง ยืน ไว้ ให้ ผู้ อื่น
ท่าน ร่ำ รำพัน ฯะ

๏ จบ สัตว พวก สี่ เท้า สอง สฐาน
คือ บก อีก ชล ธาร ถิ่น ท้อง
สมญา แยกไข ขาน คำ เรียก ไว้ พ่อ
เด็ก นักเรียน สวด ร้อง เล่น ได้ โดย สบาย

๏ พวก หนึ่ง นาม นับ อ้าง ออกไข
สัตว ทวิบาท ไพร อีก บ้าน
สอง อย่าง แยก มิ ใน กลอน กล่าว นี้นา
เท้า เปลี่ยน สอง เท้า จ้าน รัด ด้วย เดิน จร ฯะ

๏ ทวิบาท จัก บอก สำคัญ สัตว สอง เท้า อัน มี เพศ พิเศศ เปน สอง
๏ คือ หมู่ มนุษย ทั้ง ผอง ทั่ว พิภพ ปอง ว่า เปน ทวิบาทา
๏ ฝูง เนื้อ ใน อรัญญวา อีก พวก คน ป่า ก็ ปอง เปน สอง บาทางค์
๏ หมู่ สัตว เดียรฉาน ท่าน วาง ปักษิ สรรพางค์ คือ พวก เปด ไก่ สกุณี

๏ ก กา สกุณาโนรี หว้าเปล้าคึ่ปลี กระเหว่าแลเค้ากู่กา ๏ พระยา ลอ คลอเคล้าเขาชวา ขี้ไก กระทา ไก่ป่าแล กา วารี ๏ กระ สา สาลิกา จระลี สู่ สำ พาที ไก่ฟ้า ก็ล่า ลี้ไป ๏ เขาคู่คู่เคล้า เขาไฟ คะณา ตาไน หมู่ไส้ ก็ไซ้ โดมา ๏ ไก่ แร้ไก่ อู ชนกา ไก่ตะเพาพา คณาเข้าเล้าเคล้า คลอ ๏ กา แก แส้ สู่ สอ ๆ ปะ พะยาลอ ก็ ล่า ก็ ลี้ หนีไป ๚ จบ แม่ ก กา ๚ะ

กน

๏ สกุณ แม่ กน นิพนธ์ไข คือ กระเวนไพร กระแวน แล แอ่น วาโย
๏ คิริบูน จมื้น บินโผ ไป กิน ผลโพ กระเตน ก็ เต้น เวียน วน
๏ เบญจวรรณ ห้าสีโสภณ ร่อนใน เวหน เช้า คละ ปะ ทะ คืน เทียน
๏ สกุณ โกญจา กาเรียน บิน ว่อน วน เวียน แล ร่อน ถลา ผา โผ
๏ อินทรี กายาใหญ่โต มหันต์ เตโช ปะ ชน เอาไป บริภุญช์
๏ ไก่ เถื่อน เพื่อนไล่ ซอน ซุน ตี กัน ชุนละมุน ชะนะ ก็ ชั้น จัน จาน

๚ จบ กน ๚ะ

กง

๏ แม่ กง จำนงไข ขาน รุ้ง แร้ง วัง นาน นาง นวน กระทุง คัอน ทอง
๏ ยาง ยูง มุ่ง เค้าโมง มอง กระลาง แถ่น ลอง กระลิง ก็ ล่า ลี้ จร
๏ อีโก้ง คลั้งโคลง กิน หนอน ปมูลโคฟอน กิน หนอน ก็ นอน ใน ฝาง ๏ กิน ปลิง ลงแปลง แฝง ทาง ระวัง ไพร คราง ครวญ คร่ำ แล ร่ำ ร้อง คัง ๏ ฝูง หงษ์ ลง เรียงไม้ วัง แจ่ ซ้อง ประคัง

ใน คงประตู่ คูไสว ๏ กางเขน ขนขำขำไพ ขุนทอง ผ่องใส ดัง
นิลมณีนฤมล ฯ จบ กง ฯะ

กก

๏ หมู่ นก แม่ กก อำพน ในพื้น อารญ อรัญญิกา อาไศรย ๏ นก
พริก จาก พราก เพรียกไพร แสก เสียงเย็นใจ กระจอก ก็ ซอกซ่อน
ซอน ๏ การเวก บิน แหวก วายุจร ใน พื้น อำพร แล ส่ง สำเนียง
เสียง หวาน ๏ วายุภักษ แสวง ภักษาหาร บิน ใน คัคณานต์ ปะ
ทะ นก แขวก แถก ถา ๏ นก ออก ร้อง อ๊อก ออก ถลา ปะ นกกวัก
กวา เข้า ยื้อ เข้าแย่ง แมงไย ๏ ยาง กรอก เกริ่น ร้อง เกริกไพร
โพร โตก โตคไว บน กิ่ง กระโดนโผนโผ ๏ นก ฮูก นก ฮูกใหญ่โต
นก เงือกผงะโง แหงน แง่นเอาผลตันรันท์ ฯ จบ กก ฯะ

กด

๏ หมู่ นก แม่ กด มี่ กด เพลิง สี สุก แดง ฉัน กด ปูด ๆ ทุก วัน
บอกเวลา แห่ง สาชล ๏ ทิ้ง ทูต ไม่ ทิ้ง เพื่อน บิน กลาด เกลื่อน
กลาง เวหน เปด น้ำ ลง ดำ วน เวียนใน น้ำ ดำ หา ปลา ๏ หัศ
ดิน บิน ร่ำ ร้อง เสียง กึก ก้องท้องพนา กระ หรอด เร่ ร่อน หา นาง
นก พราก จาก ไกล กัน ๏ เปดไทยไล่ เปด เทศ ผิด สังเกต เพศ
ต่าง พรรณ แส่ ไซ้ ไล่ พันลวัน เปดไทย ทัน พลัน จิก ตี ๏ นก
หัศดี ลิง เสียง อึง คะนึงใน เมฆี กายา งา งวง มี เหมือน กุญชร
ซ้อน ซู่ เศียร ๏ สัตวา ปะ หว้า สุก เผ้า เคล้า คลุก บจาก เรียร
เลือก ผล กิน จนเตียน แล้ว บิน บาก จาก ตันจันท์ ๏ พิทด นก

กระหิด ขวด ว่าฤทธิ แรง แขง ขัน บินโร่ โผ ผก ผัน ถูก แผ่น ผา น่า สิงขร ๚ จบ กด ๚ะ

กบ

๏ หมู่ นกใน แม่ กบ เข้า บันจบ สมทบ กลอน พิราบ พิไร วอน เหมือน หนึ่ง ว่าโศกาไลย ๏ ตะขาบ คาบ ตะขบ คับ แค พบ แย่ง ขวัก ไขว่ ตะขาบ แค้น ขัดใจ จิก คับแค แร่ เริง หนี ๏ กระจาบ ไล่ กระจิบ บิน ลิบ ๆ เทียม เมฆี กระจาบ ไล่ จิก ตี กระจิบ หนี ลง คง คอน ๚ จบ กบ ๚ะ

กม

๏ แม่ กม ชม หมู่ นก ฝูง พิหค ทิชากร อิลุ้ม ซุ้ม ซ่อน ซอน ใน สุม ทุม พุ่ม ระนาม ๏ นก คุ่ม ปาก งุ้ม งอน พอใจ จร ใน ป่า หนาม ใคร เลี้ยงไว้ ใน คาม คุ้ม เพลิงได้ ไม่ไหม้เรือน ๏ ทุ่ง นา นก ตะกรุม มี มาก ชุม ดู กลุ้มเกลื่อน ขน เศียร เลี่ยน ล้าน เลื่อน เหนียง หนัง ย่น ขน สาย สาง ๏ แอ่น ลม ชลอลม ดู น่า ชม เชิด ชู หาง ร่า แต้ แฉ่ ปี๊ก กาง แอ่น กายา น่า พิศวง ๏ กระลุม ภู โผ ผก เข้า ป่ารก เร้นใน พง จับ แนบ แอบ อนง นาง นก คู่ อยู่ เคล้า คลอ ๏ น่า ชม สม บันทิด สม จริต ดู ก้อ ร่อ ปี๊ก หาง ช่าง กรีด กรอ คอ เจ้า ชู้ รู้ ชั้นเชิง ๏ ฝูง นก สี ชมพู ไป จับ อยู่ ที่ ซุ้ม เชิง สี แดง ดุจ แสง เพลิง เริง ร้อง แซ้ แพร่ไพรสณฑ์ ๚ จบ กม ๚

เกย

๏ แม่ เกย หมู่ ปักษา ค้อน หอย หา ปลาใน วน กะ หรอด หัว โขน ขน

ยอง หยอย ย่อง ซ้อง เกี่ยว หนาม ๏ แซง แซว รับใช้ ขน ซุ่ม ส้อน บน ต้น มขาม ชู หาง กาง ปีก งาม เมื่อ ยาม บินผิน อัมพร ๏ หัว ขวาน หัว เหมือน ขวาน ปาก แขง ร้าน แหลม งุ้ม งอน เที่ยว เราะ เจาะ กิน หนอน ใน พฤกษา พนาศรี ๏ เค้าแมว มอง ขะเม่น หน้าตาเหน เช่น อย่าง ผี มัก เที่ยว ใน ราตรี แสวง หา ภักษาหาร ๏ สำเนียง เสียง นกแก้ว พลอด แจ้ว ๆ จับใจ หวาน เพรียก ก้อง ท้อง ดง ดาน ดู ดา ดื่น พื้น สกุณิน ๏ ดอก บัว มัว หมู่ มุ่ง เที่ยว ใช้ กุ้ง ใน วาริน เวียน วน ชลสินธุ เสียง ส้า ๆ ปลา ดื่น หนี ๏ ยาง เสวย จับ ไสว ยอด ยาง ใหญ่ใน พงพี เขา ว่า เปน นกดี รศ มังษาโอชาเหลือ ๏ อ้าย งั่ว ดู ง่วง เหงา จับ ซบ เซา แอบ แฝง เฝือ จับ นิ่ง กิ่ง มะเกลือ แล้ว บิน กลับ ลับ ลิบ หาย ๏ เวลา ขมุก ขมัว ฝูง กระตั้ว เต้น กรีด กราย ขาว ล้วน นวน ทั้ง กาย ไล่ กระแต แล สับ สน ๏ ฝูง นก ต้อย ติวิด ร้อง หวิด ๆ แล้ว บินบน เหยี่ยวใหญ่ไล่เวียน วน รวน ตัว รน ดัน หนามนี่ ๏ หมุด ดัน พ้น เหยี่ยวใหญ่ เหยี่ยว ตะไกร ไล่ จิก ตี หนีเสือ พบ กุมภี แทบ ชีวี จะ วาง วาย ๏ เนิน เขาเหยี่ยว นก เขา มา จับ เจ่า อยู่ เรียง ราย เหน นก ขะมิ่น หมาย รุม จิก เนี่ยว เหยี่ยว จัง ทาน ๏ หมู่ นก นอก กว่า นั้น ก็ ยัง มี มาก สาธารณ์ เลือก คัด พอใช้ การ ให้ กุมาร อ่าน เขียน ลอง ๏ หวัง เปน ที่ สนุกนิ์ โดย ทำ นุก แล ทำนอง ตาม แบบ บท ละบอง จง ตริ ตรองใน วาที

ฯะ

๏ ขบ สัตว สองเท้าเพศ สอง พรรณ
ชาติมนุษย อเนกนันต์ นับอ้าง
ทิชาชาติบินผัน โผผก ได้เชย
ขาด ตก บก พร่องบ้าง อย่าฆ้าน คำขนาง

๏ สัตว จำพวกนี้น่า อัศจรรย์
ไม่ น่าจักผายผัน เผ่นได้
มี ตัวรีดเรียวตัน โตเล็ก บ้างนา
เท้า บมีแต่ใช้ ว่ายเลื้อยเสือก คลาย

๏ อปาทะกา สัตวหมู่หนึ่งนา บาทาไม่มี ได้แต่เลื้อย คลาน เสือกว่ายวารี อยู่พื้นปฐพี กับท้องชลธาร ๏ สองพวก ประจำ สัตวบกสัตวน้ำ จะรำไขขาน พยานาคราช ต่าง ชาติตระการ งูบริวาร อเนกอนันต์ ๏ คืองูเห่าไฟ กายา เล็กใหญ่ มีพิศมหันต์ อีกงูเห่าดง พิศม์ยงยิ่งครัน งูเห่า หม้อมัน ดุจมินหม้อหา งูเหงือก งูหงอน งูเห่าปลาช่อน รูปร่าง อย่างปลา งูเห่าตาลาน เลื้อยผ้านผ่านมา งูทับสมิงคลา เรียกว่า ทับทาง ๏ งูเห่าบี้แก้ว เสียงหริงหริ่งแจ้ว เมื่อเวลากลาง คืนค่ำย่ำฆ้อง เสียงร้องครวญคราง แม้ขบใครวาง ยาไม่ ใคร่ทัน ๏ งูเห่าใบไผ่ ปากจิ้งรกไว ละม้ายคล้ายกัน งูแม่ตางาว ตัวยาวใหญ่ครัน แสงอาทิตยนั้น เลื่อมแสง แดงสี ๏ งูงอดโจงอาง อีกงูกระด่าง งูกระปะมี ดง เร่วกระวาน คนย่านเต็มที่ พิศม์ร้ายราวี ไม่มีใครปาน

๏ งูแมวเซาซบ อีกงูกันซบ ปล้องขาวปล้องกาฬ ปาก มีสองข้าง หัวหางบ้าน ๆ มักอยู่ชลธาร แฉะฉ่ำน้ำขัง ๏ ลายสาบลายสอ ขนดขดงอ บนตอไม้รัง ลายม่าน พระอินทร เขียวสีนกายัง ชายธงสมิงลัง อยู่ยังสาคร ๏ งู แม่นางอาย ฉวีสีกาย ลาย ๆ เหลืองอ่อน กอหญ้าสด ๆ มักขดวงนอน เอาศีศะซ้อน มุดเมี้ยนเหมือนอาย ๏ งู ลายเข้าตอก พื้นดำมีดอก ขาว ๆ ประปราย ยังงูก้านพร้าว ตัวยาวสาย ๆ เปนริ้วเปนสาย ก้านพร้าวเช่นกัน ๏ งู สามเหลี่ยมใหญ่ เหนคนถือไฟ เลื้อยไล่พันลาวัน ปะคนรู้คิ ระหนีไม่ทัน ทิ้งได้ให้มัน ฉกไต้ไฟฟอน ๏ งูหลามงู เหลือม สีกายลายเลื่อม งูเหลือมเหลืองอ่อน งูหลามลายมี เปนสีต่างต่อน เปรียบกับผ้าผ่อน ปูมลายคล้ายสี ๏ งู เขียวหางไหม้ ต้องสาบของใคร หางไหม้อักคี หางลุกดังเพลิง เรืองเริงรังษี เมื่อยามราตรี จึ่งมีแสงไฟ ๏ งูเขียวหนึ่ง อยู่ ที่เรือนคนผู้ ไม่ทำไม่ไคร่ ไล่คันกินหนู ในรูไม้ไผ่ คู่วิวาทใหญ่ กับอ้ายตุ๊กแก ๏ งูสิงงูไทร งูปลาอาไศรย อยู่ในกระแส งูดินงูปลิง เหมือนจริงแท้ ๆ งูงวงช้างแช่ อยู่ชะลาไลย

กกา

๏ กกาหมู่ปลามี ในวารีคล่ำคลาไคล ปลาซ่าแลปลาไหล เหล่าโลมาหน้าราหู ๏ กระดี่ชะโดดุ ที่น้ำพุมีปลาหมู นะที

มี่ ปลาทู นำหมู่ ไปในทะเล ๏ ปลา กา ดำ คือ กา กระโห้ พา กระแหเห เทโพ คู่ ปลาเท พา กุเราเหล่า ปลา หมอ ๏ ไอ้ บ้า ปะ ปลา บู่ ก็ นำ หมู่ เข้าเค ล้าคลอ ปลา หน้า ราหู รอ ริ อยู่ ท่า ชลาไลย ปลา สะละ ไม่ละ หมู่ คลอ เคล้า คู่ ดู ไสว เข้า เม่า เข้า มา ใน หมู่ ปลา เบ้า เคล้า คลอ หา ๚ จบ กา ๚ะ

กน

๏ ขึ้น กน คัน นามะกร วาริ่จร มี่ นา นา ปลา วาน ขึ้น ใน วา ริ่โผ เผ่น เล่น ชลธาร ๏ กระเบน ก็ เบน หนี ปลา อินทรี่ หนี ปลา วาน ยี่ สน ก็ สน สาน ลึ้ กายา ใน สาคร ๏ สีกุน วุ่น คว้าไขว่ กิน ไคลไซ้ ที่ไม้ ซอน ปลา แบ้น แล่น สัญจร เปน หมู่ คละ ปะปนกัน ๏ ปลา ช่อน ซ่อน ใน สวะ พอไป ปะ ปลา นวน จัน เคล้าวน ปน พันละวัน ตะเพียน ผันโผ วาริ่ ปลา เงิน เงื่อน เงิน หา คู่ กายา ต่อน ใส สี่ เขาว่า ปลา ผู้ ดี่ เอาไว้ ยล บน เย่าเรือน ๏ ไส้ ตันไส้ ตัน ตึ้น ปลา อื่น ๆ ไม่ มี่ เหมือน ไส้ ตัน เล่ จะ เตือน ให้ ขยั้น ตัน ใจ จน ปลา ตีน ขึ่น เลน ลื่น ปะทะ คลื่น ตื่น อนละวน ไกลขึ้น ไป บน เฉนียน น้ำ ทำ ตา แดง ๚ จบ กน ๚ะ

กง

๏ แม่ กง ปลา หุกัง แล ปลาสัง ปลา แขยง มังกง กะพงแฝง ฝั่ง ลินชูดู เห หัน ๏ คาง เบื้อน ๆ หา คู่ พะ แมง ภู่ เปน คู่ ขัน ปะ ทะระราน กัน คาง เบื้อน ผัน หัน หาง จร ๏ กระทิง กระทั่ง ฝั่ง กระสง สั่ง วังไม้ ขอน นิ่ง หน่วง ห่วง ฟอง อ่อน จำไร สั่ง วัง วาริน

๏ ปลา ทอง ท่อง กินไคล อยู่ ที่ใน กระถางดิน สีเหลืองเรืองกายิน ยล เยี่ยง ทอง ผอง แสงใส ฯ จบ กง ฯ

กก

๏ หมู่ปลาใน แม่กา จะ แยก ยก ออก ขานไข อิ ทุก ทุกข์ถึงใคร จึ่ง ชื่อ ทุกขุก เคือง เข็ญ ๏ ปลา อุก ร้อง อุก ๆ โดน ปลาดุก ดิ้น กระเดน ดุกด้าน ออก สร้าน เซน น้ำใส เย็น เหนกายิน ๏ ปลา โคก นูน ดังโคก ปลา ตะโกกดู น่ากิน ตะพาก บาก เบนผิน ปะ ปลา มึกนึก พรั่นใจ ๏ คณาฝูง ปลา หมึก อยู่ น้ำ ภูก ทะเลใหญ่ กระดองผ่องเปนไย เรียก ชื่อใช้ ลิ้น ทะเล ฉนาก จาก เฉนียน วน วกเวียน เหียน หันเห ถึงน้ำ ภูก เลเพ ก็ผก ผัน พ้นผ้า ชล ๏ กระบอก เบน บาก ออก โยง ชัก ครอก ออก อนละวน มาปะ ปลายี่สน หนีส้าๆ ล่า สลอน ๏ ลิ้น สุนักข์มัก เข้าร้อง ที่ใต้ ท้อง นาวาจร หมู่ ปลาใน สาคร อเนก หลาก มากมูล มอง ฯ จบ กก ฯ

กด

๏ ปลาใน แม่กด บท ละบอง ปลาใน ห้วย หนอง แม่น้ำ แล ลำธารา ปลากด ปลากัด อัตรา กำพวด กายา ใหญ่ยิ่ง ปลา ตีน ตาโปน ๏ สลาด เหล่าสลิดโลดโผน ปะ ปลา รวดโรน สังขะวาก บ คลาศวน วัง ๏ ปลา หลด ลอด หมก โคลนฝั่ง ถึง กระนั้น ยัง ไม่ พ้น มนุษย ขุด กิน ๏ สีเสียด แล่น เสียด วาริน ไล่ไซ้ ไคลกิน กระเดือก แล เสือก แล่นไกล ๏ ปลาแรด เคียร มีนอใหญ่ คน

มักพอใจ เลี้ยง ขัง กระพัง สระศรี ๏ จละเม็ด กระดูก อ่อนดี

ชาว ชลบุรี เรียก ปลาสุนักข์ แหงน ดู ๏ ปลาอื่น ดื่นในสินธู

บ่อได้ชื่อ ชู เลือก คัด แต่ชัด เรนไร ๚ จบ กด ๚ะ

กบ

๏ แม่กบ วาน แกลบ มีใน ห้อง คงคาไลย ทะเล อัน ภูกโฆษาร

๏ ช้าง เหยียบใน นที ธาร ปลาแปบ ๆ ปาน คน บิบ แล ลิบกายา

๏ ปลาอุบ ร้อง อุบ ๆ ปรา ก็ชื่อ ภาษา ตลอด รน ทุก วัน วาร

๛ จบ กบ ๚ะ

กม

๏ ปลาใน แม่กม จัด นับ นิยม ชื่อใช้ ไข ขาน ปลา พรม

หนวก พราหม เรียก ตามโบราณ แก้ม ช้ำ คล้ำ ปาน ประหาร ตย

ดี ๏ ฉลาม หนาม หลัง ปลากริมริมฝั่ง ดับ ชั้ง มากมี

๏ ปลาเข็มเล็มไคล ที่ใน วารี นักเลง ยินดี เลี้ยง กัด พนัน

๏ ปาาเสียม หาง เสี้ยม ริ้ม ลิ้ม ริ้มเรี้ยม เรียก ปลา ริ้มพั้น

จรเข้ดู สม กับรูป พรรณ์ แหลม เสี้ยม สำคัญ ริ้มพั้นได้ จริง

๏ จบ กม ๚ะ

เกย

๏ นามปลา แม่เกย ฉัน จักเฉลย โดย นามทุกสิ่ง ขอ ท่าน

ทั้งปวง อย่าทัวง อย่าติง ฉัน คิด ประวิง ว่าเล่น เปน กลอน

๏ ใน เกย ยุบล มัฉา สาชล สับ สน สัญจร คณา ปลากราย

๙

สวาย เนื้อ อ่อน ปลา สร้อยสลอน สลับ ตาเสือ ๏ ดุกอุย อ้าย
ต้อง เที่ยว ขึ้น เที่ยว ล่อง เกี่ยว ข้อง ปลา เชื่อ ตาบ ลาว ยาว
ใหญ่ ไซ้ ไคล ท้อง เรือ หัว ตะกั่ว เจือ ปลา ซิว แทรก แทรง
๏ หมู่ ปลา หมอ เกราะ ว่าย วน รน เราะ ลง มุด เลน แฝง สวาย
กล้วย ฟาด สังขวาดวัดแวง อ้าย แก้ว เอา แกง กิน ต่าง เทโพ
๏ ปลา ราก กล้วย ขาว ตัว มัน ยาว ยาว ไม่ สู้ ใหญ่โต กระทง
เหว หัน ผาย ผัน ผกโผ แฉลบ ชะโล ธระทึก ภุก หลาย ๏ ผู ง
เขมาโกรย รากถิ่น ดิ้นโดย ไปโดน ปลา กราย ทบ ทัน วน แวก
ฝู ง แตก กระจาย กระจัด พรัด พราย แพร้ ท้อง ชลธาร ๏ เหล่า
นี้ นาม ปลา ฉัก ชัก เอา มา รวม ไว้ ไช ขาน สำหรับ หนู ๆ พวก
หมู่ กุมาร จะได้ เขียน อ่าน เพียง พอ ล่อใจ ๏ ตาม ลำกับ แม่
ตั้ง ต้น นั้น แต่ แม่ ก กา ไป จน ถึง แม่ เกย เฉลย คำไข เด็ก
เชาว์ ไว ๆ รู้ ได้ ดี ดี ๏ อีก สัตว หน้า ขว้ำ ชุม ชาติ สัตว น้ำ
บน บก ก็ มี คือ หอย นานา ใน มหา วารี หอย สังข์ ใส ศรี เสวตร
วรรณ ฉาย ๏ แมง ภู่ จุบ แรง หอย เสียบ หอย ซาย กะปุก
นาง รม ปาก เปด มี สาย หอย ตา วัว ลาย หอย หลอด นม สาว
๏ พรรณ หนึ่ง หอย กาบ งับ ๆ งาบ ๆ สอง กาบ รี ยาว รอย
ปาก สนิท เบิด บิด เปน คราว ภาย นอก พราย พราว เนื้อ ใหญ่
ใน หนา ๏ อย่าง หนึ่ง หอยโข่ง รูป ร้าง โบ้ง โล้ง ลอย อยู่ ท้อง
นา อย่าง หนึ่ง หอย ขม เขา งม เอา มา แช่ น้ำ ทำ ยา แกง
กิน ก็ มี ๏ หอย ทาก คล้าย ทาก มัก มี ชุม มาก ใน ดง พงพี

ไส้เดือน รากดิน สัตว กิน ธรณี ตัว แดง ยาว รี อยู่ ที่ น้ำคร่ำ ๏ ประติด คิด ถัว จะ ว่าให้ทั่ว ถึง ตัว ลูก น้ำ เกิดใน น้ำเน่า น้ำ ขัง ประจำ แลเปน ต้นกำ เนิด ยุง ทั้งหลาย หมู่ หนอน นานา มี อะเนกา ตัว ขาบ ตัว ลาย ปล้อง แดง ปล้อง เหลือง เรื่อง ๆ พราย ๆ มีสันฐาน กาย รีต เรียว กลม ๆ ๏ ว่าโดย กำเนิด หนอน นี้ มักเกิด ใน ที่ สม พรม เผ็ดเค็มไม่เลือก มัน เผือก ผล ซ่ม จน ชั้น อาจม มี ถม ดื่น ดาย ๏ พวก สัตว เหล่านี้ บาทา ไม่มี บาฬีขยาย ว่า อะบาทา สมญา บ่ กลาย นักเรียน เด็ก ชาย เชิญ ดู รู้ จำ ฯะ

๏ จบ สัตว ปราศจาก เท้า ทั้งหลาย
คิด จัด เปน หมวด หมาย หมู่ไว้
สำหรับ นักเรียน เชิญ อ่าน เล่น เฮย
พอ เพื่อ เปน ทาง ได้ คิด ค้น คำเติม

ว่าด้วย ยาพิศม์ คือ ปอยซอน (Poisons)

สิทธิการิย ถ้าผู้ใด ถูก ยาพิศม์แล้ว ผู้จะพิทักษ รักษา พยาบาล ต้องเอาใจใส่ ระวัง ดู สืบให้รู้ว่าผู้ที่เจ็บ นั้น ได้กลืน สิ่งไร เข้าไป ด้วยการ ที่ ถูก ยาพิศม์แล ยาเบื่อ ต่างๆนี้ ถ้ายา ที่ รักษาไม่ สมควร ผิดไป แล้ว ก็ร้ายกว่า ที่ จะไม่ให้กินยาเลย

ยาพิศม์ นั้นมี หลายชนิด คือ.

๑ น้ำกรด ที่เรียก ว่า แอกซิส (Acids) เช่นน้ำกรดกำมะถันซึ่งเรียก ว่าเอโควฟอติศ ฤๅซัลฟูริกแอกซิศ (Aqua-Fortis or Sulphuric Acid)............................. เกลือ สุราคือ สปริตออฟ ซอลท์ (Spirit of Salts) สังกะสี ประสม กับ โกลริน ที่ ละลาย น้ำ ซึ่ง เรียก ว่าโสลูชัน ออฟโกลไรด์ ออฟ ซิงก์ (Solution of Chloride of Zinc) ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ถ้าผู้ใด ถูก ยาพิศม์ด้วย น้ำกรด ดังกล่าว มานี้ ให้เอา ด่าง ที่เรียก ว่าไบกาโบเน็ต ออฟโซดา (Bicarbonate of Soda) ละลายใน น้ำ ฤๅ ดินสอพอง ฤๅ ดินสีผ่อง (Chalk or Whiting) ละลายใน น้ำ ถ้าของ ที่ กล่าว มาเหล่านี้ ไม่มีอยู่ในมือ หาไม่ได้ทันที่ ก็ให้เอา ซ่าบู่ ละลาย น้ำพอให้เปนมวกให้รับ ประทาน เข้าไป ฝ่ายหลังจึ่งให้ รับ ประทาน น้ำมัน ละหุ่ง กาสตอรออยล์ Castor Oil หนัก ออนซ์ หนึ่ง คือ ประมาณ ๒ บาท เพื่อ จะให้ท้อง เดินแล้ว รุ่ง วันขึ้นให้รับ ประทาน น้ำ

มัน ละหุ่ง อีก ที่ หนึ่ง ถ้าผู้ ที่ เจ็บ ถูก น้ำ กรด ที่ เรียก ว่า กาโบลิกแอกซิด Carbolic Acid แล้วให้รับ ประทาน น้ำ มัน ชนิด {หนึ่ง / ใด} แทน น้ำมัน ละหุ่ง ก็ได้ ก็ จะ หาย ดี แล

๒ ถ้าถูก ด่าง ซึ่งเรียก ว่าโปแตช Potashes แล อัมโมเนีย Ammonia ฤๅ หาตสฮอน Hartshorn แล้วให้ คน เจ็บ รับ ประทาน น้ำ ส้ม ที่ เรียก ว่า วินนิคาร์ Vinigar ปน กับ น้ำ แล การ รักษา พยาบาล อื่น ๆ ฝ่าย หลัง นั้น ให้ ทำ เหมือน เช่น ที่ กล่าวไว้ ใน การ รักษา ผู้ ที่ ถูก น้ำ กรด ข้าง บน นี้ ก็ จะ หาย ดี แล ฯะ

๓ ถ้า ถูก ยา พิศม์ ด้วย ดีบุก ดำ ซึ่งเรียก ว่าเลด Lead แล้ว ให้ เอา ดีเกลือ ฝรั่ง ที่ เรียก ว่า เอปซอมซอลต์ Epson salts ๒ เท่า ขนาด ที่ เคย รับ ประทาน กิน เข้าไป แล้ว ให้ กิน ซ้ำ อีก เสมอไป ให้ภอ แก่ แรง ดี ที่ จะ ให้ ท้อง ว่าง เดิน อยู่ เสมอ ๓ วัน พ้นไป แล้ว พิศม์ นั้น ก็ จะ คลาย หาย สิ้น ดี แล ฯะ

๔ ถ้าถูก ยาฝิ่น คือ โอเปี้ยม Opium ฤๅ ดีศะฝิ่น ที่ เรียก ว่า ลอด คะนัม Laudanum แล้ว ยา พิศม์ ขนาน นี้ ไม่ มี ยา ที่ จะ แก้ ก็ ถ้า คน เจ็บ นั้น ยัง มี สติ จะ รับ ประทาน สิ่งใด ๆ ได้ อยู่ ก็ให้ เอา สังกะสี ที่ ประสม กับ กรด กำมถัน ซึ่ง เรียก ว่า ซัลเฟต ออฟ ซิงก์ Sulphate of Zinc หนัก สัก ๓๐ เครน grains กับ น้ำ ถ้วย แก้ว ขนาด ใหญ่ ให้ รับ ประ ทาน เข้าไป แล้ว ให้ ดื่ม น้ำ ที ละ มาก ๆ แล้ว เอา ขน นก แยง ที่ คอ หอย ให้ จักกระจี้ จะ ได้ ทำ ให้ อาเจียร ออก มา แล้ว ต้อง กวน ให้ ตื่น

อยู่ให้เสมอ โดยเอา น้ำ ประ พรม ที่ หน้า แล ค่อย พา พยุงให้เดิน ไป เดิน มา จน อาการ ที่ ง่วง เงา เหา นอน อย่าง หนัก นั้น หายไป แล้ว ให้ รับ ประทาน กาแฟ อย่าง ที่ แก่ ที ละ น้อย แต่ให้ ดื่มให้ บ่อย ๆ แล เอา ผ้า ห่มไว้ ให้ ตัว อุ่น ด้วย ก็ เมื่อ คน เจ็บ นั้น ตื่น อยู่ไม่ ง่วง นอน แล้ว จึ่ง ค่อย ผ่อน ให้ นอน ที่ ละ น้อย ประมาณ สัก ๓๐ / ๔๐ นาที แล้วให้ รับ ประทาน น้ำ มัน ละหุ่ง หนัก ออนซ์ ครึ่ง Ounces ครึ่ง เพื่อ จะ ให้ ท้อง เดิน แล ต้อง ทำ ให้ ตัว อุ่น อยู่ เสมอ โดย ถู ตัว แล เอา ขวด ใส่ น้ำ ร้อน คลึง ตาม ตัว ด้วย ถ้า คน นั้น ไม่ ง่วง เงา เหา นอน แล ตัว ไม่ เย็น แล้ว ก็ คง จะ หาย ดี แล ฯะ

๕ ถ้า ถูก สาร หนู ซึ่ง เรียก ว่า อาสนิก Arsenic แล้ว ถ้า ผู้ เจ็บ นั้น มิ ได้ อาเจียร ออก มา ต้อง ให้ รับ ประทาน สังกระสี ที่ ประสม กรด กำมถัน ที่ เรียก ว่า ซัลเฟต ออฟ ซิงก์ หนัก ๓๐ เกรน ละลาย กับ น้ำ ถ้วย แก้ว ขนาด ใหญ่ ถ้า ยา นี้ มิ ได้ มี อยู่ ใน มือ แล้ว ก็ ให้ เอา น้ำ ปูน กับ น้ำ มัน ให้ เป็น มวก ฤๅ น้ำ เค็ม อุ่น ๆ ให้ รับ ประทาน แทน แล้ว ให้ ดื่ม ซ้ำ อีก กว่า จะ อาเจียร ถ้า คน เจ็บ นั้น มิ ได้ อาเจียร ออก มา โดย เร็ว อาการ มาก คง จะ ตาย ถ้า อาเจียร ออก มา ได้ คง หาย แล ฯะ

๖ ถ้า ถูก ปลา ที่ มี พิศม์ Fish–Poisoning ปลา ที่ มี พิศม์ นี้ มัก จะ มี เป็น ครั้ง / คราว กับ ผู้ ที่ เดิน เรือ ใน ทะเล ถ้า เหตุ นี้ มี ขึ้น แล้ว ก็ ให้ ผู้

เจ็บนั้นรับประทานสังกระสีประสมกรดกำมถันหนัก ๓๐ เกรน ละลายกับน้ำถ้วยแก้วขนาดใหญ่เพื่อจะให้อาเจียร แลฝ่ายหลังให้รับประทานเล่าบหรั่นดีทีละน้อย แต่ให้ดื่มซ้ำให้บ่อยๆ คงจะหายดีแล ฯะ

๗ เมาสุราเกินประมาณ Excessive Drunkenness คนที่เมาสุราเกินประมาณเช่นนี้ ให้รับประทานสังกระสีประสมกรดกำมถัน ซึ่งเรียกว่าซัลเฟตออฟซิงก์ หนัก ๓๐ เกรน ประสมลงในเล่าเบียถ้วยแก้วหนึ่ง ฤๅจะใช้ของที่เหลวอย่างอื่นมีน้ำ {ท่า / ชา} เปนต้นแทนเบียก็ได้เพื่อจะทำให้อาเจียร ถ้าผู้ที่เมานั้นแต่งตัวอยู่ก็ให้ปลดของที่คอแลบั้นเอวออกเสีย ให้นอนในที่เยียกในกลางแจ้ง ยกศีศะให้สูงแต่ให้ระวังป้องกัน อย่าให้เปนหวัดได้ก็จะเสื่อมหายจากเมาดีแล ฯะ

ในการที่ถูกยาพิศม์เบื่อเมาเหล่านี้ ต้องหายาที่จะแก้โดยทันทีแลให้รับประทานโดยเร็วพลัน ถ้าละเลยไม่ระวังฤๅจะให้รับประทานยาแต่เล็กน้อยแล้ว คงจะไม่เปนการอัศจรรย์เลย ผู้ที่เจ็บนั้นถึงเมื่อจะหายแล้ว ก็คงจะช้าอีกหลายวันกว่าจะทำการได้โดยปรกติ ฯะ

จาฤก แผ่นศิลา
อักษรไทย ย่อที่ เมือง กำแพง เพชร์

คำ จาฤก นี้ได้คัด มา จาก ตัว จำลอง ที่ใน หอ พระสมุด วชิรญาณ แต่ แผ่น ศิลา นั้น กระเทาะ เสีย บ้าง แล้ว อ่านไม่ได้ ความ จึ่งได้ เล ฯ ไว้ มี ความ ดังนี้

๑ ฑ ศักราช ๑๒๓๙ รร บี้ วกาเดือน แปด ออก ห้า ค่ำ วนน สุกร หน ไท ถคค เรา ปู ฯ ล ฯ สกุณี นกก สคคว เมื่อ ยาม อนน สถาปนา นันน เปน หก ค่ำ แล้ พรญาฎไทย ราช ผู้ เปน ลูก พรญา เลือไทย เปน หลาน แก่ พระญารามราช เมื่อได้ เสวย ราช ใน เมือง ศรี สัชชนาไล สุโข ไทย ได้ ราชา ภิเศก อนน ฝูง ท้าว พรญา ทงงหลาย อนน มีศหาย อนน มีใน สี่ ทิศ นี้ แต่ง กร ยา ตงวาย ของ ฝาง หมาก มาลา มา ไหว้ บนน ยคด ยญ ธภิเสก เปน ท้าว เปน พระญา จึ่ง ขึ้น ชื่อ ศรีสุริย พรมหาธรรมมราชาธิราช หาก เอา พระ ศรีรัตนมหาธาตุ อนนนี้ มา สถาปนาใน เมือง นคร ปุนี้ บี้ นันน พระมหาธาตุ อัน นี้ใช่ ธาตุ อนน สามาน คือ พระธาตุ แท้ จริง แล้ เอา ลุก แต่ ลงกา ทวีป พู้น มา ดาย เอาทั้ง พืชน พระศรีมหาโพธิอนน พรพุทธ เจ้าเรา เสดจ อยู่ใต้ ต้น แล ฯ ล ฯ หลขุน มาราชิราชได้ ปราบ แก่ สรร เพชญ เคญญาณ เปน พระพุทธ มา ปลูก เบื้อง หลัง พระมหาธาตุ นี้ ผีผู้ ได้ ไหว้ นบคทำบูชา พระศรีรัตนมหาธาตุ แล พระศรีมหาโพธิ อินี้ อาไส มี ผลยานิสงสพร่ำไส คือ ดงงได้ นบ องค์ พระ เปน เจ้า บ้าง แล้ ความ ดัง นี้ เรา บมี หาก ถลาย คำ พระพุทธเจ้าเรา หา รงง บอกไว้เอง ไสมเมื่อ

พระ เปน เจ้าได้เปน พระพุทธ อนน ฉนี้ พระชนมายุ พิธี เรา คน ยงงในเอย ฯ ล ฯ แต่เมื่อ นั้น ฯ ล ฯ มาถึง บดด นี้ อาไส ชน เรา คน คลา จาก ร้อย นี้ แล บดด นี้ ถอย บี้ ลงไป แล ยัง แต่ สิบ เก้า บี้ ฯ ล ฯ มี คน ถาม ว่า นี่ แต่ คลา ร้อย บี้ นั้น แล ยงง คง แต่ เก้า สิบ เท้ นั้น ได้ คี บี้ แล สิ้น ให้แก้ ว่า ดัง นี้ เมื่อ บี้ นั้น พรญา มหาธรมมราช เอา พระธาตุ นี้ ชน คน ถอย จาก บี้ นั้นได้ ร้อย สาม สิบ เก้า บี้ แล อนน นี้ ฉถอย นั้น อาไลใน บี้ โถะ แต่ บี้ นั้น มา แล ฝูง เจ้า ขุน พราหมะน เสรสถี ถอย จาก เปน มลาก เปน ดี เอา แต่ นั้น แล้

ญูงง ฝูง รู้ ยาลวกก โหร ทาย อยา อยูกกถอย แต่ นั้น แล้ ฯ ล ฯ อย่า เลย ผิ มี คน ถาม ดัง นี้ โสด แถว นั้น พระเจ้า เรา ได้ เปน พระพุทธ ใน ใต้ ต้น พระศรีมหาโพธิ มา เถิง วนน สถาปนา พระศรีรตน ธาตุ นี้ ไว้ ฯ ล ฯ ให้ แก้ว่า ดงง นี้ ผิจกกนบบ ด้วย บี้ ได้ พัน เก้า ร้อย สี่ สิบ แปด บี้ นั้น พระ ได้ เปน พระพุทธ นั้น ใน บี้ วอก ผิจกกนบบ ดวย เดือน ได้ ยี่ สิบ เหมื่น สี่ พนน หก สิป เดือน เดือน อัน พระ ได้ เปน พระพุทธ นั้น ใน เดือน หก บุรณ มี ผิจกกนบบ ด้วย ฉนน ได้ เจด แสน หมื่น สี่ ร้อย หก สิบ แปด วนน พระ ได้ เปน พระพุทธ นั้น ใน วนน พุทธ วนน บาน ไท วนน เตาญี ผิ มี คน ถาม สาสนา พระ เปน เจ้า ยงง เท่าใด จกก สิ้น อนน ให้ แก้ ว่า ดงง นี้ แต่ บี้ อนน สถาปนา พระศรีรตน ธาตุ นี้ เมื่อ หน้า ได้ สามพนน เก้า บี้ จึง จกก สิ้น สาสนา พระพุทธเจ้า อนน หนึ่ง โสด นบบ แต่ บี้ สถาปนา พระมหาธาตุ นี้ ไป ฯ ล ฯ เก้า สิบ เก้า บี้ เถิง ใน บี้ กุร อนน ว่า พระบิฎกไตร นี้ จกก หาย

ฯ ล ฯ จกกรู้ แท้แล มิได้เลย ญูงง มี่ คน รู้ คนนล เลก ลน้อยใส ธรมม
แท้ สาสนา อนน เปน ตัน ว่า พระมหา ชาติ หา คน สวด แล มิได้ เลย
ธรรม ชาฎก อนน ชื่นไส้ มิ ตัน หา ปลาย มิได้ มี่ ปลาย หา ตัน มิ ได้
เลย ตนวก พระอภิธรมมไส้ พระปฎฐาน แล พระยมก จะ หาย เมื่อ นั้นน
แล ฯ ล ฯ ได้ พนน บี่ โสด ฝูง ภิษุสง อนน จำศิล คงสิกขาบทสิอนน
ญูงง มี่ สิกขาบทสิอนน หนก หนา หา มิได้ เลย

แต่ นั้นน เมื่อ หน้า ได้ พนน บี่ โสด อนน ว่า ฝูง ชี่ จกก ทรง ผ้า จี่พร หา
มิได้ เลย เท่า ญูงง นี้ ผ้า เหลือง น้อย หนึ่ง เนบ ใน หู แล รู้ จกก สาสนา
พระ เปน เจ้า ตาย แต่ นั้นน เมื่อ หน้า ได้ พนน บี่ โสด อนน ว่า รู้ จกก
ผ้า จี่พร จกก รู้ จกก สวมณ น่อย หนึ่ง หา มิได้ เลย ถ้า พระ เปน เจ้า ที่ นี่ ก็
ดี แห่ง คน ก็ ดี ยัง ฯ ล ฯ เมื่อ บี่ อนน จาก สิ้น สาสนา พระพุทธ เปน
เจ้า ฯ ล ฯ เดือน หก บุรณมี่ ฯ ล ฯ สาววนน ฯ ล ฯ
ไพสาข ฯ ล ฯ ถึง เมื่อ อนน คงง นั้นน แล้ พระธาตุ ทั้งหลาย อนน
มี่ใน แผ่นดิน นี้ ก็ ดี ใน เทพโลก ก็ ดี ใน นาคโลก ก็ ดี ให้ ไป กลาง
หาว แล ไป ผชิ่กนน ใน ลงกา ทวีป เช้า อยู่ ใน คลอง เดนมาสิต พระสะถูบ แล้ว
จึ่ง โหะ ไป อยู่ใน ตัน พระศรีมหาโพธิ ที่ พระ พุธิ เปน เจ้า ตรศต แก่ สรรเพชญ
เดชญาณ เปน พระพุทธ เมื่อ ก่อน อนน จึ่ง จกก ตาล ไฟ ไหม้ พระธาตุ ทั้ง
อนน สิ้น แล เปลว พุ่ง ขึ้น คุง พรหมโลก สาสนา พระพุทธ จกก สิ้น ใน
วัน ดัง กล่าว นั้น แล้ แต่ นั้นน เมื่อ หน้า ฝูง คน อนน จะ ได้ รู้ บุนยธรรมม
หา มิได้ เลย ญ่อม กะทำ บาป กรมม แล จกก เอา ตน ไป เกิด ใน นรก ไส้
ฯ ล ฯ ฝูง สารสก บุรุษ ทงงหลาย จง เว่ง ทำ บุนยธรมม ใน สาสนา พระ

พุธเมื่อญงง ๑ ฦ ๑ ช่วว เรา บตค นี้ มึ่ บุนย หนัก หนา จึ่ง จะ ได้ มา เกิด ทนน สาสนา พระ เปน เจ้า ไส้ จง ทังหลาย หมั่น กะทำ บูชา พระสฎูบ เจดีย พระศรี มหา โพธิ อนน เสมอ ตังง ตัน พระเจ้า เรา ผิผู้ใดได้ ๑ ฦ ๑ ด้วยใจ สัทธา ดงง อนน ซึ่ จกก ปราถนา ไป เกิด ใน เมื่อง ฟ้า พระศรีอรย ไมตรี ลง มา เปน พระพุทธ ยิย มา เกิด ใน เมื่อง ดิน นี้ คา บก ยวด ได้ ทาย ผิ มึ่ คน ถาม ดัง นี้ โสด ดงง รึ แล ไป รู้ รบบบ บี้ เดือน วนน คืน อนน ถอย เข้า ดงง อนน ผู้ ใด หา รงง พิจารณา สังขยา ครู ดู แล รู้ แท้ ดงง อนน สิ้น ให้ ทน จำ ดัง นี้ ผู้ ครู สังขยา พิจรณา ดู อนน คึ่ ท้น พระญา ศรี สุริย พระมหา ธรมมราชาธิราช แล พระญามหาธรมมราช นั้น ยัง มึ่ คุณ อนน รู้ ดงง รึ บ้าง อนน ให้ ขาน ว่า ดัง นี้ พระญา ธรมมราช นั้นน คง บญฺจศีล ฯะ

๑๖๔ เรื่อง สูรยอุปราคา

พระเจ้าบรมวงศเธอ

กรมพระบวเรศวิริยาลงกรณ

ทรงแต่ง

ปีมโรงสูญศก เมื่อกลางเดือนหก ฝนตกกว่าพัน ขึ้นค่ำ เดือนสิบ มณฑลพระจันท์ บังดวงสุริยัน มืดหมดสิ้นดวง เปนสุริยสรรพคราธ ประหลาดใหญ่หลวง ฝูงชนทั้งปวง ไม่เคยเหนพึ่ง นับถอยขึ้นไป ได้มีสุริย์ใหญ่ ดังนี้อยู่ครั้ง แต่ก่อนแผ่นดิน อู่ทองสร้างวัง กรุงเก่าบ่อตั้ง ก่อนนั้นขึ้นไป สักสี่สิบเสศ นักปราชกล่าวไว้ สูริย์เช่นนี้ไซร้ ช้านานจึ่งมี ห้าร้อยปีเสศ เขตรสยามนี้ จึ่งมีสักที ยากที่หมู่ชน จะได้ประสบ ภพเหนสักหน นานหลายชั่วคน จึ่งมีสักคราว ถึงมีขึ้นเล่า ถ้าชนโง่เขลา ไม่รู้เรื่องราว ท้องฟ้าอากาศ อุรนิจคราฎคราว แผนที่ชี้กล่าว ตรงเยี่ยงอย่างไร ในเมืองเดียวกัน ก็เหนต่างได้ ตามห่างตามไกล้ เหนไม่เหมือนกัน ต้องไปเที่ยวหา ประเทศบางอัน ถูกตรงพระจันทร์ จึ่งเหนหมดดวง เปนสูรยอัศจริย์ สำคัญใหญ่หลวง ฝูงชนทั้งปวง อยากจะเล่าเรียน ไม่ใช่การหยาบ ต้องมากความเพียร ฉลาดคิดเขียน คูณหารการทำ บังเวียนเขียนหวัด คิดกะจดจำ ต่อปัญญาล้ำ เลิศล้นคณะนา จึ่งจะรู้แจ้ง ในเรื่องวิชา ทายเหมือนด้วยตา เหนแท้อย่างไร ปราชพวกหนึ่ง

มา ยุโรป ภาษา มาด้วยเรือไฟ พายแพ้ จอมไทย หลาย ประ
การ นา เมื่อเช้าโมงเสศ ฝน ตก ลง มา เมฆ คลุ้ม กลุ้ม หนา
อาทิตย มิด ดวง ได้ เหน เมื่อ จับ บังลับใหญ่หลวง แบ่งแปด
สอง ล่วง จึ่ง สว่าง ออก มา สี่ โมง เจ็ด บาท เหน ชัก เต็ม ตา
จวน เที่ยง เวลา จับ หมด สิ้น ดวง ภอ หมด มืด ประลาก ผิด มืด
ทั้งปวง ที่ใน กลาง ดวง ดำ ทึบ อยู่ กลาง ทั้ง ริม ขอบ นั้น เหลือง
ดำ ปน กัน พรอย พราวรุ่ง ราง เปน ขอบ รอบ วง ดำรง อยู่ กลาง
แล้ว ริม รอบ ข้าง แปลบ ปลาบ ออก มา สี คล้าย ไฟ ฟ้า แหลม
แลบ แปลบ ตา ฉุด ฉาด ออก มา เปน น่า อัศจริย์ ข้าง ทิศ หนึ่ง นั้น
เปน ติงไม่ยาว ติด นิ่ง ที่ ขอบ ดู คล้าย ดวง ดาว มี แสง แวม
ขาว วาบ วับ ออก มา ประเดี๋ยว ก็ เหน ขอบ ดวง สุริยา แลบ
เลื่อน ออก มา แสง วาบ หาย ไป เมื่อ มืด อยู่ นั้น เข็ม วง ใช่ กับ
ไม่ ทัน เหน รอบ ดาว เคราะห์ ผุด ขึ้น เหน ทั่ว ขวัก ไขว่ ดวง เล็ก
อยู่ ใกล้ สาม ดวง ใหญ่ นั้น อยู่ ไกล ตวัน เลือก คน ว่า เหน สอง
ดวง เท่า นั้น เปน พวก ตา สั้น เหมือน ชาว ใน กรุง เหน แต่ หนึ่ง
สอง ไม่ มอง ไม่ มุ่ง พูด จา นุง ถุง ถึง ไม่ มิด บัง พูด ไม่ แยบ
คาย ไม่ ควร จะ ฟัง คำ พูด น่า ชัง เหมือน สูรย์ เคย มี จบ โดย
สังเขบ สำแดง เท่า นี้ แต่ง มาก ไม่ มี จะ เปน ปด ไป ฝ่าย พวก
ฝรั่ง ภอ มืด จุด ไฟ ชัก โคม ขึ้น ไป ครึด ทั่ว ใน เรือ จะ ประ
สงค์ ไป เล่า ว่า มืด ลัน เหลือ ที่ ใน ลำ เรือ ต้อง จุด โคม ไฟ

จะไปเล่าบอก แก่คนที่ไกล ไม่ให้เถียงได้ อ้างพยานทั้งลำ ที่จริงนั้นมืด มัวกลุ้มสีคำ เหมือนใกล้พลบค่ำ ฤๅจวนอรุณ หน้าคนจำได้ ไม่โดนกันวุ่น ท่านผู้มีบุญ แลเหนแต่ไกล ไม่ต้องจุดเทียน ประทีปโคมไฟ แต่ที่ใกล้ไกล เปนไม่เหมือนกัน ที่โน้นฝนตก โมงเช้าต้นวัน ที่กรุงเทพนั้น ตกบ่ายสองโมง ฯะ

๏ ที่นี้จักกล่าว อีกคราวหนึ่งนั้น เดือนเก้ามีจันทร แต่ก่อนมโรง มะแมฝนแล้ง น้ำแห้งขอดโอ่ง แม้คนโอ่โถง บ่นหาเข้ากิน บี้เสดจประภาษ ธรรมราชเชกรถิ่น ก่อนจับมืดสิ้น ฝนตกมากมาย แต่จวนใกล้หลุด หมุนหันถอยคลาย ฝูงคนทั้งหลาย จึ่งเหนพระจันทร คราวนี้นั้นไซ้ กรุงเทพเหนแจ้ง ดูคล้ายกลางวัน แต่แรกจับนั้น เหนจนหลุดไป สรรพคราธสองนี้ ควรจักจำไว้ ประเทศห่างไกล อยากรู้จักกัน กล่าวเสร็จสิ้นเรื่อง สรรพคราธสูรย์จันทร์ ศักราชสองพัน สี่ร้อยสิบเอ็ดปี ฯะ

๏ จดหมายสรรพคราธสิ้น มีสูรย์
จบหมดบังมืดหมุน มืดแท้
ปานพลบฤๅอรุณ จวนรุ่ง
ของชาวดูเก่าแท้ หนึ่งหน้าภอจำ ฯะ

ปัญญา อัคไค

โคลง สรรเสิญ พระบารมี

๑ ๏ ข้า องค์ พิเศศ ล้ำ โลกย์ สาม
สรวม สิ่ง ประเสริฐ ความ สวัสดิ แผ้ว
อวย ฤทธิ ทุก ทิศ ขาม ขอ ออก นบ นา
แด พระบัว บาท แก้ว เกษ เกล้า กรุง สยาม ฯะ

๒ ๏ ข้า บาท สรวม สฤดิ น้อม บังคม
แด พระบาท บรม ราช เจ้า
ขอ ทวยเทพย์ อุดม ดาน ศุข ถวาย นา
พระเกียรดิ พระ อย่าเศร้า สิทธิ ร้อย พรรษา ฯะ

๓ ๏ สรวม บาท บรมนารถ เกล้า กรุง สยาม
เจริญ พะะเกียรติยศ งาม ยิ่ง หล้า
พระฤทธิ พระเดช ปราม ปราบ ศัตรู กรแช
ทรง พระขันติ จ้า จรัศ ด้วย ทัศคุณ ฯะ

ว่าด้วยยาเขียวต่าง ๆ

๏ อหังธันว่าข้า ปุณระปะรัง ที่นี้ระกล่าวด้วยยาเตรย นานาการะนัง มีประการต่าง ๆ เอวังดังนี้ ฯะ

๏ ยาชื่อเขียวท้าวมหาพรหม ฯะ

๑ ๏ ให้เอาใบขี้หนอน ใบสมี ใบชิงช้าลี ใบขี้เหล็ก ใบผักเปดแดง ใบแคแดง ใบทอง ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบพุมเรียงทั้งสอง ใบมะตูม ใบมะเมีย ใบนมพิจิตร ใบทิ้งถ่อน ใบพริกไทย ใบน้ำเต่าขม ใบบี้บ ใบมะระ ใบย่านาง ใบพุงดอ ใบท้าวยายม่อม ใบระงับ ใบย่าน้ำดับไฟ ใบตำลึงตัวผู้ ใบพรหมมิ ใบผักเข้า ใบพิมเสน ใบสันพราหอม ใบสะเดา ใบถั่วแระ ใบบระเพช เถาหัวด้วน ระมื่นอยัย เสมอภาก บดทำแท่ง กินแก่ไข้พิศม์โทษโลหิตให้ร้อน หาสติมิได้ หายดีนักแล ฯะ

๏ ยาชื่อเขียวพิกุนทอง ฯ

๒ ๏ ใบเลบครุฑ ใบทองพันชั่ง ใบพิมเสน ใบมะยม ใบสันพร้าหอม ใบผักโฉม ใบย่านาง ใบเตยหอม ใบบระเพช ใบชิงช้าลี ใบตำลึงตัวผู้ ใบผักเข้า เปราะหอม เอาเสมอภาก ดอกพิกุนสด เท่ายาทั้งหลาย บดทำแท่ง ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้พิศม์ทุวน/ทุราย ร้อนพายนอก/พายใน ฉะโลมลายน้ำซาวเข้าแทรกดินประสิว หายดีนักแล ฯะ

" อาตุรัส๎มิํ๎เมกาเย จิต๎ตํนเหส๎สตาตุรํ
เอวํสิก๎ขามิพุท๎ธัส๎ส สาสนานุคติกํ "

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๓ จำนวนเดือนยี่

ปี ๑๒๔๖

ลงพิมพ์โดยคำสั่งของท่าน

กรรมสัมปาทิก หอพระสมุดวชิรญาณ

กรุงเทพ ฯ

โรงพิมพ์พระเทพผลู บางลำภูล่าง

ราคาห้าสลึง

แจ้ง ความ

ด้วย หนังสือ วชิรญาณ เล่ม ๑ ฉบับ ๓ นี้ ที่ ออก ช้าไป กว่า กำหนด นั้น เปน เหตุ ขัด ข้อง ที่ จะ ทันไม่ได้ อยู่ หลาย ประ การ จึ่ง ต้อง ขอ อภัย โทษ แก่ ท่าน ผู้อ่าน ทั้งปวง ด้วย แต่ มิใช่ ขัด สน ด้วย เรื่อง หนังสือ ที่ จะไม่มี ลง พิมพ์ นั้น ดอก ตัว หนังสือ ที่ จะ ลง พิมพ์ นั้น ได้ จัด หาไว้ ครบ จำนวน ปี แล้ว เปน แต่ เรื่อง นำ ซึ่ง ท่าน กรรมสัมปาทิก จะ เปน ผู้แต่ง นั้น ยัง หา ครบ จำนวนไม่ ถึง กระนั้น ก็ ดี ข้าพเจ้ายังมี ความไว้ ใจ ว่า คง จะ จัด การ หนังสือ นี้ ให้ ตลอดได้ แล การ ตี พิมพ์ต่อ ไป นั้น ภอได้ ตั้ง โรง พิมพ์ สำหรับ สุนันทาไลย แล้ว เสด็จ สารานิยกร ทรง รับ จะ เปน พระ ธุระ ในการ จะ ให้ ตี พิมพ์ หนังสือ วชิรญาณ นี้ ให้ แล้ว เร็ว ได้ ออก ทัน กำหนด เสมอ ไป ข้าพเจ้า ขอ ให้ ท่าน สมาชิก ทั้งปวง จงได้ วางใจ ว่า คง จะได้ รับ หนังสือ วชิรญาณ นี้ ครบ กำหนด จำนวน ปี ของ หอ พระสมุด วชิรญาณ ตั้ง แต่เดือน ๑๒ ปี ๑๒๔๖ จนเดือน ๑๑ ปี ๑๒๔๗ แล ใน ปี ระกา สัปตศก นี้ มี อธิกมาศ ด้วย ก็ จะ เพิ่มให้ อีก ฉบับ ๑ จึ่ง รวม เปน ๑๓ ฉบับ

อนึ่ง ข้าพเจ้า ต้อง ขอ โทษ แก่ ท่าน ผู้ อ่าน ทั้งปวง ด้วย ตัว อักษรใน หนังสือ ฉบับ ๓ นี้ ยัง ผิด ตก ยก พร่องไม่ ต้อง ตาม ต้น ฉบับ คลาศ เคลื่อน อยู่ มาก ได้ บอก แก้ ที่ผิด มา ข้าง ท้าย บ้าง แล้ว จงได้ อ่าน ตาม ที่ แก้ด้วย เถิด

ภาสกรวงศ

กรรมสัมปาทิกสภา

ณวัน ๗ ๔ ๖ ค่ำ ปี ๑๒๔๗

		น่า
	แจ้ง ความ	1
	สารบาน เรื่อง	2
	บอก แก้ อักษร ที่ ผิด	3
๑	กรุง สวิเดน นอรเวย์	
	ตอน หนึ่ง ว่า ด้วย กรุง สวิเดน	
	ผู้ ช่วย สารานิยกร เปน ผู้ แต่ง	๑๖๙
๒	ลักษณ พระราช สาสน์ แล สาร ต่าง ๆ	
	พระ ราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จ	
	พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว	๒๑๑
๓	ทารกาภิบาล คำ กลอน หลวง มงคลรัตน์ เปน ผู้ แต่ง	๒๒๒
๔	คำโคลง ตำรา ยา เศวษ ต่อ ท้าย ทาราภิบาล	๒๓๒
๕	อักษร ขอม แล ไทย บุราณ จาฤก	
	ใน เสา ศิลา เมือง ศุโขไทย	
	พระเจ้า บรมวงษ เธอ กรม พระ	
	ปวเรศวริยาลงกรณ ทรง แต่ง	๒๓๙
๖	ตำรา ยา เศวษ	
๗	สรรเสิญ พระบารมี คำฉับ พระยา ศรี สุนทร โวหาร แต่ง	

บอกอักษรที่ผิด

น่า	ต้น	บันทัด	๘	คำว่า	ปลิน	ให้อ่านว่า ปรินซ์
น่า	๑๗๐	บันทัด	๙	คำว่า	แหลมสคาดินเนเวียน	

ให้อ่านว่า แหลมสคานดินเนเวียน

น่า	๑๗๑	บันทัด	๑	”	ทศเหนือ	” ทิศเหนือ
น่า	๑๗๑	บันทัด	๑๗	”	Swedent	” Sweden
น่า	๑๗๒	บันทัด	๒๐	”	ฮาลแลนด์	” ฮอลแลนด์
น่า	๑๗๓	บันทัด	๑	”	เอสคมานแลนด์	” เวสคมานแลนด์
น่า	๑๗๓	บันทัด	๗	”	เอสเตอร์นอรแลนด์	” เวสเตอนอรแลนด์
น่า	๑๗๓	บันทัด	๙	”	เซคม์แลนด์	” เคมค์แลนด์
น่า	๑๗๕	บันทัด	๑๒	”	ยุไเคดสเตส	” ยุไนเตดสเตค
น่า	๑๗๗	บันทัด	๗	คำว่า	๖๒ ดีกรีกึ่ง ๖๓ ดีกรี	

ให้อ่านว่า ๖๒ ดีกรี กึ่ง ๖๓ ดีกรี

น่า	๑๗๘	บันทัด	๗	”	เขาเฟซลดมาก	” เขาพีลด์มาก
น่า	๑๗๘	บันทัด	๑๒	”	เข้าสลี	” เข้า สาฬี
น่า	๑๗๘	บันทัด	๒๐	”	ที่เมืองในแลน	” ที่เมืองไนแลนด์
น่า	๑๘๐	บันทัด	๑๒	”	Lother	” Luther
น่า	๑๘๓	บันทัด	๓	”	ค่าใช่สอย	” ค่าใช้สอย
น่า	๑๘๕	บันทัด	๕	”	กรุงเยรมมี	” กรุง เยรมนี
น่า	๑๘๕	บันทัด	๑๐	คำว่า	ปรินซอ๊อคคารคาร์ลอ๊อกัสต์	

ให้อ่านว่า ปรินซออคคารคารลออกัสต์

น่า	๑๘๖	บันทัด	๒	”	พระเจ้าการ์	” พระเจ้าการ์ล

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า ๑๘๖ บันทัด ๙ คำว่า ปริสเคอปอนคะรไว
ให้อ่านว่า ปรินซเดอปะนเตกะรไว ให้อ่านว่า

น่า ๑๘๖ บันทัด ๑๘ " กาลที่๑๓ " การ์ลที่๑๓

น่า ๑๘๗ บันทัด ๔ " เข้าชวย จัดการ " เข้าช่วย จัดการ

น่า ๑๘๗ บันทัด ๘ " ผลัดพระวงษไหม่ " ผลัดพระวงษใหม่

น่า ๑๘๘ บันทัด ๑๕ " ประกาส " ประกาศ

น่า ๑๘๙ บันทัด ๕ " พระเจ้ากาลที่๑๓ " พระเจ้าการ์ลที่๑๓

น่า ๑๙๐ บันทัด ๑๑ " สืบสันตติวงศ " สืบสันตติวงษ

น่า ๑๙๒ บันทัด ๑๙ " เบรเซรเลยึศ " เบรเซรลินส

น่า ๑๙๓ บันทัด ๗ " ระไก้คนหา " จะได้ค้นหา

น่า ๑๙๓ บันทัด ๑๕ " รนเซรเนีย " รินเซรเนีย

น่า ๑๙๓ บันทัด ๑๖ " รินแคนตา " รินเคลตา

น่า ๑๙๖ บันทัด ๑๔ " ภาวร " ภาวรณ์

น่า ๑๙๙ บันทัด ๓ " เยรมันยี " เยรมัน

น่า ๑๙๙ บันทัด ๙ " บุรพรณธัญชาติ " บุรพรรณธัญชาติ

น่า ๒๐๒ บันทัด ๑๕ " บุรพรณธัญชาติ " บุรพรรณธัญชาติ

น่า ๒๐๒ บันทัด ๑๘ " บุร รณธัญชาติ " บุรพรรณธัญชาติ

น่า ๒๐๒ บันทัด ๒๐ " บุรพรณธัญชาติ " บุรพรรณธัญชาติ

น่า ๒๐๖ บันทัด ๑๓ " ศุลการกร " ศุลกากร

น่า ๒๐๙ บันทัด ๑ " ธนิ ค่าเงิน " เนิ่ง ค่าเงิน

น่า ๒๐๙ บันทัด ๖ " ประมาน " ประมาณ

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๒๐๙	บันทัด	๓	คำว่า	ไดเวด	ให้อ่านว่า	ไดเอ็ด
น่า	๒๐๙	บันทัด	๑๔	”	รายงานเสมอ	”	รายงานเสนอ
น่า	๒๑๐	บันทัด	๙	”	ชวิลิง	”	ชิลลิง
น่า	๒๑๐	บันทัด	๑๒	”	เปนการเซามาก	”	เปนการเบามาก
น่า	๒๑๑	บันทัด	๗	”	ฦๅสื	”	ฤๅษี
น่า	๒๑๑	บันทัด	๑๕	”	เปริยบ	”	เปรียบ
น่า	๒๑๑	บันทัด	๑๗	”	สุวันณสาโร	”	สุวัณณสาโร
น่า	๒๑๒	บันทัด	๗	”	โรยความเปรียบ	”	โดยความเปรียบ
น่า	๒๑๒	บันทัด	๙	”	ทรัพย์ที่ดิ	”	ทรัพย์ที่ดี
น่า	๒๑๓	บันทัด	๑	”	แล่	”	แล
น่า	๒๑๓	บันทัด	๙	”	เขานักเขียน	”	เขามักเขียน
น่า	๒๑๓	บันทัด	๑๐	”	แยนา	”	เย็น
น่า	๒๑๓	บันทัด	๑๖	”	ฦๅ	”	ฤๅ
น่า	๒๑๓	บันทัด	๑๙	”	ถึง กั้น	”	ถึงกัน
น่า	๒๑๓	บันทัด	๒๐	”	ทุกแห่ย	”	ทุกแห่ง
น่า	๒๑๔	บันทัด	๑๔	”	อรายามสายู	”	รายามสายู
น่า	๒๑๕	บันทัด	๑๒	”	ยกช่อ	”	ยกยี่ช่อ
น่า	๒๑๖	บันทัด	๖	”	อยู่กอน ๆ	”	อยู่ก่อน ๆ
น่า	๒๑๖	บันทัด	๑๔	”	เขาเขา	”	เขา
น่า	๒๑๖	บันทัด	๑๗	”	Commentry	”	Commentary

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๒๑๖	บันทัด	๑๘	คำว่า	ธรมเนียม	ให้อ่านว่า	ธรรมเนียม
น่า	๒๑๗	บันทัด	ต้นข้างน่า		กรุงสวีเดนนอรเวย		
				ให้อ่านว่า	ลักษณพระราชสาสน์แลสารต่าง ๆ		
น่า	๒๑๗	บันทัด	๑	”	ให้ทราย	”	ให้ทราบ
น่า	๒๑๗	บันทัด	๓	”	ฝาย	”	ฝ่าย
น่า	๒๑๗	บันทัด	๗	”	ลงท้ายคำว่า	”	ลงท้ายคำว่า
น่า	๒๑๗	บันทัด	๘	”	ปราใส	”	ปราไสย
น่า	๒๑๗	บันทัด	๙	”	นำหน้า	”	นำน่า
น่า	๒๑๗	บันทัด	๑๐	”	ไทย์	”	ไทย์
น่า	๒๑๗	บันทัด	๑๕	”	โปรโรเมน	”	โปรโมเมน
น่า	๒๑๘	บันทัด	๗	”	มเหยิเวียคนาม	”	มเหยีเวียคนาม
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๐	”	เวยิคนาม	”	เวียคนาม
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๑	”	เวยินกือทง	”	เวียนกือกาง
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๑	”	นัก	”	นัก
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๓	”	ศรีอยุทธยร	”	ศรีอยุทธยา
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๔	”	ให้	”	ให้
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๕	”	เกิ็ด	”	เกิด
น่า	๒๑๘	บันทัด	๑๖	”	ให้	”	ให้
น่า	๒๑๙	บันทัด	๑	”	ไม่ได้	”	ไม่ได้
น่า	๒๑๙	บันทัด	๔	”	ฦๅ	”	ฤๅ
น่า	๒๑๙	บันทัด	๙	”	Vndersigneds		Undersigned

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า๒๑๙	”	๙	”	ยะบกล	”	ชะบกล
น่า๒๑๙	”	๑๒	”	ผ๊ายไทย์	”	ผ้ายไทย์
น่า๒๑๙	”	๑๔	”	Vndersigneds		Undersigneds.
น่า ๒๒๐	บันทัด	๑	คำว่า	emperor	ให้อ่านว่า	Emperor
น่า ๒๒๐	”	๓	”	หาว่าเรา	”	หากว่าเรา
น่า ๒๒๐	”	๕	”	ไช้	”	ใช้
น่า ๒๒๐	”	๖	”	graeting	”	greeting
น่า ๒๒๐	”	๑๑	”	ะย่างไก	”	ะย่างใก
น่า ๒๒๐	”	๑๕	”	ลาย พระหัท	”	ลาย พระหัถ
น่า ๒๒๐	”	๑๕	”	เช้น	”	เช่น
น่า ๒๒๐	”	๑๘	”	ใด้	”	ได้
น่า ๒๒๑	”	๔	”	กรุง สยาม	”	กรุงสยาม
น่า ๒๒๑	”	๕	”	Cxcellency	”	Excellency
น่า ๒๒๑	”	๖	”	วิ่งไดใช้ไป	”	จึ่งได้ใช้ไป
น่า๒๒๒	”	๖		โปรด เกล้ามัน สนอก		โปรดเกล้า ผมสนอง
น่า๒๒๓	”	๗	”	บุรุศร์	”	บุรุศย์
น่า๒๒๒	”	๑๒	”	แลาทิวา	”	แล ทิวา
น่า ๒๒๒	”	๑๒	”	เย็น ฤๅร้อน	”	เย็นฤๅร้อน
น่า ๒๒๒	”	๑๒	”	ผ่อน ภักษ	”	ผ่อน พัก
น่า ๒๒๒	”	๑๔	”	ดวัอย นารี	”	ด้วย นาร

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า ๒๒๒	”	๑๕	” ผัน ผ่วน	” ผัน ผ่วน
น่า ๒๒๒	”	๑๖	เร็ดครั้งทั้งเร็ดวัน	เร็ดครั้งทั้งเร็ดวัน
น่า ๒๒๒	”	๑๖	เพราะ สัตร์ เกิด เอา กำเนิด ปฏิสน	เพราะ สัตว์ เกิด เอา กำเนิด ปฏิสนธิ์
น่า ๒๒๒	บันทัด	๑๘	” ยินทรี	ให้อ่านว่า ยินทรีย์
น่า ๒๒๒	”	๒๐	” ซรึ่ง	” ซึ่ง
น่า ๒๒๓	”	ต้น	ลักษน์พระราชสาสน์ แลสารต่าง ๆ	” ทารกาภิบาล
น่า ๒๒๓	”	๒	” กึ่ง สิบเดือน	” กึ่ง สิบเดือน
น่า ๒๒๓	”	๕	ศิลคลองให้ผองใสย์	ศิลครองให้ผ่องใส
น่า ๒๒๓	”	๖	” พาร	” พาล
น่า ๒๒๓	”	๘	” พาร	” พาล
น่า ๒๒๓	”	๑๓	ก็แคล้ว คลาดไพยร์ ไภไม่ราคิ	ก็แคล้วคลาดไพย ไภย์ไม่ราคี
น่า ๒๒๓	”	๑๕	” พลึกทารก คอ่ำ	” พลิกทารก คว่ำ
น่า ๒๒๓	”	๑๖	” ไม่มีโรคิพาล	” ไม่มีโรคีพาน
น่า ๒๒๓	”	๑๖	” แม้นทิ้งไว้	” แม้น ทิ้งไว้
น่า ๒๒๓	”	๑๗	” รักเกิดก็โรคร้าย	” รักเกิดก่อโรคร้าย
น่า ๒๒๔	”	๔	ภบ ซอง กล้อง แกล้ง แหน้ง ลำยาง	รายขนอง กล้องแกล้ง แน่ง ลำยาง
น่า ๒๒๔	”	๖	” หัวนมเล็ก	” หัว นมเล็ก
น่า ๒๒๔	”	๑๑	” คิ่วก่ง	” คิ้วโก่ง

บอก แก้อักษร ที่ ผิด

น่า ๒๒๓	”	๑๓	”	มน ที่สี่	”	นม ที่ สี่
น่า ๒๒๔	”	๑๗	”	เสิฐมหาสาร	”	เสฐี มหาสาร
น่า ๒๒๔	”	๑๘	”	วาม็ช	”	วานิช
น่า ๒๒๔	บันทัด	๑๙	”	กุมาน	ให้ อ่าน ว่า	กุมาร
น่า ๒๒๔	”	๒๐	”	ทโยมลกิน	”	โทย มลกิน
น่า ๒๒๕	”	๑	”	ที่หันหุน	”	อย่า หันหุน
น่า ๒๒๕	”	๒		ดัง เจ๊อรุณ บำนัด บั๊กโรคัญ		ดัง เจือรุน บำบัก บั๊กโรกัน
น่า ๒๒๕	”	๔	”	จึง กถาว ไว้	”	จึ่ง กล่าว ไว้
น่า ๒๒๕	”	๙	”	ไห้เสมอ	”	ให้ เสมอ
น่า ๒๒๕	”	๑๐	”	ให้ วิที	”	ให้ วิธี
น่า ๒๒๕	”	๑๑	”	ไห้	”	ให้
น่า ๒๒๕	”	๑๒	”	ไห้	”	ให้
น่า ๒๒๕	”	๑๕	”	เก๊า	”	เก็ก
น่า ๒๒๕	”	๑๗	”	ดำรงก์	”	ดำรงค์
น่า ๒๒๖	”	๓	”	สัตร์	”	สัตว
น่า ๒๒๖	”	๕	”	ตรวตไห้	”	ตรวจให้
น่า ๒๒๖	”	๗	”	สะดีเปนศุก	”	สวัสดิ์เปนศุข
น่า ๒๒๖	”	๙	”	ไห้	”	ให้
น่า ๒๒๖	”	๑๑	”	แก่ไข	”	แก้ ไข
น่า ๒๒๖	”	๑๓	”	ดับะชน	”	ดับเจญ

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า๒๒๖	”	๑๖		ห่อนตัก สิ่งช้างได้	”	ห่อนตัก สิ่ง ช้าง ได้
น่า๒๒๖	”	๑๙	’	เกสมสัร	”	เกษมสรร
น่า๒๒๗	”	๑	”	ถ้าภอน พิคเยน	”	ถ้า ผ่อน พิศม์ เยน
น่า๒๒๗	”	๑	”	อุปถำ	”	อุปถัมภ์
น่า๒๒๗	”	๖		ระอุ้ม กือ ต้อง มือเบา ๆ		ระอุ้ม ถือ ต้อง มา มือ เบา ๆ
น่า๒๒๗	”	๑๔		ได้ เคลอน คลาย	”	ได้ เคลื่อน คลาย
น่า๒๒๗	”	๑๔	”	กูมาน กุมารี	”	กุมาร กุมารี
น่า๒๒๗	”	๑๖	”	ห้า หย่าง	”	ห้า อย่าง
น่า๒๒๗	”	๑๗	”	แก่ไข	”	แก้ ไข
น่า๒๒๙	”	๑๙	”	พ้นไกย	”	พ้น ไภย
น่า๒๒๘	”	๕	”	วิ่เศศ	”	วิเศศ
น่า๒๒๗๘	”	๗	”	ตาม สัคธิ ชันนะยา		ตาม รัทธิ ชันยา
น่า๒๒๘	”	๗	”	หยุกยา	”	อยู่กยา
น่า๒๒๘	”	๑๑	”	เร็คประการ	”	เร็คประการ
น่า๒๒๘	”	๑๑	”	เมื่อคว่ำ	”	เมื่อ รู้ คว่ำ
น่า๒๒๘	”	๑๒	”	ทุกคว้ง	”	ทุกครั้ง
น่า๒๒๘	”	๑๖	”	รับกุมาร	”	รับกุมาร
น่า๒๒๘	”	๑๕	”	สุกส้ม	”	ลูกส้ม
น่า๒๒๙	”	๑	”	บรุง	”	ปรุง
น่า๒๒๙	”	๒	”	เปลียน	”	เปลี่ยน
น่า๒๒๙	”	๕	”	หนึ่งโกชยา	”	โกชนา

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า๒๒๙	"	๖	"	อิ่มหน่ำ	"	อิ่มหนำ
น่า๒๒๙	"	๘	"	รวังสัต์	"	ระวังสัตว์
น่า๒๒๙	"	๑๑	"	อย่ากหนอ	"	ยากหนอ
น่า๒๒๙	"	๑๒	"	คำริ	"	คำริห์
น่า๒๒๙	"	๑๒	"	ไกร่ครอน	"	ใคร่ครวญ
น่า๒๒๙		๑๒		ครั้น เรบเช้า กวน แต่โสกา		ครั้นเรบเช้าเฝ้ากวน แต่โสกา
น่า๒๒๙	"	๑๓	"	อยาก รน—โกรย	"	ยากรน—โกรธ
น่า๒๒๙	"	๑๕	"	หยอดไส่	"	หยอดใส่
น่า๒๒๙	"	๑๙	"	คลานชม	"	คลาน ชน
น่า๒๓๐	"	๑	"	รวังหมั้น	"	ระวัง หมั่น
น่า๒๓๐	"	๕	"	เกียรกคียศ	"	เกียรติยศ
น่า๒๓๐	"	๖	"	สราพัก—คดึก	"	สารพัก—คดึก
น่า๒๓๐	"	๑๓	"	แต่อินทรีย์	"	แต่ง อินทรีย์
น่า๒๓๐	"	๑๔	"	ของ เนื้อ ตัว	"	ช้อง เนื้อ ตัว
น่า๒๓๐	"	๑๕	"	เปนวัดไอไข้ปวดหัว		เปน หวัดไอไข้ปวด หัว
น่า๒๓๐	"	๑๖	"	ถ้าทาง	"	ท่าทาง
น่า๒๓๐	"	๑๗	"	เวลา มา อยู่ ห้อง	"	วิลา มา อยู่ ห้อง
น่า๒๓๐	"	๑๘	"	สารพาง	"	สารพางค์
น่า๒๓๐	"	๒๐	"	ระซูบเล้า	"	ระซูบ เศร้า
น่า๒๓๑	"	๙	"	ป่วน	"	บ่ชน

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า ๒๓๑	”	๑๔	”	ระเปน เพลา	”	ระ จับ เปนเพลา
น่า ๒๓๑	”	๑๕	”	เสมหกัว เน่า	”	เสมหะ ก่อ เน่า
น่า ๒๓๑	”	๑๖	”	แก้ ใซ	”	แก้ไข
น่า ๒๓๑	”	๑๗	”	ตาม ภายา	”	ตามโทษา
น่า ๒๓๑	”	๑๘	”	โดยอานาอาไสย	”	โดย อาฌา อาไสย
น่า ๒๓๒	”	๑	”	ให้ มิอานา	”	ให้ มีอาฌา
น่า ๒๓๒	”	๑	”	โอวาทให้เด็ก	”	โอวาทให้เด็ก
น่า ๒๓๒	”	๖	”	กัฎรู้	”	กฎรู้
น่า ๒๓๒	”	๗	”	แยบยลว่า	”	แยบยนต์ อา
น่า ๒๓๒	”	๑๐	”	ะยากรน	”	ยากจน
น่า ๒๓๒	”	๑๒	”	ดิกว่ายุดยาแก้	”	ดึกว่า หยุดยาแก้
น่า ๒๓๓	”	๓	”	ไส่	”	ใส่
น่า ๒๓๓	”	๘	”	กินแก้เรีบทัง	”	กินแก้เจ็บทัง
น่า ๒๓๓	”	๑๖	”	เกิ้ดฉน ร้าย	”	เกิ่ดฉน ร้าย
น่า ๒๓๔	”	๒	”	เคมรปอง	”	เคมลบอง
น่า ๒๓๔	”	๑๐	”	ฝาย ร้าย	”	ฝ้าย ร้าย
น่า ๒๓๔	”	๑๓	”	ยาภา—พาไพล	”	ยารก—หาไพล
น่า ๒๓๔	”	๑๕	”	ริบคำไป	”	รีบคำไป
น่า ๒๓๔	”	๑๖	”	ล่วง	”	ล่อง
น่า ๒๓๕	”	๗	”	ไว้พลับ	”	ไว้พลัน

บอก แก้ อักษร ที่ผิด

น่า ๒๓๕	”	๘	”	ถ้วย ชาเคี้ยวได้		ถ้อยชา เคี้ยวไก้
น่า ๒๓๕	”	๑๐	”	เขนียวหนึ่ง กึ่ง ทนาน		เขนียวนึ่ง กึ่งหนาน
น่า ๒๓๖	”	๑	”	แพทย แก่	”	แพทย์ แก้
น่า ๒๓๖	”	๖		เฉอม อิก อ้อย แดง	”	ฉเอม อิกอ้อยแดง
น่า ๘๓๖	”	๗	”	พิกุน	”	พิกุณ
น่า ๒๓๖	”	๘	”	ล้างมน	”	ล้างนม
น่า ๒๓๖	”	๙	”	นมหมอ	”	นมหนอ
น่า ๒๓๖	”	๑๓	”	ปลาซ้อน	”	ปลาซ่อน
น่า ๒๓๖	”	๑๔	”	พริกหล้อน	”	พริกล่อน
น่า ๒๓๖	”	๑๖	”	ฉันแก้	”	ฉับ แก้
น่า ๒๓๗	”	๒	”	ชะเอมอิ๊ก	”	ชเอมอิก
น่า ๒๓๗	,,	๔	,,	เสพย์ หม่อเคี่ยว	,,	เสพย หม้อเคี่ยว
น่า ๒๓๗	,,	๙	,,	สมมุถิ—วากลอน	,,	สมมุติ—วากย์กลอน
น่า ๒๓๗	,,	๑๑	,,	ยก	,,	ยา
น่า ๒๓๙	”	๓	,,	พระเจ้าบรมวงษเธร		พระเจ้าบรมวงษเธอ
น่า ๒๓๙	,,	๔	,,	บอเรศวิยาลงกรณ์		ป่วเรศว ริยาลงกรณ์
น่า ๒๓๙	,,	๗	,,	ครั้น—เสรค	,,	ครั้ง—เสดจ
น่า ๒๓๙	”	๗	,,	ราชม์ณฒิตย์	,,	ราชบัณฑิตย์
น่า ๒๓๙	,,	๑๓	,,	ศรีสัชนาไล	,,	ศรีสัชนาไลย์
น่า ๒๓๙	,,	๑๔	”	ริดา	,,	นิดา
น่า ๒๔๐	,,	๒	,,	ธรวม์กะราชาธิราช	,,	ธรรมิกะราชาธิราช

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า๒๓๑

น่า๒๔๐	,,	๓	,,	พระบรมราชชนค	,,	พระบรมราชชนก
น่า๒๔๐	,,	๙	,,	ศรัธาเสื่อมใล	,,	ศรัทธาเสื่อมใส
น่า๒๔๐	,,	๑๐	,,	สรรพสัตร	,,	สรรพสัตว์
น่า๒๔๐	,,	๑๑	,,	ท่าน มิได้	,,	ท่าน มิได้
น่า๒๔๐	,,	๑๒	,,	ให้	,,	ให้
น่า๒๔๐	,,	๑๓	,,	ปั่จจะบัน	,,	ปั่จจุบัน
น่า๒๔๐	,,	๑๖	,,	ให้	,,	ให้
น่า๒๔๐	,,	๑๗	,,	ภูมิราชสมบัติ	,,	ภูมิ์ราชสมบัติ
น่า๒๔๐	,,	๑๘	,,	กิตติศับกิตติคุณ	,,	กิตติศับท์กิตติคุณ
น่า๒๔๐	,,	๑๘	,,	พระเกรียศติยศ	,,	พระเกียรติยศ
น่า๒๔๐	,,	๑๙	,,	ในประเทศน้อยใญห่		ในประเทศน้อยใหญ่
น่า๒๔๐	,,	๒๐	,,	จนรัญญาหาร	,,	จนธัญญาหาร
น่า๒๔๑	,,	๘	,,	ถาวร	,,	ถาวรณ์
น่า๒๔๑	,,	๙	,,	โสภาคย	,,	โสภาคย์
น่า๒๔๑	,,	๑๐	,,	มุจปายาค	,,	มรุปายาศ
น่า๒๔๑	,,	๑๒	,,	พระไตรบิฎค	,,	พระไตรยบิฎก
น่า๒๔๑	,,	๑๔	,,	วิธีธัชูะมี-เพิญกับ		วิธีธัรูมี-เพญกับ
น่า๒๔๑	,,	๑๕	,,	อาสารมาศ	,,	อาสาฬมาศ
น่า๒๔๑	,,	๑๕	,,	อธิกมาศ	,,	อธิกมาศ
น่า๒๔๑	,,	๑๗	,,	ภัพธิ	,,	ลัทธิ
น่า๒๔๒	,,	๑		สรูปปรางใหญ่องษ์หนึ่ง		สถูปปรางใหญ่องค์หนึ่ง

กรุง สวีเดน แล นรเวย์

พระยาภาสกรวงศ วรราชาณัติมภุปรัตนสุปรีย์ ม. ส. ม., ท. จ. ว., น. ช.

เปน ผู้ แต่ง

ตอน ๑ ว่า ด้วย กรุง สวีเดน

ด้วย ข้าพเจ้า ถือ เอา ซึ่ง โอกาศ อัน ควร เพราะ ว่า ลาง ที ท่าน สมาชิก ทั้งปวง จะ พึง ชอบใจ ฟัง เรื่อง ราว การ บ้าน เมือง ของ เจ้า นาย ใน ประเทศ ยุโรป ซึ่ง เข้า มา เยี่ยม เยือน กรุง เทพ ฯ อยู่ เดี๋ยว นี้ คือ สมเด็จ พระเจ้า ลูก เธอ กรุง สวีเดน แล นรเวย์ ปรินซ์ ออศการ์ ดุก ออฟ กอตแลนด์ บ้าง ดอก กระมัง จึ่ง ได้ ทูล หา ฤๅ สภานายก ทรง เหน ชอบ ด้วย นั้น การ ที่ จะ อธิบาย ด้วย ประเทศ ทั้ง สอง นี้ จะ สั้น ยาว ขาด เหลือ ไป ประการ ใด ขอ อภัย เสีย แก่ ท่านผู้ ที่ จะ อ่าน เพราะ ความ ปรารถนา ของข้าพเจ้า เฉภาะ แต่ จะ เล่า เรื่อง ให้ ท่าน สมาชิกผู้ ที่ ยังไม่ ทราบ ฟัง เท่า นั้น เอง มิได้ ประสงค์ ที่ จะ อวด อ้าง ให้ ท่าน ผู้ รู้ ผู้ ชำนาญ ทราบ ดอก

ข้อ ความ ที่ จะ ว่า ต่อไป นี้ ได้ เก็บ คัดใจ ความใน หนังสือ อังกฤษ หลาย เรื่อง มี หนังสือ ประจำ ปี สำหรับ คน ราชการ เปน ต้น ข้อ ความ ยัง บก พร่อง ไม่ เลอียด ลออ ประการ ใด ขอ ท่านผู้ รู้ ช่วย แต้ม เติม เสริม ความให้ บริบูรณ ด้วย เพื่อ ประโยชน เปน ความ รู้ แก่ ท่าน ผู้ อ่าน ทั้งปวง นั้น ข้าพเจ้า จะ มี ความ ขอบ คุณ เปน อัน มาก

๑

ใน ที่แรก นี้ จะ ต้อง พิรรณา ดู ด้วย การ แผน ที่แผ่นดิน ประเทศ สวิเดน ก่อน คำ ที่เรียก ว่า Sweden สวิเดน ซึ่ง ชาวเราเรียก อยู่ เดี๋ยว นี้ นั้น เปน ภาษา อังกฤษ แต่ คำ ของ ชาว ประเทศ นั้นเอง เรียก Sverige สเวอริช ตั้ง อยู่ ที่แหลมใหญ่ฝ่าย ตวัน ตก ซึ่ง ติด กับ ยุโรป ฝ่าย เหนือ ห้อย ย้อย ลง มา เรียก ว่า สกาดินเนเวียน เปนินสุลา Scandinavian Peninsula ข้าง ส่วน ตวัน ออก นั้น เปน ประเทศ สวิเดน มีเขาเปน ลำคั่น เนื่อง มา ตั้ง แต่ เหนือ จนใต้ ส่วนฝ่าย ข้าง ตวัน ตก นั้น เปน ประเทศ นรเวย์ สอง ประเทศ นี้ รวม เข้า เปน พระราช อาณาเขตร อัน เดียว กัน แหลม สกดินเนเวียน เปนินสุลา นั้น ทิศ เหนือ จด มหา สมุท อารกติก Arctic Ocean ทิศใต้ จด มหา สมุท เยรมัน German Ocean แล ทเล บอลติก Baltic ทิศ ตวัน ออก จด ทเล บอลติก แล แม่น้ำ ตอเนีย Tornea แล ตานา Tana ซึ่งไหล ตลอด แหลม นั้น ติด กัน กับ คอนติเนนต์ Continent แผ่นดินใน ยุโรป ทิศ ตวัน ตก จดมหา สมุท แอตแลนติก Atlantic Ocean ประเทศ สวิเดน นั้น ตั้ง อยู่ใน ที่ แลติจูด เหนือ Latitude N ๕๐ ดีกรี ๒๐ มินิต จน ๖๙ ดีกรี ๓ มินิต แล ใน ที่ลองยิจูด Longitude E ๑๑ ดีกรี จน ๒๔ ดีกรี ตวัน ออก แห่ง เมือง ครีนิช Greenwich

กรุง สวิเดน นั้น มี อาณาเขตร ทิศ เหนือ แล ตวัน ตก จด ประเทศ นรเวย์ ทิศ ที่สุด ตวัน ตก เฉียงใต้ แล ทิศ ใต้ จด ทเล ชื่อ แก๊ตเตแก๊ต Cattegat ซึ่ง แยก จาก กรุง เดนมารก Denmark ทิศ ตวัน ออก เฉียงใต้ แล ทิศ ตวัน ออก ไป จน ลัตติจูด เหนือ ๖๖ ดีกรี จด เทล บอลติก

แลอ่าวโบถเนีย Gulf of Bothnia แลตั้งแต่ที่นั้นไปจนที่สุด ทิศเหนือจดกรุงรุศเซีย Russia ยาวตั้งแต่เหนือจนใต้ ๙๖๙ ไมล์กว้างตั้งแต่๑๕๐ไมล์ถึง๒๘๐ไมล์ก็มีบ้าง คิดลงเปนประมาณปานกลางเพียง๑๙๐ไมล์ รวมอาณาเขตรกรุงสวิเดนคิดเปนตรางไมล์อังกฤษได้๑๗๐๙๗๙ไมล์ พลเมืองในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๐๐ เปนพลเมือง ๒๓๔๗๓๐๓คน "ในปี๑๘๕๐ พลเมือง๓๔๘๒๕๔๑ คน "ในปี๑๘๖๐ พลเมือง๓๘๕๙๗๒๘ คน "ในปี ๑๘๗๐ พลเมือง ๔๑๖๘๕๒๕ คน ในปี๑๘๘๐ คือปีมโรงโทศกจุลศักราช ๑๒๔๒ ปีพลเมือง๔๕๖๕๖๖๘คน พลเมืองมากขึ้นกว่าใน๑๐ปีก่อนนั้น ถึง ๑๐๐ ละ๙ เสศ๕ แห่งร้อย แต่คนที่ออกจากเมืองนั้นอยู่ใน๑๐๐ ละ ๑ ทุกปี การที่ทำสำมะโนครัวนับพลเมืองในคราวแรกนั้น คือในปีมีกฤษตศักราช ๑๗๔๘ แลนับซ้ำทุก ๓ ปี ครั้นฝายหลังปี ๑๗๗๕ ทำสำมะโนครัวทั่วไปทุก ๆ๑๐ ปีครั้ง๑ แลมีการนับจำนวนราษฎรอยู่ทุก ๆ ปีด้วย

กรุงสวิเดนนั้นได้แบ่งประเทศออกเปน ๓ หัวเมือง คือเมืองนรแลนด์ Norrland ๑ ซึ่งเปนหัวเมืองใหญ่ฝ่ายทิศเหนือสวิเดนแท้ Swedens Proper ๑ ซึ่งอยู่กลางประเทศแลกื๊อถแลนด์ Goth-land ๑ ซึ่งอยู่ทิศใต้ ๓ หัวเมืองนี้ ได้แบ่งออกเปน๒๖ ตำบลเรียกว่าแลนฤๅคอเวอแมนต์ Lan อาณาเขตรแลพลเมืองตามที่ได้ทำสำมะโนครัวในที่สุดปี มีกฤษตศักราช ๑๘๘๒ นั้นต่อลงไปตามตรางข้างล่างนี้

ชื่อตำบล แลน Län or (Government)	อาณาเขตร ตรางไมล์อังกฤษ	พลเมืองในปี ๑๘๘๒
สตอกฮอลมเมืองหลวง Stockholm (City)	๑๓	๑๘๕๓๒๕
สตอกซอลม (ตำบล) Stockholm ruraldist.iet	๒๙๙๕	๑๔๗๔๘๕
อุปสลา Upsala........	๒๐๕๓	๑๑๒๑๕๑
โสเทอรมันแลนด์ Södermanland	๒๖๓๑	๑๔๗๗๖๖
ออสเตอร์คะคแลนด Ostergötland	๔๒๔๓	๒๖๙๓๒๕
โยงโกบิง Jönköping....	๔๔๖๔	๑๙๕๘๐๗
โกรโนบอรค Kronoberg..	๓๘๔๑	๑๖๗๙๓๐
กัลมาร์ Kalmar.......	๔๔๓๘	๒๔๓๓๓๓
คอตแลนด์ Gotland	๑๒๐๓	๕๓๒๙๓
เบลกิงเค์ Blekinge	๑๑๖๔	๑๓๘๗๓๓
กฤษเตียนสตาด Kristianstad	๒๕๐๗	๒๒๗๙๕๗
มาลโมหุศ Malmöhus	๑๘๔๗	๓๔๗๓๐๘
ฮอลแลนด์ Holland	๑๘๙๙	๑๓๔๒๗๔
โคเตอเบอรค แลโบหุศ Göteborg & Bohus	๑๗๕๒	๒๖๖๐๙๖
เอลฟ์สเบอรค Elfsborg	๔๙๔๘	๒๘๔๓๗๙
สการเบอร Skaraborg	๓๓๐๗	๒๕๕๔๓๖
เวอรมแลนด์ Vermland	๗๓๔๖	๒๖๒๑๗๗
โอเรอโบรอ Orebro	๓๕๒๑	๑๘๐๓๘๘

เวสตมานแลนด์ Vestmanland	๒๖๒๓	๑๒๘๑๖๘
กอบเปอร์เบอรค Kopparberg	๑๑๔๒๑	๑๙๐๒๔๒
เคเฟลอเบอรค Gefleborg	๗๔๐๘	๑๘๑๓๔๙
เวสเตอรนอรแลนด์ Vesternorrland	๙๕๓๐	๑๗๔๗๕๐
เตมตแลนด์ Temtland	๑๙๕๙๓	๘๖๕๘๐
เวศเตอร์บอตตอน Vesterbotton	๒๑๙๔๒	๑๐๙๒๐๓
นอรบอตตอน Norrbotten	๔๐๕๖๓	๙๒๖๖๐
เลกเวอเนอเวตเตอน ๆ ล ๆ Lakes Venern Vettern &	๓๕๑๗	....
รวม	๑๗๐๙๗๙	๔๕๗๙๑๑๕

ในปี มีกฤษตศักราช ๑๘๘๒ นั้น พลเมือง มี จำนวนผู้ชาย ๒๒๑๘๓๔๓ ผู้หญิง ๒๓๖๐๗๗๒

ตราง ต่อ ลงไป นี้ จะ ชี้ให้ เหน จำนวน คน เกิด/ตาย แต่ง งาน แล คนเกิด มาก กว่า ตาย ใน ห้า ปี ตั้ง แต่ กฤษตศักราช ๑๘๗๗ จน ๑๘๘๑ ดังนี้

ปีมีกฤษตศักราช	คน เกิด	คน ตาย
๑๘๗๗	๑๓๘๔๗๖	๘๓๑๗๕
๑๘๗๘	๑๓๔๔๖๔	๘๑๔๑๘
๑๘๗๙	๑๔๓๒๔๒	๘๑๓๕๑
๑๘๘๐	๑๓๔๒๖๑	๘๒๗๕๓
๑๘๘๑	๑๓๒๘๐๔	๘๐๘๐๐

แต่ง งาน	คน เกิด มาก กว่า คน ตาย
๓๐๗๔	๕๕๓๐๑
๒๙๑๕๑	๕๓๐๔๑
๒๘๖๓๕	๖๑๘๙๑
๒๘๙๑๙	๕๑๕๐๙
๒๘๓๐๑	๒๕๐๐๔

ใน การ ที่ เพิ่ม เติม คน เกิด ซึ่ง บาญชีย์ ปี ๑๘๘๑ นั้น ยัง อีก ๓๘๘๐ ที่ เกิด อยู่ ฤๅ จะ ว่า ร้อย ละ ๒๘ เปอร์เซนต์ ใน คน ที่เกิด ทั้ง สิ้น รวม คน ที่ เกิด ๑๓๗๒๙ คน นั้น ประมาณ ๑๐๐ ละ ๑๐ คน เปน คน เกิดไม่ต้อง ตาม กฎหมาย ซึ่ง บิดา มารดา มิได้ แต่ง งาน แก่กัน แต่ใน กรุง สตอ๊กฮอลม แห่ง เดียว คน เกิด ที่ไม่ต้อง ตาม กฎหมาย อยู่ใน ร้อย ละ ๓๐ คน

พล เมือง ซึ่ง ออก จาก อาณาเขตร ไป ยัง ต่าง ประเทศในไม่สู้ ช้าปี นัก นั้น เปน อัน มาก ภาย หลัง ค่อย น้อย ลง แต่ใน เร็ว ๆ นี้ คน ออก จาก ประเทศ มาก ขึ้น อีกในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๖๐ คน ออกไป

นอกประเทศ เพียง ๓๔๘ คน ในปี ๑๘๖๕ มากขึ้นถึง ๖๖๙๑ ในปี ๑๘๖๖ คน ออก ๗๒๐๖ ในปี ๑๘๖๗ คน ออก ๙๓๓๔ ในปี ๑๘๖๘ คน ออก ๒๙๐๒๔ ในปี ๑๘๖๙ คน ออก ๓๙๐๖๔ แต่ในปี ๑๘๗๐ นั้น ๒๐๐๐๓ ในปี ๑๘๗๑ คน ออก ๑๗๔๕๐ คน ในปี ๑๘๗๒ คน ออก ๑๕๙๑๕ คน ในปี ๑๘๗๓ คน ออก ๑๓๕๘๐ คน ในปี ๑๘๗๔ คน ออก ๗๗๙๑ คน ในปี ๑๘๗๕ คน ออก ๙๗๒๗ คน ในปี ๑๘๗๖ คน ออก ๙๔๑๘ คน ในปี ๑๘๗๗ คน ออก ๗๖๑๐ คน ในปี ๑๘๗๘ คน ออก ๙๐๓๒ คน ในปี ๑๘๗๙ คน ออก ๑๗๖๓๗ คน ในปี ๑๘๘๐ คน ออก มากขึ้น ถึง ๔๒๑๐๙ คน ในปี ๑๘๘๑ คน ออกถึง ๔๕๙๙๒ คน แลในปี ๑๘๘๒ คือปีมเสง ตรีศก นั้น คน ออกถึง ๔๙๙๒๐ จำนวน คน ที่ออกนั้น ประมาณ ๕ ส่วน ไป อยู่ใน เมือง ยุไนเตดสเตต ประเทศ อเมริกา กว่า ๔ ส่วน พล เมือง สวิเดน นั้น เปน ชาว บ้าน นอกโดย มาก ในปี ๑๘๗๑ ราษฎร ที่ อยู่ใน เมือง นับได้ ๕๕๑๑๐๖ คน เท่านั้นเอง ครั้นในปี ๑๘๘๒ คนใน เมือง มากขึ้น ถึง ๗๓๐๔๕๖ คน มากขึ้น ประมาณ ๑๐๐ ละ ๓๙ คน แต่ ๒ เมือง นั้นในปี ๑๘๘๒ พล เมือง มากขึ้น กว่า ๕๐๐๐๐ คือ กรุง สต๊อกฮอลม เมือง หลวง พล เมือง ๑๘๕๓๒๕ แล เมือง โกเตอรเบอก พล เมือง ๘๑๒๐๓ เมือง มัลโมฮุด ๓๙๕๑๒ เมือง น๊อดโกปิ้ง พล เมือง ๒๗๒๓๑ เมือง เกเฟรอ พล เมือง ๑๘๙๕๓ เมือง คานสโกรนา พล เมือง ๑๘๔๑๓ เมือง ยงโกปิ้ง ที่ทำไม้ขีดไฟ

พลเมือง ๑๗๐๘๙ คน เมืองอุบสลา พลเมือง ๑๖๔๓๖ คน เมือง ลุนท์พลเมือง ๑๔๓๖๗ คน

จำนวน ราษฎร ที่ทำการ ปลูก สร้าง พืชน ผล ทั้ง บุตร ภรรยา นั้น ในปี ๑๘๗๐ มีจำนวน ๒๓๐๙๗๙๐ คน มาก กว่า ของ พลเมือง ทั้ง สิ้นประมาณ ๒๕๐๐๐๐ คน เปน เจ้าของ ที่แผ่นดิน ซึ่ง ปลูก พืชน ผล ในการ ทำ ลำมโน ครัวในปี ๑๘๗๐ นั้น ๔๑๐๓๑๗๑ คน ทำการ อาไศรย เลี้ยงชีวิตร ด้วย ขุดแร่ ถลุง แร่ แล การ ช่าง ต่าง ๆ แล๑๓๙๙๑๖ คน ทำการ ค้าขายในปีนี้

Nobility ผู้ดีนั้น มีอยู่ ๙๔๐ กระกูล แต่มิได้สืบ กระกูลเปน ลำดับ เนื่อง กัน เหมือน ประเทศ อื่น ๆ แล แต่ก่อน นั้น ได้มีประโยชน อำนาท เปน อันมาก แต่ เดี๋ยว นี้ ประโยชน แลอำนาท นั้น น้อยไป เกือบ จะ หมด แล้ว

ในปี ๑๘๘๐ จำนวน คน จน ที่ใน แผ่นดิน แล ผู้มั่งมี ต้อง เลี้ยง อยู่ นั้น มีจำนวน ที่ ลำมโนครัวไว้ นั้น ถึง ๒๑๙๕๓๒ คน คิด ประมาณ ๑๐๐ ละ ๔ เสศ ๘๔ แห่ง ร้อยใน พลเมืองนั้น ชาติ สวิเดน นั้น ยก แต่ พวก ฟิน Finns ประมาณ ๑๖๔๑๒ คน พวก แลบ Lapps มี อยู่ ๖๖๐๐ คน แล คน ต่าง ประเทศ ซึ่ง เกิด ที่ใน เมือง นั้น ประมาณ ๑๒๐๐๐ คน คือเปน ชาว นรเวย์ บ้าง แล ชาว เยอรมนี บ้าง แต่ นอก นั้น ชาว สวิเดน เปน ชาติโคถิก สืบ เนื่อง กัน มา

เปน กระกูล อัน เนื่อง มา แต่ อริยกะ วงศ ทั้ง สิ้น พวก ฟิน นั้น เมื่อ ก่อน กฤษตศักราชได้ ปก ครอง เมือง สวิเดน ครั้น ภาย หลัง พวก

โคถิก มีอำนาท ยก เข้าไป ตี เมือง สวิเดน ได้ จึ่งได้ขับไล่พวก ฟินไป อยู่ใน ป่า ดง แล ข้าง ฝ่าย เหนือ บ้าง ชาวโคถิก ก็ได้ ครอบ ครอง แผ่นดิน มีโลหิต ติด เนื่อง ตลอด มา เรียก ว่าเปน กิ่ง สาขา ๑ ของ ชาว สแกนดินเนเวียน อยู่ใน ชาติ อาริยันวงศ

คน ชาติสวิเดน นั้น เปน คน สูง แขง แรง เปน ชาติ อย่าง งาม ผิว ก็ งาม ผมไม่ ดำแล ตา สี ขาบ แต่ คน ที่อยู่ใกล้ใน ลัตติจูด เหนือ ๖๒ ดีกรี ถึง ๖๓ ดีกรี นั้น กิริยา อาการ แปลก กันไป คน ผม ขาว มาก แล สี ก็ คล้ำ ออก ดำ แดง แล เหลือง แดง

ใน ระหว่าง กฤษตศักราช ๑๘๐๐ จน ๑๘๑๐ ซึ่งเปน เวลา ยุค เข็ญใน เมือง สวิเดน นั้น พล เมือง ลด น้อย ถอย ลงไป มาก แต่ เดี๋ยว นี้ มีการ เปลี่ยน แปลง ใน การ ปก ครองให้ดี ขึ้น พลเมือง ก็ ค่อย วัฒนะ เจริญ ขึ้น มาก

ภาษา ที่ พูด กันใน ประเทศ นั้น ก็ เปน กิ่ง สาขา สืบ มา แต่ อาริยะกะ พากย เปน ส่วน ๑ เรียก ว่า สแกนดินเนเวียน ภาษา แยก ออกไป เปน ภาษาไอสแลนดิก ๑ นอวิเยี่ยน ภาษา ๑ สวีดิต ภาษา ๑ เดนิค ภาษา ๑ สำเนียง ทั้ง สี่ ภาษาก็ แผก เพี้ยน กันไป บ้าง ภาษาไอสแลนด์ ดิก นั้นใช้ พูดใน เกาะ ไอสแลนด์ ภาษา นอวิเยี่ยน พูด กันใน ประเทศ นรเวย์ แดนนิยนั้น เปน ภาษา กรุง เดนหมาก

ภูมนิเทศ เมือง สวิเดน นั้น ผิด กัน กับ เมือง นรเวย์ แต่ ที่ มี ภูเขา สูง นั้น น้อย แต่ มี ทเล สาบ อย่าง กว้างใหญ่นั้น มาก ตาม ชาย ฝั่ง ซึ่ง เปน อ่าวใน ทเล บอลิติก แล พื้น เกาะ ทั้งหลาย ที่ ติด ต่อ กัน นั้น ที่แผ่นดิน ต่ำ แล เปน ทราย ทั้ง ฝั่ง ทิศใต้ แล ตวัน ตก ด้วย แผ่นดิน ก็ ต่ำ น้ำขึ้น ถึง แต่ ข้าง ฝ่าย เหนือ นั้น ที่ แผ่นดิน ค่อย สูง ขึ้นไป ตั้ง แต่ อ่าวโบถเนีย จน ถึง แนว เขา กาโยเลน Kjölen ซึ่ง เปน เทือก เขา เฟชลคมาก Fieldmark ใน ประเทศ นรเวย์ แล เปน ทาง น้ำไหลด้วย เขา นี้ เปน เขตร แดน กรุง นรเวย์ กับ สวิเดน เมือง สวิเดน นั้น ถ้า จะ พิจารณา ดู ก็ ควร จะ แบ่ง ออก เปน ๓ ส่วน ได้ ฝ่ายข้าง ทิศ เหนือ นั้น เปน ภูเขา มาก ฝ่าย ข้าง กลาง แผ่นดิน นั้น เปนที่ มี หนอง น้ำ ฤๅ ทเล สาบ มาก ข้าง ฝ่ายใต้ นั้น เปน ตำบล มีแร่ แล แผ่นดิน ที่ สุด ทิศใต้ นั้น เปน ที่เสมอ ที่ ดิน บริบูรณ ดี ปลูกเข้า สลีได้เสมอ ตลอด ปี มีผล เปน อัน มาก เปน ที่เกาะ ปลูก พืชน ผล อัน ดี หนอง น้ำแล ทเล สาบ ที่ใน เมือง สวิเดน นั้น ว่า มีมาก ที่แผ่นดิน ๘ ส่วน เปน หนอง น้ำเสีย ส่วน ๑ ทเล สาบ ที่ใหญ่นั้น คือ เล็กเวอเนอร์ ๑ Vener เล็กเวรตเตอร ๑ Vetter เมลาเล็ก ๑ Maelar Lake แม่น้ำใน เมือง สวิเดน นั้น มี อยู่ หลาย แห่ง แต่ไม่สู้ยาว แลใหญ่นัก แม่น้ำ ตอรเนีย Tornea ซึ่ง เปน ยาว กว่า ทุก ๆ แห่ง ประมาณ ๒๙๐ ไมล ไหล มา สู่ ทิศใต้ แล แม่น้ำ อันเยอมัน Angermann เปนใหญ่ที่สุด ยาว ประมาณ ๒๓๐ ไมล น้ำ ลึก เรือ กำปั่น ใหญ่ขนาด ๖๐๐ ตัน เข้าไป บันทุก ที่ มืองไนแลนด์

Nyland ได้ ทาง ประมาณ ๗๐ ไมล จาก ทเล แล แม่น้ำ อูเมีย Umea ยาว ๒๕๐ ไมล แล แม่น้ำวินแดนล์ Windel ยาว ๒๓๕ ไมล ทาง ลำน้ำ ที่ไหล นั้น ตกใน ทเล บอลติก โดย ทาง ตวัน ตก เฉียง เหนือ แล ตวัน ออก เฉียงใต้ แลใน ลำน้ำ นั้น มัก มีแก่ง แล น้ำ ตก มาก มีน้ำท่วม เปน ฤฎูใน เวลา เมื่อ หิมะ น้ำ ค้าง แขง น้ำขึ้น สูง ถึง ๑๘ ฟู่ต จน ๒๐ ฟู่ต ไหล เชี่ยว พัด พาน เอา ต้นไม้ ใหญ่ ๆ แล ลาง ทีก้อน ศิลาโต ตก ลง มา จาก เขา ด้วย แต่ น้ำ ท่วม อัน นี้ไม่ ค่อย จะ มี อันตราย นัก เพราะ มี หนอง มากน้ำไม่ได้ ขัง แช่ อยู่ ได้ หนอง น้ำ นั้น มี มาก กว่า ๘๐ แห่ง แต่ ที่ ขนาดใหญ่ มีชื่อ แล้ว กัง กล่าว มาข้าง บน นั้น

ชลากาศ นั้น หนาว นัก ปี ๑ นั้น ๕ เดือน ฤๅ ๖ เดือน เต็มไป ด้วย น้ำ แขง แล หิมะใน ประเทศข้าง ฝ่าย เหนือ ตั้ง แต่ ยอด ภูเขา จน เชิง เขา แล ท้อง ทุ่ง ก็ เต็มไป ด้วย น้ำ แขง ลำ แม่น้ำ แล ที่ ใน ทเล สาบ นั้น น้ำแขง ตั้ง แต่ เดือน ออกโตเบอร์ ไป จน ถึง เดือน เอปริล แล ส่วน ข้าง ฝ่าย ตอน กลาง ประเทศ นั้น ฤฎู หนาว อยู่ เพียง สาม เดือน ฤๅ สี่ เดือน เท่า นั้น ข้าง ฝ่ายใต้ แล ทิศ ข้าง ตวัน ตก นั้น ชลากาศ เย็น ภอ ประมาณ คล้าย กับ เยรมนีฝ่าย ข้าง เหนือ ฤฎู หนาว กับ ฤฎู ร้อน ผลัด เปลี่ยน กัน เร็ว แต่ ประเทศ สวีเดน ซึ่ง ตั้ง อยู่ ใน ลัดติจูด เหนือ ขึ้นไป ฤฎู หนาว ไม่ สู้ จะ หนาว นัก เหมือน อย่าง เมือง ทั้งหลาย ที่ อยู่ใกล้ ลัดติจูด เดียว กัน ที่ กรุง สต๊อกโฮลม มหา นคร นั้น ชลา กาศ ที่ เปน ปรกติใน ๔๒ เสศ ๒ ดีกรี ฟาเรนไฮต์ ใน ฤฎู หนาว ปรอด

ลงถึง ๒๙ เสศ ๔ ดีกรี ฟาเรนไฮต์ ความ ร้อนใน ฤดู หนาว นั้นไม่ นาน นัก

ที่นี้ จะ ว่า ด้วย ประเพณีเมือง แล การ ปก ครอง กรุง สวิเดน นั้น เปน เอกราช มี พระเจ้า แผ่นดิน เปน ผู้ ครอบ ครองโดย สืบ สันตติวงศ เปน ลำดับ เนื่อง กัน แล ตามกฎหมาย เรียก ว่า คอนสติตูชัน เปน มูล สาศน ของ ราช อาณาจักร นั้น ได้ ตั้ง ขึ้น เมื่อ วัน ที่ ๖ เดือน ยูน ปี ๑๘๐๙ เรียกว่า เรกยอริงฟอรเมน Regerings Formen อย่าง ๑ ข้อ บังคับ แก้ใหม่ว่าด้วย ตั้งไดเอ็ท Diet คือ ปาลีอะเมนต์ ปฤกษา ราช การ อย่าง ๑ พระ ราช กำหนด ว่า ด้วย การ ที่ จะ สืบ สันตติวงศ อย่าง ๑ กฎหมาย ว่าด้วยให้ ประโยชน เปนไทย แก่ หนังสือ พิมพ์ อย่าง ๑ ตาม พระ ราช กำหนด กฎหมาย ทั้ง ๔ อย่าง นี้ พระเจ้าแผ่นดิน จะ ต้อง เปน พวก ถือ คฤษต สาสนา ลัทธิ ของ ท่าน ลูเทอร์ Luther แล จะ ต้อง ทรง กระทำ สัตย ปติญาณ สัตย ซื่อ ต่อ กฎหมาย สำหรับ แผ่นดิน นั้น พระองค์ ของ พระ เจ้าแผ่นดิน นั้น เปน ที่เคารพนับถือ ที่ จะ ลบ หลู่ นั้นไม่ได้ เลย พระองค์มี อำนาจ ที่ จะ ประกาศ รบ ฤๅ ทำ สัญญา ความ สงบ ภาย หลัง ที่ได้ ปฤกษา เคาน์ซิลออฟสเตต ที่ ปฤกษา ราช การ แผ่นดิน แล้ว แล ทรง พระ มหา กรุณา ยกโทษ ต่อ ผู้ ที่ผิด ซึ่ง ได้ ปรับโทษ วาง บท มาแล้ว แล เปนผู้ ทรง ตั้ง ตำแหน่ง ราช การ ทั้ง ฝ่าย ทหาร แล พล เรือน แล เปน ผู้ มี อำนาท ที่ จะ ทำ สัญญา ทาง พระราชไมตรี กับ นา ๆ ประเทศได้ แล มี อำนาท ที่ จะ เปน ประทาน ใน การ ตัดสิน ข้อ คดี ใน ศาล หลวง สำหรับ แผ่นดินได้ บันดาเจ้า

นาย ที่เปนขัติย กระกูลนั้น ห้าม มิให้รับ ราช การใน ตำแหน่ง เปน พลเรือน พระเจ้าแผ่นดิน นั้น มีอำนาท ที่จะ ตั้ง พระราช บัญญัติ ใน การ ปก ครอง รักษา ราช การ ได้ แต อำนาท อย่าง อื่น ๆ นั้น อยู่ ใน ไดเอ็ต ที่ จะ กระทำ แต่ ต้อง พร้อม ด้วย พระเจ้า แผ่นดิน แล บันดา กฎหมาย ใหม่ ทุก อย่าง ที่ จะ ตั้งขึ้น นั้น ต้องได้ อนุญาต จาก พระเจ้า แผ่นดิน ก่อน อำนาท ที่ จะ เก็บ ภาษี อากร ใด ๆ นั้น อยู่ใน ไดเอ็ต ที่ ปฤกษา ราช การ ไดเอ็ต คือ ปาลิอเมนต์ ที่ ประชุม การ สำหรับ แผ่น ดิน นี้ มี อยู่ ๒ ห้อง ผู้ที่ มา ปฤกษา ราช การ ใน ๒ ห้อง นี้ ราษฎร เปน ผู้ เลือก ผู้ ที่ เข้า ปฤกษา ราช การ ใน ห้อง ที่ ๑ นั้น มี อยู่ ๑๓๘ คน คือ คน ๑ ใน พลเมือง ๓๐๐๐๐ คน ที่กำหนด นี้ ตาม จำนวน พล เมือง ที่ ทำ สำมะโนครัว ใน ปี นี้ คฤษต ศักราช ๑๘๗๑ การ ที่ เลือก ผู้ ที่ เข้า มา ปฤกษา ราช การ นี้ ได้ จัด โดย การ ที่ เรียก ว่า แลนด์สติง Landstings คือ ผู้ ที่ รับ ดู การ ใน หัว เมือง มี จำนวน เพียง ๒๕ แล ผู้ ที่ รับ การ เปน โบริภิบาล ใน เมือง ต่าง ๆ ที่ ยัง มิได้ รับ การ เปน แลนด์สติง ใน กรุง สต๊อกโฮลม เมืองโคเตเบิค เมือง มาละโม แล เมือง นอรโกปิง จำนวน ผู้ ที่ เลือก สำหรับ หัว เมือง แล ใน เมือง ประ ชุม กัน ประมาณ ๓๗๐๐๐๐ คน ฤา ร้อย ละ ๑๓ เปอเซ็น ใน พลเมือง ทั้ง สิ้น แล จำนวน ผู้ ที่ เลือก เข้า ใน ห้อง ที่ ๑ นั้น มี อยู่ ๒๒๔๑ คน บันดา ผู้ ที่ จะ เปน พวก ปฤกษา ราชการ ใน ห้อง ที่ ๑ นั้น ต้อง มี อายุศม ๓๕ ปี ขึ้น ไป แล จะ ต้อง มี ทรัพย สมบัติ เปน ที่ แผ่นดิน

ฤๅ สิ่ง ของ ที่เปน ราคา ต้อง เสีย ภาษี เปน เงิน ๔๔๔ ชั่ง ๔๐ บาท ฤๅ ระ หา เงิน ได้ ปี ละ ๒๖๒ ชั่ง ๓๐ บาท เสีย ๓ ปี ที่สุด ก่อน ที่ จะ เลือก มา เปน ผู้ปฤกษา ราช การ ได้ ผู้ ที่ ถูก เลือก นี้ ต้อง รับ การ มี กำหนด ๙ ปี แลไม่ ต้อง ได้ ค่า สิน จ้าง สิ่งไร ใน เวลา ที่ รับ การ นั้น

ใน ห้อง ที่ ๒ สำหรับ ปฤกษา ราช การ นั้น มี จำนวน ผู้ ที่ ปฤกษา ราช การ ๒๐๖ คน ใน ผู้ ที่ ปฤกษา พวก นี้ ๖๔ คน เปน ผู้เลือก มา จาก ใน เมือง แล ๑๔๖ คน เปน ผู้ เลือก มา จาก ตำบล บ้าน นอก ที่ ปฤกษา ราช การ คน ๑ แทน ราษฎร ๑๐๐๐๐ คน ที่ อยู่ ใน เมือง แล ผู้ปฤกษา ราช การ ใน ตำบล บ้าน นอก คน หนึ่ง เปน ผู้ แทน ราษฎร ๔๐๐๐๐ คน บันดาชน ชาติสวิเดน ที่ เกิด ใน บ้าน เมือง นั้น อายุ สม ๒๑ ปี มี ทรัพย สมบัติ ที่ บ้าน ที่ ดิน ที่ จะ ต้อง เสีย ภาษี ราคา ๕ ชั่ง ๖๐ บาท ฤๅ ทำ นา ไม่ น้อย กว่า ๕ ปี มี ที่ แผ่นดิน ที่ จะ ต้อง เสีย ภาษี เปน ราคา ๓๓ ชั่ง ๓๐ บาท ฤๅ เสีย ภาษี ผล ประโยชน ที่ ตัว หาได้ ปี หนึ่ง ๔ ชั่ง ๕๐ บาท แล้ว คน เหล่า นี้ เปน ผู้ เลือก แล บันดา ชาว เมือง ที่ มี อายุ สม ๒๕ ปี มี คุณาการ อยู่ แล้ว ก่อน ที่ จะ เลือก ปี ๑ ก็ จะ เปน ผู้ ถูก เลือก เปน ที่ ปฤกษา ใน ห้อง ที่ ๒ จำนวน ผู้ เลือก ที่ ควร จะ เปน ผู้ ถูก เลือก เปน ที่ ปฤกษา ใน ห้อง ที่ ๒ เมื่อ ปี ๑๘๘๑ นั้น มี อยู่ ๒๘๑๑๖๓ คน ฤๅ ร้อย ละ ๖ เสศ ๒ แห่ง ร้อย ใน พล เมือง นั้น แต่ว่า เพียง ๖๖๕๙๑ ใน ผู้ เลือก เท่า นั้น เอง เปน ผู้ โหวต Vote ใน เมือง เล็ก ๆ ฤๅ ตำบล บ้าน นอก การ ที่ เลือก ผู้ ปฤกษา ราช การ นั้น จะ เลือก ตรง ฤๅ ไม่ ตรง นั้น ตาม ประสงค์ ของ ผู้ ที่ เหน ด้วย มาก ๆ ผู้

ที่ถูกเลือกเปนผู้ปฤกษา ราช การใน ห้อง ที่๒ นั้น ต้อง รับ การ มีกำหนด ๓ ปี แลได้รับ สีน จ้างที่ มา ปฤกษาราช การ มี กำหนด ๖ ชั่ง ๗๐ บาท ทุก คราว ประชุม ปฤกษา ราช การ คราว ละ ๔ เดือน แลค่าใช้สอย เดิน ทาง ต่าง หาก เงิน ค่า สีน จ้าง แล ค่า ใช้ สอย เดิน ทาง ของผู้ปฤกษาราชการ ใน ห้อง ที่๒ นี้ เงิน แผ่นดิน ออก จำหน่ายให้ทั้งนั้น การ ที่ เลือก ผู้ ปฤกษา ราช การ ทั้ง๒ ห้อง นี้ ทั้งใน เมือง แล ตำบล บ้าน นอก นั้น โดย จับ ฉลาก มืด ทั้งสิ้น

อำนาจ การ ปก ครอง แผ่นดิน คือ คอเวอนแมนต์ อยู่ในพระหัตถ์ ของ พระเจ้า แผ่นดิน ทรง ประพฤติ แล จัด การ ตาม ความ แนะ นำ ของ เคาซิลออฟสเตต ที่ ปฤกษา ราช การ แผ่นดิน มี จำนวน ๑๐ คน มีปธานาธิบดีในเสนาบดี เรียก ว่า มินิสเตอน์ออฟสเตต ๑ ว่า การใน ตำแหน่ง กรม ที่เสนาบดี ๗ คน ไม่ มี ตำแหน่ง กรม ๒ คน ตำแหน่ง กรม นั้น คือเสนาบดี ว่า การ ต่าง ประเทศ ๑ เสนาบดี ว่า การ ยุติธรรม ๑ เสนาบดี ว่า การ ทหาร บก ๑ เสนาบดี ว่า การ ทหาร เรือ ๑ เสนาบดี ว่า การ พลเรือน ๑ เสนา บดี ว่า การ เงิน ขึ้นใน แผ่นดิน ๑ เสนาบดี ว่า การ ศึกษาแล การ สาสนา ๑ รวม พระเจ้า แผ่นดิน แล ที่ ปฤกษา ราช การ ทั้ง ๑๐ นี้ เปน คอเวอแมนต์

แต่ การ รักษา ยุติธรรม ว่า ความ ข้อ คดี ทั้งปวง นั้น แยก ต่าง หาก มิได้ ขึ้น อยู่ใน คอเวอแมนต์ มี เจ้า พนักงาน สองคน เรียก ว่า ชานเซลเลอร์ออพยัศติซ คือ ตลาการ ใหญ่ ๑ แอตเตอนีเยเนอราล คือ หมอ ความ สำหรับ ตรวจ ตรา ดู การ ที่ ชำระ ที่ ความ ๑ ตลาการใหญ่ นั้น พระเจ้า แผ่น

คินทรงตั้ง แลทำการเปนที่ปฤกษาในทางกฎหมายของพระเจ้าแผ่นดินด้วย หมอความนั้นไดะอีกยาลิเมนต์ เปนผู้ตั้งสำหรับตรวจตรา บังคับกำกับศาลทั้งปวงทั่วไปด้วย

ในอาณาเขตรกรุงสวิเดนนั้น แบ่งออกเปนศาลใหญ่สามศาล หัวเมือง ๑๔๐ ศาล ๆ ตำบลบ้านนอกที่ตลาการไปชำระเปนคราว สาม ร้อย ศาล ในปี ๑๘๘๐ มีคนที่ทำความผิดเปนนครบาลมหันตโทษฟ้องไว้ผู้ชาย ๑๙๘๑ คนผู้หญิง ๓๘๙ คน ที่ได้ตัดสินว่าโทษแล้วผู้ชาย ๑๖๙๐ คนผู้หญิง ๒๖๗ คน

ที่นี้จะว่าด้วยพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครองกรุงสวิเดน แลราชกระกูลนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าออศการ์ที่ ๒ พระองค์สมภพเมื่อวันที่ ๒๑ เดือนยันยุวาริ ในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๒๙ เปนพระราชโอรสที่สามของสมเด็จพระเจ้าออ๊ศการ์ที่ ๑ แลพระนางราชินีโยซิบพิ้น ธิดาของพระเจ้ายุเยนฝ่ายเมืองลิศเตนเบิก ได้อภิเศกกับพระนางราชินีโสเฟีย เมื่อวันที่ ๖ เดือนยูน ในปี ๑๘๕๗ ซึ่งประสูตรเมื่อวันที่ ๙ เดือนยูไล ในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๓๖ เปนธิดาของดุกวิลเลียมของเมืองเนศเซาที่ถึงแก่พิลาไลย พระองค์ได้สืบพระราชสมบัติเปนพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเชฐาธิราชพระเจ้าการ์ลที่ ๑๕ ทิวงคต เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนเส็บเต๊มเบอร์ ในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๘๒ พระองค์มีพระราชโอรสด้วยพระนางโซเฟีย ๔ พะองค์ คือที่ ๑ ปรินซ์กือศตัฟอ๊อศการ์อาดอฟ ดุกออฟวิมแลนด์ เปนเคราน์ปรินซ์ผู้จะสืบราชอิศริยศ

ต่อไป ประสูตร เมื่อ วัน ที่ ๑๖ เดือน ยูน ปี กฤษตศักราช ๑๘๔๘ ได้ ทำ การ วิวาหะ อาวาหะ มงคล กับ ปรินเซศวิกตอเรีย ประสูตร เมื่อ วัน ที่ ๗ เดือน ออเก๊อศ ปี ๑๘๖๒ เปน ธิดา ของ แกรนดุกแลคัชเช๊ก ฝ่าย เมือง บาเก็น แล เปน นัดา ของ สมเด็จ พระเจ้า วินเลียม ที่ ๑ พระเจ้า เอมเปรอราชาธิราช กรุง เยรมนี ฝ่าย ข้าง แกรนดัชเช๊คออฟบาเด๊น ซึ่ง เปน พระ ชนนี เปน พระ ธิดา ของ พระเจ้าเอมเปรอ ราชาธิราช มี กุมาร องค์ หนึ่งทรง นาม ว่า ปรินศกัสตัฟอาทัลพดุกออฟสะเกเนีย ประสูตร เมื่อวัน ที่ ๑๑ เดือนโนแวมเบอร์ ปี ๑๘๘๒ ซึ่ง จะ ได้ เปน พระเจ้าแผนดิน สืบไปใน อนาคตกาล

ที่ ๒ ปรินซ์ก๊อศการ์คาร์ลออ๊ก๊สต์ ดุกออฟกอ๊ตแลนด์ ประสูตร วัน ที่ ๑๕ เดือนโนแวมเบอร กฤษตศักราช ๑๘๕๙ ตรง กับวัน อังคาร แรม ๖ ค่ำเดือน ๑๒ ปี มแม เอกศก จุล ศักราช ๑๒๒๑ ซึ่ง เสด็จ เยี่ยม เยือน กรุงเทพฯ ประทับ อยู่ ที่ วัง สราญรมย์ เดี๋ยว นี้

ที่ ๓ ปรินสการ์ลออศการวิลเลี่ยมดุกออฟเวศเตอร์ กอตแลนด์ ประสูตร ณวัน ที่๒๗ เดือน เสปเต็มเบอร กฤษต ศักราช ๑๘๖๗

ที่ ๔ ปรินซ์ยูเยน นโปเลี่ยนนิคโคลัศ ดุกออฟเนไรกะ ประสูตร เมื่อ วัน ที่ ๑ เดือน ออก๊อศต์ กฤษตศักราช ๑๘๖๕

อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน นั้น มีขนิษฐภคินี องค์ หนึ่ง ทรง พระนามว่า ปรินเซ๊คยูเยเนีย ประสูตร เมื่อ วัน ที่๒๔ เดือน เอปริล ปี มี กฤษต

ศักราช ๑๘๓๐ แล พระองค์ มีพระราช ภรารฤชา องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่าปรินเซ็ศโลวิชา เปน พระราช ธิดาผู้ เดียว ของ พระเจ้า การ์ล ที่ ๑๕ ประสูตร วัน ที่ ๓๑ เดือน อ๊ฆโตเบอร ปี มี กฤษตศักราช ๑๘๕๑ ทำ การ วิวาหะอาวาหะมงคล กับ ปรินซ์เฟรเดอริก ซึ่ง เปน พระ ราช โอรส องค์ใหญ่ของ พระเจ้ากรุงเดนหมาก มีบุตร พระ ธิดา ๖ องค์ แจ้ง อยู่ใน ราช วงษ กรุงเดนหมากนั้นแล้ว

สมเด็จ พระเจ้า ออ๊ศการ์ล ที่๒ นี้ พระองค์ เปน พระเจ้าแผ่นดิน รัชกาล ที่ ๔ ใน วงศ ปอนเต๊กอระโว Ponte Corvo แล เปน พระราช นัดา ของ มาแซนเบอร์นาด๊อต ปรินซเดอปอนเตกอระโว ซึ่ง เปน ต้น พระวงศ นี้ เปน นาย ทหาร ฝรั่งเสศใน เวลา เอมเปรอแน๊ปโปเลี่ยนโบนปาด ที่ ๑ ซึ่งใน เวลา นั้น มีอำนาจใหญ่ใน ยุโรป จะ จัด ตั้ง พระ ญาติวงศ ฤา นาย ทหาร ฤา ผู้ ที่โปรด ปรานให้ เปน เจ้า แผ่นดิน เมืองใดได้ ตาม ประสงค์ พระองค์คิด จะ ตั้ง พระ ราช บุตร บุญ ธรรม ที่ ทรง พระนาม ว่า ยูยิน เปน บุตร ชาย ของ พระนางโยเซ๊บพีน ซึ่ง พระองค์ อย่า ร้าง เสีย นั้น ให้เปน พระเจ้าแผ่นดิน สวิเดน แต่ มีเหตุ ที่ ขัด ข้อง จึ่ง หาได้ ทรง ตั้งไม่ ตั้งให้เปน แต่ดุกออฟมิลาน ฝ่าย ที่ประชุม ปฤกษาราช การใน กรุง สวิเดน จึ่งได้ ปฤกษากัน จะให้ เปน ที่ ต้อง พระไทย ของ นโปเลี่ยน ที่ ๑ ด้วย พระเจ้าแผ่นดินการ์ลที่ ๑๓ ของ กรุง สวิเดนใน เวลานั้น ไม่มีพระราช บุตร ที่ จะ สืบ วงศ ราช การใน บ้าน เมือง ก็เปน ที่ ลำบาก แล ทั้ง อำนาจ ต่าง ประเทศ เข้า มา แซก แซง ที่จ

ให้เลือก ตั้งผู้ ที่ จะ สืบ พระวงศ ต่อไป ด้วย ชาว สวิเดน จึ่ง ได้ เลือก มาเชนเบอรนะด๊อต แม่ทัพ ของ นาโปเลี่ยนให้ เปน เกรานปรินซ์ ผู้ จะ สืบ พระวงศ ต่อไป เมื่อ วัน ที่ ๒๑ เดือน ออคโต๊ค กฤษต ศักราช ๑๘๑๐ มาเชนเบอนอด๊อต ก็ ยอม รับโดยยินดี เข้าช่วย จัด การ บ้านเมือง สวิเดน ในเวลา พระเจ้าการ์ล ที่ ๑๓ ยัง มีพระชนม์ อยู่ ให้ การ บ้าน เมือง ดี ขึ้น จน พระเจ้าแผ่นดิน ทิวงคต มาเชนต์เบอร์นอด๊อต จึ่ง ได้ เสวย ศิ ราช สมบัติ ใน กรุง สวิเดน ทรง พระนาม ว่า พระเจ้าการ์ล ที่ ๑๔ ผลัด พระวงศใหม่ เมื่อ วัน ที่ ๕ เดือน เฟบูรวารี ปี มี กรุษต ศักราช ๑๘๑๘ พรองค์ ครอง ราช สมบัติ มา จน วัน ที่ ๘ เดือน มาค ปี มี กฤษต ศักราช ๑๘๔๔ ทิวงคต มี พระราชโอรส พระองค์ เดียว ปรินซ์ อ๊อศการ ได้ สืบ สันตติวงศ ดำรงค์ แผ่นดิน สืบ ไป ทรง พระนาม ว่า สมเด็จ พระเจ้า อ๊อศการ ที่ ๑ ใน เวลา ที่ เลือก เจ้าแผ่นดิน ใน เมือง สวิเดน นั้น พระองค์ เปน ที่ รักษ/ชอบ ใจ ของ ชาว เมือง ทั้ง สิ้น ทั้ง พระนาง โยเสฟิน ซึ่ง เปน พระมเหษี ด้วย เพราะ เธอ เปน ธิดา ของ ยูเยน บุตร บุญธรรม ของ นโปเลี่ยน ประสูตร ใน เวลา นโปเลี่ยน ยก กอง ทัพ ไป ตี เมือง โมสโก ใน ประเทศ รุศเซีย นโปเลี่ยน ได้ ทราบ ข่าว จึ่ง ได้ มี หนังสือ รับ สั่ง มา ประทาน นาม ให้ เรียก ว่า โยเสฟิน ซึ่ง เปน กัลยานี อัน งาม ใน เวลา นั้น แล เปน พระชนนี อัน บำรุง รักษา เลี้ยง บุตร อย่าง ดี มี คุณ พิเสศ สม กับ เปน ตำแหน่ง ที่ พระ มเหษี พระเจ้า อ๊อศการ ที่ ๑ นั้น ได้ เสวย ศิริราช สมบัติ มา จน ปี มี กฤษต ศักราช

๑๘๕๙ทิวงคต พระราชโอรส พระองค์ใหญ่ได้ ครอบ ครอง ศิริ ราช สมบัติ สืบ สันตติวงษ ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า ถาร์ล ที่ ๑๕ เปน พระ เจ้าแผ่นดิน สืบ พระวงศ มา จน ปี มีกฤษตศักราช ๑๘๗๒ ทิวงคต หา มีพระ ราชโอรสไม่ มีแต่พระราช ธิดา สืบ พระวงศไม่ได้ ราช สมบัติ จึ่งได้ ตก อยู่ กับ พระ อนุชาธิราช คือ พระเจ้า ออ๊ศการ ที่๒ นี้พระเจ้า แผ่นดิน สวิเดน แล นรเวย์ ปัจจุบันนี้ พระองค์ เปน นาย ทหาร เรือ อยู่ แต่ก่อน พระองค์ โปรดใน การ ประภาสใน ประเทศ ต่าง ๆ ใน เวลาที่ยังไม่ได้เปน พระเจ้าแผ่นดิน จึ่งได้ ไป พบ ปรินเซ๊สโซเฟีย ธิดา ของ ดุก๊วินเสี่ยมเน๊ศโซ จึ่ง ได้ ทำการ อภิเศก เปน พระ มเหษี มี พระราช โอรส ๔ พระองค์ ดัง กล่าว มา ข้าง บน นั้น แล้ว

ตามใน หนังสือ สัญญา ซึ่ง ทำที่ เมือง เกียล ในวัน ที่ ๑๔ เดือน ยันยุวารี ปี มีกฤษตศักราช ๑๘๑๔ ปี ใน เวลาที่ มารแชน เบอร์นาดอต ต้น พระวงศ นี้ ยัง เปน เคราน์ปรินซ์ อยู่ นั้น พระ เจ้า แผ่นดิน เดนหมากได้ ยก ประเทศ นรเวย ให้ กับ พระเจ้าแผ่นดิน สวิเดน แต่ ราษฎร ชาว นรเวยไม่ยอมรับ การ ที่ให้นี้ จึ่ง ได้ ประกาศ ยก ตัว เปน เอกราช แล ประชุมกัน ที่ เมือง เอศว๊อลด์ ปฤกษา ทำกฎหมาย คอนสติตูชั่นใน วัน ที่ ๑๗ เดือนเม ใน ปี นั้นแล้ว เลือก เจ้า เดนหมาก องค์ ๑ ชื่อ คฤษเตียน เฟรเดริก เปน พระเจ้าแผ่นดิน นรเวย กอง ทัพ กรุง สวิเดน จึ่ง ต้อง ยก เข้าไปใน กรุง นรเวย์ แต่ ต่อสู้ กัน มิได้ เปน การ สำคัญ แล้ว ต่าง ประเทศ ทั้งหลาย ที่ มี อำนาจใหญ่ ไม่ ยอม รับ เจ้าที่ เลือกใหม่ นี้ เปน พระเจ้าแผ่นดิน ด้วย ชาว นรเวย ทั้ง

ปวง จึ่ง จำเปน ต้อง ทำ หนังสือ สัญญา ที่ เมือง ม๊อศ วัน ที่ ๑๔ เดือน ออเก๊อศต ประกาศ เปน การ ปรากฎ ว่า การ เอกราช ของ กรุง นรเวย นั้น จะ รวม อยู่ กับ กรุง สวิเดน แล้ว จึ่งได้ ประชุม ปาลิอแมนต์ เปน การ พิเสศ แก้ ไข กฎหมาย คอนสติตูชั่น ให้ สม ควร กับ การ ที่ จะ เข้า รวม กับ กรุง สวิเดน แล้ว จึ่งได้เลือก พระเจ้าการ์ลที่ ๑๓ พระเจ้า กรุง สวิเดน เปน พระเจ้า แผ่นดิน นรเวย์ ใน วัน ที่ ๔ เดือน โนแวมเบอร์ กฤษต ศักราช ๑๘๑๔ ครั้นรุ่ง ปี อื่น จึ่งได้ ออก ประกาศ กฎหมาย ตั้ง เปน มูลิกสาสน อย่างใหม่ ใน การ ที่ รวม กัน ๒ พระ นคร มิให้เปน การ แตก ทำลาย แล เรียก คืนได้ แลไม่ เปน การ เสีย ประเพณี มา แต่เดิม แต่ คอเวอแมนต์ การ ปก ครอง คอนสติตูเช่น ประเพณี เมือง แล กฎหมาย สำหรับ แผ่นดิน นั้น แยก กัน ทั้ง๒ พระนคร รวม แต่ พระเจ้า แผ่นดินเปน มงกุฎ อันเดียว กัน

พระราช กำหนด สำหรับ ที่ จะ สืบ ราช สมบัติ นั้น อย่าง เดียว กันทั้ง ใน กรุง สวิเดน แล นรเวย์ ใน เวลา ที่ ว่างไม่ มี ผู้ จะ สืบ พระราช อิศริยศ เปน พระเจ้า แผ่นดิน แล้ว ไดเอ็ต คือ ปาลิอแมนต์ ทั้ง๒ พระ นคร จะ ประ ชุม กัน เลือก ผู้ ที่ จะ เปน พระเจ้า แผ่นดิน ใน อนาคต แล ถ้า ที่ ประชุม ทั้ง ๒ นี้ไม่ สามารถ เลือกให้ ตก ลง ยิง ยอม พร้อมใจ กันในผู้ ๑ ที่ จะ เปน พระเจ้า แผ่นดิน แล้ว ทั้ง สอง พระนคร จะ แต่งผู้ ที่ ปฤกษา มี จำนวน ข้าง ละ เท่า กัน มา พบ ประชุม ปฤกษา กัน ที่ เมือง คาลสตาด ใน กรุง สวิเดน ที่ จะ ตั้ง พระเจ้า แผ่นดิน การ ที่ เลือก ตั้ง นี้เปน การ เด็ด ขาด ราช การ ทั้งปวง ทั่วไป เคาน์ซิลออสเต๊ศ ที่ ปฤกษาราช การ แผ่นดิน มี จำ

นวนทั้ง ชาว สวิเดน แล ชาว นรเวย์ ใน ที่ ปฤกษา ราช การ นั้น จะ เปน ผู้ตัด สิ้น ขาดใน ราช การ ทั้งปวง ใน การ ที่ พระเจ้า แผ่นดิน ยัง ทรง พระเยาว์ อยู่ นั้น เคานซิลออฟสเต็ด จะ ทรง อำนาจ ของ พระเจ้า แผ่นดินไว้ กว่าไดเอ็ด ปาลิแมนต์ ทั้ง ๒ พระนคร จะได้ รวม กัน ทำ การ ตั้ง รีเยนต์ ผู้สำเร็จ ราช การ แผ่นดิน ฤๅ เคานซิลออฟรีเยนซี่ ที่ จะ ประชุม ปฤกษา ราช การ ใน ตำแหน่ง ผู้ที่ สำเร็จ ราช การ แผ่นดิน

พระราช วงศ กรุง สวิเดน แล นรเวย์ นั้น มีเงินขึ้น สำหรับ พระองค์ ของ พระเจ้า แผ่นดิน ได้ แต่ กรุง สวิเดน ปี ละ ๗๔๓๓ ชั่ง ๓๐ บาท ได้ แต่ กรุง นรเวย์ ปี ละ ๒๔๑๐ ชั่ง ๖๐ บาท แล พระเจ้า แผ่นดิน มีเงินขึ้น นอก จาก นี้ อีก ปี ละ ๑๖๖๖ ชั่ง ๖๐ บาท เปน เงิน ที่ได้ โวต ยก ถวาย พระเจ้า การ์ล ที่ ๑๔ ต้น พระวงศ นี้ แล ผู้ ที่ จะ สืบ สันตติวงศ ฉลอง พระองค์ เปน พระเจ้า แผ่นดินติด ต่อ มา ด้วย

ที่นี้ จะ ว่า ด้วย การ สาสนา ใน กรุง สวิเดน นั้น พล เมือง เปน อัน มาก ด้วย กัน ถือ สาสนา โปรเตสตันต ตาม ลัทธิ ท่าน ลูเธอ ซึ่ง ยอม รับ เปน สาสนา สำหรับ แผ่นดิน วัด ที่ เปน อาราม ใหญ่ มี บิตช๊อบ เปน เจ้า วัด ๑๒ แห่ง วัด บ้าน นอก แล โรง สวด มี ๒๔๐๓ วัด ผู้ ที่ ถือ สาสนา ตาม ลัทธิ ท่าน ลูเธอ ซึ่งได้ ทำ สำมโนครัว ใน ปี ๑๘๘๐ มี ๔๕๔๔๔๗๔ คน ที่ ถือ สาสนา โปรเตสตันต โดย ลัทธิ อื่น อีก ๑๖๙๑๑ คน รวม ทั้ง เด็ก ที่ ยัง มิได้ รับ สีนแบบติศ อีก ๖๐๙๑ คน ที่ ถือ สาสนา อื่น นั้น มี โรมันกโธลิก ๘๐๑๐ คน ครีกกาโธลิก ๑๗ คน อิวิงใยลิต ๑๙ คน ยูว ๒๙๙๓ คน มอรมอน ๔๑๔ คน ผู้ที่ มิได้ ถือ สาสนา ตาม สาสนา

สำหรับแผ่นดิน ก็มิได้ห้ามปราม ยอมให้ถือตามใจ หมอผู้สอนสาสนาได้อุดหนุนอยู่ได้ด้วย เงินที่ได้มาจากแผ่นดินซึ่งเปนของวัดสำหรับอารามต่าง ๆ

การศึกษาในเมืองสวิเดนนั้น รัดว่าเปนอย่างดี กลบุตรต้องศึกษาทั่วไปทุกคน ตลอดอาณาเขตรมียูนิเวอซิติ สำหรับสึกษาวิชาการต่าง ๆ สองแห่ง คือที่ในเมืองอุบสะลาแห่ง ๑ มีนักเรียน ๑๖๕๐ คน เมื่อในปี ๑๘๘๓ แลที่เมืองลูนด์อีกแห่ง ๑ มีนักเรียน ๘๐๐ คน การแอดยุเคแชนฝึกสอนนั้นเปนอย่างดีมาก มีโรงสกูลใหญ่สำหรับสอนชั้นสูงแลครูสอนชนิดต่าง ๆ กว่า ๑๙๐ แห่ง แลมีโรงเรียนพิเศษสอนการทหาร บก / เรือ การช่าง การเดินเรือ แลที่สอนคนใบ้ แลคนหูหนวกด้วย ในปี ๑๘๖๐ มีนักเรียนในสกูลพิเศษต่าง ๆ นี้ ถึง ๒๐๐๐๐ คน แลโรงสกูลของหลวงสอนอย่าง กลาง / ต่ำ มีเปนมาก เปนการบังคับให้เด็กพลเมืองไปเรียน ถ้าเด็กจะไม่ไปเรียนในโรงสกูล ซึ่งคอเวะแมนต์ตรวจตราจัดไว้แล้ว บิดามารดาของเด็กต้องแสดงกับเจ้าพนักงานให้เปนพยานว่า ได้ฝึกหัดบุตรหลานเปนการไปรเว็ตนั้นแล้ว ธรรมเนียมฝึกหัดซึ่งเปนการบังคับนี้ ที่ในกรุงนรเวย์ก็อย่างเดียวกัน ในปีมีกฤษตศักราช ๑๘๘๑ มีจำนวนโรงเรียนบูรพบทถึง ๙๕๕๙ แห่ง มีครู ๑๑๒๐ คน เด็กนักเรียน ๖๘๔๑๓๔ คน คิดเปน ๑๐๐ ละ ๙๘ เปอร์เซนต์ ใน

บันดาเด็กตั้งแต่อายุศม์ ๘ ขวบ จน ๑๕ ขวบ การใช้สอยในการเรียนสึกษาในปี ๑๘๘๑ เปนเงิน ๕๒๕๔๖ ซั่ง ๖๔ บาท เงินในจำนวนนี้เปนเงินแผ่นดินกว่าส่วน ๑ ในจำนวนคนที่เข้าเปนทหาร ในปีนี้ไม่มีถึง ๑๐๐ ละครึ่งเปอร์เซนต์ ที่อ่านเขียนหนังสือไม่ได้ เพราะมีข้อบังคับอย่างแขงแรงว่า บันดาคนรุ่นหนุ่มทุกคน จะต้องทดลองให้มีความสามารถที่จะอ่านพระคำภีร์ได้ ก่อนที่จะทำการสิ่งใดที่เปนผู้ใหญ่ได้ เพราะเช่นนั้น ราษฎรคนหนุ่ม ๑๐๐๐ คนจะไม่มีสักคน ๑ ที่อ่านหนังสือไม่ได้ด้วย บิดา มารดา } แม้ถึงว่าจะยากจนเข็ญใจประการใด ก็สามารถที่จะสอนบุตรให้เขียนแลอ่านได้

ครูที่สอนในโรงเรียนต่างๆ นั้น เจ้าพนักงานมิได้เลือกความรู้ เปนแต่มีกิริยาการประพฤติดีแล้วก็แล้วไป ครูที่จะสอนนั้นจะมีความรู้วิธีที่จะสอนเด็กนั้นดีฤาไม่ดีประการใด ก็แล้วแต่ราษฎรเปนอันมากด้วยกันจะตัดสิน ถ้าครูคนใดมีความรู้ลัทธิสอนเด็กได้เร็ว ก็มีนักเรียนเข้าเรียนมาก ที่จะฝึกซ้อมให้ไปเข้าเรียนในยูนิเวอร์ซิตี้ แลกอลลิชโรงเรียนสูงขึ้นไป

ศิลปวิชาการในกรุงสวิเดนมีความเจริญนัก นักปราชราชบัณฑิตยก็มีเปนอันมาก ที่มีชื่อเสียงปรากฏนั้น คือ ลินเนียศ Linnaeus ไตโก ปราเห Tycho–Brahe ชีล Scheele เบอกแมน Bergman ปั้ฟเฟนดอรฟ Puffendorf เบอร์เซอร์ลินส Berzelins แลมีรอยเธล

แอ๊กกาเดมี่อ๊อฟไซแอ็นซ์ที่ สำหรับ สอน วิชา การ ต่าง ๆ เปน ของ หลวง ด้วย ชาว สวิเดน นั้น ชอบในการ อ่าน หนังสือ มาก ได้สั่ง สมุด ต่าง ประเทศ คือ ภาษา อังกฤษ ฝรั่งเสศ เยรมัน เข้าไป ใน ประเทศ ปี ๑ ถึง ๖๐๐ ชั่ง จน ๗๐๐ ชั่ง เสมอไป ไลเบรรี หอ สมุด ของ หลวง ที่ กรุง สต๊อกโฮม แล ที่ ยูนิเวอสิตี ใน เมือง อุบสลา แล เมือง ลุนด์มี หนังสือ อยู่ใน หอ สมุด แห่ง ๑ กว่า ๑๐๐๐๐๐ เล่ม ทั้ง สาม แห่ง ด้วย กัน สำหรับ จะ ได้ ค้น หา สอบ วิชา การ ต่างๆ โรง สอน วิชา การ นี้ ได้ ตั้ง มา แต่ ฤกษทศักราช ๑๗๘๖ การ ศึกษา จึ่ง ได้ วัฒนา การ เจริญ มา จน ปีตยุบัน นี้

ที่ นี้ จะ ว่า ด้วย กำลัง เมือง คือ ทหาร บก ทหาร เรือ ใน กรุง สวิเดน สืบไป กองทัพ บก ของ ชาติ สวิเดน นั้น ได้ รัด ตั้งไว้ เปน ๔ หมู่ ที่ ๑ เรียก ว่า แวร์ฟวาเด Värfvade ฤๅ หมู่ ทหาร ที่ มา รับ ราช การ คือ หมู่ ทหาร อาษา ใน ซึ่ง อยู่ใน พวก สำหรับ รักษา พระองค์ ทหาร กอง อาษาใน นี้ มิ กำหนด เพียง ริชแมนท์ หนึ่ง พร้อม พล ม้า แล ปืนใหญ่ แล อินแฟนตรี

ที่ ๒ เรียก ว่า อินเดล ตา Indelta คือ ทหาร กอง อาษา นอก ทหาร กอง อาษา นอก นี้ มิ กำหนด เพียง แปด ตาเลี่ยน หนึ่ง รวม ทั้ง ม้า แล พล ท้าว ทหาร ไปรเวต กอง อาษา นอก นั้น แลนด์โอเนอร คือ เจ้า ของ ที่ ต้อง แจกเงิน สำหรับ ปี ให้ เปน กำลัง แล ดู แล รักษา โดย รอบ คอบ สิ่ง ของ ซึ่ง ให้ นอก จาก เงิน ปี นั้น คือ ทับ ที่ อยู่ แล พื้น ดิน เปน ที่ ทำ การ เลี้ยง ชีพ แลนด์ โอเนอร ต้อง เปน ธุระ จัดให้ ทหาร ทุก ๆ คน ทหาร

ต้อง รับ รักษา ไว้ เปน ของ ๆ ตน จน ตลอด เวลา ที่ได้ รับ เปน ทหาร กำหนด การ เกิน กว่า ๓๐ ปี ฤๅ เกิน กว่า การ กำหนด นั้น เมื่อ บ้าน เมือง เปน ปรกติ เรียบ สมบูรณ อยู่ พล ท้าวใน กอง อายา นอก ต้อง มาฝึก หัด กำหนด ปี ละ ๒๐ วัน พล ม้า ต้อง มาฝึก หัด กำหนด ปี ละ ๒๐ วัน ฤๅ ๒๖ วัน เมื่อ บ้านเมือง เกิดทัพ ศึก เปน การ เกิดขึ้น เปน ครั้ง เปน คราว แลนด์โวเนอร ผู้ เข้า จอง ที่ต้อง เรียก ทหาร กอง อายา นอก เข้า กอง ทับ เปน กอง หนึ่ง พวก หนึ่ง เมื่อ เรียก ทหาร เข้า กอง ทับ แล้ว แลนด์ โวเนอร มี ประโยชน เฉพาะ ใน การ ที่ ไม่ ต้อง เปน ธุระ จ่าย เงิน ปี เหมือน เวลา ที่ อยู่ เปน ปรกติ

ที่ ๓ เรียก ว่า บีวาริง Beväring ฤๅ ทหาร ที่ ได้ จด ชื่อ ลงใน ฌเบียน หาง ว่าว คือ พวก พล ซึ่ง เจ้า หมู่ ตรวจ สำมโนครัว คัดเลือก ผู้ชาย ที่ มี อายุศม ๒๐ ๒๕ } ปี จด ชื่อ ไว้ ใน ฌเบียน หาง ว่าว ทุก ๆ ปี กฎหมาย ซึ่ง บังคับ ให้ เลือก ผู้ชาย ที่ มี อายุศม ๒๐ ๒๕ } ปี จด ชื่อ ไว้ ใน ฌเบียน หาง ว่าว นี้ เกิด ขึ้นใน ชาติ สวีเดน เมื่อ กฤษต ศักราช ๑๘๑๒ แต่ ความ ชอบ ธรรม ของ การ ที่ จ้าง ผลัด เปลี่ยน ซึ่ง มี มา แต่ ก่อน ๆ นั้น เปน การ เลิก ถอย แล้ว โดย ปาเลียะเมนต์ ใน ปี กฤษตศักราช ๑๘๗๒

ที่ ๔ เรียก ว่า มิลิเชีย ออฟคอตแลนด์ Militia of Göthland ทหาร กอง นี้ มี พล เท้า สาม สิบ กำปนี มี ทหาร ปืนใหญ่ สาม แปดตรี ทหาร กอง นี้ เมื่อ ประพฤติ การ ล่วง ธรรม เนียม ของ เกาะ คอตแลนด์ แล้ว ไม่ ต้อง ข่ม ขี่ โดย กฎหมาย มี ข้อ บังคับ สำหรับ หมู่ เปน แพนก หนึ่ง ส่วน หนึ่ง ต่าง หาก

ใน ปีกฤษต ศักราช ๑๘๘๓ รวม กำลัง กองทัพ ของ ชาติ สวิเดน มี จำนวน แจ้ง อยู่ใน ตรางนี้

	ในอาษานอก	บิวาริง	มิลิเชีย	รวม
นาย ทหาร หนักงาน	๑๘๖๐	๓๙๗	๑๐๐	๒๓๕๗
พล เท้า	๒๘๖๘๑	๑๒๖๐๐๐	๗๓๗๘	๑๖๒๐๕๙
พล ม้า	๕๐๖๓	๔๐๐๐		๙๐๖๓
ทหาร ปืนใหญ่	๔๒๔๔	๕๐๐๐	๒๒๘	๙๔๗๒
ทหาร อินเยอเนีย	๙๑๐			๙๑๐
รวม	๔๐๗๕๘	๑๓๕๓๙๗	๗๗๐๖	๒๘๓๘๖๑

ใน ชาติ สวิเดน นั้น มี ทหาร สมัก อีก พวก หนึ่ง เดิม ทหาร สมัก นี้ได้ เกิด ขึ้น ใน คฤษต ศักราช ๑๘๖๑ ปี เพราะ ราษฎร ใน เมือง หลวง มี ความ สมัก ช่วยใน การ แผ่นดิน เมื่อ เวลา บ้าน เมือง มี ความ ศุข สม บูรณ อยู่ พวก ทหาร สมักไม่ ต้อง เกี่ยว ข้อง ด้วย ราช การ สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง แต่ต้อง รักษา ตัวตั้ง อยู่ใน ข้อ บังคับ แล ธรรม เนียม ของ ตน เท่า นั้นเอง เมื่อ เวลา บ้านเมืองเกิด ทัพ ศึก ทหาร สมัก ต้อง ยอม ตัว อยู่ใต้ อำนาจ ของ ท่าน แม่ ทัพ ทหาร สมัก เหล่า นี้ มี ความ ชวน ขวาย อย่าง เดียว เพื่อความ รับใช้ ช่วยในฝ่ายใน แว่น แคว้น ประเทศ ของ ตน เท่า นั้น

เมื่อปลาย ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๘๒ นับ ทหาร สมักได้ ๑๐๖๘๘ ใน ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๘๓ รวม กอง ทับ ของ ชาติ สวิเดน นับ ทั้ง นาย แลไพร่ได้ ๑๙๔๙๔๐ คน กับ ปืนใหญ่ ๒๕๘ กระบอก นับ ม้าได้ ๘๑๐๐ เมื่อ เวลา ประชุม ปาเลียเมนต์ ใน ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๖๒ แลได้ประชุมใน ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๖๕ แลใน ปี กฤษฎศักราช ๑๘๖๙ แลใน ปี ๑๘๗๕ แลใน ปี ๑๘๗๗ แลใน ปี ๑๘๗๘ แลใน ปี ๑๘๘๐ คอเวอแมนต์ได้เรียก ละบียน ทาง ว่าว ซึ่ง ทำไว้ ก่อน การ ที่ยังไม่ได้ประชุม ไดเอ๊ต ปาเลียแมนต์นั้น ปฤกษา เพื่อ จะ ทนุ บำรุง กอง ทับให้สมบูรณขึ้นใหม่ การ ซึ่ง คอเวอแมนต์ จะ จัด กอง ทับ ขึ้นใหม่นั้น ผู้ ซึ่ง เปน หัว น่า แทน ราษฎร นั้นไม่ยอม ตาม คำ ปฤกษา

เมื่อ เวลา ประชุมไดเอ๊ต ปาเลียแมนต์ ใน ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๘๓ พระเจ้าแผ่นดิน กรุง สวิเดน ยอมให้ ทนุ บำรุง การ ป้องกัน บ้าน เมืองให้ การ มั่น คง สมบูรณ มาก ขึ้น กว่าแต่ก่อน อนึ่ง การ ซึ่ง จะ เลิก ถอน
วรณ
กอง อายา นอก เสีย นั้น ต้องให้ ตรวจ ดู พระราช กำหนด เก่าใหม่ ซึ่ง จะคน ปน กัน อยู่โดย ละเอียด ก่อน แต่ บันดา พวก วิรุท ของ กอง ทับ นั้น ให้ สมุหบาญชี เรียง ตัว จด ชื่อไว้ เปน ลำดับ

กอง ทับ เรือ สำหรับ พระนคร ได้ จัด แบ่ง ออก เปน สาม พวก พวก ที่ ๑ เรียก ว่า รอยแอลนาวี พวก ที่ ๒ เรียก ว่า รอยแอลนาเวลริเซ ริฟ, พวก ที่ ๓ เรียก ว่า นาแวรบิวาริง กอง ทับ เรือ นี้ได้ จัด ไว้ เมื่อ ใน ปี กฤษฎ ศักราช ๑๘๘๓ มี จำนวน แจ้ง อยู่ใน ตรางนี้

เรือเหล็กไอรอนแคลด	แรงม้า	ปืน	คน
มอนิเตอ ๔ ลำ................	๑๕๗๐	๘	๓๔๒
คันโบต ๑๑ ลำ................	๑๑๙๑	๑๐	๓๘๓
เรือกลไฟมิใช่เหล็ก			
ไลน์ออฟเปตตลวเชี่ยสำหรับฝึกหัด ๑ ลำ	๘๐๐	๖๖	๑๑๕
ฟรีเคต ๓ ลำ................	๑๔๐๐	๑๖	๓๑๘
กอเวตเต้ ๔ ลำ................	๒๗๘๐	๒๖	๗๐๖
คันโบตที่หนึ่ง ๙ ลำ...........	๙๘๒๐	๑๘	๖๔๔
คันโบต ที่สอง ๙ ลำ...........	๑๕๒๐	๙	๓๕๑
ยอช ๒ ลำ................	๑๐๕๐	๔	๘๗
แตรนสโปร์ต ๒ ลำ...........	๒๖๐		๖๗
ตเบ็โดรบต ๑๐ ลำ...........	๑๓๔๙		๑๐๑
เรือใบ			
ไลน์ออฟเปตตลวชี่บ ๑ ลำ........		๖๒	๖๔๔
กอเวตเต้ ๔ ลำ................		๗๘	๑๑๖๘
บริค ๖ ลำ................		๒๒	๓๘๔
ควลลิ			
๒๓ ลำมีปืนใหญ่ลำละ ๓		๑๑๕	๑๓๘๐
๔๗ ลำมีปืนใหญ่ลำละ ๒........		๙๔	๑๐๓๔
รวม ๑๓๓ ลำ	๑๘๗๔๐	๕๒๘	๗๗๒๓

เรือเหลกอย่างใหญ่ใน กอง ทับเรือ ของ ชาติสวิเดน เรียกว่า มอนิตอร ซึ่งโลก มี ระวาง บันทุกสิ่ง ของ หนัก ๑๖๐๐ ตัน กำลัง ๔๓๐ แรงม้า ปรุง ต่อ ขึ้นใน ปี กฤษตศักราช ๑๘๗๐ มีเรือ เหลก มอนิตอร อย่าง อื่น อีก สามลำ ชื่อ ยอนอีริสันลำ หนึ่ง ชื่อ ธอรดอน ลำ หนึ่ง เธอรพิง ลำ หนึ่ง เรือทั้ง สามลำนี้ การ ซึ่ง ปรุง ต่อ ร่าง ขึ้น เปน ลำ เรือมี ขนาดโตใหญ่เท่า ๆ กัน มีแผ่น เหลก หนา ๕ นิ้ว หุ้ม เสมอ คราบน้ำ ใน เรือ ทั้ง สาม ลำนั้น วาง ปืนอย่างใหญ่ที่ป้อม ลำละ สอง กระบอก ใน ปี ๑๘๘๓ กอง ทับ เรือ เรียก ว่า ฮอแยลนาวี นั้น มี พนักงาน บังคับ การ แฟลคออฟฟีเซอร ๓ กัมมโดร์ ๓ กับตัน ๒๑ กัมแมนเดอร ๔๓ ลุคเตนแนนต์ ๔๓ สับลุคเตนแนนต์ ๒๗ แต่ใน กอง ทับ เรือ เรียกว่า รอแยลนาแอลริเซริฟนั้น มี กอมมิชันออฟฟีเซอร บังคับ การ ๗๔ นาย กองทับเรือเรียกว่า นาแอลขิวาริง นั้น มี กอมมิชันออฟฟีเซอร์ บังคับการ เท่ากัน กับ กอง ทับ เรือที่เรียกว่า รอแยลแอลริเซริฟ แต่พลไพร่นั้นรวมทั้ง สาม กอง ทับ นับได้ ๕๐๐๐๐ คน ป้อมใหญ่ของชาติสวิเดนนั้น ก่อ สร้าง ขึ้นไว้ที่ฝั่งริมชาย ทเล หลาย ตำบล คือ ที่เมือง มารสแตรนด์ แล ที่เมือง กาลสเตน แลที่เมือง คอตเบริค แล ที่เมือง เอลฟเบริค แล ที่เมือง การลซโกรนา แล ที่ เมือง กังสโฮลม แล ที่เมือง กรอตติงการ์ แล ที่ กรุง สตอกโฮลม มหานคร แล ที่เมือง แอกซโฮลม แล ที่เมือง เฟรดเดอรริชเบริค ใน ฝ่าย เหนือ นั้นได้ สร้างไว้ ที่ เมือง การลสเบริค ตำบล หนึ่ง

การ ค้า ขาย กับต่าง ประเทศ ของ ชาติ สวิเดน นั้น ที่ หนึ่ง คือ เมือง อังกฤษในการ สิน ค้า ออก เปน อย่าง สำคัญ ที่สอง เมืองฝรั่งเสศ เดนมารก เยอรมัน เปน สิน ค้า อย่าง ดี มีราคา การ ค้า ขายใน สินค้าเข้า กับ ประเทศ อังกฤษ แล ประเทศ เยระมนี แล ประเทศ เดน มารก แล ประเทศ รูเซีย แล ประเทศ นรเวย แล ยุในติสเตท เปน การ ใหญ่กว้าง ขวาง นัก สิน ค้าเข้าใน ประเทศ สวิเดน นั้น มี ผ้า แล ถ่าน หิน แล เครื่องใช้ สอย ซึ่ง เปน สินค้าใน กรอลนี เปน ต้น มี ความ เจริญ มากเสมอ มา สิน ค้า ออกไป จาก ประเทศ สวิเดน นั้น มีไม้ ขอน สัก แล เหลก ฟาก แล บุพพรรณธัญชาติ ต่าง ๆ สิน ค้าเข้า มา แล สิน ค้า ออกไป ทั้ง สอง นั้น ได้ ทวี มาก ขึ้น ถึง สอง เท่า ใน สิบ ปี ตั้ง แต่ ปี ๑๘๗๑ จน ถึง ปี ๑๘๘๐ รวม สินค้า เข้า มา ทวี ขึ้น ตั้ง แต่ ๗๔๐๐๐๐๐ ปอนด์ ถึง ๑๕๗๐๐๐๐๐ ปอนด์ รวม สิน ค้าไป ตั้ง แต่ ๕๐๐๐๐๐๐ ปอนด์ ถึง ๑๒๕๐๐๐๐๐ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๘๑ ราคา สิน ค้า เข้ามาเปน ๑๖๐๐๐๐๐๐ ปอนด์แล ราคาสินค้า ออกไปเปน ๑๒๔๐๐๐๐๐ ปอนด์ ราคา สิน ค้า มา แล สิน ค้า ออก ไปใน ปี ๑๘๘๑ ได้ จดไว้ ใน ตราง เปน ราคาดังนี้

	สินค้าเข้ามา ปอนด์	สินค้าออกไป ปอนด์
ผ้าต่าง ๆ	๒๖๑๗๔๑๔	๒๓๗๒๔๒
สินค้าต่าง ๆ ในกอลอนี	๒๑๕๒๗๗๖	๕๑๒๐
บุรพัณณ์ธัญชาติแล แป้ง	๒๑๒๔๒๑๐	๑๕๒๙๔๙๙
เครื่องทอผ้าทำด้วยไม้ แลทำด้วย ขน สัตว	๑๕๕๔๒๗๐	๒๒๑๓๒
สัตวเปน แล อาหาร สัตว	๑๓๒๔๐๖๖	๗๓๔๘๖๒
แร่ ต่าง ๆ แล ถ่าน หิน	๑๐๐๔๑๑๘	๙๙๔๘๕
ขน สัตว แล หนัง แล กระดูก ต่าง ๆ	๙๖๖๙๔๐	๙๕๑๔๙
เครื่อง ทอง เหลือง ทอง ขาว แลเครื่อง เหลก	๙๓๕๗๗๘	๒๗๖๐๖๗
ทองเหลือง ทอง ขาว แร่ ต่าง ๆ ที่ยังไม่เปน รูป พรรณ	๔๒๒๗๗๗	๒๒๘๐๕๒๗
ไม้ ขอน สัก เลื่อย แล้ว แล ทั้ง ท่อน	๑๓๔๘๕๓	๕๙๕๗๙๖๘

การ ค้าขาย ของ ชาติสวีเดน กับ ประเทศ อังกฤษนั้น เปน การใหญ่กว่าการ ค้าขาย กับ ประเทศ อื่น ๆ ถึง สอง เท่า โดย เพิ่ม บาญชี ร่วม ราคาสิน ค้า ที่ออกไป ประเทศ อังกฤษ แลไอริแลนด์ แล ราคา สินค้า ที่เข้า มา จากประเทศอังกฤษแลไอริแลนด์ ได้คำนวน บาญชี ปีใน สิบปี ตั้งแต่ปี ๑๘๗๓ จน ถึง ๑๘๘๒

ปี	สินค้า ออก จาก กรุง สวิเดน ไป กรุง อังกฤษ	สินค้า เข้า ไป กรุง สวิเดน จาก กรุง อังกฤษ
	ปอนด์	ปอนด์
๑๘๗๓	๗๗๓๗๗๔๔	๓๑๕๐๓๒๓
๑๘๗๔	๘๔๘๓๕๕๒	๓๓๙๐๘๕๐
๑๘๓๕	๖๗๖๒๕๓๘	๒๘๐๑๐๐๓
๑๘๗๖	๘๙๗๒๕๒๙	๒๗๑๓๑๘๑
๑๘๗๗	๗๘๕๙๘๑๒	๒๔๕๓๒๕๐
๑๘๗๘	๖๘๕๒๒๘๑	๑๖๘๖๓๐๕
๑๘๗๙	๖๔๗๕๓๗๑	๑๔๐๐๐๘๕
๑๘๘๐	๘๒๖๔๙๕๖	๑๙๔๒๐๖๙
๑๘๘๑	๗๓๕๑๘๘๑	๒๐๘๑๓๑๑
๑๘๘๒	๘๘๓๓๖๒๐	๒๒๓๒๖๗๑

สิน ค้า ซึ่ง เปน ของ ออก ไป จาก ประเทศ สวิเดน ถึง อังกฤษ นั้น คือ ไม้ต่าง ๆ แล ขอน สัก รวม ไม้ต่าง ๆ แล ขอน สัก ซึ่ง เปน สิน ค้า ออก ไป ประเทศ อังกฤษ กับ เครื่อง ปรุง เรือน ใน ปี ๑๘๗๔ คำนวน บาญชีย ได้ ๔๓๓๐๗๕๖ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๗๕ นับ ได้ ๒๘๐๘๑๒๔ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๗๖ นับ ได้ ๓๗๙๖๙๑๓ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๗๗ นับ ได้ ๔๓๙๐๔๑๗ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๗๘ นับ ได้ ๒๙๘๒๙๕๑ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๗๙ นับ ได้ ๒๔๙๘๐๙๔ ปอนด์ ใน ปี ๑๘๘๐ นับ ได้ ๓๖๐๒๙๔๗

๕

ปอนด์ ในปี ๑๘๘๑ นับได้ ๓๐๒๒๕๘๘ ปอนด์ ในปี ๑๘๘๒ นับได้ ๓๕๗๙๙๗๓ ปอนด์ นอกรากไม้ต่าง ๆ แลซอนลักเข้าสาลีเปนสินค้าออกไปเมืองอังกฤษมาก ในปี ๑๘๘๒ ได้ส่งออกไปถึงกรุงอังกฤษ มีราคาถึง ๑๔๔๙๐๓๙ ปอนด์ ในปี ๑๘๘๒ ได้ส่งสินค้าต่าง ๆ ออกไปประเทศอังกฤษ เปนต้นว่าเหลกฟาก มีราคา ๑๒๗๙๙๗๕ ปอนด์ น้ำมันเนย มีราคา ๓๙๓๒๓๑ ปอนด์ สัตว์มีชีวิตร มีราคา ๔๓๘๖๒๑ ปอนด์ ในปี ๑๘๘๒ สินค้าเข้ามาแต่ประเทศอังกฤษเหลกอย่างดี มีราคา ๓๒๙๘๑๔๖ ปอนด์ ถ่านหิน มีราคา ๔๓๘๖๒๑ ปอนด์ ฝ้ายบด ทำเปนผ้าแล้ว มีราคา ๒๘๖๑๑๕ ปอนด์

พื้นแผ่นดินในประเทศสวิเดนทั้งสิ้นนั้น เปนที่หว่านไถนับได้ ๗ เศษ ๒ แห่งร้อย เปนที่ว่างเปล่า อาไศรยสิ่งของซึ่งเกิดขึ้นเอง นับได้ ๔ เศษ ๙ แห่งร้อย เปนที่ป่านับได้ ๔ เศษ ๒ แห่งร้อย รวมที่ดินทั้งสามส่วนนี้ ซึ่งเกิดสิ่งของที่เปนสินค้าไปนานาประเทศ ในปี ๑๘๘๑ พื้นดินซึ่งเปนที่หว่านไถนั้น เกิดผลประโยชน์ มีบุรพรรณธัญชาติขึ้นในสามส่วน เปนต้นว่าเม็ดเข้าสาลีเกิดขึ้นถึง ๕๐๐๐๐๐๐ ถัง แบ่งเข้าสาลีนั้นเปนสี่ส่วน ยกออกส่วนหนึ่ง เปนสินค้าส่งไปนาๆ ประเทศ บุรพรรณธัญชาติซึ่งเปนสินค้ามาในประเทศสวิเดนนั้น เข้าโพชแข็งไรเปนอย่างมาก เปนสินค้ามาจากประเทศอื่น ๆ ราคาบุรพรรณธัญชาติทั้งสิ้นในปี ๑๘๘๒ คำนวนได้

๑๔๕๗๔๖๐๐๐ ปอนด์ ในปี ๑๘๘๐ ประเทศสวีเดน มีม้า ๔๖๔๘๒๐ ตัว มีวัว ๒๒๒๗๗๕๗ ตัว มีแกะแลลูกแกะ ๑๔๕๗๔๖๒ ตัว ในปี ๑๘๘๐ ได้จัดโค ๓๔๐๐๐ ตัว แกะ ๒๙๐๐๐ ตัว เปนสินค้าส่งไปขายในนา ๆ ประเทศ ในปี ๑๘๘๑ ได้จัดโค ๑๙๐๐๐ ตัว แกะ ๒๑๘๐๐ ตัว เปนสินค้าส่งไปต่างประเทศ

การทำแร่เปนการพยายามสำคัญมากอย่างหนึ่งของชาวสวิเดน ก็การทำแร่เหล็กนี้ เปนทางที่จะให้เกิดเครื่องเหล็กใหม่ ๆ ขึ้น ในปี ๑๘๘๑ การทำแร่ได้เจริญตลอดไปถึงเมืองหลวง จำนวนแร่เหล็กหนัก ๙๖๕๖๓๖ ตัน เหล็กแท่งหนัก ๕๐๕๘๔๒ ตัน เหล็กฟากหนัก ๓๒๔๑๑๗ ตัน เหล็กกล้าหนัก ๕๑๓๙๒ ตัน ในปี ๑๘๘๑ ได้แร่เหล็กหนัก ๒๔๒๓๒ ตัน ในปี ๑๘๘๒ ได้หนัก ๒๐๒๐๐ ตัน จัดเปนสินค้าส่งไปในนา ๆ ประเทศ ในปี ๑๘๘๑ ได้บันทุกเหล็กแท่งหนัก ๕๕๔๘๙ ตัน ในปี ๑๘๘๒ หนัก ๕๕๕๐๐ ตัน ส่งไปต่างประเทศ ในปี ๑๘๘๑ ได้บันทุกเหล็กฟากแลเหล็กท่อนหนัก ๑๘๘๕๕๖ ตัน แลในปี ๑๘๘๒ หนัก ๒๑๓๒๐๐ ตัน เปนสินค้าส่งไปในนา ๆ ประเทศ ในปี ๑๘๘๑ แร่เงินหนัก ๒๗๖๙ ปอนด์ แร่ทองแดงหนัก ๒๓๘๖๘ ฮันเดรดเวต แร่สังกะสีหนัก ๑๐๓๐๖๕๔๐ ฮันเดรดเวต เกิดขึ้นในประเทศสวิเดนด้วย ในปี ๑๘๘๑ มีถ่านหินเกิดขึ้นในส่วนทิศใต้ของประเทศสวิเดน วัดได้ ๕๖๓๓๓๙๔ ลูกบาตรฟิตสวิเดน ในปี ๑๘๘๑ มีคนทำการแร่นับได้ ๒๙๕๐๓ คน เมื่อปลายปี ๑๘๘๑ เรือค้าขายของชาติสวิเดนนับรวมได้ ๔๑๕๑ ลำ

มี สินค้า หนัก ๕๕๒๙๖๑ ตัน เปน เรือใบ ๓๓๙๗ ลำ สินค้า หนัก ๔๕๐๓๖๘ ตัน เปน เรือไฟ ๗๕๔ ลำ สิน ค้า หนัก ๗๙๒๔๕ ตัน ท่าเมือง คอกเบิรคใน บี ๑๘๗๙ มี เรือ ค้า ขาย มา ถึง ๒๔๗ ลำ มี สินค้า ๘๑๙๕๖ ตัน กรุง สตอกโฮลม ราช ธานี มี เรือ ค้า ขาย ๒๔๘ ลำ มี สิน ค้า ๓๗๒๔๕ ตัน ใน บี ๑๘๘๑ เรือ ค้า ขาย ๙๓๒๑ ลำ บันทุก สิน ค้า หนัก ๑๕๒๗๒๐๑ ตัน เข้า มา ค้า ขาย ใน ประเทศ สวิเดน แล เรือ ค้า ขาย ๑๖๖๖๔ ลำ ใน ประเทศ สวิเดน บันทุก สิน ค้า หนัก ๒๗๒๙๕๒๘ ตัน ออกไป ขาย ใน นา ๆ ประเทศ ใน ภาย ใน ไม่ สู้ ช้า บี นัก ได้ สร้าง ทาง รถ ไฟ ขึ้น ใน ประเทศ สวิเดน เกิด ผล ประโยชน์ มาก ใน การ ค้า ขาย แล การ ช่าง ทั้ง ประเทศ สวิเดน แล ประเทศ นรเวย์ แต่ ทาง รถ ไฟ นั้น คะเวอแมน ต้อง ออก เงิน ทำ การ ส่วน หนึ่ง ทาง รถ ไฟ ซึ่ง เปน ส่วน ของ คะเวอแมน นั้น เปน ทาง หลวง ทาง ใหญ่ทั้ง สิ้น เมื่อ ปลาย บี ๑๘๘๒ รวม ทาง รถ ไฟ ใน ประเทศ สวิเดน ยาว ๓๙๔๐ ไมล์ แบ่ง เปน ของ คะเวอะแมน ๑๓๙๕ ไมล์ เหลือ จาก นั้น เปน ของ ไปรเวท กอมปนี เงิน ที่ ได้ รับ ไว้ ๑๐๐๔๐๔๘ ปอนด์ เงิน ที่ ได้ ใช้ สอย ๔๗๒๓๒๖ ปอนด์ รวม เงิน ทุน ที่ ได้ ใช้ ใน การ ทำ ทาง รถ ไฟ ซึ่ง เปน ส่วน ของ คะเวอะแมนต์ นั้น เมื่อ ปลาย บี ๑๘๘๓ รวม เงิน ๑๑๖๕๒๕๓๐ ปอนด์ ยก จำนวน เงิน ๒๐๓๘๒๙๔ ปอนด์ ซึ่ง คะเวอแมนต์ ได้ ให้ ล่วง น่า ใน การ ทำ ทาง รถ ไฟ ซึ่ง เปน ส่วน ของ ไปรเวต กอมปนี

ทางโทรเลขใน ประเทศ สวิเดน นอก จากไปรวัต กัมปนี เปน ของ คอเวอแมนต์ ทั้ง สิ้น เมื่อ ปลาย ปี ๑๘๘๒ รวม ทางโทรเลขทั้งสิ้น ยาว ถึง ๕๒๓๓ ไมล์อังกฤษ รวม สายโทรเลข ทั้ง สิ้น ยาว ถึง ๑๒๗๗๐ ไมล์ ในปี ๑๘๘๒ ได้ใช้สายโทรเลข จำนวนได้ ๑๑๗๕๓๘๒ ครั้ง แบ่ง ออก เปน การใช้ จาก ประเทศ สวิเดน เพราะ ติดต่อใน ประเทศ สวิเดน เองเปน ๖๐๖๕๐๘ ครั้ง แบ่ง เปน การใช้ โดย สาร เปน ๑๕๒๒๘๓ ครั้ง

พนักงานไปรสนีย์ใน ประเทศสวิเดน ในปี ๑๘๘๑ ได้รับ ส่ง หนังสือ แลโปสต์การ์ด แล หนังสือ พิมพ์ ซึ่ง ออก เปน คราว ๆเปน ต้นนับ ได้ถึง ๖๘๗๓๐๑๒๑ ฉบับ นับ ออฟฟิศไปรสนีย เมื่อ สิ้น ปี สง นับได้ ๑๘๓๙ ตำบล รวมเงิน ที่ได้รับ จาก ออฟฟิศไปรสนีใน ปี๑๘๘๑ จำนวน เงิน ถึง ๓๐๑๔๙๐ ปอนด์ รวม เงิน ที่ได้ใช้ สอย ถึง ๒๕๖๘๘๒ ปอนด์ เสศเงินได้ เปนกำไร มาก กว่า ๔๔๕๐๘ ปอนด์

ใน ที่สุด ตอน หนึ่ง ที่ พรรณาด้วย กรุง สวิเดน นี้ จะ ขอ กล่าว ด้วย การ ผล ประโยชน แผ่นดิน ที่ได้ ด้วย ภาษี อากร แล ที่ดิน ต่าง ๆ ทั้ง การ จำหน่าย ราช การ ด้วย กัน นั้น ผล ประโยชน แผ่นดิน สำหรับ ชาติ สวิเดน ได้ มาโดย ภาษี อากร ตาม ทาง ที่ ตรง แล ทรัพย สมบัติ สำหรับ ที่รวม ทั้ง ทาง รถไฟด้วย นั้น ประมาณ ส่วน ๑ ใน สาม ส่วน ของ ผล ประโยชน แผ่นดินทั้ง สิ้น เงิน แผ่นดิน นอก นี้ ก็ได้ มาโดย ภาษี อากร ที่ มิได้ตามทาง ที่ ตรง แล ค่า ธรรมเนียม สินค้า เข้า } ออก } แล

ค่า ธรรมเนียม ภายใน ทั้ง ภาษี ที่ เรียก แต่ สุรา ด้วย กัน ใน การ ประชุม ปาลิเมนต์ ใน ปี ๑๘๘๓ ได้ ชัก นำ การ ที่ จะ จัด เก็บ ภาษี อากร โดย ทาง ที่ ตรง แก่ พวก ราษฎร คน จน ให้ เบา ลง แล ที่ จะ ขึ้น ภาษี ใน ค่า แผ่นดิน ที่ ได้ ทำ การ หว่าน ไถ อีก เพื่อ จะ ให้ ได้ ระเบียบ กับ ทรัพย สมบัติ ที่ มี อยู่ ใน ที่ แผ่นดิน ต่าง ๆ นั้น ด้วย ทาง ผล ประโยชน แผ่นดิน ที่ จะ ได้ แล การ ที่ จะ จำหน่าย ราช การ ทั่ว ไป ใน พระ ราช อาณาเขตร สำหรับ ปี ๑๘๘๓—๔ นั้น ได้ ตั้ง ขึ้น ต่อ ลง ไป นี้ ซึ่ง มี ใน การ ประมาณ สาร บาญชี ตก ลง กัน ใน ใกะอีล ปาลิเมนต์ ซึ่ง ประชุม กัน ใน ปี ๑๘๘๓ นั้น ดังนี้

ผล ประโยชน์ แผ่นดิน ที่ จะ ได้

ที่ ของ แผ่นดิน ค่า	เงิน โกรนอร์
รถไฟ ภาษี ที่ ได้ จาก ที่ ดิน	๒๑๒๗๐๐๐๐
ศุลกากร สิน ค้า เข้า ออก	๒๘๕๐๐๐๐
ไปรสนีย	๕๓๐๐๐๐๐
สแตมป์	๓๑๐๐๐๐๐
ภาษี สุรา ฯ ล ฯ	๑๒๐๙๐๑๐๐
ภาษี เก็บ จาก คน ที่ ทำ มา หา ได้ คือ อินคัม	๓๓๕๐๐๐๐
กำไร ได้ จาก แบงค์ หลวง	๑๓๐๐๐๐๐
เงิน เหลือ จ่าย ราช การ เมื่อ ปี กลาย นั้น	๔๑๐๐๐๐๐
รวม เงิน ที่ ได้	๗๙๐๑๐๐๐๐

เปน เงิน ๔๓๘๙๗๗๗ ปอนด์

การ จำหน่ายใช้ ราช การ

	เงินโกรนเร์
การประจำ	
กรมวัง	๑๓๓๘๐๐๐
กรมเมือง การ ความ	๓๗๕๘๐๐๐
การ ต่าง ประเทศ	๖๑๓๘๐๐
กอง ทัพ บก	๑๗๒๘๖๐๐๐
กอง ทัพ เรือ	๕๕๐๔๖๑๒
กรม พล เรือน	๔๔๔๖๖๑๘
กรม ศึกษา การ สาสนา	๑๐๑๘๙๔๖๖
กรม คลัง	๑๓๔๑๘๖๓๑
เปน จันเบี้ย เลี้ยง	๒๖๒๐๕๓๘
การ พิเศศ	๕๙๑๓๕๖๖๕
การ พิเศศใช้ให้	๘๒๒๑๓๓๔
เงิน ที่ ยืมเข้า มา	๙๖๑๙๒๓๖
การ จรเบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ	๖๒๐๘๐๐
ใน การใดเอ็ด เลย	๑๐๒๔๐๐๓๖
เงิน ส่งไปไว้เปน ทุน สำหรับใช้ สอย	๑๔๑๒๙๖๔
รวม การ จำหน่าย	๗๙๐๑๐๐๐๐

เปน เงิน ๔๓๘๙๗๗๗ ปอนด์

การ จำหน่าย ซึ่ง เปน การพิเสศ นั้น มีจำนวน ๑๒๒๒๒ ปอนด์ สำหรับ การ กอง ทับ บก ๑๒๖๓๖๓ ปอนด์ สำหรับ การ ทหาร เรือ แล เงิน นอก นั้น ก็ใช้ ใน การ กรม พลเรือน การ สาสนา การ ศึกษา แล เปน ขัน เบี้ย เลี้ยง ภาษี ที่ เก็บ จาก ที่แผ่นดิน นั้น ประมาณ ๒ ชิลลิงใน ราษฎร ทุก คน ที่ จะ ต้อง เสีย แล ภาษี เก็บ จาก ที่ตึกเรือนโรง นั้น ประมาณ คน ละ ๑ ชิลลิง ที่ต้อง เสีย ทุก คน ราคา ที่ แผ่นดิน แล เรือน ซึ่ง เปน ทรัพย สมบัติ ของ ชาติ สวิเดน ซึ่งได้มี สารบาญชี จดไว้ใน ปี ๑๘๘๒ นั้น ดังนี้

ที่ ซึ่ง ต้อง เสีย ภาษี	เงินโกรนอร์
ที่ ดิน ซึ่ง สำหรับ หว่านได เปน ราคา	๒๑๔๕๒๑๓๔๖๒
ตึก เรือนในที่ซึ่ง หว่านได้ เปน ราคา	๔๒๓๑๙๕๔๒
ที่แผ่นดิน อื่น ๆ	๒๑๖๔๓๗๘๙๘
ตึก เรือน อื่น ๆ	๗๖๕๒๕๙๗๔๓
รวม ราคา ที่ ต้อง เสีย ภาษี	๓๑๖๙๒๖๐๖๓๕
ที่ ซึ่งไม่ ต้อง เสีย ภาษี	
ที่ หลวง สำหรับ ชาติ สวิเดน ราคา	๓๐๑๓๓๑๕๑๕
ที่อื่น ๆ	๘๐๙๘๕๕๑๘
ตึก หลวง	๔๒๓๓๗๔๖๕
ตึกไปรเวท	๖๓๒๙๒๑๖๐
รวม ราคา ที่ แผ่นดิน แล ตึก	๓๔๕๖๒๑๑๒๙๓
เปน เงิน	๑๙๒๐๑๑๗๓๙ ปอนด์

อนึ่งค่าเงินที่ราษฎรทำมาหาได้จากที่แผ่นดิน เปน ราคา ๖๒๖๔๘๘๔ ปอนด์แลตึกเรือน เปน ราคา ๑๑๔๑๐๖๐๒ ปอนด์

การ จำหน่ายใช้สอยใน กองทับบก ใน การ สาสนาแล อะฟพิช การ พลเรือน บางแห่งได้เอาเงิน ค่าที่แผ่นดิน ซึ่ง เปน ของ พระเจ้าแผ่นดินใช้ด้วย แล เงิน จำนวนนี้ มิได้ปรากฏใน เอศติเมต ประมาณการใน สาร บาญชีนั้น แล การ จำหนายใน ราชการ ต่างประเทศ ซึ่งประเทศนอร์เวออกให้ทุกปี เปน ๓๐๖๕๐๐ โกรนอร์ ฤๅ ๑๗๐๒๗ ปอนด์ นั้น ก็มิได้ จดไว้ ใน สาร บาญชีใหญ่นั้น ทั้ง การ สาสนาแล การศึกษา ซึ่ง ตาม อาราม ต่าง ๆ แลใน หัว เมืองได้ออกเปน ส่วนใน การใช้สอยนั้น ก็ไม่มีใน สาร บาญชีใหญ่เหมือน กัน

เมื่อ วันที่ ๑ เดือน ยันยุวารี ปี ๑๘๘๓ แผ่นดินได้เปน นี่ ราษฎร ซึ่งได้กู้ใช้ใน การ ทำ ทาง รถไฟแทบ ทั้ง นั้น มี จำนวน ดั่งนี้ ตาม ที่ได้ ทำ ราย งาน เสมอ ต่อไดเว็ต

			เงินโกรนอร์
เงินยืมทำทางรถไฟในปี	๑๘๖๐	ไม่มีดอกเบี้ย	๒๑๖๔๔๔๔
,, ,, ,,	๑๘๖๙	ดอกเบี้ย ๑๐๐ละห้า	๑๗๙๕๗๗๖
,, ,, ,,	๑๗๗๐	ดอกเบี้ยร้อยละห้า	๑๓๖๗๕๘๐๐
	๑๘๗๒	ดอกเบี้ยร้อยละสี่	๒๐๕๙๒๓๐๐
,, ,, ,,	๑๗๗๕	ดอกเบี้ยร้อยละสี่ครึ่ง	๓๖๐๐๔๐๐๐
,, ,, ,,	๑๘๗๖	,, ,,	๓๕๐๙๔๐๒๐๐
	๑๘๗๘	,, ,,	๒๖๓๒๘๕๔๐

๖

เงิน ยืม ปี ๑๘๗๗ ดอก เบี้ย ๑๐๐ ละสี่ ครึ่ง ๕๐๐๐๐๐๐

เงิน กู้ ทำทาง รถไฟ ปี ๑๘๘๐ ดอก เบี้ย ๑๐๐ ละสี่ ๗๐๒๒๒๓๕๐

๒๒๘๗๕๑๔๒๐

รวม

เปน เงิน ๑๒๗๑๙๕๔๕ ปอนด์

ในปี ๑๘๘๓ เงิน กู้เมื่อ ปี ๑๘๖๘ นั้น กลับให้เปน เงิน ยืม สำหรับ ปี ๑๘๘๐ แลเงิน ที่กู้ในปี ๑๘๗๙ ก็ใช้ให้ แลเงิน ยืม เหล่านี้ ก็ผ่อนใช้ อยู่เสมอได้ ให้เปน เงิน จม เงิน ที่แผ่นดิน เปน นี่ นั้น คิด รวม ทั้ง สิ้น แผ่นดิน จะ เปน นี่ ราษฎร คน หนึ่ง สาม ปอนด์ ๑๕ ชิลิง แล ดอก เบี้ย ประมาน คน ละ ๒ ชลลิง ๔ เปน ปี แต่เงิน ที่ได้ จ้าง ทาง รถไฟ นั้น สาม ส่วน ได้ สัก ๒ ส่วน เพราะ ฉนั้น ดอก เบี้ย ซึ่ง จะ ต้อง เสีย ที่ จะ คิด เอา กับ ราษฎร นั้น เปน การ เบา มาก แล ฯ

พระราช นิ พนธ
ใน
พระ บาท สมเดจ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว

๏ ว่า ถึง ลักษณ พระราช สาสน์ ใน จินมคาณีเขียนไว้ว่า " สาร " แปล ว่า ถ้อย คำ โรง สาล จัก สาร เข้า สาร แลใน นิยาย ต่าง ๆ มัก เรียก หนังสือ ฝากไป มา ว่า " สาร " อย่าง พูด เรียก ว่า " ฤๅ ปี่ แปลง สาร " " ดอน แขวง สาร " แล อื่น ๆ แลใน เพลง ยาว ก็ มัก มี ว่า " พึ่ง สาร อ่าน เพราะ เสนาะ เหลือ " สารา มา ถึง นั้น พึ่งใจ " แล อื่น ๆ ก็ ตาม ใน จินดามณี " สาร " นี้ เปน อัน ว่า ใช้ ได้ สอง อย่าง ว่า ถ้อย คำ อย่าง หนึ่ง ว่า แก่น อย่าง หนึ่ง ก็ ซึ่ง ว่า ใน จินดามณี นั้น จะ เปน ตาม สำนวน ใน สังสกฤตะ ฤๅ อย่าง ไร ไม่ รู้ สนัด เลย เมื่อ มา เปรียบ ตาม สำนวน มคธ ที่ เรียก ว่า บาฬี " สาร " นั้น มี แปล แต่ ว่า แก่น แต่ ว่า โดย ตรง บ้าง ว่า โดย เปรียบ บ้าง ว่า โดย ตรง นั้น เหมือน อย่าง ว่า แก่น ไม้ มิใช้ กะพี้ มิใช่ เปลือก อย่าง แก่น จันทน์ ก็ ว่า " จันทนะ สาโร " ที่ ว่า โดย เปรียบ นั้น มาก กว่า มาก เหมือน อย่าง ทอง คำ ที่ หุง แล้ว ใส่ แล้ว สิ้น ราคี แล้ว ก็ ว่า " สุวัณณะ สาโร " อย่าง แก้ว ที่ ตัด เจียน จร ใน พ้น จาก เนื้อ กรวด สิลา แล ที่ ร้าว ราน ชำรุด บาด แผล แล ฝ้าย ไฝ ปาน ต่าง ๆ ก็ ว่า " มณี สาโร " ใน กอง ทรัพย สมบัติ ต่าง ๆ ที่ อยู่ใน ห้วย ใน คลัง สิ่งไร เปน ของ สำคัญ คือ เงิน ทอง แก้ว ก็ ว่า " ธนะ สาโร " เข้า ที่ ไม่

เจือด้วย ลีบ ด้วย แกลบ เปน ของ เลือก เม็ด ชำระ แล้ว ก็ เรียก ว่า " ธัญญะสาโร " คำว่า เข้า สาร เหน จะ ออก จาก คำ นี้ ก็ " สาร " ฅ ว่า ถ้อย นั้น เหมือน หนึ่ง ใน คำ ที่ ว่า เปน อัน มาก หลาย เรื่อง หลาย อย่าง เพื่อ เลือก เพื่อ เปรียบ เทียบ อย่าง ใด คำ ใด เลือก แล้ว ว่า ดี กว่า ทั้ง ปวง น่า เชื่อ ถือ กว่า ทั้งปวง ฤๅ คำ ใด เปน ใจ ความ มิใช่ พล ความ ก็ เรียก ว่า " สาร " ฤๅ " อรรถสาร " " นัย สาร " ก " สาร " ที่ว่า มา นี้ คง แปล ว่า แก่น โดย ความ เปรียบ ว่า ถ้อย คำ ฤๅ เนื้อ ความ ที่ กว่า ถ้อย คำ แล เนื้อ ความ ทั้ง ปวง เหมือน แก่น ดี กว่า เปลือก แล ที่ กะพี้ ฤๅ ของ อื่น ๆ ฤๅ ทรัพย์ ที่ ดี แล ยั่ง ยืน กว่า ทรัพย์ สิ่ง อื่น ใน ประชุม แห่ง ทรัพย์ สมบัติ เปน อัน มาก ฤๅ เนื้อ แก้ว เนื้อ ทอง แท้ ที่ พ้น จาก ของ อื่น มา ปน อยู่ ก็ เรียก ว่า สาร ยัง อีก อย่าง หนึ่ง " สาร " แปล ว่า ให้ แล่น ไป เหมือน อย่าง คำ ว่า " สารถี " แปล ว่า ผู้ ให้ รถ ให้ ม้า วิ่ง ไป แล่น ไป ก็ ช้าง ม้า ที่ หัด แล้ว ฤๅ ควร จะ หัด ปรือ ได้ ก็ เรียก ว่า " คชสาร " " พาชีสาร " ฤๅ บุรุศ ที่ ควร จะ สั่ง สอน ควร จะ หัด ปรื ก็ เรียก ว่า " บุรุศ สาร " อัน นี้ เหน ใน สำนวน มคธ ที่ เรียก ว่า บาฬี แต่ คน ทุก วัน นี้ เรียก ว่า ช้าง ใหญ่ ว่า " ช้าง สาร " ก็ ดู เหมือน จะ เข้า ความ ใน ที่ เปรียบ ว่า แก่น นั้น เอง แล ใน ข้าง ตำรา แพทย อุจจาระ ตก เปน น้ำ แตงโม เรียก ว่า " อติสาร " แปล ว่า โรค ให้ แล่น ไป ส่วง ก็ " สาร " ใน คำ นั้น ก็ เข้า ใน คำ ที่ ว่า ข้าง ท้าย คือ คำ ว่า " สารถี " เปน ต้น นั้น " สาร หนู " ที่ กิน ตาย ก็ เหน ว่า จะ เข้า ใน ความ นี้ ว่า กิน เข้า

ไปให้ถึง " อติสาร " แล้ " สาร " ใน คำว่า "ให้ราชสาร " สมณ สาร " ข่าวสาร " สดับ สาร เสนาะ สารให้สารา มาถึง " เช่นนี้ จะ สังเกต คำใน มคธ ที่เรียกว่า บาฬีไม่เหน มี เลย หนังสือ สั่ง คำ สั่ง ทั้งปวง เหน เรียกว่า " สาสนัง " ทั้ง สิ้น ซึ่ง จะ ว่า " สาร " นั้นไม่มี เลย ถึง " สาร " ว่าถ้อย คำนี้ ก็เลง เอา คำ ที่ สั้น ๆ สำคัญ ๆ เปนใจ ความ มิใช่ พล ความ ฤๅ เอาเรื่อง ที่ เลือก แล้วว่าดี กว่าเรื่อง อื่นใน เรื่อง เปน อันมาก ถ้า จะ เปรียบ เหมือนใน หนังสือ อังกฤษ ที่ เขาเขียน มา มาก ๆ คำใด เปน คำสำคัญ คำใด เปน เปนใจ ความ เขามักขีด บันทัด ลงไว้ข้างใต้ หนังสือ บ้าง เขามัก เขียน เปน มือ ชี้ ต้น บันทัด ความสำคัญนั้น บ้าง ฤๅ เขานำน่า อักษร ตัวโต ว่า N เอน B; บี คือ ตัว น ตัว บ คำ เช่นใน บัน ทัด ทั้งหลาย ที่ เขา หมายเขา ชี้ นั้น คำ มคธ เรียกว่า " สาโร " แปล ว่าแก่น ความ จะ ว่าไป ทั้ง ฉบับ หนังสือ นั้น หา มิได้ ก็ ซึ่ง เรียก ว่า " ราชสาร สม ณสาร ข่าว สาร สดับสาร พึ่ง สาร อักษร สาร " นั้น ถ้า จะ แปล เอา ความ ว่า เรียก ดังนี้ เพราะ จะ สรเสิญ ถ้อย คำที่ให้ไป นั้น ว่าเปน แก่น สาร เปนใจ ความทั้ง สิ้น ไม่มี พล ความ เลย ฤๅ จะ ว่าเปน ของใช้ไป ใกลให้ล่วง เขตร ล่วง แดน เมื่อ จะ พูด แก้ แทน ว่าแก่น แท้ เอาแล้ว ก็ได้ แต่ ถ้า จะ ดู ตาม อย่าง อุทาหรณ ใน มคธ ที่ เรียกว่า บาฬี ใน ที่ ว่า " พระมหา กระษัตร์ มี พระราช สาร ไป ถึงกัน ก็ดี " ใน ที่ ว่า " พึ่ง สาร สดับ สาร เปน ต้น ก็ ดี " คง มี ว่า " สาสนัง ' ทั้ง สิ้น ทุก แห่ง นอก จาก บาฬีที่ไทย แต่งใน เมือง นี้ แล้ว

ไม่เหนมีเรียก หนังสือฝาก ว่า " สาร " เลย รังเกียจใจ อยู่ จึ่งได้แปลง เสีย ว่า " ราชสาสน์ " แต่ซึ่ง แปลง ดัง นั้น ผิด อย่าง เก่าไป ผู้ไม่เคยใช้ จะ สำคัญว่าผู้แปลง นั้น ใจ เปน ชาว วัด นัก อุตริไปไม่เคยใช้ จะ ใช้อยู่ อย่าง เก่าก็ ตามไม่ห้าม เพราะใน กาพย์ โคลง พากย์ ฉัน ท์เพลง ยาว ของ เก่า ก็มีมากไม่เปน อะไร ดอก จะใช้ก็ได้ ฯะ

๑ ว่า ตามโครง ราชสาสน์เก่าที่แปลไว้เปน คำไทย ราช สาสน์ ซึ่งไปมาใน รวางเมือง หงษาวดี กับ กรุง ศรี อยุทธยาใน ครั้งโน้นโต้ ตอบ กัน เหนใช้ว่า พี่ท่าน น้องท่าน คือว่า พระเจ้า หงษาวดี อ่อน ชัน มายุ กว่า พระเจ้ากรุงศรี อยุทธยา คำ ข้าง หงษาวดีว่า มา ว่า " น้อง ท่าน ขอ แจ้ง ความ มาให้พี่ท่าน ทราบ น้อง ท่าน ขอแก่ พี่ ท่าน ให้ ทำ อย่าง นี้ ๆ " ฝ่าย ราชสาสน์ ใน กรุง เทพฯ ซึ่งมีไป ว่า ที่ท่านได้ฟัง ราช สาสน์ ของ น้อง ท่าน ทราบ ความ แล้ว คำ ซึ่ง น้อง ท่าน ว่า มา พี่ ท่าน ก็เหน ชอบ ด้วย แล อื่น ๆ " ใช้ " ท่าน " ทั้ง สอง ข้าง ไม่ มี " เรา " เลย แต่ ใน สำนวน หนัง สืออาราธนามลายู ให้ ถึงกัน อยู่ จน ทุกวัน นี้ก็คล้าย ๆ กัน แต่ผู้พูดใช้ " เรา " เพิ่ม เข้าที่ ชื่อผู้ฟัง แลใช้ " ท่าน " เพิ่มเข้าที่ผู้พูด อย่าง นี้ คือ ว่า " หนังสือ ของ ปตุกาที่ ท่าน ฝาก มา ถึง ปะตุกาน้อง เรา เพราะ ปตุกา ที่ท่าน คิด ถึง ปตุกาน้อง เรานักแล อื่น ๆ " ฝ่าย ข้าง ตอบ ก็ กล่าว ว่า " ปตุกา น้อง ท่านได้ รับ หนังสือ ของ ปตุกา พี่ เรา แล้ว รู้ ความ ปตุกา พี่เรา คิด ถึง ป ตุกา น้อง ท่าน นัก ก็มี ความยินดี แล อื่น ๆ " แต่ใน สำนวน พระราชสา

สน์ใกล้ ๆ ที่เคยใช้ใน กรุงเทพฯ นี้ พระราชสาสน์ซึ่งเคย มีมาแต่ก่อน ก็แต่ที่ไป เมืองจีน กับ เมือง ญวน ในราชสาสน์ เหล่านี้ เอาชื่อเมือง พูดแทน " ข้าพเจ้า " แล " ท่าน " โดย มากแต่ บางทีใน ที่ว่า " ท่าน " ออกชื่อ สมเดจ์ พระเจ้า กรุงจีน บ้าง ก็มี เหมือน อย่าง ว่า " พระราชสาสน์สมเดจพระเจ้า กรุง ศรีอยุทธยาเจริญ ทาง พระราชไมตรี มา ยังสมเดจ พระเจ้าเกีย เซ่ง กรุง ปกิ่งให้ทราบ ด้วย ปีนี้เปน ปี เจริญ ทางพระราชไม้ตรี กรุง พระ มหานคร ศรี อยุทธยา ได้ แต่งให้ พระสวัสดิสุนทรอไภยราช ทูต หลวง บวร เสนหาอุป ทูต ขุน พรนาภิมณทน์ ตริย์ ทูตจำทูต พระราชสาสน์ คุม เครื่อง มงคลราช บรรณา การ ออก มาเจริญทาง พระราชไม้ตรี สมเดจ พระเจ้าเกีย เซ่ง กรุง ปกิ่ง "
ใน ที่ว่าแก่ จีน มักยก ชื่อ ยี่ ฮ่อ เจ้า ปกิ่ง จีน ว่า อย่างนี้ แต่ ที่พูด กับญวนไม่เหน ยกยี่ฮ่อ จีน ว่าเลย ว่าแต่กรุง พระมหานคร ศรี อยุทธยาเวียดนาม " เหมือน อย่างว่า " กรุง พระมหานคร ศรี อยุทธยาได้รับราชสาสน์ ของ กรุง เวียตนามแล้ว ความ ที่ กรุง เวียตนาม ว่า มากรุงพระมหนคร ศรี อยุทธยา พึ่งได้ ทราบ กรุง พระมหานคร ศรี อยุทธยา จะ สืบดู ก่อน เมื่อได้ ความ อย่างไร จึ่ง จะ มีราชสาสน์ ออกไป ให้กรุงเวียตนาม ทราบ ต่อ ภาย หลัง " แล คำแปล ราชสาสน์ ญวน ที่แปล เปนคำไทยไว้ ก็ว่า คล้าย กัน เหมือน ดั่ง นี้ " กรุง เวีย ตนามได้รับราชสาสน์ของ กรุง พระมหานคร ศรี อยุทธยา แล้ว มีความ แปลกใจนัก ด้วยกรุง พระพหาคร อยุทธยาผัดเพี้ยน ไปไม่ตัดสิน ความให้ ต่อหน้าทูตของ กรุง

เวียด นาน ๆ สำคัญ ว่า กรุง พระมหานคร ศรี อยุทธยา กับ กรุง เวียด นาม เปน ไม้ตรี กัน " แล การ กระบวน สำนวน พระราชสาสน์ ที่ เปน ของ พระ เจ้าแผ่นดิน ใหญ่มีไป มาถึง กัน กับ พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ตาม สำนวนไทย ใช้ โวหาร เปน เมือง ต่อ เมือง พูด กัน ดั่งนี้ เปน อย่าง ยั่ง ยืน มา ซึ่งใช้ ว่า พี่ ท่าน น้อง ท่าน เหน มีแต่ ราชสาสน์ โบราณ ที่ บัดนี้ไม่ได้ ใช้ แล้ว เมื่อ ครั้ง กรุง เทพฯ มี กรม พระราชวัง อยู่ ก่อน ๆ เมื่อ จัดทูตไป เมือง อื่น ถ้าทูต สาม ข้า หลวงใน พระบวร ราชวัง เปน ตรีย์ทูต ถ้า ทูต สอง ก็เปน อุปทูต แต่ พระราชสาสน์ ไม่ได้ ยิน ว่า มีแลไม่ได้ เหน ฉบับ เปน ตัว อย่าง เลย เมื่อ จะ ทำให้ เปน พระราชสาสน์ ใน พระบวรราชวัง ขึ้นให้ ได้ ก็ จะ ต้อง โดน เอา ตาม ปัญญา ที่ เหน ควร จะ ต้อง ตริห์ ตรอง หา ฤๅ โดย เลอียด ทั้ง นี้ ก็ เพราะ คิด เหน ว่า การ จะ ต้อง เปน เยี่ยง อย่าง สืบไป ถึง เมือง อื่นไม่ได้ อ่าน ผู้ ที่ จะ เปน ราชการ ใน กรุง เทพฯ นี้ ซึ่ง เขา จะ ทำใน ภาย น่า เขาก็ จะ ค้น หา อย่าง ฯ

ครั้นผู้แรก เริ่ม วางไว้ ไม่สู้ชอบ กล เขา เขาก็ จะ ติ เตียนได้ ก็ถ้า จะ ใช้ สำนวน พระราชสาสน์ ใน พระบวรราชวัง ใน ที่ ออก พระนาม ว่า พระ เจ้า กรุง สยาม ที่ สองไป อย่าง เช่น ตัว อย่าง นั้น อย่าง อังกฤษ เขา เรียก ว่า " กอมเมนตารี COMMENTRY +A คือ เปน เหมือน สำนวน คน อื่น พูด แทน พูด ถึง หาได้ ว่าเองไม่ แต่ ตามธรรมเนียม เก่าเริ่ม ขึ้น ต้น ก็ คงใช้ พระนาม ว่า " พระราชสาสน์ สมเดจ พระเจ้า กรุง พระมหา นคร ศรี อยุทธยา เจริญ ทาง พระราชไม่ตรี มา ยัง สมเดจ พระเจ้า กรุง

เรียก นามให้ทราบ พระ ราช สาสน์สมเดจ พระ เจ้ากรุง พระมหานครศรีอยุทธยาเจริญ ทาง พระ ราชไมตรี มายัง สมเดจ พระ เจ้า เดา กวาง กรุงปาก กิ่งให้ทราบดังนี้ ก่อน แล้ว จึ่ง เดิน ความไปถึง ราช สาสน์ ฝ่ายยุโรป ทั้ง ปวง ก็ ออก เร้าแผ่น ดิน ฤๅปรีไสเดนต์ ผู้เปน เจ้าของ ราชสาสน์ ฤๅ อักษร สา สน์ รำพัน ชื่อ บ้าน ชื่อ เมือง ต่าง ๆ ที่ได้ ครอบครอง อะไร ๆไป แล้ว จึ่งว่า ถึง ท่าน ผู้ นั้น ๆ ซึ่ง เปน สหาย ที่นับถือ ออกหน้า ปรากฎ ของ เราแล้ว จึ่ง ลง ท้าย คำ ว่า ,, Sendeth greeting ,, แสน เดด ครีต ตึ่ง แปล ว่า ส่ง มา ปราไส คำ เท่า นี้ก็ ควน เหนว่าเปน ,, กะม เมน ตารี่ เหมือน กับ กด หมาย นำ น่า เปน คำอื่นบอกให้ รู้ ก่อน ว่า อธิบาย บัน ทัด ทั้ง หลาย ต่อไป เปน คำ ของ ผู้นั้นถึงผู้นี้ ก็การใน พระ ราช สาสน์ไทย เริ่มขึ้น ต้น ดั่ง ว่าแล้ว นั้นก็เหนเปนดัง จด หมาย บอก ทำให้ แน่ว่า เปน พระ ราช สาสน์ไป แต่กรุง นั้น ถึงกรุง นี้แท้ แต่ราช สา สน์ ข้าง ยุ โรป นั้น ฝ่ายแต่ คำว่า Sendeth greeting : ,, ไป แล้ว ก็ เปน สำ นวน เหมือน คำ พูดใน หนังสือ สา มัญ ทั้ง ปวง ล้วน แล้ว ด้วย Pronoun โปรเนาน ซึ่ง คำลติง เรียก Pronomen โปรโนเมน คำไทย นัก ปราช เรยิกว่า สัพนามใน ที่ใช้ First person เฟิรสต์เปอร์ซอน Second person สีกอนด์เปอร ซอน คือ I ไอ my ไม me มี่ we วี่ our เอาร us อัสyou ยู your ยูร์ ดังนี้ทั้ง สิ้น Person นั้น นัก ปราช ไทยเรียกพวก Thou เดา Thy ไท Thee ที่ you ยู your ยูร์

๗

ว่า มัธ ฌิม บุรุศ เรยีก พวก I ไอ my ไม me มี่ we วี Our
เอาร์ us อัส ว่า อุตม บุรุศ แล ซึ่ง ใช้ Person เปอร์ ซอน นั้น คือ
ที่ ไทย เรยีก ว่า บุรุศ สอง อย่าง นั้น ไม่ เหน มี ใน พระ ราช สาสน์ ของ
พระ เจ้า แผ่น ดิน สยาม เลย มี แต่ ใน ศุภ อักษร แล สาร ตรา แล หนัง
สือ ใช้ ไป มา ต่าง ๆ ครั้น จะ วาง ลง ว่า เรา ว่า ท่าน ตาม สำ นวน อย่าง
ยุโรป นั้น ก็ ฟัง ขัด หู นัก ใน คำ ไทย แต่ ก่อน เมื่อ ครั้ง เจ้า เวียต นาม
ญ่า ลอง นั้น มเหสี เวียต นาม มี หนัง สือ มา ถึง เจ้า จอม เงิน ญวน ที่ ว่า
เปน นอ้ง พร้อม กับ พระ ราช สาสน์ แทบ ทุก ฉบับ หนัง สือ นั้น แปล
ไว้ ก็ เรยีก ว่า พระ ราช สาสน์ เริ่ม ต้น ดั่ง นี้ ฯะ

" พระ ราช สาสน์ พระ มเหสี สม เดจ พระ เจ้า กรุง เวียต นาม มา ถึง
เรี้ยน ถิ อก ทง ผู้ นอ้ง ให้ ทราบ ดว้ย ผู้ พี่ คิด ถึง นัก ครั้น ทราบ ว่า สม
เดจ พระ เจ้า กรุง เวียต นาม จะ แต่ง ทูต ให้ เข้า ไป เจริญ ทรง พระ ราช
ไมตรี ณ กรุง พระ มหา นคร ศรี อยุทธยา ผู้ พี่ ก็ มี ความ ยิน ดี จึ่ง จัด
ให้ เงิน แผ่น ฝาก มา ให้ ผู้ นอ้ง ๆ จง รับ ไว้ ใช้ สอย เถิด ถ้า ผู้ นอ้ง
ต้อง การ สิ่ง ใด แล มี กิจ ศุข ทุกข ประ การ ใด ขอ จง บอก มา ให้ ผู้ พี่ ได้
ทราบ ผู้ พี่ จะ ได้ นำ ความ ขึ้น กราบ ทูล สม เดจ พระ เจ้า กรุง เวียต นาม
ให้ ทราบ ด้วย ผู้ พี่ คิด ถึง ผู้ นอ้ง อยู่ ทุก วัน มิ ได้ ขาด พระ ราช สา
สน์ มา ณ วัน ญ่า ลอง " ฯ

แต่ ฉบับ ที่ ตอบ ไป แต่ เจ้า จอม เงิน นั้น อย่าง ไร ไม่ ได้ เหน ไม่ ได้ อ่าน
เลย สำ นวน อย่าง นี้ ก็ คล้าย กัน กับ ราช สาสน์ โบ ราณ แล หนังสือ

มลายู ดัง ว่าแล้ว นั้น จะ เอา เปน อย่าง ก็ไม่ได้ แต่หนังสือ ญวนกับ
ไทย เปน หนังสือ แม่ทับ ต่อ แม่ทับ ขุน นางต่อขุน นางให้ไป ถึงกัน
นั้น ที่แปลไว้เปน ไทยใช้ คำว่าโยย จิก " ในที่ว่า " ข้า " แล
เรา " ใช้ว่าโกย จิก " ใน ที่ว่า " ท่าน " ฤๅ " เจ้า คุณ " แต่
จะ แปล ว่ากะไร ไม่ทราบเลย เหน แต่เขียน เปนไทยไว้อย่างนั้น
เหน หนังสือ อังกฤษเปน อัน มาก อย่าง หนึ่ง ซึ่ง เขาเขียนเพื่อ จะ ลง
ชื่อด้วย กัน มากใน ที่ Pronoun I, my, me, we, our, us,
ทั้ง ปวง นั้น เขาใช้เขียน ว่า " Undersigned อันเดอร์ ไซเนด
ฤๅ Undersigneds ดังนี้ แทน ที่อย่างนี้ ดูเหมือนซอบ กล อยู่
ถ้า จะ ว่าเปนไทย ก็ว่า ผู้ลง ชื่อ ข้าง ท้ายเดียวนี้ กรมวงษา แล ท่าน เสนา
บดีเสียน เอา อย่าง นี้ มาใช้ บ้างอยู่ แล้ว เมื่อ จะ ใช้ อย่าง นี้โดย ว่าเมื่อ
คราวไร ผู้จัด พระ ราช สาสน์ ฝ่าย ไทยไม่รู้ อังกฤษ จะเอา ฉบับ
ไทยไปให้คน อังกฤษเลว ๆ ซึ่งไม่รู้จัก สำนวน ที่เคยใช้ ใน พระ ราช
สาสน์ แปล ก็ คง จะ แปลเปน Undersigneds การ ก็ไม่ถึด หูถึคา
ใน ภา ษา อังกฤษเลย ก็เหมือน อย่าง ราช สาสน์ไทย ที่เขียน ตามเสียน
อย่างเดิม เอาชื่อเมือง ต่อเมือง หูด กัน นั้น ก็เมื่อ เอาไปให้ หมอ
อาเมริกัน ฤๅใคร ๆ ที่ไม่เข้าใจใน สำนวน ราช สาสน์ ซึ่งผู้ครอง
เมือง ครอง บ้านเขาเคยใช้นั้น แล้ว ก็แปล มาดู ขัด ตาฟังขัด หูนัก
เหมือน อย่าง คำว่า " กรุง สยาม มี ความ ยินดี จะรักษาไมตรี กับ
กรุงฝรั่งเสศ " ก็แปล มาดังนี้ " I the king of siam have

his pleasure to maintain the friend ship with you the Emperor of france " ดูรุงรังไปไม่ต้อง อย่าง ติด สำ นวน ของ เขา แต่ครั้ง นี้ หากว่าเราเข้าใรภา ษา อังกฤษ อยู่ เอง เคย เหน สำ นวน ราช สาสน์ ที่ เขาเคยใช้ จึ่งได้ ทำ ตามให้ เขาเข้าใร ง่าย คงใช้ we, our, us, and you majesty, your, you, อย่าง เขาใช้ แต่ หน้า คำ ว่า Sendeth greeting ออกไป การ ได้ ดัง นี้ เพราะ แก้ ไข เอา เอง ตาม อย่าง ของ เขา มี่มา พระ ราช สาสน์ ใน พระ บวร ราช วัง นั้น เมื่อ เขียน เปนไทย จะใคร่ใช้ ใน ที่ ราช สาสน์ พระ บรม มหา ราช วัง ว่า กรุง สยาม นั้น ว่า ผู้ มี นาม อยู่ ข้าง ท้าย ฤๅ อย่าง หนึ่ง ว่า ผู้ เปน ที่ สองใน กรุง สยาม ฯ

สอง อย่าง นี้ อย่างใด จะ ควร ก็ สุด แต่ จะโปรด แต่ใน ที่ว่ากรุง อังกฤษว่า your majesty; your, you, นั้น จะ คงไว้ว่า กรุงฝรั่งเสศ กรุง อังกฤษ ตาม เดิม ฯ คำ ที่ว่าผู้ มี นาม อยู่ ข้าง ท้าย นั้น ถึง ราช สาสน์ใน พระ บรม มหา ราช วัง จะใช้ ก็ได ไม่ ขัด ถ้า พระ ราช สาสน์ จะ ลงลาย พระ หัต อย่าง เชน กับ พวก เมือง ยุโรป นั้น ก็ได้ไม่ ขัด เลย แต่ ถ้า จะใช้ ไม่ มี พระ ราช หัถ เลขา อย่าง ก่อน ๆ แล้ว จะ ต้อง กลับ ว่า ผู้ มี นามใน เริ่ม ต้น เมื่อใช้ ดัง นี้ ไม่ เหน เปน คำ ผู้ อื่น เลย ตาม เคย ได้ สัง เกตใน ขัด นี้ แต่ จะ ว่า พระ เจ้า กรุง สยามใหญ่ ก็ ดี ที่ สอง ก็ ดี นั้นฟังเปน คำ ผู้ อื่นไป ที่ เดียว แต่ ยุใน ทิศเทศ อาเมริกา แล หัน เสีย อะ ติกริ บับ ลิก สองเมือง นี้ จะเปน เจ้าก็ใช่ จะเปนไพร่ ก็ผิด

จึ่งได้คิดยักเสียใหม่ เรียกหนังสือของเขามาว่า อักษรสาสน์ แต่ข้างไทยไป คงเรียกว่าพระราชสาสน์ ก็ในคำพูดนั้นที่ Pronoun ตัว we, our, ในคำอังกฤษนั้น ข้างฉบับไทยก็คงจะใช้อยู่ว่ากรุงสยาม แต่ในที่ว่า you, your, นั้นถึงในหนังสืออังกฤษที่เหนเขาใช้กันก็ไม่เหนมี Excellency เอกษเซลเลนซี่ &c ฯ ล ฯ &c ฯ ล ฯ เลยจึ่งได้ใช้ไปแต่ว่า " ท่าน " อักษรสาสน์ของ "ท่านได้รับแล้วแลอื่น ๆ โดยสำนวนเหมือนเราพูดกับไพร่ ให้ไปเขาก็รับไป เขาก็ไม่ว่าอะไรเลย ฯะ

ทาร กา ภิ บาล

หลวง มง คล รัตม เปน ผู้แต่ง

๑ หลวง มง คล รัตน์ ช้าง ออก นาม
เรียง บท พรน ความ คิดไว้
ทำเนียบ ระ เบียบ ตาม เติม ต่อ ตัด แซ
นบ ส่ง เจ้าคุณได้ โปรด เกล้าผม สนอก ฯะ

๑ สรวม เสริมเริ่ม กลอน อักษร สาร สำ หรับ บุ รุศย์สัตรี จง วิ จารณ์
ได้สั่ง สอน บุตร์ หลาน สืบ ๆ ไป เมื่อ พบ อ่าน จง จำ คำ คะ ดี
ภอต รอง ตริแก้ งง ที่ สงไสย ผดุง ครรภ์ นั้น ควร ประ การ ใด
จงตั้งใจ ฟั่งดู อย่า วู่ วาม ให้สัตรี มี การ สัง วะ ระ
ในครรภ แล อินทรีย์ อย่าผลีผลาม จะ กิน นอน เดิน นั่ง สังเกต ความ
ทุกโมง ยาม ราตรี แล ทิ่วา จะ ชอบ เย็น ฤๅ ร้อน ดูผ่อน ภักษ
สิ่ง อา โภค จง ประ จักษ์ ซึ่ง โทษา กับ โอสถ ทั้ง สิ้น ต้อง กิน ทา
จง เยียว ยาโดย นิ ยมให้สม ควร ครั้น นารี แรก ยังพึ่ง ตั้ง ครรภ
กำ หนด นับ เจต วัน แต่มันม่วน ตั้ง ขึ้น แล้ว ละลายไป จงใคร่ ครวญ
ขัน รบ ถ้วน เจ็ด ครั้ง ทั้งเจ็ด วัน เพราะ สัตว์ เกิด เอา กำเนิด ปัฏิ สนธิ์
ก็ เวียน วน ธรรม ดา โลกาผัน ไป จน ครบ สิบ ห้า ทิวา วัน
จึ่ง ตั้งมั่น ปัฏิ สนธิ์ เปน ต้น มา สำ แดงใน อิน ทรีย์ที่ มีเหตุ
พึง สังเกตโร คัน นั้น นัก หนา เมื่อ ทราบ ชัด แล้ว จง จัด สรรพยา
ซึ่ง จะ ดับ โรคา ภอ สม ควร จะ แปล ผัน นันได ให้ ศึก ษา

ในปถม จินดา ว่า ถี่ ถ้วน แต่เดือน หนึ่ง เปน ลำ ดับ นับ จำนวน
ถึง สิบ เดือน ท่าน ประ มวน ไว้ มาก มี จง วิจารณ ซึ่ง อาหาร และ โอสถ
จะ กิน ทา โดย กำหนด ต้อง ตาม ที่ เร่ง ระวัง รักษา ซึ่ง กายี
จะ ได้ มี สุข สวัสดิ์ ซรัด ไภย์ เมื่อ เวลา มี ครรภ์ หมั่น ก่อ สร้าง
ซึ่ง เบญ จางค์ ศีล คลองให้ผ่องใสฯ กับ ทั้ง ทาน การ ภาวนา ใฝ่
จง ตั้ง ใจ เจริญ พระ พุทธ มนต์ อย่า ให้ จิตร เรื่อ พาล และ การ บาป
สิ่ง ที่ หยาบ เยี่ยง ไพร่ ไม่ เปน ผล จะ พลอย พา ทารก นั้น วก วน
มี กระ มล สัน ดาร เปน พาล ไป หนึ่ง อุทร เมื่อ จวน ถ้วน กำหนด
หมอ ตำ แย แม่ หมด ปรากฎ ไหน จง วิ จารณ์ สอบ สู้ ดู น้ำใจ
ควร เชื่อ ได้ แล้ว จึ่ง หา มา สำ รอง ที่ บาง คน ไร ตอ ทอ ระ ลักษณ์
ก็ หาญ หักโดยได ไป คล่อง ๆ ทารก ชำ เหนื่อ หนัง แทบ พัง พอง
จึ่ง เกิด กอง โรคา มา ยายี แม้น แพทย์ ผู้ รู้ บำ รุง ผดุง ท้อง
เร่ง ตริ ตรอง ตาม ระ บิน พระ ชิน ศรี ก็ แคล้ว คลาด โพย ไภย์ ไม่ ราคี
ด้วย แพทย คือ ดัง คำ เช่น ร่ำ มา เมื่อ ยาม คลอด ทารก ตก จาก ครรภ
ผู้ คอย รับ จง รู้ ดู รักษา พลิก ทารก คว่ำ พลัน ทัน เวลา
ก่อน โสกา จึ่ง ไม่ มี โรคี พาน แม้น ทิ้ง ไว้ เลือด ไหล เข้า ลำ สอ
จัก เกิด ก่อ โรค ร้าย หลาย สฐาน โรค พิงษา เลย มา โรค บุราณ
ด้วย เหตุ การ ดัง นี้ โดย นิยม ฯะ

๏ ระกล่าว กัญในคำ ภีร์มีสี่ อย่าง   ขอ ชี้อ้าง ภอ เหน เปนปถม
นาง หนึ่ง รูป แช้ม ช้อย เนตร์ น้อย คม   ภักตร์ ยาว สม เอว วัต สัน ทัด นาง
อก ผาย ไหล่ ผึ่ง พึ่ง ประ จักร์   นิ่ม เหนื้อ นวน ศักดิ์ พอ สม ร่าง
ภย ขนอง กล้อง แกล้ง แหน้ง สำ อาง   นา สา อย่าง เยี่ยงสิงห์ก็ พริ้ง เพรา
มือ แล ท้าว เรียว วัต ดัง จัด สรร   ทั้ง สอง กัญ เทียม ประ ทุม พุ่ม เฉลา
หัว นม เล็ก ขอบ แดง ดังแกล้ง เกลา   น้ำ นม เล่า เชี้ยว หวาน พาน ภอ ดี
๏ นมที่ สองไหล่ หลอบ ขอบ เนตร์ น้อย   ภัก แช้ม ช้อยชู สง่า มี ราศรี
บุสบัน เปรี ยบ กัญ ของ นารี   กลิ่น แล ศรี การ เกต ก็ กล กัน
ประ กอบ เบญ ระสัช เนานาม ปรากฎ   น้ำ นม รศ หวาน ขันกล ดัง สัน
๏ นมที่ สาม ตามเหตุ สัง เกต กัน   งามผิว พรรณ์ งาม ผม สม ภักตรา
นา สิก สูง คิ้วโก่ง ขน ตา งอน   ปลาย นม ช้อน สม กาย ทั้ง ซ้าย ขวา
รูป เอว รัด บอก แยบ เปนแบบ มา   กษีรา หวาน ครัน รศ มัน เจือ
๏ นม ที่ สี่ มี รูปวิ ไลย ลักษณ์   ประไภ ภักตร์ อระ ชร ฉอ้อน เหลือ
เนตร นางอย่าง เนตรมฤค เจือ   สม นวน เหนื้อ ออ่นไลม วิไลย์ ทรง
เกษา แซง สำ รวย สวย สอาด   โอษฐ์ ดัง วาด ไหล่ ผึ่ง เอว กลึง ระ หง
น้ำ นม ขาว สี สังข์ไหล หลั่ง ลง   รศ มัน คง แรง รศ ปรากฎ การ
ประ กอบ ด้วย ลักขณะ และ ตระ กลู   อำมาตย์ มูล เศรษฐ มหา สาร
ชาว สวน นา วา นิช บัญ ฑิตย์ ชาญ   มี รูป ปาน กล่าว มาไม่ ราคี
กู มาน ใดได้ ดื่ม น่ำ นม นั้น   ดับ โร คันต์ ตาม ช้าง สวาง ศรี
โทษมล ทีน สิ้น ร้ายใน กาย มี   น้ำ นม ดี ดังโอสถ ปรากฎ คุณ

แม้นรูปร่างลักษณาหาไม่ได้ พึงหมายใจเลือกพ้นที่หันหุน
จะได้เลี้ยงลูกยาเกื้อการุญ ดังเชื้อจุณบำบัดบั่ดโรคัญ
พึ่งทดลองกะยี่ราให้ปรากฏ ทั้งสิ่รศนั้นแน่ไม่แปรผัน
จึ่งกล่าวไว้ชี้เช่นให้เหนพลัน เปนที่หมั่นหมายคงอย่าสงกา
หนึ่งทายไทยในสถานบ้านของเรา นางนมเขาคนสำคัญนั้นนักหนา
ด้วยทุระพันผูกเลี้ยงลูกยา ต่างหูต่างตาต่างอารมณ์
ก็เหมือนเดดดวงใจให้พี่รักษ บุตรเรารักษเจริญจิตรสนิทสนม
ซึ่งเชื่อถือไว้วางกับนางนม สมาคมเลี้ยงรักษด้วยภักดี
ควรระวังตั้งใจให้เสมอ อย่าเลินเล่อทิ้งให้ร้องจะหมองศรี
รักษานวนสงวนงามตามวิที ให้ต้องที่ตามกำหนดบทบุราณ
พึงรักษาทารกให้ปรกติ ตามลัทธิน้ำท่าอิกอาหาร
จะกินอาบหลับนอนผ่อนดูการ ให้สำราญร่างกายหายมลทิล
ทั้งผู้ที่จะพี่ทักต้องรักษา กายวาจาน้ำจิตรเปนนิจสิน
ที่หยาบคายชั่วช้าเปนราคิน ทุกสิ่งสิ้นสารพรรณ์ค่อยบั่นรอน
เพราะเด็กที่มีไวยแรกใหญ่กล้า รู้ภาษาฟังเสียงพี่เลี้ยงสอน
ให้ต้องตามกิริยาจึ่งถาวรณ์ ค่อยโอนอ่อนกล่าวรศพจมาน
ควรประพฤติ์กิริยาวาจาจิตร์ ให้สุจจิตซื่อตรงดำรงค์สาร
ผู้เฒ่าแก่แลพงษ์เผ่าวงษ์วาน จงกราบกรานลุกนั่งให้บังควร
สมสกูลตามประยูรเหมราช จะประภาศสิ่งไรให้ถี่ถ้วน
เมื่อยามย่ำสนทยาเวลาจวน จงเชิญชวนให้สนิทขึ้นนิทรา

ทั้ง นาง นม พี่เลี้ยง คลอเคียง อยู่ รวัง ดู เบ่า บั้ก สลัก ผ้า
จุก ประทีบเทียน ตาม อาร่าม ตา จง ตรวจ ตราทั่วไปให้ ควร การ
เกลื่อก สัตว์ ร้าย กาลี จะ มี อยู่ พินิจ ดู ถ้วน ถี่ ที่ สถาน
ทั้ง หมด ปลวก เลือด ยุง บุ้ง ร่าน ราญ จะ ภาศ พาน เคือง ใจ ให้ ระ งม
ผิว ฉวี ศรี สัน จะ เผือด ผาด โรคา พาธ ก็ จะ จับ เข้า ทับ ถม
จง รวัง หมั่น ดู กรวด ชู ชม ให้ นิยม จง รักษ ด้วย ภักดี
ก็ จะ เกิด ศรี สวัด กำ จัดไภย์ จะ เปรมใจ เปน ศุก กระ เกษม ศรี
สาม ฤดู มี อยู่ใน คำภีร์ นาง นม พี่ เลี้ยง หนา จง อาวรณ์
รวัง เมื่อ คราว เวียน เปลี่ยน ฤดู ให้ หึ่ง รู้ หยูก ยา หาไว้ ถอน
อิกโอฐ เศียร วิปริต ะหน พิศม์ร้อน อย่าให้ นอน ซึม ลาก จะ มากไป
เวียน ตัก เตือน หมอ ยาบอก อาการ เบญ ตาน ตาม กระ แสไว้ แก้ไข
ชโลม น้ำ มลิลา พา ชื่นใจ ถ้า ถอน ร้อน ออกได้ ก็ บางเบา
ยา สิ่งใด สำรับ เคย ดับเซน ถึง ยา เยน สิ่ง อื่น ก็ได้ เล่า
ยาที่เคยใช้ ประ จำ ตาม ลำเนา จง บอก เล่า อา การ วิจาร จริง
อย่า เอา ยาผู้ใหญ่มาใช้ ปน สาระ วน ไม่ได้ ไป ทุก สิ่ง
ถึง ยาใช้ จะใช้ ก็ไม่ จริง ห่อน หัก สิ่ง ข้างได้ ไม่ หาย ร้อน
ถ้า พิศม์ จัด จน ฉวี ศรี แดง ก่ำ กำ เดาซ้ำ เอา ยา เข้า ทา ถอน
มหา เปราะ ดีแท้แก่ ตัว ร้อน ชโลม ถอน น้ำ ดอกไม้ สบาย บาน
ถึงเนตร เชื่อม ปวด เศียร แล เวียน เกล้า ก็ บาง เบา ค่อย ศุก เกสม สัว
ครั้น รุ่ง แสง สุริยา ทิพา พาร ตื่น อย่า นาน จัด ยา มา สุม ทำ

ถ้าภอน พิด เย็นได้ เหน หาย ป่วย หนึ่ง แม่ นม ดู ด้วย ช่วย อุปถำ
อย่ากิน ซ่ม มี่ผิว แล ระกำ แสลง ล้ำ ปรากฎ รศ น้ำ นม
เปน ห้าม ขาด อย่าได้ภาย เช้า ลำ สอ รวัง ต่อไป ข้าง หน้า ภัยยากม
ตัว หาย ร้อน ยัง ระ ผ่อน ไป ทาง ลม นาภี่ป่วน เสียด กลม กลุ้ม อุรา
จง แจ้ง แพทย์ อย่า ช้า พยา บาล โดย อาการ คน ประ จัก ได้ รักษา
เตื้อน ประ กอบ ให้ ชอบ ซึ่ง โรคา ระ อุ้ม ถื้อ ต้อง มื้อ เบา ๆ
หนึ่ง หัด ถา ยา ทา ทั้ง สอง นี้ ระ หยอก เย้า เฝ้า ติ แสลง เล่า
กระเทื้อน ซางโรค นั้น ไม่ บัน เภา ระ ป่วย เศร้าโศก ศรี ฉวี วรรณ
อย่า เหี้ยว หอบ ค่อย จ้อง ประ คอง อุ้ม ถึง กริ้ว โกรธ อย่า คุม ซึ่งไม หัน
หนึ่ง นาง นม พี่เลี้ยง ทุบ เถียง กัน ภาเด็ก นั้น อุ้ม ไปใช้ ลำเนา
ถ้า มาก แม้น พลาด พลัด ต้อง หัก ถา ระ เลิม ซ้ำ โรคา กว่า ร้อย เท่า
ประ จักจิตร ผ่อน ผัน ให้ บัน เทา อย่า ทำ เอา แต่ ลำ พัง กำ ลัง กาย
หนึ่ง เด็ก อ่อน อาหาร พาน ลำ บาก เพราะ ความ อย่าก จะ กิน สิ้น ทั้งหลาย
ช่วย กัน ดู ทัก เตื้อน ได้ เคลื่อน คลาย รวัง กาย กู มาน กู มาร์
อย่า อุ้ม แช่ ชล เพลิน อยู่ เนิ่น ช้า ระ พลอย หาสะ พ้าน แล ปั้กษี
ทั้ง ห้า อย่าง ต่าง กัน เรต วัน มี ทั้ง ลม นัก ขมุร มี จง แจ้งใจ
อ่าง อาบ วารี ราศีระ คน พิศม์ จั่ว ป่น ดู แล ล้าง แก้ไข
อสุนัน ปั้ก ษีสะ ภ้าน ไฟ สวัน ขี้ สาจ ทำไป ต่าง ๆ กัน
ให้ ทำ ยา ทา ตัว และ เสก พ่น ก็ ระ พ้นไภย์ สุข์ เกษม สันต์
เรียกว่า หละอิก อย่าง ก็ ต่าง กัน ฉวีวรรณ์ ขาว เหลือง ยัก เยื้อง มา

แต่ชิ้นริมไรย์ ทนต์ทั้งบน ล่าง   เปน เม็ด เขี่ยว ขาป บ้าง สีลูก หว้า
อิก ผิว แดง ต่าง ๆ อย่าง มี มา   แต่ อ่อน ๆ หยูก ยา พอ เยี่ยว ทัน
ให้ นาง นม พี่ เลี้ยง ที่ เคียง ชิด   คอย พินิจฉวี ตรวจ สี สัน
เหน แปลก ตา ก็ เร่ง แร้ง แถลง พลัน   ให้ แพทย์ ทัน รักษา พะยาบาล
ได้ ประกอบ โอสถรศ วิเสศ   ตาม สังเกต ชน มา วะยา สาร
ระ ชอบ ร้อน เผ็ด ขม ภอ สม การ   ฤๅ ชอบ ฝาด เปรี้ยว หวาน ต่าง ๆ มี
ตาม ลัทธิ ที่ ใน วัน ชัน นะ ยา   ระ ประกอบ หยก ยา ให้ ควร ที่
ทารก จัก ยืน ยง คง ชีวี   ถ้า แพทย์ ดี รู้ แท้ พอ แก้ ทัน
ที่ ลาง คน เล่า ก็ มี คำ ชี่ร์ ยา   มิ รู้ ถึง โรคา ที่ ขบ ขัน
ไม่ ถึง ที่ ก็ ระ ถึง ซึ่ง ชีวัน   รง ตริ ตรวจ สาระพัน หมั่น ระวัง
การ สำรอก อิก นะ เจ็ด ประการ   เมื่อ คว่ำ รู้ คลาน รู้ เดิน นั่ง
ดอก ไม้ ขึ้น เกิด พิศม์ ติด ทุก ครั้ง   นาง นม พึ่ง จำ ถวิล ยั้ง ในทรวง
ของ สำแดง สิ่ง ไร อย่า ได้ พาน   ระ พลอย พา กูมาร สลด ศรี
อย่า ควร ภักษา หาร การ ไม่ดี   นาภี ก็ ระ เริน รน เกิน การ
ข้าง สำรอก จะ ซ้ำ ต้อง ลำบาก   อย่า ฉุด ลาก คึก คัก ทำ หัก หาญ
มือ ประคอง อุ้ม ชู รับ กุมาร   เกรง อาการ สำรอก บอก ไว้ มี
อิก ห้าม ทั้ง สุก สัม ระ ถมทับ   ระ พลอย อับโศก กำสด สลด ศรี
ถนอม เลี้ยง ทารก ยก ให้ ดี   รง ถ้วน ถี่ ชั้น ใน ที่ นั่ง ระวัง ไว้
ข้าง ขวา ภา หา กอด กระหวัด   รู้ นั่ง คลาน จึ่ง ผลัด กระเดา ได้
อย่า ขู่ เขน ให้ ตระหนก ตก ฤๅ ไทย์   ระ หวาดไหว สกุ้ง จิตร์ ไม่ นิทรา

หนึ่ง เดือน แพทย์ ยา นั้น กัน สำรอก ปรุงโอสถ ยัก ยอกไว้ หลาย ถ้า
เปลี่ยน ประจำ ที่ละ เดือน อย่า เคลื่อน คลา ใช้ หยูก ยาให้ประรวบ กับ ชวบ
ปี แพทย์ ปรากฎโอสถ เหมือน ว่า เล่า จะ บันเทาโรคันต์ อัน หมอง ศรี
ข้าง หน้า นาน กูมาร กูมารี ก็ จะ มี ชน มาน ยืน นาน ไป
ประการ หนึ่งโภชนา อย่าให้ คลาด ถึง เวลา อย่าให้ ขาด เอาใจ ใส่
ครั้น อิ่ม หนำ สำราญ หฤไทย์ ก็ ระไม่ ก่อ กวน ชวน รำคาญ
จง สะอาด หมั่น ชำระให้ สระ สวย หมด รด ด้วย จึ่ง ดี ที่ สถาน
ระวังสัตว์แมง ร้าย จะ ต่าย พาน ใน เบาะ อาน อย่าให้ มี ราคีเลย
ถ้า มัน กัด ดูด ดื่มโลหิตได้ ก็ เปน เมท พรุนไป นะ เจ้า เอ๋ย
จะ พัง พอง กา ยา อย่าลืม เลย จะ อุ้ม เชย ยาก หนอ เฝ้า ก่อ กวน
เพราะ มัง สาไม่หนาปรก กระดี จง ดำร ตรึก ไตร่ให้ถี่ ถ้วน
ด้วย ไม่ พูด บอกได้ จงใคร่ ครวญ ครั้น เรบ เข้า กวน แต่โสกา
ถึง จะ แสน ยากจน ก็ หน อด ไม่ ปรากฎ ออกโอฐโกรธ นัก หนา
เหน เสโท เหนี่ยว หนัง มังสะ มา อาบ น้ำท่า ทา ขมิ้น ดิน สีพอง
หนึ่ง คง คา หา หยอดใส่โอฐ มั่ง กำหนด วัน ละ เร็ด ครั้ง ไม่ มล หมอง
แม้น รู้ พูด รู้ ความ ตาม ทำนอง อย่า หัก หาร เอา แต่ คล่อง ใจ ของ ตัว
จง ถนอม กล่อม จิตร์ ให้ชิด ชอบ กล ประกอบ แก้ กวน ชวน ยิ้ม หัว
อย่า เพิลน พึ่ง หนังสือ กระ พือ มัว จน ลืม ตัว เลยไป ก็ไม่ ดี
เกลือก กูมาร คลาน ซน จน ล้ม ลุก มัก เรบ จุก มัว หมอง ไม่ ผ่อง ศรี
ประการ หนึ่ง พูด จา แขก มามี อย่า เพลิน ปล่อย จอระลึแต่ ลำ พัง

เมื่อ จะ เกิด เหตุไภย์ใน ที่นั้น ระวัง หมั่น จำว่า มา แต่หลัง
ค่อย ถนอม กล่อม เกลี้ยง เลี้ยง ระวัง ถ้า คง ยัง ชันนะษา ชะตายืน
ด้วย กุศล หน อุป นิไสย์ คง จะ พึ่ง พาได้ ให้รวย รื่น
วิไสย ชาติ เชื้อ วงษ คงยั่ง ยืน ไม่คิด ขื่น หลู่ คุน การุณา
ถ้าเลี้ยง ดีก็ จะ มี เกียรติยศ จะ ปรากฎ ชั่ว นี้ และ ชั่ว หน้า
ลาภ ผล สะราพัด มี อัตรา จง ลั่ง สอนโดย ปัญญาชะคิด
ให้สุภาพ ราบ เรียบ คารวะ ใคร เหน จะ สรรเสิญ เจริญศรี
สม ประยูร เหมราใช่ กากี คง จะ มี เกียรติยศ ปรากฏ งาม
หนึ่ง อุ้ม ขึ้น นั่ง รถ บถ เรศ พา ประเวศ ลากไปใน สนาม
หมั่น ระวัง รักษา พยายาม ตรวจ ตู ตาม ที่โทษ จะ มีมา
เกลือก จะ หักล้ม ลง จง ระวัง อย่าให้พลั้งผิดได้ ไป ข้างน่า
ด้วย ลูก นาย ของ ตัว กลัว อาญา เลี้ยง รักษาถี่ ถ้วน ควร ประจง
จะ สวมเสื้อ สับ ขอ ก็ให้ดี แต่อีน หวี่ย์ เปร่มปรื้ม อย่า ลืม หลง
ห้าม กลัด เขม คม แหลม เขม สอด ลง จะ กรุย กรง เสียบ ต้อง ช้อง เนื้อตัว
หนึ่ง แตก ลม น้ำค้าง ลวางไว้ จะ เกิด เปน หวัด ไอ ไข้ปวด หัว
คัด นาสิก ร่ำร้อง สี่ หมอง มัว ก็ กวน ตัว คน รักษา เปน ถ้า ทาง
ยัง ข้อ หนึ่ง เวลา มา อยู่ ห้อง มัคนอง ฉวย ฉุด ยุด หัว หาง
ถูก เขี้ยว เล็บ ก็ จะ เรษ สาระ พาง แล้ว อีก อย่าง ก็ จะ กลื่น ขน แมว เลย
มัก ก่อ เกิด หืดไอ ให้ ลำบาก รักษา ยาก เซา ซม แม่นม เอ๋ย
จะ ซูบ เส้า กายาไม่ หน้า เชย ลำบาก เลย หอบ รวน ป่วน อุรา

หนึ่ง อย่า หลอก ขู่ เขน เปน ห้าม ขาด   จง จำ คำ ร่ำ พิฆาฏ แห่งโทษา
แล้ว สอนให้ รู้ ดี กิริยา   สอนเรรจา บุญ บาป อย่าอยาบ คาย
อันสัตว์ มีชีวิต ซริ่ง แล เหน   อย่า ตามใจให้เล่นโดย มัก ง่าย
เกลือก จะ ถึง ชีวัน อันตราย   จะ พา บาป หยาบ คาย ติด เหมือน เงา

ด้วย ทารก เด็ก อยู่ไม่รู้ ความ   ผู้ใหญ่ทราบ ปราบ บราม อย่าโฉดเขลา
พึ่ง บำชัดให้ รู้ อย่า ดู เบา   ภักษา เล่า หลาย อย่าง ต่าง ๆ มี
ทั้ง เปรี้ยว มัน ของ เคม แล คาว หวาน   จะให้ภักษา หาร พอ ควร ที่
ถ้าให้เหลือ เกิน นักมักโรคี   ธาตุ ทั้ง สี่ วิปริต จะผิดเปน

จะ ผะอิดผะอม อยู่ใน อุทร   กิมิชาต ก็ จะ บ่อนให้เกิดเขญ
ของสิ่งไรไม่เคยปะจง ละ เว้น   ถ้า แม้น เอนดู มั่ง ก็ แต่ น้อย

ให้ลองชิมลิ้น ดู พอ รู้ รศ   หมั่น กำหนด สังเกต เหตุ บ่อย ๆ
ถ้า เหน โทษ อย่า ซ้ำ ร่ำ ตะ บอย   นม อย่า ปล่อย ภักษา เปน ราคิน

ข้อ หนึ่ง ห้าม หิ้ว โลก กระโดด ฉุก   ตับ จะซุก ป่วย สิ ต้อง ติฉิน
จะ จับ เปน เพลา อยู่ อาจินต์   มูล หนัก เบา ทั้ง สิ้น จะ แปร ไป
เปนโลหิก สด ๆ ปรากฎ หนอ   เสม หะก่อ เน่า รุด สุด แก้ ไข
เนตร์ ปรอย หงอย เงื่อง เชื่อมเคลื่องไป   เทม แก้ ไข แพทย์ เที่ยว หลือ เยียว
อย่า สั่น อู่ไกว แกวงให้แรง นัก   จง ประ จัก เหตุ ห้าม ตาม โทษา
ค่อย ประ คอง ต้อง ถือ มือ เบา มา   โดย อา นา อาไสยให้สม ควร
ข้อ หนึ่ง เล่า พี่เลี้ยง นาง นม   อย่า คา รม อยาบ ช้าเฮ ฮา สวน
ถ้าได้ ยิน ก็ จะ ตามเลย ถาม ถวน   สอนให้ถ้วน ลุก นั่ง ระ วัง ระไว

ให้ มีอานา มาระ ยาก　　คำโอวาทให้รู้ เด็กผู้ใหญ่
ลำแดง คา น้ำ กิจ ประ ดิกไว้　　ภอ แจ้งใน เหตุผล ยล สารา
เปรียบ สรวม เซริดโสภณมงคลรัศน์　　ดั่ง เช่น ฉัตร์เชิด ฉาย ไป ภ่าย น่า
รัก เจริญ ศรี สวัสดิวัฒนา　　เพราะ ทราบ ถ้อย ทาระ กาภิบาล　เอย　ฯะ

๑ ให้นางนมพี่เลี้ยง　　รักษา
ถนอม บุตร นัดา ปรา　　กฎรู้
โดยแบบ แยบ ยนต์อา　　การโทษ แนะแช
ดุจ วิ เชียร ฉาย กู้　　กอบ ด้วย การุญ　ฯ

๑ จักแถลง ยาเกร็ดไว้　　หวัง ถวิน
ผู้ที่ ยาก จน กิน　　ปกอบแล้
ภอ เพยิง ผ่อน ทรัพย สิน　　เสีย มก　หมอเอย
ดึกว่า หยุด ยาแก้　　กิจ ร้อน รักษา　ฯะ

๏ ยาแก่ปวดน้ำครั่ม คราวออก ลูกเอย
เอามหาหิ่งหิงบอก แบบไว้
ฝนกับมกรูดปอก ปาดใส่ ถ้วยแฮ
ทาฝามือท้าวให้ ทั่วทั้งสันหลัง ฯ

๏ มหาหิงว่านน้ำ กฤษณา
ใบหนาดหอมโทนหา หนึ่งแท้
เปราะหอมเท่าตัวยา ทุกสิ่ง ยทนอ
น้ำท่าละลายกินแก่ เร็บท้องคลอดสบาย ฯะ

๏ แกลั้มเมื่อคลอดให้ เอามนาว
ผลหนึ่งปอกเปลือกขาว เจตชิ้น
เกลือเจทเมกกินคราว สเมกสิ้นนอ
แก้มืดหน้าตาสั้น ส่างว้ายกายกำลัง ฯะ

๏ แรกคลอดเรวเร่งให้ หาพลัน
สามยิบพริกไทยอัน เลอียดแล้ว
ละลายมูตดีซยัน ยงยิ่ง กินแฮ
บำบัดเลือดลันแกล้ว เกลื่อนร้ายหายสูน ฯะ

๙

๏ มขามเปยิก ขิบคั้น ควร กรอง
เกลือ จัด เคม เคมลบอง แยบไว้
ถ้วยฝา ฃนาด รอง วิน เปยิ่ม ปาก นอ
กิน ประ สะ ลำไส้รย์ ล่ง ล้าง เลือด แสลง ๚ะ

๏ หญ้าไทรย์ไผ่บ้าทั้ง ผัก เป๋ด แดงเชย
สิ่ง สะ กำมือ เคล็ด พริก หล้วน
ดี ปลีกะ เทยิม เจ็ด เกลือ อีก ขิง นา
หยิบ หนึ่ง ย่างไฟ บ่อัน บ่น คั้น กับ สุรา ๚ะ

๏ ยากิน แรก คลอด แล้ว เลิศ เหลือ
ดับโทษโลหิต เผือ ฝ่าย ร้าย
ดีค่าง กับ สุรา เจือ จอก หนึ่ง นาพ่อ
กิน แต่ ที่เดียว ย้าย หยุด ห้าวัน กิน ๚ะ

๏ ยารกไม่ออกให้ หาไพล
กับ ลูก เทิ่ยน ย้อมไคย์ เต็ จ แล้ว
เท่ากัน รีบ ทำไป ปะ พอก ท้อง แฮ
รก จัก ล่อง คล่อง แคล้ว เคลื่อน พ้น อุทร ๚ะ

๑ ยามดลูกโรคสิ้น สารพรรณ์
ให้สับเอาเถาคัน คู่ไช้
กับเกลือสมุทอัน เอกส่วน หนานนา
เชี้ยวแช่ดวงตากไว้ ว่างต้องตักกิน ฯะ

๑ ปวดมดลูกร้อง ร่ำพรรณ์
รากพระญาสักบัน บอกไว้
สับใส่หม้อไว้พลัน เพลิงก่อ ต้มเอย
กินแต่ถ้วยชาเคี้ยวได้ เดชด้วยยาฉมัง ฯะ

๑ แก้ปวดหมดลูกล้ำ ลงคลาน
เขนียวอนึ่งกึ่งทนาน แปดร้อย
ไช้กะทิยกน้ำตาน เกลือเหน็บ หนอยนา
กินสบายหายลห้อย เหตุแก้กันฉมวย ฯะ

๑ สัตรีแรกคลอดแม้ มีแผล
น้ำสุราสาดแปร เปลี่ยนเหนื้อ
ทำไพลกับเกลือแหล ลงปะ ยึดเอย
แผลจักพลันหายเกื้อ กิจต้องตามประสง ฯะ

๏ โลหิต เหลือ แพทย์ แก่ กลวาย ชีพ ฤๅ
แสน สำยูก ยา หลาย เล่ห์ เท้อ
ถอน ผม แน่น เหนียว ตาย ดู ด่วน ยา แซ
ตำ ซ่า สุม เลียว เน้อ นาย ด้วย รอบ เผา ฯะ

๏ กุ๋ย ฉ่าย กับ เปด ตั้ม ตับ สุกร
ฉเอม อีก อ้อย แดง ทอน ทุบใช้
บัว สัตบุต เกษร สุระ พิ พิกุน ฮา
ริน จัด เปน ยา ไว้ ว่า ล้าง นม แสลง ฯะ

๏ ยา บำรุง เรื่อง น้ำ นม หมอ
เอา ราก มละ กอ เก็บ ต้ม
กับ ขา สุกร ภอ ภากย์ ส่วนสมนา
เกลือ เตาะ เยาะ น้ำสัม เสพย์ แล้ว นม เหลือ ฯะ

๏ ปลา มึก ปลา ช่อน เต้า ชู่ สี ขาว เอย
หอม กะเทยีม ผัก ชี่ พริก สอน
เห็ด หอม มละ กอ มี่ รศ ยิ่ง แกง แซ
น้ำ ท่า น้ำ เช้า ซ้อน ขัน แก้ กษรา ฯะ

๏ ราก คายาย ม่อม เช้า เยน สอง
ชะ เอม อีก ย่า นาง จอง จิตร คัน
หก สิ่ง พิเสศ ลอง หลาก เลิศ รศ แซ
ทัม เสหย์ หม้อ เคียว ลัน หลั่ง น้ำ นม ขาว ฯะ

๏ พร้าว อ่อน ผล หนึ่ง น้ำ ใน มี
ดิน ประ สิว เกลือ ดี เคาะ เช้า
สุม เพลิง แกลบ ราตรี เตรียม สุก
น้ำ เยื่อ กิน สิ้น เจ้า จักน้ำ นม ไหล ฯะ

๏ สม มุติ ยุกติ ไว้ วากย์กลอน
ภอ สมุด หนึ่ง รอน เรื่อง นี้
ยา แหละ กิจ การ สอน สุจ กล่าว ถม นา
เปน แต่ เหตุ หาก ชี้ เชิด ช้าง ทาง ประ สง ฯะ

๏ มนตร เสดาะ รกไห้ เรว ยาย ผัน เอย
โฮม ปลูก ปลัก หลัก หลาย เล่ห นี้
ยิก กำ จัด กำ วาย นรายน์ส วาห เฮย
เสก ครบ สาม คาบ กี้ กิจไช้ น้ำกิน ฯะ

๑ หัวใจ กอ ข้อ เสดาะ ลูกใน ครรภ เชย
เศกว่า มอ ลอ ข้อใช ไข่ ข้อ
มอ ลอ หมด คำไป อุนปฏิโลม แฮ
เศก เรต คายแล้ว ก้ย ส่ง น้ำ เสดาะ กิน ฯะ

๑ สะ หวิ บี่ ปะ ทั้ง สอุ
เปน ชื่อ หัวใจ สุ เลิศ แท้
นาม สมโพช ฌง ปุระ ปรับ เสก น้ำ แฮ
สาม คาพ เรท คาพ แก้ พิศม สิ้น แรง เพิลง ฯะ

๑ วิ ธิ เศก เข่า นี้ นำ ฌงน
คราว เมื่อ วุ่น วาย ปะ คน เดช แก้
ภอ สิ้น เสื่อม ทุกข ทน เหวศ โรค ร้าย นา
เปน เหตุ ช่วย จิตร แท้ ที่ ร้อน รัญ จวน ฯะ

อักษร ราฤกในเสาสิลาณ เมืองศุโขไทย

ขอม แลไทยโบราณ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระ บอเรศริยาลงกรณ ทรงแต่ง

เรื่องความ ในอักษรเขมนที่จาฤกลงไว้ในเสาสิลาสี่เหลี่ยม โต ๔ กำ สูงสองสอกคืบเสศนี้ เสาสิลานั้นประดิษฐาน อยู่ ณเมืองศุโขไทย ศรีสัสนาไลย เปนเมืองหลวงฝ่ายเหนือแต่เดิมพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงพระผนวช เสดจขึ้นไปประพาส ณหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้รับเสาสิลาทั้ง ๒ แท่ง ลงมายังกรุงเทพ ฯ แล้วโปรดให้ประชุมนักปราชราชบัณฑิตย์ แปลเปนภาษาไทยได้ความว่าดังนี้ เมื่อครั้นมหาศักราช ๑๒๖๙ ศก กุญ พระบาทสมเด็จพระกะมะระเตงอัศศรีธรรมราช เปนพระมหาอุปราช อยู่เมืองศรีสัชนาไล เปนพระราชโอรส ของพระบาทสมเด็จพระกะมะระเตงอี่ศฤๅไทยไชยเชฐเมืองศุโขไทย พระมหาอุปราชทราบว่าพระราชบิดาทรงพระประชวรหนักพระองค์จึ่งยกพยุหแสนยากรเปนกระบวรทับมา แต่ ณวันขึ้นห้าค่ำเดือนแปดถึงเมืองศุโขไทย วัน ๑ ๘ ค่ำเสดจทระราชดำเนินทัพเข้าประตูเมืองทิศพายัพ ปราบศัตรูหมู่ปัจจามิตรประหารชีวิตรผู้คิดมิชอบเสร็จ เสดจขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาที่สวรรคต มุขมนตรีชี่พ่อพราหมณ์

ตั้ง พระ ราชพิธี ภิเศก แล้ว ถวาย พระ นาม ว่า พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า
กะมะระ เตง ธรรค ศรี สุริยพงษรามหา ธรรมิกะ ราชา ธิราช พระ องค
เสวย ราช สืบ พระ วงษ์ สนอง องค์ พระ บรมราชชนก ต่อ มา แต่ มหา
ศักราช ๑๒๗๖ ศก มะ เมีย มี พระ กรมสราช หฤไทย ดัง น้ำใน มหา
สมุด แล สาคร พระ องค์ ทรง พระ กรุณา แก่ราษฎร ยิ่ง กว่า พระ ราช บุตร
มนตรี แล ประ ชา ราช ฎร จะ เอา วิญาณะกะ ทรัพย์ และ อะ วิญาณะ กะทรัพย์
มาถวาย พระองค์ ๆ บมิได้ รับ กลับ แนะ นำ ชี้ แจ้ง แสดง ธรรมให้
เอาไป ทำ การ กุสน เกื้อ หนุนใน พระ สาศนา ฝ่าย ชาว เมือง ก็ มี ศรัทธา
เลื่อมใส ก็ภากันม นั่งฟั่ง คำ สั่ง สอน ส่วน ของ พระองค์ แล ปราถนาจะ
เล่าเรียน วิปั่ศนา พระ องค์ท่าน ก็ ตั้ง พระไทย สั่ง สอน สรรพ สัตร
ทั่ว ทุก คน ท่าน มิได้ ปราถนา ยืน ดี ซึ่งอา มิศ คิด แต่ ระ แนะ นำ
สัตร ที่ ต้อง ทุกให้ ได้ ความ ศุขใน ปร โลกย์ ถึง กาลใน ปั่จ จุ บัน นั้น
ถ้าราษฎรใน ขอบ ขันฑเสมา บาง พวก ที่ มี ความผิด ติด อยู่ใน เวร จำ จอง
ต้องโทษ ราชทัณฑ์นั้น ก็ ทรง พระ กรุณา บริจาก พระ ราช ทาน ทรัพย์
ช่วย ท่ายโทษ แผ่นดินให้ พ้น ทุก แล้ว ก็โปรดให้ไป ทำ มา หา กิน ตาม
ภูมิ์ราช สม บั ติ รักษาไพร่ ฟ้า ประ ชาราชฎร ด้วย พระ มหา กรุณา
ปรานี ดั่งนี้ กิตติศัพท์กิตติคุณ ก็เปน ที่ เล่า ฦๅ พระ เกียรสดิยศ
ปรากฎขจร รบื้อไปใน นา นา ประเทศ น้อยใหญ่ ทั่ว ทิศานุทิศ ชน ทั้งปวง
ใน ดาว แดน ทุก ทิศ ก็ มี จิตร์ชื่น ชม นิยม พระบารมี ชัก ชวน กัน มา พึ่ง
พระบารมีโพธิสมภาร บันดาร ฝน ตก ต้อง ตาม ฤดู จน ธัญญา หาร

แล พืช พรรณ ผลไม้ บริบูรณ์ ทั่ว น่า ประชาราษฎร เปน ศุข สโมสร ประ
ชุมใน เมือง นั้น ฝูง ราษฎร มิได้ เปน ทาษ ทาษา หา มิได้ เปนไทย
พลเรือน ทั้ง สิ้น เปน ศุโข ทั้ง เมือง เหตุ นั้น นาม เมือง จึ่ง ปรากฏ ว่า เมือง
ศุโขไทย (คือไทย เปน ศุก) กับ หมู่ ประปักษ ประจามิตร ก็ไม่คิด
ประทุษฐร้าย เกรง พระเดชานุภาพ ด้วย พระเกียรติยศ เปน ที่ สรรเสิญ ทั่ว
ประเทษ ครั้ง นั้น มี พระโองการ สั่งให้ มุขอำมาตย์ สร้าง พระราชคฤหเหม
ปราสาท นพสูรย์ (คือ เก้า ยอด) แล พระราช มณเฑียร สฐาน
พระพิมานจัตุร มุข แล้ว ไป ด้วย สิลา แล อิฐ ปูน ให้ เปน ที่ แก่น สาร ถาวรณ์
ประกอบ ขจิตร์ ด้วย สรรพ รัตนา เนกโสภาคย์ พิ จิตร เสร็จ สม พระราช
ประสงค์ พระองค์ นำยาตร์ เต็มไป ด้วย มธุปายาศ ประเคน พระสงฆ์เถรานุเถร
ใน พระมหา ประสาท พระสงฆ์ ทำ ภัตร กิร เสรจ์ แล้ว ทรง อภิเศกสมณ
พราหม ณาจารย์ ตปคีติยสงฆ์ ทั้งหลาย เฉลี่ยงให้ มา เล่าเรียน พระไตรย
ปิฎกธรรม แล ศึกษา ซึ่ง ศิล ปสาตร์ วิชาการ ต่าง ๆ ใน บริเวร มหา ปราสาท
นั้น แล พระองค์ ทรง ทราบ วิธี อัฐรมีบุรณ มี อามาวะ สิเพ็ญ กับ แล
เดือน อา สาร สำหรับ เช้า พรรษา แล อธิกมาศ อะธิกะวาร ซึ่ง จะ มี จร
มา แล มิ เปน ปรกติ ก็ ดี พระองค์ ทรง พระอะนุสร คำ นึง ถึง ฤดู กาล ไม่ถูก
ต้อง ตาม ลัทธิพระพุทธ สาศนา จึ่ง ทรง ทำ ตำราท วาทศมาศ เปน เดิม
ไม่ มี นักปราช ประเทศ ใด จะ เสมอ พระองค์ได้ ครั้ง หนึ่ง มี รับ สั่งใช้ ให้
ราช บุรุศไป อา ราช นา พระเจดีย์
แล พระมหาเจดีย์ มาประดิษฐาน ใน เมือง แล้วโปรดให้ สร้าง พระมหาธาตุส

สถูป ปราง ใหญ่ องษ์ หนึ่ง แล้ว สร้าง พระอาราม ใน ที่ พระมหาธาตุ นั้น พร้อม ด้วย อุโบสถ วิหาร การ เบรียญ ศาลาศ พระสงฆ์ บริบูรณ์ แล้ว หล่อ พระพุทร บัฏิมากร ด้วย ทอง สำริด บริสุทธิ์ เท่า พระองค์ ท่าน ไว้ เปน พระ ประธาน ใน พระอุโบสถ จึ่ง พระราช ทาน นาม อาราม ว่า (สัง คาวาศมวิหาร) (ทุก วัน นี้ ชาว เหนือ เรียก ชื่อ ว่า วัด สังกวาด) อะ ธิบาย พระ องค์ มี พระ ราช ประ สงค์ พระโพธิญาณใน อะนาคตกาล แล ปราถนา เปน พระ พุทร เจ้า เพื่อ จะ นำ สรรพสัตร ให้ พ้น จาก สัง สารวัฏไป สู่ พระนฤพาน ในอะ นา คตกาล แล้ว ทรง หล่อ รูป พระ ศรีอาริย์ พระ องค์ หนึ่ง ประ ดิษ ฐาน ไว้ ใน พระ วิหาร คด ทิศใต้ ใน อาราม ครั้ง หนึ่ง ตรัส สัง นาย ลี่ลิน ช่าง หล่อให้ หล่อ รูป พระ นเรศวร พระ มะเหศวร พระ วิศ ณุกรรม รูป พระ เมศวร ดาบศ พระ ศรีอาริย์ดาบศ ทั้ง ห้า รูป นี้ ประ ดิษ ฐาน ไว้ ใน หอ เทวาไลย มหา เกษตร พิ มาร ไว้ เปน ที่ นิ ภัทร บุชา ณะ ตำบล ป่ามะ ม่วง พระองค์ ทรง เล่าเรียน พระ พุทร วะระนะ ไตรย ปิ๎ฎก ธรรม ชำ นิ ชำ นาญ โดย พระ สูตร พระ วิ นัย พระ อะภิ ธรรม โดย โลกา จาริย์ ทรง ทธร มาน พระ องค์ สัง สอน ยะติพราหมณ์ปศิว์ ทรง พระ ราช บัญัตติ คัมภีร์ สาตราคม เปน ประ ถม ธรรม เนียม ทั้ง แปลไชยาติสาตร์ คติ ตำราทิน ปาฏิบทมาศ ศวไรย ศราธ จันทร คราธ ยัง หา เสรจ พระ องค์ ทรง พระ ปรี่ชา โอฬาริก วีรคุณานุ คุณ ไม่ มีผู้ใดใน สยาม ประ เทศ จะ เสมอ พระองค์ พระองค์ อาจ เลือก สรร พิจารณาให้ ทราบ ถนัด แน่ใน อะ ธิกะมาศทินะปาระ นัก สัตร สัง เกตุ ฤๅโดย ธรรม ประสิทธิ สมเด็จ

ปรมบพิตรอาจ กอน จะ ยก เปน บี้ เดือน ตาม สิลปักขณะนา อะ นุสิกธิ
ศักดิ พระ คัมภีร์ ทุกมาตรา มิได้เคลื่อน คลาศเลย เสด็จ เสวย ราช
สมบัติใน กรุงศรี สัชนาไลยศุโขไทย ราชธานีได้ ๒๒ ปี ลุมหาศัก
ราช ๑๒๘๓ ศกฉลู สมเดจ์พระ บรมบพิตร ตรัสใช้บัณ ฑิตย์ไป
อาราธนา พระ มหาสามีสังฆราช ยัน กอบ ด้วย สิลาจริยานุ วัต
ทรง พระไตรย์ปี ฎก จบ มีสิลปราสาทร รอบ รู้ กระ บิล
ตำหรับ ฉบับโบราณาจาริย์ ครบ ทุก ประการ วัน ประเสิฐ ซึ่ง ทิศย์ อยู่
นคร จันทร เขตร ใน ประเทศ เกาะ ลังกา ทวีป สิง หฬภาษา มา สู่ กรุง
ศรี สัชนาไลย พระ องค์ จึ่ง มี รับ สั่งใช้ สิลิน นาย ช่าง ให้ ปลูก กุฎี วิหาร
ณะระว่าง ป่า มะม่วง อัน มีใน ทิศ ประจิมเมือง ศุโขไทย์ นาย ช่างได้ทำ
ที่ราบ คาบ ปราบ ภูมิภาศ เสมอ แล้ว เท ทราย เกลี่ย ตามที่ ตาม ทาง ราว
กับ พระวิศนุกรรม นาม ฤ มิตร ก็ ป่าน กัน เมื่อได้ สมเดจ พระสังคราชผู้
เปน มหา เถร กับ พระภิกษุสงฆ์ หลาย องค์ มา แต่ ลังกา ทวีป นั้น พระองค์
ก็ รับ สั่งใช้ อำมาตย์ มุขมนตรี ผู้ใหญ่ผู้ น้อย แล ราชกระกูล ทั้งหลาย แต่
ล้วน เปน ชาย นำ เอา ดอกไม้ทูปเทียน หมาก เช้า ดอก ธง ต่าง ๆ ไป รับทำ
สการ บูชา ตลอด ชล มารค สถ สมารค ตั้ง แต่เมือง ท่าเรือ ทเล มา ทาง
บก แต่เมือง เชียงทอง เมือง จันทร์ เมือง พราน เมืองวาน ตลอด ถึง
เมือง ศุโขไทย ครั้ง นั้น พระองค์รับ สั่งให้ อำมาตย์ นัด การ. กวาด พระ
ราช มรรคา สถ สมารค ตั้งแต่ พระทวาร ทิศ บูรพ์ไป จน พระทวารทิศ ประ
จิม ต่อ บ้าน มม่วงซึ่ง ปลูก กุฎีสฐาน มโหฬาร เกษมไว้ รับ พระสังฆ์ ราช

นั้น ครั้งนั้น พระองค์ทรง บริจาก พระราช ทรัพ จะ นับ มิได้ ประคับ ประดา ราช มรรคา เปน ที่ เกษม สำราญไพ บูลย์ เสร็จแล้ว จึ่ง อาราธนา พระมหา สามี สังฆ์ราช จำพรรษา สิ้นไตร มาศ ครั้น ออก พรรษาแล้ว พระองค์ทรง ตั้ง มหะ กรรม การ ฉลองพระ พุทธะ รูป สำริด ที่ หล่อ เท่ากับ องค์นั้น ทรง ประ ดิศฐานไว้ กลาง เมือง ศุโขไทยโดย บูรพ ทิศ ด้าน พระมหา ธาตุนั้น พระ องค์ ทรง ฟัง พระ ธรรมเทศนาทุกวัน ตั้ง แต่ขึ้น ค่ำ หนึ่ง ถึงสิบ ห้าค่ำ คิด พระราช ทรัพย ที่ บริ จาก ถวาย บูชา ธรรม วัน หนึ่ง ทอง คำ ชั่ง สิบ ตำลึง เงิน ชั่ง สิบ ตำลึง อุฬาร ภัทร เครื่อง ราชู ประโภค ต่าง ๆ อย่าง ละ สิบ สลาวิจร เกต หมาก ประ จำ กัณฑ์ สี่ บาท เงิน และ เครื่อง กระ ยา หาร ไทย ทาน ทั้งหลาย นานา เนก ประ การ เมื่อ ออก พรรษาสุอัฐะมี พุฒะอาร บุรณะพศุรฤกษณ ค่ำ วัน นั้น พระองค์สมา ทาน ศิล เปน ดาบศ บอช เฉภาะเนตร พระสรุณปฏิ มากร อัน ประ ดิษ ฐาน บล พระ มลเทียร ซึ่ง เสด็จ ทำ สการ บูชา เปน เนืองนิจย์ แล้ว จึ่ง อาราธนา พระมหา สามี สัง ฆะราช แล ภิกษุสงฆ์ เถรานุ เถระ ทั้ง ปวง ขึ้น บน เหมปราสาทราชมณ เทียร พระ องค์ ละราช สมบัติ ออก บรรพ ชา เปน สาม เณร เมื่อ จะ ขอ ศิลนั้น พระ องเสด็จ ยืน ขึ้น ยก พระ หัตถ อัญชุลีนมัศ การ พระ พุทธสะรุณปฏิมาการ แล พระไตรย์ปิฎก กับ พระ เถรานุ เถระ แล้ว ทรง ตั้ง สัจจ อธิษ ฐาน ว่าเดชะ กุสน แต่ หน หลัง และ ผล บุญ ที่ อาตม บรรพ ชาอุป สม บท ต่อ พระ บอธ พุทธสาศนา คราว นี้ อาตมไม่ปราถนา สมบัติอินทร์ พรหม แล จักร พรรค์ สมบัติ หา หมิได้

ปรารถนา เปน องค์ พระ พุทธ เจ้า นำ สัตว ข้าม ไตรย ภพ นี้ เทอญ อธิษ ฐาน ดัง นี้ แล้ว จึ่ง รับ สรณะ คม ต่อ พระ เบื้อง ฉาย์ ขะณะ นั้น แผ่น ดิน ไหว ทั่ว ทุก ทิศ เมือง ศุโขไทย์ ครั้น ทรง ผนวช แล้ว เสด็จ ลง จาก พระ มหาสุวรรณ์ เหมปราสาท ทรง ไม่ ท้าว รวก จรดล ด้วย พระ บาท พระ ราช ดำ เนิน ไป ป่า มะม่วง ขะณะ ประ ดิษฐาน ผ้า พระ บาท ลง ยัง พื้น ธรนิ ปถะ พี ก็ หวั่นไหว ใหญ่ยิ่ง ทั่ว ทุก ทิศ ทิน สาร เข้า พรรษา จันทร นั้น จึ่ง เสด็จ ออก เสวย พระโอรส ขะณะ นั้นไม่ควร เลย สรรพไม่ สะเบยเสพย์ นานา อากาศ ดาส สุริย เมฆา จันทร ปรา ดับตา ราภุกษ์ ทั้งปวง ยิ่ง กว่า ทุก วัน ด้วย ฉนั้น จึ่ง เสด็จ บรรพ ชา เปน ภิก ษุณะระ หว่าง พักธ สี มา นั้น ขะณะ นั้น นาค ราช หนึ่ง อยู่ โดย บูรพ ทิศ เมือง ศุโขไทย นั้น ยก พัง ทาน ขึ้น สูง พัน คน แปร ดาไป เฉภาะ ป่ามะม่วง นั้น เหน ลอย ผุด พลุ่ง กลาง อากาศ ลง ต่อ แผ่น ดิน อนึ่ง เวลานั้นได้ ยิน เสียง รฆัง ดนตรี ดุริ ยาง ไพเราะ ใกล้ โสตร ของ ชน เปน อัน มาก ระคะณะนา นับ มิได้ แต่ บันดามหา ชม ที่ มาสโมสร สันนิบาตรใน สถาน ที่ นั้น ย่อม เหน การ อัศ จรรย์ ปรา จักษ ทุก คน เหตุ ด้วย เสด็จ ออก ทรง บำ เพ็ญ พระ บารมี เมื่อ ทำ อัศฎาง คิกะศิล เมื่อ ฤดู คิม หันต์ ไม่ มี ฝน ด้วย อำ นาท สิล แล ความ อธิษ ฐาน พระ บาร มี ด้วย ปะถวี ก็ ประ วัติ กัมปะ นาท หวาด หวั่นไหว เทพย์ ธารา วิรุฬหก ก็ ตก ลง มา ใน ฤดู แล้ง แสดง อัศ จรรย์ สร เสริญ ซึ่ง สร้าง พระบารมี นัก ปราช ราช บัณ ฑิตย์ จึ่ง รจ หมาย โดย วิจิตร จาฤก ลงไว้ ให้ ถ้วนถี่ ใน เสา สิลา นี้ เพื่อ จะให้

เปน พระเกยิรติยศปรากฎ ต่อไป ณภาย พากน่า ลำดับ นั้น บันดามนตริ
ยำ มาตย์ โหรา ราช บัน ฑิตย์ อิทยา จาริย์ เสร ฐี มะหาสาร ราช ประ
ยูรวงษานุวงษ จำนงค์ จิตร พร้อมกันประ ชุม เชอญ พระองค์ให้ลา
ผนวช สมเด็จ พระ บรมบพิตรตรัส ให้ประชุม นุม พระ สงฆ์
เถรานุเถระ ทั้งปวง ปฤกษา พร้อม กับ พระราช ประยูร วงษานุวงษแล เสว
กามาตย์ใน สันฐาการ สฐาน ชื่อ สันธะคิสาลาเหน พร้อม ยอม แล้ว พระ
องค์ทรง พระการุณาแก่ สรรพ สัตว บรรพชิต เพื่อ จะให้รู้ ธรรม เนียม
ลาผนวช แล้ว พระองค์ก็ ออก พระโอษฐ เปน พระคาถา เปล่ง พระวาจา ลา
ผนวช ผลัด ผ้า กาษาวพัตร ทั้งปวง แล้ว พระองค์ก็ ทรง เครื่อง ราชกุกก
ภัณฑ์ อะนันตะราโช ประโภค สำหรับ กระษัตร เสวกา มาตย์ ราช กระวิมน
ตรี ทั้งหลาย ตั้ง การ อภิเศก อีก ครั้ง หนึ่ง แล้ว ถวาย พระนามใหม่ว่า พระ
บาท สมเดจ พระเจ้า กะระมะเดง วัด ศรี มหา ธรร มิกะราชาธิราช เจ้าแผ่น
ดิน กรุง ศรี สัชนาไลย สุโขไทย ครั้ง นั้น สาธุชน ทั้งหลาย บันดาที่มี จิตร์
เลื่อมใสสัทธา ต่อ ทาง ธรรม ก็ มา วิง วอนให้ พระองค์ท่าน ช่วย แนะ
นำ สั่ง สอนไป ทาง ธรรมที่ จะ เปน คุน เปน ประโยชย์ ใน อะนาคต กาล
ภาย หลัง พระมหาสามีสังฆ์ราช ถวาย พระนาม เพิ่มเข้าอีกว่า พระบาท
สมเดจพระเจ้า กะระมะเดง วัดศรีตรีภ พธรนี่ชิต สุริยโชติ มหา ธรรมิกะ
ราชาธิราช เจ้า สุโขไทย ครั้ง นั้น พระองค์ ทรง รภ ถึง พระเชฐา เมือง สัช
นาไลย จะเสดจ นำ พยุหะ พลไป ครั้ง นั้น ราษฎรใน เมือง สุโขไทย สยม
แสยง เสียใจ ด้วย พระองค์ จาก พระนคร เมื่อ ราษฎร เปน สง นั้น ท่าน จึ่ง

อัญ เชิญ พระพุท รูป ทอง คำ มา แต่ เมือง จันทร เขตร มา ประดิษฐาน ไว้ ใน เมือง สุโขไทย สนอง พระองค์ พระชนก ถวาย พระนาม พระพุท รูป ทอง คำ นั้น ว่า พระบาท สมเดจ พระเจ้า กะมะเดง วัดเลไทย์ ผู้เปน พระบรม ราชชนกอภิเศก ให้ เปน อธิปดี อยู่ ณะ เมือง สุโขไทย มอบ เวร ราช สมบัติ แล ราชการ ทั้งปวง ให้ อำนาต ทำนุบำรุง ราษฎร แล้ว พระองค์ ท่าน เสดจ ดำเนิน พล ไป ปราบ ปราม เมือง หนึ่ง ชื่อ ศรี ธุธามลราช มหานคร ตั้ง อยู่ ทิศ พายัพ เมือง ศรี สัชนาไลย เสดจ ทอด พระเนตร ตาม ระยะ สถล มาค ไป เหน ว่า ทาง ลำบาก ยาก แก่ ราษฎร ไป มา ค้า ขาย จึ่ง ทรง พระการุณา โปรด ให้ รี้ พล ขุด คลอง ทำ ถนน หน ทาง หลวง ตั้ง แต่ เมือง สุโขไทย มา จน ตลอด ถึง เมือง ศรี สัชนาไลย แล เมือง น้อย เมือง ใหญ่ ทำ ทาง น้ำ ทาง บก แวะ เวียน ไป ตาม หว่าง ทาง ใหญ่ เปน การ บุญ สนอง คุน พระ ราชบิดา แล้ว ทรง พระกรุณา ตั้ง ขุน ด่าน หมื่น ด่าน คุม ไพร่ ภิทักรักษา อย่า ให้ คน ต่าง ด้าว ชาว ต่าง แดน หลบ หนี ข้าม เขตร แดน ไป ได้ แล้ว อย่า ให้ เปน ทาง เปลี่ยว มี โจร ผู้ร้าย มา ทำ อันตราย แก่ ราษฎร ที่ ไป มา ค้า ขาย เหตุ การ ต่าง ๆ ที่ เปน อัศจริรย์ ก็ ให้ จดหมาย จา ฤก ลง ไว้ ใน เสาสิลา เพื่อ ให้ คน ภายหลัง รู้ แจ้ง ประจักษ์ พระบาร มี และ พระเกยีรติยศ ของ พระบาท สมเดจ พระเจ้า กะระมะเดง อัก ศรี ตรีธรรนี ชิตโชญี มหา ธรรมิค ราชาธิราช เจ้า แผ่นดิน เมือง สุโขไทย หนึ่ง เรา ท่าน ทั้ง หลาย ไม่ เคย เหน การ ประจักษ อัศจรรย์ ดั่ง นั้น ครั้น มา ยล ภพ เหน แล้ว ต่อ หู ต่อ ตา คน ทั้ง บ้าน ทั้ง เมือง

หนึ่ง พระสังฆราช มะหาเถร เปน ผู้ทรง พระไตรยบิฎก มา แต่ลังกา ทวิป สถิตย์อยู่ พระลิโทลโทยทักษิณ บ้ามะม่วง ไว้คำ สรเสริญพระเกียรติ์ยศ ซึ่ง เสด็จ ทรง ผนวช บำเพญ พระบาระมี นั้นได้ อัศรรรย หลาย ประการ จึ่ง จดหมาย เหตุ ราฎา ลงไว้ ในเสาสิลา ใน ระหว่างพัทร สีมา ณะ บ้ามม่วง โดย ประจิม ทิศ เมือง สุโขไทย นี้ ฯะ

๏ เรื่องความใน หนังสือเขมร ซึ่ง จาฤก อยู่ ที่ เสาสิลา นั้น สิ้น เนื้อ ความ แต่ เพียง นี้ ฯะ

๏ เสาสิลา อีก เสา ๑ อยู่ใกล้เคียง แท่น แผ่น สิลา ที่ ว่ามาข้าง ต้น นั้น แล้ว แต่ เสาสิลา ต้น นี้ มี่ เปน อักษรไทย โบราณ ชาว เหนือ รูป อักษร ก็ไม่ เหมือน อักษร ไทย ทุก วัน นี้ รูป คล้าย หนังสือ ย่อ แต่ว่า ประสม สระ ข้าง หลัง ทุก สระ สระ เบื้อง บน ลาก ข้าง หา มิไม่ปลาด หนัก ถึง เช่น นั้นก็ยัง มีผู้อ่าน เอา ความได้ โดยมาก คน อ่าน ถูก ต้อง กัน เปน ที่เชื่อไว้ใจได้ จึ่งได้แปล ความใน เสาสิลา อ้าง ถึงแท่น สิลา ที่ว่า ไว้ ข้างต้น นั้น ความใน เสาสิลา รบุ แสดง ชี้ แจง แรก บัญญัติ ตั้ง ต้น เหตุ หนังสือ ขึ้นใน เมือง ศุโขไทย ครั้ง นั้น เมือง ศุโขไท ยังไม่ เปน เมือง กระษัตร ยังเปน เมือง ประเทศ ราช อยู่ เจ้าเมือง ศุโขไทย ชื่อ พ่อ ขุนรามกำแหง ๆ เปน ผู้ ฉลาด ได้ คิด เปลี่ยน รูป อักษรไทยโบราณ สะระ ด้วย คิด ทำเปน รูป อักษร ไทย ทุกวัน นี้ ขึ้นเปนเดิม จึ่งได้ จดหมาย เหตุ จาฤก ลงไวในเสาสิลาว่า ดั่ง นี้

๏ มหาศักราชได้ ๑๒๑๔ ศก ขี้ มโรง พ่อขุนรามกำแหง

เจ้าเมืองศุโขไทยได้ ปลูก ตัน ตาล นี้ได้ ๑๔ ปี จึ่งให้ช่าง ถาก กระดาน
ศิลา ตั้ง หว่างกลางไม้ตาล นี้ อัน เดือน ดับ เดือน เอก ๘ ค่ำ วัน เดือน
เต็ม ทั้ง ๘ อัน ฝูง ปู่ ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือ กระดาน ศิลา สวด
ธรรม แก่ อุบาศก ฝูง ทวย จำศิล หมีใช่ สวด ธรรม พ่อ ขุนราม กำ แหง
เจ้า เมือง ศรี สัชนาไลย ศุโขไทย ขึ้น นั่ง เหนือ กระดาน ศิลาให้ ฝูง ทวย
บุตร เจ้า บุตร ขุน บุตร หมื่น ฝูง ถือ บ้าน ถือ เมือง กะ กัน วัน เดือน ดับ
เดือน เต็ม ท่าน แต่ง ช้าง เผือก กระพัด ลยาง ย่อม พร้อม งาม ทั้ง ซ้าย
ขวา ชื่อ รู ปาศรี พ่อ ขุนราม กำแหง ขึ้น ขี่ไป ณะ ที่ อรญิก พ่อ ขุน
ราม กำแหง นี้ เปน บุตร พ่อ ขุนอินทราทิตย์ ท่าน เปน ขุน เมือง ศรี สัชนา
ไลย ศุโขไทย ทั้ง พม่า กาว ลาว แลไทยใหญ่ แล ไทย น้อย เมืองใต้ หล้า
ฟ้า คร ทั้ง นครไทย สงฆ์ ไทย เชา อ้ายช้าง ของ มา ขึ้น มาก มูล ลุ มหา
ศักราช ๑๒๐๙ ศก ปี กุญ พ่อ ขุน เมือง ให้ บุตร เอา พระ ธาตุ ออก ตั้ง
ให้ชน ชาว ต้าว ชาว แดน ทั้งหลาย เหน จะได้ ชื่น ชม ทำ สการ บุชา บำ
เรอ แก่ พระ ธาตุ ได้ เดือน หนึ่ง กับ หก วัน จึ่ง เอา ลง ฝังไว้ ใน กลาง เมือง
ศรี สัชนาไลย ก่อ สร้าง พระเจดีย เหนือ ทด เช้า แล้ว จึ่ง ตั้ง เวียง ผานคร
ศิลา ประ การ ล้อม พระ มหา ธาตุ เข้า สาม ด้าน แล้ว เมื่อ ก่อน ลาย หนัง
สือไทย นี้ ย่อม มี ขึ้น เมื่อ มหาศักราช ได้ ๑๒๐๕ ศก ปี มแม พ่อ ขุน
ราม กำแหง หาใส่ไว้ ใจ และ ใส่ ลาย หนังสือไทย นี้ จึ่ง มี ขุน ผู้ใส่ ใจ
พ่อ ขุน ราม กำ แหง นั้น หา หยาก เปน ท้าว เปน พระ ยา แก่ไทย ทั้ง หลาย ไม่
หาก เปน ครู อา จาริย สั่ง สอน ไทย ทั้ง หลาย ให้รู้ บุญ รู้ ธรรม แท้ แต่ คน

ขัน มีในเมืองไทย พ่อ ขุน ราม กำแหง ด้วย รู้ ด้วย หลัก ด้วย แกล้ว ด้วย หาญ ด้วย แขง ด้วย แรง หา คนใด จะ เสมอ หมิได้ พ่อ ขุน รามกำแหง ธาร ปราบ ปราม ฝูง ข้าศึก มีเมือง ออก กว้าง ขวาง ทั้งหลาย พ่อ ปราบ เมือง ด้าว ตวัน ออก ตลอด แดน ดาว สร หลอง สอง แดว อุบาราสรคา สรโขง สร แก้ว สร ห้า กระทั่ง ฝั่ง แม่น้ำ ช่อง ถึง เวียง จันท เวียง คำ ตลอดฝั่ง เวียง ผาเวียง หลวง เปน ถิ่น ที่นั้น แล้ว เบื้อง ตวัน ตก ปราบ ตลอด ขะณะ ที่ พระ บาง พระ บิง แพรก สุพรรณ์ สุ ราช บุรี แล เพชรบุรี ชุมภรไชยา ตลอด นคร ศรี ธรรม ราช สง ขลา บุรี ศรี สมุท ตาม ขอบฝั่ง เทล ตวัน ตก เปน ดาว แดนฝั่ง สมุท แล้ว เบื้อง ตวัน ออก ฝั่ง ทเล สุเมือง จันท บุรี ศรี มหาสมุท แล เมือง กำปอด เมืองนอด เมือง บาง คาพะกี่ ฝั่ง สมุท ทเล ห้า เมืองเปน ดาว เปน แดน แล้ว เบื้อง หัว นอน ทิศ เหนือ ตลอด เมือง แพร่ เมือง น่าน เมือง พลัว เมือง พัม เมือง ชวา เมือง ท่า เมือง เนิน เมือง เถิน กระ ทั่ง ถึง ฝั่ง แม่น้ำ ช่อง เปน แดน ดาว แล้ว พ่อ ขุน ราม กำแหง ปลูก เลี้ยง ฝูง ลูก บ้าน ลูก เมือง นั้น ช่วย ด้วย ธรรม ทุก คน ลูก บ้าน ลูก เมือง ประ ชา ดาว ประ ชา แดน ทำ ไร่ ทำ นา ค้า ขาย บริบูรณ กิน อิ่ม นอน หลับ อยู่ บ้าน เฝ้าเมือง พร้อม เพรียงกัน ทั้ง มวน ท้าย บ้าน หัว เมือง ปราสจาก ศัตรูหมู่ สงคราม ฯ

๑ เรื่องความ นี้ มีใน หนังสือไทยโบราณ ชาว เหนือ ที่ จาฤก ไว้ในเสา ศิลานี้ มี มหาศักราช แก่ กว่า มหา ศักราช เรื่องใน หนังสือ เขมร ที่ จาฤกไว้ใน เสาศิลา อักษรเขมร นั้น ฯ

๑ เรื่อง พ่อ ขุน ราม กำแหง เจ้า เมือง ศุโขไทย นั้น นาน ก่อน ๖๔ ปี เก่า
กว่า เรื่อง พระเจ้า กะมะระเดง อัคศรี พระ เจ้า แผ่น ดิน เมือง ศุโขไทย เก่า
กว่า ๖๔ ปี ข้อ ความ มี ใน เสา ศิลา ทั้ง สอง นั้น แสดง ด้วย เรื่อง ผู้ ครอง
เมือง ศุโขไทย ทั้ง สอง อายุ เสา ศิลา ตั้ง แต่ จาฤก หนังสือ ไทย โบราณ
ชาว เหนือ นั้น มา จน ถึง ปี มโรง สัมฤทธิศก เปน ปี ที่ พระ บาท สมเด็จ
พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว สวรรคต นั้น อีก อายุ เสา ศิลา นั้น ได้ ๕๘๕ ปี
อายุ เสา ศิลา ตั้ง แต่ จาฤก หนังสือ เขมร นั้น มา จน ถึง ปี มโรง
สัมฤทธิศก เปน ปี ที่ สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว สวรรคต นั้น คิก
อายุ เสา ศิลา นี้ ได้ ๕๒๑ ปี ๑ ต้น พุทธศักราช ตั้ง ใน ปี มเสง
๑ ต้น มหาศักรรช ตั้ง ใน ปี เถาะ ๑ ต้น จุลศักราช ตั้ง ใน ปี กุญ
พุทธศักราช ตั้ง ก่อน มหาศักราช ๑๒๑ ปี มหาศักราช ตั้ง ก่อน จุลศัก
ราช ๕๖๐ ปี ทุก วัน นี้ มหาศักราช ไม่ ได้ ใช้ ราช การ ยัง ใช้ อยู่ แต่
พวก โหร จุลศักราช ใช้ แพร่ หลาย ใน กิตย์ฆะ ราวาศ แล ราช การ ฆะ

๑ พุทธศักราช ใช้ แต่ ใน กิตย์ สมณะ ซึ่ง จะ แสดง พุทธวะจะนะ ฆะ
ราวาศ ก็ ใช้ บ้าง แต่ ที่ จะ พูด ถึง การ ใน บาฬี ต้อง ใช้ พุทธราช พุทธศัก
ราช มาก กว่า จุลศักราช ๑๑๘๑ ปี จะ ชี้ ตัว เลข ศักราช ทั้ง สาม อย่าง
ให้ เหน แต่ โดย สังเขป เมื่อ ปี พระบาทสมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว
เสด็จ สวรรคต นั้น พระ พุทธศักราช ล่วง ได้ ๒๔๑๑ ปี มหาศัก ราช
ล่วง ได้ ๑๗๙๐ ปี จุล ศัก ราช ล่วง ได้ ๑๒๓๐ ปี ศัก ราช

ทั้ง สาม อย่างใช้ ทั่วใน นรชน ที่เมือง สัมมาทิฏฐิ คุจไทย ลาว เขมร มอญ พม่า ฆ่า เกรี่ยง พราหมณ์สิงหฬฮินดู ฦๅ ชาติ อื่น อีก หลาย อย่าง ต่าง ภาษา ที่ อยู่ใกล้ เคียงใน ประเทศ พุทธภาสิต นั้น ฯะ

๏ ศักราช สาม อย่างนี้ เที่ยง ธรรม์
อยาก ที่ ชน สามัญ จักแจ้ง
ไทย ถือ ว่า สำ คัญ กลเลข
แยบ ยนต์ คน เก่า แกล้ง กล่าว อ้าง เปน เฉลิม ฯะ

๏ ยาเชื่อเชี่ยวหัวบัว ฯ

๓ ๏ ให้เอาใบเสนียด ใบลำโพงกาสะลัก ใบผักโหมหัด ใบเพกา ศีศะกล้วยตีบ ศีศะเอื้องช้าง ศีศะบัวขม รากหัวลิง รากบัวหลวง เสมอภาคบดทำแท่งทั้ง ๕ ฉะโลม / กิน แก้ไข้แก้พิศม์แทรกตินประสิว หายดีนักแล ฯะ

๏ ยาชื่อเชี่ยวมหากาฬ ฯ

๔ ๏ ให้เอา หัวมหากาฬ โกฏทั้ง ๕ จันทั้ง ๒ คุคะว่านกีบแรก ว่านร่อนทอง หวายตะค้า หวายตะมอย พิศนาดระย่อม โค้วเครือ สน เปราะหอม ใบย่านาง ใบผักเค็ดใบผักไห่ ใบพิมเสน ใบถั่วแระ ใบชะบา ใบถั่วแปบ ใบประเพ็ช ใบผักเข้า ใบขี้กา ใบสะเดา ใบสมี ใบมะยมใบระงับ ใบมะเฟือง ใบมะผู้ ใบมะเมีย ใบเงิน ใบทองเถาหัวด้วน ชะมิ้นอ้อย เสมอภากบดทำแท่ง กินแก้สรรพไข้พิศม์หายดีนักแล ฯะ

๏ ยาชื่อเชี่ยวพรหมกาฬ ฯ

๕ ๏ ให้เอาใบพิมเสน ใบพรหมม ว่านร่อนทอง ลูกถั่วภู ผิวไม้รวก เอาเสมอภากบดทำแท่ง ลายน้ำดอกไม้กินแก้พิศม์กาฬผ่ายใน หายดีนักแล ฯะ

๏ ยาชื่อเขียวใหญ่ ฯ

๖ ๏ ให้เอา ใบชี้กาทั้งสอง ใบขอบชะนางทั้งสอง ใบครอบทั้งสอง ใบผักเปดทั้งสอง ใบชุมเห็กทั้งสอง ใบผักไห่ทั้งสอง ใบเข็มทั้งสอง ใบทำลึงทั้งสอง ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบมะเดื่อ ใบมะกรูด ใบมะนาว ใบมะอึก ใบมะตูม ใบมะขาม ใบพรมมิ ใบหญ้านาง ใบผักเข้า ใบชี้เหล็ก ใบสะเดา ใบผักบุ้งร้วม ใบถั่วแระ ใบทองหลางใบมน ใบพิมเสน ใบส้นพร้าหอม ใบผักกะชับ ใบขี้บ ใบระงับ ใบส้มซ่า ใบกะทืบยอด ใบหญ้าใต้ใบ ใบผักโหมหิน ใบผักโหมหัด ใบผักคราด ใบกะเมง ใบชิงช้าลี่ ใบชี้หนอน ใบสะหุ่งแดง ใบแคแดง ใบเส้นยึด ใบน้ำเต้า ใบสวาด ใบผักหนอก ใบผักอีไร ใบพุทรา ใบมหากาฬ ใบทองพันชั่ง ใบโคนกินสอ ใบส้มป่อย ใบกะพังโหม ใบตานหม่อน ใบผักกะโฉม ใบผักหวาน ใบบัวหลวง ใบบวบหอม ใบการ่อน ใบคันทรง ใบขนุน ใบคนทา ใบแทงทวย ใบผักเค็ด ใบผักแว่น ใบทรงบาดาน ใบวัลเปรียง ใบเงิน ใบทอง ใบจิงจ้อ ใบลำโพงกาสะลัก ใบบอระเพ็ช หางจอระเข้ เถาหัวก้วน ชะมื้นอ้อย เสมอภาคบดทำแท่งกิน แก้สรรพพิศม์ ตานทราง ไข้เหนือสันนิบาทหายดีนักแล ฯะ

คำจับ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) แต่ง

(ลิ้นลากระทุ่ม)

๑ บันดา ข้าบาทมูลมวน ซึ่งประชุมชวน พร้อมกันยันเชิญ
สาทร คำนับนอบน้อมขอพร แด่สิ่งบวร ซึ่งเปนประธารโลกฯ
เชิญช่วยบำรุงรักษา จอมภพอยุทธยา อยู่เกล้าแห่งเราทั้งหลาย
ให้ผ่องพ้นไภยันตะราย เกษมศุขสบาย สำราญในราไชยสวรรค์
นฤโรคนฤทุกข์ทุกพรรณ์ แจ่มเพียงดวงจันทร์ ในศุขปักษวันวาร
ดำรงค์พระชนม์ยืนนาน ยิ่งร้อยพรรษการ อย่าเกิดวิบัติเบียฬบอน
สิ่งใดหฤไทยอาทร ซึ่งทรงอะนุสร จงเสร็จประสงค์สมบูรณ์
สมบัติพิพันเพียบพูล ล้นไหลไพบูลย์ เสมอสมุทมูนชล ใคร
คิดสำแดงแรงรณ รวบจิตรประจน เปนศึกเปนเสี้ยนสัตรู
อำนาจพรช่วยค้ำชู ตัดจิตรริปู ให้กลับสยองยำเยง แขง
ขึ้นบคิดกลัวเกรง แพ้พ่ายไปเอง อย่าต้องบำราบปราบปราม
เดชะสิ่งประเสริฐโลกย์สาม จงอำนวยความ ศิริพิพัฒมงคล
แด่เจ้าจอมภพจุมพล เสร็จสมกระมล ทุกสิ่งประสิทธิ์สรวมพร
๑ ศรีสิทธิวิวิทบวร ไชยไชยกำจร พระฤทธิเดชกำจาย ฯะ

๏ (นางนาค) ศรีสวัสดิ์พิพัฒเพิ่ม พูลพระพรเฉลิม พระจอม
เกล้าเจ้าสยาม ขอจงบำราศโรคเสื่อมทราม สรรพสิ่งข้อความ อย่าได้
แผ้วพานผจญ ขอพระองค์ดำรงค์พระชนม์ เยิ่นยืนสกล ได้ร้อยรอบ
อาทิตย์ ขอจงสำเร็จราชกิจ ราชการประสิทธิ์ ทุกสิ่งสำราญ
หฤทัย พระเดชแห่งพระภูวะไนย ปกเกล้าแผ่ไป ทั่วทั้ง
อะณาประชาชน เมตากรุณาแผ่ผล อธิราชยอย่น
สท้านสเทือน ธรณี ฯะ

ร้อง

๏ ทูตประเทศมาทำไมตรี ชื่นชมยินดี ทูตานุทูตทูลสาสน์
แต่งเครื่องราชบรรณาการ ถวายพระผู้ผ่าน พิภพศรีอยุทธยา
กำปั่นค้าขายแน่นหนา เรือไฟไปมา อุดมสมบัติบริบูรณ
ยอกรกัมเกล้าเพิ่มพูล ถวายนเรนสูรย์ ให้เจริญยิ่งยง
ขอเทพย์อำนวยพรประสงค์ ดังพระจำนงค์ จงช่วยพิทักษรักษา ฯะ

" อาทุรัสมึ๊ยิเมาาเย จิตํคินเหส์สตาตุร
เอวิสิกฺขามิพุทฺธิสฺส สาสนาศุคติกรํ "

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๔ จำนวน เดือน สาม

ปี ๑๒๔๖

ลงพิมพ์ โดย คำสั่ง ของ ท่าน

กรรมสัมปาทิก หอ พระสมุด วชิรญาณ

กรุงเทพฯ

โรงพิมพ์ พระเทพผลู บาง ลำภู ล่าง

ราคา ห้า สลึง

สารบาน เรื่อง

		น่า
	สารบาน เรื่อง	1
	บอก แก้ อักษร ที่ผิด	2
๑	โอวาทานุศาสห ว่าด้วย ความอุทาหรณ ให้มี ความ ศฤก ที่ จะ เรียน ไวยรกรณ แห่ง ภาษา ผู้ช่วย สารานียกรณ เปน ผู้แต่ง	๒๕๗
๒	ว่า ด้วย ซึ่ง ควรเรียกว่าโยถ แลไม่ ควร เรียก แล ว่า ด้วย ชื่อ ถนน แล คลอง พระ ราชนิพนธ ใน พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว	๒๗๘
๓	แปล คาถา ถวาย ไชย มงคล ใน พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว พระยา ศรีสุนทร โวหาร น. ช. ภ. ม. เปน ผู้แปล	๒๘๓
๔	พระบรม ราช นามาภิไธย ใน พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว สยามินทร ทั้ง ห้า พระองค์	๒๙๕
๕	ชื่อ ช้าง ประจำ ทิศ พระยา ศรี สุนทรโวหาร เปน ผู้แต่ง	๒๙๙
๖	ลิลิต กระบวน หยุหยาตรา เจ้าพระยา พระคลัง (หน) เปน ผู้แต่ง ที่ บอก ว่า กรม สมเด็จ พระปรมานุชิตชิโนรส ทรง แต่ง นั้น ผิด ไป ท่าน ทรง อยู่ ในเล่ม ๑ ต่าง หาก	๓๐๒
๗	สรรเสริญ พระบามี คำ ฉันทโคลง	๓๓๓
๘	อักษร นิติ พระอมราภิรักษิต (เกิด) เปน ผู้แต่ง	๓๓๘
๙	โคลง สรรเสริญ พระบารมี	๓๕๐

ปะกนแก้อักษรที่ผิด

น่า	๒๕๗	บรรทัด	๗	คำว่า	สารานิยาณ์	ให้ว่า	สานิยกร
น่า	”	”	๑๕	”	เล่หานั้น	”	เหล่านั้น
น่า	๒๕๘	”	๙	”	สารานิยกรณ์	”	สารานิยกร
น่า	”	”	๗	”	ศัพท์	”	ศัพ์ท
น่า	”	”	๑๐	”	เล่นี้	”	เหล่าน์
น่า	๒๖๑	”	๑๔	”	ช่อย	”	ช่วย
น่า	”	”	๑๙	”	สำผัก	”	สำผัศ
น่า	”	”	๑๙	”	ห้วง จิทร	”	ดวง จิทร
น่า	”	”	๒๑	”	นาท	”	นาค
น่า	๒๖๒	”	๗	”	ไชย ชณ	”	ไชยชะนะ
น่า	๒๖๓	”	๑๓	”	ยักถเพท	”	อัคถ ภท
น่า	๒๗๓	”	๔	”	ชาติมนุษย	”	ชาติมนุษย์
น่า	๒๗๗	”	๔	”	เกิ่วย	”	เกี่ยว
นา	”	”	๑๖	”	มีเทศ	”	นิเทศ
น่า	๒๗๘	”	๑๔	”	ช้าวเมือง ไทย	”	ชาว เมืองไทย
น่า	๒๘๒	”	๑๑	”	คลอง สกุ่ง	”	คลอง ผคุง
น่า	๒๘๔	”	๖	”	คืย	”	คือ
น่า	๒๘๕	”	๖	”	เธพยพงษ	”	เทพยพงษ์
น่า	”	”	๑๒	”	รางกูร	”	วรางกูร
น่า	”	”	๒๑	”	ปฏิกาน	”	ปฏิภาณ
น่า	”	”	๑๗	”	ไภย โร?	”	ไพโรจ
น่า	”	”	๑๘	”	สาธ คุณ	”	สาร คุณ
น่า	๒๘๖	”	๑๒	”	ร่มจำนง	”	ร่วมจำนง

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	๒๘๙	,,	๑๗	,,	สุกกิร	,,	สุฑกิร
น่า	๒๙๐	,,	๘	,,	ใส่	,,	ใส
น่า	,,	,,	๑๙	,,	ฆฐิทิ	,,	ทฤฒฏิฐิ
น่า	๒๙๑	,,	๒๔	,,	แผ่แบ่	,,	แผ่แบ
น่า	๒๙๒	,,	๑๔	,,	อื่น	,,	อื่น
น่า	๒๙๓	,,	๑๑	,,	พาถารมณ	,,	พระยามณ์
น่า	,,	,,	๑๑	,,	ม่ถง พัน	,,	ผ่อง พัน
น่า	๒๙๔	,,	๑	,,	พิมรณ	,,	หิมาณ
น่า	,,	,,	๑๖	,,	ค่ำราญ	,,	สำราญ
น่า	,,	,,	๑๙	,,	ว่วงยิ่ง	,,	ว่อายิ่ง
น่า	๒๙๔	,,	๑๙	,,	ฑอรัก	,,	อรัก
น่า	๒๙๘	,,	๒	,,	บรมรุมาลย์	,,	บรมสุรุมาลย์
น่า	๓๑๒	,,	๑๘	,,	แหลน หล้าย	,,	แหลม หลาย
น่า	๓๑๓	,,	๑	,,	ศุกะบั๋าย	,,	สุกาะบั๋กย
น่า	,,	,,	๑	,,	มเสญ หัก	,,	มัเสงหัก
น่า	,,	,,	๑	,,	สทิว	,,	ยทิว
น่า	,,	,,	๑๘	,,	ธรรเมศ มาทเมฑ	,,	ธรรเมศ มาทยเมฑ
น่า	,,	,,	๒๐	,,	ภาง สมการ	,,	สว้าง สมการ
น่า	๓๑๖	,,	๕	,,	ประคับ ค้าว	,,	ประคับ คาว
น่า	๓๑๗	,,	๑๒	,,	คลาศ คลาย	,,	คลาศ คล้าย
น่า	๓๑๘	,,	๑๘	,,	ปน เปา	,,	ปน เบ้า
น่า	๓๒๓	,,	๑๑	,,	สวรคพางค์	,,	สวรพารค์

โอวาทานุศาสน

เปน คำสอน นักเรียน ใน ประยูรวงศโรง เรียนไทย

ว่าด้วย

ความ อุทาหรณ์ ให้มี ความ ศฤา ที่ จะ เรียนไวยากรณ์แห่ง ภาษา

พระ ยาภาสกรวงศ วราชาเมตร์ ฤปรัตน สุปรีย์ ม.ส.ม., น.ช.,ท.จ.ว.

ผู้ช่วย สานิยกิร เปนผู้ แต่ง

——*✻*✻*——

เรื่อง อุทาหรณ์แห่ง ความ ศฤก ให้ศึกษาไวยยากรณ์แห่งภาษา ที่ว่า ต่อไปนี้

ข้าพเจ้า มี ความ ประสงค์ จะ ชี้ แจง แนะนำ นักเรียน ใน ประยูรวงศโรง เรียนไทย แล เด็ก ที่ มีผู้ เอา มาฝากให้ใช้สอย ซึ่งมีเชาวน์ไว เมื่อได้เรียน มูลบท บรรกิร จบแล้ว ก็คิด แนะนำ จะให้ครู สอน วิธี เรียน ภาษาให้ ง่าย เปนโครง ลำนำ ขึ้น อีก อย่าง ๑ ซึ่งครุณ กุมาร เหล่า นั้น เพื่อ จะมีโอกาศได้ศึกษาภาษาต่าง ประเทศ สืบไป คำแนะนำนี้ ก็ จะ ได้เปน เค้า มูล ทาง ที่ จะ ได้ เรียน ภาษา ต่าง

๑

ประเทศ เข้าใจ ง่ายขึ้น ตาม ที่ข้าพเจ้าคิด เหน ว่า จะ เปน เครื่อง บำรุง ความ รู้ ของ เด็กได้โดยส่วน หนึ่ง ถ้าท่าน ผู้อ่าน มีความ สันนิฐาน ว่า จะ วิปลาศใน ข้อใด ก็ ขอให้ช่วย คิด แปลงแต่ง เติมให้ ต้อง ตาม กระแส ความด้วย เถิด ข้าพเจ้าได้ คิด รวบ รวม ถ้อย คำ ต่าง ๆ จัด เข้า เปน หมวดเปน หมู่ เรียกว่า พากยางศ เปน ส่วน แห่ง ภาษา ซึ่ง อยู่ใน ตำราครามมาร์ ไวยากรณ์ ของ ชาว ยุโรป ภาคย หนึ่ง เรียก ว่า นาม ฤๅ สัญชญา นั้น จึงได้ นำไป ถวาย เสด็จ สารานิยกรณ์ ให้ทรง ตรวจ ด้วย ท่าน ทรง เปน พระ ธุระใน การ ศึกษา อยู่ ก็ ทรง ชอบ พระไทย ขอแรงให้ ข้าพเจ้าแต่ง สืบไปให้ ตลอด เรื่อง นั้น การ แต่เดิม ข้าพเจ้าได้ คิด แต่ จะ แนะนำ พวก นักเรียน อย่าง เดียว เพราะได้มีความชี้ แรง อธิบายให้ด้วย จึ่งได้ แต่ง เปน ข้อ ๆ ตาม คราว ที่ว่าง ซึ่ง มีเวลา ที่ภอ จะ ทำได้ การ ก็ ยังไม่ ตลอดไป ค้าง อยู่ ค่อน ๆ กลาง ๆ แต่ครั้งนี้ หา เรื่อง นำ หนังสือ วชิรญาณ เล่ม ๑ ฉบับ ๔ ไม่ได้ จึ่งได้ เอา ลง พิมพ์ แทน เรื่อง อื่นไป คราว หนึ่ง ภอให้เปน ของ กรรม สัมปาทิกะ แต่ง พึ่ง เล่น แปลก ๆ ข้อ ความ จะ หนักเบา เหลือ เกิน ไม่ เปน ทาง ที่ จะ เข้าใจ ประการใด ข้าพเจ้า ต้อง ขอ รับ ประทาน อรัย แต่ ท่าน ผู้อ่าน ทั้ง ปวง ได้ เชื่อ ตาม ท้าย คำนำ หนังสือ วชิรญาณ ซึ่ง เสด็จ สภา นายก ได้ ทรง แต่งไว้ นั้น ด้วย เทอญ

ภาสกรวงศ

๑ พากย์ภาษาฤๅคำพูด แห่งชาติมนุศยได้ทำขึ้นโดยศัพท์สำเนียงที่หมายต่าง ๆ ให้เปนถ้อยคำแยกย้ายกันหลายชะนิด เพื่อเจรจาสื่อสนระคนไปมาในหมู่ประชุมชนซึ่งกันแลกัน ก็ล้วนถ้อยคำเปนที่หมายต่าง ๆ ทั้งสิ้น จัดว่าเปนคลังของความรู้ทั้งปวง ด้วยถ้อยคำซึ่งเรียกว่าศัพท์นั้น

ในภาษาของเราชาวสยาม ก็มีที่หมายถ้อยคำ จัดเปนภาษาอย่างหนึ่ง ตามซึ่งประชุมชนได้ตั้งขึ้นแล้วเปนชาติอันหนึ่ง แต่ถ้อยคำที่เราพูดนั้น ไม่เฉภาะแต่คำที่หมายสำเนียง ซึ่งบรรพบุรุศยของเราได้ประดิษฐานตั้งขึ้นไว้ เราได้ยืมถ้อยคำซึ่งเปนที่หมายในเพศภาษาอื่น ๆ มาใช้โดยมาก แล้วจึ่งจะชี้แจงให้เหนต่อภายหลัง

๒ ถ้อยคำทั้งหลายที่เราใช้เปนความหมายนั้นเปนคำแยกกันต่าง ๆ เช่นความหมาย เปนเรื่องความที่ว่า

" เจ้าตากสินเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี ได้ปราบปรามพะม่า

ฆ่าศึก พวก พระนาย กอง รายคาย หนีไป จาก กรุง ศรี อยุธยา แล้ว พระ องค์ ก็ได้ ปก ครอง บ้าน เมือง ตลอดไปโดย ยุติธรรม ”

ส่วน พากย ภาษา ฤๅ คำ พูด ช้าง บ่น นี้ ก็เปน คำเรียง ความ ติด ต่อ กันไป ๓๓ คำ

๓ คำ ศัพท์ สำเนียง ทั้ง หลาย นั้น เปน ชะนิด ฤๅ อย่าง ต่าง ๆ กัน ตาม ข้อ ความ ที่ จะใช้

โดย ชะนิด หนึ่ง ของ ถ้อย คำ ทั้ง หลาย เรา เรียก แล ชี้เอา มนุศ พัสดุ การ ๑ ดา ๑ มิได้ ติด ต่อ ถ้อย คำ เหล่านี้ กับ ถ้อย คำ อื่น ๆ

คำว่า “ เจ้าตาก สิน ” “ พะม่า ” “ พระนาย กอง ” “ ศรี อยุทธยา ” “ บ้าน เมือง ” เปน ชื่อ คนแลสิ่ง ของ เปน แต่ เรียก ชื่อเล่านี้ให้ ทราบไว้ ในใจ มิได้ กล่าว สิ่ง หนึ่ง สิ่งใด ที่ ชื่อ เล่านั้น

๔ โดย ชะนิด อื่น ของ ถ้อย คำ ทั้ง หลาย ที่ เปน ถ้อย คำ ได้ กล่าว ถึง พูด บอก ถึง ฤๅ ประกาศ ถึง ด้วย คน ฤๅ สิ่ง ของ ทั้ง หลาย ดั่ง ว่า “ได้ ปราบ ปราม” “ได้ ปกครอง” สอง คำ นี้ ก็ ช่วย ชี้ บอก ด้วย

บุรุษ เจ้าตากสิน ซึ่ง เปน เรื่อง ต้น เหตุ ความ ที่ กล่าวใน พากย

ฤๅ ถ้อย คำ, ก็ ถ้า กิริยา สอง คำ นี้ ได้ เอา ออก เสีย แล้ว ถ้อย คำ ที่ เหลือ อยู่ ๓๑ คำ นั้น ก็ จะ ไม่ มี เนื้อ ความ ไม่ ได้ เรื่อง ตาม ความ ว่า เปน ประการ ใด

๕ บันดา พากย ฤๅ ภาษา นั้น จะ ต้อง มี ข้อ ความ อย่าง ที่ สุด ๒ ชะนิด ของ ถ้อย คำ ทั้ง หลาย เปน ต้น ว่า

" เดือน ตก " " ดาวลับ " " ตวันขึ้น แล สว่าง พิภพ แล ทะเล " ข้อ ความ ทั้ง นี้ ของ ถ้อย คำ ชะนิด ที่ หนึ่ง คือ เดือน ดาว ตวัน พิภพ ทะเล

ชะนิด ที่ ๒ ของ ถ้อย คำ นั้น คือ ตก ลับ ขึ้น สว่าง แล ยัง มี คำ อื่น ๆ อีก เปน อัน มาก ที่ กล่าว มา ข้าง บน นั้น นอก จาก คำ ที่ ว่า มา แล้ว เปน ต้น ว่า จาก พระองค์ ตลอด โดย ยุติธรรม นี้ ก็ เปน ตัว อย่าง ถ้อย คำ ชะนิด อื่น มิ ได้ เปน คำ สำคัญ ของ พากย เปน แต่ คำ ช่วย อุด หนุน ซึ่ง จะ ได้ อธิบาย ต่อ ภาย หลัง

๖ เรื่อง ความ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด ที่ เรา รู้ เรา ก็ ให้ ชื่อ แก่ สิ่ง นั้น

ความ รู้ ของ เรา ที่ จะ กล่าว ถึง รวม อยู่ ใน มนุษ สฐาน ที่ พัศดุ สิ่ง ของ ทั้ง หลาย การ ทั้ง ปวง แล ผล ของ การ แล อาการ ฤๅ ที่ ตั้ง แล ความ สำผัศ รฦก ใน ดวง จิตร นั้น

มนุษ แล สัตว อย่าง ต่ำ คือ ยมราช, แม่, พระนาง, ตระลาการ, เทวดา, สิงห์, อินทรีย, นาค, ฉลาม, ผึ้ง,

สฐานที่ คือ สยาม, พิษณุโลก, เชียงใหม่, โรม, อินเดีย, สวรรค์, ถนน, ทุ่งนา, ท่าเรือ, ตพาน, ทเล,

พัศดุ สิ่งของ คือ ดาว, เมฆ, ก้อนศิลา, เพชร์, ทอง, ต้นไม้, กิ่งไม้, กุหลาบ, ผลไม้, เรือน, กำปั่น, เครื่อง จักร

การ แล ผล ของ การ คือ จังหวะ, ฟ้าร้อง, ความ ร้อน, ไฟ, พากย, ความคิด, การ สงคราม, ไชยชะนะ, พินาศ, ลงโทษ, กฎหมาย

อาการ ที่ ตั้ง แล ธรรมาการ คือ ความ สงบ, ความ เจริญ, ของ หลวง, ที่พัก, ความเปน ทารก, ความ เปนไทย, การ จ้าง, ฯะ

ความ สำผัศ แล รฦกใน ดวง จิตร คือ ความ ยินดี, ความ รัก, ความโกรธ, ความ พิศวง, ความเชื่อ, ความ เข้าใจ, ความ ตื่น,

๗ ชะนิด ของ สิ่ง ของ ทั้ง หลาย ที่ เหมือน กัน นั้น จะ รู้ ได้ ใน ทาง ต่าง ๆ กัน ตามซึ่ง ชี้ให้เหน โดย ชื่อ ทั้ง หลาย

ดังนี้ ถ้ากล่าว ถึง มนุศ ชื่อ เจ้าตากสิน, แลชื่อ คนนั้น ก็ อ้าง ถึง ชาติ มนุศ แต่ใน ทาง ที่ต่าง ๆ กัน

ชื่อ ศรีอยุทธยา แล ชื่อ กรุง ก็ กล่าว ถึง ชะนิด ของ การ อย่าง เดียว กัน แต่ อ้าง ชื่อ ผิดกัน มาก

เราได้ใช้ ชื่อ ทั้ง หลาย สำหรับ ติด ต่อ ส่วน ของ ภาษา เพื่อ จะ กล่าว ฤๅ จะ ประกาศ สิ่ง หนึ่ง สิ่งใดด้วย สิ่ง อื่น ๆ

คำว่า เอา, ทำ, มา, เปน ต้น เปน คำ ติด ต่อ ฤๅ คำ ประกาศ ใช้ ให้ เนื้อ ความ เต็ม บริบูรณ ใน พากย

๘ ความ รู้ ของ เรา ที่ จะ ให้ เข้า ใจ ความ ใน พาก ยางศ ของ ไวยากรณ นั้น มี่ อยู่ สอง ประการ ที่ หนึ่ง คือ จำ ต้อง รู้ สิ่ง ของ ที่ ได้ มี่ ชื่อ แล พูด ถ้าง ถึง ได้ ที่ สอง จำ ต้อง รู้ สิ่ง ของ เรื่อง ข้อ ความ ที่ ได้ เอา ไป ด้วย อัน ใด ที่ ได้ กล่าว ถ้าง ถึง สิ่ง ของ นั้น

๙ เมื่อ เรา พิจารณา ไป ก็ คง เหน ได้ ว่า ความ รู้ นั้น เกิด ขึ้น โดย เทียบ สิ่ง ของ ต่าง ๆ ที่ จะ เรียน ให้ รู้ ว่า พัศดุ เหล่า นั้น จะ ได้ ผิด กัน ห่าง ไกล อย่าง ไร ก็ จะ ละม้าย คล้าย คลึง กัน ได้ เพียง สถาน ใด การ ที่ เทียบ ทาน นี้ ใน ที่ แรก เรา ก็ รู้ ด้วย อัตถ ~~เพท~~ เลห ความ ที่ ผิด กัน

เรา สังเกต ได้ ว่า ค่ำ แล วัน, แดด แล เมฆ, ร้อน แล หนาว, ใหญ่ แล เล็ก, แดง แล ขาว, ผิด กัน ประการ ใด ค่ำ ต้อง เปน ค่ำ ด้วย เปน การ ตรง กัน กับ วัน วัน ก็ เปน การ ตรง กับ ค่ำ ร้อน เปน การ ผิด กัน กับ หนาว

เปรี้ยว ผิด กับ หวาน, น้ำ นม ผิด กับ น้ำ, น้ำ แขง ผิด กับ น้ำ ท่า, ตะกร้อ ผิด กับ ไม้ ลำ เรียว, ความ หิว ผิด กับ ความ อิ่ม, น้ำ

หนักของเบา ผิดกับของหนัก, เมื่อหลับ ผิดกับเมื่อตื่น

๑๐ เราจะสังเกต ความที่ผิดกันนั้นได้ดีที่สุด เมื่อเราจะเอาสิ่งของทั้งหลายนั้นมาวางเคียงกันเช้า

ถ้าจะสังเกต ไม้พลองสองอัน จะยาวผิดกันอย่างไร เราก็เอาวางเทียบเคียงกันเช้า ถ้าจะดูคนสองคน ใครจะสูงกว่ากัน เราก็ต้องให้ยืนเคียงกันเช้า

ลูกกุญแจสองอัน เมื่อได้คิดว่าจะเหมือนกันแน่แท้แล้ว ก็ต้องเทียบเคียงให้ใกล้รนเราเหนผิดกันได้

ถ้าจะเอาถ้วยแก้วตักน้ำ ในลำน้ำขึ้นดู ก็จะปรากฎว่าใสแท้ เมื่อดูแต่อย่างเดียว ถ้าจะเอาถ้วยแก้วตักน้ำบ่อขึ้นมาถ้วยหนึ่ง ลางทีก็เหนว่าขุ่น เว้นไว้แต่ได้เอาวางเคียงกันเช้า เราก็คงจะเหนแปลกกันได้

๑๑ ก็โดยการที่ผิดกันต่าง ๆ นั้น สรรพสิ่งทั้งปวง ฤๅชนทั้งหลายได้แยกแปลกกันดังนี้ทุก ๆ สิ่ง ก็ต้องคิดว่าเปนเอกชน ฤๅของสิ่งหนึ่ง ๆ ไป

เปนต้นว่า พระอาทิตย เราก็เหนผิดกันกับพระจันทร์ เพราะฉนั้นเราจึ่งเรียกของสิ่งนั้น ให้แยกแปลกกับพระอาทิตย กับพระจันทร์ ก็เปนของสิ่งหนึ่ง ไม่รวมกันได้ พระอาทิตยกับพระจันทร์ทั้งสองนั้น ก็ผิดกันกับดาวทั้งหลาย

เมื่อเราจะเทียบดาวทั้งหลายดูแล้ว เราก็เหนผิดกันแต่ไม่สู้มากนัก ดาวบางดวงก็สุกกว่าดวงอื่น ๆ

ดาว สอง ดวง ที่สุก เหมือน กัน ก็ ยัง ผิด กัน เพราะ ว่า ติด ท้อง ฟ้า อยู่ คน ละแห่ง ก็ ความ ที่ ผิด กัน นี้ เราก็มีน้ำใจนึกว่า ต่าง กัน ดาว ทั้ง สอง นี้ ก็ เปน ของ สิ่ง หนึ่ง เหมือน กัน

มือ ของ เรา ทั้ง สอง ก็ ผิด กัน เล็ก น้อย เพราะ อยู่ ผิด กัน คน ละข้าง แห่ง ตัว เรา ก็ ถือ ว่า แยก กัน แต่ ว่า ก็ เปน ของ สิ่ง หนึ่ง ทั้ง สอง อย่าง เหมือน กัน แล มี ชื่อ ผิด กัน เรียก ว่า มือ ขวา มือ ซ้าย

ช้อน สอง เล่ม วาง อยู่ ใน สำรับ ตา เรา ก็ จะ เหน ว่า ไม่ ผิด กัน แต่ เมื่อ พิจารณา แล้ว ก็ จะ เหน แปลก กัน ได้ โดย สถาน ที่ วาง คือ ว่า ช้อน เล่ม นี้ ช้อน เล่ม นั้น ช้อน ที่ นี่ ช้อน ที่ นั้น ช้อน ของ เนตร ช้อน ของ ตลับ

คน สอง คน ผิด กัน ไม่ เฉพาะ ร่าง รูป ภาย นอก ที่ แล เหน แต่ ผิด ด้วย กัน คืน วัน แล ที่ เกิด ทั้ง เหตุ ผล ต่าง ๆ ใน กำ เนิด ของ คน ทั้ง สอง แล ความ แปลก ประหลาด ใน กิริยา อาการ นั้น ด้วย ก็ เมื่อ เรา รู้ ความ ที่ ผิด กัน ดัง นี้ ใน ใจ เรา แล้ว เรา ก็ คง ถือ ว่า คน ทั้ง สอง นั้น ผิด กัน เรา จะ ถือ เอา ว่า พระ นเรศวร์ มหาราช กับ พระ นรายน์ มหาราช นั้น เหมือน กัน ก็ ไม่ ได้ ถ้า เรา ได้ ทราบ ใน เรื่อง ราว ความ ประวัติ ของ พระ องค์ ท่าน ทั้ง สอง ซึ่ง ได้ เคย ประพฤติ มา อย่าง ไร แล้ว ก็ คง เหน ผิด กัน การ ที่ ได้ สร้าง กรุง ทวาราวดี ศรี อยุทธยา กับ การ ที่ ได้ สร้าง กรุง รัตนโก สินทร์ นี้ ก็ เปน การ ผิด กัน

๒

การ ที่ผลัดเปลี่ยน ธรรมเนียม ใน เมือง จีน เมือง ยี่ปุ่น แล กรุง สยาม นั้น ก็ย่อม มี เหตุ แล การ ผิด กัน ทั้ง สาม สฐาน

๑๒ สรรพสิ่ง ทั้ง ปวง ที่ เรา เทียบ ทาน มา นี้ เรา ก็ รู้ ได้ อีก เหมือน กัน ด้วย สัมมติ สังกาศ ความ ที่ คล้าย คลึง เข้า กัน

เรา ได้ รู้ ว่า วัน หนึ่ง ก็ คล้าย กัน กับ วัน อื่น ๆ เพราะ ความ มืด แล ความ สว่าง เปลี่ยน กัน อยู่ เสมอ

เรา ได้ เหน ว่า มนุศ คน หนึ่ง ก็ คล้าย กัน กับ มนุศ อื่น ๆ ต้น ไม้ ต้น หนึ่ง ก็ ได้ มี สฐาน ความ ละม้าย คล้าย คลึง กัน กับ ต้น อื่น ๆ โดย มาก

ลูก กลุ่ม ลูก หนึ่ง ก็ ละม้าย กัน กับ ลูก อื่น ๆ

เก้าอี้ ตัว หนึ่ง ก็ คล้าย กัน กับ ตัว อื่น ๆ

น้ำ หยด หนึ่ง ก็ ให้ รศ กับ เรา เหมือน น้ำ อื่น ๆ

บันดา ความ ที่ ละม้าย คล้าย คลึง กัน ทั้ง หลาย เหล่า นี้ ก็ มี ความ ที่ ผิด กัน กำกับ อยู่ ด้วย ซึ่ง ให้ เปน การ แปลก พิเสศ ฤๅ แยก อา การ กับ ด้วย สิ่ง ของ ทั้ง หลาย ที่ เทียบ ทาน กัน วัน นี้ ก็ เปน การ ผิด กัน กับ วาน นี้ เล็ก น้อย แต่ เมื่อ อาการ สิ่ง อื่น นั้น ก็ เหมือน กัน

มนุศ สอง คน ก็ มี อาการ กิริยา ไม่ เหมือน กัน

ต้น ไม้ ต้น หนึ่ง สูง กว่า เขียว กว่า ใบ มาก กว่า ต้น อื่น

ลูก กลุ่ม ลูก หนึ่ง ทำ ด้วย ไม้ ลูก อื่น ทำ ด้วย งา

เก้าอี้ ตัวหนึ่ง คงหนักกว่า ฤๅใหญ่กว่าตัวอื่น แลนอกจากนี้ก็มีที่หมายเล็กน้อย แปลกประหลาดกว่ากัน

น้ำถ้วยแก้วหนึ่งก็เย็นกว่าใสกว่า เต็มกว่าถ้วยอื่น

ถ้าจะเอาสิ่งของทั้งหลายวางเคียงด้วยกันเข้า ก็จะได้ภบความละม้ายคล้ายคลึงกัน ทั้งความที่ผิดกันโดยดี

๑๓ ในบางสิ่งเราพบเหนความที่ผิดกันนั้นมาก แลที่ละม้ายคล้ายคลึงกันเล็กน้อย แลในบางของสิ่งอื่นความที่ละม้ายคล้ายคลึงกันมาก ที่เปนการผิดกันนั้นน้อย เปนการตรงกันข้าม

ในอากาศที่ปรกตินั้น วันหนึ่งวันใดนั้น เกือบจะเปนเหมือนกันกับวันก่อนนั้น ถ้าจะเปรียบวันที่อากาศแจ่มแจ้ง ในคิมหฤดู กับวันที่คลุ้มฉอุ่มฝน ในวัสสานฤดู แล้วเราก็เหนผิดเพี้ยนกันโดยอาการ

ลูกแฝดสองคน จะเหมือนกัน ดุจคนเดียวกัน ที่เราจำไม่ได้ว่า คนนี้ คนนั้น

ลูกจีนที่มีผิวพรรณอันงามคนหนึ่ง กับนิโกรคนดำที่มีอายุมากคนหนึ่งนั้น จะเปนการผิดกันนัก

ลูกมนุศยคนหนึ่ง จะผิดกันมาก ไม่เหมือนกับช้างตัวหนึ่ง

งู ตัว หนึ่ง ปลา ตะพง ตัว หนึ่ง นก ริบ ตัว หนึ่ง ผี เสื้อ ตัว หนึ่ง หอย นาง รม ตัว หนึ่ง ถึง กระนั้น ก็ ดี บันดา สภาพ ทั้ง หลาย เหล่า นี้ ก็ ละม้าย คล้าย กัน โดย เปน สัตว มีชีวิตร

ต้น สน สอง ต้น ปลูก อยู่ใน สวน ก็ ดู เปน เหมือน ละม้าย กัน กับ ฉำฉา ที่ขึ้น นั้น ก็ผิด กับ ต้น ศัก ที่ขึ้น อยู่ ที่นั้น ทั้ง พุ่มใบ ฤๅ ดอก ก้าน ก็ ผิด กัน มาก ถึง กระนั้น ก็ เปน ผิด กัน มาก ที่ สุดใน ระหว่าง ต้นไม้ เหล่า นี้ กับ สัตว ที่ พึ่งได้ กล่าว ชื่อ มาแล้ว

๑๔ ความ รู้ ที่ เต็ม บริบูรณ นั้น จะ ชัก นำ ความ ที่ ผิด กัน กับ ความ ที่ ละม้าย คล้าย กัน ให้ ทราบ ชัดเจน เข้า กัน ได้ เมื่อ เรา ได้ สิ่ง ของ สอง สิ่ง ฤๅ มาก กว่า ขึ้นไป ต่อ น่า เรา นั้น

ความ รู้ ของ เรา ก็ ยัง ไม่ เต็ม บริบูรณ จน เรา เหน บันดา ของ ทั้ง สอง นั้น จะ ผิด กัน ฉันใด แล บันดา สิ่ง ของ ทั้ง ปวง นั้น จะ ละม้าย กัน เพียงไร

น้ำ กับ น้ำนม นั้น ถ้า จะ เทียบ กัน แล้ว แล จะ ได้ พบ ที่ ผิด กัน ในศรี แล รศ จะ ละม้าย กัน ที่ เปน ของ เหลว แล เปน การ ที่ใช้ ดื่ม น้ำ แล น้ำนม ทั้ง สอง นั้น ก็ ผิด กัน กับ หมึก ซึ่ง เปน ศรี ดำ มี รศ อัน ชั่ว บ่ห่อน เปน ของ ดื่ม แล ใช้ สำหรับ เขียน หนังสือ แล ละม้าย คล้าย กัน ที่ เปน ของ เหลว บันดา พัศดุ ทั้ง หลาย เหล่า นี้

ผิดกันกับน้ำแกง กับน้ำซ่ม กับน้ำอะหงุ่น แลสะม้ายคล้ายกัน ที่เปนของเหลว

แดงกับขาว ก็เปนการผิดกันที่ตาเราเหน แต่สะม้ายกันที่เปนศรี

กลมกับรูปไข่ ก็เปนการผิดกันด้วยอันหนึ่งนั้นขนาดกางเวียนเสมอกันหมดทุก ๆ แห่ง อีกอันหนึ่งนั้น ข้างหนึ่งยาวกว่ากัน แต่สะม้ายกัน ที่เปนรูปกลมแลรี

น้ำแขงผิดกันกับน้ำท่า ที่เปนการเยนแลแขงกว่ากัน แต่คล้ายกันที่เปนวัถุอันเดียวกัน แลใสเหมือนกัน น้ำแขงผิดกับหิม น้ำค้างแขง ที่แขงแลใส ไอน้ำร้อนผิดกันกับน้ำแขงหิมะ แลน้ำท่า ที่เปนไอลมแล แลเหนไม่ได้ บันดาทั้งสี่นี้ คล้ายที่เปนวัถุอันเดียวกัน เปนแต่ความแปลงเปลี่ยนทำให้ผิดกันเท่านั้น

เก้าอี้ตัวหนึ่ง กับเตียงนอนอันหนึ่ง ผิดกันที่หนึ่งในการที่ทำสร้าง แลที่สอง ในกิริยาที่ใช้ต่างกัน ของทั้งสองสิ่งนี้สะม้ายกันที่หนึ่ง ที่เปนสิ่งของเครื่องแต่งเรือน แลที่สองเปนของสำหรับพิงพัก

ขลุ่ยอันหนึ่ง กับซออันหนึ่ง ผิดกันที่ทำรูปต่างกัน แลการที่จะเล่น คล้ายกันที่เปนเครื่องดนตรี

ก็ด้วยความที่เข้ากันนี้ ในการที่ผิดกัน แลสะม้ายคล้าย

กันนี้ เปนการนำบันดาความรู้ของเรา เรารู้ถึงความผิดกัน แห่งสิ่งของหลาย ก็ระชี้ของนั้นรากกันๆ ให้ชื่อกิริยาอาการ ของพัศดุเหล่านั้น เหมือนเปนสิ่งของแลละอย่าง ๆ

เราทราบถึงความละม้ายคล้ายกัน ด้วยเหตุที่ตามมา

๑๕ ก็การที่ละม้ายคล้ายคลึงกันเหล่านี้ เรา จึ่งได้จัดเปนวรรคๆชั้นๆอย่างๆชะนิด

ชาติมนุศทั้งหลายละม้ายกันมาก แลด้วยเหตุที่ผิดกันนั้น เราจึ่งถือว่า เหมือนได้ทำให้เปนชั้น แลให้ชื่อว่าวรรคนาม คนชาติมนุศย์

สัตวเดียรฉานที่เดินสี่เท้านั้น เมื่อเทียบเคียงกันเข้าดูแล้ว ก็ได้พบเหนผิดกันนัก ช้างตัวหนึ่งนั้นผิดกัน กับหนูตัวหนึ่ง โดยอย่างเอก ถึงกระนั้นสัตวทั้งสองนี้ ก็มีสิ่งที่เหมือนกัน สำหรับซึ่งได้ทำให้เปนชั้น สัตวจตุบาท

เมื่อความละม้ายคล้ายคลึงกันนั้นชิดเข้า แลความที่ผิดกัน นั้นก็น้อย ชั้นชะนิดทั้งหลายก็มีการเปนชะนิดต่าง ๆ ขึ้นมาก การนี้ในการที่เกี่ยวด้วยชาติมนุศย ด้วย ม้า หมา ต้นสน แลแร่

ก็เมื่อความละม้ายคล้ายคลึงกันนั้นน้อย แลการที่ผิดกันนั้น มาก ชั้นชะนิดนั้นก็มีน้อย การที่รวมชาติมนุศย แลแร่ใน ชั้นหนึ่ง ก็เปนการให้เปนชั้น ที่ละม้ายกันเล็กน้อย แลยัง

มีที่หมาย บาง สิ่ง ที่เปน สามันย์ ทั้ง สอง สิ่ง นี้ ก็ เปน พัศดุ แล องค์ อัน แขง

๑๖ ชื่อ ทั้ง หลาย ของ ชั้น ทั้ง ปวง นั้น เปน สามันยนาม เนื้อ ความ ที่ ว่า สามันย์ นั้น เปน การ ละม้าย คล้าย กัน ใน หมู่ ของ สิ่ง หนึ่ง ๆ ฤๅ เอกชน

วรรค นาม ชื่อ "คน" นั้น เปน ชื่อ สามันย์ เพราะ ว่า ได้ คิด เหน ว่า บันดา เอกชน ทั้งปวง มี ความ ละม้าย คล้าย กัน ฤๅ เข้า กัน

วรรคนาม ชื่อ "วิไชย" นี้ ก็ เปน ชื่อ สามันย์ ให้ แก่ เอกชน

ดัง พระนเรศร์ มหาราช พระ เจ้า มหากระษัตร ศึก อเลกษานเดอร์ มหาราช เพราะ ว่า ท่าน ทั้งหลาย เหล่า นี้ ได้ ละม้าย กับ ที่ เปน แม่ทัพ ยก พลไป ปราบ ปราม บ้าน เมือง ต่าง ๆ

วรรค นาม ฤๅ ชื่อ สามันย์ ลำน้ำ นี้ ก็ได้ ให้ ชื่อ กับ ของ สิ่ง หนึ่ง เรียก ว่า เจ้า พระยา โขง สะโตง คงคา เหล่า นี้ เพราะ ว่า บันดา ชื่อ ทั้ง หล้าย นี้ ละม้าย กัน ที่ เปน เนื้อ ความ ว่า เปน ลำ แม่น้ำ

๑๗ นาม ที่ จัด เปน วรรค นั้น เปน ชั้น สูง กว่า บ้าง ต่ำ กว่า บ้าง ชั้น ที่ สูง ก็ มี ชั้น ที่ ต่ำ กว่า เหมือน กัน

ชั้น ชาติ มนุศย ก็มี ชั้น ต่ำ อยู่ ใน นี้ เช่น ว่า คน ขาว แล นิโคร

ชั้น นก ก็มี ชั้นทั้งหลาย ในชั้นนี้ เช่น นกกินสัตว นก ต่าย ตันไม้ นกลอยน้ำ นกขายาว เสา

ชั้น ตัน ไม้ป่า ก็มีชั้นต่าง ๆ อยู่ในชั้นนี้ เช่น ตันศัก ไม้เตง ไม้รัง ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้มค่า ไม้ประดู่ ไม้ซิงชัน ไม้พะยอม

ชั้น สัตว นี้สูง กว่า ชั้นชาติมนุศย เพราะ มีชั้น ชาติมนุศย อยู่ในนี้ แลบันดา ชั้นชะนิด ของ สัตว เดียรฉาน ฤๅ สัตว ชั้น ต่ำ จัตุบาท ทวิบาท อุรุค ปลา

ชั้นที่ กล่าว โดยชื่อสามันย ตึก นั้น มี สิ่งของแห่ง การ นั้น โดย มาก แล บาง สิ่ง มีการ ละม้าย คล้าย คลึง กัน ก็ ควร แบ่ง เปนชั้นเล็ก ๆ ได้ เช่น ตึกไปรเวต ตึกราชการ ชั้น ตึกไปรเวต นั้น จะแบ่ง ต่อ ออกไป อิกเปน เรือน อยู่ ร้าน ขาย ของ โรง ม้า แลชะนิก อื่น ๆ อิก เปน หลาย อย่าง ชั้น ตึก ราช การ นั้น จะแบ่ง ออกไป เปน ชั้น เล็ก อิก ก็ได้ เช่น วัง ศาลาลูกขุน ออฟ ฟิซต่าง ๆ อุโปสถ วิหาร บ้อมสำหรับ ป้องกัน เช่นบ้อม ผีเสื้อสมุท

เราจะเริ่ม ตั้งแต่ของ สิ่ง หนึ่ง แล จักชั้นขึ้นไป เปน ลำดับชั้น ที่ สูง ดังนี้

ของ สิ่ง หนึ่ง   บ้อมผีเสื้อสมุท
ชั้นต่ำ   บ้อมทั้งหลาย
ชั้นสูง   ตึกราชการ
ชั้นสูงขึ้นไปอิก   ตึกทั้งหลาย

๑๘ ชั้นที่สูงนั้นมีจำนวนพวกมาก กว่าชั้นที่ต่ำ แต่มีชั้นที่หมายนั้นน้อย

คือ มีสัตวมากกว่าชาติมนุษย์ มีชาติมนุษย์มากกว่าคนชาว มีนกทั้งหลาย มากกว่านกกินสัตว์

มีต้นไม้ทั้งหลาย มากกว่าต้นศัก มีต้นศัก มากกว่าต้นศักทอง

มีตึกทั้งหลาย มากกว่าตึกราชการ ๆ มากกว่าวัง ชั้นสัตวนั้น มีที่หมาย แลความแปลกประลาศน้อยกว่า ชั้นชาติมนุศ ชาติมนุศมีบันดาอากับกิริยาอาการ ดังสัตวที่มีนั้น แลมีกิริยาอาการของชาติมนุศนั้นเอง นอกจากสัตวที่มีด้วย

นกกินสัตวนั้น ก็มีบันดากิริยาอาการ เหมือนนกสามัญทั้งหลาย กับทั้งมีกิริยาอาการพิเสศ ที่ได้ชื่อโดยถ้อยคำว่า "นกกินสัตว"

โบสถวิหารนั้น ก็มีความที่แปลกปลาศ ที่เปนเครื่องของตึกทั้งปวงทั่วไปเหมือนกัน แลมีที่หมายที่เปนของตึกราชการด้วย แลมีความแปลกยิ่งไปกว่านั้น ในชั้นนั้นเอง มีชื่อว่าเปนการใช้ ที่สำหรับนมัสการกราบไหว้

ยังมีความที่ละม้ายคล้ายกันมาก ในสิ่งของทั้งหลาย ที่ได้ชื่อว่ากระวี กว่าสิ่งของที่ได้ชื่อว่า คนทั้งหลาย แลเปนการตรงตามกันที่มีกระวี น้อยกว่าคนทั้งหลาย เพราะว่าทุก ๆ

ที่ หมาย แห่ง ความ ละม้าย คล้าย กัน เพิ่ม เติม เข้า แล้ว ก็ มี จำ นวน สิ่ง ของ ที่ ละม้าย คล้าย กัน น้อย เข้า ถ้า เติม คำ จักษุมิ๊ด ลง ในชื่อ กระวี แล ว่า กระวี จักษุมิ๊ด ก็ จะ ได้ ภบ ชน ทั้งหลาย โดย น้อย ที่ จะ สมควร กับ ชื่อ ดัง นี้ กระวี จักษุมิ๊ด เปน การ เทียบ อ้าง ถึง เจ้า พระยา ทิภากรวงษ แล มิลตอน แต่ มิ ได้ อ้าง ถึง กรม สมเด็จ พระปรมานุชิต ชิโนรศ ฤๅ เชกษเปียร์ ฤๅ พระยา ศรี สุนทรโวหาร ฤๅ กระวี อื่น ๆ ทั้ง ปวง

"เมือง หลวง" ก็ มี เนื้อ ความ มาก กว่า "เมือง" แล ดังนี้ มี เมือง หลวง น้อย กว่า เมือง ทั้ง หลาย ชั้น เมือง หลวง นั้น ก็ เปน ส่วน แบ่ง ออก ไป ฤๅ เรียก ส่วน เอา แต่ ชั้น เมือง ชั้น เมือง นั้น เปน ชั้น ใหญ่ มี ชั้น เมือง หลวง แล เมือง อื่น ๆ นอก จาก ที่ ไม่ ได้ เปน เมือง หลวง

คำ ที่ เรียก ว่า เมือง หลวง มหานคร แล พล เมือง มาก ก็ กล่าว ความ มาก กว่า เมือง หลวง ทั้งหลาย เพราะ มิ ใช่ ความ ว่า มี จำนวน เมือง หลวง ดัง นี้ น้อย คือ กล่าว ถึง กรุง เทพ ลอนดอน ปาริศ เวียนนา เบอรลิน แต่ มิ ได้ อ้าง ถึง เชียงใหม่ ฤๅ พนม เปน

ตำรา ยา แล กฎหมาย ก็ ละม้าย กัน ที่ เปน การ เรียน ศึกษา แล กระทำ แล เหมือน กับ การ จับ ปลา การ เย็บ เกือก การ ปั้น ไห แล การ อื่น ๆ อีก มาก ที่ ทำ การ

การทั้งหลายเหล่านี้ ละม้ายคล้ายกันโดยชิด แลพิเสศที่เปนการสึกษา ในการที่ทำ แต่การสิ่งอื่น ๆ นั้น ไม่เปนการเรียนที่มีจำนวนมาก แห่งความละม้ายในระหว่างทำการนั้น ถ้าจะกล่าวโดยเติมคำนำน่าในชื่อเรียนสึกษาแล้ว ก็จะทำจำนวนทำการให้น้อย แลเปนการเลือกเช้าด้วย ทำการนั้นมีต่าง ๆ โดยมาก แต่ที่ทำการโดยต้องเรียน แลต้องสึกษานั้นมีน้อย

ในการที่จะขยายชั้นทั้งปวงให้ใหญ่ออกแล้ว เราต้องทิ้งความละม้ายคล้ายคลึงกันเสียแล้ว ในการที่จะว่า ชั้น สัตว ถึงชั้น ความเปนมีชีวิตร เราทิ้งความคล้ายคลึงกัน ที่เปนการแปลกประลาศ ในสัตวทั้งหลาย แลต้นไม้ทั้งปวง แลคงไว้สิ่งไรเล่า ทั้งสัตว แลต้นไม้ทั้งสองละม้ายกันในนั้น

๑๙ คำทั้งหลายที่ว่าชาติ แลชะนิดนั้น มีเนื้อความดังนี้ คือชั้นสูงกว่า แลชั้นต่ำกว่า เช่นว่า ชาติ เมือง ชะนิด เมืองหลวง

ชาตินั้น มีสิ่งของสิ่งหนึ่ง ๆ มาก แลมีกิริยาอาการน้อยกว่าชะนิด

ชื่อชั้นนั้นบางทีก็เรียกว่า ชาติ นาม ชื่อ ที่เพิ่มเติมเนื้อความของชะนิดนั้น เรียกว่าชะนิดนาม ฤๅชะนิดให้แปลกประลาศไป

๒๐ เนื้อความเพิ่มเติม ที่ทำให้ชั้นหนึ่งชั้นใด เลิศกว่า แลเปนที่เลือกคัดมาก ก็ให้คำปรากฏออกไป ให้ผิดกันโดยชุม เช่น กุหลาบขาว บ้างาม

ในชื่อที่กล่าวมาบางสิ่งนี้ ที่ให้เพิ่มเติมเนื้อความนั้นก็ได้ชักมา ให้ชื่อนั้นแยกกัน เหมือนเช่นคน กระวี่ เมืองหลวง

ที่มักใช้อยู่มากนั้น ที่ใช้คำที่สองเพิ่มเข้าในนาม เช่น กระวี่ จักษุ มืด กุหลาบนั้น ก็มีเนื้อความเปนชั้นต้นไม้อย่างหนึ่ง กุหลาบขาวก็เปนชั้นที่เลือกคัดขึ้นอีก แลมีการแปลกพิเศศ เพิ่มเติมขึ้นกว่ากุหลาบสามันยทั้งปวง

แลมีความพิเศศที่มีดอกขาว บ้านั้นก็เปนชั้นหนึ่ง บ้างามก็เปนชื่อชั้นเล็กเข้าไปอีก ซึ่งเรากล่าวถึงในกิริยาอาการ ฤๅความแปลกปลาศ ของความงามในบ้านั้น

ภูเขาก็เปนชั้น ส่วนที่เลือกแล้ว ก็คือว่าภูเขาเต็มด้วยต้นไม้ ก็เปนชั้นเลือกขึ้นอีกชนิดหนึ่ง

ถ้าเราจะมีน้ำอะหงุ่นเปล่า ๆ ฤๅจะจัดให้เปนชนิด แลเลือกคัดให้เปนชั้นขึ้นอีก ก็ว่าน้ำอะหงุ่นหวาน น้ำอะหงุ่นเฝือด

สิงห์นั้นจะจัดให้เปนชั้นขึ้นอีกก็ว่าสิงห์ตัวผู้ สิงห์ตัวเมีย

ถ้อย คำ ที่ เพิ่มเติม นาม เหล่านี้ เรียก ว่า คุณ ศรัพท์

๒๑ ชั้น ต่ำ ทั้งหลาย นั้น เรียก ว่า อุประทาน ด้วย เกี่ยว ถึง ชั้น สูง ชั้น ทั้งหลาย ที่ มี ตำแหน่ง เหมือน แบ่ง ชั้น สูง กว่า ชั้น เรียก ว่า ยัดถา นุกรม

ชั้น สูง หนัก ที่ ชื่อ ว่า สิ่ง ที่ มี ชีวิตร ได้ แบ่ง ออก ไป เปน สอง ชั้น คือ ต้น ไม้ แล สัตว ซึ่ง เปน ชั้น อุประทาน ที่ เกี่ยว ด้วย สิ่ง ที่ มี ชีวิตร แต่ ต้น ไม้ แล สัตว นั้น เปน ชั้น ยัดถา นุกรม ด้วย เกี่ยว ซึ่ง กัน แล กัน

ชั้น นก ที่ มี ชั้น ต่ำ ฤๅ อุประทาน นั้น คือ นก กิน สัตว นก ไต่ ต้น ไม้ นก ว่าย น้ำ ฯลฯ นก ทั้งหลาย เหล่า นี้ ก็ เปน ชั้น ยัดถา นุกรม

ถ้า ตึก ราช การ จะ แบ่ง เปน ออฟพิซ เปน วัง เปน ขึ้ม ฯลฯ ฯลฯ ตึก เหล่า นี้ ก็ เปน ชั้น ยัดถา นุกรม แล เปน อุประทาน ของ ชั้น ตึก ราชการ

๒๒ ที่ จะ อะธิบาย ลักษณ นี่ เทศ ของ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด นั้น คือ ให้ เหน ความ ที่ ผิด กัน แล ความ ที่ ละ ม้าย คล้าย คลึง กัน ของ สิ่ง นั้น เมื่อ เทียบ เคียง กัน เข้า กับ ของ สิ่ง อื่น ทั้ง หลาย

เรื่อง นี้ ยัง มี ตอ ไป

ว่าด้วยที่ซึ่งควรเรียกว่าโบถ แลไม่ควรเรียก

แลว่าด้วยชื่อ ถนน แล คลอง

พระ ราชนิพนธ์

ใน พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว

โรง งามใหญ่ใน วัดที่ เรียกว่าโบถ ๆ นั้น เปน คำ สั้น ตัด เอาแต่ท้าย คำ ก็ถ้าเขียน เขียนว่าโบถ บ้าง แต่เปน คำ ตลาด นักใน หนังสือหาสู้เคย เขียน ไม่ เอาเปน แน่ไม่ได้ ก็คำว่าโบถนี้ ออก จาก คำเต็มว่าอุโบสถ เปน คำ มคธ แลสังสกฤต รวม กัน แปล ตาม คำว่าที่เข้าไป อยู่ แรม คือ อยุด การ งาน

คำนั้น ลาง ทีเปน ชื่อ วัน ลาง ทีเปนชื่อตำบล ก็ชื่อวันนั้นเหมือน คำว่าวัน อุโบสถ คือ วัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ขึ้นแรม ฤๅว่าโดย เลอียด วัน พระจันทร กับ เพญ แล พระจันทร เปน กึ่ง เมื่อ ขึ้นแลแรม ชาว เมืองไทย เรียกว่าวันพระ ชาว เมืองลาว เรียกว่าวันศีล เขมร เรียก ว่าวันไถงยศีล มอญเรียกว่าตงอยสี แต่คำ มคธ อุโบสถ ทิอวไสย แปลว่าวัน อุโบสถ คนไทย ที่พูด ตามคำมคธ เรียก ว่าวัน อุโบสถ อย่างนี้

เปน ประมาณใน การเขียน หนังสือ ก็ใน วัน เหล่านั้น เปน กำหนดให้คน ถือ พุทธสาศนา ปราถนา ความบริสุทธิ ถือ ศีลแปด อย่าง แล้วนั่ง สวดมนต์ภาวนา ฤๅ ฟังเทศนา ชำระใจให้บริสุทธิ ทั้ง วัน นั้นคืน นั้น

ก็เพราะแสดง ความเข้าไป อยู่แรม คือ อยุดการ งาน เสีย ดังนี้ จึ่งเรียกว่าอุโบสถ การที่ว่านี้ เปน การ ของ คฤหัฐ ไม่มีนิยมที่ แล ตำบล คือ จะ รักษาศิล อยู่ ที่ไหน ๆ ก็ได้ ฟั่ง เทศนาที่ไหน ๆ ก็ได้ มีกำหนดแต่วัน ดังว่าแล้ว นั้น ต้องให้ทำพร้อม ๆ กันโดย มาก จะได้ไม่ล้อเลี่ยน กัน แลขัดกัน

ก็คำว่า อุโบสถเปนชื่อที่นั้น คือ เปนที่ ของ พระสงฆ์ ด้วย ลักษณ อุโบสถ ของ พระสงฆ์ นั้น อย่าง หนึ่ง คือใน วัน ดับ วันเพญ ฤๅใกล้วัน ดับ วัน เพญ ให้พระสงฆ์ มาชุมนุม พร้อมกันใน ที่แห่ง หนึ่ง ซึ่งเปน ที่ใกล้ที่ อยู่ ฤๅ จะ ไป ถึงใน วัน เดียว ได้ทัน เวลา นัดชุมนุม แล้วใคร ทำ ความผิด ต่อ สาศนาไว้ อย่างไร สารภาพ โทษตัว ปฏิญญา ความ บริสุทธิ เสีย เมื่อโกรธ ขึ้ง วิวาท กัน ก็ ขอ โทษกัน เสีย มีถ้อย ความ ก็ ชำระกัน เสียให้เหน ผิด แล ชอบ แล้ว จึ่ง ชุมนุม พร้อมกัน เอาบท บัญญัติ ของ พระ พุทธเจ้า ออก สวด ประ กาศ ตรวจโทษทุก ข้อ ใคร ได้ ผิดใน ข้อนั้นบ้าง ก็ให้รับ ผิด แล้ว ตั้ง ใจเสียใหม่ ก็ สฐาน ที่โรง สำหรับ ชุมนุม กัน ทำ การ ดัง นี้ ทุกกึ่ง เดือน นั้น เรียก ว่าโรง อุโบสถ ถ้าเปน อาราม หลวง ก็เรียก ว่า พระอุโบสถ ก็ คำ ตลาด เรียก เอา ง่าย ๆ จึ่ง เรียก ว่าโบถ ก็โรง อุโบสถ นั้น ย่อม ล้อม ด้วยใบ สีมา แปด ทิศ เปน สำคัญ ก็ ที่ อื่นไม่ได้ล้อม ด้วยใบ สีมา แต่เปน ที่ สำหรับ สาศนา นั้น ก็ มี อยู่ หลาย อย่าง คือ ที่ไว้ พระพุทธรูป เปน ที่นมัศ การ เรียกว่าวิหาร์

ของใน หลวง เรียก ว่า พระวิหาร ถ้าที่ไว้ พระพุทธรูป เล็ก ๆ อยู่ ที่ บ้าน ที่ เรือน เรียก ว่า หอ พระ โรง ฤๅ ศาลา สำหรับ ชุมนุม กัน ฟัง เทศนา ฤๅ ทำ บุญ ให้ทาน เรียก ว่า การ เปรียญ บ้าง โรง ธรรม บ้าง เรียก ว่า โรง ธรรม นั้น โดย มาก การ เปรียน นั้น เปน คำ เขมร แปล ว่า โรง เปน ที่ เรียน หนังสือ แล เรียน ธรรม ศาลา ฤๅ เรือน ที่ พระสงฆ์ ชุมนุม กัน ซ้อม ท่อง สวด มนต์ ไม่ให้ ลืม นั้น เรียก ว่า หอ สวดมนต์ ที่ไว้ หนังสือ พระคำภีร์ เรียก ว่า หอไตรย สฐาน ทั้งปวง เหล่านี้ ไม่ได้ มีใบ สีมา ล้อม ไม่มี ใคร เรียก ว่าโบถ วัด พราหมณ์ ที่ เสา ชิงช้า นั้น ชาว บ้าน ชาว เมือง เรียก ว่า โบถ พราหมณ์ แต่ใน ราช การ หลวง บาด หมาย เพดทูล เรียก ว่า เทวสฐาน ไม่ได้ เรียก ว่าโบถ พราหมณ์ พิหาร พราหมณ์

อนึ่ง สฐาน ที่ใกล้ หอ กลอง นั้น คำ ตลาด เรียก ว่า ศาล เจ้า แต่ คำ บาท หมาย เพดทูล ว่า เทวสฐาน เหมือน กัน

จะ ว่า ถึง สฐาน ใน เมือง เยรุซาเลม ที่ กล่าว ใน หนังสือ ใบ ละ นั้น เหน หนังสือ หมอ แล บาท หลวง แต่ ก่อน แต่ง ก็ เรียก พระวิหาร ไม่ ได้ เรียก ว่าโบถ เหมือน อย่าง ว่า ซคาเรีย เข้าไป เผา เนื้อไม้ นมัศการ พระ เปน เจ้า อยู่ใน พระวิหาร ใหญ่ มี เทวดา มา บอก ว่า ซคาเรีย จะ มี บุตร จะ ให้ ชื่อ ว่า โยฮัน นั้น ก็ดี แล ที่ ว่า ผีปีศาจ พา พระเยซู ไป วาง บน ยอด พระวิหาร แล้ว ว่า ท่าน เปน ลูก พระเจ้า จริง โจน ลง

มานั้นก็ดี จนถึงในที่ข้างปลาย ว่ามีผู้มายืนยันพระเยซู ว่า พระเยซูบอกว่าพระวิหารใหญ่นั้น จะรื้อลงเสียสามวันจะกลับสร้างขึ้นใหม่นั้นก็ดี สฐานนั้นก็ไม่ได้เรียกว่าโบถ ก็ที่เรียกว่าพระวิหารนั้นก็เหนว่าถูกต้องอยู่แล้ว เพราะเปนที่นมัศการก็ในเมืองไทยนี้ ในเมืองเหนือทุกเมือง จนตลอดลงมาถึงกรุงเก่า พระอุโบสถไม่สู้เปนที่นับถือนัก ทำไว้แต่เล็ก ๆ ในค่างแลค่างหลังนับถือพิหารนั้นมาก เรียกว่าพระพิหารหลวงเปนที่ประเสริฐอยู่ตรงน่าพระเจดีย์ฤๅพระปราง แต่มาถึงบางกอกนี้การแปลไปกลับนับถือ พระอุโบสถที่เรียกว่าโบถนั้นมากนัก เพราะเหนว่าเปนที่ประชุมพระสงฆ์

เทมเปลอ คือที่นมัศการของบาทหลวงฝรั่งนั้น คนก็เรียกว่าโบถฝรั่งบ้าง อยู่แต่จะเรียกอย่างนั้นก็ภอจะถูกบ้าง เพราะรีตโรมันกาทอลิก เขาถือให้คนไปแก้บาปแก่บาทหลวงในที่นั้นแลกำหนดเฉพาะวันอาทิตย มีการชำระตัวชำระบาปในที่นั้น จะเรียกว่าโบถก็ได้ แต่โรงที่เรียนที่หมอสมิทสร้างขึ้นใหม่นั้นจะเรียกว่าโบถดูก็ขัดอยู่ เพราะการแก้บาปก็ไม่มี ถ้าเรียกว่าการเปรียญอังกฤษก็จะดี ฤๅพระเจ้าเปนอเมริกัน รังเกียจคำว่าอังกฤษอยู่ จะเรียกว่าการเปรียญต่างประเทศก็ตาม เรียกว่าการเปรียญนั้นเหนถูกต้องแล้ว เพราะอยู่ริมถนนหนทางเหมือน

โรงธรรม ศาลาการเปรียญที่ถนนนั้น ๆ ก็ถ้ามีวงวัดเปนที่พระสงฆ์อยู่ โรงใหญ่เปนที่ชำระบาปมีอยู่ในวงนั้น จึ่งควรเรียกว่าโบถ

ถนนใหม่ ตั้งแต่มุมวัดพระเชตุพล ที่เรียกว่าวัดโพ ลงไปจนคลอดข้างล่างนั้น พระราชทานนามว่า ถนนเจริญกรุง

ถนนทางเสาชิงช้าที่แก้ไข ทำใหม่ขึ้นให้ดี พระราชทานนามว่าถนนบำรุงเมือง ถนนขวางตั้งแต่ข้างใต้ไปข้างเหนือ ที่ซ่อมแซมขึ้นใหม่นั้น ชื่อถนนเฟื่องนคร คลองที่เรียกว่าคลองขุดใหม่ ตั้งแต่วัดแก้วฟ้าขึ้นไปนั้น พระราชทานนามว่า คลองผดุงกรุงเกษม เมื่อเกียจคร้านจะเรียกมาก จะเรียกแต่คลองผดุงก็ได้

คลองขุดใหม่ที่ลงไปบางนานั้น พระราชทานนามว่าคลองถนนตรง คลองขุดใหม่ตั้งแต่บางขวางไปท่าหวดนั้น พระราชทานนามว่าคลองมหาสวัสดิ์ คลองขุดใหม่ตั้งแต่บ้านนาคลองนครไชยศรี ไปรนพระปถมเจดีย์นั้น พระราชทานนามว่าคลองเจดีย์บูชา ก็เมื่อเกียจคร้านจะเรียกหลายคำ จะเรียกว่าคลองมหา ว่าคลองเจดีย์ก็ตาม จะเรียกแต่ว่าขุดใหม่ ๆ ถนนใหม่ ๆ ก็หลายแห่งหลายตำบลด้วยกัน ไม่รู้ว่าที่ไหน

แปล คาถา ถวายไชย มงคล

ใน พระบาท สมเด็จ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว

พระยา ศรีสุนทรโวหาร น. ช., ภ. ม. เปน ผู้แปล

๏ เยิน ยก พระ เกียรติ เจ้า จอม สยาม
บรเมนทร มาฎ นาม เชิด ชี้
เถลิง ถวัลย ที่ สี่ ตาม ลำดับ กระษัตริย์ นา
กรุง รัตนโกสินทรนี้ เนื่อง น้อม จักริวงษ

๏ จักร่ำ พระ เกียรติ ทั้ง เยินยศ พระ เฮย
โดย พากยนิพนธพรน ผูกไว้
คาถา มคธบท แบบ บอก แจ้ง นา
สำหรับ พระ สงฆ์ได้ สวด ซร้อง พร ถวาย

๏ บุพ์เพรตนโกสินท มหินทาโยช์ฌยาะยํ
ธาวุทถาติ หิราชูหิ อิทธา ผิตาสุสัณฐิตา
ตติยัลลัจ์ จ เยเนว อมัจ์ รเสนิยาทโย
ตุฏฐาสมาน ฉันทาว เอกีรูตาสมาคตา
ตํรัช์เช อภิสิญจิสุ ปุญญวันตํ สุขาภิมํ
ย์วายํ ปรเมน์ทมหา มกุฏติ ทานิ สุยยเต ฯะ

๏ กรุง เทพ มหานคร อมรรัตนโกสินทร มหินทรา ยุทธยา

มหาดิลก ภพ นพรัตน ราชธานี บุรีรมย อุดม ราชนิเวศน์ มหา สฐาน นี้ จักเชิดชี้ วงษ กระษัตริย ซึ่งได้ ถวัลย รัช ปก ครอง นับ หนึ่ง สอง ครบ สาม เสนอ พระนามเจ้า หล้า พระ พุทธยอด ฟ้า จุฬาโลกย ดับ ทุกข โศก ยุค เข็ญ เย็น อก เย็นใจ ราษฎร์ พระ บาท ปราบ ดา ภิ.ศก เปน องค์เอก อรรค บรม นับ ประฐม เกษ กระษัตริย์ ที่ สอง ถัด ผ่าน ฟ้า พระ พุทธเลิศ หล้า นภาไลย คือ พระดไนย ท่าน นั้น ผ่าน ภพ ชั้น ที่ สอง ที่ สาม รอง คือ โอรส นาม ปรากฏ รูล เค้า สม เด็จ พระนั่ง เกล้าเจ้าภูวดล มณฑล ภพ สยาม กระษัตริย์ สาม ทรง บำรุง ผดุง ราช ธานี ขจร ให้ พิเศษ สมบูรณ เจริญ จรูญ รุ่ง เรือง นับ เช่น เมือง อมร แมน ทรัพย สิ่ง แสน มูล มั่ง ผล คับคั่ง เขตร ขัณฑ์ สมบัติ อนันต์ หลั่ง ล้น จะ นับ พัน พรรณา พ่อ ค้า มา ต่าง ประเทศ ถึ่ง พระเดช ค้า ขาย พัสดุ หลาย ย่าน แผ่ แพร่ หลาย หลาก มาก มูล เมือง ไพร บูรย เลิศ ล้ำ เมือง อื่น บมิก้ำ เกี่ยง ก้าว เกิน เมือง นี้ นา ฯะ

๏ รุ่ง เรือง เมือง มิ่ง แก้ว โกสินทร์
ควร เทียบ เปรียบ เมือง อินทร ฟาก ฟ้า
แสน ศุก กระเษมภิญ โญยศ ยิ่งแฮ
ฦๅ เลื่อง ทุก แหล่ง หล้า ฟ่างพื้น ปรัถพี ฯะ

๏ ปาง ดล ปี่ วะราฆะ พึ่ง รวบ ระ ย่าง เข้า ยัง คง เค้าโทศก โหร สาธก ศักราช น้อย พัน สอง ร้อย สิบ สอง สุกรปี นัย ปองปา

ฎิบท จวบจรดเจตรมาศ พระบาทพระนั่งเกล้า เจ้าทิภพไผทไทย
เสด็จสวรรคาไลยเมื่อนั้น ว่างหว่างชั้นรัชกาล พระวงษวารราช
ประยูร มูลมุขมาตยาธิบดี สำเสนีทั่วหน้า บันดาข้าราชกิจ
เอกะจิตรพร้อมใจกัน เอกะฉันท์ร่วมอัธยาไสย พร้อมกันไป
เชอญเสด็จ สมเด็จอนุชเจ้าหล้า เจ้าฟ้ามหามงกุฎ สุทธสม
มุทเทพยพงษ วงษาดิศวรกระษัตริย ขัตติยราชวโรรส. ให้เสด็จ
ลาพรตครองภพ เปนคำรบจาตุรัช พระสุพรรณบัตรจาฤก
บันทึกบรมาภิธัย ซึ่งมีในแผ่นมาศ ว่าพระบาทสมเด็จ พระ
บรเมนทรมหามงกุฎ สุทธสมมติเทพยพงษ วรยาดิศวรกรษัตริย
วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหา จักรพรรดิราชสังกาศ
อุภโตสุชาติสังสุทธเคราหนี่ จักรกรีบรมนารถ อดิศวรราชรามะ
วรางกูร สุจริตมูลสุสาธิต อุกกฤษฐวิบูลย บูรพาดูลยกฤตาภิ
นิหาร สุภาธิการรังษิต ธัญญลักษณวิจิตรโสภาคย สรรพางค์
มหาชโนตตมางค์ประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผล
อุดม บรมสุขุมาลมหาบุรุษรัตน ศิกษาหิพัฒสรรพโกศล สุวิ
สุทธวิมล ศุภศีลสมาจาร เพชรญาณประภาไพโรจ อเนกโกฏิ
สารคุณวิบุลยสันดาน ทิพยเทพาวตาร ไพรศาลเกียรติคุณอดุลย
พิเศศ สรรพเทเวศรานุรักษ มหาบุรุษ สุตพุทธมหา
กระวี ตรีปิฎกาทิโกศลวิมลปรีชา มหาอุดมบัณฑิตย สุนทร
พิจิตรปฏิภาณ บริบูรณคุณสาร สยามาทิโลกยดิลก มหาบวิวารนา

ยก ยนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศศศิรินธร นหาชน นิกร สโมสร สมมต ประสิทธิวรยศ มโหฬาร บรมราช สมบัติ นพปดล เสวตรฉัตรา ดิฉัตร ศรี รัตโน ปลักษณ มหา บรม ราชา ภิเศกา ภิสิต สรรพทศทิศ วิชิตไชย สกล มไหย สวริย มหา สวามินทร์ มเหศวร มหิน ทรมหา รามาธิราช วโรดม บรมนารถ ชาติ อาชาวไศรย พุทธา ทิไตรย รัตน สรณารักษ อุก กฤษฐศักดิ อรรคนเรศ ราธิบดี เมตตา กรุณาสิตลหฤทัย อโนปไมย บุญญการ สกลไพศาล มหารัษฎา ธิเบนทร บรเมนทร ธรรมมิก มหาราชาธิราช บรมนารถ บพิตร พระ จอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว บพันพัว พระ นามเก่า ใน พงษเผ่า ภูบดี มุขมนตรี กระวี ชาติ บัณฑิตย ราช เสวกา อิกราชา คณะ สงฆ์ ร่วมจำนง จิตรน้อม ประชุมพร้อม เพรียงกัน คิด ประพันธ คาถา พรรณา พระเกียรติคุณ วิบุลย ยศเยิน ราช โดย ฉันทสาตร แบบ บท พากย มคธ ลำนำ แปล ถ้อย คำ เปน สยาม มีเนื้อ ความไพร เราะห์ งาม สม เหมาะ คุณ ความ ดี บันดา มีใน พระองค์ โดย ตรง ๆ จริง แท้ บหัก หนุน เสริม แก้ ยัก เยื้อง เยิน ยอ ท่าน นา ฯะ

๏ โสรายํ โหติ สุชาโต อุภโตเสฏฺฐชาติยา
สํสุทฺธคหณีโกจ โนปกุฏฺโฐวโร สโภ
อกฺขิตฺโต ชาติวาเทน เสฏฺโฐ พหูภิมานิโต
สุวุฑฺโฒมสุขุมาโลจ ยโสโภคสมปฺปิโต

๏ ๑ ชาติวงษวิสุทธิ์ทั้ง สองปักษ์
พระชนกชเนตรจักร พรรคพ้อง
สองประเสริฐเสมอศักดิ์ พระยศ ยิ่งนา
สังสุทธเคราะห์พร้อง พร่ำอ้างออกเสนอ ฯะ

๏ ๒ พงษชาติใครอาจค้าน คำกล่าว หนึ่งฤๅ
ผ่องพิมลคือคำ ที่เก้า
พระยศเลิศเลอจำ รูญเกียรติ เกริกพ่อ
กรษัตริย์สุขุมาลเจ้า จากฟ้ามาดิน ฯะ

๏ ๓ ปวงชนหลากชาติทั้ง นอกใน ประเทศแฮ
บเลือกว่าใครใคร ครบหน้า
นับถือนอบน้อมใจ สวามิภักดิ์ ท่านเฮย
ทุกถิ่นทุกเทศอ้า โอษฐ์ซ้องสรเสริญ ฯะ

๏ ๔ ทรงเจริญจรัสด้วย เดชะ
ใครห่อนจักชำนะ เกียงก้ำ
คติโลกย์ธรรมพระ ทรงทราบ เสร็จแฮ
อากาศลมดินน้ำ แน่รู้ระบอบระบิน ฯะ

๏ ๕ สมภารบารเมศสร้าง สมมา มากฤๅ
พระยศสูงศักดา เดชก้อง
สมบัติอเนกนา นานับ ไฉนนา
อุทกบพร่องท้อง สมุทนั้นฉันใด ฯะ

๑ ๖ สมบูรณ พูน พรั่ง พร้อม ศฤง ฆาร
อเนก นับ ราชบริพาร เพียบ หล้า
บำเรอ พระ ภูบาล บำราศ ไภย พ่อ
พระยศ รวัส จ้า แร่ม พุ้ง ฟู ขจร ฯะ

๑ อัคโค วโรสุคพุโธ รภนัม ติ โลเก
สุตฺตา ภิรัม มกุสโล สุวิจิก ราภานี
สยาทิโลกติลโก มนุนาย กัค โค
สัม ปันน สัตตรต โนวิบ ธัมมราชา

๑ ๗ พระองค์ ทรง ทราบ สิ้น สบไสมย
ธรรม ก่อง ปิฎกไตรย ตรัส แจ้ง
บัญหาร คะดีไพ จิตร แจ่ม นักนา
สุต พุทธกระวี แสร้ง เศก ซ้อม สมญา ฯะ

๑ ๘ เปน เฉลิม แหล่งโลกย ด้าว แดน สยาม อาทิเอย
นายก แนะ นำ ความ ชอบ พร้อง
มวญ หมู่ มนุศย ตาม เสก็จ สุ เกษม แฮ
เปน ยอด นายก พ้อง พ่าง พื้น ธรณี ฯะ

๑ ๙ ยศ เทียม จักร พรรดิ เจ้า จอม ธรรม
แก้ว เจ็ด มี ครบ สรรพ์ เสร็จ ถ้วน
ยกแต่ จักร พาผัน โพยม เห็จ หาวเฮย
ละสิ่ง ละอย่าง ล้วน ค่าเค้า ควร เมือง ฯะ

๏ ทัต์ตานุวาทุวหสาปรเมน์ ทราช์
ธัม์โมว ปาลยตุ ต์สุช์ สเสน์ ฯะ

๏ ๑๐ ธรรมะสิ่ง ชอบอ้าง — ความ สัตย นี้นา
จงเกิด ศรีสวัสดิ์ — ค่ำเช้า
ไภย พาล พิบัติข จัด — จงรัก ษาแฮ
ให้พระบาท ประเมนทร เจ้า — ศุกทั้ง บริพาร ฯะ

๏ ธัม์ มึกถา พหุลิโก สุตกิ์จ รถาวิ
ตัส์ ลัต์ถวัน์ นวิจาร ณยุต์ตยัต์ โต
สิก์ขาสุ คารว ก์โรติว เปม ฉันโท
ยาถาว ธัม์ มคหเณ วนิก์ ขิต์ต ธูโร ฯะ

๏ ๑๑ พระ หฤทัยใฝ่ฝ้า ด้วย — ธรรมิ กถาเฮย
ใดปราชโปรด พาที — พรอด พร้อง
ทุกวัน ทุกราม ตรี — ตรัสเบื่อ ไฉน นา
สวนใส่ใด บต้อง — สอบ แท้ถ่อง ธรรม ฯะ

๏ ๑๒ ใช่เปน แต่ระบ รู้ — ราว ความ
สุตกิจ ประกอบ ตาม — สดับ นั้น
ธรรม สดับ บเลย ลาม — ละล่วง เลิย นา
ปฏิบัติ ทุก ๆ ชั้น — เท่ารู้ เรียน ธรรม ฯะ

๏ ๑๓ ท่าน ทรงเคารพน้อม — ในไตรย สิกขาแฮ

ศีล จิตร บี่ญญาใคร   กิจ ล้ำ
เปนบุรพภาคไพ   จิตร ภุก เลอียด นา
ทรงยกเชิดชูค้ำ   ออก อ้าง ทาง สอน ฯะ

๏ ๑๔ ไต่สวน ครวญใคร่ ค้น   หา ของ จริง แช
หมั่น สืบ สอบ ทด ลอง   เลอียด แท้
ไบ่ ทอด ธุระ ปอง   กิจ แก่น สาร นา
ใส้ สร่าง พระญาณ แปล้   ปล่ง เปล่ือง ทุก ละ บอง ฯะ

๏ มิจ์ ฉาคห เณน ชฏิตํ ชนตํ ปมุพ์หํ
สาเร อสาร มภิมํ ทุนิสัช์ช นิยํ
ธัม์มานุสาสนิปทาน พเลน สัม์มา
โมเจสิ พัน์ธสุกวํว ทุทิฏ์ฐิ ชุฐานา ฯะ

๏ ๑๕ ฝูงชนรกชัฏ ด้วย   ถ่อ ผิด
ใช่ แก่น ว่า แก่น ยึด   เนตร ฝ้า
คือ ดัง สุกรติด   บ่วง ปลด ยาก นอ
พระ ปลด ทิฐิ กล้า   เพื่อ เล้าโลม สอน ฯะ

๏ ๑๖ พระ ทรง นุสาสน ให้   เหน ชัด
ชี้ บอก ทาง ปฏิ บัติ   ถ่อง แท้
ทฤษฎี
ทิฐิ ที่เปรี้ยว จัด   กลับ จึ๊ด จาง นา
ทุก ปะระปะ วาท แพ้   พ่าย เบื้อง บารมี ฯะ

๏ เวริ อเวรีสุ สทา สุมโน อเวโร
เมต์ตาทุโย ทกสุลี ตหัต์ โถ อทุฏ์โฐ
ทุฏ์เฐ ปิอัต์ ถหิตเมว นิกามยัน์ โต ฯะ

๏ ๑๗ ไพรี ต่อ ท่าน ทั้ง อะไพ รีนา
ท่าน บ ผูกเวรใคร ทั่ว ถ้วน
ดำรง พระหฤทัย ดี ทั่ว ไปเชย
ทรง ประพฤติ แต่ล้วน จักให้ประสบผล ฯะ

๏ ๑๘ หฤทัย ท่าน ชุ่ม น้ำ กรุณา สัตว แซ
พร้อม พระ เมตตา เติม ต่อ ตั้ง
ไม่ ทรง ประพฤติ ทา รุณ ตอบ ใคร เลย
ถึง พิโรธ กลับ รั้ง จิตร ท้อ ถอย หลัง ฯะ

๏ ๑๙ ผู้ประทุษฐร้าย ท่าน โดย ตรง ก็ดี
ท่าน บ ผูกเวร จง ตอบ ร้าย
กลับ มี จิตร จำนง นำประโยชน ให้ นา
กอบ กิจ นุกูล คล้าย กับผู้ภักดี ฯะ

๏ กาตุน กัม์ม กุรุราป ฏิร์ ฉัน์ นสีโล
อาวีกโรติ ตถโตว ปทิต์ต สีโล
อาวีรโหจ สทิโส พหิรัน์ ตเรสุ
สัม์ มาย์ โย คนุกโร ตตสัวรัต์เต ฯะ

๏ ๒๐ ทรง ทำ กรรม เกี่ยง ร้าย ใดใด ก็ดี
ตาล เร่า พระ หฤทัย เดือดร้อน
เฉกชน ตีระไฟ ติด ลวก ลาม นา
เผย แผ่ แบ บ่ซ่อน เชิดให้ชน เหน ฯะ

๏ ๒๑ ที่ลับที่แจ้งดุจ เดียวกัน
ไปคิดบิดจำผัน เงื่อนเร้น
ปองโปรดแต่สัตยธรรม์ ทางซื่อ ตรงแฮ
ทรงเกลียดทุจริตเม้น หมกเซ๎อนจำนวน ฯะ

๏ ๒๒ ประฎิบัติคัดซ้อมซึ่ง สันดาน ท่านนา
ในที่สังวรการ เรื่องน๎ี้
ทรงประพฤติจนชาญ จินฉัต แล้วแฮ
บเคลื่อนบคลาดคล้ำ หลีกเบ๎ยงยุติธรรม ฯะ

๏ สัมมาสพุทธิสมยันตรปาฏิภาโณ
นานานิวาสิ ปฏิสัณฐารวุตติ ฉโก
สัพภาคุฎิยรหิโต สุขภาส ลีลี
โปริกโถ หทยมัญชุสยุตตวาโจ ฯะ

๏ ๒๓ ลัทธิพวกอื่นทั้ง ลัทธิ ตนเฮย
พระถ่องทางชำนิ รอบรู้
อาจทรงพระดำริห์ รับตอบ ได้นา
ต่างประเทศทุกผู้ สอบซ้องสรเสริญ ฯะ

๏ ๒๔ ใคร ๆ มาใฝ่เฝ้า ชุลีบาท
พระโปรดปราไสฉลาด ยักเย๎อน
พระภักตรเบิกบานปราศ สยิ้วชัก ภักตรนา
ผู้สดับน่าเยมเยี่ยน ชื่นชื๎นชูกระมล ฯะ

๏ ๒๕ พระวาจามธุระแจ้ง แจ่มใส
คำชาติโบร์ไพร เพราะพร้อง

ควรฝั่งหืบหทัย อยู่เนิ่น นานนา
เพราะสุขุมธาจ ข้อง จิตรผู้สดับฟั่ง ฯะ

๏ พุทธาทิวัตถ์ กุสุ ยโนมปสาทภัก ติ
ปุญฺญาภิวัฑ์ฒิย อปุญฺญปหานราโม
ทุกเขวิรต หทโย ยานิยาทนิน์ โน
อัยเปว อัจฺคุปท อุปปั๋ธ์ ชิเยถ ฯะ

๏ ๒๖ พระกระมลปราสาทน้อม นับถือ ยิ่งเฮย
ในพระไตรรัตนฤๅ เลิศแก้ว
เคารพรักยาคือ เคียงชีพ ท่านนา
เผยพระอามณ์ แผ้ว ผ่องพ้น วิจิกิจฉา ฯะ

๏ ๒๗ ยินดีในกิจเกื้อ เกิดคุณ
มละบาปบำเพญบุญ ยเว้น
หน่ายทุกข์ที่จักหมุน เวียนเกิด ตายนา
หมายมุ่งนิพพานเร้น นิราศไร้มฤตยู ฯะ

๏ ชิชีเวรูปกุณโยคัย เนิปมัน์ติ
สัพพาหิตาปนย เนถ หิตูปหาร
ธัมเมน ยาวรเน คุตติวิธิ กโรน์ตุ
สุราทิภูต คณทานวย ยักขนาคา ฯะ

๏ องค์ใดกอบเกียรติคุณ ล้วนลิ่งสุนทรสบสรรพ์ คุรำพัน
มานี้ เช่นเจ็ดชี้พรรณา ขอเทวาดิเทวศ์ ผู้เรืองเดชเรือง

ฤทธิ์ สิ่ง สถิตย ทุกสฐาน เนาพิมานมณฑล เนาวภูวดแดน
มนุศย อีก นาค ครุธ กึมพันธุ แล คน ธรรพ์ เทพ ทานพ ทั่ว พิภพ
ภูตคนา จง รักษยา บรม บาท ไท้ธิราช องค์นั้น ช่วย กีด กั้น กัน
ทุกขโทษ สิ่งใช่ ประโยชน พินาศ ให้ บำราศ ภยันตราย นำ ศุข
สบาย เพียบ พูน เรือง จำรูญ ราช ศักดิ เกียรติ ประจักษ บรร เจิด
หล้า พระยศ ยืน อยู่ ช้า ชั่ว ค้าว เดือน ตวัน เทอญ นา ฯะ

๏ เตเนว โสสุชิวิรํ อนันตราโย
ธัมเมน เมทนิ มิมํ สุฒิตํ สนีทํจ
สัมมาว เนตุสกลํ สสุขํ สเสนํ
จิ.รน ฐาตุทุธ์ชเนหิ อวัญ์ชนิโย ฯะ

๏ ด้วย เหตุแห่ง มหา เทวานุ ภาพ แผ่ รักษา แด่ พระองค์ ให้ดำรงค์ยืน พระชนม ศุข โสภณ ผ่อง แผ้ว คลา คลาศ แคล้ว อันตราย แผ่ ผึ่งผาย พระเดช ปก ครองเขตร ปรัถพี ทั้ง เสนี เสนามาตย ข้า ทูลีบาท ฝ่าย หน้าใน ทั่วไป ถึง ราษฎร จง สถาพร พูนสวัสดิ พ้น พิบัติภัย พาน เกษมสำราญ นิรันดร ให้ ภูธร ธรรมึกอธึก ทาง ปรีชา ตัด มาร ยาเล่หกล แห่ง ทุรชนใน นอก อย่าลวง หลอก ท่านได้ ขอ จงให้ล่วงรู้ ความ คิด ผู้ สาไถย พระเชาวน์ ไวย ว่อง ยิ่ง ตัดรอน สิ่ง แหลม ลาม ขจัด ปราม ยุคเขญขาด ลำเคญ ทั่ว หล้า พระ เกียรติ เกริก ดิน ฟ้า เฟี้ยงฟุ้ง ทศธรรม์ท่าน นา ฯะ

๏ พระยาศรี สุนทรน้อย นับ นาม เดิม นา
แปล มคธ เปน สยาม แยบ เยื้อง
รวม รวบ เรื่อง ราว ความ เฉลิม เกียรติ พระนา
ฉลอง พระเดช พระคุณ เบื้อง บาทไท้ บรเมนทร ฯะ

๏ บาท บท มคธ นี้ นมนาน
แต่ง แต่ ต้น รัชกาล สี่ โน้น
สำหรับ พระ สงฆ์ ขาน คำสวด ถวาย นา
วันเลี้ยบ นคร โพ้น พรั่ง พร้อม คณ สงฆ์ ฯะ

พระบรม ราช นามาภิธัย

ใน พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว สยามินทร์ ทั้ง ห้า พระองค์

รัชกาล ที่ ๑

พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว รามาธิบดี ที่ ๑ พระ พุทธ ยอดฟ้า จุฬาโลกย มี พระ บรมา ภิไธย ตาม ซึ่ง จาฤกไว้ใน พระสุพรรณ บัฏร ว่า

พระบาท สมเด็จ พระ บรมราชา ธิราช รามาธิบดี ศรี สินทร บรม มหา จักรพรรดิ ราชา ธิบดินทร ธรณินทรา ธิราช รัตนากาศ ภาศกรวงษ องค์ บรมา ธิเบศร ตรี ภูวเนตร วรนายก ดิลกรัตน ราช ชาติ อาชาว ไศรย สมุท ยดโรมนต์ สกลจักรวาฬา ธิเบนทร์ สุริเยนทรา ธิบ ดินทร หริหริน ธราธาดา ธิบดี ศรี สุวิบุลย คุณ อคณิฐ ฤทธิรา เมศวร ธรรมิกราชา ธิราช เดโชไช พรหม เทพาดิ เทพย นฤบ

ดินทร ภูบินทร ปรมาธิเบศร โลกเชษ ฐวิสุทธิ มา กุฎประเทศ คตา มหา พุทธางกูร บรมบพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ภาย หลัง พระ บาท สมเด็จ พระ จอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ถวาย พระ นาม เพิ่ม เข้าว่า

พระบาท สมเด็จ พระ ปรมิมรุราชา มหา จักรกรีบรม นารถ นเรศวร ราช วิวัฒวงษ ปฐมพงษาธิราช รามาธิบดินทร สยามพิชิตินทร วโรดม บรมนารถ บพิตร พระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย

รัชการ ที่ ๒

พระ บาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว รามาธิบดี ที่ ๕ พระพุทธ เลิศ หล้านภาไลย มี พระปรมาภิไธย ตาม จาฤก ไว้ ใน พระ สุพรรณบัตร เหมือน อย่าง รัช การ ที่ ๑ ข้าง บน นั้น ภาย หลัง พระ บาท สมเด็จ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ถวาย พระนาม เพิ่ม เข้าว่า

พระ บาท สมเด็จ พระบรม ราช พงษ เชษฐ มเหศวร สุนทร ไตร เสวตร คชาดิศร มหาสวามินทร สยาม วัยฎินทร วโรดม บรม จักร พรรดิ ราช พิลาศ ธาดา ราชา ธิราช บรม นารถ บพิตร พระ พุทธเลิศ หล้า นภาไลย

รัชการ ที่ ๓

พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว รามาธิบดี ที่ ๖ พระ นั่ง เกล้าๆ เจ้า อยู่ หัว มี พระ ปรมา ภิไธย ตาม ซึ่ง จาฤกไว้ ใน พระ สุพรร ณบัตร เหมือน อย่าง รัชการ ที่ ๑ ดัง ข้าง บน นั้น

ภาย หลัง ทระบาท สมเด็จ พระ จอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว ถวาย พระนาม เพิ่ม เข้าว่า

พระบาท สมเด็จ พระ บรมา ธิวรเสฐ มหา เจษฎา ธิบดินทร สยา มินทร วโรดม บรม ธรรมิก มหา ราชา ธิราช บรม นารถ บพิตร พระ นั่ง เกล้า เจ้า อยู่ หัว

รัชการ ที่ ๔

พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ปรเมนทร มหา มงกุฎ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว มี พระ ปรมา ภิไธย ตาม ซึ่ง จาฤก ไว้ ใน พระ สุพรรณ บัตร แจ้ง อยู่ใน แปล คาถา ถวาย ไชย มรคล ช้าง บน นั้น แล้ว

รัชการ ที่ ๕

พระบาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ปรมินทร มหา จุฬา ลงกรณ์ พระ จุลจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว มี พระ ปรมา ภิไธย ตาม ซึ่ง จาฤก ไว้ ใน พระ สุพรรณบัตร ว่า

พระบาท สม เด็จ พระ ปรมินทร มหา จุฬาลงกรณ์ บดินทร เทพย มหามกุฎ บุรุษย รัตนราช รวิวงษ วรุตมพงษ บริพัตร วรขัตติย ราช นิกโรดม จาตุรันต บรม มหา จักรพรรดิราช สัง กาศ อุภโต สุ ชาติสัง สุทธ เคราหณิ จักร กรีบรม นารถ มหามกุฎ ราชราม วรังกูร สุจริต มูล สุสาธิต อรรค อุกฤษฐไพ บูลย บูรพา ดูลย กฤษดา ภินิหาร สุภา ธิการ รัง สฤษดิ ธัญญะ ลักษณ วิจิตร โสภาคย สรรพางค์

๖

มหาชโนต ตมางค์ ประนต บาท บงกชยุคล ประสิทธิ สรรพศุภผล
อุดม บรมุมาลย์ ทิพยเทพ วตาร ไพศาล เกียรติคุณ อดุลย
พิเศศ สรรพเทเวศ รานุรักษ วิสิฐ ศักดิ สมญา พินิต ประชา นารถ
เปรมกระมล ขัตติย ราช ประยูร มูล มุขมาตยาภิรมย์ อุดม เดชา
ธิการ บริบูรณ คุณ สาร สยามาทินคร วรุตเมตราช ดิลก มหาปริ
วาร นายก อนันต์ มหันตวรฤทธิ เดช สรรพวิเศศศิรินธร อเนกชน
นิกร สโมสร สมมติ ประสิทธิวรยศ มโหตมบรม ราช สมบัติ
นพปดล เสวตรฉัตรา ดิฉัตร ศิวีรัตโน ปลักษณ มหา บรม ราชาภิเศกา
ภิสิต สรรพ ทศทิศ วิชิตไชย สกล มไห สวริย มหา สวามินทร
มเหศวร มหินทร มหา รามาธิราช วโรกม บรม นารถ ชาติ อาชาว
ไศรย พุทธา ทีไตร รัตน สร ณารักษ อดุลยศักดิ อรรคน เรศราธิบดี
เมตตา กรุณา สีตลหฤไทย อโน ปมัย บุญญา การ สกลไพศาล มหา
รัษฎาธิบดินทร บรมินทร ธรรมิกมหา ราชา ธิราช บรมนารถ บพิตร
พระ จุลจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว

จิรํ รัชเช ปติฏฺฐาตุ

ชื่อ ช้าง ประจำ ทิศ

พระยา ศรี สุนทร โวหาร เปน ผู้ แต่ง
ได้สอบ กับ ชื่อในภาษาสัง สฤต ด้วยแล้ว

———*※*※*———

๏ ช้างอัฐทิศ อ้าง คำภีร์
จักระวาฬทิปนี่ แนะไว้
พงษ พรหม แปด หมู่ มี นาม บอก ชัดเชย
สำหรับ กรม ช้างได้ เล่าซ้อมศึกษา ฯะ
๏ กล่าว ชื่อ ช้าง อัฐ ทิศ โดย ภาสิต คำภีร์
จักระวาฬทิปนี่ แนะนำ ช้าง ประจำทิศบุรพา
ชื่อไอยราพตร พลาย นาง พังชนาย กาย ตรู
ชื่อ อัพภมู ศีเมฆ เปน คู่ เอก อรรคชายา
เกิด คณา อำนวย มี่ เมฆ หัยกี สี่ ทนต์ ฯะ
๏ ช้าง ฝ่าย หนอาคเณย์ ทิศ บุณฑริก ฤทธิมหิมา
พัง ภรรยา นาง เดียว ศี เหลือง เขียว เจือ กัน
กบิลา สรร เศก นาม เกิดอำนวย ตาม เฉียง ทิศ
ชื่อ สุประติค แดง ฉัน งา มหันต์ สั้นโสภณ ฯะ
๏ หน ทักษิณ พราหมณ หัต ถี พัง กิริ ณีภรรยา

ชื่อยี่งคลาเหลืองแก่ อำนวยแต่นางกิรินี้
สี ดอก สามหาว สด นาม กำหนดนิละพะ
อีก ธะสะ สีแดง จัด บอก ชื่อ ชัด สอง กรี ฯะ

๏ หนหรดี ช้าง กระมุท ศรี บริสุทธิ สบ สรรพางค์
มี นาง ช้าง อรรคชายา อนูปมา นามแกลง
กาย สีแดง ละเอียด อ่อน โฉมช้าช่อน สำรวย
เกิด อำนวย ห้าคช ที่ หนึ่ง รด สมญา
ชื่อ มหา ประทุมะ ผิว พรรณะ ผ่องผุด
ดอก กระมุท เทียมทัด ที่ สอง ภัคอุบล มาลี
สี ก้าน กระมุท จุ่มชล ที่สามยล ควร ตริ
จุมศิริ สี สำลาน ที่สี่ ขาน ศุภมงคล
สี สกนธ์ ดำกระ ทั่ว สรีระ พร้อย พราย
ที่ห้า หมาย นิละชา ศีสริรา ดำ นิล
รวม กรินทร ห้าชนิด ประจำทิศ หรดี ฯะ

๏ ประริม กรี สี อัญชัญ นาม ชื่อ อัญชนะ คชา
กรณุกาพังผ่องศรี ตาม พวรรณี นฤมล
สีโสภณ แดง ฉาก มี เชื่อ ชาติ อำนวย พงษ
สืบ สาย วงษ หัษดี บรมาภี เมฆะวรรณ
สีศะ มหันต์ งวงใหญ่ ใฝ ประจำ ทิศ อัษฎงค์ ฯะ

๏ ช้าง ดำรง ทิศ พายัพ สมญาศัยท์ บุษยะทันต์
ชายา ฉัน เฉิด ศรี ศุภทันตี ขนาย ขาว
กาย สกาว ผ่อง สกล แน่ง นฤมล สำรวย

เกิด อำนวย หนึ่ง สมญา   ชื่อ พรรษา วหะนี
อิก กรี ชื่อ สะหะสาร   กาย งา บ่าน ประดุจกัน
ผิว พื้น พรรเน สกาว กาย   งา เหลือง ฉาย เฉก อุไร
คชอุภัย อำนวย พงษ   พายัพย คง เนา สถิตย์
สาร ประสิทธิ พรหม พงษ   ฯะ

๑ ช้าง ดำรง อุดร ทิศ   เสาวะโภม พิศ โสภางค์
กิริ นี่นาง บิง คลา   ผิว กายา เขียว สด
อำนวย คช บริสุทธิ์   นาม ชื่อ บุษบะ ทันต์
กาย แดง ฉัน ประทุม มาลย์   ฯะ

๑ หน อิสาณ เฉลียง ทิศ   ช้าง สุประดิฐ เนานิพัทธ
กญ ชรีรัตน ชายา   อัญ ชนาวดี โดย นาม
ดี กาย งาม ม่วง อ่อน   ศักดิ์ บหย่อน ยิ่ง ยง
อำนวย พงษ ชื่อ สุประดิฐ   เขียว พิจิตร จำรูญ
แปด ตระกูล เรียก อัฐ ทิศ   พรหม รังสฤษดิ สูง ศักดิ์
จรร ประจักร เจิด หล้า   สาย สืบ คู่ ดิน ฟ้า
ฝ่าย ช้าง คชกรรม   แล นา   ฯะ

๑ วัน จันทร์ เดือน เจ็ด ขึ้น   สิบเอ็ด   ค่ำแซ
ปีรกา ศก เจ็ด   จด แจ้ง
หนึ่ง สอง ลิ เจ็ด เสร็จ   สารโสลก   นี้ นา
ปรุง พจน ประพันธ แกล้ง   กล่าว เบื้อง ระเบียบ บรรพ์   ฯะ

ลิลิต

กระบวรพยุหยาตรา

พระเจ้าไชยกาเธอ กรมสมเด็จ

พระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแต่ง

———*⁂*⁂*———

๏ ร่าย ศรี สิทธิ วิวิธ บวร นคร ศรี อยุทธยศ อดุลย์ เดช ฟุ้ง ฟ้า. ธรแหล่ง หล้า ภพ พระยศ เกรียดิ ปรากฎ ทั่ว ด้าว ทุกไท ท้าว พำนักนิ์ เฉก หลัก โลกย มลัง เมลือง เปรมใจ เมือง มิ่ง เย็น เปน มงคล จักรพาฬ พิ ศาล ศุข สมบูรรณ ปูน แมน มา วัง สถิต เพื่อบพิตร เจ้า ช้าง ยศ ยิ่ง ยศ ภพ อ้าง อาจ ให้ ฟัง แสยง ฯะ

๏ ยุทธยาโศภิศณโพ้น มา เปลง เปน ฤๅ ฤๅว่า บุญ เพรง แสดง พระร้าง สิงหาศนพิมาน แสยง สยบโลกย แสงสุวรรณ พร่าง พร้าง พพริ้ม พราย ตา ฯะ

๏ พระ มี พระ พุทธ แก้ว มรกฎ ศรี พระ สุวรรณ รจด รุ่งเร้า พิหาร เลื่อน มุขลด รจเรข เรือง แฮ ไตร โลกย เลง ค่ำ เช้า นอบ น้อม กร ถวาย ฯะ

๏ ปาง จอม จักร พรรดิ จัว จักร พาฬ เสด็จ ดล ชลพิมาน ตลาศ เคล้า จาก สำนักนิ์ สถาน อยุทธยศ เปน พยุห ยาตรา เต้า แต่ง ตั้ง โดย งาย ฯะ

๏ พระ หลวง ขุน หมื่น ถ้วน ทุก พรรค์ แหน แห่ หน้า หลัง กรร

พรึ้บ พร้อม โดยเสดจ์ขึ้น ภพจรร โลงโลกย ชนิดขนาก นาเวศ
ห้อม ยึ้ด ย้าย ตาม ขบวร ฯะ

๏ เรือ เสือ ตำเตีย หน้า ซอนซบ เกีบ ซาก ลอย ธรรณพ
กลิ่น กล้า พนักงาน นครบาล พบ พานล่อง ลอย นา แมว หนู
สุนักข์ คว้า ใส่ สึ้ง เรือเอง ฯะ

๏ เรือพิฆาฏ ขุน หมื่น หนั้ง โรง ศาล หก ลำ เหน สาธารณ์
เต็จ ต้วน ผี้ภาย ข้าง บ่าย วาน ยึ้ม เพื่อน กัน นา กุบ ครอบ แคร่
แตล้วน เหล่า หลุ้น เคียง กัน ฯะ

๏ เรือ แซพญาแซกซู้ เคียงสอง ผ้าโพก ตาด ทอทอง
แล่ง ผุ้ง เสื้อใส่ จีบเอว กรอง เรียรบาศ คาด นา นาย นั่ง ไฟ จ่อ
รุ้ง ก่า ตั้ง สูบ พลาง ฯะ

๏ แซศักดิ บวรศ นั้น นคร อิน สมิงเดชแซ สรสินธุ พ้อง
น้ำ ตค่อง คุนโทกิน ธวกโอ่ ค้างโล่ห์เขนดาบ ค้ำ ทอด หน้า
เรือเรียง ฯะ

๏ พิพัท ชล วิ่ง หว้าย ฤๅ ลง พญาเกียร รามัญวงษ เทือก
ท้าว อนรรฆ์ สมุท เสมอ หงษ เหอรเห็จ พญา พระ รามรณ ห้าว
แห่ล้วน ล่า มอญ ฯะ

๏ โชฎึก ประคาศักดิ์ แล้ เศรษฐี แซ บวร วารี รีบ เต้า
ท้องสื่อ ราช เขวี เคย คู่ แซ ศรี สมุทธ คลาเคล้า คลาศ เต้น
ตาม ชล ฯะ

๏ แซสินธุสวัสดิ์พื้น ธรรณพ แซพิพัทสาครลบ แหล่งหล้า คลั่งในขนาดขนบ ขนานคู่กันนา เรวทั้งลมลิ่วฟ้า ลักนิ้วฤๅทัน ฯะ

๏ แซไชยานพล้ำ ลำกอน แซจบสาครชรร คู่ค้ำ บรเทพขี่กูบงอน งามแง่ ไฟกุ่มซุนสูบน้ำ รู่ตั้งมากลาง ฯะ

๏ ทรเนนโนนาคโอ้ อวดสาว สอดเสื้อครุยข้าขาว ผ่องแผ้ว เรือไชยชื่อชันฉาว เคยขี่ ภาคหมากคนโทแพร้ว เพริดพร้อมคูงาม ฯะ

๏ เทเพนทรามาทยเชื้อ มหาดไท นาเวศดาวชมไชย ชื่อช้อย ขับทรเนนไว วางว่อง ลอยเลื่อนตามชลคล้อย คลาศเคล้าโคยขบวร ฯะ

๏ ไชยชันวรรณวาศล้วน วรรณวิ ตำแหน่งอินทรเทพมี ชี่แซร้ สุพรรณดาวดาษศรี โศภาค พระพิเรนทรเรียงแห่ง คู่เข้าสองเสมอ ฯะ

๏ หลวงทรงพลราชได้ นาวี นามเจจรพาชีย์ ใช่ช้า หลวงปราบพลแสนมี ไชยชื่อ นามนา ศรีอัยกรลองหล้า คู่เข้าเสมอกัน ฯะ

๏ ขุนช้างกำแพงล้ำ เลยสาร ไชยชนะคชกาล ชื่อชี้ วังเมืองยิ่งยงหาญ ไชยชื่อ ชำนาญคชกรรรู้ ลาศเต้าตาม ขบวร ฯะ

๏ กำแพง พล ภาพ ช้าง ขุน ขวา ไชย ชะนะ ฦๅ ชา เชิก
ช้อย วังเมือง อารไอยรา เรือชี้ ไชย ฦๅ ยศ คล้อย คลื่น
เต้น ตาม ชล ฯะ

๏ หลวง ศรี คลา สมุท เชื้อ ชำนาญ เรือไชย อะธิการ
ยาการ ย้าย หยาน ทิพย์ ผ่า ชลธาร เรียงร่อ กัน นา หลวง เทพ
เทพา ซ้าย นั่ง น่า เรือ รมย์ ฯะ

๏ ไชย ฦๅ เลิศ ล่อง ล้ำ ทอง หาม พระ พิไชย สงคราม
ศึก ล้าง เกต ฦๅไชย เยศ นาม นาเวศ พระราม กำแหง ช้าง
ฝ่าย ซ้าย อาษา ฯะ

๏ พระ พิไชย รณฤทธิ์ ร้า รณรงค์ เกลิ้งไชย ชำนะ ยง
ยิ่ง หล้า สะฦๅไชย พิพัทมง คลราช พระ พิชิต รณรงค กล้า
คู่ช้าง เงน ทอง ฯะ

๏ ไชย เรือง ฤทธิเร่ง เร้า พล ภาย ขุน ราช เดโช ชาย ยิ่ง ผู้
ไชย พิศนุโพรง พราย เพรา เพริศ ท้าย น้ำ จำนำ ชู้ เลื่อน หล้อง
ถ้ำ ถอง ฯะ

๏ กรมเมือง ตำแหน่ง หนั้ง นาวี เรือไชยไหว ธรณี แน่น้ำ
ไพศร พกรม สาลี ลาลาศ ไชย นที หวั่น ว้ำ วิ่ง หว้าย ฦๅไหว ฯะ

๏ เรือไชย นคร คู่ได้ กรม วัง ชรไชย กรม พระ คลัง

ท่าน แท้ จัตุรสคม กรมบงง คมบาท งาม ฉง่า นั่ง แซร้
เรียก ทั้ง พาน รอง ๚ะ

๏ อำมาตย ภิมุข เชื้อ มน ตรี เรือ สัตว เศียร ราชสีห แน่ง
น้อย พญา ธรรมไตร โลกย์ ดี ลก เลิศ เรือ รูป คชสีห จ้อย
แจ่ม หน้า เสมอ เหมือน ๚ะ

๏ คชสีห ยงใหญ่หยิ้ง ยศ มี กรม กระลาโหม ลี ลาศ เต้า
เรือเศียร ราชสีห ศรี เสมอ มาศ นาย มหาด ไท เคล้า คู่ คลอย
คลอ คลา ๚ะ

๏ วรชุนไชย ชาติ ตั้ง ทาง ประตู รวัง ราช ริปูดู เหตุ ห้าม
เบียงผาใหญ่ยงตรู ตาแต่ง งาม นา ตรา ตรวจ เรือ เซน ข้าม
ล่วง ล้ำ กรบวร ใน ๚ะ

๏ นาวาวลา หก ม้า แมน สวรรค เปน ทวาร วัง ธรร ณพ
ท้าว หลวง ราช นิกูลกรร กรบวร นอก นั้น นา กุม กระสุน แนะ
น้าว คู่ด้วย วรชุน ๚ะ

๏ กระบวร นอก บอก จบ แจ้ง ใจ ความ โดย ขนาด ทำ ตาม
อย่า เว้น สำหรับ ภูวไนย นาม นรเทพ เหม อย่า เหน ดู เหลิน
อ่าน แล้ว จงจำ ๚ะ

๏ อังหมะ ลูก หลั่ง ล้วน พล ภาย ขุนอินท นาวา นาย นั่ง นั้น
หมู่ แมง โห่ หิว คลาย คลา คลาด กระทุ่ม เสียง โห่โลหลั่น ก็ก
ก้อง กทุม ภาง ๚ะ

๏ ชุมพรหมนาเวศเชื้อ คนทรี เรือราชสุรพิมานมี คู่ค้อง
กระนาวกระนักดี โทนเทน ทลุบทุบเสียงกลองฆ้อง หุ่ยหุ้ย
กระหึ่มเสียง ฯะ

๏ ลำกันจับจัดริ้ว เรือเรียง สินธุบ้ายิเพียง เล่นม้าย
อินทรีย์ทิพย์เคยเคียง มาคู่ คูครุฒุคโผนหร้าย ร่อนขึ้นหนหาว

๏ วิคาไลยเลิศล้ำ ลำยอง รำไพบินผรรผยอง ย่องฟ้า
แลลำเล่หลำทอง ทาทาย ภายบภายภอหง้า แล่นร้ำลมปลิว

๏ เสพย์นทีว่องหวิ้ง วารี เคียงศรีสุชลที พื้นพื้น
ปักษาถวินศรี โศภาคย์ เสมอบินอากาศพื้น แข่งขึ้นเขาร

๏ อายาหณหล่าล้วน ตัวนาย เรือนกภรณตรบาย เพริดพริ้ง
ชับเคียงคู่คนภาย เปนหมู่ ต่างประกวดอวดอิ้ง โอ่ให้คมชม

๏ กิเลนทแลเล่หแท้ เทียมสอง คือดั่งโผนผาดคนอง
คลาศแคถ้ว สาครพื้นฟูมฟอง พัดฝั่ง แลบทันแลแล้ว
แล่นล้ำแหลมหลาย ฯะ

๏ อุทกธาราชื่อชี้ ทักทอ ศรสำแดงฤทธิคลอ คลาศเต้า
คงคากรินรอ เรียงเรียบกันนา สิทธิกำแหงรณเร้า เร่งรัน
พลภาย ฯะ

๏ เรือโทมหรรณพแม้น โตทน โตจบถพไตรกล ตื้นเต้น
สายถาศเล่หลายขน ราเรช ผื้นผ่าสาครเพ้น ฟาดพุ้งชลที

๏ นาคาอุรคราชเรื้อง นาคี นาคนายกศรี มาศแม้น

เพียง ผาก เผ่น ชลที่ ธาร ท่อง ภาย ประพาย ภา แหลัน เล่ห แหลัน
ชล คนอง ฯะ

๏ นาค เหรา ราช หว้าย วลไว นาค วาสุกรี ไกร พู่ พัน
ชรล่อง ชลาไลย วังวาก ภาย นฺ่ำ ฤๅ ทัน แล่น แล้ว ลาญ แล

๏ มหัศจรรย มหรรณพ หมั้ง มังกรา เคียง คู่ ลอย ลำ คลา
คลาศ แคล้ว กระหนก เลศลีลา ลาย เลิศ กล มกร ตาม แก้ว
แล่น ไหลัชม ชล ฯะ

๏ พระตำหรวจใน นอก ซ้าย นาย ขวา ตำแหน่ง นาวา คลา
สิไช้ พระ หลวง หมื่น ขุน หา กก แต่ง บอก ยุบล จงได้ เรื่อง
รู้ เรือ กระบวร ฯะ

๏ เรือไชย สวัสดิ ป้อง เปน ทวาร ไชย รัตน พิมาน คู่ กั้น
พระ ตำหรวจใหญ่พนักงาน โดย ขนาด เปน ปรรตูใน ชั้น หัก
ห้าม เรือ รอ ฯะ

๏ ลำดับ นาเวศ ชั้น ทวารใน โดย ขนาด ตราไตร แต่ง ตั้ง
ตำหรวจ สี่ เวรไรว รวัง ราช นั้น นา เรือ กิ่ง นำเสด็จ ตั้ง ซ่า
ชั้น ราย เรียง ฯะ

๏ ชล พิมานไชย ที่ หัว รหง ฉาย รันทก รันทวย ภาย ทิ่น เต้น
กระแหนะ กระหนก พราย เพราเพริด ลี่ ลาศ ลอย ลำเหลัน แล่น
ล้ำไคร เสมอ ฯะ

๏ ขนกไกรสร มาศเต้า ตามชล บัลลังก์ บุษบก บน เพริศ

แพรัว วัลวาดวิเสศกล เวียรแว่น ภายที่สี่ คลาแคล้ว
คล่องคล้ายชลที่ ฯะ

๏ ศรีพิมานไชยชื่อเพี้ยง พิดวง เสนอพิมานลอยลง ล่องน้ำ
งอนงามวิไลยวง วิลาด ชั้นที่สามงามล้ำ เลอศด้วยทองเฉลา

๏ ไกรจักรรัตนมาศแม้น แมนสวรรค์ บุษบกบรรจงบัน
เจิดฟ้า ทรงพระเทวกรรมกัน ไภยเภทพระนา เคิรที่สอง
ปองถ้า เรียกฟ้ามาชม ฯะ

๏ ยรพรหมไชยกิ่งแก้ว กรหนกกรอง เฉกสุวรณหงษ
ทอง ท่องน้ำ บุษบกพิมานรอง เรืองโรจ ทรงพระไชยไชย
เยศล้ำ อาจโอ้อวยไชย ฯะ

๏ ลำทรง ฯะ ๏ ศรีสามารถเลิศล้ำ ลำทรง เหมพิมาน
บันยงค์ ยาตรเยื้อง เฉกอาศนอิศวรองค์ อมเรศ จากสถาน
ทิพย์เหลื้อง ล่องฟ้ามาดิน ฯะ

๏ ฝีภายภายเพริดพร้อม เพราพราย ภายทอดกรีดกรกราย
เชิดช้อย นักษราชโบกธงชาย ไกววาก โดยคำนอรเรื้อ
คล้อย นั่งหน้าประนมกร ฯะ

๏ ไกรษรมุขมาศแม้น แมนผจง จัตุรมุขเอกอาศนองค์
แต่งตั้ง ทอดที่บันทมทรง ไสยาศน์ เปนที่นั่งรองรั้ง
สว่างร้อนแรมเสบย ฯะ

๏ ลำทรงครุฑยพาหผ้าง นฤมิตร เพียงภาพย์พระพิศนุ

เผ่น ผ้าย บุษบกบรรลังก์ทิศ ไพโรจ คำนิร ที่เทียร หว้าย ฟาก
พ้าโบย บิน ฯะ

๏ สุวรรณ หงษ เหิร เห็จ ฟ้า ชม สินธุ ดูเพ่าห พรหมมินทร บิน
ฟ้อง ฟ้อน จัตุรมุข พิมาน อินทร์ ธราศน์ เปน ที่นั่ง รอง ร้อน
หุเรศ ร้าง วัง แรม ฯะ

๏ ศรี สุนทร กิ่ง แก้ว เปน กรร ภาย เทียบ ภาย เทียมทัน
ติด ต้อง รวัง เหตุ เภท ไภยัน ครราช เคียง ที่นั่ง ลำน้อง ยื่น
เกล้า เสด็จ จร ฯะ

๏ ไกร ษร จักร คู่ ด้วย เปน สอง ศรี พิภพ ยาก ปอง ธาร ช้าง
สอย ลาศ แล่น ลง สอง ลำ เลื่อน แล นา ดุจดั่ง จักร กรด ขว้าง
ไล่ ล้าง ไภย พาล ฯะ

๏ เรือ กรร ๆ รอบ ริ้ว เรียง ราย โขนโขมด ยา ภาย ถี่ ถ้อง
เกน หัด หย่าง ฝรั่ง คลาย คลอ คู่ ซ้าย ขวา ภาคาย น้อง ก่อ เกล้า
รวัง องค์ ฯะ

๏ อาษา วิเศศ ซ้าย ขวา สอง ตำหรวจ ใหญ่ เรือ เรียง รอง
เร่ง รู้ ตำหรวจ ใน ที่ สาม สนอง คลา เคลื่อน เกน ประจำ ชูจู้
นอก ริ้ว กง กรร ฯะ

๏ เรือ ทอง แซวง เชตร บ้าน โพ เรียง เสมอ หมู่ บ้าน ใหม่ เคียง
คู่ เต้า ประจำ ประจามิตร เมียง หมาย มุ่ง ร้าย มา กัน องค์
อิศวร เจ้า รีบ ร้อน เรือ รวัง ฯะ

๏ เหอร หาวร เห็จ ห้อง อรรณพ ทาน เทียบ หลวง ทอง จบ
มแหล่ง หล้า ตำหรวจ พิรามรบ รักษราช กุม สาตรโตมร หง้า
อยู่ ยั้ง ยืน ยง ฯะ

๏ เอกไชยไพโรจ เพี้ยง เหม หงษ แดง ดาม ศรี อัษฎงค์
แด่ม จ้า กรม บวร สถาน มง คลราช โดย เสด็จ จอม ภพหล้า
ผ่าน เผ้า จรจรร ฯะ

๏ เรือไชยไชเยศแหลัน เลย ลม ดำ ดาย ศรีโสมสม
ห่าง พ้น ลูก เธอ ต่าง กรม กรม มา มาก ทรง ประพาศ คลา
ชุ้ลน คลาศ เต้า เสด็จ ตาม ฯะ

๏ เรือ เตรีจไตร ภพ หมั้ง มังกร เคียง จบ จักรพาฬ จร
แล่น ลิ้ว เรือ นาค จักรธา ธร ทอง ทาบ นาก ถบอง รัตน ริ้ว
คู่ แก้ว เปน สอง ฯะ

๏ กำแหง อาทิตย แท้ นามโต โต ฤทธิไชย เดโช คลาศ
เคล้า ลำเคียงมหิศโร รังราช โดย ชบวร ครา เต้า เรียบ
ร้อย เหน งาม ฯะ

๏ เยี่ยง ผา พิศ ภาพ เพี้ยง ผรรผจญ หมื่น นรินท์เสนี นาย
อาจ ช้าง เรือ ราช ครุง ดราย เรียง คู่ หมื่น ศรีสหะ เทพย์ ก้าง
กัก กั้น เปน ทวาร ฯะ

๏ เรือ แซ แซ ร่วม ริ้ว เรียง กัน ตาม คู่ เคียง ตาม ชั้น
ดับไว้ ตำหรวจ หมื่น ขุน พัน ฎาเลือง นาม นา เปน ประจำ นำได้
ชี้ เต้า ตาม เกน ฯะ

๏ หิมาฎสอง คู่แข้ เคียง ลำ เคิร ระดับ จับ จำ ท่อน ท้าย
ค้ำหรวจ นอกใน บำ เรอห์ บาท ที่นเหน่ง ดำเนิร ย้าย สุดสิ้น
โดย ขบวร ฯะ

๏ แซ่ศักดิ บวเรศ นั้น นคร อินทร์ พระ ตระ บะแซ สรสินธุ
ฟ่องน้ำ ตะคอง คุนโทกิน อวดโอ่ ค้างโลหเชน คาบ ค้ำ ทอด
หน้า เรือ เรียง ฯะ

๏ พิพัท ชลวิ่ง หว้าย ฤๅ ลง พญา เกียร รามัญ วงษ์ แก่น
ห้าว อนรรฆ์ สมุท เสมอ หงษ์ เหิร เห็จ พญา พระ ราม รณห้าว
แห่ล้วน ลำ มอญ ฯะ

๏ โชฎึก ประดาศักดิ แล้ เศรษฐี แซ บวร วารี รีบ เต้า ท้อง
สื่อ ราช เชวี่ เคย คู่ กัน นา แซ ศรีสมุท คลาเคล้า คลาศ เต้น ตามกัน

๏ แซ สินธุ สวัสดิ พื้น อรรณพ แซ พิพัท สาคร ลบ แหล่ง
หล้า คลังใน ขนาด ขนบ ขนาน คู่ กัน นา เร็ว ดั่ง ลมลิ่ว ฟ้า
ลัด นิ้ว ฤๅ ทัน ฯะ

๏ กิเลนท แล เล่ห แท้ เทียม สอง คุรดั่งโผน ผาด คนอง
คลาศ แคล้ว สาคร พื้น ฟูม ฟอง พัดฝั่ง แลบ ทัน แล แล้ว
ล่วง ล้ำ แหลม หลาย ฯะ

๏ ภัทบท ปาติบาท เบื้อง สุกกะยั๊กษ์ อังคารมัเสญนัก บัตร
ไช้ พันร้อย เก้าหัาศัก กร ราช เร่งรู้นา จอม มาฎภพให้
แต่ง แต้มโคลง เรือ ฯะ

๏ ศรี เรือพระ ที่นั่งนั้น ลิบเอ็จ เอกะไชย สองเสร็จ กิ่ง
เก้า หน้า หลัง แห่แหน เสด็จ โดย ขนาด จำ จดบาญชี เช้า
งบ ร้อย ลำ มี ฯะ

๏ โคลง พยุ่หยาตรา โดย ชลมารค เปน ขบอน เรือ จบแต่เท่านี้

ที่นี้ จะ ตั้งโคลง พยุ่หยาตรา โดย สถล มารค เปน ขบวน
คเชนทร อัศดร พยุห สืบไป

๏ เทวาเทเวศไท้ เทเวนทร์ องค์อิศร จอมแมนเมร สี่ เกล้า
เชิญ พระ จาก ภุช เคนทร์ อรอาศน์ มาผ่าน จอม ภพ เผ้า แผ่น
แผ้ว พงษ พาล ฯะ

๏ เดโชไชย เยศ เหลื้อง เดชา เกรง เกรียด ทุกภารา ร่นร้อม
พระ นคร อยุทธยาทวา ราราช ทุก ลิมา มา น้อม นอบ เกล้า
ถวาย กร ฯะ

๏ ทรง ธรรม ทรง ทศ แท้ ธรรมา ธรรมเมศ มาท เมธา
เรื่อง รู้ ทรง ศิล สัจ ศรัทธา ไท ทั่ว ทรง พระ พุทธการ ก่อ กู้
ก่อไว้ ฤๅวาย ฯะ

๏ วิริยาวิริเยศ สร้าง สม ภาร สมโพธิ ภิญโยญาณ อยู่ เกล้า

๘

หวังตายกับฉันดาร เสร็จสิ่สูญนา ชนช้ามเวไนยเจ้า สู้
ซ้องเสวยรมย์ ฯ

๏ แถลงปางจุลจักรจ้าว จอมกระษัตร ดำนอรนิกรโดย
ขนัด ช่วงช้าง ยังคีรีสุวรรณวัศน์ หิมเวศ สถานที่พุทธ
บาทสร้าง สืบไว้แสวงบุญ ฯ

๏ พิริยพลรลโรยเพี้ยง พลพาน นเรศรณรำบาล รวดเร้า
เทียรทัศทศทวยหาร สุรราช ขับฉลากลาศเต้า เรียบริ้ว
โดยขบวน ฯ

๏ พันไชยธุชเทพย์หน้า นำพล ธงไชยโบกโบยบน ยาตร
ย้าย เฉกธงอิสานน นำพยุหยุทธ์แซ โคมผูกคันธงคล้าย
คลาศคล้อยคลายคลา ฯ

๏ หมื่นสารถีเทพย์เต้า หนขวา หมื่นพาจี๋ไชยคลา
คลาศซ้าย แต่งตัวเพริศเพราตา จักตาบ ขับและสวนทาง
หร้าย รีบริ้วบทจร ฯ

๏ พลายศรีไชยศักดเรื้อง บำรู ผูกกระโจมแดงกู เพริศ
แพร้ว ทรงองค์พระไชยชู ไชยเยศ หมอประจำคอแคล้ว
นาคหน้าดำเนอร ฯ

๏ พังคาพิลาศล้ำ หัศฎี ผูกเครื่องเขียวชำขจี แจ่มหล้า
นายกองนุ่งลายมี่ หมวกฝรั่งใส่นา ห่มกฎไทชอภวนง้าว ส่าย
เสี้ยงเทาทาง ฯ

๏ ค้ำ หมอ ประกับ คาย ด้วย ดาษา หมอ ใส่ เสื้อ เสนา กุด น้าว
กำนัน แน่ บื้นญา ยง อยู่ กลาง นา ขับ คเชนทร สาว ก้าว ส่าย
เสื้อง เทา ทาง ฯะ

๏ ช้าง บื้น บื้น หลัก ซ้อง โตมร ปั้ก ธุช สาม ชาย สลอน
ยาย ย้าย หมอ ควาญ เชี่ยว ชาญ สมร หมวก มาด ทนาย กลาง
ช้าง ขวา ซ้าย ขับ ขึ้น เคียง กัน ฯะ

๏ ขุนโขม พล มิ่ง ม้า เมืองแมน ขุนสทาน พลแสน คู่ม้า
ธงฉาน ผูกโคม แขวน คลา คลาศ นำนิกร ไป หน้า รวดริ้ว พวง พล

๏ พล เดิร เดิร รดับ เสื้อ นก ลาย ธวัชธุช แสรก สาม ชาย
แห่ หน้า ถือ บื้น นกโพรง พราย เพรา เพริด หมวก มาย ลาด ลาย
กล้า ถลาด เต้า ตาม ทาง ฯะ

๏ ขนัดใน ประไพ พิด เสื้อ แดง ฉาย ศรี กรั่ว หมวก ลาย
มาศ แพร้ว ซ้าย ขวา สี่ ริ้ว ราย ใน นอก โดย ขนาด ฤๅ แคล้ว
แต่ง ต้อง ตาม กัน ฯะ

๏ ขุน อัศวขัด คาย ค้ำ ถือ ทวน เสื้อ เครื่อง คาด ลาย กระบวร
เพริด พริ้ง สอง ปั้ก รัตคต ควร งาม แง่ ขับ ตุรงค รณ หวิ้ง
หว่าง ริ้ว ราย แซรง ฯะ

๏ ม้า บื้น บื้น คาด ช้าง จรลี ขุน หมื่น กรม พาชี เผ่น ผ้าย
นุ่ง ลาย คาด ลาย ศรี สม สอาง เดิร ขบวร ขวา ซ้าย เรียบร้อย
ตาม กัน ฯะ

๏ พังจันทร ประภาษเพี้ยง จันทรา ผูก เครื่อง นิล มยุรา รุ่ง เร้า
หมอ ควาญ แต่ง ตัว ตรา ครู เตรียม ลีลาศ ลีลาเข้า เรียบ ริ้ว
เรียง รมย์ ฯะ

๏ พลาย ศรี สุรคช ค้ำ ราช กูล ประดับ ดาว เหลือง จำรูญ
เถือก ถ้อง หมอ ควาญ นุ่ง สนับ หนูน สนอง นั่ง งาม นา หนาย
ถนัด ขึ้น ป้อง ชี้โผ้น มา กลาง ฯะ

๏ พลธนู ยูรยาตร ริ้ว นอกใน ม้าหมู่ เขน ทองไท คลี่ เคล้า
ธง ชาย คู่ เคียง ไสว ไว วาก นำ นิกร ลาศ เต้า พรึบ พร้อม เพรา งาม

๏ ม้า ห้อ เหิรเหิร หัว เหียร หรรษ์ ขัด ดาบ กุม กุฑัณฑ์
แน่ น้าว ขับ อัศว ผาด ผรร เร็ว รวด ดุจดั่ง จักรโรม ล้าว
ไล่ มล้างไภพาล ฯะ

๏ ปี่ กลอง ลีลาศ ล้วน มลายู พัง ประภาษกาม ยู รยาตร เยื้อง
นำ สาร แล่น แล ครู ตรา เครื่อง งาม นา ช้าง ขึ้น ยืน ยาตร เบื้อง
ฝ่าย ซ้าย ขวา ชนาน ฯะ

๏ มลายู ยุรยาตร ฆ้อง เคียง ขาน กระทุม กลอง เสียง บันสาร
เพร่ง พร้ว ปี่ เปลี่ยว เป่า เสียง หวาน เวง เวค ตาม ขนัดใน ริ้ว
อยู่ หน้า พัง เดิร ฯะ

๏ เทพา ลีลาศ ล้า พังคา ผูก สกน ดาว งา ลอด เลี้ยว
ลีลา เล่ห ลีลา หงษ ร่อน นาย นุ่ง ลาย ลาย เกี้ยว สอด เสื้อ ดู งาม

๏ กุญชรไชย ชาติ เหลน ลำพอง ดาว ตระกู ทาทอง ยิ่ง ย้อม

ขุน ศร สำแดง ปอง ขึ้น นั่ง กลาง นา นายขี่ ศรี สม พรั่ม หมวก
เสื้อ สมกัน ฯะ

๏ พังกา ลักษณ ล้ำ หัศกินทร์ เคียง คู่ จำปา นิล ย่าง ย้าย
ทรง ขึ้น สาตร ศรี อินทร์ ราน รพ ขนาน ขนัด ตาม ขวา ซ้าย
คลาศ คล้อยใน กระบวร ฯะ

๏ ม้าฝรั่ง ผัง ผาก ร้อง เริง ราน ผูก ภู่ ปู อาศน์ พาน ง่อง ง้ำ
กาย สพาย สาย แถบ ธาร เอว อาภรณ์ เดิร กาย บาท ย่าง หย้ำ ยึด
ย้าย ตาม กัน ฯะ

๏ พล เดิร กายโล่ หล้วน ลำ คนอง ขนัด นอก พล ทวน ยอง
เรียบ ร้อย ธงชาย คั่น เคียง สอง เปน คู่ นำ นา เขมง หมู่ โยธา
คล้อย คลาศ คล้าย ดำเนิร ฯะ

๏ ช้าง แซง แซง นอก ค้น คาดง ม้าแซง เลาะ เลาพง
เราะ เร้น รวัง ราช ไรว วง รเวียร แวด บริรักษ เทวา เว้น
วาก เว้ไภย พาล ฯะ

๏ พระวรขุน ชาติเชื้อ ไชเยน หลวง ราชนิกูลเถน คู่ด้วย
สนับ เพลา นุ่ง ใน เจน รุม กาย เรียรบาศ ภาค เอว ท้วย ตรวจ
ริ้ว สาย กระบวร ฯะ

๏ กำหรวจ ขุน หมื่น ซ้าย ขวา เฉวียง ถือ เทพ ทงฉาน เรียง
กลาศ กลุ้ม ผูกโคม ทุก คัน เคียง เปน คู่ กลอง ชะนะปะเบ็ง
ครุ้ม เร่ง รัน พล เดิร ฯะ

๏ ออก พันเทพราชไซ้ เดิร สดำ เฉวียง ราช มานู นำ คลาศ
เคล้า สมบั๋กลวดลายชำ เพรา เพริด เสื้อ เครื่อง ถื้อ หอก เห้า
แห่ท้าย คลาย กลอง ฯะ

๏ ขนัด นอก พล เหล่า ล้วน เดิร ตา ญี่ปุ่น ถื้อ ปื้นรา รวดริ้ว
จาม เงน พวก อาษา กฤษ กริ๊ด กราย นา กรกุมโตมร พริ้ว แต่ง
ให้ เช็ด ขาม ฯะ

๏ ม้าแขกแขกคู่ด้วย แขกเอง กั้น หยั่น บ่เมาะ เหมง โอ่ อ้าง
ขัน ขึ้ง ฆ่าศึก เกรง กลัว ฉง่ำ ช้อง เสียดเกาฑัณฑ์ช้าง แค่บ
ม้า ตาเดิร ฯะ

๏ พัง ลิ้ลา ลาศ ล้ำ ยูงรำ ผูก เครื่อง ดาว นิลนำ โคตร ช้าง
พัน พาน นุ่ง ลาย ลำ นำใส่ หมวก นา ห่ม กุตไต อวด ย้าง โอ่ให้
ศึก แสยง ฯะ

๏ ไอยรา พตภาพ แกล้ว กลาง ณรณ ประดาว ดวง จงกล
พู่ ห้อย ซุน พาล ศร เพลิง พล หมอ แม่น ปื้น นา ห่ม เสนา กุต
คล้อย คล่าว ช้าง มา กลาง ฯะ

๏ แตร งอน งอน ง่าเช้า เคียงกัน สังข์ เหล่า พรรค สังข์ สรร
กลาค คลุ้ม ลาง โพง คู่ เคียงกัน ปน เป่า แตร ฝรั่ง รังโรม ร้อง
แตร่น แตร้น ถวาย เสียง ฯะ

๏ พังคา ปกพนาต หน้า บั๋ก ทอง เชิญ พระแสง ปื้น สอง
หนึ้ง พร้า นุ่ง ลาย นาย จำลอง เคย ชี่ ตำแหน่ง ดำเนิน หน้า
เรื่อง ริ้ว อพิรมย ฯะ

๏ พราย พราย มยุรฉัตร ชั้น ฉาน ฉาย กรรภิรุม ชุม สาย ราย
กลาด กลุ้ม จามร ทอนตวัน พราย ไพโรจ ตัว สี่ ชาว วัง คุ้ม
เครื่อง ตั้น เดิร ตาม ฯะ

๏ ชาว แสง ขุน หมื่น เชื้อ ชาญ ปาง เชอญ พระแสง อัษฎางค์
ลาศ เต้า เดอร เรียง ท่ามกลาง รวาง ระแวก เครื่อง แหน แห่
จอม ภพ เกล้า หว่างริ้ว ใน ขบวร ฯะ

๏ พระคเชนทร์ ไชย ชาติ เชื้อ พรหม พงษ เปน อาศน์ อิศวร
ทรง ก่อ เกล้า ประดับ เครื่อง เรือง อลง กฎ มาก ทรง บาท
อาจ คช เช้า ขี่ท้าย ทำ ควาญ ฯะ

๏ เฉก องค์อมเรศ เจ้า สรวง สวรรค ทรง พระคช เอราวรรณ์
ฟ้าย ฟ้า ทวย เทพย์ นิกร กรร กง รอบ เรือง พระยศ เลิศ หล้า
เสด็จ ด้าว แดน ดง ฯะ

๏ แตร สังข์ ประนัง แซ่ซ้อง เสียง สาร วิเวก วะนะ ดงดาล
เถื่อน ถ้อง ดนตรี ตึก บันสาร สัง คึก ขาน แข่ง เสียง กลอง
ฆ้อง ครั่น ครื้นไพร พนม ฯะ

๏ บังสูรย จรูญ แจ่ม ฟ้า เรือง รมย์ พัด โบกโบกโบย ลม
ลาศ ไล้ พระทวย หมื่นจง ประนม กรนอบ โดย เสด็จ ดำเนิร ใกล้
บั่นเกล้า จร จรร ฯะ

๏ ขนัด แนว แถว สี่ ริ้ว ราย ใน ตำหรวจ เลือก เลวไว แว่น รู้
ถือ หอก แห่ เสด็จ ไตร ภพ นารถ คลา คลาย ปลาย เชือก ชู้ พวก
พ้น เกน กรร ฯร

๏ กักมาตัวสิไช้ พันทนาย หัว หมื่น สองปั๋กสาย เลิศแล้ว
ขัด ดาบ ทิ้บ ทอง สะพาย สกัก แล่ง เสื้อเครื่อง กรุยกราย แพร้ว
เพริศ พริ้ง เพรา งาม ฯะ

๏ ปลัก พระ ตำหรวจ ซ้าย ขวา สอง เจ้ากรมเดิร เรี่ยง รอง
คลาศ เคล้า เจียรบาท ลาก เอว สนอง สนับใส่ ขัด กระบี่ ลีลาศ
เต้า อยู่ ตัน ตาม ขบวร ฯะ

๏ พระอินทรเทพย์ ทั้ง พระ พิเรนทร์ รั้ว นอก สอง นาย เกน
อยู่ ตัน หัว หมื่น พันท์นาย เวร พระตำหรวจใหญ่นา ขัด กระบี่
ดาบ ลั้น ผั้ก บั้ง เงิน งาม ฯะ

๏ บโทน ขุน หมื่น ท้าย หัว พันท์ บ้านใหม่โพเรี่ยง จยัน
แข่ง เขี้ยว ถือ หอก แห่ ตาม อัน ดับ ที่ นั้น นา นุ่ง สมปั๊ก ลาย
เกี้ยว อยู่ ท้าย ปลาย กระบวร ฯะ

๏ พวก อาษา ราช ม้า เกราะทอง เดิร กระหนาบใน สอง
ร่องรั้ว ขัด ดาบ เล่มลำลอง ลีลาศ แซง ขับ อาชา รั้ว ครุ่น
แคล้ว แนว ใน ฯะ

๏ หมื่น สารถี ราช ม้า เร็ว เริง หมื่น ชาติ พาชี เชิง ชอบไช้
วัง มาณ บันทูลเถลิง แถลง สั่ง พระ นา เดิรรุ่งคไหร้ ๆ หว่าง
ม้า เกราะ กราย ฯะ

๏ ขนัดนอก พวก พวก พื้น พลมอน รดะดาบ สอง มือ คอน
ฆ่า ค้า ทงชาย คู่ เคียง จร ลาเลื่อน ดำเนิร นิกร นำ หน้า
คลาศ แคล้ว คลา คลาย ฯะ

๏ ขนาน ขนัด ถัด เรื่อง ริ้ว เรียง กัน พรรค พวก พล รามัญ
ตาบ ต้าง แล ทัน บ่อม คม สรร สามารถ เดิร รกับ ตาม คว้าง
แคว่ง แคว้ง ตาม กัน ฯะ

๏ ชั้น หลัง พระ ที่ นั่ง แก้ว กุญชร เรียง รัน กรรภิรมย์ สลอน
เกยบ กั้น ชาว วัง รับ รวัง จร คุม เครื่อง เพียง เฉิดเฉก ฉัตรชั้น
ช่อ ฟ้า คุ่มะดี ฯะ

๏ ชาว แสง แรง ภักดิ เนื่อง บาทบง เชิญ เชิด พระแสง ทรง
ง่าม ง้าว ร่ำหลัก ผัก แฝด ผจง เรียรมาย โดย เสด็จ ดำเนิร ก้าว
ก่าน ไม้ ตง เดิร ฯะ

๏ แห่ หลัง ต้น เชือก ซ้าย ขวา รเมียร บำเรอห์ ภักดิ์ รักษมณ
เฑียร คลาศ คล้าย ทหาร ใน สนม เจียร บาก คาก ขัด กระบี่
ลีลาศ ย้าย ยาตร เยื้อง กระบวร ตาม ฯะ

๏ หัว หมื่น ตัว ลี่ ไช้ ตาม สพาย ลำดับ พวก พัน ทนาย
คู่ คั้ง ถือ หอก แห่ เหน ปลาย ชาย เชือก นุ่ง ห่ม สม สาหลั้ง
ล่ำ ล่ำ งาม งาน ฯะ

๏ กระบวร นอก ต้น เชือก ริ้ว เรียง กัน เจ้า กรม แสง พล
พรรค์ แห่ หน้า ตำหรวจ ฝ่าย หลัง ขัน กับ ตาม เดิร มา คาด
กระบี่ เอว อ้า โอ่ อ้าง กรีด กราย ฯะ

๙

๑ พันทนาย ปลาย เชือกชั้น รัตนา ทนาย เลือก หอก หาร คลา
พรั่ง พร้อม ซ้าย ขวา อยู่ ตาม ขวา โดย ขนาด ลิลาศ ลำ ลอง ล้อม
ธิราช เจ้า จัก กระพาศ ฯะ

๑ หมื่น ฉัน นามากย ม้า เรวแรง หมื่น สารถี แซวง เจี่ยว โช้
สอง นาย คู่ คอย แสดง สดับ เหตุ พระ นา เวนวิ่ง อัศกรได้
รีบ รู้ กิรการ ฯะ

๑ ขนัด นอก บอก เหล่า ล้วน เขน ทอง แหลน เหล็ก ลาศ
เปน สอง คู่ เท้า คัน ถึง โลห ทวน ยอง ยูรยาทร โดย ลำดับ
เดิร เคล้า คู่ ท้วย เคียง กัน ฯะ

๑ ถัด อภิรม รัตน ริ้ว เรียง มา พระที่ นั่ง เอก อาชา คลาศ
แคล้ว ประดับ เครื่อง เรือง รัตนา โน ภาย ทนาย ชำนิ ชลุม แก้ว
คู่ เช้า จูงรร ฯะ

๑ ไอยราพ นาค หน้า กรอง ทอง ผูก กระบี่ขึ้น สอง สอด พร้า
พระ เถกิง แม่น ขึ้น ปอง ยิง อยู่ กลาง นา นาย ปราบ ภพไตร กล้า
จู่ชื่นทำ คอ ฯะ

๑ สาร รับ พระที่นั่ง ต้าน ทัว ยง ผูก ภู่ พาน บันรง แซ่ม พ้า
พระแสง ร่วม รอง ทรง คช ลักษณ์ เชิญ นา นาย จำถอง ขอ หง้า
เงื่อด เงื่อ เงย งาม ฯะ

๑ หมื่น นรินท เสนิศ หน้า ดำเนิร หมื่น ศรี สหะ เทพ เดิร
ผ้าย ซ้าย ทนาย เลือก ขึ้น หอก เหิร เดิร ต่อ มา นา ตาม เรื่อง
รวด ราย ท้าย ลาศ ล้อม เสด็จ ดล ฯะ

๏ หลวง เทพา ราช เบื้อง หน ขวา ศรี กระลา สมุด คลา
คู่ คล้าย คุม เหล็ก เหลาแหลน มา มี่ มาก พร้าซัด หลัง ทัง ผ้าย
พวก แผ้ว พง ทาง ฯะ

๏ ขุน ศรี สาราช ทัง สารุท คุม พวกอัคนี วุทธ วิ่งแว้น
หก นายไพร่ อุตลุต วาย วุ่น ปื้น ตาคะ หาม แหล้น แห่ หิ้ว
หาม ตาม ฯะ

๏ ขนัดนอก บอก รวด ริ้ว ราย ธนู แนว เนื่อง นกโพรง พรู
แล่นล้อม ม้าแซง นอกในดู เกี่ยรกาย พล แห่ หน หลัง ห้อม
คฤก คฤาน คง คาล ฯะ

๏ สาร ทรง พงษพิษณุแผ้ว สรร พางค์ ทรงสุวรรณ ปฤษฎางค์
พ่าง พื้น แสง ปื้น สั้น ยาว วาง แสง หอก ซัด นา ตัว สี่ ทำ คอ ขิน
ขี่ ท้าย รอง ควาน ฯะ

๏ ที่นั่งโกง ทรง ประภาษ เต้า ตาม มา ทรง พระแสง สาตรา
พุ่ง พ้น ผูก สพัก รัต คนดา รา รุ่งเรือง นา ตัว สี่ นาย รองรัน
ขับ ช้างชวย ชาย ฯะ

๏ สุริยวงษ องค์ อดิศร เชื้อ ชาญ กรม ทรง คช ภิรมย์ ชม
แช่มช้อย สาภินตย พรเมรมย์ รมเยศ ลิลาศ ลิลา คล้อย
คลาศ ช้าง ชาย โชย ฯะ

๏ ช้าง เชือก ทอง เทียบ ช้าง เคียง ขนาน ขนาบ สุวรรณ
ปฤษฎางค์ธาร แต่ง เต้า ช้าง เครื่อง เชิญเครื่อง อาน มา มาก
ตาม พนักงาน เข้า คู่ ด้วย งาน งาม ฯะ

๏ เครื่อง ขวา ฉลอง พระบาทเบอง บาพึ่ พระล่วม พระสุพรรณ ศรี เสร็จไช้ เครื่อง ซ้าย คู่ คชลี ลาลาด เชิญ พระเต้า ตามได้ ม่อ เมี้ยน บังคน ฯะ

๏ ฝ่าย ขวา กฤษ กระบี่ ซ้อง แสง ทรง พระ กะตรุด เลศเลข ลง เลิศแล้ว เครื่อง ซ้ายโอสถ ทรง ทรง สูบ พัชนี วีไว แคลัว คู่ช้าง ชวนโชย ฯะ

๏ หน ขวา ชาลาศ ลุ้ง มาลา ซ้าย พระแสง สาตรา หอก ง้าว พระแสง กระสุน รา วังสาตร ทรง นา ขับ คู่ คช เดิร ด้าว ด่วน ด้วย เสมอ กัน ฯะ

๏ พระกลด รจเรข เรือ้ง งาน ขวา อีกถุง พระภูษา ร่วม รู้ หน ซ้าย ชอบ เชิญ กา พระฅภาพ เครื่อง พระบังคน ชู้ คู่ ช้าง เดิร ตาม ฯะ

๏ เชิง เที่ยร พระสมุดไช้ สังกรัย เครื่อง สคำโคย สดับ ชอบไช้ เครื่องเฉวียงโอสถ สรัพ เสวย สว่าง สวาก์นา ใส่ ยี่นโต ตามใคล้ คู่ เต้า ตาม กัน ฯะ

๏ โรมทับ รทับ นาค เหนื้อง โดย อันดับ นา ช้าง ขึ้น หน้า หลังกรร แวดล้อม หมอ เลือก ขี่ คอ ขยัน สามารถ สาม สาร หารศึกห้าม แห่ท้าย ปลาย ขบวร ฯะ

๏ ช้าง แทรก ๆ เสียด ด้าว เดิร สกัด จหมื่น สรรเพ็ชร์ภักดิ์ ยาตร ย้าย หมื่น ศรี สารักษ รัก ษาราช เปน คู่เคียง ขวา ซ้าย เรียบ ร้อย เรียงกัน ฯะ

๏ หมื่นไววรนารถ แหวัน ไวการย์ หมื่น เสมอใจ ราช สมาน
คลาศ คลาย สี่ นาย สี่ เวร งาน ใน นารถ ขับ รถ บทจร ท้าย
เครื่อง คัน คชา เชิญ ๚ะ

๏ ช้าง เชือก ซ้ำ แทรก ซ้อน หน ขวา พระกำแพง ภาช ชา
เชี่ยว ช้าง จ่า แสน สารวัด คลา ไคล คลาศ ขุน ทรง สิทธิ คช ย้าง
อาจ บั้ง เปน ประการ ๚ะ

๏ คช สิทธิ ผูก เชือก ข้าง ไชย ตาม หมื่น ศรีสิทธิ บาศนาม
เชือก ซ้อง โดย เสด็จ หริรักษราม ราเมศ ยาตร พยุห พล ต้อง
แต่ง ตั้ง กระบวร เดิร ๚ะ

๏ พระ กระลาโหม ราช เรื้อง ชุม พล กรม วัง เสวกา กล
ต่อ เต้า กรม เมือง มิ่ง เมือง มล ตรี ราช สาม ดิหลก รอม เร้า
ลาศ ล้อม ลีลา ๚ะ

๏ เกโชไชย ชาติ เชื้อ ไชย ชิดร พระวิไชย รณฤทธิ์ กลั่น กล้า
พระพิไชย สงคราม สิทธิ แสง สากร สาม ธาร อาษา หน้า
ศึก สู้ บทจร ๚ะ

๏ ซ้าย แทรก แรก ราช รู้ วัง เมือง ขุน คช ทรง ศักดิ เนื่อง
หนึ่ง ใช้ คช ศักดิ คช สิทธิ เรือง รณภาพ หมื่น แกว่น คชสาร ได้
ว่า ช้าง วัง เฉวียง ๚ะ

๏ จักรา จักรัตน หมั้ง มนตรี พระคลัง กรม สาลี เลิศ ผู้
ท้าย น้ำ ชิตณรง ศรี สามารถ พระราม ราช กำแหง สู้ สุด ท้าย
ปลาย พล ๚ะ

๏ จบ เสร็จ เสด็จ พยุหริ้ว เพชร์ พวง ตำหรับ ราช หอ หลวง กล่าวไว้ สำหรับ แห่ง ธดิสรวง สุรราช เป่น พระเกรียกิยศ์ไทย ธิราช ผู้มีบุญ ฯะ

๏ เสร็จโคลง หย่าง พยุห บาตรา เปน คช พยุห กระบวร แต่เท่านี้

———❋✻❋✻❋———

ที่นี้ จะ ตั้ง เปนโคลง หย่าง พยุห บาตรา เปน กระบวร ตัศว์กร พยุห สืบไป

——❋✻❋——

๏ ฉยนองค อิศรราชไช้ สังหร เสด็จ พยุห พล นิกร มิ่ง ม้า ยัง บทวะลัญชร ชินราช หวัง หว่าน ผล พาย หน้า อาจ เอื้อ ชวย ทาน ฯะ

๏ ตำนอร ตำแหน่ง ม้า ลีลา โดย กระบวร ยาตรา แต่ง ตั้ง หมื่น ขัน อาษา ธา ชา ชาติ ถือ ทง ชาย ย้าย ยั้ง ยาตร ย้าย นำ พล ฯะ

๏ หมื่น สารถี เทพ ม้า ขวา ขนาน หมื่น พาชีไชย ชาญ และ ซ้าย ขัด คาย สภักธาร ทอง แถบ ขับ คู่ อาชา หร้าย รวก ริ้ว สวน ทาง ฯะ

๏ ขุนวรขุน ชาติ เชื้อ ทหาร หาร ขุนโจม พล พลัน ผลาญ ยิ่ง ผู้ สอง นาย ดำเนิร ขนาน โดย ขนาด สาว และ สินธพ จุ้ แรก ริ้ว หน ขวา ฯะ

◎ ขุน สหัาน พลราช เรื้อง รำบาล ขุน ราชนิกูล ภาร ยาตร ย้าย
สอง ขุน คู่ เคียง สมาน เสมอ จิ้ ตำแหน่ง ดำเนิร ซ้าย
คู่ ขู้ ขวา สอง ฯะ

◎ ขุน พาณิย์ ชาติเบื้อง ขวา เคียง ขุน ราช ศักดิ เรียง
เรียบ หน้า ขุน ราช อายา เฉวียง เปน คู่ ขุน อาชาใน ม้า
คู่ ด้วย สดำ เกิร ฯะ

◎ หมื่น ราช พิทัก เทพ แกล้ว สงคราม หมื่น ทิพย รักษา ตาม
ถัก ถ้อง ขนาน ทิพเสนา นาม สนับ นุ่ง งาม นา เสื้อ เครื่อง ชัด
กาย หย้อง ย่าง ม้า จำเชิง ฯะ

◎ ขุน ราชรินท์รักษ เบื้อง บาทบง ขุน มหา มนตรี ตรง
ต่อ ตั้ง เรียรบาท คาด เอว องค์ โออ่า ขับ ดุรงค์ รอรั้ง
อยู่ ริ้ว โดย สดำ ฯะ

◎ หม ซ้าย ปลาย เชือก ชั้น แนวใน พระมหาเทพย ไว
แว่น รู้ สมปั๊ก นุ่ง ลาย ไถม จัด กาย งาม แง่ แล เลิศ ผู้
ขับ ม้า ดาเกิร ฯะ

◎ ม้า ทรง อลงก์ เลิศ หล้า ลัง ลอง เสมอ มิ่ง มารุต ผยอง
ย่อง ฟ้า เบาะ อานภู่ พาน ซอง หาง หาย ทอง นา ขลุมใส่ใบโพ หน้า
ก่อง แก้ว แกมกล ฯะ

◎ โอภาษ จอม ภพ เรื้อง เรือง รุท เพียง พายุ เทวบุตร
พ่าง พั้น พรร ณ พราย ปลาย เหียวชุช ไว แวก นำ ที่นั่ง ตัว ต้น
ยาตร เบื้อง บทจร ฯะ

๏ ม้าแซงแซง เสียดซ้อง ลิลา ทำหรวจ นอกซ้าย ขวา
พรั่ง พร้อม นุ่ง ลาย เลิศ ลาย ตา ชัด คาบ ม้ากรร กรร กงห้อม
แห่ ซ้าย ขวาเดิร ฯะ

๏ หลวง วิสุท ธิศกร ม้า แมน แซง สุนธร สินธพแรง
รีบเต้า ชัด คาบ แต่ง ตัว แหมง ถมัด มั่น เหมาะ นา เดิร ต่อ
ทำหรวจ เร้า รวด ริ้ว แซง จร ฯะ

๏ ม้าเครื่อง เนื่อง เนกชั้น หลัง หลาน องค์ ธิศร เรือง ราม
รุ่งเร้า ตาม ศักดิ พนัก งาน งาม เพราเพริด โดย ขนัด จัดเคียง เข้า
คู่ ถ้วย งาน กัน ฯะ

๏ หมื่น ชำนิ นาถเชื้อ ชำนาญ รับ พระศรี เสวย พาน
ผ่าน เผ้า ชำนาญ ภูเบศ งาน เคย คู่ สุธารศ รับ พระเต้า
เครื่อง ต้นไป ตาม ฯะ

๏ พัน ทรง พล ภาพ แผ้ว พาชีย์ รับ พระสุพรรณศรี ก่อ เกล้า
หัน หราน พาลพัชนี โบยโบก เปน คู่ ยุรยาตร เช้า ขับ ม้าเคียง จร ฯะ

๏ หลวง กำเกิง ฉมัด แหม้น มือ จำ ขุน พาล ศร เพลิง ย้ำ
บั่ง เบ้า เชิญแสง ปืน ตะคำ คลา คลาศ โดย เสด็จ จอม ภพ เจ้า
คู่ ม้าเสมอ กัน ฯะ

๏ นาย แมน มณีรัตน รู้ ชาญ การ นาย กันภัก ชำนาญ ยิ่ง ผู้
รับ พระแสง ทวน ทอง ธาร ทวยทอด เดิร ระดับ ตาม คู่ เพื่อน
พ้อง งาน งาม ฯะ

๏ นาย ชาติครุงค์ราช เรื้อง ราช ครุงค์ นาย องค์อัศดร องค์
อาจ อ้าว รับ แสง แซ่แสง ทรง งาม แง่ ขับ ขี่พาชีย์ ก้าว
รีบ เต้า คลา ตาม ฯะ

๏ ขุน บำเรอห์ภักดิ์ เจ้า จักรพาฬ ขุน รักษ มณเฑียร บาล
ขึ้น เกล้า หมื่นจง จง บทมาลย์ สอง คู่ กัน นา ขัด คาบ ฝัก ทอง เต้า
ต่อ ริ้วใน กระบวร ฯะ

๏ ขุน หฤไทย ราช รู้ แสง สรร ขุน อภัยสรินท์ศัลย์ คู่ ม้า
เชิญ แสง ขึ้น พล พรรค์ เรื่อง ราช ขับครุงค์ เรอง หรา
ร่าน ร้อง ราน รณ ฯะ

๏ ขุนวิสุทโยธิศ หมั้ง มาตยา เสมอ หลวง ราชโยธา เทพ แท้
ขัด คาบ ขี่ อาชา ไชย ชาติ ตำแหน่ง ดำเนิรแหน้ อยู่ หน้า ธง นำ ฯะ

๏ หมื้นรักษ ภักดิ์ ราช เบื้อง บาท บง หมื่น บาละราชจง
จ่อ จ้าว ถาย ลาก คาด เอว องค์ สนับ นุ่ง งาม นา เมื่อ มิ่ง อัศว์ดร ก้าว
ด่วน ก้าวเดิร ตาม ฯะ

๏ ม้าแมก แซก คู่ซ้าย ซวา แซง พวก ทหาร รณ แรง
กลั่น กล้า โพก คาด คาด เอว แบง เจียรบาด กร กุม เกาทัณ หงั้ๆ
เงื้อก เงื้อยิง ยง ฯะ

๏ หลวง พิไชยมนตริศ เชื้อ มนตรี หลวง ศรี อัศว์เดช ศรี

คู่เค้า ตำหรวจใน ซ้าย ขวาลี่ ลาลาศ ตำแหน่ง แซงใน เซ้า เรื่อง ริ้ว ตามขบวร ฯะ

๏ หลวง พล ราช ม้า เมือง แมน หลวง ปราบ พล ศึก แสน คู่ หน้า แซง นอก แซก ทหาร แหน เหิร แห่ นำ มโนไมย ม้า ริบ ริ้ว บทรร ฯะ

๏ ฟ้าปูน มาแม่นเท้ง ทวน ที เปน คู่ ฟ้า เมือง จี เลศ ล้าว พญาศักดิ แสน หลวง ศรี แสน ดาบ คู่ พญา กลาง เมือง พย้าว หยุบ ฟ้อน ทวน ยอ ฯะ

๏ ฟ้า พญา ลาย ค่า ชั้น คน หาร มือ แม่น ทาย ทวน ธาร พุ่ง แพ้ ฟ้า พญา ชมภูกวาน แสน แกว่น ขัด ดาบ ถือ ทวน แท้ คู่ ม้าโดย ดอม ฯะ

๏ ฟ้า เมือง ลอง เล่หล้าว ศึก สาว ถนัด แน่ ทวน ยอง ยาว ยอกท้อง ฟ้า พญา เมือง ลาง ลาว แสน บ่าว เถิร คู่ เคียง เรียง บ้อง บื้น เกล้า เสด็ จ รร ฯะ

๏ ฟ้า พญา หล้า หมื่น ม้า ยำยง ชัก ดาบ ถือ ทวน องค์ อาร อ้าน แข่ง ขับ พาชี ชงค์ ชาญ เชวศ เคียง คู่ ฟ้า เสือ ด้าน ติด เค้า เคิร โดย ฯะ

๏ หมื่น ยุทธ พิไชย ชาติ เชื้อ ชาญ ยุทธ หมื่น ไกรเพชร ณรุท กลั้น กล้า ธายาเกราะ ทอง สุท สามารถ ซ้าย ขวา เคิร เสมอ หน้า รวด ริ้ว ราย เรียง ฯะ

๏ ม้า กรร กรร ราช ล้อม ลี่ลา ซ้าย ขวา ดุจ หน ขวา คู่ ต้อง
แนว นอก หมู่ แมน พญา ยุรยาตร เกน กรร หลัง ปอง บ้อง
แห่ ห้อม กรร กง ฯะ

๏ กัณถัศวราช หยิ้ง ยาน ยง ผูก ภู่ ปู เบาะ บง กช แพร้ว
สูริยวงษ ต่าง กรม ทรง ลี่ลาศ โดย เสด็จ ดำเนิร แคล้ว คลาศ
คล้อย บทจร ฯะ

๏ ขุน ดาบ กุม ดาบ หว้อง ไว คระวี่ นาม นครไชย มี ชื่อ ไช้
ขุน เดช เดโช พิรี่ย์ รณภาพ ลี่ลาศ อาจ องค์ ได้ คู่ ม้า เดิร แซง ฯะ

๏ หมื่น สรรเพช ภักดิ์ เบื้อง บาท บง หมื่น ศรี สารักษ องค์
อยู่ เกล้า หมื่นไวย ว่องใจ จง กิจ ราช หมื่น เสมอใจ เจ้า
คู่ ขู้ เคียง กัน ฯะ

๏ หมื่น นรินท์ สารวัต ริ้ว หน ขวา หมื่นศรี ตรวจไตร ตรา
ฝ่าย ซ้าย หมื่น ฉันท์ อำมาตย์ อา ชาเชี่ยว ไชยนา หมื่น ราช
สารถีผ้าย คู่ ม้า เร็ว แรง ฯะ

๏ พัน เภา พล ภาพ เพี้ยง พัน พิริย์ ยศ ยิ่ง พัน พาชี่ย์ อยู่ ท้าย
นาย ควร คู่ ควร ลี่ ลา คู่ กัน นา เวน ว่า ม้า ขวา ซ้าย สุด สิ้น
โดย ขบวร ฯะ

๏ แซงใน ตำหรวจ ราช ล้วน นายใน ซ้าย ขวา ลำดับไป
ถี่ ถ้อง ขุน ตุรงค์สงครามไกล คลา คลาศ ขุนราช อัศดร บ้อง
ทอด ท้าย ราย แซง ฯะ

๏ ม้านำ แซง นอก หน้า   อาษาแซง นา   หมื่นครุงค์ นารถ ขวา
ยาตร ย้าย   หมื่น ราชนนท์ เสน อา   ชาชาติ   นำ นิกร แซง ซ้าย
เรียบ ริ้ว เสมอ กัน   ฯะ

๏ หมื่นไกร พล มาตย เชื๊อ   พล แมน   หมื่นแสนใร เพ็ช แสน
สุดท้าย   ไตร ตรา อาษาแวน   แวง นอก   เปน คู่ ยุรยาตร ย้าย
คู่ เบื๊อง ปลาย กระบวร   ฯะ

———*※*※*———

๏ จบ รถ พยศ พยุห ม้า   กระบวร ยก
โดย ลักษณ สาทก   เทียบไว้
สำหรับ ราช ดิหลก   เฉลิมโลกย์
จาฤก จารีตให้   อ่าน อ้าง เยิรยอ   ฯะ

๏ ราโช พระสาศน เขื๊อน   โอง การ
สาร สั่ง พระคลัง กราน   กราย เกล้า
ให้ รัง รจน สาร   เสาวพากย์
โดย พยุห บาตราเท้า   แต่งไว้ เปน โคลง   ฯะ

๏ ภักษท ปาติ บาท เบื๊อง   ศุข บั๋กซ์
อังคาระ มเสง นัก   สัตวใช้
พัน ร้อย ห้าสิบ เก้าศักร   ราช เร่ง   รู้ นา
จอม มกุฎภพให้   แต่งแก้มโคลง กระบวร   ฯะ

กระบวร ม้า ๔๑ บท จบ บริบูรรณ์   ฯะ

สรรเสริญ พระบารมี

คำ ชับ ว่าโคม

ได้ ฉบับ มา แต่ ท่าน พระยา นรรัตน ราช มานิต

ที่ ๑ สรวม ชีพ

๑ สรวม ชีพ ข้า พระบาท ถวาย คำนับ อภิวาท บรม นารถ บาท
บพิตร พิภพ สยาม ประเทศ สุวา สวา มิภักดิ์ บรรจง จัด เทียน
ประทีป กุษุมาลย์ มา ประนต เฉลิม พระยศ ท่านไท้ ขอ เดชะ ฯะ

ที่ ๒ ศรีสวัสดิ์

๑ ศรี สวัสดิ์พิพัฒน์ เพิ่ม ภูล พระพร เฉลิม พระ เจ้า ประเทศ
เขตร สยาม ขอ จง บำราศโรค เลื่อม ทราม สรรพสิ่ง ข้อ ความ
อย่าได้ แผ้ว พาน ผจญ ขอ พระองค์ ดำรงค์ พระชนม์ ยืด ยาว ยืน
สกนธ์ ได้ร้อย รอบ ขอบ อาทิตย์ ขอ จง สำเร็จ ราช กิจ ราชการ
ประสิทธิ สำราญ ราช หฤไทย ขอ พระเดช พระ ภูวไนย ปก เกล้า
แผ่ไป ทั่ว ทั้ง ประชา ชน เมตา กรุณา ทรง ผจญ อริราช ย่อ ย่น
สะท้าน สะเทือน ธรณี ฯะ

ที่ ๓ ทุก ประเทศ

๑ ทุก ประเทศ มา ทำไมตรี ชื่นชม ยิน ดี ทุตานุทูต จำทูล สาสน์
แต่ง เครื่อง ราช บรรณา การ ถวาย พระ ผู้ผ่าน พิภพ กรุง ศรี อโยทธ
ยา กำปั่น ค้า ขาย แน่น นา ทั่ว ราษฎร ประชา อุดม สมบัติ
บริบูรณ์ ยอ กร ก้ม เกล้า เพิ่ม ภูล ถวาย พระ เรนทร์ สูรย์ พระ
ชนม์ เจริญ ยิ่ง ยง ทั่ว เทพ อำนวย ตาม ประสงค์ ดัง พระ จำนง
จง ช่วย พิทักษ มา รักษา ฯะ

ที่ ๔ บ้างไห

๏ บ้างไทเทเวศร์ อันเรืองเดชทุกสถาน เลงทิพจักษุญาณ
แจ้งความตามประสงค์ ฯะ

๏ ชวนกันมาประชุม ที่น่าพระลาญในล้อมวง สางเหล่าก็
สรวมทรง อาภรณ์ศรีมณีเขียว ฯะ

๏ สางเหล่าก็ทรงเครื่อง ดูแดงประเทืองดุจเดียว แต่ละองค์
ทรวดทรงเพรียว เหาะห้อมล้อมมาพร้อมกัน ฯะ

๏ กรกุมประทุมไฟ มาแต่ในนันทวัน เปนอุบลเมืองสวรรค์
นอบน้อมกายถวายกร ฯะ

๏ พร้อมใจสาภิภาติ สุรารักษสะโมษร กล่าวพจน์แซ่งสุนทร
บ้างซับขานประสานเสียง ฯะ

๏ อินทรพรหมประนมนิ้ว เปนแถวทิวรำรายเรียง เวียนวน
เปนคู่เคียง สำเนียงเพราะสนั่นสนาม ฯะ

๏ คนธรรพ์อันเรืองฤทธิ ชอประสิทธิเพิ่มเชตรขาม กุมภัณฑ์
ก็นำสาม หิรัญสุวรรณรัตนา ฯะ

๏ นาคาศักดาเดช นำไตรเพทแลวิทยา พระยายักษทรงฤทธา
อำนวยไชยพระชนม์ยืน ฯะ

๏ พระสยามเทพบุตร ฤทธิรุต อยู่ชับชื่น อธิราชทุกวันคืน
บำบัดไภยบพาธา ฯะ

ที่ ๕ บ้างนั้น

๏ บ้างนั้นเทเวศ เทวราชภาเดช ทุกประเทศน้อยใหญ่
ทั้งรุกข์เทวา อากาศเทพไทย อีกเทพสถิตยใน ศาลทุกตำบล
๏ สถาน หลักเมือง ศักสิทธิฤทธิเรือง เจตคุกฤทธิรณ

ประชุม พร้อม พรั่ง ทั่ว ทั้ง มณฑล เกลื่อน กลาศ เวหน สัน สน ปน กัน. ฯะ

◎ ทรง เครื่อง เรือง รอง แสง เพชร์ แสง ทอง นพรัตน เรียง รัน มรกฎ น้ำแก้ว แต่ ละ เม็ด ค่า พัน ทับ ทิม น้ำ นั้น ใส เรือ เหลือง งาม ฯะ

◎ ไพร ฑูรย์ ประดับ รุ้ง ศรี แวว วับ ระยับ แวว วาม เครื่อง เพชร เจ็ด ศรี เรียง ราย อร่าม ดอก ประจำ ยาม ราชาวดี ฯะ

◎ เทพเจ้า ชุม นุม ทั่ว ทิศ ประชุม รุ่ง เรือง รัศมี โปรย ทิพ บุพผา อาสาวดี มณฑามาลี หอม กระหลบ อบ ไป ฯะ

ที่ ๖ จบ พรน์

◎ จบ พรน์ เทพ มาชุมนุม มา กลุ้ม มา เกลื่อน ๆ สำราญ ราย เรียง เสียง ประสาร ขับ เพลง บันเลง ดนตรี กล่าว กลอน บำเรอ บาท โดย พระราช โองการ มี ทั่ว น่า ก็เปรม ปรี เฉลิม พระเกรียรติ ภูวไนย

◎ เทพ ทั่ว ทุก สถาน เคย รู้ ประมาณ อำลาไทย พร้อม กัน ตาม คันไล ระเห็จ เหาะ ยัง นภา กระทำ ประทักษิณ นรินทร โดย หรรษา แล้ว หลีก ลัด คีรี มา ไป สู่ พิมาน เมือง สวรรค์ ฯะ

ที่ ๗ ศรี สวัส บทใหม่

◎ ศรี สวัสดิ พิพัฒ พร ผล แด่ จอม จุมพล พิภพ สุธาสยามินทร์ พระเดช แผ่ ทั่ว แดน ดิน เด่น ดัง ล่อง ถิ่น นคร รรัศ จัชวาลย์ พระ คุณ ปก เกล้า เยน ปาน จันทร แร่ม มัศนานต์ แล ส่อง สว่าง ธาตรี บังคม ก้ม เกล้า ดุษดี ต่าง ดอก มาลี ประทีป และ ฐูป เทียน ทอง นอบ น้อม บูชา ฝ่า ลออง พระบาท ผู้ ครอง พิภพ ณะ พื้นไผทไทย ฯะ

ที่ ๘ ศรีสิทธิ

๑ ศรี สิทธิ ฤทธิไกร ไกย วัล น้อม บังคม คัน เคียม บาท ธิราช

จอม ปราณ ชุดกร อ่อน เกล้าเอางาน บำเรอ บทมาลย์ ด้วย
การ ระบำรำถวาย กัน กง วงแวด เวียน ชาย คู่ เวียง เคียง ราย
บันจบ จง ครบเพลง รำ จัด จอง ละบอง บท ลำลำ โดย แบบ ระบำ
ระบทระบอน กลอน ฉันท์ ชู เชิก พระเกรียรติ จอม ธรรม์ พระคุณ
อะนันต์ เอนกจะเหลือ พรรณา พระเดช ปกเกษ ประชา อยู่
เยน เปน ผา ศุข เสพเกษมเปรมใจ สม บรูณ ภูล ศุข สบโสม
ทั่ว ทั้ง เวียงไชย ชื่น ชม บรม บาระมี สรวม เทพ ทั่ว ทุก ราษี
จบ หล้า ธาตรี จง ช่วย ภิบาล บาทบงษ์ ให้ เกษม ศุข ดำรงค์ พระ
ชนม์ยืน ยง ยิ่ง ร้อย แห่ง รอบ สุริยัน พระยศ ยืน คู่ ดวง จันทร์
คู่ ดวง ตระวัน คู่ หล้า คู่ ฟ้า ดิน ดง ฯะ

ที่ ๙ ปฤษฎางค์

๏ กฤษดาลชุลีน้อม จำนง ใน เบื้อง บาทบงษ์ บรม นรินทร ปิ่น
สยาม พระญาณใหญ่ยิ่ง คือ คาม ภิระธรรณพานาม มหา สมุท
ซึ้ง สินธุ พระเดช แผ่ ทั่ว แผ่นดิน เด่น ดัง ดวง ถิน นคร จรัส
ชัชวาลย์ พระคุณ ปก เกล้า เยน ปาน จันทร์ แจ่ม มัดนานต์ แล
ส่อง สว่าง ธาตรี บังคม ก้ม เกล้า ดุษดี ต่าง ดอก มาลี ประทีป
และ ทูป เทียน ทอง นอบ น้อม บูชาฝ่า ลออง พระบาท ผู้ ครอง
พิภพ พื้น ไผทไทย ฯะ

ที่ ๑๐

๏ ขอ ภูม เทวราช เรือง ฤทธิ รุกข์เทพ จง มีจิตร ช่วย พิทักษ
มา รักษา ขอ กรุง ภาลี เทพา อากาศเทวา บำบัด สรรพ อันตะราย
ทนุ บำรุง เจ้า นาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย ทุก ค่ำ คืน วัน ดำรงค์ ความ
ประสงค์ พร้อม กัน ราช กิจ ทรง ธรรม์ พระเจ้าพิภพ ผ่าน สยาม ฯะ

อักษรนิติ์

พระอมราภิรักขิต (เกิด) พระราชาคณ

เจ้าวัดบรมนิวาศ

เปนผู้แต่ง

๏ ศรีศุภสวัสดิ์ ทวิหัสด์เทริกเศียร วจีเพียรพากย์พรน์ มนจรดจอมโลกย์ บทโมกษมรรคา อีกอัยฎาริยสงฆ์ แลองค์แรกรังรัก พรรณักษรพิเศษ ด้วยเดชประนามนมัส พึงพิพรรฒนภัยย ข้อยขอไชยคำจำ นำนิเทศนิทศน์ ธรรถอักษรนิติ์ดังนี้แลนา ฯะ

๏ นโมพุทธายสิทธํ า ิ ี ึ ื ุ ู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เ แ ใ ไ โ เา ํ าะ ฯะ

๏ ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ ฯะ

๏ ๖๓ ตัวตั้งแต่ ๆ จนถึง ฮ นี้ชื่ออักษร ฯะ า ิ ี ึ ื ุ ู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เ แ ใ ไ โ เา ํ าะ ฯะ

๏ ๒๐ ตัวนี้ชื่อสวระ ฯะ ๏ า ี ื ฤๅ ฦๅ เ แ ใ ไ โ เา ํา ๑๓ ตัวนี้ชื่อทิรฆะ ิ ึ ุ ฤ ฦ ะ ๗ ตัวนี้ชื่อหรสว ฯะ

๏ กขฃคฅฆง จฉชซฌญ ฎฏฐฑฒณ ดตถทธน บปผฝพฟภม ยรลวศษสหฬอฮ ๔๔ ตัวนี้ชื่อเพียญชน ฯะ

๏ เพียญชนกับสวระประสมกันจึ่งเรียกอักษร เพราะเพียญชนอาไศรสวระจึ่งอ่านออก ฯะ

๏ กขฃคฅฆง ๗ ตัวนี้ชื่อตอน กอ จฉชซฌญ ๖ ตัวนี้ชื่อตอน จอ ฎฏฐฑฒณ ๖ ตัวนี้ชื่อตอน ฎอ ดตถทธน ๖ ตัวนี้ชื่อตอน ดอ บปผฝพฟภม ๘ ตัวนี้ชื่อตอน บอ ยรลวศษสหฬอฮ ๑๑ ตัวนี้ชื่อตอนปลาย ฯะ

๏ นโมพุทธาย นี้เปนคำไหว้พระ แปลว่า นะโม ความนอบน้อม พุทธาย แก่พระพุทธเจ้า สิทธํ นี้เปนคำอธิฐาน แปลว่า สิทธํ ความสำเหร็จในการเรียน อัตถุ จงมี ฯะ

ไม้ค้อน	่	เอก
ขอ	้	โท
เลขเจ็ด	๊	ตรี
ตีนกา	๋	จัตวา
เลขแปด	็	ทายคู้
หางรอก	์	ทัณฑฆาฏ
๏ สัณฐานเหมือนหางกังหัน	ั	หันอากาศ
ไข่	o	ฟองคัณฑา
หยากน้ำ	ํ	นฤคหิต
พื้นหนู	"	ฝนทอง
นมนางทั้งคู่	ะ	วิสรรชนี
ตานกแก้ว	๏	ฟองมันท
มูตรวัว	๛	โคมูตร

๏ ไ นี้ไม้มลาย ใ นี้ไม้ม้วน ไม้มลายแลไม้ม้วน ให้อ่านเสียงเสมอกัน อย่าให้แปลกกัน ฯะ

๏ ที่ว่าไว้ว่าสวระ ๒๐ ตัวนั้นว่าด้วยสัณฐานต่างกัน ถ้าว่าโดยสำเนียงแล้วสวระ ๑๙ ตัวเท่านั้น ฯะ

ขฃ ฉ ฐ ถ

๏ ก คฅฆง จ ชซฌญ ฎฏ ฑฒณ ดต ทธน

ผฝ ศษสห

บป พฟภม ยรลว ฬอฮ อักษร ๔๔ ตัวนี้ให้อ่านแต่สองเสียง ฯะ

๏ อักษร ๑๑ ตัวอยู่บนบันทักนั้นคือ ขฃฉฐถผฝศษสห ให้อ่านเสียงสูงเสมอกันไป อักษร ๓๓ ตัวอันเหลือนั้น ให้อ่านเสียงกลางเสมอกันไปดุจ กคฅฆงจชซ เปนต้น ฯะ

๏ อักษร ๙ ตัวคือ กจฎฏดตบปอ นี้ตัวเบามิก้องเมื่อแรก กกา ให้เบาสูงขึ้นที่ละสี่ตัวคือ กิกึกุกะ จิจึจุจะ แล อิอึอุอะ ฯะ

กิ กึ กุ กะ อิ

๏ กกา กี กื กูเกแกไกใกโกเกากำ แล ออา อี

อึ อุ อะ

อื อูเอแอไอใอโอเอาอำ ฯะ อักษรสูง ๑๑ ตัวนั้นบมิก้องให้อ่านหนักลงที่ละสี่ตัวคือ ขิขึขุขะ แล หิหึหุหะ ฯะ

๏ ขขา ขี ขื ขูเขแขไขใขโขเขาขำ ฯลฯ หหา
ขิ ขึ ขุ ขะ หิ
หี หื หูเหแหไหใหโหเหาหำ อักษรกลาง ๒๔ ตัว อัน
หึ หุ หะ
เหลือจากนั้น ตัวก้องต่ำให้อ่านทุ้มลงทีละสี่ตัว คือ คิคึคุคะ
ฯลฯ ฮิฮึฮุฮะ คคา คี คื คูเคแคไคใคโคเคาคำ ฯลฯ
คิ คึ คุ คะ
ฮฮา ฮี ฮื ฮูเฮแฮไฮใฮโฮเฮาฮำ ฯะ
ฮิ ฮึ ฮุ ฮะ

๏ ที่แรกมานี้เปนคำตัน ที่นี้จะให้อ่านผันไปตามไม้เอกไม้โท อักษรเสียงสูงสิบเอ็ดตัว ให้อ่านสูงขึ้นแล้วให้ลดลงตามไม้เอกไม้โทดั่งหางโคดั่งนี้ ฯะ

๏ ข ขา ขิ ขี ขู เข แข
ข่ ข่า ขิ่ ขี่ ขู่ เข่ แข่
ข้ ข้า ขิ ขิ้ ขิ ขุ้ ขุ ขู้ เข้ แข้
ไข ใข โข เขา ขำ
ไข่ ใข่ โข่ เข่า ข่ำ
ไข้ ใข้ โข้ เข้า ข้ำ ฯะ

๏ ขอทาน นี้คำสุภาพ ข่อ ใส่ไม้เอกในภาษาไทไม่มีพูด ข้อไม้ข้อมือ ใส่ไม้โท ฯะ

๏ ขาแข้ง นี้คำสุภาพ ข่าจิง นี้ใส่ไม้เอก ข้าพเจ้า นี้ใส่ไม้โท ต่อไปให้สังเกตเหมือนกัน ฯะ

๏ ฉ ถ ผ ฝ ศ ห่
ฉ่ ถ่ ผ่ ฝ่ ศ่ ห่
ฉ้ ถ้ ผ้ ฝ้ ศ้ ห้

๏ ขง ขัง ขาง
ข่ง ขั่ง ข่าง
ข้ง ขั้ง ข้าง

๏ หยอกไข่ขาง นี้คำสุภาพ คาข่าง นี้ใส่ไม้เอก ลิงข้าง นี้ใส่ไม้โท ฯะ

๏ ขน ขนนก นี้คำสุภาพ ข่น ใส่เอกภาษา
ข่น ไทไม่มี ข้นเหลว นี้ใส่โท ฯะ
ข้น

๏ ขม ขัม คำขัม นี้คำสุภาพ ขั่ม นี้
ข่ม ขั่ม ใส่เอก คำไทไม่มี ขั้มมึก
ข้ม ขั้ม นี้ใส่โท ฯะ

๏ เขอย ขาย เลา เขีย
เข่อย ข่าย เขี่ย
เข้อย ข้าย เขี้ย
เขือ เขอ ขัว เขะ แขะ โขะ เขาะ
เขื่อ เข่อ ขั่ว
เขื้อ เขื้อะ เข้อ เขอะ ขั้ว ขวะ
ขุ ขรรม ขอ ขัย ขือ
ขุ่ ขร่รม ข่อ ขั่ย ขื่อ
ขุ้ ขร้รม ข้อ ขั้ย ขื้อ

๏ ค้าขาย นี้คำสุภาพ ข่ายดักนก นี้ใส่เอก ข้ายรบศึก นี้ใส่โท ฯะ

๏ ขฉฐถผฝศษสห ๑๐ นี้ให้ผันเหมือนกัน ฯะ

๏ อักษรกลาง ๙ ตัวนี้คือ กจฎฏดตบปอ นี้คำต้นให้อ่านเปนคำกลาง แล้วจึ่งอ่านขึ้นไปตามไม้เอก แล้วอ่านลงไปตามไม้โทดั่งรูปข้างนั้น ฯะ

ก่ ก่า กิ กิ่ กึ กึ่ กุ กู่ เก่ แก่

๏ ก ก้ กา ก้า กิ กิ้ กึ กึ้ กุ กู้ เก เก้ แก แก้

ไก่ ใก่ โก่ เก่า ก่ำ

ไก ไก้ ใก ใก้ โก โก้ เกา เก้า กำ ก้ำ กะ ฯะ

๏ กอไม้ กอย่า นี้คำสุภาพ ก่อฤฐ ก่อความ นี้ใส่เอก ไก่ก้อ พูจก้อ นี้ใส่โท ฯา

จ่ ด่ ต่ บ่ ป่ อ่

๏ จ จ้ ด ด้ ต ต้ บ บ้ ป ป้ อ อ้

ก่ง กั่ง

๏ กง กัง กัง กั้ง เสียงกัง ๆ นี้คำสุภาพ กั่ง นี้ใเอกในคำไทไม่มี กุ้ง กั้ง นี้ใส่โท ฯะ

ก่น

๏ กน กั้น เลห์กล นี้คำสุภาพ ก่นตัด นี้ใส่เอก กั้นนั่ง นี้ใส่โท ฯะ

กุ่ม กั่ม

๏ กม กัม กัม กั้ม กัมมือ นี้คำสุภาพ สีแดงกั่ม นี้ใส่เอก กั้มเกิน นี้ใส่โท ฯะ

เกอ่ย ก่าย ก่าว

๏ เกอย เกอ้ย กาย ก้าย กาว ก้าว กาวเหนียว นี้คำสุภาพ ก่าว นี้ใส่เอกในคำไทไม่มี ก้าวเดิร นี้ใส่โท จฎฏคตบปอ ๘ ตัว นี้ผันเหมือนกัน ฯะ

๏ อักษรเสียงกลาง ก้อง ๒๔ ตัวนั้นคือ คฅฆง ชซ ฌญ ฑฒณ ทธน พฟภม ยรลวฬฮ คำก็นให้อ่านเปนกลาง แล้วอ่านทุ้มลงไปตามไม้เอก แล้วสูงขึ้นไปตามไม้โทดั่งเดือยไก่ ฯะ

ค้ ค้า

๏ ค คา คอบนบ่า นี้คำสุภาพ ค่อไม้ค่อมือ
ค่ ค่า นี้ใส่เอก บ้านบางค้อ นี้ใส่โท

ง้ ช้ ซ้ ท้ น้ พ้
๏ ง ช ซ ท น พ
ง่ ช่ ซ่ ท่ น่ พ่

ฟ้ ภ้ ม้ ย้ ร้ ล้ ว้
ฟ ภ ม ย ร ล ว
ฟ่ ภ่ ม่ ย่ ร่ ล่ ว่

ฮ้
ฮ
ฮ่

คัง คั้ง ค้าง

๏ คง คัง คาง

ค่ง คั่ง ค่าง

ลูกคาง นี้คำสุภาพ ค่างขวา นี้ใส่เอก ติดค้าง นี้ใส่โท

คั้น

๏ คน คนผู้ นี้คำสุภาพ ค่นเหลว นี้ใส่เอก

ค่น คั้นคว้าหานี้ใส่โท ฯะ

คั้ม คั้ม

๏ คม คัม คัมเข้า นี้คำสุภาพ คั่มมึด

ค่ม คั่ม นี้ใส่เอก คั้มจุน นี้ใส่โท

เค้อย ค้าย

๏ เคอย คาย

เค่ยย ค่าย คายคัน นี้คำสุภาพ

ค่ายรบศึก นี้ใส่เอก ค้าย นี้ใส่โทคำไทไม่มี ฯะ

๏ คฆงชซฌญฑฒณทธนพฟภมยรลวฬฮ ๒๓ ตัว

นี้ให้ผันเหมือนกัน ฯะ

๏ อักษรปลายตอนห้าตัวคือ งญณนม กับอักษรตอน

ปลายห้าตัวคือ ยรลวฬ นี้ชื่ออักษรสองกลับ ถ้ามีหอนำ

น่าให้อ่านสูงเสมอตัวหอ แล้วให้ลดลงไปตามไม้โทเหมือนหาง

โคกั่งนี้ ฯะ

๏ หง หงา หงิ

หง่ หง่า หงิ่

หง้ หง้าหงิ หงิ้ หง นี้ คำสุภาพ

คำไทไม่มี ทำหง่อนหง่อ นี้ใส่เอก หัง นี้ใส่โท ฯะ

๏ หน หม หย หร หล

หน่ หม่ หย่ หร่ หล่

หน้ หม้ หย้ หร้ หล้

หว หวา

หว่ หว่า

หว้ หว้า ฯะ

๏ หงง หงัง

หง่ง หงั่ง

หงั้ง หงั้ง เสียงหงัง ๆ นี้คำ

สุภาพ ระฆังเสียงหงั่ง นี้ใส่เอก หงั้งคู่กับแร่ นี้ใส่โท

๏ หงน หงม เหงอย

หง่น หง่ม เหง่อย

หง้น หง้ม เหง้อย

หญ หณ หน หม หย หร หล หว หฬ ๙ ตัวนี้ให้ผันเหมือนกัน ฯะ

๏ อักษรเมื่อควบกัน ให้อ่านเบาหนัน ตัวต้น ดั่งนี้ ฯะ

ขร ฃร ฉร ถร

๏ กร คร ฅร ฆร จร ชร ซร ฌร ตร ทร ธร

ผร ฝร สร ศร ษร

ปร พร ฟร ภร ฯะ

ขล ฃล ฉล ถล ผล ฝล

๏ กล คล ฅล ฆล ชล ทล ปล พล ฟล

๏ สง สญ สณ สน สม สย สร สล สว สฬ

กร่ กร่า กร่ง กร่น

๏ กร กรั กรา กร้า กรง กรัง กรน กรัน

กร่ม เกร่อย

กรม กรัม เกรอย เกร้อย ฯะ

๏ จร ตร ปร แจกเหมือนกัน ขร ขรา

ขร่ ขร่า

ขรั ขร้า

๏ ขรง ขรน ขรม เขรอย

ขร่ง ขร่น ขร่ม เขร่อย

ขรัง ขรัน ขรัม เขร้อย

ครั ครัง

๏ ฉร ถร ผร ฝร สร แจกเหมือนกัน คร ครง

คร่ คร่ง

ครั้น ครั้ม เครั้ย

ครน ครม เครอย

คร่น คร่ม เคร่ย ซร ทร พร ฟร

แจกเหมือนกัน ฯะ

คว้

๏ คว ในแม่กกาลิ้คำคือ กิกึ้กุกะ ในแม่เกอย

คว่ แปดคำคือ เกี่ยะเกื้อะเกอะเกะแกะโกะ

เกาะ เปนคำตายผันเอกโทไม่ได้ ให้สังเกตแต่อักษรสูง แล

กลาง ในคำตายดั้งนี้ ฯะ

๏ ชะโมย ต้นมะคะ ไม้ผุ น้ำพุ วิเล่น ทรงคำหริ

บูติเฉะ กะแชะ ขี้เกาะ กะเทาะไม้ เมาะหมอน เหมาะงาม

อุตสาห์ เสนห์ น่าราหุ สนเทห์ ไมตรี ประมาณ คำเหล่า

นี้เปนคำมคธพากย์ อย่าใส่ไม้เอกโทเลยด้วยหอชัก แลอ่าน

วิปลาสเอง ฯะ

๏ กกกดกบ สามแม่นี้เปนคำตาย ผันเอกโทไม่ได้ ให้

สังเกต แต่สำเนียงในอักษรสูงแลกลาง ดั้งนี้ ฯะ

๏ ฆาตสะเลศ ชกชักฆาต ตัวซึ่งคาก คกคักคาก

ฉกลัก ชกต่อย ถกลอก กะทก นกผัน พกผ้า พักแฟง

ฝักมีด ซักน้ำ สักแทง หักไม้ หอยฮัก ๆ ตัวสั้นงก

เงิร หงก ๆ นักปราช หนักหนา มักได้ หมักแฉ้ ยกย่อง

เดิร หยก ๆ ช่อลัก บั๊กหลัก วักน้ำ ระหวัก บักสี่
คัดง้าง ฉัตร ธง รกชัฏ ถดถอย ทดแทน ผดแดด
พดเบี้จ ผั๋ด เช้า พั๋ด เหวี่ยง ซด น้ำ สดชื่น ยานัด ขนัดสวน
มดปลวก หมดม้วย ยศศักดิ์ หยดย้อย ถดถอย สลดใจ
วัดวา โรค หวัด ฯะ

๏ ขบกัด คบเพื่อน ดังฉับ กำชับ เปดถอย ทบหัก
ต่อยผับ พับผ้า ซบหน้า ศพผี่ บั้ง งบ สงบสงัด นับหนึ่ง
เหนี่ยว หนับ ๆ ยับเยิน อ่อน หยับ รับรอง เต้นหรับ ๆ
บุตร ลบ หลบหลีก ผลักล้ม เดือก พลัก ๆ ผลัด เปลี่ยน
พลัดตก เสี่ยผลับ ๆ ลูก มะพลับ ฯะ

๏ ประโยค ประโยชน์ ประมาท ศักราช กิเลศ อัประ
ยศ ประรอท คำเหล่านี้ อย่าเอาหอนำน่าเลย ด้วยเปน มคธพากย์
สำเนียง อ่านวิประลาศเอง ฯะ

๏ ก จ ฎ ฏ ด ต ป บ อ ๙ อักษรนี้ ถ้าใส่ไม้ตรีให้อ่านเสียง
สูงเสมอ ค ช ท พ ที่ใส่โท ถ้าใส่จัตวาให้อ่านเสียงสูงเสมอ
ข ฉ ฐ ถ ผ ฝ ส ห ดังนี้ ฯะ

ก๋ จ๋ อ๋
ก่ ก๊ จ่ จ๊ อ่ อ๊

๏ ก จ อ
ก้ จ้ อ้ ที่ใส่ไม้ตรีในสยาม

พากย์ ไม่มีชัดแต่ในคำตาย ดั่งนี้ ฯะ

๏ สามก๊ก ก๊กเล่นถั่ว น้ำไหลโจ๊ก ไก่รองโอ๊ก แม้น ใน อักษรอื่น ก็ใช้ได้บ้าง ฯะ

๏ แต่ไม้จัตวา มีชัก ดั่งนี้ เก๋งก๋า หน้าจ๋อ หน้าจิ๋ว เดี๋ยวนี้ ตี๋ตั๋ว ไม้โตร๋น นกบินปร๋อ ฯะ

๏ อักษรอื่น นอกจากเก้าตัว มีสำเนียงไม้ตรีไม้จัตวาอยู่ เองดั่งนี้ ฯะ

๏ ค ข่ ข้ ค้ ขุ๊ งหง่ ง้ หงุ๊
ฅ่ ๗ ง่ ๗

๏ ไม้ตายคู้ ชักคำที่ยาวให้สั้น ดั่งนี้ เป็นตาย แลเห็น เวลาเย็น เก็ง พั้งเรือ ลูกเล็กเด็กน้อย สมเด็จ เห็ดโคน ก็ดี ฯะ

๏ ไม้ทัณฑฆาฏ ใช้ฆ่าอักษรไม่อ่านได้ดั่งนี้ บาญชีย์ อาทิตย์ จันทร์ วันเสาร์ แก่นจันทน์ สัตย์ธรรม์ ยักษ์ เผ่า พันธุ์ ฯะ

๏ ไม้หันอากาศ ใช้ผัดบนหลัง กก กง กด กน กบ กม เกอย ดั่งนี้ กัก กัง กัด กัน กับ กัม กัย ฯะ

๏ หนังสือเก่าท่านใช้ตัวสกดสองตัวแทนหันอากาศ ตัวหนึ่ง ดั่งนี้ กกก กงง กดด กนน กบบ กมม กยย ฯะ

๏ ฟองทัณฑา ใช้แทน งอใน แม่เกอย ดั่งนี้ กฺ ซฺ ซฺ นฺ

๏ นฤคหิตใช้แทน งอ นอ แล อยู่ บน พิน แทน งอ มีใน มคธ พากย์ดั่งนี้ สิทธํ พุทธํ สรณํ ฯะ

๏ แทน มอ ดั่งนี้ สํเด็จ ชํชื่น กำ ชำ อำ อยู่ บน พิน ดั่งนี้ กิ กิก กิด กิน กิบ กิม กิย ฯะ

๏ ฝนทองใช้ บน พิน ดั่งนี้ กี กีก เกือก เกีก กีง เกือง เกีง กีด เกืด เกีด กีน เกือน เกีน กีบ เกือบ เกีบ กีม เกือม เกีม กีย เกือย เกือ เกือะ กือ ฯะ

๏ วิสรรชนีย ใช้ประคำตายแล ที่สุด คำ ปลาย บันทัด ดั่งนี้ กะเกียะ เกือะ เกอะ เกะ แกะ โกะ เกาะ ฯะ

๏ ฟองมันทใช้ข้าง ต้น บท แทน คั่น ดั่งนี้ ๏ โคมูตรใช้ที่สุด สิ้น บท ดั่งนี้ ฯะ๛ ฯะ

๏ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ สวระสี่ ตัวนี้ มาแต่ สังสกฤษฎ ใน สยาม พากย์ ล้วน จะใช้ก็ได้ แต่มาจพากย์ แผลงเปน สังสกฤษฎ ให้รู้ รักใช้ ชอบ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ให้ใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ชอบ รึ รื ลึ ลื ให้ ใช้ ริ รี ลิ ลี เหมือน อย่าง อิทธิ เปน ฤทธิ อิสิ เปน ฤษี อุตุ เปนฤดู แต่ ฦ ฦๅ สองตัวใน สังสกฤษฎ ไทยไม่ เห็นใช้ แต่ใน สังสกฤษฎ แท้ มีอยู่ ดั่งนี้ ตฦบติม ฯะ

โคลง

๏ ใฝ่ใจใคร่ใคร่ให้ ใหลหลง ในใหม่ใสใหญ่ยง ต่ำใต้ ใดใช้ใช่ใบบง ใยยึด ใกล้ใส่สไภ้ใบ้ สิบม้วนสองหน ฯะ

๏ นักปราช พึงรู้จักไม้ม้วนญี่สิบคั่ง กล่าวไว้ แล้วให้รู้จักใช้ไม้มลาย ที่คล้าย กัน คั่งนี้ ฯะ

๏ เปนไฝ บั๋งไขย ไข่ กะไดน่ำ ร้องไห้ น้ำไหล วิไนย หูกไน ไฉน ไสคอ ไญยธรรม ไต้ไฝ บันได มิ ไชยชน ตรไบ ไยจึ่ง อยู่ไกลที่อื่น ไส้พุง โรคไกย เล่นไพ่ ทำปากไบ่ ๆ ฯะ

๏ ๑๖ อาไศรย ศาร ทูล ศรัทธา บศุศาขา โศกศลัย ศังๆศิขี่ ฯะ

๏ ศิ ศรี ศามพรี ศพลกุณิ มศุรศ ฤงคศวา ๏ มฤคทั้ง ศกศาลา ศิลบ เกศา แล ศิวิกา เกาไศย ๏ ศรุติ นิศา ศาฐูย วงศโศรทรไศล แล อทิไศย ไศยา ๏ เศียร กุเศศย์ ทิศา ศุข ศิขา ชลาไศรย ยัศบทศิขร ๏ ศาฏกแลศศรร ศศิ ศุกร ธนุศร ศรรพรี ๏ ศิทโพ ศาขราศี ศิลศุลี อาศรม บี้ ศาจโศภา

๏ ศัทรู ศุทธศภง ฆา ฎกแลศิวา ศรี่ วศรีไพ ศาล ๏ ศิธุร์ ศรูทธ์ไศ วาล ศุนักข ศฤงคาล ศรา ศูล รัศมี ๏ ศบถ ศาบ ศา บานศี่ ดล นิเศรเนี่ ศิฆโศ ผศากา ๏ อีศวร ศุรร์ วาศา ศคอ ศวา ศาต ศุจิ อัศจรรย์ ๏ ไกศพ ศังกร ศรวัน ศรพ อุปศัลป นิศารณ ศาง คี่ ๏ ศักดิโศณิตเศร ณิ แล ปลาศี่ กุศล ยังศุองศา

๏ เวศม ศรรกรา ศากย์ ปาศา ศิกย์ ศูนย์ ศรัท ๏ ทศน ไวศย อัศน์ เศา ริศกัฏ ศี่ฆรอาศรโศณขาว ๏ วิศวัมภร ศรีลา โศ ณกรรกศา บั๋ศจิมแล อาเวศน์ ๏ นาศ ประกาศโลเกศ เวหาศ

เกลศ ศุกระ แล ศุประ ลาศน์ ๏ นิเวศประเทศศาศร์ เทศนา กาศ นิกาศอง กุศา ๏ ศาคร ทศตริ้ง ศา ศคอ ตำรา ประ ภาศ ประกอบ ด้วย ดิ ฯะ

๏ ภูษา ภูษิคร ปั๋กษี แล กระษัตริย์ กฤษณ วิจิ กิกษา ๏ เมษ ม วรษ บุษบา ฤาษี แล มา ษกมหิษ เภษัชย์ ๏ ไปรษยษ กัลมัษ แล ธุกษ ภัทร มุษิกมัญ รุษว ๏ พฤษฎิ ตุษิดา มานุ ษยา การ์ษา ปณ พฤกษ์ ๏ ทุษณ ยักษินี แล พิษยี กระษก กฤษิกรรม์

๏ พฤษภโฉม ภหรร ษาภษกพรร ษเพษ ภาษิต ภาษา

๏ กา ษาย บุษยา ภิเษก แล ปา ษาณ วิไษยตุ ษเม้

๏ พิษอุษาบดี แล ลักษมี อภิลาษฤกษโรษ ๏ บุษกร ษโกรษ กิลพิษโทษ โบษโกษโฆษา ๏ มหิษิ อิษิกา กฤษ ริษ นา ภิษม์ปฤษ ภกลุษ ๏ อภิษ พยู่ษ หฤษิก นิษูทน์ โมษก อักษรา ๏ วษมไชย ษฐา พฤษ อิษา แล บุรุษ ปรายณี

๏ เปรษณ แล ยษฎิ ปรเมษ ฐี่ อุษณีษอิษฎา ๏ วิทเวษ ตฤษณา แล กนิษฐา วิษณุกษมกษาร ๏ กษุธาร เกษมกาล กษิราบาน ไกษยโกษมรักษา ๏ ประโทษ ทักษิณา เษกอิษยา ภุชิษย บุษกล ๏ ประจักษ นิษผล จักษุพฤษล ปฤษยทุษยา

๏ ทวิษทเวษกษา ภิกษุอัษฎา อัธเยษณโอภาษ ๏ ษอ บอ แบบ นี้ นักปราช ศึกษา อย่า คลาศ จึ่ง จะมั่นใน เมธิ ฯะ

โคลงสรรเสอญพระบารมี

๏ กรุณาญาณะทั้ง บริสุทธิ
ยิ่งใหญ่ในพระพุทธ ผ่องแผ้ว
ธรรมสยายเกลศวิมุติ มลายเลื่อนแลนา
ศีลทฤษฏิไม่แคล้ว คลาศพ้นคณสงฆ์ ฯะ

๏ เดชดังซึ่งออกอ้าง คุณไตรยรัตน์เชย
สรวม สิ่งธุปัทวไภย นิราศพ้น
พระบาทยุคลไทย ธิกราช
เสวยศุขสวัสดิสัน ยิ่งร้อยพันทวี

๏ บารเมศพระคู่เจ้า ทวีคูณ
พระยศพ่างพรหมทวี เพียงพุ้ง
พระเดชดุจจักรกรี ปราบโลกย์ แลฤๅ
คุณพระยิ่นยิ่งคุ้ง ชวบฟ้าดินเจริญ ฯะ

๏ สรวมทวยเทเวศร์ก้วน เทวัญ
เชอญช่วยมาเกียดกัน สิ่งร้อน
ขจัดศัตรูจรรย์ อ หลีกพ่าย พระนา
เกียงจิตรคิดหลีกล้อน ภีติแพ้บารมี
พระผดุงศุภกฤษย์ ฯะ

“ ธาตุรัส์สึมิ์เมกายย จิต์ตํนเหส์สตาตุริ
เรวํสกึชามิพุท์ธัส์ส สาสนานุคติกํ ”

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๕ จำนวนเดือนสี่

ปี ๑๒๔๖

ลงพิมพ์โดยคำสั่งของท่าน

กรรมสัมปาทิก หอพระสมุด วชิรญาณ

กรุงเทพ ฯ
โรงพิมพ์ พระเทพผลูบางลำภูล่าง

ราคาห้าสะลึง

สารบาญ เรื่อง

น่า

สารบาญ เรื่อง 1

บอกแก้ อักษร ที่ผิด 2

๑ คำนำ พระธัมมจักกัปปวัตนสูตร ผู้ช่วย สารานิยกร เปน ผู้แต่ง ๓๕๓

๒ ธัมมจักกัปปวัตนสูตตํ ตัว บาฬี พระสูตร ๓๖๔

๓ คำแปล ธรรมจักกัปปวัตนสูตร พระ มหาอหิงสโก (อ่อน)
วัดบุบผาราม เปน ผู้แปล ๓๗๒

๔ คำแปล ธรรมจักกัปปวัตนสูตร เปน ภาษา อังกฤษ คัด จาก
พุทธิสทสูตร ๓๘๕

๕ ราช ประวัติ ใน พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว
พระ เจ้า น้อง ยาเธอ กรมหมื่น วชิรญาณ วโรรส ถวาย
เทศนาใน การ สมโภช พระนคร ครบ ร้อย ปี ๓๙๕

๖ โคลง ถวาย ไชย มงคล พระยา ศรี สุนทร โวหาร (น้อย)
เปน ผู้ แต่ง ๔๗๑

บอก แก้ อักษร ที่ ผิด

น่า	บันทัด	คำว่า		ให้ อ่าน ว่า	
๓๕๓	๖	"	สารานิยกรณ์	"	สารานิยกร
๓๕๔	๑๘	"	ไตรษีฎก	"	ไตรยบีฎก
๓๕๕	๘	"	ไค	"	ได้
๓๕๘	๑๘	"	ระเภาะ	"	เฉภาะ
๓๕๙	๔	"	ปะชิมิ	"	ปะชูะมิ
๓๖๐	๒	"	ตั นี้	"	บัค นี้
"	๑๖	"	พิ่ง	"	พึ่ง
"	๑๖	"	เฉคเช่น	"	เฉก เช่น
๓๖๑	๑๖	"	สังคิค	"	สังคีต
"	๘	"	บาฬีกรมายน	"	บาฬีกระมายน
"	๑๗	"	บาฬีกรมายน	"	บาฬีกระมายน
"	๑๒	"	werds	"	words.
๑๖๕	๓	"	กระวิ	"	กระวี
๑๖๘	๓	"	ธวิยสัจจ์	"	วริยสัจจ์
"	๑๓	"	อมนุสสุเตสุ	"	อะนนุสสุเตสุ
๓๗๒	๑๔	"	คำเรงอนเตศพรหมจาริย	"	ดำรงผนวช
๓๗๕	๕	"	หญ้นย่อ	"	ย่นย่อ
๓๘๕	๑๑	"	คำฤษณา	"	ตำฤษณา
"	๑๒	"	คำฤษณา	"	ตำฤษณา

บอกแก้อักษรที่ผิด

น่า	บันทัด	คำว่า	ให้อ่านว่า
๓๕๓	๖	” สารานิยกรณ์	” สารานิยกร
๓๕๔	๑๙	” ไต่รบี่ฎก	” ไตรยบี่ฎก
๓๕๕	๘	” ได	” ได้
๓๕๘	๑๘	” ระเภาะ	” เฉภาะ
๓๕๙	๔	” ประธํม	” ปะฐูะม่
๓๖๐	๒	” ตันั้	” บัดนี้
”	๑๖	” พิ่ง	” พึ่ง
”	๑๖	” เฉดเช่น	” เฉกเจ่น
๓๖๑	๑๖	” สังคิด	” สังคีต
”	๘	” บาฬีบิกรมายน	” บาฬีบิกระมายน
”	๑๗	” บาฬีบิกรมายน	” บาฬีบิกระมายนุ
”	๑๒	” werds	” words
๑๖๕	๓	” กระวิ	” กระวี
๑๖๘	๓	” ระวิยสังจ	” วริยสังจ
”	๑๓	” ระมนุสสุคสุ	” ระมนุสสุคส
๓๗๒	๔	” คำรงธนเศรษฐมจริย	” คำรงผนวช
๓๗๕	๕	” หญ้นย่อ	” ย่นย่อ
๓๘๕	๑๑	” คำฤษณา	” คำฤษณา
”	๑๒	” คำฤษนา	” คำฤษณา

บอก แก้ อักษร ที่ ผิด

น่า	บันทัด	คำว่า	ให้อ่าน ว่า
๓๗๕	๑๓	” คำฤษณา	” คำฤษณา
”	๑๖	” ความท	” ความที่
๓๗๗	๒	” ได้เกินขึ้น	” ได้เกิดขึ้น
๓๗๙	๑๖	” ได้เกิดขึ้น	” ได้เกิดขึ้น
๓๘๑	๑๐	” เวยกรณ	” เวยยากรณ
๓๘๒	๑๘	” บันฦๅศัพท	” บันฦๅศับท์
๓๘๕	๒	” And	” An
๓๘๗	๒๒	” atangiko	” athangiko
๓๗๓	๒๓	” simuttaneausly	” simuttaneously
๓๙๕	๔	” กรมหมื่นวชิรญาณวโนรส	” กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส
๓๙๖	๖	” วงชาศวรกษัตรีย	” วงชาติศวร ษัตริย
๓๙๗	๙	” สมเด็ง	” สมเดจ
๔๐๑	๑๗	” คชลักปณ	” คชลักษณ
๔๐๔	๑๓	” ล่องไป	” ล่วงไป
๔๐๖	๑๕	” ศรเมลง	” สรวมลง
๔๐๘	๕	” สุขุมมาลหาติ	” สุขุมมาล ชาติ
๔๑๐	๓	” ปรีชา	” บรีชา
๔๑๒	๑๑	” สีคลหญ่ไทย	” สีคลหญ่ไทย
๔๑๔	๑๑	” กรมสมเดจพระเดชาดิศวร	” กรมสมเดจเดชาดิศวร

บอก แก้ อักษร ที่ ผิด

น่า	บันทัด	คำว่า		ให้อ่าน ว่า	
๔๒๒	๘	”	ออสนุกาล	”	อรส่านกาล
๔๓๑	๖	”	สึหนาน	”	สิงหนาม
๔๓๔	๑๔	”	ราชกุกุธภัณฑ์	”	ราชกุกกุภัณฑ์
๔๓๖	๑๙	”	สมเณร	”	สามเณร
๔๓๖	๔	”	นังหรรถบาท	”	นั่งหวรถบาท
๔๒๗	๑๓	”	เอิก กระเรีย	”	เอิกเกริ่ก
๔๓๙	๑๗	”	พิธี พรุณสาวท	”	พิธี พรุณสาท
๔๔๒	๑๗	”	ทงปฏิสังขรณ์	”	ทรงปฏิสังขรณ์
๔๔๓	๑๙	”	พระสมุดเจคีย	”	พระสมุทเจดีย์
๔๔๕	๑๒	”	พระองค	”	พระองค์
๔๔๖	๑๒	”	สำมาสำมาพุทธโ	”	สัมมาสัมพุทโธ
๔๕๐	๑๐	”	เลือกสรรพ	”	เลือกสัน
๔๕๐	๑๘	”	สังโม	”	สังโฆ
๔๕๑	๑๔	”	สังธาราชะ	”	สังฆะราชะ
๔๕๕	๑๙	”	ทุกสิง	”	ทุกสิ่ง
๔๖๓	๑๗	”	กิรรง วาไน	”	กิจรัง วาไน
”	๑๗	”	บัณฎิกา	”	บัณฑิกา
๔๖๘	๘	”	ทำมัชชะคา	”	ธัมมัช่ชะคา
๔๗๐	๙	”	สิทธ์ มัตถุ	”	สิทธมัตถุ

พระ

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตตํ

ตัว พระบาฬี มี คำแปล เปน ภาษา สยาม แล อังกฤษ ด้วย

คำ นำ

โดย

ผู้ ช่วย สารานิยกรณ์

๑ นโม ประดิษฐ์ น้อม   เบญจางค์   ท่าน นา
พระภาควันต์ วาง   หว่าง เกล้า
ขจัดเกลศ วาศนา จาง   จิตมอด   ม้วย ฤๅ
รู้ชอบ เอง จบ เค้า   ตลอด สิ้น อเสขสมัย   ฯะ

ด้วย ข้าพเจ้า ได้ ตั้งใจ จะ เก็บ รวบ รวม พระสูตร ต่าง ๆ ซึ่ง มี อยู่ใน หนังสือ สวดมนต์ก็ดี ฤๅ มี ใน พระ คัมภีร์ พระไตรบิฎก ก็ดี ที่ จัด ว่า เปน พระพุทธภาสิต ของ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า แปล รวบ รวม ลำดับ พระสูตร ต่าง ๆ ตาม แต่ ที่ จะ จัด หาเปน ไป ได้ ลง พิมพ์ไว้ เปน ภาษา สยาม เพื่อ ประโยชน แก่ พุทธศาสนิกชน ที่ มิได้ศึกษา รู้

มคธภาษา เปน แต่ เล่า บ่น จำ สวด มนตร์ ใน พระสูตร ต่าง ๆ ได้ คล่อง ปาก ก็ จะ ได้ เข้าใจ ความใน พระสูตร นั้น ๆ ชัด เจน ขึ้น เหน ว่า จะ มีประโยชน์เปน อัน มาก ก็ การ ที่แปล พระ สูตร ต่าง ๆ ออก เปน ภาษา สยามโดย ความ ตรง ๆ นี้ ยาก ที่ จะ หา ฉบับได้ ใน หนัง สือ เทศน์ แปล ร้อย ท่าน ก็ แต่งไว้ แต่ใจ ความใน พระสูตร นั้น ๆ แลเพิ่มเติม ความ อื่น บ้าง ความไม่ต้อง แล เต็ม บริบูรณ์ ตาม สูตร นั้น ยัง ไม่เปน ที่ชอบใจ เต็มใจ ของ ข้าพเจ้า พระ สูตร ที่แปล ความตรง ๆ นี้ จะ มี อยู่ แห่ง เดียว ก็แต่ที่ พระราชาคณะ ฤๅ พระเปรียญที่ ซึ่ง ถวาย เทศน์ ได้ เก็บ แปล พระ สูตร นั้น ๆ ออก เปน สยาม ภาษา ถวาย เทศนา คำแปล เหล่า นั้น ก็ ตก อยู่ใน ห้อง พระ สมุด น้อย ตัว ผู้ ที่ จะ ได้ ภบ ได้ อ่าน เพราะ ฉนั้น ข้าพเจ้า จึงได้ ตั้ง ใจ ที่ จะ เก็บ รวบ รวม พระสูตร ที่แปล เปน สยาม ภาษาโดย ความ ตรง ๆ จึ่งได้เที่ยว อาราธนา พระ มะหา เปรียญที่ ขอให้ช่วย แปล พระสูตร ต่าง ๆ ตาม จะ กะ ให้แล้ว นิมนต์มาเทศน์ ให้ฟังเทศน์ แล้ว ขอ คำแปล นั้นไว้ ได้ คิด ตั้งใจ ดั่ง นี้ ที่ จะให้ได้ คำแปล พระ สูตร สืบไป การ ที่ คิด เช่น นี้ได้ อะนุมัติ ตาม พระบรมราช กระแส แต่ การ นี้ จะ ตลอดไป ได้ ฤๅ อย่างไร ยัง คเนไม่ได้ เพราะ ฉนั้น ท่าน สมาชิก ผู้ใดใน หอ พระ สมุด วชิรญาณ ซึ่ง ชำนาญ ใน พระไตรย ปิฎก ที่ สามารถ จะ แปลได้ เองก็ดี ฤๅ มี คำแปล พระสูตร ต่าง ๆ อยู่ แล้ว ก็ดี ขอ จงได้ อนุเคราะห์ แก่ ข้าพเจ้านึก ว่า เปนการ

เกื้อกูลต่อสาศนา ที่จะให้สาธุชนเข้าใจในพุทธภาสิตที่เปนธรรมได้ง่ายที่เปนธรรมได้สดวกดีขึ้น ก็จงช่วยส่งคำแปลพระสูตรนั้น ๆ ที่มีอยู่แล้วก็ดี ฤๅที่จะแปลช่วยสืบไปก็ดี จงได้ส่งพระสูตรนั้น ๆ มายังหอพระสมุดวชิรญาณ เพื่อจะได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณสืบไปด้วยเถิด

ข้าพเจ้าผู้เปนพนักงานจัดการหนังสือวชิรญาณนี้จะมีความขอบใจเปนอันมาก

พระสูตรซึ่งจะลงพิมพ์คราวนี้ที่เปนตัวอย่างนั้น ข้าพเจ้าได้เลือกคัดเอาพระธรรมจักกัปปะวัตตนสูตรลงเปนคราวแรก เพราะเปนปถมเทศนา ของพระตถาคตอรหังสัมมาสัมพุทธเจ้า นักปราชราชบัณฑิตย์ในฝ่ายตวันออก แลตวันตกได้ทราบอยู่โดยมาก แลได้แปลไปเปนภาษาสังสกฤต ถิเบต, จีน, สิงหฬ, อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, หลายภาษาแล้ว ข้าพเจ้าจึ่งได้อาราธนาพระมหาอหิงสะโก (อ่อน) วัดบุบผาราม ศิศย์เจ้าคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารีย์ วัดราชประดิษฐสถิตย์มหาสิมาราม เปนผู้แปลแลแสดงธรรม แลมีคำแปลภาษาอังกฤษที่มีอยู่ในพุทธิสต์สูตร Buddhist Suttas ติดท้ายมาด้วย เพื่อท่านผู้อ่านที่ชำนาญในภาษาอังกฤษ จะได้เข้าใจเปนที่สำเนียกนึกศึกษาในวิธีการแปลด้วย ข้าพเจ้าเหนประโยชน์เพียงเท่านี้ มิใช่จำเพราะเจาะจงจะให้แก่ผู้เหนผิดดอก

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ว่าตาม คำแปล ที่ชาวเราที่เปน พุทธสานิกชน เข้าใจว่า " คำ ที่ ควร ฟัง อัน แสดง ซึ่ง การ ยัง ธรรม จักรให้เปนไป นี้ " เมื่อ พิเพราะห์ ดู ตามใน บาลี ลิบิ.. มายน ของ ท่าน จิลเทอร์สาจาริย์ แล้ว ท่าน อธิบาย ว่า Dhamma-cakkam ธัมมจักกํ แปล ตาม ภาษาอังกฤษ ว่า Dominion of the Law " อาณาเขตร ของ ธรรม " แล ตาม Phrase ความ ที่ว่า Dhammacakkam pavatteti " ธัมมจักกํ ปวัตเตติ " แปล ความ ว่า " To turn the wheel of the Law " " หัน ซึ่ง จักร ของ ธรรมให้เปนไป " แต่ ความที่ สำเนียกเข้าใจ เช่น นี้ เปน มูล ความแต่ ต้น เดิม มา ท่าน จิลเทอร์สาจาริย์ ได้ พิจารณา เหน แทบ จะ เปน การ แน่ ว่า คำ Pavatteti ปะวัตเตติ นี้ จะไม่มีเนื้อความ ว่า " To turn " " หัน " มากกว่าความ ที่ว่า To set going "ให้เปนไป" ฤๅ " To set on foot " "ให้เดินไป" ฤๅ " To establish " " ตั้ง " ฤๅ " To begin " " เริ่ม " ฤๅ " To make " " ทำ " แล คำ ว่า Cakka จักร ที่ใช้ ใน เนื้อความนี้ คง จะว่า Dominion or Domain " อาณาเขตร " คล้าย กับ คำ ที่ เราใช้ ว่า " อาณาจักร " คฤกกระมัง ดังนี้ " ธรรมมจักกํ ปะวัตเตติ " ชอบ ที่ จะ กล่าว เนื้อ ความว่า " To inaugurate the reign of Religion " " อภิษัจราชสมบัติ แห่ง สาศนา " ฤๅ จะ ว่า To set

on foot the dominion of the Law "ให้ อาณาเขตร ของ ธรรม เดินไป" ก็ได้ แต่คำที่ว่ากล่าวนี้จะต้องเข้าใจ เปนสิ่งสำคัญว่า มิได้ใช้ทั่วไปใน ตลอดศาสน ธรรม คำสั่งสอน ของ พระพุทธเจ้า เปนแต่ "Only of His first sermon" ปถมเทศนา ซึ่งพระองค์ได้ "Begin" พิคือ "เริ่ม" แล้ว ฤๅ "Set on foot" "ให้เดินไป" ใน สาศนา ธรรม ของ พระองค์ ให้แก่ปัญจวัคคีย์ภิกษุทราบเท่านั้น ก็คำว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสุตตํ นี้ นักปราชในประเทศยุโรป แปลความต่าง ๆ กัน ท่านริสเทวิสาจาริย แปลตามมหาวงศว่า "คำเทศน์ของพระพุทธเจ้าได้ตั้งขึ้น ซึ่ง ความสัจ" The sermon called "Establishment of the Truth" ในสิงหฬาภิธานซึ่งท่าน เคลาฆาราริย์เปนผู้แต่งนั้น อธิบายว่า The laws contained in the whole of the Sacred and moral discourses delivered by Buddha "ธรรมทั้งหลาย ซึ่ง รวม การ เทศนาได้ความสักสิทธ แล ธรรมของ พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งสิ้น" ท่านไรซเดวิศ แปลว่า The foundation of the Kingdom of Righteousness "มูลรากแห่ง อาณาจักรของ ธรรม" มิศเตอ อาลบาสเตอที่ถึงแก่กรรมได้ตั้งชื่อสมุดที่แต่งลงพิมพ์ด้วยเรื่อง พระพุทธสาศนาใน กรุงสยาม ให้ชื่อว่า The wheel of the Law "จักร ของ ธรรม" แล อธิบายในอารัมภกถาว่า เปน ความ ตรงกับ "Buddhism" "พระ

พุทธสาศนา" การ ที่เข้าใจนี้ ลาง ที่มิศเตอ อาลบาสเตอร จ. เข้าใจ คำแปล ที่เข้าใจ อยู่ นั้น ผิดไป ฤๅอย่างไรไม่ทราบ ธัมมจักกัปป วัตนสุตต นี้ พุทธสาสนิกชนโบราณ ได้ให้ชื่อ ว่า " The setting in motion onwards of the royal chariot wheel of the Supreme dominion of the Dhamma " แปล ว่า "ให้ไหว ไป ข้าง บน ของ จักร ราชรถ แห่ง บรม อาณาจักร ของ ธรรม" มิได้ มีเนื้อความว่า " The turning of the wheel of the Law " "หันไป แห่ง จักร ของ ธรรม" เพราะ ฉนั้น ท่านไรซเดวิศ จึ่งได้ถือ เอา เนื้อความธัมมจักกัปป วัตตน สูตร นี้ แปล ว่า " The foundation of the Kingdom of Righteousness " " มูลราก แห่ง อานาจักร ของ ธรรม" คำที่แปล ความต่าง ๆ กันดั่ง นี้ แล้ว แตท่าน ผู้อ่าน จะ พิจารณา สำเนียก เอานึก ว่าอย่างไหน จะชอบ ก็แล้ว แต่ควร

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตตนี้ ใน ตัว พระสูตร ชาวลังกาได้ จาฤก ลงใน แผ่นเงิน ซึ่งบัดนี้ ตกไป อยู่ใน ปริติษ มิวเซียม นั้น ขึ้น ต้น ก็ ว่า " เอวัมเมสุตัง " หาได้ มีคำฉัด ตำนาล ที่ขึ้น ว่า "อนุตตร" เปน ต้นไม่ถึงใน ตัว พระสูตร ที่จาฤก ลงในใบลาน พระสงฆ์เทศนา อยู่ ทุกวันนี้ ก็ไม่ เหนมี คำฉัดตำนาล จาฤกไว้ จะ เปน ของ นัก ปราช ประดิษฐขึ้น ภาย หลัง เฉภาะ แต่ เมือง เรา ฤๅ อย่างไรไม่ทราบ เพราะ ฉนั้น จึงมิได้แปล ลงใน ต้น พระสูตร แต่ คำฉัดตำนาลนี้ เปน ของใช้ใน ราชการ ได้ลงพิมพ์แล้ว ใน หนังสือ สวดมนตร์ ซึ่งได้

ลง พิมพ์ในโรงพิมพ์หลวง ราชยันตร มุทริต แล้ว จึ่งได้ คัด ตัว คาถา แปล มาลง ไว้ ใน คำนำเพื่อ ท่าน ผู้อ่าน จะได้ ทราบ ดั่งนี้

“ อนุตฺตรํ อภิสมฺโพธึ สมฺพุชฺฌิตฺวาตถาคโต
ปะฐะมํ ยํ อเทเสสิ ธมฺมจกฺกํ อนุตฺตรํ
สมฺมเทวปวตฺเตนฺโต โลเกอปฺปฏิวตฺติยํ
ยตฺถาฺขาตา อุโภอนฺตา ปฏิปตฺติจะมชฺฌิมา
จตูสฺวาริยสจฺเจสุ วิสุทฺธํ ญาณทสฺสนํ
เทสิตํ ธมฺมราเชน สมฺมาสมฺโพธิกิตฺตนํ
นาเมนวิสฺสุตํ สุตฺตํ ธมฺมจกฺกปฺป วตฺตนํ
เวยฺยากรณปาเชน สงฺคีตนฺ ตมฺภณามเส

แปล ความ ว่า” พระตถาคตเจ้า ตรัส รู้พระ อนุตร สัมมา สัมโพธิญาณ แล้ว จึ่ง ได้ แสดง พระ ธรรม จักร อัน ประเสริฐ ไม่มีจักรอื่น จะ เกิน กว่า อันใด ก่อน เมื่อ พระองค์ จะให้ พระธรรม จักร อันใคร ๆ ไม่พึ่งให้เปนไป ตอบได้นั้น ให้เปนไปแล้วในโลกย์ โดยชอบ เที่ยว ส่วน สามก ทั้ง หลาย สองก็ดี ความ ปฏิบัติ ตั้ง อยู่ ท่ามกลาง ก็ดี พระตถาคตเจ้าได้ กล่าวแล้ว ใน พระสูตรไรเล่า ความรู้ แล ความ เหนใน อริย สัจ ทั้งหลาย ๔ หมด จด พิเศศแล้ว อันพระตถาคตผู้ ธรรมราช ผู้ พระราชา เพราะ ธรรม ผู้พระราชาใน ธรรม ได้ แสดง ว่าเปน คุณ เครื่อง กล่าว อ้าง ซึ่ง ญาณ ๆ เครื่อง เหตุตรัส รู้ ชอบ พร้อม แล้ว พระสูตร อัน บุคคล พึ่ง วิเศศ ชัด แล้ว

ปรากฏ แล้วโดย ชื่อ ว่าสำหรับโดย ชื่อว่า สำหรับ เปน เครื่อง ให้ ธรรม ดั่ง จักร เปนไป ทั่ว บัด นี้ เรา ทั้ง หลาย จง สวด พระธรรมจักร กัปปวัตน สูตร ที่ พระธรรม สังครหกัตเถร สังคายนายไว้ โดย พระ ปาฬีเวยกรณ นั้น เทอญ

ฤๅ จะ อ่าน เปน คำโคลงให้ สั้น เข้าดั่ง นี้ ก็ ได้

๏ ปาง พระ สรรเพชร แผ้ว พลมาร
ตรัส แก่สัมโพธิญาณ แรม แจ้ง
แสดง ธรรม ผ่าง ประดิษฐาน เขตร จักร ธรรม พ่อ
ใคร ไป่ อาจ จัก แย้ง คัด ค้าน คำ คืน ฯะ

๏ เผย ปถม พจน์อ้าง นามใด สูตร เฮย
แสดงส่วน สามก ไซม เชิดชี้
อีกปฏิปทาใด ไสเลิศ แปดแฮ
เปน มรรค์วิถีลี้ ลาศ เข้า นฤพาน ฯะ

๏ อีก พระธรรม ราช เจ้า ทรง ตรัส แสดง แฮ
อริยสัจจญาณจรัส สี่ ซ้อง
เครื่อง พึ่งโพธิกรัช เฉกเช่น พยาน ฤๅ
เพื่อ อภิสัมโพธิ ก้อง เกริก หล้า ธาตรี ฯะ

๑ เรา หลาย เร่ง สวด ซ้อง สูตร ชัด นาม เฮย
ธัมมจักกัปปวัตตน นี่ นี้
โดยพจน์ ท่าน แจ้งจัด สัง คีต แลฤา
เปน วิยากรณ์ชี้ อัตถ์ให้ ประไภ แถลง ฯะ

พ. ผ. ศ. ก.

อนึ่ง คำแปล ภาษา อังกฤษ ใน อัษฎังคิกมัคใน พระสูตรนี้ ก็ ต่าง ๆ กัน

คำว่า Sammah สัมมานั้น ใน บาฬีปิกระมายน ของ ท่าน จิลเทอร์ สาจาริย์ ว่าเปน คำ นิบาต แปล เปน อังกฤษว่า Fully, thoroughly, accurately, rightly, properly, well, really, truly, ตรง กับ คำ สังสกฤตว่า "Samyak" "สัมยัก" แต่นัก ปราชอื่น ๆ เหน แปล คำสัมมา ว่า "Right ที่ชอบ ที่ ควร" "Perfect ที่ แน่ ที่ ชัด" "Correct ที่ ถูก ต้อง ที่ ชัดเจน" ตลอดไปใน พระสูตร นี้ แต่ คำ อังกฤษ ที่ว่า "Right ไรฆ์ท์" นั้น ก็ ยังไม่ ตรง ความ ว่า สัมมา ที่เดียว แต่ใกล้ชิด เข้า มาก กว่า คำ อื่น

ท่าน จิลเทอร์ สาจาริย์ แปล ทาง ดำเนิน ๘ ไว้ใน บาฬีปิกะมายน ว่าดั่ง นี้

๒

๑ สัมมาทิฏฐิ Right view, true doctrine, orthodocy

๒ สัมมาสังกัปโป Right Thought

๓ สัมมาวาจา Right Speech

๔ สัมมากัมมันโต Right occupation

๕ สัมมาอาชีโว Right living

๖ สัมมาวายาโม Right Exertion

๗ สัมมาสติ Right directed activity of the mind

๘ สัมมาสมาธิ Right obstruction of the mind

ฝ่ายท่านโดกเตอร์ลี่ยาจาริย์ แปลว่า

1 Correct views (of truth) Correct doctrines.
2 Correct thoughts a clear perception (of their nature.)
3 Correct words. Inflexible veracity.
4 Correct conduct. Purity of conduct.
5 Correct (mode of obtaining a) livelihood. A sinless occupation.
6 Correct efforts. Perseverance in duty.
7 Correct meditation. Holy meditation.
8 Correct tranquillity. Mental tranquillity.

ฝ่ายท่านไรศ์ เดวิศ แปลว่า

1 Right Views; free from superstition or delusion.

2 Right Aims; aspirations; high, and worthy of the intelligent, earnest man.
3 Right Speech; Kindly, open, truthful.
4 Right Conduct; peaceful, honest, pure.
5 Right Livelihood; bringing hart or danyer to no living thing.
6 Right Efforts; in self training, and in self control.
7 Right mindfulness; the active, watchful mind.
8 Right Contemplation; earnest thought on the deep mysteries of life.

ฝ่าย ชาว เราที่ เข้าใจใน มรรคา ทั้ง ๘ นั้น ต่อไปดั่งนี้ ความก็ ลง กัน จะ ลงไว้ที่ใน คำแปล ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ว่า

๑ Sammaditthi ความ เหน ชอบ Right views.

๒ Sammasangkappo ความดำริห์ชอบ Right aspiration.

๓ Sammavaca วิรัติ เครื่อง เจรจา ชอบ Right Speech.

๔ Sammakammanto วิรัติ ธรรม เครื่อง ทำ ชอบ Right [conduct.

๕ Samma ajivo ชีวิตรโวทานธรม เครื่อง ฮาไศรย เปน อยู่ ชอบ [Right livelihood.

๖ Sammavayamo ความ พยายาม ชอบ Right effort.

๗ Sammasati ความระฦก ชอบ Right mindfulness.

๘ Sammasamadhi ความ ตั้ง จิตรไว้ เสมอ ชอบ Right [contemplation.

ใน สมาปิต บท ที่ สุด คำ นำ นี้ ข้าพเจ้า ต้อง ขอ โอกาศ ว่า คำ ใด ที่ ได้ กล่าว ไว้ แล้ว นี้ จะ ผิด พลั้ง เหลือ เกิน ไม่ ต้อง ตาม แบบ แผน ประการ ใด ขอ ท่าน นักปราชผู้ รู้ จง ได้ ให้ อะไภย์ ด้วย เทอญ เพราะ ไม่ เปน นักปราช แต่ มี ความ ปรารถนา ดั่ง โศลก คาถา ภาสิต ของ ท่าน มหา กระวีกาลิทาส ที่ ได้ แต่ง ไว้ เปน ภาษา สังสกฤต ใน ต้น เรื่อง ลักษุ วงศ กล่าว ด้วย ตัว ท่าน เอง ดั่ง นี้ ๑

"มันท์ทะ กวิยศะ เปรปสุสะ คมิษยามยุปหาสยตาม
ปรานศุลเภีย ผเล โมหาทุทวาหุริ วามนะ"

"เรา ผู้ มี แล้ว แต่ ปัญญา อัน น้อย ถึง ดั่ง นั้น ก็ดี มี ความ ปรารถนา อยู่ ที่ จะ ได้ เกียรติยศ ของ กระวี จะ เปน การ แห่ง ความ หาศ หัวเราะ เช่นกุพ์ชะ คน เตีย ใคร ใด เล่า ใน ความ มุฒตา บ้าเซลา ของ เขา ยก แขน ขึ้น ที่ ผล ไม้ ซึ่ง ถึง ได้ โดย คน สูง เท่า นั้น"

" Mandah kaviyasah prepsuh gamishyàmyupahàsyatàm
Prànsulabhye phale mohàdudvàhuriva vàmanah."

" I, who am possessed of but little wisdom, yet wishing to obtain the fame of a poet, shall become the subject of laughter as a dwarf, who in his folly, lifts his arms to wards a fruit which cancuonly, be reached by a tall man."

ข้อย ผู้ รังพจน์ นิพน   ธอนุสุนธิ์สืบ สาร
วิทยาก์ น้อย แล ปฏิภาณ   วลิกภาพ นั้น เขา บาง
แต่ว่า อยาก นักณที่ จะ แสวง   ธิยะศะ แห่ง กรวิบราง
ไว้ เกื้อ ทรุณ ธิระ มิจาง   จะวร เลิศ ในโลกา
เปน การ ที่ หน้า หลีทศรวญ   ฅุร ฅริครวญของ ชุชชา
อุมมัตตะจิตร อธิมา   นะนะก็ เหิมกำแหง หาญ
ยก แขน ชื้น บนผล พกา   สุวิกสิท ประคิษฐาน
สูง พ้น จะ เอื้อม แล ที่ จะ พาน   แล จะ พะพ้อง ค้วย มือ ฅน

ธัมมจักกัปปวัตตนสุตตํ

ตัวบาฬีพระสูตร

นโมตัสส ภควโต หรหโต สัมมาสัมพุทธัสส

๑ เอวัมเมสุตํ, เอกํสมยํภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย, ตัตรโข ภควา ปัญรวัคคิเย ภิกขู อามันเตสิ

๒ เท้วเมภิค์ขเว อันตา ปัพพชิเตน นเสวิตัพพา, โยจายํ กาเมสุ กามสุขัลลิกานุโยโค หีโน คัมโมโปถุช์ชนิโก อนริโย อนัต์ถสัญหิโต, โยจายํ อัต์ตกิลมถานุโยโค ทุค์โข อนริโย อนต์ถสัญหิโต

๓ เอเต เตภิก์ขเว อุโภอันเต อนุปคัม์มมัช์ชิมา ปติปทา ตถาคเต

นอภิสัมพุทธา จักขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สัมโพธาย นิพพานาย สํวัตตติ

๔ กตมา จ สา ภิกขเว มัชฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสัมพุทธา จักขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สัมโพธาย นิพพานาย สํวัตตติ, อยเมว อริโย อัฏฐังคิโก มัคโค, เสยยถีทํ

๑ สัมมาทิฏฐิ

๒ สัมมาสังกัปโป

๓ สัมมาวาจา

๔ สัมมากัมมันโต

๕ สัมมาอาชีโว

๖ สัมมาวายาโม

๗ สัมมาสติ

๘ สัมมาสมาธิ

อยํ โข สา ภิกขเว มัชฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสัมพุทธา จักขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สัมโพธาย นิพพานาย สํวัตตติ

๕ อิทํ โข ปน ภิกขเว ทุกขํ อริยสัจจํ ชาติปิ ทุกขา ชราปิ ทุกขา มรณัมปิ ทุกขํ โสกปริเทวทุกขโทมนัสสุปายาสาปิ ทุกขา อัปปิเยหิ สัมปโยโค ทุกโข

ปิเยหิวิปปโยโค ทุก์โข ยัมปิจ์ฉํ นลภติ ตัมปิ ทุก์ขํ สังขิต์เตน ปัญจุ ปาทานัก์ขัน์ธา ทุก์ขา

๖ อิทํ โขปนภิก์ขเว ทุก์ขสมุทโย อริยสัจ์จํ, ยายํตัณ์หา โปโนพ์ภวิกา นัน์ทิราคสหคตา ตัต์ร ตัต์รา ภินัน์ทินี เสย์ยถิทํ กามตัณ์หา ภวตัณ์หา วิภวตัณ์หา

๗ อิทํ โขปนภิก์ขเว ทุก์ขนิโรโธ อริยสัจ์จํ, โยตัส์สาเยว ตัณ์หาย อเสสาวิราคนิโรโธ จาโคปฏินิส์สัค์โค มุต์ติ อนาลโย

๘ อิทํ โขปนภิก์ขเว ทุก์ขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจ์จํ, อยเมว อริโย อัฏ์ฐังคิโก มัค์โค, เสย์ยถีทํ

๑ สัม์มาทิฏ์ฐิ
๒ สัม์มาสังกัป์โป
๓ สัม์มาวาจา
๔ สัม์มากัม์มัน์โต
๕ สัม์มาอาชีโว
๖ สัม์มาวายาโม
๗ สัม์มาสติ
๘ สัม์มาสมาธิ

๙ "อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๐ "ตํ โขปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺญาตนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๑ "ตํ โขปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺญาตนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ

๑๒ อิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๓ "ตํ โขปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๔ "ตํ โขปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหีนนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโล โก อุทปทิ

๑๕ "อิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๖ "ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๗ "ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกตนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๘ "อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๑๙ "ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๒๐ "ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาวิตนฺติ" เม ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ, จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ

๓

๒๑ ยาวกีวัญ์จ เม ภิก์ขเว, อิเมสุ จตูสุ อริยสัจ์เจสุ, เอวันติ ปริวัฏ์ฏํ ท์วาทสาการํ ยถาภูตํ ญาณทัส์สนํ น สุวิสุท์ธํ อโหสิ เนว ตาวาหํ ภิก์ขเว, สเทวเกโลเก สมารเก สพ์รห์มเก สัส์สมณ พ์ราห์มณิยา ปชาย สเทวมนุส์สาย, อนุต์ตรํ สัม์มาสัม์โพธึ อภิสัม์พุท์โธ ปัจ์จัญ์ญาสึ

๒๒ ยโต จ โข เม ภิก์ขเว, อิเมสุ จตูสุ อริยสัจ์เจสุ, เอวัน์ติปริวัฏ์ฏํ ท์วาทสาการํ ยถาภูตํ ญาณทัส์สนํ สุวิสุท์ธํ อโหสิ อถาหํ ภิก์ขเว, สเทวเกโลเก สมารเก สพ์รห์มเก สัส์สมณ พ์รห์มณิ ยา ปชาย สเทวมนุส์สาย, อนุต์ตรํ สัม์มาสัม์โพธึ อภิสัม์พุท์โธ ปัจ์จัญ์ญาสึ

๒๓ ญาณัญ์จ ปน เม ทัส์สนํ อุทปาทิ "อกุปปา เม วิมุต์ติ, อยมัน์ติมา ชาติ นัต์ถิทานิ ปุนัพ์ภโวติ" (Desamá samápt)

๒๔ อิทมโวจ ภควา อัต์ตมนา ปัญ์จวัค์คิยา ภิก์ขู ภควโต ภาสิตํ อภินันทุํ อิมัส์มิญ์จ ปน เวย์ยากรณัส์มึ ภัญ์ญมาเน, วยัส์มโต โกณ์ฑัญ์ญัส์ส, วิรชํ วีตมลํ ธัม์มจัก์ขุํ อุทปาทิ "ยังกิญ์จิ สมุทยธัม์มํ สัพ์พันตํ นิโรธธัม์มัน์ติ"

๒๕ ปวัต์ติเต จ ภควาตา ธัม์มจัก์เก, ภุม์มา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ "เอตัม์ภควตา พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย, อนุต์ตรํ ธัม์มจัก์กํ ปวัต์ตติตํ อัป์ปฏิวัต์ติยํ สมเณน วา พ์ราห์มเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พ์รห์มุนา วา เกนจิ วา โลกัส์มินติ"

๒๖ ภุม์มานํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, จาตุม์มหาราชิกา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, จาตุม์มหาราชิกานํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, ตาวตึสา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, ตาวตึสานํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, ยามา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, ยามานํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, ตุสิตา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, ตุสิตานํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, นิม์มานรตี เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, นิม์มานรตีนํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, ปรนิม์มิตวสวัต์ตี เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, ปรนิม์มิตวสวัต์ตีนํ เทวานํ สัท์ทํ สุต์วา, พ์รห์มกายิกา เทวา สัท์ทมนุส์สาเวสุํ, เอตัม์ ภควตา พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุต์ตรํ ธัม์มจัก์กํ ปวัต์ติตํ, อัปป์ฏิวัต์ติยํ สมเณน วา พ์ราห์มเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พ์รห์มุนา วา เกนจิ วา โลกัส์มิน์ติ ”

๒๗ อิติห เตน ขเณน เตน มุหุต์เตน, ยาว พ์รห์มโลกา สัท์โท อัพ์ภุค์คัจ์ฉิ อยัญ์จ ทสสหัส์สี โลกธาตุ สํกัม์ปิ สัม์ปกัม์ปิ สัม์ปเวธิ อัป์ปมาโณ จ โอฬาโร โอภาโส โลเก ปาตุรโหสิ, อติก์กัม์เมว เทวานํ เทวานุภาวํ

๒๘ อถ โข ภควา อุทานํ อุทาเนสิ “ อัญ์ญาสิ วต โภ โกณ์ฑัญ์โญ, อัญ์ญาสิ วต โภ โกณ์ฑัญ์โญติ อิติหิทํ อายัส์มโต โกณ์ฑัญ์ญัส์ส อัญ์ญาโกณ์ฑัญ์โญ เต๎วว นามํ อโหสีติ ”

คำแปล

พระธรรมจักรปวัตนสูตร

พระหาอหิงสโก (อ่อน) วัดบุบผาราม

เปน ผู้ แปล

ความ นอบ น้อม จงมี่ แก่ พระ ผู้ มี่ พระภาคย์
ผู้ อรหัง ตรัส รู้ ชอบ เอง แล้ว พระองค์ นั้น

๑ อย่างนี้ ข้าพเจ้า ได้ ฟั่ง มาแล้ว สมัย หนึ่ง สมเด็จ พระ ผู้มี่พระภาคย์ ประทับ อยู่ ณอิสิปตน มฤคทาย วัน ไกล้เมือง พาราณสี่ ครั้ง นั้น แล สมเด็จ พระ ผู้มี่ พระภาคย์ เรี่ยก ภิกษุ เหล่า เบญจวัคคีย ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง ดำรัส อนุสา สนี่ปาฏิหาริย ธรรม จักกัปปวัตน สูตร โดย เวย์วกรณ ภาสิต ว่า

๒ ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย ส่วน ถามก ๒ ทั้งหลาย เหล่านี้, อัน บุทคล ผู้ มละ กามาการ สฐาน คิหิพัน, ดำรง อนวฅ พรหม จริย์เปน เปน บรพชิต ไม่ พึงเสพย สมาคม ประกอบ ตาม ปรฏิบัติ เลอย ความ ประกอบ ตามแนบ เนื่อง ด้วย กาม ศุข ณะกาม ทั้งหลาย นี้ อันใด

เปน ธรรม ต่ำช้า, เปน ธรรม แห่ง บ้าน คือเปน ธรรม ของ ผู้ดำเนิน ผิด, เปน ธรรม ของ บุถุช์ชน คนหนา, เปน ธรรมไม่ไป จากฆ่าสึก ไม่ ประเสริฐเปน ธรรม อัน ความพินาศ ใช่ ประโยชน์ ตั้ง พร้อม แล้ว กำกับ อยู่ ด้วย แล้ว (นี้ ส่วน ๑) ความ ประกอบ ตาม ซึ่ง ความ ลำบาก ความ เหน็ด เหนื่อย ตน นี้ อันใด เปน ทุกข์ ให้ เกิด ทุกข์ แก่ ผู้ ประกอบ, เปน ธรรมไม่ ประเสริฐ, ไม่ไป จาก ฆ่าสึกได้, เปน ธรรม อัน ความ พินาศ ตั้ง อยู่ พร้อม แล้ว (นี้ ส่วน ๑)

๓ ดู กรภิกษุ ทั้งหลาย ปฏิปทา ทาง ที่ สัตว ได้ไป ดำเนิรไป ตั้ง อยู่ ณท่ามกลาง ไม่ เข้าไปใกล้ ส่วน สามก ทั้งหลาย ๒ เหล่า นั้น นั่น อัน พระตถาคต เจ้า ตรัสรู้ ยิ่ง แล้ว ตรัส รู้ เฉภาะ แล้ว, ทำจักษุ, ทำญาณ ปรีชา ที่ ชอบ รู้ ดั่ง แสง สว่าง กำจัด มืด มหันธ การ, ย่อม เปน ไป ด้วย ดี เพื่อ ความ เข้า ไป ระงับ แห่ง กิเลศ และ ความ ตรัส รู้ เฉภาะ นำ ครอบงำ โลกิยญาณ, และ ความ ตรัส รู้ พร้อม ตื่น จาก หลับ คือ กิเลศ, แล ความ ดับ ไม่ เหลือ แห่ง เพลิง กิเลศ มี ราค เปน ต้น

๔ ดู กรภิกษุ ทั้งหลาย ก็ มัชฌิมาปฏิปทา ที่ พระตถาคต เจ้า ได้ ตรัส รู้ ยิ่ง แล้ว ได้ ตรัส รู้ เฉภาะ แล้ว, ทำจักษุ, ทำญาณ ปรีชา, นั้น อย่างไร เล่า ย่อม เปน ไป ด้วย ดี เพื่อ อุปสมา ภิญญา สัมโพธ นิร์พาน มรคา หนทาง มี องค์ ถ้วยว ๘ นี้ อย่าง เดียว เปน อริย

อย่าง ประเสริฐไป จาก ฆ่าสึกได้ มรคามี องค์ ๘ นี้ เปนโฉน มรคามี องค์ ๘ นั้น คือ

๑ ความ เหน ชอบ

๒ ความ ดำหริ ชอบ

๓ วิรัติ เครื่องเจรจา ชอบ

๔ วิรติ ธรรม เครื่อง ทำชอบ

๕ ชีวิตโวทานธรม เครื่อง อาไศรย เปน อยู่ ชอบ

๖ ความ พยายาม ชอบ

๗ ความ รลึก ชอบ

๘ ความ ตั้ง จิตรไว้ เสมอ ชอบ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทา ที่พระตถาคต เจ้าได้ ตรัส รู้ยิ่ง แล้ว ได้ ตรัส รู้ เฉภาะ แล้ว, ทำจักษุ, ทำญาณ ปฤชา, นี้นั้น ย่อม เปนไป ด้วย ดี เพื่อ อุปสมา ภิญญา สัมโพธ นิร์พาน

๕ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อันนี้ แล ทุกข์ อริย สัจย์ ของ จริง อย่าง ประเสริฐคือ ทุกข์ แม้ชาติ ความเกิด ก็เปน ทุกข์, แม้ชะรา ความ เสื่อม ถอย คร่ำคร่า ก็เปน ทุกข์ แม้ มรณ ความ ตาย ก็เปน ทุกข์ แม้ โศก ความ แห้งใจ แล ปริเทว ความ ร่ำไร, ทุกข์ ความเจ็บ กาย, โทมนัศย ความไม่ สบาย จิตร, อุปายาศ ความ คับแค้นใจ, ก็เปน ทุกข์ ละอย่าง ๆ ความ ที่ ประกอบ พร้อม กับ ด้วย สัตว แล สังขาร

ที่ตนไม่รักใคร่ ก็เปน ทุกข์, ความ พรัด พรากไป จาก สัตว แล สังขาร ที่ตน รักใคร่ ก็เปน ทุกข์, สัตว นั้น ๆ เมื่อ ปรารถนา อยาก อยู่ แลไม่ได้ สมหวัง แม้ อันใด ความไม่ได้ สม ประสงค์แม้อัน นั้น ก็เปน ทุกข์, โดย หญ้นย่อ เข้าแล้ว อุปาทานักขันธ์ ทั้งหลาย ๕ เปน ทุกข์

๖ ดู กรภิกษุ ทั้งหลาย ก็ อันนี้ แล อริย สัจ คือ ทุกข สมุทัย เหตุที่ให้ผล เกิด ขึ้น พร้อม คือ ทุกข์ ตฤษณา ความ ดิ้น รน ความ เสือก คลาน นี้ ไรเล่า มี ความ เกิด อีกเปน ปรกติ ไป พร้อมแล้ว ด้วย นันทิราค ความ กำหนัด ด้วย ความ เพลิน อันนันทิราคไป กับ แล้ว, มัก เพลินยิ่งใน อารมณ มัก เพลิน เฉภาะ ในอารมณ นั้น ๆ ตฤษณา นี้ เปน ไฉน ตฤษณา นั้น คือ กาม ตัณหา ความ เสือก คลานใน กามา รมณ ที่สัตว ปรารถนา ๑ ภว ตัณหา ความเสือก คลาน ใน ความ มี ความเปน ๑ วิภวตัณหา ความ เสือก คลานใน ความ พินาศไม่มีไม่เปน ๑

๗ ดู กร ภิกษุ ทั้งหลาย ก็อันนี้ แล อริย สัจ ของ จริง อย่าง ประเสริฐ คือ ทุกข์นิโรธ ความ ดับทุกข์โดย ไม่ เหลือ ความที่ แห่ง ตัณหา นั้น นั่น แล ดับไป ด้วย ปราศ ย้อมโดยไม่ เหลือ อันใด, ความ สละ ตัณหา นั้น เสีย นั่น แล อันใด, ความ สละ คืน ตัณหา นั้น เสีย นั่น แล อันใด, ความ ปล่อย วาง ตัณหา นั้น เสีย นั่น แล อันใด, ความ ไม่ มี อาไลยติด อยู่ แห่ง ตัณหา นั้น นั่น แล อันใด,

๘ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อันนี้แลอริยสัตย์ ของจริงอย่างประเสริฐคือปฏิปทา มรคาเครื่องให้ไปให้สัตวถึงซึ่งความดับทุกข์ มรคามีองค์อวยว ๘ นี้, เปนอริยอย่างประเสริฐ ไปจากฆ่าสึกได้ มรคามีองค์ ๘ นี้ เปนไฉน, มรคามีองค์ ๘ นั้นคือ

๑ ความเหนชอบ

๒ ความดำหริชอบ

๓ วิรัติเปนเครื่องเรรจาชอบ

๔ วิรติธรม เครื่องทำชอบ

๕ ชีวิตโวทาน ธรมเครื่องอาไศรยเปนอยู่ชอบ

๖ ความพยายามชอบ

๗ ความรลึกชอบ

๘ ความตั้งจิตรไว้เสมอชอบ

๙ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุความเหนได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณความรู้ได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาความรู้ทั่วได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาความรู้แจ้งได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกแสงสว่างได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอันนี้ทุกข์อริยสัตย์ ของจริงอย่างประเสริฐคือทุกข์ดั่งนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยินไม่ได้ฟังตามแล้ว ในกาลก่อน (นี้สัจรญาณ ที่ ๑)

๑๐ ดูกรภิกษุทั้งหลายอนึ่ง จักษุ ได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าทุกขอริยสัตย์นี้นั้นอัน บุทคลพึงกำหนดรู้ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยินไม่ได้ฟังตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กิจ์รญาณที่ ๒)

๑๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่งจักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าทุกขอริยสัตย์นี้นั้น อัน เราได้กำหนดรู้แล้วดังนี้" ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่ได้ยิน ที่เราไม่ได้ฟัง ตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กตญาณที่ ๓)

๑๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอันนี้อริยสัตย์ คือทุกขสมุทัย เหตุเปนแดนเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้ฟังตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้สัจจญาณ ที่ ๑)

๑๓ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว,

ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอริยสัตยคือทุกข์สมุทัยนี้นั้น อันบุทคลพึงมละเสีย ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้ฟังตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กิจ์จญาณที่ ๒)

๑๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอริยสัตยคือทุกข์สมุทัยนี้นั้น อันเรามละเสียแล้ว ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้ฟังตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กตญาณที่ ๓)

๑๕ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอันนี้อริยสัตยคือทุกข์นิโรธ ความดับทุกข์โดยไม่เหลือ ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้ฟังตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้สัจ์จญาณที่ ๑)

๑๖ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอริย

สัจย คือทุกข์นิโรธ นี้นั้น อันบุทคลพึงทำให้แจ้ง ให้เปนธรรม อันใสแก่ตนดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้พึ่ง ตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กิจ์จญาณที่ ๒)

๑๗ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอริยสัจย คือทุกขนิโรธนี้นั้น อันเราได้ทำให้แจ้ง ทำให้เปนธรรมอันใสแก่ตนแล้วดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้พึ่งตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กตญาณที่ ๓)

๑๘ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้ขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอันนี้อริยสัจย คือปฏิปทา มรคาเครื่องไต่ไปให้สัตวถึงซึ่งความดับทุกข์ดังนี้" ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ยิน ได้พึ่งตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้สัจ์จญาณที่ ๑)

๑๙ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ญาณได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, วิทยาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, อาโลกได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว, "ว่าอริยสัจย คือทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้นั้น อันบุทคลพึงให้มีให้เปน

ดั่งนี้" ใน ธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่ได้ยิน ได้ฟัง ตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้กิจ์จญาณ ที่ ๒)

๒๐ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง จักษุ ได้เกิด ขึ้น แก่เราแล้ว, ญาณได้ เกิด ขึ้น แก่เราแล้ว, ปัญญาได้ เกิด ขึ้น แก่ เราแล้ว, วิทยา ได้ เกิดขึ้น แก่เราแล้ว, อาโลกได้ เกิด ขึ้น แก่ เราแล้ว, " ว่า อริย สัทย คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้ นั้น อัน เราได้ ให้มีให้ เปน แล้ว ดั่ง นี้" ใน ธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่ได้ ยิน ได้ฟัง ตามแล้ว ณกาลก่อน (นี้ กตญาณ ที่ ๓)

๒๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยถาภูตาญาณทัศสน ความรู้และ ความเหน เปน แล้ว อย่างไร (ความ รู้และ ความเหน จริง เหน แท้ อย่างไร) ใน อริย สัทย ทั้งหลาย ๔ เหล่านี้, ของ เรามีความ เวียนไป ๓ มี อาการ ๑๒ อย่างนี้ เปน คุณ ยังไม่ หมด รด พิเศศ เพียงใด แล้ว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรา ยังไม่ ปฏิญญาตน ณะโลก ทั้ง เทวดา ทั้ง มาร ทั้ง พรหม, ณะ หมู่สัตว ทั้ง สมณ และ พราหมณ์ ทั้ง เทวดาและ มนุศย์, ว่าเปน ผู้ ตรัส รู้พร้อมเฉภาะ แล้ว ซึ่ง อนุต ตรสัมมาสัมโพธิญาณ, เพียงนั้น ได้เลอย

๒๒ ดูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ก็แต่ใดแล ยถาภูตาญาณทัศสน ใน อริย สัทย ทั้งหลาย ๔ เหล่านี้, ของ เรา มี ความ เวียนไป ๓, มี อาการ ๑๒, อย่าง นี้ เปน คุณ หมดรดพิเศศ แล้ว ดูกร ภิกษุ

ทั้งหลาย เมื่อนั้น เราจึ่ง ปฏิญญาตน ณะโลก ทั้ง เทวดา ทั้ง มาร พรหม ณะ หมู่ สัตย ทั้ง สมณ และ พราหมณ์ ทั้ง เทวดา และ มนุศย์, ว่า เปน ผู้ตรัส รู้ พร้อม เฉภาะ แล้ว ซึ่ง อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้

๒๓ อนึ่ง เล่า ความ รู้ และ ความ เหน เกิด ขึ้น แล้ว แก่ เรา ว่า, ความ พ้น พิเศศ ของ เรา ไม่ กำเริบ, ชาติ ความ เกิด ของ เรา นี้ มี ณะ ที่สุด แล้ว, บัด นี้ ความ เกิด อีก ของ เรา ไม่ มี, ดั่ง นี้ เทศนาสมาบัด,

๒๔ สมเด็จ พระ ผู้มี พระภาคย์ ได้ ตรัส เทศนา อนุตตร ธรรม จักร นี้ จบ แล้ว เหล่า เบญจวัคคีย ภิกษุ ทั้งหลาย ก็ มี ใจ แห่ง ตน ชื่น ชม เฉภาะ แล้ว ซึ่ง ภาสิต ของ พระ ผู้มี พระภาคย์ เจ้า ก็ และ ครั้น เมื่อ เวยยากรณ คือ ธรรม จักร ปวัตตนสูตร นี้ อัน พระ ผู้มี พระ ภาคย์ ตรัส อยู่ จักษุ ความ เหน ใน ธรรม มี ธุลีปราศ แล้ว มี มนทิน ปราศ แล้ว ได้ เกิด ขึ้น แล้ว แก่ พระโกณฑัญญ ว่า " ธรรม ชาติเครื่อง หมุน เครื่อง เวียน ๓ (คือ กิเลศ กัมมวิบาก) อัน หนึ่ง อันใด มี ความ เกิด ขึ้น พร้อม เปน ธรม ไตรวัฎฎ ทั้ง สิ้น นั้น เปน ของ ความ ดับ เปน ธรรม ดั่ง นี้ "

๒๕ อนึ่ง ครั้น เมื่อ พระธรรม จักร อัน พระ ผู้ มี พระภาคย์ ให้ เปน ไป แล้ว เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ภูม สฐาน ก็ บันลือ ศัพท์สำเนียง " ว่าโน้น แน่ พระธรม จักร อัน ประเสริฐ ไม่ มี จักร อื่น จะยิ่ง กว่า อัน พระ ผู้ มี พระภาคย์ ให้ เปน ไป แล้ว ณะอิสิปตน มฤคทาย วัน ใกล้ เมือง พาราณสี อันสมณ ฤๅ ฤๅ พราหมณ ฤๅ เทวดา

ฤๅมาร ฤๅพรหม ฤๅใคร ๆ ณะโลก ไม่พึงให้เป่นไป ตอบได้ ดั่งนี้"

๒๖ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว จาตุมมหาราชิกา ได้ยินได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ ภูมม เทพยดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ดาวดึงศได้ ยิน ได้ฟัง, เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ดาวดึงศ ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียงกึกก้อง ของ จาตุมมหาราชิก เทวดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ยาม ได้ ยิน ได้ฟัง เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ยาม ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ ดาวดึงศ เทวดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ดุสิตได้ ยิน ได้ฟัง, เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ดุสิต ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ ยาม เทพยดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว นิมมารติได้ ยิน ได้ฟัง, เทพยดา ทั้งหลาย ชาว นิมมานรติ ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ ดุสิต เทพยดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย ชาว ปรนิมมิตวสวัตติ ได้ ยิน ได้ฟัง, เทวดา ทั้งหลาย ชาว ปรนิมมิตวสวัตติ ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ นิมมานาติ เทพยดา ทั้งหลาย.แล้ว จึ่ง บันลือให้ เทพยดา ทั้งหลาย อัน เกิด แล้วใน หมู่ พรหมได้ ยิน ได้ฟัง, เทพยดา ทั้งหลาย อัน เกิด แล้วใน หมู่ พรหม ได้ ยิน ได้ฟัง สำเนียง กึกก้อง ของ ปรนิมมิตวสวัตติ เทพยดา ทั้งหลาย แล้ว จึ่ง นฤนาท บันลือ ศัพท์ สำเนียงให้ พรหม นิกาย ทั้งหลาย ได้ ยิน ได้ ฟังว่า "โน้น แน่ พระ

ธรรมมจักร อัน ประเสริฐ ไม่มี จักร อื่น จะ ยิ่ง กว่า, อัน พระผู้ มี พระภาคย์ ให้เปนไป แล้ว ณะอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมือง พาราณสี, อัน สมณ ฤๅ ฤๅ พ์ราห์มณ์ ฤๅ เทวดา ฤๅ มาร ฤๅ พ์รห์ม ฤๅใคร ๆ ณะโลก ไม่พึงให้เปนไป ตอบได้ ดั่ง นี้ ”

๒๗ โดย ขณ หนึ่ง นั้น ครู่ หนึ่ง นั้น เสียง กึกก้อง ขึ้นไป จน ถึง พ์รห์มโลก ด้วย ประการ นี้ ขณะ นั้น หมื่นโลก ธาตุ นี้ ก็ หวั่นไหว สะเทือน สะท้าน, ทั้งโอภาศ แสง สว่าง ยิ่งไม่มี ประมาณ ก็ได้ เปน ชัด ปรากฏ แล้ว ณะโลก ล่วง เทวา นุภาพ ของ เทพยดา ทั้งหลาย

๒๘ ครั้ง นั้น แล สมเด็จ พระ ผู้มีพระภาคย์ เจ้า จึ่ง เปล่ง อุทาน ว่า “โกณฑัญญ ภิกษุได้ รู้ แล้ว หนอ ๆ ดั่ง นี้ ” คำ ว่า “ อัญญาโกณฑัญญดั่งนี้ เปน ชื่อ ของ พระโกณฑัญญผู้ มี อายุ ด้วย ประการ ฉนี้ ”

ฯะ

DHAMMACAKKAPPAVATTANA SUTTA.

An English Translation from Sacred Books of the East, vol. XI. Buddhist Suttas.

Reverence to the Blessed One, the Holy One, the Fully-Enlightened One.

1. Thus have I heard. The Blessed One was once staying at Benares, at the hermitage called Migadâya. And there the Blessed One addressed the company of the five Bhikkhus, and said :

2. There are two extremes, O Bhikkhus, which the man who has given up the world (Pabbajita) ought not to follow—the habitual practice, on the one hand, of those things whose attraction depends upon the passions, and especially—a low and pagan (Gamma) way (of seeking satisfaction) unworthy, unprofitable, and fit only for the worldly-minded—and the habitual practice, on the other hand, of asceticism (or self-mortification) which is painful, unworthy and unprofitable.

3. There is a middle path, O Bhikkhus, avoiding these two extremes, discovered by the Tathâgata (an epithet of a Buddha)—a path which opens the eyes, and bestows understanding, which leads to peace of mind, to the higher wisdom, to full enlightenment, to Nirvâna !

4. What is that middle path, O Bhikkhus, avoiding these two extremes, discovered by the Tathagata—that path which opens the eyes, and bestows understanding, which leads to peace of mind, to the higher wisdom, to full enlightenment, to NirvAna? Verily! it is this noble eight fold path, that is to say:

Right views;
Right aspiration;
Right speech;
Right conduct;
Right livelihood;
Right effort;
Right mindfulness; and
Right contemplation.

This, O Bhikkhus, is that middle path, avoiding these two extremes, discovered by the TathAgata—that path which opens the eyes, and bestows understanding, which leads to peace of mind, to the higher wisdom, to full enlightenment, to NirvAna!

5. Now this, O Bhikkhus, is the noble truth concerning suffering.

Birth is attended with pain (is painful) decay is painful, discease is painful, death is painful. Union with the unpleasant is painful, painful is separation from the pleasant; and any craving that is unsatisfied, that too is painful. In brief, the five aggregates which spring from attachment (the condition of individuality and their cause) (PancupAdAnakkhandhA) are painful.

This then, O Bhikkhus, is the noble truth concerning suffering.

6. Now this, O Bhikkhus, is the noble truth concerning the origin of suffering.

Verily, it is that thirst (or craving), causing the renewal of existence, accompanied by sensual delight, seeking satisfaction now here, now there—that is to say, the craving for the gratification of the passions, or the craving for (a future) life, or the craving for success (present life).

This then, O Bhikkhus, is the noble truth concerning the origin of suffering.

7. Now this, O Bhikkhus, is the noble truth concerning the destruction, of suffering.

Verily it is the destruction, in which no passion remains, of this very thirst; the laying aside of, the getting rid of, the being free from, the harbouring no longer of this thirst.

This then, O Bhikkhus, is the noble truth concerning the destruction of suffering.

8. Now this, O Bhikkhus, is the noble truth concerning the way (Patipada) which leads to the destruction of sorrow.

Verily! it is this noble eightfold path that (Ariyo atthangiko Maggo) that is to say:

+h

Right views;
Right aspiration;
Right speech;
Right conduct;
Right livelihood;
Right effort;
Right mindfulness: and
Right contemplation.

This then, O Bhikkhus, is noble truth concerning the destruction of sorrow.

9. That this was the noble truth concerning sorrow, was not, O Bhikkhus, among the doctrines handed down, but there arose within me the eye (to perceive it), there arose the knowledge (of its nature), there arose the understanding (of its cause), there arose the wisdom (to guide in the path of transquillity), there arose the light (to dispel darkness from it).

10 And again, O Bhikkhus, that I should comprehend that this was the noble truth concerning sorrow, though it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

11. And again, O Bhikkhus, that I had compreheded that this was the noble truth concerning sorrow, though it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

12. That this was the noble truth concerning the origin of sorrow, though it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye; but there arose within me the knowledge, there arose the wisdom there arose the light.

13. And again, O Bhikkhus, that I should put away the origin of sorrow, though the noble truth concerning it was not among the doctrines handed down, there arose

within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

14. And again, O Bhikkhus, that I had fully put away the origin of sorrow, though noble truth concerning it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

15. That this, O Bhikkhus, was the noble truth concerning the destruction of sorrow, though it was not among the doctrines handed down; but there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom there arose the light.

16. And again, O Bhikkhus, that I should fully realise the destruction of sorrow, though the noble truth concerning it was not away the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

17. And again, O Bhikkhus, that I had fully realised the destruction of sorrow, though the noble truth concern ing it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

18. That this, was the noble truth concerning the way which leads to the destruction of sorrow, was not, O Bhikkhus, among the doctrines handed down; but there arose within me the eye, there arose the knowledge, there

arose the understanding, there arose the wisdom, there arose the light.

19. And again, O Bhikkhus, that I should be come versed in the way which leads to the destruction of sorrow, though the noble truth concerning it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose wisdom, there arose the light.

20. And again, O Bhikkhus, that I had become versed in the way which leads to the destruction of sorrow, though the noble truth concerning it was not among the doctrines handed down, there arose within me the eye, there arose the knowledge, there arose the understanding, there arose wisdom there arose the light.

21. So long, O Bhikkhus, as my knowledge and insight were not quite clear, regarding each of these four noble truths in this triple order, in this twelvfold manner—so long was I uncertain whether I had attained to the full insight of that wisdom which is unsurpassed in the the heavens on earth, among the whole race of Samanas and Brahmans, or of gods or men.

22. But as soon, O Bhikkhus, as my knowledge and insight were quite clear regarding each of these four noble truths, in this triple order, in this twelvfold manner—then did I become certain that I had attained to the full insight of that wisdom which is unsurpassed in the heavens or earth, among the whole race of Samanas and Brahmans, or of gods or men.

23. And now this knowledge and this insight has arisen within me. Immovable is the emancipation of my

heart. This is my last existence. There will now be no rebirth for me!

24. Thus spake the Blessed One. The company of the five Bhikkhus, glad at heart, exalted the words of the Blessed One. And when the discourse had been uttered, there arose within the venerable KondANNA the eye of truth, spotless, and without a stain (and he saw that) whatsoever has an origin, in that is also inherent the necessity of com ing to an end.

25 And when the Royal chariot wheel of the truth had thus been set rolling onwards by the Blessed One, the gods of earth gave forth a shout, saying:

In Benares, at the hermitage of the MigadAya, the supreme wheel of the empire of Truth has been set rolling by the Blessed One—that wheel which not by any Samana or Brahman, not by any god, not by any Brahma or MAra, not by any one in the universe, can ever turned back!

26 And when they heard the shout of the gods of the earth, the attendant gods of the four great kings (the guardian angels of the four quarters of the globe) gave forth a shout, saying.

In Benares, at the hermitage of the MigadAya, supreme wheel of the empire of truth has been set rolling by the Blessd One—that wheel which not by any Samana on Brahman, not by any god, not by any Brahman on MAra, not by any one in the universe, can ever be turned back!

[And thus at the gods in each of the heavens heard the shout of the inhabitants of the heaven beneath, they took up the cry until the gods in the highest heaven of the heavens] gave forth the shout, saying:

In Benares, at the hermitage of the MigadAya, the supreme wheel of the empire of Truth has been set rolling by the Blessed One—that wheel which not by any Samana or Brahman, not by any god, not by any Brahman or MAra, not by any one in the universe, can ever turn back? I.

27 And thus, in an instant, a second, a moment, the sound went up even to the world of Brahma: and this great ten-thousand-world-system quaked and trembled and was shaken violently, and an immeasurable bright light appeared in the universe, beyond even the power of the gods!

28. Then did the Blessed One give utterance to this exclamation of joy: KondaNNa hath realised it. KondaNNa hath realised it! And so the venerable KondaNNa acquired the name of ANNata—KondaNNa (the KondaNNa who realised). 2

End of the Dhammacakkappavattana Sutta.

I. The text repeats §26 for each of the heavens; and the gods thus enumerated are as follows, beginning with BhummA DevA in § 25:

1. BhummA DevA
2. CatumahAragikA DevA
3. YAmA DevA
4. TusitA DevA
5. NimmAnaratI DevA
6. ParanimmitavasavattI DevA
7. BrahmakAyikA DevA

See the Maha Samaya Sutta in Grimblot's, 'Sept Suttas Palis, and compare Professor Max Muller's note in Buddhaghosha's Parables, P. xxxiii. and Hardy in the Manual of Buddhism, P. 25.

2. The Maha Vagga completes the narrative as follows: And then the venerable ANNata-KondaNNa having seen the truth, having arrived at the truth, having known the truth, having penetrated the truth, having past beyond doubt, having laid aside uncertaintly, having attained to comfidence, and being dependent on no one beside himself for knowledge of the religion of the teacher spake thus to the Blessed One:

" May I become, O my Lord, a novice under the Blessed One, may I receive full ord ination.

" Welcome, O brother!" Said the Blessed One, " the truth has been well laid down. Practice holiness to the complete suppression of sorrow!"

And that was the ordination of the Venerable One! The other four, Vappa, Bhaddiya, MahAnAma, and Assaji, were converted on the following days, according to the Buddhist Birth Slories, P. 113.

It is there also said that myriads of the angels (devas) had been converted simuttaneously with Kondanya.

๕

ราช ประวัติ

ใน

พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว

พระเจ้า น้อง ยาเธอ กรม หมื่น วชิร ญาณ วโรรส

ถวาย เทศนาในกาล สมโภช พระนคร

การ ร้อยปี ที่ ๑ ที่ พระ ที่ นั่ง

อนันต สมาคม

บั๋ญจฐานานิ สัม๋บั๋ส๋สํ　　ปุต๋ตํ อิจ๋ฉัน๋ติ บัณ๋ฑิตา
ภโตวาโนภริส๋สติ　　กิจ๋จํวาโนกริส๋สติ
กุลวํโสจิรํติฏ๋เฐ　　ทายัช๋ชํปฏิบัช๋ชติ
อถวาปนเปตานํ　　ทัก๋ขิณํนุปบ๋ทัส๋สติ
ฐานาเนตานิสัม๋ บั๋ส๋สํ　　ปุต๋ตํอิจ๋ฉัน๋ติบัณ๋ฑิตา
ตัส๋มาสัน๋โตสัป๋ปุริสา　　กะตัญ๋ญูกะเวทิโน
ภรัน๋ติมาตาปิตโร　　บุพ๋เพกะตมนุส๋สรํ
กะโรน๋ติเนสํกิจ๋จานิ　　ยะถาตํบุพ๋พการินํ
โอวาทการีภะฏโปสี　　กุลวํสังอหาปยํ
สัท๋โธสีเลนสัม๋ปัน๋โน　　ปุต๋โตโหติปสํสิโยติ

บัดนี้ จะได้ รับ พระราชทาน ถวาย วิสัชนา ใน บุพพทิสานมัสนธัม มริยา ฉลอง พระเดช พระคุณ ประดับ พระ ปัญญา บารมี อนุโมทนาใน พระราชกุศล ทักศินา นุปปทานมัย ปิ่งโจปการกิจ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรงบำเพญใน อภิลักขิตสมัย ทรง พระ ราช อุทิศ ถวาย ฉลอง พระเดช พระคุณ ใน พระบาท สมเด็จ พระปรเมน ทรมหามกุฎ สุทธสมมติเทพยพงษวงษาดิศวร กษัตริย์ วรขัติยราชนิโรดม ราตุรันต บรม มหาจักรพรรดิราช สังกาศ บรม ธรรมมิก มหาราชาธิราช บรมนารถ บพิตร พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ซึ่ง เปน สมเด็จ พระบรม ชนก มหา ราชาธิราช มี พระเดช พระคุณ เปน อันปมัย นั้น โดย สัมมาปฏิบัติ กัลยาณวัต ธรรม ส่วน บุรพ ทิศาน มัสน ธรรม ทักษิณา นุป ปทาน พระราช กุศล ตาม สุคโต วาทธีนวร ภาษิต ใน สิงคาล สูตร นั้น พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ได้ ประสูตร จากพระครรภ์ แห่ง สมเด็จ พระบรม ราชชนนี ณ พระ ราชวัง เดิมแห่ง เจ้า กรุงธนบุรี ซึ่ง เปน ที่ประทับ ของ สมเด็จ พระบรม ชนก นารถ ใน เมื่อ ยัง สถิตย อยู่ใน พระราช อิศริยศ เปน สมเด็จ พระเจ้า ลูกเธอ เจ้าฟ้า อยู่ นั้น ในวันพฤหัศบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีชวด ฉศก จุลศักราช ๑๑๖๖ เปน พระราช สมภพ มหา มงคล กาล พระองค์เปน เอก อรรค บรมราโชรส ที่ ๒ ใน พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศ หล้า นภาไลย แล สมเด็จ พระบรม ราชเทวี ซึ่ง เปน พระ อรรคมเหษี ครั้น ภาย หลัง ได้ เฉลิมพระนาม เปน กรม สมเด็จ พระศรี สุริเยนทรามาตย์ ถึงแม้ว่า

สมเด็จ พระบรม ชนก นารถ ยัง มิได้ เสด็จ เถลิง ถวัลยราช สมบัติ ก็ ได้ ดำรงค์ พระ เกรียติยศ เปน สมเด็จ พระเจ้า หลาน เธอ เจ้า ฟ้า ตาม ขัติราช ประเพณี มี พระ เกรียติยศ อัน ยิ่ง ใหญ่ใน บรม ราช ตระกูล ทรง ประกอบ ไป ด้วย อัจฉริยปาฏิหาร อเนก คุณ บุญวิบาก สมบัติ มี ราช ประวัติ ดั่ง จะ ได้ รับ พระราชทาน ถวาย วิสัชนา ณกาล บัด นี้ เมื่อ พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ยัง ทรง พระเยาว์ อยู่ มี พระชนม์ มายุได้ ๕ พรรษา นับโดย เรียง นี้ พระบาท สมเด็จ พระ พุทธยอดฟ้า จุฬาโลกย์ ทรง สถาปนา วัด พระ ศรี รัตน สาศดาราม เมื่อ การ เกือบ จะ แล้ว เสรจ บริบูรณ์ พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย ใน ขณ นั้น ได้ เสด็จ เถลิง ถวัลยราช อุปราชาภิเศก เปน กรม พระราชวัง บวร เสด็จ พระราช ดำเนิน มา เฝ้า สมเด็จ บรม ชนก นารถ ที่ วัด พระ ศรี รัตน สาศดาราม พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว เชิญ พระ ศรี ตาม เสด็จ เข้า ไป เฝ้า ด้วย พระบาท สมเด็จ พระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกย์ เสด็จ ประทับ อยู่ ณ พระ เก้าอี้ มี มุม เสาเมฆ กำแพง แก้ว ชั้น พระ อุโบสถ ด้าน เหนือ มี พระราช ดำรัส ให้ หา พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ขึ้น ไป เฝ้า ทรง ลูบ พระ เศียร ตลอด พระ ปฤษฎางค์ แล้ว ดำรัส สรรเสริญ พระ บาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ว่า มี พระศิริ รูป เปน อันงาม แล้ว โปรด ให้ หม่อม ไกรษร เมื่อ ขณะ นั้น ยัง เปน พระเจ้า ลูก เธอ พาเสด็จ ไป ทอด พระเนตร รูป ภาพ เขียน เรื่อง รามเกียรติ์ ที่ พระระเบียง จน ภาย

หลัง มา พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว ยังทรง ดำรัส อยู่ ว่า ทรง จำ สมเด็จ พระอัยิกาได้ ตั้ง แต่ได้เฝ้าทูล ลออง ธุลี พระบาทใน ครั้ง นั้น มา ครั้น ปี มเสงเอกศก จุลศักราช ๑๑๗๑ พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย ซึ่ง เปน สมเด็จ พระ บรม ชนก นารถ ได้ เถลิง ถวัลยราช สมบัติ ปราบดาภิเศก แล้ว พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ได้ดำรงค์ พระเกียรติยศ เปน สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า ปรากฎ ตาม อเนก นิกร ชนสมมติเรียก ว่า ทูล กระหม่อม ฟ้า พระองค์ ใหญ่ เสด็จ มา ประทับ อยู่ใน พระบรม มหาราชวัง ด้วย สมเด็จ พระ บรมราช ชนนี ณพระ ตำหนัก ซึ่ง ตั้ง อยู่ ฝ่าย ตวัน ตก แห่งโรงฝึก ลครใน พระ บรม มหา ราชวัง ซึ่ง เปน ตำหนัก พระนาง เธอ พระองค์ เจ้า สุขุมาลย มาร ศรี ณกาลบัด นี้ พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศ หล้า นภาไลย ทรง พระกรุณาโปรด พระ บาท สมเด็จ พระ จอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว เปน อัน มาก เมื่อ เสด็จ ขึ้น เฝ้าใน ที่ช่องกบ ที่ ประทับ ณ พระ ที่ นั่งไพ ศาล ทักษิณ พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย เสด็จ ประทับ ผัน พระภักตร์ สู่ ทิศ ตวัน ตก พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว เฝ้า อยู่ ตรง พระภักตร์ ใน ช่อง เดียว กัน เสมอ มิได้ ขาด ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน จน ทรง ผนวช เปน สามเณร แลได้ พระราช ทาน พระบรมทนต์ ของ สมเด็จ พระ บรม ชนก นารถ ซึ่ง เปน องค์ แรก ทีเดียว แลได้ พระราชทาน เครื่อง ประดับ ต่าง ๆ เปน อัน มาก เมื่อ ปี วอก จัตวา ศก จุลศักราช ๑๑๗๔ พระบาท สมเด็จ พระจอม

เกล้าเจ้า อยู่ หัว มีพระชนม์มายุได้ ๙ พรรษา พระบาทสมเด็จ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทรงพระราชดำริห์ว่า พระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้า ได้ทำเปนอย่าง มีแบบแผนอยู่แล้ว แต่การพระราชพิธีลงสรงตั้งพระนามเจ้าฟ้า ครั้งกรุงศรีอยุทธยายังหาได้ทำเปนแบบอย่างลงไม่ มีพระราชประสงค์จะใคร่ทำไว้ให้เปนพระเกียรติยศสืบไปเบื้องน่า จึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระสัมพันธวงษเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ แลเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช เปนผู้บัญชาการ ตั้งพระราชพิธีลงสรง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปนการใหญ่ รายการทั้งปวงปรากฎมาในเทศนากัณฑ์ที่ ๒ ซึ่งหม่อมเจ้าพระประภากรวรวิสุทธิวงษ์ ได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาแล้ว เฉลิมพระนาม จาฤกในพระสุพรรณบัตรว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทวาวงษพงษอิศวรกระษัตริย์ขัติยราชกุมาร ในลำดับนั้นพระองค์ได้ทรงศึกษาวิชาการศิลปสาตรต่าง ๆ ได้ทรงเรียนอักษรสยามมา แต่ยังเสด็จอยู่พระราชวังเดิม ในสำนักนี้สมเด็จพระพุทธ วัดโมฬีโลกยาราม แล้วได้ทรงศึกษาวิชาคชกรรม แต่เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช ซึ่งเปนตระกูลหมอเถ้าสืบมา แต่กรุงศรีอยุทธยาโบราณ แลทรงฝึกหัดชำนิชำนาญ ในการที่จะใช้อาวุธทั้งปวงแคล่วคล่องทุกสิ่งทุกประการ จุลศักราช ๑๑๗๗ ปีกุนสัปตศก พวกรามัญพากัน

อพยพ ครอบ ครัว เข้ามา พึ่ง พระ บรมโพธิสมภาร ทางเมือง ตาก เมือง อุไทย ธานี เมือง กาญ รนบุรี เจ้า เมือง กรมการ มีใบบอก เข้า มาให้ กราบ บังคม ทูลได้ ทรง ทราบ แล้ว ทรง พระ กรุณาโปรด ให้พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว คุม กองทัพ แล สะเบียง อาหาร ออกไป รับ ครัว รามัญ ซึ่ง เข้า มา ทาง เมือง กาญ รนบุรี โปรด ให้มี เรือทั้ง แห่เสด็จ สาม คู่ แล ตำรวจ แห่ หอก เปน พระ เกียรติยศ ครั้ง นั้น พระ บาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง พระเยาว์ อยู่ จึ่ง ดำรัส สั่งให้ สมเด็จ พระ สัมพันธวงษเธอ เจ้าฟ้า กรม หลวง พิทักษ มนตรี เสด็จไป ด้วย ครั้น เสด็จ กลับ ถึง กรุง เทพ มหานคร แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดให้ ครัว รามัญ เหล่านั้น ขึ้น ไป ตั้ง อยู่ เมืองประทุม ธานี บ้าง แขวง เมือง นนทบุรี บ้าง จุลศักราช ๑๑๒๘ ปี ชวด อัฐศก พระ บาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้าอยู่ หัว มีพระ ชนม์มายุได้ ๑๓ พรรษา นับโดย เรียง ปี ครบ กำหนดโสกันต์ พระบาท สมเด็จ พระ พุทธเลิศหล้า นภาไลย มีพระบรม ราชโองการ ดำ รัส สั่งให้ ตั้ง พระราช พิธีโสกันต์ เปน การใหญ่ ทำเขาไกรลาศที่น่า พระ ที่นั่ง ดุสิต มหาปราสาท ตรง ประตูสุวรรณบริบาล เปน ที่สรง แล ทรง เครื่อง เวลา บ่าย แห่ มา ทรง ฟัง พระสงฆ์ สวด พระพุทธมนต์ บน พระ ที่ นั่ง ดุสิต มหาปราสาท สามวัน รุ่ง ขึ้น วัน ศุกร เดือน สี่ ขึ้น สาม ค่ำ เวลา เช้า แห่ มาโสกันต์ บน พระ ที่ นั่ง ดุสิต มหาปราสาท เสร็จแล้ว เสด็จไป สรง น้ำที่ สระ อะโน ดาต แล้ว อรรค มหาเสนา

ดิถี เชิญเสด็จขึ้น สู่ พระ มณฑบ ยอด เขาไกรลาศ สมเด็จ พระ สัมพันธวงษ์ เธอ เจ้า ฟ้า กรมหลวง พิทักษ มนตรี รับ ที่สมมุติเปน พระ อิศวร รับ เสด็จ ทรง เครื่อง ต้น บน พระมณฑบ ยอดเขาไกรลาศ เสด็จ แล้ว แห่เวียน เขาไกรลาศ สามรอบ แล้ว แห่ กลับ เวลา บ่าย แห่ มา ประทับ ที่ พระ ที่นั่ง ดุสิต มหาปราสาท พระบรมวงษานุวงษ์ ข้าทูล ลออง ธุลี พระบาท พร้อม กัน เวียน เทียน สมโภช วัน นั้น เวลา หนึ่ง ต่อไป อีก สอง เวลา วัน ที่เจ็ด จึ่ง แห่ พระเกษาไป ลอย ตาม ราช ประเพณี ครั้น ถึง ปี ฉลูนพศก จุลศักราช ๑๑๗๙ จวน เข้า พระวษา ทรง พระ กรุณาโปรดให้ จัดการ ทรง ผนวช พระ บาท สม เด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว เปน สามเณร สมโภช ที่ พระ ที่นั่ง อัม รินทร์ วินิจฉัย เวลา หนึ่ง รุ่ง ขึ้น วันพฤหัศบดี เดือน แปด ขึ้น สิบเอ็ด ค่ำ แห่ไป ทรง ผนวช ที่ วัด พระ ศรีรัตน สาศดาราม เสร็จ สามเณร บรรพ ชาแล้ว เสด็จ ไป ประทับ อยู่ วัด มหาธาตุ ที่ พระ ตำหนัก ปลูก ขึ้นใหม่ นอก พระ ระเบียง พระ อุโบสถ ด้าน ตวัน ออกเฉียงเหนือ ซึ่ง ภาย หลัง โปรดให้ สร้าง ขึ้น เปน พระ วิหาร ปรากฎ อยู่ จน ทุก วัน นี้ ครั้น ออก พรรษาแล้ว พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้าเจ้า อยู่ หัว ซึ่ง ยัง ดำรงค์ พระยศ เปน พระเจ้า ลูกเธอ กรม หมื่น เจษฎา บดินทร ทรง ทำ กระจาดใหญ่ เปน สักการ บูชา แล้ว เชิญ เสด็จ พระบาท สมเด็จ พระ จอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว มา ทรง เทศ มหาชาติ กัณฑ มัทรี ครั้ง นั้น

เปน การ เซิกเวิก ยิ่งใหญ่ ด้วย ยังมิเคย มี มาแต่ ปางก่อน ทรง ผนวช เปน สามเณร อยู่ ๗ เดือน ลา ผนวช แล้ว เสด็จ มา ประทับ อยู่ น่า พระ ที่นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท เพื่อ จะ ได้ ทรง ศึกษา วิชา การ ศิลปสาตร ต่าง ๆ โดย สดวก สืบไป พระบาท สมเด็จ พระ พุทธเลิศ หล้า นภาไลย โปรดให้ ทรง บังคับ บัญชา การ มหาด เล็ก สิทธิ ขาด จน ถึง ตั้งถอด หุ้ม แพร ได้ ตาม พระประสงค์ ครั้น ทรง พระ เจริญ ไวย ขึ้น โปรดให้ เสด็จไป ประทับ อยู่ ณ พระ ราชวังเดิม ซึ่ง เคย เสด็จ อยู่ ก่อน เมื่อ ครั้ง ยังไม่ได้ ดำรงค์ศิริราช สมบัติ ทรง บริบูรณไป ด้วย พัศดุ ศฤงฆาร บริวาร เสด็จ อยู่ ครอง กามา กร สถาน บำเรอ พระองค์ ด้วย กาม สุข ทุก ทิพาราตรี ครั้น ภาย หลัง มี พระ หฤไทย คำนึง เหน อานิสงษ ใน อนาคาริย ปะฏิบัติ ประพฤติ พรต พรหมจรรย์ จึง ทรง น้อม พระราช อัทธยาไศรย ยาก บันไปใน บรรพชา อุปสมบท ทรง ศึกษา พุทธพจนปริยัติ ธรรม มาแต่ ก่อน ทรง ผนวช เปน ภิกษุ

จุลศักราช ๑๑๘๖ ปี้วอก ฉอศก พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว มี พระชนมายุ ได้ ๒๑ ปี ครบ กำหนด อุปสมบท เปน ภิกษุใน พระพุทธสาศนา แต่ ครั้ง นั้น พระยา เสวตร ไอยรา พระ ยา เสวตร คชลักษณ บรม ราช พาหน ล้ม พระ บาท สมเด็จ พระพุทธ เลิศ หล้า นภาไลย ไม่ ทรง สำราญ พระราช หฤไทย จึ่ง มิได้ โปรด ให้ จัด กระบวน แห่ เปน การใหญ่ ดำรัส สั่งให้ จัด แห่ ภอ สมควร สม

โภช ที่ พระ ที่ นั่ง อัมรินทร วินิจฉัย วัน หนึ่ง รุ่ง ขึ้น วัน พุฒ เดือน แปด ขึ้น สิบสอง ค่ำ แห่ ไป ทรง ผนวช ณวัด พระศรี รัตน สาศดาราม เสร็จ อุปสมบท กรรม แล้ว เสด็จ ไป ประทับ แรม อยู่ วัด มหาธาตุ สาม วัน ทรง ปฏิบัติ อุปัชฌายวัตร ตาม ควร แก่ วินัย นิยม แล้ว เสด็จ ขึ้น จำ พรรษา ณวัด สมอราย ซึ่ง ภาย หลัง พระราช ทาน นาม ใหม่ ว่า วัด ราชาธิวาศ ภอ ทรง ผนวช แล้ว ไม่ นาน พระบาท สมเด็จ พระ พุทธเลิศหล้า นภาไลย สมเด็จ พระบรม ชนก มหา ราชาธิราช เสด็จ สวรรคต พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้า เจ้า อยู่ หัว พระเชษฐา โอรส ได้ เสด็จ เถลิง ถวัลย ราช สมบัติ สืบ พระวงษ์ ทรง จำ พรรษา อยู่ วัด ราชาธิวาศ ครั้น ได้ ทรง ทราบ ด้วย พระราช วิจารณ ญาณ ว่า ลัทธิ สมณ นั้น มากมูล วุ่นวายไป ด้วย สัมโมห วิหาร เหมือน กับ อื้ม จมูก ท่าน มา หายใจ จะ พูด สิ่งใด ก็ เปน แต่ อ้าง คติ เช่น อาจิณ ณะกับปิกา ว่า ท่าน ผู้ใหญ่เคย ทำ มา อย่าง นี้ ไม่ แจ้ง แสดง เหตุ ซึ่ง ออก มาให้ เหน จริง ได้ ถือ แต่ ลัทธิ ของ ตน นั้น ตัน ดื้อไป มิได้ รู้ว่า ผิด แล ชอบ ไม่ เปน ที่ ตั้ง แห่ง ปัญญา ทรง สังเวช เหนื่อย หน่าย ขึ้น มา ด้วย เหตุ นี้ จึ่ง ได้ เสด็จ กลับ ลง มา ประทับ อยู่ ที่ วัด มหาธาตุ ปรารถนา จะ ทรง เล่า เรียน พระไตรปิฎก พุทธวจน ครั้น ทรง ศึกษา ถึง ข้อ ปฏิบัติ ต่าง ๆ ที่ได้มี มาแต่โบราณ ก็ ทรง อนุมาณได้ว่า สาสนวงษ เปน จุลาจล มา แต่ กรุง เก่า แล้ว กับ ได้ ทรง เหน อาจาร วิบัติ ของ สมณ บาง เหล่า ไม่ นำ มา ซึ่ง ความ เลื่อมไส ทรง สังเวช สลด พระไทย นัก

ด้วย การ สาศนา คือ วงษ์บรรพชาอุปสมบท เหน ว่า เปน ของ มีวาก เง่าอันเน่าผุ ไม่มีมูลที่ ตั้ง แห่ง ความ เลื่อม ใสย สลด พระไทย ใน กาล ที่ จะ ทรง เพศ เปน บรรพชิต เหน ว่า จะ เปน อัน หลอก ลวง เขาเลี้ยง ชีวิตร ดูไม่สม ควร วันหนึ่ง เวลา กลาง วัน เสด็จเข้าไป บันทมใน พระ อุโบสถ วัด มหาธาตุ ทรง บูชา สาสนา รักข เทพยดา ด้วย เครื่องสักการ ถ้วน ทุก ทิศ แล้ว ทรง ตั้ง สัจ จะกิริยาธิฐาน ว่า ข้าพเจ้านี้ อุทิส ต่อ พระ ผู้มิพระภาคย์ อยาก บวช ด้วย ความเชื่อ ความ เลื่อมใสย มิได้เพ่ง ต่อ อามิศ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มี ลาภยศ แล ความ สร เสริญ เปน ต้น ถ้าวงษ บรรพชาอุปสมบท ที่ เนื่อง มา แต่ พระ สุคตทศพล ยัง มี อยู่ เหลือ อยู่ ณ ประเทศใดทิศใด ขอให้ ได้ ประ สบ ฤๅให้ได้ยิน ข่าวให้ได้ ใน สาม วัน เจ็ด วัน ถ้าไม่ เปน ดั่ง นั้น ข้าพเจ้า จะ เข้าใจว่า สาสนวงษ์นั้น สิ้น แล้ว จะ คึก เปน ฆราวาศ รักษา ศีล ห้า ศีล แปด ตาม สมควร ครั้น ล่วงไป ประมาณ สอง สามวัน ฤๅ สาม วัน ยัง มิทัน สิ้น กำหนด ที่ ทรง อธิฐาน มี พระเถร รามัญ องค์ หนึ่ง ผู้ ฉลาด ใน วินัย รู้ พระ พุทธวรน ชำนาญใน อักขรุจ จารณ วิธี มา กล่าว สาสนวงษ แสดง ชี้ให้เกิด ความ เลื่อมใสย จึ่ง ทรง รับเอา วินัย วงษ นั้นไว้เปน ข้อปฏิบัติ สืบ มา เมื่อเสด็จ อยู่ วัด มหาธาตุ นั้น ทรง เล่าเรียน ศึกษา พุทธวรน ปริยัติ ธรรม อัน เปน มูลรากที่ ตั้ง แห่ง พระสาสนา ด้วย พระ อุสาห แล วิริย อัน แรง กล้า แตกฉาน สิ้น วิชาที่ อาจารย จะ พึง แสดง แล้ว เมื่อ ถึง ปีจออัฐศก จุลศักราช

๑๑๘๘ ได้เสด็จเข้าไป แปล พระ คัมภีร์ ในที่ประชุม พระ ราชา คณสงฆ์ ณ พระที่นั่ง อัมรินทรวินิฉัย ๓ วัน วันแรก ทรง แปล ธรรมบท วันที่สอง ทรง แปล มงคลทิปนี วันที่สาม ทรง แปล สาร สังคห ซึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรดให้แปล ธรรมบท วันเดียว ดังนี้ นั้น เพื่อให้แปลกกว่า สามัญ ชนใช่ว่า จะ ทรง ขับรน ความรู้แปลต่อไปไม่ได้ก็ หาไม่ พระองค์ มีพระปัญญาว่องไวย ใน การแก้ไข แต่นั้น มา ก็ได้ ทรง อนุเคราะห์สั่ง สอน กุลบุตรผู้มีสัทธา ได้เล่าเรียนศึกษาทั้ง กลาง คืน แล กลาง วัน มิได้ย่อ หย่อน ทรง สั่ง สอนใน ข้อ วินัย วัตร แล สุตัน ปฏิบัติ ต่าง ๆ ให้ถูก ต้อง สม อ้าง กับ ธรรม วินัย เปน มหัศจรรย์ ครั้ง นั้น กุลบุตร ผู้มี สัทธา เลื่อมใสย เข้า มา บรรพชา อุปสมบท ประพรฤติ ตาม มี ขึ้น หลาย องค์ ครั้น จุลศักราช ๑๑๙๑ ปี ฉลู เอกศก ทรง พระราช ดำริห์เหน ว่าวัด มหาธาตุ นั้น ไม่เปน ที่สะบาย จึ่งเสด็จ กลับ ขึ้นไป ยัง วัด ราชาธิวาศ ประกาศ สาศน พรหมจรรย์ให้บรรพชา อุปสมบท แก่กุลบุตร ผู้มี สัทธา อนุเคราะห์ คฤหัศถ์ ด้วย ธรรมิกถา อนุสาสโน วาท ใน ธัม มัสสะ วะนะกาล ประดิษฐาน ธัมมยุตติกะนิกายให้รุ่ง เรือง แพร่ หลาย ขึ้น ครั้ง นั้น ภิกษุ สงฆ์ ณภายใน พรรษากาล ประมาณ สามสิบ หย่อน บ้าง สาม สิบ เสศ บ้างโดย ชุกชุม ครั้น อยู่ มา ทรง พระ ปรารภย์ถึง สีมาว่า การ ทำสีมาทุก วัน นี้ เปน การ อยาบไม่ มั่นคง ไม่สำเร็จ ด้วย ชำนาญ สงฆ์ เปน การ เนื่อง ด้วย ฆราวาศไป คน ทุก วัน นี้ ก็ไม่มีใคร รู้รัก สีมา ลักษณ โดย พิศดาร ทำ ตาม ลัทธิ

อาจาริย์ ที่ คนได้เคย เหน มา ทรง รังเกียจ ฉนี้ แล้ว จึ่ง รับ สั่งให้ ขุด ก้อน สิลา นิมิตร ใน วัด ราชาธิวาศ ขึ้น ทอด พระเนตร เหน ว่าเล็ก ไม่ สมควร จะ เปน นิมิตร ได้ ทรง สังเวศ สลด พระ ไทย ด้วย สิมา พิบัติ จึ่ง สืบ หา สงฆ์ บริสุทธิ ที่ อุปสมบทในโบราณสีมา ที่เขา เล่า ว่าเปน ของ พระ อรหันต์ผูกได้ ๑๘ รูป มาเปน คณปรกการกสงฆ์ ให้ อุปสมบท กรรม ซ้ำอีก สอง ครั้ง ใน เมื่อ สีมาน่าวัด ราชาธิวาศใน ปี ฉลู เอกศก นั้น สมเด็จ บรมนารถ บพิตรได้ ดำรงค์ อิศริย ยศ ฝ่าย สมณศักดิ์ ที่ พระ ราชาคณ ได้ รับ พระ ราชทาน ตาลปัตร แฉก หุ้ม ตาด ปักเลื่อมเปน เครื่องยศ ทรง พระ กรุณาโปรดให้ ตั้ง ถานา นุกรม ๓ รูป ภาย หลัง ดำรัส สั่งให้เพิ่ม ถานานุกรม ขึ้น อีก ๗ รูป เปน ๑๐ รูป

จุลศักราช ๑๑๙๒ ปี ขาลโทศก ทรง หล่อ พระพุทธรูป น่าตัก สอกเสศ พระ องค์ หนึ่ง ถวาย พระนาม ว่า พระ สัมพุทธ พรรณี ครั้น ถึง ปี เถาะ ตรีศก จุลศักราช ๑๑๙๓ ได้ ไป รับ พระเจดีย หล่อ ด้วย ทอง เหลือง มา จาก วัด ศาลา ปูน องค์ หนึ่ง เอา พระเจดีย เงิน สูง ประมาณ ศอกเศศ สรวม ลง แล้ว ประดิษฐานไว้ ที่ พระ ตำ หนัก เก่า วัด มหาธาตุ ใน ฤดู แล้ง นั้น เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป มัสการ พระ ปฐมเจดีย ซึ่ง เปน ที่ เจดีย สถานโบราณ อันรก ร้าง อยู่ ทรง นมัสการ แล้ว ทรง อธิฐาน ด้วย ความ เลื่อมใส ภายหลัง พระองค์ก็ ได้พระบรม ธาตุ ๒ พระองค์ โดย การ อัศจรรย์ จึ่ง ทรง บรรจุ พระ

บรมธาตุ นั้นไว้ใน พระ สัมพุทธพรรณี เมื่อปีมแสง เบญจศก จุล
ศักราช ๑๑๙๕ เสด็จไป ประภาศเมือง เหนือ นมัสการ เจดีย สถาน
ต่าง ๆ ไปโดย ลำดับ ประทับ เมือง สุโขไทย เสด็จไป เที่ยว ประภาศ
พบ แท่น ศิลา แท่น หนึ่ง เขาก่อไว้ ริม เนิน ปราสาท เก่า หักพัง อยู่
เปน ที่ นับ ถือ กลัว เกรง ของ หมู่ มหา ชน ถ้า บุทคลไม่เคารพเดิน
กราย เข้าไปใกล้ ให้เกิด เจ็บไข้ไม่ สะบาย ทอด พระเนตร เหน
แล้ว เสด็จ ตรง เข้าไป ประทับ ณแท่น ศิลานั้น ก็มิ ได้มี อันตราย สิ่ง หนึ่ง
สิ่งใด ด้วย อำนาจ พระ บารมี เมื่อ เสด็จ กลับ วัง สั่งให้ ชลอ ลง มาก่อ
เปน แท่นไว้ที่ วัด ราชา ธิวาศ ครั้น ภายหลังได้ เสด็จ เถลิง ถวัลยราช
สมบัติ แล้ว ดำรัส สั่งให้นำไปไว้ใน วัด พระ ศรี รัตน สาศดาราม อนึ่ง
ทรง ได้เสา ศิลา จาฤก อักษร เขมร เสา ๑ จาฤก อักษรไทยโบราณ
เสา ๑ ซึ่ง ตั้งไว้ ใน วัด พระ ศรี รัตน สาศดาราม นั้น มี เนื้อ ความ
อัศจรรย์เปนศุภนิมิตร ดั่ง แสดง ว่า พระองค์ จะ ได้ เปน อิศระใน สยาม
รัฐ เปน บรม กระษัตริย์ มีพระ เดชานุภาพ กิตติคุณ แผ่ไป ดั่ง พระ
บาท กมรเตงอัญศรี สุริยพงษราม มหาราชาธิราช ซึ่งเปน เอกราช ใน
เมือง สุโขไทย์ มี จดหมายไว้ใน เสา ศิลา ฉนั้น แล เมื่อ เวลาพระ
องค์ยัง ทรง ผนวช อยู่ นั้น ได้เสด็จ พระราช ดำเนิน ประภาศในหัว
เมือง ต่าง ๆ อีก หลายเมือง มีเมือง เพชบุรี เปน ต้น แล เมื่อ
เวลา เสด็จ พระราช ดำเนิน หัว เมืองใด ๆ ใกล้ไกล มาก น้อย อย่างใด
ก็ดี ย่อม เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย พระบาท มิได้มี พระราช พาหน

อย่างใด อย่าง หนึ่ง พระ องค์ ทรง พระ กำลัง ว่องไวย กว่า สามัญ ชน เปน อัน มาก เมื่อเสด็จ ประทับ ณ ที่ใด ก็เสด็จ ประทับ อยู่ ณสุม ทุม แล ถ้ำเงื้อมเขา ต่าง ๆ มิ ถ้ำเขา ย้อย เปน ต้น มิได้ ทรง หวาด หวั่น ต่อไภย อันตราย แต่ มนุศย์ แล สัตว ร้าย ทั้งปวง มหัศจรรย์ เพราะ พระองค์ เปน ศุขุมมาล ชาติ เคย เส ย ศุข มาแต่ ยัง ทรง พระ เยาว์ มา อดทน ต่อ ความ ธรมาน อัน ยิ่งใหญ่ได้ฉนี้

จุลศักราช ๑๑๙๘ ปี วอกอัฐศก พระบาท สมเด็จ พระนั่ง เกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง สร้าง พระตำหนักที่ ประทับ ณวัด บวรนิเวศ วิหาร เสร็จ แล้ว ครั้น ถึง วันพุฒ เดือน ยี่ ขึ้น ห้า ค่ำ มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่งให้ จัด กระบวน แห่ เชิญ เสด็จ พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว พร้อม ด้วย ถานา นุกรม เปรียญ อนุจร ๔๐ รูป มา ประทับ ณวัด บวรนิเวศวิหาร แต่ กาล นั้น มา ทรง อนุเคราะห์ สั่ง สอน บริสัช คฤหัศรู้ บรรพชิต ด้วย ธรรมิกถา แสดงข้อ ปฏิบัติ อัน สมควร แก่ ธรรมวินัย ทำบริสัช เหล่า นั้น ให้เจริญ ยิ่ง ด้วย สิลา ทิคุณ ครั้ง นั้น กุลบุตร เกิด ความเลื่อมใส พา กันมา บรรพชา อุปสมบทใน สำนักนี้ พระองค์ มาก ขึ้น กว่าเก่า ส่วน พระอาราม เล่าก็ได้ ทรง ปฏิสังขรณ์ ซ่อม แปลง ก่อ สร้าง ขึ้น หลาย สิ่ง ให้ หมดจดงาม ยิ่ง ขึ้นไป่ แล ทูล สมเด็จ พระบรม เชษฐาธิราช ให้ เชิญ พระ ชินศรี มา จากมุข ด้าน ปัจฉิม ทิศ ประดิษฐานไว้ ณพระ อุโบสถ ด้าน บุรพา แลได้ ทรง

สมมติ สิมาไว้ เปน ที่พระสงฆ์ ได้ อาไศรย ทำ สังฆกรรม ขึ้นใหม่ สอง พระอาราม วัด บวร นิเวศวิหาร พระ อาราม ๑ วัด บรม นิวาศ พระ อาราม ๑ ทำให้ ถูก ต้อง ตาม วินัย นิยม เสร็จ แล้ว เสด็จ อยู่ วัด บวรนิเวศ วิหาร ได้ ๑๔ พรรษกาล ทรง บริหาร ทำนุบำรุง สงฆ์ บริสัช ด้วย วินัย วัตร สุดตัน ตปฏิบัติ ปริยัติ ธรรม ยัง บริสัช ให้ นำ สืบ ต่อ กัน มา ดำรง ธรรมยุตติ กนิกายิก สงฆ์ ให้ ไพบูลยิ่ง ขึ้น แล ทรง ศึกษา ภาษา อังกฤษ ใน เมื่อ มี พระชนม์ ถึง ๔๐ ปี ล่วง ไป แล้ว ทรง ทราบ ฉัดเจน ได้ เปน มหัศจรรย์ เมื่อ เวลา ปลาย แผ่นดิน พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้า เจ้า อยู่ หัว นั้น มี ราชการ เกี่ยวข้อง ด้วย ต่าง ประเทศ พระองค์ ก็ ได้ ทรง พระอุสาห์ สอด ส่อง ตริตรอง ใน ราชการ นั้น ๆ ด้วย เปน หลาย อย่าง หลาย ประการ เพราะ ใน เวลา นั้น ท่าน ผู้ ซึ่ง เปน ประทาน ใน ราชการ แผ่น ดิน ทั้งหลาย ไม่ มี ผู้ ใด ที่ จะ ทราบ การ กว้าง ขวาง ไป ถึง นา ๆ ประเทศ ได้ ครั้น ถึง ปี กุน ยัง เปน โทศก ศักราช ๑๒๑๒ วัน พุฒ เดือน ห้า ขึ้น ค่ำ หนึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระนั่งเกล้า เจ้า อยู่ หัว เสด็จ สวรรคต จึ่ง พระบรม ราช วงษานุวงษ ซึ่ง มี อิศริย ยศ แล ท่าน เสนาบดี ข้าราช การ ผู้ใหญ่ ปฤกษา พร้อม ใจ กัน เหน ว่า พระ บาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว อัน เปน ขัติยสุขุมาล ชาติ บรมราช โอรส อัน ประเสริฐ ของ พระบาท สม เด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย ซึ่ง เปน ที่ นับ ถือ ของ ชน ทั้งหลาย ทั่ว

หน้า สมควร ที่ จะ ได้ เสด็จ เถลิง ถวัลยราช สมบัติ สืบ บรม ราช สันตติวงษ โดย ตรง ตาม ลำดับ มา พระ องค์ ก็ ทรง พระปรีชา แล พระ มหา กรุณา อัน ยิ่ง ใหญ่ ควร ที่ จะ เปน ที่ พึ่ง ของ พระบรมวงษ ยานุ วงษ แล ประชา ราษฎร เปน ที่ ร่ม เย็น สืบ ไป รุ่ง ขึ้น วันพฤหัศบดี เดือน ห้า ขึ้น สอง ค่ำ จึ่ง พร้อม กัน ไป เฝ้า ณวัด บวรนิเวศวิหาร กราบ บังคม ทูล อันเชิญ เสด็จ ให้ ลา ผนวช เถลิง ถวัลยราช สมบัติ เปน บรม กระษัตริย์ สืบ พระวงษ ทำนุบำรุง พระ บรมราชวงษยานุวงษ ข้า ทูล ลออง ธุลี พระบาท สมณ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราษฎร สืบ ไป พระ องค์ อาไศรย ความ เอ็นดู กรุณา ใน ประชุม ชน เปน อัน มาก ทรง รับ อันเชิญ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน จาก วัด บวรนิเวศวิหาร โดย ขบวน ชลมารค ไป ประทับ ศาลา น่า พระ ที่ นั่ง อัมรินทร์ วินิจฉัย แล เสด็จ พระราช ดำเนิน เข้า ไป ตรง พระบรม ศพ สมเด็จ พระบรม เชษฐา ธิราช เชิญ ลง ประดิษฐาน ใน พระลอง เงิน เชิญ ออก ทาง ประตู สนาม ราช กิจ ขึ้น ประดิษฐาน เหนือ พระยานุมาศ ประกอบ พระโกษทองคำ แล้ว แห่ ไป โดย ขบวน ขึ้น ประดิษฐาน บน พระที่ นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท ประดับ ด้วย เครื่อง ราชู ประโภค พร้อม เสร็จ ตาม ราช ประเพณี มา แต่ โบราณ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน กลับ มา ประทับ ณวัด พระศรีรัตน ศาสดาราม ครั้น พระบรมวงษานุวงษ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง ถวาย สัตยานุสัตย ตาม โบราณ จารีต แล้ว ลา ผนวช เมื่อ ณวัน เดือน ห้า ขึ้น สาม ค่ำ พระองค์ เสด็จ ออก ทรง ผนวช ยก ธรรม วินัย ขึ้น ให้ รุ่ง

เรื่อง เปน ประโยชน์ แก่ สาสนิกบริสัช คฤหัศฐ์ บรรพชิต ผู้ เกิดใน
บั๋ฉิม กาลได้ ๒๗ พรรษาโดย ลำดับ ปี ถ้า จะ นับ จันทร์ คติอายุ
โหร ๒๖ ปี ๘ เดือน ๒๒ วัน เปนกำหนด เสด็จ มา ประทับ
ณ พลับ พลาซึ่ง ท่าน เสนาบดี ปลูก สร้าง ขึ้น ไว้ รับ เสด็จ ใน ระหว่าง
โรงแสงใหญ่ กับ ห้อง เครื่อง กรมภูษามาลา ต่อ กัน เปน ที่ ประทับ
ใน ระหว่าง ซึ่ง ยัง มิ ได้ ตั้ง การ พระราช พิธี บรม ราชา ภิเศก นั้น ครั้น
ได้ ศุภวาร มหามงคล อุดม ฤกษ ณวัน จันทร์ เดือน หก ขึ้น สิบ สอง
ค่ำ ตั้ง พระ ราชพิธี บรม ราชาภิเศก เริ่ม สวด พระพุทธมนต์ สาม วัน

ครั้น ณวัน หัศบดี เดือน หกขึ้นสิบ ค่ำ เวลา เช้าโมง ๑ กับ
๙ บาท เปน อุดมฤกษ บรมราชาภิเศก ตาม ราช ประเพณี ซึ่ง มี
มา แต่ กาล ก่อน ครบ ทุกสิ่ง ทุก ประการ ครั้งได้ รับ พระราชทาน ถวาย
วิสัชนา มา แต่ใน กันฑ์ ก่อน แล้ว นั้น ถวาย พระนาม ตาม พระนาม
เดิม แล พระคุณ สมบัติ ว่า พระบาท สมเด็จ พระปรเมนทร มหามกุฎ
สุทธสมมติเทพยพงษ์ วงษาทิศวร กระษัตริย์ วรขัติยราชนิกโรดม ราตุรัน
บรม มหา จักร พรรติราชสังกาศ อุภโต สุชาติ สังสุทธเคราหนี จักร
กรี บรมนารถ อดิศวร ราชรามวรังกูร สุรวิฒมูล สุสาธิต อุกฤษฐวิบูลย
บุรพาดูลย กฤษดาภินิหาร สุภา ธิการรัง สฤษดิ์ ธัญญลักษณ วิจิตร
โสภาคสรรพางค์ มหาชโนตมางค์ ประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิ สรรพ
ศุภผล อุดม บรม สุขุมาลย์ มหาบุรุษย รัตน ศึกษาพิพัฒสรรพโกศล

สุวิสุทธวิมล ศุภศีล สมาจาร เพชรญาณ ประภาไพโรจ อเนกโกฏิสาธุ
คุณ วิบูลย์ สันดาน ทิพยเทพา วตารไพศาล เกียรติคุณ อดุลย พิเศศ
สรรพเทเวศรานุรักษ เอกอรรค มหาบุรุษ สุคพุทธมหา กระวี ศรี
ปิฎกาทิโกศล วิมลปรีชา มหาอุดม บัณฑิตย์ สุนทร วิจิตร ปฏิภาณ
บริบูรณ คุณสาร สยามาธิโลกยดิลก มหา ปริวาร นายก อนันต์ มหันต์
วรฤทธิ เดช สรรพวิเสศ ศิรินทร มหาชน นิกร สโมสรสมมติ ประ
สิทธิ วรยศมโหดม บรม ราช สมบัติ นพปดลเสวตรฉัตร ดราดิฉัตร
ศิริรัตโนปลักษณ มหาบรม ราชาภิเศกาภิสิต สรรพ ทศทิศ วิชิตไชย
สกล มไหศวริย มหาสวามินทร มเหศวร มหินทร มหาราชาธิราช วโรดม
บรมนารถ ชาติอาชาวไศย พุทธาธิไตรรัตน สรณารักษ อุกฤษฐศักดิ
อรรคนเรศราธิบดี เมตตา กรุณาสีตลหฤไทย อโนปมัย บุญญาธิการ
สกลไพศาล มหารัษฎา ธิบดินทร ปรมินทรธรรมิก มหาราชาธิราช บรม
นารถ บพิตร พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว แต่ในการ บรม ราชาภิเศก
ครั้ง นี้ มีเลียบ พระนคร เปน สอง วัน คือโดย สถลมารค วัน หนึ่ง
โดยชลมารค วัน หนึ่ง เมื่อเสด็จ พยุหยาตราโดย สถลมารค วัน นั้น
เสด็จพระราช ดำเนิน โดย พระราเชนทร ยาน ออก ทาง ประตูวิเศศไชย
ศรี ไปโดย ถนน สนามไชย ประทับ ณวัด พระเชตุพล ทรง นมัสการ
พระพุทธปฏิมากร แล ทรง บำเพญ พระราชกุศล เสร็จ แล้ว เสด็จ
พระราช ดำเนิน ทรง พระ ที่นั่ง พุดตาล โดย ทาง ระหว่าง จังหวัด พระ
อุโบสถ วัด พระเชตุพล แล ระหว่าง กุฎี สงฆ์ มา เลี้ยว ทาง ท้าย สนม

ขึ้น มา โดย ประตูพิศัก บวร ประตูสุนทร ทิศา เข้า พระ บรม มหาราชวัง เข้า ทาง ประตู วิเศศไชย ศรี ตามเดิม เปน ระยะทาง สถลมารค ยาว กว่า ซึ่ง เคย เลียบ พระนคร มา แต่ ก่อน ๆ กระบวร พยุหยาตรา ทาง ชลมารค นั้น เสด็จ พระราช ดำเนิน แต่ ท่า ราชวรดิฐ ไป เลียว คลอง บางลำภู ประทับ ฉนวน น้ำ วัด บวรนิเวศวิหาร เสด็จ ขึ้น ทรง นมัสการ พระ พุทธชินศรี แล ทรง บำเพญพระ ราช กุศล เสร็จ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน โดย ทาง คลอง คู พระนคร มา ออก ปาก คลอง ข้างใต้ ขึ้น มา ประทับ ท่า ราชวรดิฐ เปน เสร็จ การ เลียบพระนคร เปน พระเกียรติยศ อัน ยิ่งใหญ่ ครั้น เสร็จ การ บรม ราชาภิเศกแล้ว จึ่ง โปรด เกล้าฯ ให้ สมเด็จ พระ อนุชา ธิราช ซึ่ง ปรากฏ พระนาม ว่า สมเด็จ พระเจ้าน้อง ยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุน อิศเรศ วังสรรค์ เปน พระ มหาอุปราช แต่โปรดให้ มี พระเกียรติยศ รับ พระ บวรราชโองการ แล การ พระราช พิธี อุปราชา ภิเศก นั้น ให้ เรียก ว่า บวร ราชาภิเศก มี พระ เกียรติยศ ใหญ่ ยิ่ง กว่า แต่ ก่อน มา พระ ราชทาน พระนาม ว่า สมเด็จ พระปวเรนทราเมศ มหิศเรศรังสรรค์ มหันตวรเดโชไชย มโหฬาร คุณอดุลเดช สรรพเทเวศรานุรักษ วรจุลจักรพรรดิราช สังกาศ บวร ธรรมิกราช บพิตร พระปิ่นเกล้าเจ้า อยู่ หัว โปรดให้ เสด็จ เลียบ พระ นครโดย สถลมารค เปน กระบวน คชพยุหะ แล อัศวพยุหะ วัน หนึ่ง แล้ว ทรง พระ มหา กรุณา โปรด เกล้าฯ ยกย่อง ฝ่าย สมณ ศักดิเปน ฤกษ ตั้ง พระ เจ้า บรม วงษ เธอ กรมหมื่น นุชิต

ชิโนรสโดย มหา สมณุตตมา ภิเศก เปน กรม สมเด็จ พระ ปรมานุชิต ชิโนรส ศรีสุคตขัติยวงษ แล มีสร้อย พระนาม เปน เจ้า คณ สงฆ์ ใหญ่ หัว พระราช ธาณาเขตร ตั้ง พระเจ้า บรม วงษเธอ พระองค์ เจ้า ฤกษ เปน กรม หมื่น บวรรังษี สุริยพันธ์ มีสร้อย พระนาม เจ้า คณ สงฆ์ ฝ่าย ธรรมยุติกนิ กาย แล ทรง ตั้ง สมเด็จ พระราชา คณ สี่ องค์ แล พระราชา คณ อื่น ๆ โดย สมควร แก่ คุณานุรูป ฝ่าย บรมวงษา นุวงษ ก็ ทรง ยกย่องให้มี พระเกียรติยศ ยิ่งใหญ่กว่า บุรพ ประเพณี คือ ทรง ตั้ง พระเจ้า บรมวงษ เธอ กรม ขุนรามอิศเรศ เปน กรม พระ รามอิศเรศ พระ เจ้า บรมวงษเธอ กรม หมื่น สวัสดิวิไชย เปน กรม หลวง พิเศศ ศรี สวัสดิ์ นอก นั้น ก็ ตั้ง พระ เจ้าพี่ยาเธอ อีก ๕ องค์ คือ กรมขุน เดชอดิศร เปน กรม สมเด็จ พระ เดชา ดิศร กรม ขุน พิพิธภูเบนทร เปน กรม พระ พิพิธโภคภูเบนทร์ กรม หมื่น พิทักษเท เวศ เปน กรม พระพิทักษ เทเวศ พระองค์ เจ้า ทินกร เปน กรม หลวง ภูวเนตร นรินทร์ ฤทธิ์ กรม หมื่น อินทร์ อมเรศ เปน กรม หลวง มหิศวรินทรามเรศ แล้ว ตั้ง พระเจ้า น้องยา เธอ ต่อ ไป อีก ๑๐ พระองค์ พระองค์ เจ้า กลาง เปน กรม หลวง เทเวศรวัชรินทร์ ๑ พระองค์ เจ้า ชุมแสง เปน กรมขุน สรรพศิลปฤชา ภายหลัง เลื่อน ขึ้น เปน กรม หลวง ๑ กรม หมื่น วงษา สนิท เปน กรม หลวง วงษาธิราช สนิท ๑ พระองค์ เจ้า มรกฎ เปน กรมขุน สถิตย สถา พร ๑ พระองค์ เจ้า ขัติยา เปน กรม หมื่น ถาวร วรยศ ๑ พระองค์

เจ้านิลรัตน เปน กรม หมื่น อลงกฎกิจปฤชา ๑ พระองค์เจ้า อรุณวงษ เปน กรม หมื่น วรศักดาพิศาล ๑ พระองค์เจ้า กปิฐา เปน กรม หมื่น รุบาล บริรักษ ๑ พระองค์เจ้าปราโมช เปน กรม หมื่น วรรักร ธรานุภาพ ภายหลัง เลื่อน เปน กรมขุน ๑ สมเด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า พระองค์ กลาง เปน สมเด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า มหามาลา มหิศราธิราช รวิวงษ บรมพงษปฏิพัทร บุรุษรัตน วโรภโตสุชาติ บริสัยนารถ นรินทราธิบดี ให้ทรง ตั้งเจ้ากรมเปน หมื่น ปราบปรปักษ พร้อม ด้วย ปลัด กรม แล สมุบาญชิ แล้ว ภายหลัง เปน กรมขุน บำราบ ปรปักษ พระเจ้า ลูกเธอ แห่ง สมเด็จ พระบรม เชษฐาธิราช นั้น ถ้าจะ ว่าโดย ประเพณี ก็ ควร เปน พระเจ้า หลานเธอ แต่ ทรง พระราช คำวิห์ โดย พระมหา กรุณาว่า พระองค์เจ้าทั้ง นี้ เคย เปน พระ เจ้า ลูกเธอ ทรง ศักดินาสูง จะ ต้อง ตก ลง เปน พระ เจ้า หลาน เธอ ซึ่ง มี ตำแหน่ง ศักดินา ต่ำ ก็ ทรงสงสาร จึ่ง ทรง พระกรุณา โปรดให้ตั้ง คำนำ พระนาม ขึ้นใหม่ว่า พระเจ้า ราชวรวงษเธอ แล้วโปรดให้เปน พระองค์เจ้า ต่าง กรม ๖ พระองค์ พระองค์เจ้า โกเมน เปน กรม หมื่น เชษฐาธิเบนทร์ ๑ พระองค์เจ้า ลดาวัน เปน กรมหมื่น ภูมินทร์ ภักดี ๑ พระองค์เจ้า ชุมสาย เปน กรม หมื่น ราชสีหวิกรม ภายหลัง เปน กรมขุน ๑ พระองค์เจ้า อุไร เปน กรม หมื่น อดูลยลักษณ สมบัติ ๑ พระ องค์เจ้า อรรณพ เปน กรม หมื่น อุดมรัตนราษี ๑ พระองค์เจ้า ฉมฤทย เปน กรม หมื่น ภูบดี

ราชหฤไทย ๑ ภายหลังทรงตั้งอีก ๓ พระองค์ พระองค์เจ้าสุบรรณ เปนกรมหมื่นภูวไนยนฤบนทราธิบาล ๑ พระองค์เจ้าสิงหรา เปนกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ๑ พระองค์เจ้าชุมภูนุท เปนกรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ ๑ ส่วนพระเจ้าลูกเธอซึ่งมีอยู่ในขณนั้น ๒ พระองค์ พระองค์ใหญทรงพระนามพระองค์เจ้านภวงษ์ เปนกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ พระองค์น้อยทรงพระนามพระองค์เจ้าสุประดิษฐ เปนกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร ฝ่ายพระราชวังบวรนั้น พระบวรวงษเธอชั้นหนึ่ง ทรงตั้งกรมหมื่นนรานุชิต เปนกรมขุนนรานุชิต พระบวรวงษเธอชั้นสอง กรมหมื่นธิเบศรบวร เปนกรมขุนธิเบศบวร ภายหลังทรงตั้งพระองค์เจ้าพงษอิศเรศ เปนกรมหมื่นกระษัตรศริศักดิเดช ๑ พระองค์เจ้ากุมเรศ เปนกรมหมื่นอมเรศรัศมี ๑ พระวรวงษเธอชั้น ๑ ทรงตั้งพระองค์เจ้ายุคุณธร เปนกรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ ๑ พระองค์เจ้ารองทรง เปนกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ ๑ พระเจ้าวรวงษเธอชั้น ๒ พระองค์เจ้าอิศราพงษ์ เปนเจ้าฟ้าอิศราพงษเกวลวงษวิสุทธิ สุรสีหุตตมศักดิ อภิลักษณปวโรภยาภิชาติ บริรัชนารถนราธิบดี ๑ ภายหลังทรงตั้งพระองค์เจ้าเกษรา เปนกรมหมื่นอานุภาพพิศาลศักดิ์ อีกพระองค์หนึ่ง พระเจ้าวรวงษเธอชั้น ๓ ทรงตั้งพระองค์เจ้ายอช เปนกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระองค์

หนึ่ง แล้ว ทรงตั้ง หม่อมเจ้าพยอม ใน สมเด็จ พระ สัมพันธวงษ์ เธอ
เจ้า ฟ้า กรมหลวง พิทักษ มนตรี เปน กรมหมื่น มนตรี รักษา ทรง ตั้ง
หม่อมเจ้า ฉอุ่ม ใน สมเด็จ พระสัมพันธวงษเธอ เจ้าฟ้า กรมขุน
อิศรานุรักษ เปน กรมหมื่น เทวานุรักษ ทรง ยก หม่อมเจ้า ฉิ้น เปน
พระองค์เจ้า คือ หม่อมเจ้า หญิงใน กรม สมเด็จ พระเทชา อดิศร
เปน พระองค์เจ้านฤมล มณีรัตน์ หม่อมเจ้าใน กรม พระพิพิธโภค
ภูเบนทร เปน พระองค์เจ้าชิต เชื้อพงษ์ หม่อมเจ้าชายใหญ่ใน
กรมหมื่น มาตยาพิทักษ เปน พระองค์เจ้า มงคลเลิศ พระองค์เจ้าตั้ง
ทั้งนี้ โปรดให้เรียก คำนำ พระนามว่า พระวงษ เธอ ทรง ตั้ง หม่อม
เจ้าใน กรมหมื่น มเหศวร ศิววิลาศ เปน พระองค์เจ้า หลาน เธอ พระ
องค์เจ้า จิตราภรณ์อีก พระองค์หนึ่ง ส่วน ข้าราชการ นั้น ก็ทรง
ยกย่องชุบเลี้ยงโดย ตระกูล แล ความ ชอบ ให้มียศ ยิ่งใหญ่ขึ้นไป
โดย ลำดับ มี เสนา บดี เปน ต้น ทรง ตั้ง เจ้าพระยา พระคลัง เปน
สมเด็จเจ้าพระ ยา บรมมหา ประยุรวงษ ตั้ง พระยา ศรีพิพัฒ รัตนราช
โกษา ธิบดี เปน สมเด็จเจ้า พระยา บรม มหาพิไชย ญาติ ที่สมุห
นายก นั้น ทรง ตั้ง พระยาราชสุภาวดีโต เปน เจ้า พระยา นิกร บดินทร
ภายหลัง ทรง ตั้งเจ้า พระยา ยมราช เปน เจ้าพระยาภูธราภัย ที่
สมุห พระกระโหมนั้น โปรดให้ พระยา ศรีสุริยวงษ รางวาง มหาดเล็ก
เปน เจ้า พระยา ศรีสุริยวงษ ที่ พระคลังโปรดให้ รหมื่น ราชามาตยขำ

เปน เจ้า พระยา ทิพากรวงษ มหาโกษาธิบดี ที่ ยมราชโปรดให้ พระยา เพชบุรีศุก เปน เจ้า พระยายมราช ภายหลัง ตั้ง พระยา มหามนตรี นุชขึ้น เปน เจ้า พระยา ยมราช ครั้น เลื่อนไป เปน สมุหนายกแล้ว จึ่ง โปรด ตั้ง พระยาราช วรากูล ครุธ เปน เจ้า พระยา ยมราช ครั้น ถึง อสัญญกรรม แล้วทรง ตั้ง เจ้าพระยา นคร ราชสี่ห มา แก้ว เปน เจ้า พระยา ยมราช กรมนานั้น ทรง ตั้ง เจ้า หมื่น ศรีสรรักษ เจี่ยม เปน เจ้า พระยา พลเทพ ครั้น ถึง อสัญกรรมแล้ว จึ่ง ทรง ตั้ง พระยา กระ เษตร รักษา หลง ข้า หลวง เดิมไป เปน เจ้า พระยา พลเทพ ที่ กรม วังนั้น ทรง ตั้ง พระยา เพชพิไชย เสือ เปน เจ้า พระยา ธรรมาธิกรณ์ ครั้น ถึง อสัญกรรม แล้ว ทรง ตั้ง พระยา มหาอำมาตย บุญศรี เปน เจ้า พระยา ธรรมา ข้า ราชการ นอก นั้น ก็ทรง ยกย่อง ชุบเลี้ยง ทั่วกัน ส่วน เมือง ประเทศ ราช นั้น ทรง ยก พระยา เชียงใหม่ขึ้น เปน พระ เจ้า มโหตตร ประเทศ เจ้าเมือง เชียงใหม่ แล้ว ภายหลัง ตั้ง นาย น้อย สุริยวงษ ซึ่ง เปน เจ้า บุรีรัตน ขึ้น เปน เจ้า ภายหลัง เปน พระ เจ้า กาลวิโลรศ สุริยวงษ ทรง ตั้ง พระยา นคร ลำปาง เปน เจ้า วรญาณ รังษี ตั้ง พระยา นคร ลำพูล เปน เจ้าไชย ลังการ พิศาลโสภาค ยุคุณ ตั้ง เจ้า เมือง นคร จำปาศักดิ์ เปน เจ้า ยุติธรรม ธร นคร จำปาศักดิ์ ตั้ง เจ้า เมือง มุกดาหาร เปน เจ้า จันทร เทพสุริยวงษ ตั้ง เจ้า เมือง อุบล เปน เจ้า พรมเทวานุเคราห์ วงษ์ ตั้ง เจ้า เมือง น่าน เปน เจ้า อนันต์วรฤทธิเดช ตั้ง เจ้า เมือง หลวง พระบาง เปน เจ้า จันทร

เทพ ประภาคุณ แล ตั้ง นาม องค์ สมเด็จ หริรักษ รามา มหาอิศรา ธิบดี แล องค์สมเด็จ พระ นโรดม บรมเทวาวตาร เจ้า กรุงกัมโพรา ธิบดี แล ทรง ชุบเลี้ยง หัว เมือง เอกโท ตรี จัตวา ปากใต้ ฝ่าย เหนือ แล หัว เมือง ต่าง ประเทศราช ได้ให้ มี ยศ บันดาศักดิ์ ทั่ว ถึง กัน ตาม สมควร

แล การ พระ บรมศพ พระ บาท สมเด็จ พระนั่งเกล้าเจ้า อยู่ หัว นั้น ก็ โปรด ให้ทำ พระเมรุมาศ ขนาดใหญ่ สูง ตลอด ยอด สอง เส้น ประดับ วิจิตร มโหฬาร ยิ่ง ใหญ่ กว่า กาล แต่ ก่อน มา ทรง บำเพญ พระราช กุศล ทรง พระราช อุทิศ ถวาย สมเด็จ พระ บรมเชษฐา ธิราช เปน อเนก อนันต์ ยิ่ง นัก ใน รัชการ แห่ง พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระ บรม ชนก มหา ราชา ธิราช นั้น มี ราชการ แผ่น ดิน ซึ่ง เปน การ สำคัญ หลาย ครั้ง หลาย คราว ถึงแม้ว่า จะ ไม่ ได้ มี การณรง สงคราม ต่อ นา ๆ ประเทศ เนือง ๆ เหมือน สาม รัช การ ซึ่ง ล่วง มาแล้ว นั้น ก็ ดี แต่รัชการ ซึ่ง มีใน รัชการ ที่ สี่ นี้ เปน การ สุขุม ต้อง ทรง ตริตรองโดย พระ ปรีชาญาณ แลโดย พระอุสาห อันยิ่งใหญ่ มิได้ อยุด อย่อน ยิ่ง กว่าสมเด็จ บรม กระษัตรา ธิราช เจ้า แต่ หลัง มา จะ ได้ รับ พระราชทาน พรรณา ความ รวม เปน หมวด ๆ ใน รัชการ แผ่น ดิน เปน ต้น ภอให้ เปน นิทัศน นัย ได้เหนใน กระบวน ราชการ แล การ ซึ่ง ทรง ประพฤติ ตลอดไปโดยสังเขป ข้อ ซึ่งในรัชการ ที่ ๔ มี การ ศึก สงคราม นั้น เมื่อ จุลศักราช ๑๒๑๔

ปี ชวด จัตวาศก ทรง พระราช ดำริห์ ว่า ฝ่าย พม่ายวน กำลัง ลง ด้วย อังกฤษ ตี เมือง มอญ ข้าง ชายทะเล การ สงครามใน ระหว่าง กรุง สยาม กับ ภูาม ประเทศ เริศร้างกัน มาช้านาน ผู้ ซึ่ง เคย ทำศึก สงคราม ก็เบาบาง ลง กว่าแต่ก่อน ควร ที่ จะ ยกโยธา ทัพไป ย่ำยี ปลาย เขตแดน ฝ่าย พม่า ให้ปรากฏ กำลัง กองทัพ กรุง พระนคร ศรี อยุทยาไว้ จะ ได้เปน ที่ ครั่นคร้าม ของ พม่า มิได้ เบียด เบียน ปลาย พระราช อาณาเขตร สยาม แล จะ ได้ ฝึก หัด โยธาหารให้ แกล้ว กล้า คุ้นเคยใน การ สงครามไว้ ป้องกัน พระราช อาณาเขตร สืบไป จึ่ง โปรดให้ พระเจ้าน้องยา เธอ กรม หลวง วงษาธิราช สนิท คุม กอง ทัพ กอง หนึ่ง เจ้า พระยาภูธราภัย เมื่อ ยัง เปน ที่ เจ้า พระยา ยมราช คุม กองทัพ กอง หนึ่ง ยก ขึ้นไป บันจบ กับ หัว เมือง ลาว ประเทศราช ขึ้น ไป ที่ เมือง เชียงตุง เปน ทาง กันดาร ขัดสน ด้วย เสบียง อาหาร ก็โปรดให้ เลิก ทัพ กลับ คืน พระนคร ภายหลัง มาโปรดให้ จัด กอง ทัพ ออกไป ปราบ ปราม ขบถ เมือง เขมร ซึ่ง เปน สัตรู ต่อ องค์ สมเด็จ พระนโรดมให้ ราบคาบ เรียบ ร้อย แล้ว พระราช ทาน อภิเศกให้ เปน เจ้า กรุง กำโพชาธิบดี สืบ มา จนกาล บัดนี้ ส่วน ราชการ ฝ่าย ประ เทศ ตวันตก กรุงเครตบริเตนได้ เข้า มาทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระ ราชไมตรี แต่ใน แผ่น ดิน พระบาท สมเด็จ พระนั่ง เกล้า เจ้า อยู่ หัว การ ก็เปน ที่ มัว หมอง กัน อยู่ ครั้น ภายหลัง เซอยอนโบวริง เข้า มา ขอ ทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระราช ไมตรี พระองค ทรง พระราช

คำริห์ ด้วย พระปฤชา ญาณ วิจารณ ปัญญา อันสุขุม เหน ว่า การ ซึ่ง จะ รักษา พระราช อาณาเขตร ให้ อยู่ เยน เปน สุข ต้อง อาไศรย ผ่อน สั้น ผ่อน ยาว ถือ เอา แต่ การ ซึ่ง จะ เปน ความ เจริญ ปราศจาก อันตราย เปน ประมาณ การ ซึ่ง กรุง เครตบริเตน มาขอ ทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระราช ไมตรี นี้ ก็ เปน ประสงค์ อย่าง เดียว ซึ่ง จะได้ ค้าขาย ให้ เปน ผล ประโยชน์ แห่ง ชาติ ของ ตน มิได้ เปน อุบาย ซึ่ง จะ คิดร้าย ต่อ พระนครใน ชั้น ต้น เหมือน หนึ่ง พม่า ญวน ศึก ซึ่ง ควร เปน ที่ สงไสย นั้นไม่ ถ้า จะ คิ่ง ดัน กันไป เหมือน อย่าง ครั้ง แผ่น ดิน พระบาท สมเด็จ พระนั่ง เกล้า เจ้า อยู่ หัว ก็ เปน ที่ หมองหมาง กัน ขึ้น ไม่ เปน ประโยชน์ อันใด ถ้า รับ ทาง พระราช ไมตรี แล้ว ก็ จะ ไม่ มี ความ บาด หมาง ต่อ กัน การ ค้า ขาย ต่อ กัน มี ขึ้น แล้ว ประโยชน์ ก็ คงมี แก่ ผู้ ขาย แล ผู้ ซื้อ ด้วย กัน ทั้ง สองฝ่าย ทรง พระราช คำริห์ โดย การ ยืด ยาว กว้าง ขวาง ดั่ง นี้ แล้ว จึ่ง ทรง ปฤกษาด้วย พระบรมวงษานุวงษ แล ท่าน เสนาบดี เหน พร้อมโดย กระแส พระราช คำริห์ จึ่ง ทรง รับ ทาง พระราชไมตรี กรุงยุไนติดอิงฟเครต บริเตน แล ไอรแลนด์เปน ประถม ได้ทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระ ราชไมตรี ใน ระหว่าง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว กรุง สยาม แล สมเด็จ พระนาง เจ้ากรุง เครตบริเตน ใน ปีเถาะ สัพต ศก จุลศักราช ๑๒๑๗ ไข ข้อสัญญาใน ปีมโรง อัฐศก จุลศักราช ๑๒๑๘ ครั้น

ภายหลัง มาประเทศ ยุไน ติดสเตน อเมริกา ๑ ประเทศฝรั่งเศส ๑ ประเทศ เดนมาก ๑ ประเทศ เยอรมันแฮน สิเอติกิ บั่บลิก ๑ ประเทศโปรตุเกศ ๑ ประเทศ วิลันดา ๑ ประเทศปรุศเซีย ๑ ก็ได้ แต่ง ราชทูต เข้า มา ทำ หนังสือ สัญญา ทาง พระราชไมตรี ณ กรุงเทพ มหานคร เปน ลำดับไป ภายหลัง โปรดให้ เซอยอน โปวริง ซึ่ง ได้รับ ตำแหน่งยศ เปน พระยา สยามานุกูล กิจสยา มิตรมหายศ ราชทูต ทำ หนังสือ สัญญาด้วย ประเทศโนรเว แล สวิเดน ประเทศ เบลเยี่ยม ประเทศ อิตาลีเปนออสานกาล ให้รัชกาลที่ ๔ นั้น ก็ใน การ ซึ่ง พระองค์ได้รับ ทาง พระราชไมตรี ต่าง ประเทศไว้ แล้ว ก็ ทรง พระอุสาหะ ซึ่ง จะ จัดการ ทั้งปวง ให้ถูก ต้อง ตาม หนังสือ สัญญา คือ ค่าธรรม เนียม ปากเรือ แล ธรรม เนียม ที่ ต้อง ห้าม ต่าง ๆ เบิกให้ สินค้า ออก จาก พระ นคร โดย สดวก ตั้ง เปน ภาษี ร้อย ชักสาม เก็บ สินค้า ขาเข้า ภาษี เข้า ภาษี เบ็ดเสร็จ เปน สินค้า ขา ออก แล ตั้ง ศาล ต่าง ประเทศ สำหรับ ว่า ความ ซึ่ง คน ไทย กับ คน ต่าง ประเทศ เปน ความกัน แล จ้าง คน ยุโรป นายโปลิศ ให้ หาแขก มลายู ซึ่ง เคย เปน นาย โปลิศ มา ตั้ง ป้อง กัน รักษา อันตราย แล ทรัพย สมบัติ ของ ชาว ยุโรป ทั้งปวง เปน ต้น ซึ่งได้ เกิด มีโปลิศ ขึ้นใน กรุง สยาม แล เปน พระราช ธุระใน การ ที่ จะโต้ตอบ ราชการ ต่าง ๆ ซึ่ง เกี่ยว ข้อง ด้วย นา ๆ ประเทศ โดย ความ ยากลำบาก พระกายแล พระ

ราช หฤไทย ทั้ง กลาง คืน กลาง วัน มิได้ ขาด แลได้ ทรง แต่ง
ราชทูต ออกไป เจริญ ทาง พระราชไมตรี ณคอตเซนต์เยม กรุง
ลอนดอน ครั้ง หนึ่ง ยังสำนักนี้ สมเด็จ พระเจ้า เอมเปอเรอ กรุง ฝรั่ง
เศศ ณกรุง ปารีศ ครั้ง หนึ่ง ภาย หลังได้ ทรง จัด สิ่งของ ออกไป
ตั้ง การ อินเตอเนชันนัลเอกสฮิบิชัน แต่งข้า หลวง คุม ออกไป ตั้ง
ณกรุง ปารีศ อีก ครั้ง หนึ่ง พระเกียรติยศก็ แผ่ไพศาลไปใน นา ๆ
ประ เทศ ยิ่ง กว่า ครั้ง แต่ หลัง มา ภายหลังโปรดให้ เจ้าพระยาสุริย
วงษไวยวัฒ ออกไป ขอ ทำ หนังสือ สัญญาเรื่อง สุรา ต่าง ประเทศ
แลเรื่อง ปัน เขตรแดน เมือง เขมร ถึง กรุง ปารีศใน ปีขาล อัฐศก ศักราช
๑๒๒๘ แล ปีเถาะ นพศก ศักราช ๑๒๒๙ ต่อ กัน เปน คราว แรก
ที่ได้มี ราช ทูต ไปโดย ราช การ แผ่น ดิน ถึง พระนคร แห่ง พระเจ้า แผ่น
ดิน ซึ่ง มีทาง พระราชไมตรีใน ประเทศ ยุโรป ส่วน ราช การใน
พระ นคร นั้น พระองค์ ทรง พระ มหา กรุณาเมตตาแก่ ราษฎร ทั้งปวง
ยิ่ง นัก ทรง พระราช อุสาห เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก รับ ฎีกา ระงับ
กิจ ทุกข์ร้อน ของ ราษฎร ด้วย พระองค์เอง แล ทรง แก้ ไข เพิ่ม เติม
พระราช กำหนด กฎหมาย เก่าใหม่ ซึ่งเปน การ เดือด ร้อน แล ยัง บก
พร่อง อยู่ เปน อันมาก หลาย ลักษณ หลาย ประการ มี ทรง อุดหนุน
อำนาจ ศาล ซึ่ง ทาษ ร้อง ทุกข์ ส่ง เงิน นาย เงิน กดขี่ กักขัง ตัว ทาษให้
ต้อง ขัดสน อยู่ เปน ทาษ ตลอดไป พระองค์ก็ เพิ่ม เติม พระราช บัญญัติ

สกัดกั้น การ ซึ่งผู้ดี่ข่มเหงไพร่ให้เบาบาง ลงไปได้เปน ต้น ทั้ง พระ ราช บัญญั้ติ อื่น ๆ ซึ่งเปน การ มี่คุณให้มี่ ความ ศุข แก่ราษฎร อีก หลาย อย่าง หลาย ประการ แล ทรง อุดหนุน ราษฎร ซึ่ง ทำไร่นา คือ ออก พระราช บัญญั้ติ ลด เงิน ค่านา คู่โค ซึ่งแต่ก่อนได้เคย เก็บ เสมอ กัน กับ นา ฟางลอย ทรง พระราช ดำริห์เหน ว่า นา คู่โค นั้น ถึงเจ้าของ จะ ทำนาก็ดี มิทำนาก็ดี ก็ คง จะ ต้อง เสีย เงิน ค่า นา ตาม ตราแดง ส่วน ผู้ ซึ่ง ทำนา ฟางลอย สาบาลได้ว่า นา นั้น ไม่ได้ เก็บเกี่ยว ก็ไม่ต้องเสีย ค่านา ทรง เหน ว่า เสีย เปรียบ กัน อยู่ ดั่ง นี้ จึ่ง ทรง ยก ค่านา คู่โค พระราชทานให้ เปนไร่ ละสลึง ดั่ง นี้ เปน ต้น ทรง พิรารณา สอด ส่องในสิ่ง ซึ่ง เปน การ หนัก ของ ราษฎร ดั่ง นี้ แล้ว ผ่อน ผันให้เปน การ เสมอ กัน แล เปน การ เบา ขึ้น อีกหลาย สิ่ง หลาย ประการ แล พระราช ทาน ตรา ภูมพิเสศ แก่ไพร่ หลวง ซึ่งได้รับ ราชการ เกิดขึ้น อีกเปน อันมากโดย ทรง พระ มหา กรุณา ราษฎร ทั้ง ปวงก็ได้ตั้ง ทำมา หา กิน มี่ผล ประโยชน์ บริบูรณ แล มี่ ความ ศุข ขึ้น กว่าแต่ก่อน ๆ อนึ่ง เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนินใน สถาน ที่ใด ก็ทรง พระกรุณาโปรด อนุญาต ให้ ราษฎร เข้า มาเฝ้าใกล้ พระ องค์ แล พระราชทาน เงิน เฟื้อง เงิน สลึง ด้วย พระหัดถ์ ของ พระองค เอง เปน อันมาก ทุกครั้ง มิได้ ทรง รังเกียจ การ สร้าง สมสิ่ง ซึ่ง เปน ประโยชน์ แก่ ราษฎร พระองค์ ได้โปรดให้ ขุด คลอง ผดุงกรุง

เกษม เปน คู พระนคร ชั้น นอก คลอง ๑ คลอง เจดีย บูชา คลอง ๑ คลอง มหา สวัสดิ์ คลอง ๑ คลอง ภาษี เจริญ คลอง ๑ คลอง ดำเนิน สดวก คลอง ๑ คลอง ศีศะ ลำโพง คลอง ๑ สิ้น พระ ราชทรัพย์ เปน อันมาก เปน คลอง หลวง ขุด พระราช ทาน แล ได้ สร้าง ถนน บำรุง เมือง ใน พระ นคร สาย หนึ่ง ถนน เฟื่อง นคร ตั้ง แต่ วัด บวร นิเวศ มา รน ถนน เจริญ กรุง ตอน ๑ ถนน เจริญ กรุง ตั้ง แต่ใน พระ นคร ออกไป ถึง บางรัก ตำบล ๑ ถนน สีลม ทาง ๑ ถนน ตาม แนว คลอง ศีศะ ลำโพง ทาง ๑ ถนน เหล่า นี้ ทำ ขึ้น ด้วย พระ ราช ทรัพย์ ใน พระคลัง เปน ส่วน พระราช ทาน แก่ ราษฎร ทั้ง สิ้น ส่วน การ ป้องกัน พระ นคร พระองค์ ทรง พระราช ดำริห์ ว่า กำแพง พระ นคร เดิม แคบ แล คู พระนคร ด้าน ตวัน ออก เปน แต่ ลำคลอง บ้าน เรือน ราษฎร ตั้ง ตึก แน่น กันไป ถ้า มี ฆ่าศึก สัตรู มา จะ จัด การ ป้อง กัน รักษา พระ นคร ก็ ขัด ขวาง ด้วย เปน ที่ คับ แคบ อนึ่ง พระปรางใหญ่ ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้าเจ้า อยู่ หัว ทรง สร้าง ขึ้น ที่ วัด สะเกษ การ ไม่ สำเร็จ ตลอดไป ทิ้ง รก อยู่ เปน กอง อิฐ ใหญ่ ราษฎร เรียก ว่า ภูเขา ทอง ถ้า มี ฆ่าศึก สัตรู เอา ปืน ขึ้นไป ตั้ง บน ภูเขา ทอง นั้น ยิง รดม สาด เข้า มาใน พระ นคร ก็ เหน ว่า จะ รักษา ได้ เปน อันยาก จึ่งโปรดให้ ขุด คลอง ผดุงกรุง เกษมเปน คู พระ นคร ชั้น นอก ดั่ง ได้ รับ พระราช ทาน พรรณา ความ มาแล้ว แล้ว จึ่งโปรดให้ สร้าง ป้อม

ราย เปน ระยะ ตาม ฝั่ง คลอง ส่วน ใน พระ นคร ตั้ง แต่ ปาก คลอง ข้าง เหนือไป ถึง ปาก คลอง ข้าง ใต้ ๕ ป้อม คือ ป้อม ป้อง ปัจจามิตร ๑ ป้อม ปิด ปัจจนึก ๑ ป้อม ผลาญ สัตรูราบ ๑ ป้อม ปราบ สัตรู พ่าย ๑ ป้อม ทำลาย แรง ปรปักษ์ ๑ ทรง พระ ราช ดำริห์ ว่า ครั้น จะ ให้ ก่อ กำแพง ขึ้น โดย รอบ ก็ จะ เปน การ ลำบาก แก่ ไพร่ พล เมื่อ ทำ ป้อม ไว้ เปน ระยะ ดั่ง นี้ เมื่อ ราชการ ศึก สงคราม มา ถึง พระ นคร ก็ จะ คิด ใช้ ไม้ แก่น ฤๅ ไม้ ลำ ปักเปน ค่าย ระเนียด บันจบ ถึง กัน เปน เขื่อน ขันธ์ ซึ่ง ได้ ต่อ สู้ กับ ราช สัตรู ได้ สนัด แล โปรด ให้ ฝึก หัด ทหาร อย่าง ยุโรป ขึ้น ไว้ เปน ทหาร รักษา พระองค์ ก็ สมควร แก่ ราช การ ได้ ทรง สร้าง เรือ ใบ เปน เรือ รบ แล เรือ ค้า ขาย ขึ้น หลาย ลำ ภายหลัง มี เรือ กลไฟ สยามอรสุมพล ขึ้น เปน ครั้ง แรก ที่ ได้ มี ใน กรุง สยาม จึ่ง ได้ ทรง สร้าง เรือ รบ กลไฟ มี นาย เรือ แล ทหาร ยืน ประจำ ตาม ธรรมเนียม เรือ รบ อย่าง อังกฤษ ขึ้น ไว้ สำหรับ ป้อง กัน รักษา พระ ราช อาณาเขตร มี เรือ สยาม บูสกัมภ์ เรือ ราญรุกไพรี เปน ต้น จน กระทั่ง ถึง เรือ กันโบต ลาด ตระเวน สำหรับ ได้ เดิน ตรวจ การ ทาง ทะเล ฝั่ง ตวัน ตก ตวัน ออก จับ สลัด โจร ผู้ ร้าย อยู่ เสมอ มิ ได้ ขาด อนึ่ง พระองค์ ได้ ทรง สร้าง เรือ พระ ที่ นั่ง ไว้ สำหรับ แผ่น ดิน หลาย ลำ มี เรือ พระ ที่ นั่ง อนันตนาคราช แล เรือ พระ ที่ นั่ง เทวาธิวัดถ์ เปน ต้น แล โปรด ให้ หุ้ม ทอง คำ พระ ที่ นั่ง กง แล พระ ที่ นั่ง พุดตาล ซึ่ง เปน พระ บรม ราชยาน ไว้ สำหรับ แผ่น ดิน

พระองค์ ทรง สถิต อยู่ ใน พระ กตัญญู กะตะเว ทิตา คุณ ต่อ สมเด็จ พระ บรม ชนกนารถ แล สมเด็จ พระ บรม ราช ชนนี เปน ต้น ตลอดถึง สรรพ บรม ราช วงษ ทรง ตั้ง อย่าง ซึ่งได้ มี การ พระราช กุศล ใน วัน ประสูตร แล วัน สวรรคต แห่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทั้ง สามรัชกาล ซึ่ง ล่วง มา แล้ว แล สมเด็จ พระไอยก๊ แล พระ บรม ราช ชนนี ได้ กราบ ถวาย บังคม พระเดช พระคุณ แล ทรง พระ ราช อุทิศ พระราช กุศล ถวาย ทุกปี มิได้ ขาด แล ตาม ฤดู กาล ก็โปรด ให้ เชิญ พระ บรม ธาตุ แล พระ ธาตุ ออก สกับ ปกรณ์ เปน การ ประ จำ ปี เรียก ว่า กาลา นุกาล เพิ่ม เติม ยิ่ง ขึ้น กว่าเก่าเกือบ จะ ทุกเดือน ตลอด ปี แล การ พระ ราช กุศล ทรง พระราช อุทิศ เฉภาะ พระองค์ เปน การ เปน สมัย ก็ มีใหญ่บ้าง น้อย บ้าง ตาม อภิลักขิตกาล มี การ ซึ่งโปรดให้ สมเด็จ เจ้า พระยา องค์ใหญ่ สมเด็จ เจ้า พระยา องค์ น้อย เจ้า พระยานิกรบดิน ทำ กระจาดใหญ่ ๓ กระจาด ทรง พระ ราช อุทิศ ถวาย สมเด็จ พระ ไอยกา ธิราช พระบาท สมเด็จ พระพุทธยอด ฟ้า จุฬาโลกย์ กระจาด ๑ ทรง พระราช อุทิศ ถวาย สมเด็จ พระบรม ชนก มหา ราชา ธิราช พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย กระ จาด ๑ ทรง พระราช อุทิศ ถวาย สมเด็จ พระบรม เชษฐา ธิราช พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้าเจ้า อยู่ หัว กระจาด ๑ แล้ว นิมนต์พระ สงฆ์ มาถวาย พระ ธรรม เทศนา เปน การ ครึกครื้น ยิ่งใหญ่ใน การ ครั้ง นั้น แล การ ซึ่ง ทรง บำเพญ พระ ราช กุศล ฉลอง พระเดช พระ

คุณ สมเด็จ บรม ชนก นารถ สมเด็จ พระบรม ราช ชนนี เป่น ตัน นั้น หลาย ครั้ง หลาย คราว เหลือ ที่ จะ รับ พระราชทาน พรรณาใน เวลานี้ ให้ ตลอด ได้ แล ได้ ทรง การ ฉลอง พระเดช พระคุณ ยิ่งใหญ่ ใน สมเด็จ บรม ชนก นารถ แล สมเด็จ พระบรม ราช ชนนี เมื่อ ปี กุน เบญศก จุล ศักราช ๑๒๒๕ เพราะ ทรง พระ ราช ดำริห์ว่า เมื่อ พระ บาท สมเด็จ พระพุทธเลิศหล้า นภาไลย แล กรม สมเด็จ พระศรี สุริเยน ทรามาตย เสด็จ สู่ สวรรคต พระองค์ ทรง ผนวช อยู่ใน พระพุทธสาศนา หาได้ ทรง ฉลอง พระเดช พระคุณ เต็ม พระราช หฤไทย สม ดั่ง พระราช ประ สงค์ไม่ จึ่ง ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ ทำ พระเมรุมาศ ขนาด น้อย ตั้ง ขึ้น บน ยอด เขาผูกโครง ประดับ ด้วย พฤกษาชาติ แล เครื่อง เล่น ต่าง ๆ เปน มโหฬาร ยิ่ง นัก พระเมรุมาศ นั้น สูง ตลอด ยอด ถึง ๒๐ วา แล้ว อันเชิญ พระ บรมอัฐ สมเด็จ พระ บรม ชนก นารถ แล สมเด็จ พระบรม ราช ชนนี ทั้ง สอง พระองค์ ออก ประดิษฐาน ทรง บำเพญ พระราช กุศล พระราชทาน แก่ พระ บรมวงษานุวงษ แล ข้า ทูลลออง ธุลี พระบาท ประชาราษฎร ทั่ว หน้า พระราช ทรัพย์ ซึ่ง ทรง บำเพญ พระราช กุศล ครั้ง นั้น เป่น อเนก อนันต์ ยิ่ง นัก ภายหลัง จึ่ง เชิญ พระศพ สมเด็จ พระเจ้า น้อง นาง เธอ เจ้าฟ้า จันทร มณฑล ขึ้น ประดิษฐาน ใน พระเมรุ นั้น แล้ว พระราชทาน เพลิงที่ มณฑป เชิง เขา ฝ่าย ตวัน ตก ต่อไป แล ได้ ทรง พระ กรุณาโปรดให้ทำ เมรุ ใหญ่ ณ ท้อง สนาม บำเพญ พระราช กุศลใหญ่ ๆ หลาย ครั้ง คือ ครั้ง

หนึ่งพระเมรุ สมเด็จ พระนาง เจ้าโสมนัศวัฒนาวดี สมเด็จ พระบรมราชเทวี แล กรม สมเด็จ พระเทพ ศิรินทรามาตย์ กรม หมื่น วิศณุนารถนิภาธร พระบาท สมเด็จ พระ ปิ่นเกล้า เจ้า อยู่ หัว กรม หมื่น มเหศวรสิววิลาศ เปน ต้น แล มี การ เมรุ กลาง เมือง ที่ น้อย กว่า นั้น อีก หลาย ครั้ง หลาย คราว มี งาน พระศพ กรมหมื่น สนิทนเรนทร เปน ต้น พระองค์ ทรง บำเพญ พระราช กุศล แต่ละครั้ง ๆ เปน อเนกไนย วิจิตร ยิ่ง นัก อนึ่ง พระองค์ ทรง พระมหา กรุณาเมตตา แก่ ข้า บาทบริจาริก ฝ่ายใน พระราชทาน ธนสาร สมบัติ แล เกียรติยศ ตาม สมควร แก่ คุณานุรูป ยิ่ง กว่า รัชกาล หลัง ๆ มา ทรง พระ เมตตา แก่ พระราชโอรส แล พระราช ธิดา ยิ่งนัก เสมอ ด้วย บิดา กับ บุตร แห่งชนสามัญ ทั้งปวง ทรงอุ้ม ชู ชมเชย มิได้ ทรง พระรังเกียจ แล ทรง ถือ พระ เกียรติยศ อย่างใด อย่าง หนึ่ง เลย พระราช ทาน พระราชทรัพย์ ส่วน พระคลัง ข้าง ที่ให้เปน ภาค ๆ เสมอกัน บ้าง ยิ่ง กว่า กัน บ้างโดย ทั่ว ถึง ซึ่งเปน การ พิเศษ ยิ่ง กว่าพระเจ้า ลูกเธอ ใน รัชการ ก่อน ๆ แล ที่เปน พระราช กุมาร ก็ พระราช ทาน วัง แล ตำหนัก ซึ่ง ทรง จัด ซื้อ แลโปรดให้ สร้าง ขึ้น โดย พระราช ทรัพย์ ส่วน พระองค์แล้ว พระราช ทาน ให้เปน สิทธิ์ ขาดโดย มาก แล การ ซึ่ง ทรง พระกรุณาโปรด ยกย่องให้เปน เกียรติยศ นั้น คือโปรด ให้มี การโสกันต์ ขบวน แห่ อย่าง กลาง มี มยุรฉัตร ยกไว้ แต่เขาไกรลาศ เปน หลาย พระองค์ แล ที่ ลดลง ไป กว่านั้น ก็ มี บ้าง ตาม สม

ควร แล ครั้ง หนึ่ง ก็ เสด็จ ไป โสกันต์ พระราชธิดา ถึง เมือง เพชร บุรี มี กระบวน แห่ พร้อม ทุก ประการ บางงาน ก็ โปรด ให้ เจ้า นาย นอก จาก พระ เจ้า ลูกเธอ โสกันต์ ด้วย ก็ มี แล การ ทรง ผนวช เล่า ก็ โปรด จัด กระบวน แห่ ทรง ผนวช ตาม แบบ อย่าง แต่ ก่อน มา การ ซึ่ง ทรง พระมหา กรุณา แก่ พระ ราช โอรส พระราชธิดา ซึ่ง ควร จะ พระ ราชทาน เต็ม ตาม ราชประเพณี แล ทรง ยักย้าย ไป ใหม่ บ้าง นั้น วัน พระราช ทาน ยก ขึ้น เปน ตัว อย่าง คือ เมื่อ ปี๋ วกา ตรีศก จุล ศักราช ๑๒๒๓ สมเด็จ พระ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า มี พระ ชนมายุ เจริญ ได้ ๙ พรรษา โดย ลำดับ ปี๋ สมควร ที่ จะ ได้ รับ พระ สุพรรณบัตร โดย อย่าง โบราณ จารีต สืบ มา จึ่ง ทรง พระ กรุณา โปรด ตั้ง พระราช พิธี รับ พระ สุพรรณบัตร ณ พระ ที่ นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท ตั้ง กระบวน แห่ มี มยุรฉัตร ราชวัติ รายทาง เหมือน กระบวน แห่ โสกันต์ แห่ ออก จาก เกย น่า ท้อง ฉนวน ใน พระ บรม มหาราชวัง ไป ประทับ ณ พระ ที่ นั่ง อาภรณ์ พิโมกข์ ปราสาท ทรง ฟัง พระสงฆ์ สวด พระพุทธ มนต์ ๓ วัน ครั้น วัน ศุกร เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ เวลา เช้า แห่ ไป โดย ทาง เดิม ประทับ ณ พระ ที่ นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท แล้ว โปรด ให้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า เสด็จ สู่ ที่ สรง เขา ไกรลาศ น้อย ฝ่าย ตวัน ตก พระ ที่ นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท แล้ว พระ ราชทาน น้ำ พระพุทธมนต์ ด้วย พระ เต้า เบญจครรภ เปน ต้น พระ บรม วงษานุวงษ แล ข้า ราช การ ถวาย น้ำ พระพุทธมนต์ เสร็จ แล้ว ทรง

เครื่องเหมือน อย่างเมื่อ ทรงฟัง สวด พระ พุทธมนต์ เสด็จ ออกไป เฝ้า พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว บน พระที่ นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท กรม พระอาลักษณ อ่าน ประกาศ พระราช คำริห์ แล สำเนา จาฤก พระสุพรรณ บัตร ว่า สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้า ฟ้า จุฬาลงกรณ์ บดินทร เทพยมหามกุฎ บุรุษรัตน ราชระวิวงษ วรุตตมพงษ บริพัตร ศิริวัฒนาราชกุมาร สิ่หนาม แล ทรง พระ กรุณาโปรดให้ ทรงตั้งเจ้า กรม เปน หมื่น พิฆเนศวร สุรสังกาศ ปลัด กรม เปน หมื่นวรราช บุตรารักษ สมุหบาญชีเปน หมื่น อนุรักษ พลสังขยา ซึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรดให้ตั้ง เจ้า กรม ปลัด กรม สมุห บาญชี ดั่งนี้ เพราะ พระ ราช ประสงค์ จะ พระราช ทานให้ ทรงศักดินาให้เต็ม ที่ อย่าง สมเด็จ พระเจ้าลูก เธอ เจ้า ฟ้า ต่าง กรม จึ่ง โปรด พระราชทานให้ทรง ศักดี นา ๔๐๐๐๐ พระราช ทาน เครื่อง สำหรับ พระเกียรติยศ เหมือน อย่าง เจ้า ฟ้า ต่าง กรม คือ พระมาลา ขนาด น้อย หุ้ม ตาด ฉลอง พระ องค์ ตาด จีบ เอว แล เครื่อง ราช สายดิ่ง ประคำ พระแสงยี่ ปุ่น ทองคำ ลงยา ราชาวดี พาน พระ ศรี พระเต้า พระ สุพรรณ ศรี หีบ หมาก เสวย ลงยา ราชาวดี ทั้ง สำรับ ที่ พระ สุธารศ ทองคำ แล กา พระ สุธารศเย็น ทองคำ ตาม ตำแหน่ง ส่วน ซึ่ง พิเสศ นั้น พระราชทาน พระแสง กั้นหยั่นฝัก ลงยา ราชาวดี แล พระวอ ประเวศวังเปน ของ พระบาท สมเด็จ พระนั่งเกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง มาแต่ยังมิได้เสด็จเถลิง

กษัตริยราชสมบัติ ครั้นพระราชทานเสร็จแล้ว เสด็จกลับมาแต่งพระองค์ที่พระที่นั่ง อาภรณ์พิโมกข์ทรงฉลองพระองค์ แลพระมาลาสำหรับยศซึ่งได้พระราชทาน แลทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระสังวาลยมหานพรัตนราชวราภรณ์เครื่องต้น ให้ทรงเฉียงซ้าย ทรงพระสังวาลยเพชรของเดิมเฉียงขวา ทรงเหน็บพระแสงกั้นหยั่นซึ่งได้พระราชทาน แห่กลับคืนเข้าพระบรมมหาราชวัง ครั้นเวลาบ่ายทรงเครื่องต้น พระราชทานพระมงกุฎดอกไม้ไหว แลพระแสงตรีเพชรให้ทรงแห่มาโดยทางเดิม สมโภชณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เปนเสร็จการพระราชพิธี ครั้นภายหลังมาทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งพระราชพิธี พระราชทานพระสุพรรณบัตร แต่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอีกครั้ง ๑ การพระราชพิธีก็มีในดังได้รับพระราชทานพรรณามาแล้วนั้น แปลกแต่พระสุพรรณบัตรนั้นจาฤกพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทรมณฑลโสภณภควดี มิได้โปรดให้ตั้งเจ้ากรม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามแบบอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าฝ่ายในเครื่องยศนั้นพระราชทาน เครื่องของกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย ซึ่งได้รับพระราชทาน เวลาดำรงอยู่ในอิศริยยศ เปนพระราชเทวีแต่ยังมีพระชนม์อยู่นั้น เวลาแห่กลับแลเวลาสมโภชทรงเครื่องอย่างขัติราชกุมารี ทรงผ้าสังเวียนจีบ ทรงสภักตาดปักเลื่อม ทรงพระนวมแลพระเกี้ยวยอดทั้ง ๒ เวลา

ครั้น ปี ฉลู สัปตศก จุลศักราช ๑๒๒๗ สมเด็จ บรมบพิตร พระราช สมภาร เจ้า เมื่อ มี พระชนมายุ นับได้ ๑๓ ปี โดย ลำดับ ทรง พระกรุณาโปรดให้ รื้อโรง ปืนใหญ่ ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน กลาง สนาม หญ้าเสีย แล้วให้ทำ เขาไกรลาศ ขึ้นใน ที่นั้น โปรดให้ตั้ง พระราชพิธีโสกันต์ เปน การใหญ่ พระสงฆ์ ๖๐ รูป สวด ภาณวาร ตั้ง กระบวน แห่ แต่ใน พระบรม มหาราช วัง ออก มา ทรง ฟัง พระสงฆ์ เจริญ พระพุทธมนต์ ณ พระ ที่นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท ๓ วัน ครั้น วัน พระฤกษ์โสกันต์ พระ บาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ก็ ทรง เจริญ พระเกษา แล้ว ให้ ทรง พระราชยาน กรง มา สู่ ที่ สรง ณ สระอโนดาต เชิง เขาไกรลาศ เมื่อ เวลา เสด็จ มา นั้น พระราช ทาน พระมาลาเพชร น้อย ให้ ทรง เปน พระเกียรติยศ ครั้น สรง เสร็จ แล้ว ท่าน อรรค มหาเสนา ธิบดี ทั้ง ๒ เชิญ เสด็จ ขึ้นไป สู่ ยอด เขาไกรลาศ แล ธรรม เนียม แต่ ก่อน มาผู้ ซึ่ง สมมติ ว่า เปน พระ อิศวร นั้น เคย ตก อยู่ใน พระ บรมวงษ์ผู้ใหญ่ แต่ครั้งนี้ อาไศรย ที่ ทรง พระ เมตตา แก่ สมเด็จ บรม บพิตร พระ ราช สมภาร เจ้า ยิ่ง นัก จึ่ง ทรง รับ ที่ สมมติ เปน พระ อิศวร ด้วย พระองค์เอง ทรง พระมหา พิไชย มงกุฎ แล พระแสง ขรรค์ เนาวโลห เสด็จ ออก มา คอย รับ พระกร อยู่ ณ ประตู ราชวัตร บน ยอด เขาไกรลาศ แล้ว พาเสด็จ ขึ้น ไป ทรง เครื่อง ต้น อย่าง ขัติยราช กุมาร พระราชทาน พระแสง ตรีเพชร ให้ ทรง ด้วย จน

๑๑

ตลอด งาน ครั้น ทรง เครื่อง เสร็จแล้ว พระ บาท สมเด็จ พระจอม เกล้าเจ้าอยู่ หัว เสด็จ จูงพระกร ลง มาโดยบันได เชาไกรลาศ ข้าง ตวันออก ประทับ ตรงเกย ทิศใต้ พระราชทานให้ ทรง พระ ที่นั่ง พุดตาล ซึ่ง เปน พระราชยาน สำหรับ เฉภาะ พระ เจ้า แผ่น ดิน พระ องค์เดียวให้ทรง แล แห่ ด้วย กลองชะนะ เงิน ทอง เหมือน อย่าง เช่น พระบาท สมเด็จ พระพุทธเลิศ หล้า นภาไลย พระราชทาน พระเกียรติ ยศ อย่าง นี้ แก่ พระองค์เมื่อโสกันต์ ฉนั้น ต่อไป สมโภช อีก ๓ วัน แล้ว ลอย พระเกษาเปน เสร็จ การ พระราช พิธี ครั้น เมื่อ ปีขาล อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ ถึง กำหนด การ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า จะ ทรง ผนวช เปน สามเณร ก็ ทรง พระ กรุณาโปรด ให้จัดการ สมโภช ณ พระ ที่นั่ง อนันต สมาคม ที่ ซึ่ง จะ ประทับ ตรง น่า บายศรี นั้น โปรดให้ มีเพดาน รบาย เปน ๔ เสา แขวน ดอกไม้สด เปน ที่ประทับ ประดับ ด้วย เครื่อง พระเกียรติยศ มี พาน พระ ศรี เปน ต้น ๒ ข้าง พระองค์ แล้วโปรดให้เชิญ เครื่อง เบญจราช กุ กุธภัณฑ์ มี พระ มหา มงกุฎ เปน ต้น มา ประดิษฐาน ไว้บน พระ ที่ นั่ง เศวตรฉัตร เพื่อให้ เปน สวัสดิ มงคล ชน ทั้งปวงได้เหน ก็เปน การ ประหลาด เพราะ มิได้เคย มี ธรรมเนียม มาแต่ ก่อน ครั้น เวลาเช้า ตั้ง กระบวน แห่แต่น่า พระ ที่ นั่ง สุทไธย สวริย พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ทรง ฉลอง พระองค์ ครุย พระ ชะฎา มหา กระฐิน เสด็จ มาส่ง พระกร สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า

อัน ทรง เครื่อง ต้น อย่าง ขัติย กุมาร ทรง พระ ชะฎา ห้ายอด โสกันต์ เดิน พระราชยาน แต่ เกย ศาลา พระ ที่ นั่ง อนันต สมาคม ออก ประตู เทวา พิทักษ เลี้ยว ลง ทาง ทักษิณ ไป ถนน เจริญ กรุง ถนน เฟื่อง นคร ถนน บำรุง เมือง กลับ มา เข้า พระ บรม มหา ราช วัง ทาง ประตู สวัสดิโสภา ประทับ พลับพลา เปลื้อง เครื่อง น่า วัด พระ ศรี รัตนสาศดาราม พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ก็ แต่ง พระองค์ คอย รับ พระกร อยู่ ที่ เกย ครั้น เปลื้อง เครื่อง ทรง โปรยทาน เสร็จ แล้ว พระราชทาน พระ เสลี่ยง กง ซึ่ง เปน พระราช ยาน ผูก ๔ ให้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง เสด็จ เข้าไป จน ถึง กำแพงแก้ว พระ อุโบสถ แล้ว เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง มา รับ พระ กร ภา ขึ้น สู่ พระ อุโบสถ แล เพดาน ผ้า ขาว ซึ่ง ตั้ง สมโภช เวลา เย็น นั้น ทรง พระ กรุณา โปรดให้ยกไป ตั้งใน ท่ามกลาง สงฆ์ ซึ่งเปน ที่ จะ ทรง บรรพชา ครั้น เสด็จ เข้าไป ทรง ขอ บรรพชา เสร็จ แล้ว ออก มา ทรง ผ้า พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว มิได้โปรดให้ ราช บัณฑิตย์ ทรง ถวาย เหมือน อย่างเจ้า นาย ทรง ผนวช มา แต่ ก่อน ๆ พระองค์เสด็จ มา ทรง พระราชทาน เอง ด้วย พระราช หัตถ์ ตั้ง แต่ พระ ฎีกา เปน ต้นไป พระองค์ มี พระราชหฤไทย ปฤกาปราโมช เปน อย่างยิ่ง ปรากฏแก่ พระ บรมวงษานุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง แล ครั้ง นั้นโปรดให้ มี การ นิสัยสัมเณร ขึ้น เปน ครั้ง แรก ครั้น

เสร็จ การ ทรง ผนวช แล้ว โปรดให้มี การ กระบี่ กระบอง ที่น่า พระ อุโบสถ สมเด็จ พระเจ้าน้อง ยาเธอ เจ้าฟ้า จาตุรนรัศมี กรมหลวง จักรพรรดิพงษ์ กับ พระองค์เจ้า กัมลาศเลอสรร ทรง กระบี่คู่ ๑ กรมหมื่น อดิศรอุดมเดช กับ กรมหมื่น ประจักษศิลปาคม ทรง ง้าว คู่ ๑ กรมหมื่น พิชิตปฤชากร กับ กรมหมื่น ภูธเรศธำรงค์ศักดิ์ ทรง กระบอง คู่ ๑ พระองค์เจ้า อุนากรรณ์อนันตนรไชย กับ พระองค์เจ้าชุมพล สมโภช ทรง ตาบ สอง มือ คู่ ๑ ด้วยใน เวลานั้น ยัง ทรง พระเยาว์ อยู่ ทั้ง ๘ พระองค์ แต่ง พระองค์ ทรงเกี้ยว พระนวมแล เครื่อง ประดับ ต่าง ๆ เปน การ สมโภช ครั้น เวลา ค่ำนิมนต์พระสงฆ์ซึ่ง มานั่ง หรรถบาศ ทั้ง ๓๐ รูป นั้น สวด พระพุทธมนต์ เช้า รับ พระ ราชทาน นั้น เปน การ ฉลอง ครั้น เวลา บ่าย เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย รถ พระที่นั่ง คนลาก ดำรัสให้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ตามเสด็จ ด้วย บนรถ พระที่นั่ง เคียงกัน เสด็จ พระราช ดำเนินไป ส่ง ถึง วัด บวรนิเวศวิหาร โปรดให้ เสด็จ อยู่ พระตำหนัก เดิม ของ พระองค์ ซึ่ง เรียก ว่า พระปั้นหยา แล เสด็จ พระราช ดำเนิน ทรงเยี่ยม เยือน อยู่ เนือง ๆ ครั้น ออก พรรษาแล้วใน เดือน ๑๒ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง ถวาย เทศนา กันฑ์ สักบัพ พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ อุสาห ทรง แต่ง ด้วย พระองค์เอง เพื่อ จะให้ ทรง ถวาย เทศนา ณ ครั้ง นั้น โปรด ให้กรมหมื่น มเหศวรศิววิลาศ ซึ่ง เปน พระราชโอรส พระองค์ใหญ่

ทำ กระจาดใหญ่ ผูก เปน รูป สำเภา ประดับ ด้วย เครื่อง ขนม แล ผลไม้ ของ สด คาว ต่าง ๆ ทั้ง เครื่อง บริขาร ภัณฑ์ เปน อัน มาก ตั้ง ขึ้น ณ ท้อง สนามไชย ประดับ เปน อันงาม เปน ที่ มหาชน มาดู แล อนุโมทนา เปน การ เอิก กระเหริกใหญ่ แล้วโปรดให้มี ลคร ฉลอง สำเภา ด้วย ครั้น เวลา บ่าย สมเด็จ บรมบพิตร พระราช สมภาร เจ้า เสด็จ พระราช ดำเนิน มา ด้วย รถ พระ ที่ นั่ง พระบาท สม เด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก ไป ทรง รับ อุ้ม พระองค์ ลง จาก รถ พระที่ นั่งใน กลาง ถนน แล้ว จูง พระกร มา จน กระทั่ง ถึง พระที่ นั่ง ทรง ธรรม ซึ่ง ทรง เทศนา ครั้ง นั้น ก็ ทรง พระปฤดา ปราโมช ยิ่ง ใหญ่ แสดง พระเมตตาให้ ปรากฏ แก่ ชน ทั้งปวง เปน อันมาก ครั้น ปี เถาะ นพ ศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ทรง พระกรุณาโปรด ตั้ง กรม ขุน ๓ พระองค์ ครั้ง นั้น จึ่ง ทรง พระราชทาน พระเกียรติยศ แด่ สมเด็จบรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า เปน กรม ขุน พินิต ประชานารถ ใน ขณะ นั้น พระชนมายุ เพียง ๑๕ พรรษา โดย ลำดับ ปี เท่านั้น ส่วน พระเจ้า ลูก เธอ พระองค์อื่น ๆ ที่ ยัง ทรง พระเยาว์ อยู่ นั้น ก็ โปรด พระราชทาน พาน ทอง เครื่อง ยศให้ แต่ ยัง ทรง พระเยาว์ เปน หลาย องค์ พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ มหา กรุณา เมตตา แก่ ราชโอรส พระราช ธิดา ของ พระองค์ เปน อย่าง ยิ่ง ยาก ที่ จะ หา เปรียบ ให้ เสมอ ควร เปน ที่ รฦก ถึง พระเดช พระคุณ ทุก เช้า ค่ำ ส่วน พระบรมวงษานุวงษ ทั้ง ฝ่าย น่า ฝ่ายใน นอก นั้น เล่า

ก็ทรง พระมหา กรุณา พระราชทาน เพิ่มเบี้ยหวัด เงิน เดือน แล ยศ ถาศักดิ์ ให้ยิ่ง ขึ้น กว่าแต่ก่อน แลโปรดให้ กำกับ ราชการ ต่าง ๆ ทุก พระองค์ ข้า ราชการ ทั้งปวง พระองค์ก็ ทรง พระมหา กรุณา อนุ เคราะห์ทั่วไป พระราชทาน สิ่ง ของ ต่าง ๆ แก่ พระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการ ฝ่าย น่าฝ่ายใน เนือง ๆ แต่ซึ่ง ควร นับ ว่าเปน ครั้งใหญ่ นั้น ใน เมื่อ งาน พระบรม บรรพต ได้ พระราชทาน ทอง คำ ซึ่ง เปน พระคลัง ข้างที่ ของ พระองค์ แต่ พระ บรมวงษานุวงษ เสนา บดี ข้า ราช การ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ตั้ง แต่ องค์ละแท่ง ขึ้นไป จน ถึง ๑๐ แท่ง เปน กำหนด สิ้น พระราช ทรัพย์ นับ เปน เงิน ตรา หลาย พัน ชั่ง พระ องค์ได้ ทรง สร้าง เครื่อง ราช อิศริย ยศ นพรัตนราช วราภรณ์ แล เครื่อง ราช อิศริย ยศ ช้างเผือก ขึ้นไว้ พระราชทาน แต่ พระบรมวงษา นุวงษ แล ข้า ราชการ บาง พระองค์ บางท่าน แล พระ ราชทาน ไป แก่ ชาว ต่าง ประเทศ บ้าง ตาม พระราช อัทธยาไศรย พระองค์ก็ทรง รักษา ราช ประเพณีโบราณ การ พระราช กุศล พระราช พิธีใด ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้าแผ่นดิน แต่ หลังได้ ทรง ประพฤติ มา พระองค์ มิได้ ลด หย่อน ฤๅเลิก ถอน เลย แต่ สักสิ่ง เดียว มีแต่ จะ ทรง แก้ไข ให้ดี ขึ้น แล ตั้ง เพิ่ม เติม ขึ้น อีก หลาย ประการ มี การ พระราช พิธี ตรุศ เพิ่ม เลี้ยงโต๊ะ การ พระราช พิธี สารท เพิ่มกวน เข้าทิพย์ เปน ต้น พระราช กุศล แล พระราช พิธี ซึ่ง ตั้ง ขึ้นใหญ่ คือ พระราช พิธี

ศรีสัจจะปาน การถือน้ำพระพิพัฒสัตยาแต่ก่อนมา พระเจ้าแผ่นดินมิได้เสด็จออกวัดพระศรีรัตนสาศดาราม ทรงอาไศรยความเคารพในพระมหามณีรัตนปฏิมากร แลพระพุทธรูปฉลองพระองค์ ในสมเด็จพระไอยกาธิราช แลสมเด็จพระบรมชนกนารถทั้งสองพระองค์ จึ่งทรงพระราชอุสาหเสด็จพระราชดำเนินออกไป ให้พระบรมวงษานุวงษข้าราชการ ถือน้ำพระพิพัฒสัตยายังวัดพระศรีรัตนสาศดาราม แลตั้งพระราชพิธีคเชนทรศวสนาน ซึ่งแต่ก่อนมีแต่พิธีณหวเจือก ให้มีเดินแห่ปีละสองคราว แลเพิ่มเติมการวิสาขบูชา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยทรงตั้งไว้ ให้เปนการบูชายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การพระราชพิธีจรดพระนังคัลแลพืชมงคลนั้น โปรดให้ทำเสมอมิได้ยกเว้นเหมือนแต่ก่อน แลโปรดให้มีแห่สลากภัตรบาง ๆ ครั้งบางคราว การพระราชพิธีพรุณสาตรนั้นเล่า ถ้าปีใดฝนแล้งก็โปรดให้ตั้งพระราชพิธีใหญ่ตามราชประเพณีแต่โบราณมา แต่พระราชพิธีนั้นทำได้แต่ปีละครั้ง ๑ จึ่งโปรดให้การพิธีอย่างน้อย สวดตามกำลังวันเพิ่มขึ้นอีกเนื่อง ๆ ในเดือนสิบเอ็ดนั้น ก็มีการฉลองชนม์พรรษา เฉลิมพระชนม์พรรษาเพิ่มขึ้นใหม่ มิได้ยกเว้นการฉลองพระชนม์พรรษาในวันสงกรานต์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงไว้นั้น แลการพระราชทานพระกฐิน ซึ่งเปนราชประเพณีมีมาแต่โบราณ พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน

โดย พยุหยาตรา กระบวน สถลมารค วัน หนึ่ง ชลมารค วัน หนึ่ง ทุก ๆ ปี มิได้ ขาด แล เสด็จ พระราช ดำเนิน พระราชทาน พระ กฐิน หัว เมือง ด้วย ทุก ปี มี กรุงเก่า แล เพชรบุรี ราชบุรี เปน ต้น ทุก ฤดู กาล แล การ พระ ราช พิธี อื่น ๆ ซึ่ง พระองค์ ทรง เพิ่มเติม แล ทรง ตั้ง ขึ้น ยัง มี อีก หลาย อย่าง หลาย ประการ พระองค์ ได้ เสวต กุญชรชาติ หลาย หัง เปน ราชพาหน ถึง ๖ ช้าง ที่ ๑ พระพิมลรัตน กิรินี ได้ ยืนโรง อยู่ใน พระ บรม มหา ราชวัง จน ณกาล บัด นี้ ที่ ๒ พระ วิสูทธ รัตน กิรินี ได้ มา สมโภช แล้ว ยืน โรงใน พระ บรม มหา ราชวัง ล้มใน รัชกาล ที่ ๔ นั้น ที่ ๓ พระ มหา ศรี เสวตรวิมล วรรณ์ ยืน โรง อยู่ จน ถึง รัชกาล ปัจจุบัน นี้ จึ่งได้ ล้ม ที่ ๔ นาง พระยา เขา แก้ว ล้ม เสีย กลางทาง ยัง มิ ทัน ลงมา ถึง กรุง เทพมหานคร ที่ ๕ พระเสวตรสุวรรณา ภาพวรรณ์ ได้ สมโภช ยืนโรง อยู่ใน พระ บรม มหาราชวัง หลาย ปี จึ่งได้ ล้มใน รัชกาล ที่ ๔ นั้น เอง ที่ ๖ เมื่อ จุลศักราช ๑๒๒๕ ปี กุญเบญจ ศก มีข่าว ช้าง สำคัญ มา จึ่ง ทรง พระกรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้ สมเด็จ พระบรมวงษ เธอ เจ้าฟ้า มหา มาลา กรม พระบำราบ ปรปักษ์ แต่ยัง ดำรงค์พระ ยศ เปน สมเด็จ พระเจ้าน้อง ยาเธอ อยู่ นั้น เสด็จไป ติดตาม คล้องได้ นาง พระยา เปน เผือกเอก อันยัง มิได้ เคย มี มา เสมอ เหมือน ดังนี้ แต่ กาลก่อน แต่นาง พระยา นั้น ป่วย ล้ม เสีย ที่ พเนียด ยัง หา ได้มา สมโภชใน กรุงเทพ มหา นครไม่ พระองค์ได้ เสวตรกุญชร ชาติ ครั้งใด

ก็โปรดให้มี การ มหรศพ สมโภช ตาม พระราช ประเพณี เสด็จ ขึ้นไป
รับ ถึง กรุง ทวาราวดี โบราณ แล มี กาล มหรศพ ต่าง ๆ ตาม พระ
ราชอัทยาไศรย มีโขนโรงใหญ่เล่น กลาง แปลง เปน ต้น พระองค์
ทรง สร้าง พระราช มณเฑียร สถาน ขึ้นใหม่ ฝ่าย บุรพา แห่ง พระราช
มณเฑียร เดิม ใน ที่ ส่วน ขวา เปน หลาย หลัง มีพระ ที่นั่ง อนันต
สมาคม เปน ต้น แล้ว เสด็จ เฉลิม พระราช มณเฑียร ด้วย พระราช
พิธี คล้าย กับ บรม ราชาภิเศก เสด็จ ประทับ ประฏิทิน แล เสด็จ ออก
ว่าราชการใน พระที่นั่งฝ่าย บุรพ ทิศ นั้น ตลอด มา ทรง สถาปนา พระ
ราชวัง จันทร เกษม ซึ่ง เปน พระราชวังบวร โบราณในกรุง ศรีอยุทธยา
ขึ้น เปน พระราชวัง แล สร้าง พระ ที่นั่ง ไอย สวรรย์ ทิพย์อาศน์ ณเกาะ
บาง ปะอิน สร้าง พระ นรายน์ นิเวศ ณเมือง ลพบุรี สร้าง พระ นคร
คีรี บน ยอดเขา มหา สวรรค์ ณเมือง เพชร บุรี แล พระราช วังที่ประ
ทับ ที่ ปถมเจดีย์ เมือง นครไชยศรี ซึ่ง เรียกว่า พระ นคร ประถม
แล พระราชวัง โบราณ ที่ พระพุทธบาท เปน ที่สำหรับ เสด็จ พระราช
ดำเนินไป ประภาศ สำราญ พระราช หฤไทย แล ทรง สร้าง สระประทุม
วันไว้เปน ที่ ประภาศ นอก พระนคร แล ทรง สร้าง วังนันทอุทยาน แล
วังสราญรมย์ เพื่อ จะ เปน ที่ ประทับ สำราญ พระราช หฤไทย ใน
บาง คาบ บาง สมัย แล้ว จะ พระราชทาน แก่พระราโชรสให้ เปน สิทธ
ขาด เพราะเปน ส่วน เงิน พระคลัง ข้างที่ พระองค์ ทรง สร้าง ปรา

สาท สามองค์ องค์หนึ่ง พระราชทาน นามว่า พระที่นั่ง อาภรณ์พิโมกข์ปราสาท เปน ที่ สำหรับ เปลื้อง เครื่อง ช้าง พระ ที่นั่ง ดุสิต มหาปราสาท อีก องค์หนึ่ง ชื่อเวไชยันตวิเชียร ปราสาท เปน ปราสาท ก่อรวม ตั้ง อยู่ บน ยอด เขา มหา สวรรค์ ใน พระราชวัง บน พระนคร คีรี อีก องค์หนึ่ง ทรง สร้าง ถวาย สมเด็จ พระบรม ชนกนารถ พระบาท สมเด็จ พระ พุทธเลิศหล้า นภาไลย พระราชทาน นาม ว่า มหิศรปราสาท ตั้ง อยู่ใน พระบรม มหา ราชวัง พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้าเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช ดำเนิน ประภาศ หัว เมือง ใกลใกล้ใน พระราช อาณาเขตร เพื่อ จะ ได้ ทรง ตรวจ ทุกข์ศุข ของ ราษฎร แล เปน ที่สำราญ พระราช หฤไทย เนือง ๆ ฝ่าย เหนือ เสด็จ พระราช ดำเนิน ตลอด ถึง เมือง พระพิศณุโลก ทรง นมัสการ พระ พุทธชินราช ฝ่าย ตวันตก เสด็จ พระราช.ดำเนิน ถึง เมือง ราชบุรี กาญจนบุรี ฝ่าย ทะเลฝั่ง ตวัน ตก เสด็จ พระราช ดำเนิน เมือง นคร ศรีธรรม ราช นมัสการ พระมหาธาตุ แล เสด็จ ประภาศ ถึง ปาก อ่าว เมือง ตานี ข้าง ฝ่าย ทะเลฝั่ง ตวัน ออก เสด็จ พระราช ดำเนิน ประภาศ ถึง เมือง จันบุรีเปน ที่ สุด เสด็จ พระราช ดำเนิน ด้วย เรือ พระ ที่นั่ง กลไฟ อันไปมาได้โดย สดวกโดย เร็ว พระองค์ ทรง สร้าง แล ทรง ปฏิสังขรณ์ พระอารามใหญ่น้อย หลาย พระอาราม ใน วัด พระศรี รัตน สาศดาราม พระองค์ทรง สร้าง พระพุทธปรางปราสาท แล พระ ศรี รัตน เจดีย์ แล ทรงพระราช อุทิศ ถวาย พระ ที่นั่ง จตุรมุข ของ พระบาท สมเด็จ พระ พุทธ

เลิศหล้า นภาไลย ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน พระ อุทยานให้ เปน หอ พระ พระ ราชทาน นามว่า พุทธมณเฑียร แล ทรง สร้าง พระ วิหาร ประดับ ด้วย สิลา เพื่อ จะ เชิญ พระ พุทธปฏิมากร แก้ว ผลึก ของ สมเด็จ พระ บรม ชนกนารถไป ประดิษฐาน พระราชทาน นาม ว่า พระพุทธรัตน สถาน แล ทรง สร้าง พระ อาราม ขึ้นใหม่ คือ วัด บรมนิวาศที่ ทรง สร้างไว้ แต่ก่อน ๑ วัด ราช ประดิษฐ สถิตย มหา สิมาราม ๑ วัด มงกุฎ กระษัตริย์ ซึ่งเรียกว่าวัด พระ นาม บัญญัติ ๑ วัดโสมนัศ วิหาร ๑ วัด ประทุมวันนาราม ๑ ที่ ทรง ปฏิสังขรณ์มาก ๆ เหมือน สร้างใหม่ ด้วย เปน แต่วัด มีชื่อ มา แต่ เดิม คือ วัด บวร นิเวศวิหาร วัด มหาพฤฒาราม .วัดไชยพฤกมาลา วัดเขมาภิร ตาราม เปน ต้น แล ทรง ปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมอีก หลาย พระอาราม มีวัด สุวรรณ ดาราราม ซึ่ง เปน วัด ของ สมเด็จ พระ ประถมบรม มหา ไปยกาธิบดี เปน ต้น แล หัว เมืองใดซึ่งเสด็จ พระราช ดำเนินไป ประทับ ก็ ทรง ปฏิสังขรณ์พระอารามใกล้เคียงนั้น ขึ้น เปน พระ อาราม สำหรับ พระราชวัง คือ วัด ชุมพล นิกายารามที่เกาะ บางปอิน วัด เสนาศ นาราม ที่ กรุง เก่า วัด กระวิศราราม ที่เมือง ลพบุรี วัด มหาสมณา ราม ที่ เมือง เพชรบุรี แล ทรง สร้าง พระปถมเจดีย์ เปน ที่รกร้าง อยู่ แต่โบราณ ก่อเสริม ขึ้น ไปใหม่ให้สูงใหญ่ตั้งแต่ พื้น ตลอด ยอด ถึง สามเส้น คืบ ๖ นิ้ว แล ทรง สร้าง พระสมุทรเจดีย์ ซึ่ง สม เด็จ พระบรม ชนกนารถ ทรง พระราช ดำริห์ เริ่มไว้ แต่ ยัง ดำรง พระ ชนม์

ให้ ยิ่งใหญ่ พร้อมด้วย วิหาร แล บริเวรใหญ่ น้อย ปรากฎ อยู่ บัดนี้ แล ทรง ปฏิสังขรณ์ แลสร้าง เพิ่ม เติมใน อาราม ต่าง ๆ อีก หลาย แห่ง หลาย ตำบล เปน พระราช กุศล เนือง มา มิได้ ขาด แล พระ องค์ทรง พระราช ศรัทธา บูชา พระรัตนไตรย ด้วย เนาวรัตน ต่าง ๆ ก็ หลาย ครั้ง คือ ทรง ถวาย เพชร เม็ดใหญ่ ติด เปน พระ อุนาโลม พระ มหา มณีรัตน ปฏิมากร แล ทรง ทำถาน ที่ ตั้ง พระแก้ว ผลึก ของ สมเด็จ พระ บรม ชนกนารถ ล้วน แล้ว ไป ด้วย เนาวรัตน ราคา เปน อันมาก แลให้ตั้ง การ สมโภช ถวาย พระนาม ว่า พระ พุทธบุษย รัตน จักรพรรดิ พิมล มณีมัย แล ทรง หล่อ พระพุทธรูป ด้วย ทองคำ มี พระพุทธสิหิงค์น้อย แล พระนิรันตราย เปน ต้น แล พระถวาย ประจำ พระชนม์ พรรษา วัน แห่ง สมเด็จ พระบรม ไอยกา ธิราช สมเด็จ พระบรม ชนก นารถ แล สมเด็จ พระบรมไอยิกานารถ สมเด็จ พระ บรม ราช ชนนี เปน ต้น แล ทรง หล่อ พระเงิน เปล่า แล ทอง สำฤทธิ กาไหล่ทอง มี พระพุทธสิหิงค์ใหญ่เปน ต้น ทรง หล่อ พระ สถูปเจดีย์ ด้วย เงิน จำหลักลาย ถม ตะทอง สำหรับ ตั้ง พระราช พิธี แล หล่อ ด้วย ทองคำ องค์ ใหญ่ ตั้งไว้ เปน ที่ นมัสการ ณ พระพุทธมณเฑียร แล พระพุทธรูป ทอง สำฤทธิ์ ปิด ทองคำเปลว ก็ หลาย องค์ แล ทรง สร้าง พระ พุทธรูป ก่อ อิฐ ลงรัก ปิดทอง อีก หลาย ร้อย พระองค์ มี พระพุทธ รูปใน ถ้ำ เขา หลวง เมือง เพชร บุรี เปน ต้น พระองค์ ทรง สร้าง แล ทรงปฏิสังขรณ์ เจดีย์ สถาน ทั้งใน กรุง หัวเมือง อยู่ เปน

นิตย มิได้ มีเวลา อยุด หย่อน แล พระองค์ ก็ได้ ทรง สร้าง พระธรรม จบ ทั้ง พระไตรย ปิฎก ทรง พระราช อุทิศ ถวาย สมเด็จ พระ บรมราช ชนนี จบ หนึ่ง ทรง พระราช อุทิศ พระราชทาน สมเด็จ พระนาง เจ้าโสม นัศ วัฒนาวดี จบ หนึ่ง พระองค์ ทรง พระราช ศรัทธา บำเพญ พระราช กุศล พระราชทาน แก่ พระสงฆ์ ทั้งปวง ใน เวลา ที่เปน การ พระราช กุศล บาง สมัย แล นิรกาล มาก เหลือ ที่ จะ ประมาณ นับ คณนา ได้ ล้วน แต่ไตร จีวร บริขาร ของ ประณีต อุดม ดี มี ราคา มาก เนือง ๆ ไป มิใคร่ มีเวลา ว่าง แต่ พระคุณ ข้อ สำคัญ ซึ่ง พระองค์ ได้ มี แก่ พระสงฆ์ ทั้งปวง นั้น คือ จำเดิม ตั้ง แต่ ยัง มิได้ เสด็จ เถลิง ถวัลย ราช สมบัติ ได้ ทรง ประดิษฐาน ธรรม ยุติ กะนิกาย ขึ้นไว้ ด้วย พระองค์ เอง ด้วย ความ ลำบาก แล เหตุ ขัดข้อง เปน หลาย ครั้ง หลาย คราว ครั้น พระองค์ ได้ เสด็จ เถลิง ถวัลย ราช สมบัติ ดู ประหนึ่ง จะ ทรง รังเกียจ พระสงฆ์ ฝ่าย คณ มหานิกาย ซึ่งเปน คณ เดิม เปน ที่ สงไสย กัน อยู่โดย มา ครั้น เมื่อ พระองค์ ได้ เสด็จ เถลิง ถวัลยราช สมบัติ ขึ้น แล้ว พระราชทาน พระบรม ราชา นุญาต ว่า พระสงฆ์ พวกใด คณ ใด จะ ถือ ลัทธิใด ก็ จง ถือ ไป ตามใจ แห่ง ตน มิได้มี ข้อ ห้าม ปราม ส่วน พระสงฆ์ คณ มหา นิกาย พระองค์ ก็ ทรง ยกย่อง ให้ ตั้ง อยู่ใน ตำแหน่ง ถานันดร ศักดิ์ ตาม สมควร แก่ ศีล คุณ สัตคุณ ส่วน พระ สงฆ์ คณ ธรรมยุติ กนิกาย ก็ ทรง ยกย่อง ขึ้น เปน พระราชา คณ ตำแหน่ง เก่าบ้าง ใหม่ บ้าง ตาม สมควร พระสงฆ์ ทั้งสอง นิกาย ก็ได้ ประ

พฤติ พรหม ธรรย โดย ความ ผาศุก สบาย ปราศจาก ความ หวาด หวั่น อัน นี้ ก็ เปน ข้อ สำคัญ ควร เหน ว่า พระองค์มี พระ หฤไทย เที่ยง ตรง ทรงคุณ อัน ยิ่งใหญ่ได้ ประการ หนึ่ง พระองค์ ทรงประกอบ ไป ด้วย พระ ปฤชาญาณ แล พระอุสาห อัน ยิ่งใหญ่ ได้ ทรง ทราบ พระไตรยปิฎก แตกฉาน ทั่ว ถึง มิได้ มี บัณฑิตย์ อื่น จะ เปรียบ เสมอใน สมัย กาล แห่ง พระองค์ ทรง ประพันธ พระคาถา แล ปาฬุภาษามคธ ไพเราะห์ ถูก ถ้วน ด้วย อรรถ แล พยัญชะนะ แคล่วคล่อง ชำนิ ชำนาญ สิ่ง ซึ่ง พระองค์ ได้ ตรงไว้ ซึ่ง ควร จะ ยก มา เปน พยาน คือ คาถา ประณาม พระรัตนไตรย ซึ่ง เริ่มว่า " พุทธัง นเมรตนภูต สิริรจิตตัง " เปน ต้น แล พระคาถานโมการัฐก ซึ่ง เริ่ม ว่า นโมอรหโตสัมมา สัมพุทธัสสมเหสิโน เปน ต้น รตนัตตยภาวาภิยาจน คาถา ซึ่ง เริ่ม ว่า อรหัง สัมมาสัมพุทโธ อุตตมํ ธรรมมชคา เปน ต้น ซึ่ง พระสงฆ์ ได้ สาธยาย ถวายใน พระราช พิธี มงคล การ อยู่ เสมอ มิได้ ขาด แล ทรง พระ ปฤชา ฉลาดใน การ ที่ จะ ขนาน นาม ตาม ภาษา มคธ ซึ่งใช้เจือใน สยาม ภาค มี ขนาน นาม ต่าง ๆ เปน ต้น มิได้เสีย รูป ภาษา แล เนื้อ ความ เมื่อ ฟังโดย สำเนียง สยาม ก็ไพเราะห์ เหมือน กับ ที่ ทรง ถวาย พระนาม สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทั้ง ๓ พระองค์ อัน ปรากฏ มา ว่า พระบาท สมเด็จ พระปรโมรุราชา มหาจักร กรีบรม นารถ แล สมเด็จ พระบรม ราช พงษเชฐมเหศวร สุนทร แล สมเด็จ พระ ปรมาธิวรเสฐมหาเรษฎา บดินทร เปนต้น ทั้ง พระนาม พระบรม วงษานุวงษ ข้า

ราชการ แล นามวัด นามเมือง ที่พระราช ทานใน รัชกาล ของ
พระองค์ ก็ล้วน แต่ไพเราะห์ ทั้งสิ้น แล พระองค์ ทรง ทราบ ชัดเจน
ใน วิชาโหราสาตร์ ทั้ง คำภีร์ ฝ่าย สยาม แล ตำรา ฝ่าย ยุโรป อาจ จะ
ทรง คำนวน คติโคจร ของ พระอาทิตย แล พระเคราะห์ ทั้งปวงได้
ก้วน ถี่ ทาย สุริยุปราคา จันทรุ ปราคาแม่น หาผู้เสมอมิได้ แล
ทรง ทราบ ทั่วไปใน ยิโอครา๛ ด้วย วิธี วัดแดด วัดดาว โดย แม่นยำ
แลได้ ทรง กำหนด สุริยุ ปราคาใหญ่ เปน สรรพคราธ เมื่อ ปี มโรงสำ
ฤทธิศก จุลศักราช ๒๒๓๐ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออกไป ทอด
พระเนตร ณค่าย หลวง ตำบล หว้ากอ ก็เปน สุริยุ ปราคาต้อง ตาม
เวลา นาที ซึ่ง พระองค์ ทรง กะไว้ มิได้ เคลื่อน คลาด ควร เหน เปน
มหัศจรรย์ พระองค์ ทรง พระราช สรัทธา สถิตย มั่น ใน คุณ พระ
รัตนไตรย มิได้ย่อหย่อน ทรง ประกอบ ไป ด้วย ความ สุจริต พร้อมใน
ไตรทวาร แล ทรง พระมหา กรุณา พระราชทาน ธรรม แก่ราชบริสัษย
ฝ่ายใน ทุกวัน อุโบสถ เสมอ มิได้ ขาด แล พระราชกรณีกิจ ซึ่ง พระองค์
ทรง ประพฤติ เปน นิตย ทุกคืน วัน นั้น หาเสมอ เหมือน กัน ทุกวันไป
ดั่ง พระยาท สมเด็จ พระนั่ง เกล้าเจ้า อยู่ หัวไม่ เพราะ พระองค์ มี พระ
ราช กิจ อัน ยิ่งใหญ่ มาก กว่า พระเจ้าแผ่นดิน แต่ หลัง หลาย เท่านัก
ถ้าเปน เวลาเรือ เมล์มา พระองค์ ต้อง ทรง พระราช หัตถ์ เลขา อยู่
กราบ เวลา อรุณ เนื่อง ๆ ซึ่ง พระองค์มี ราช การ มาก ขึ้น ดั่งนี้ ก็
เพราะ บ้าน เมือง อยู่ เย็น เปน ศุข ราษฎร มั่งคั่งไป ด้วย ทรัพย์ สมบัติ

ทำ มา ค้าขาย กัน มาก ขึ้น ต่าง ประเทศ ก็ เข้า มา พึ่ง พระบารมี ทำ มา
ค้าขาย ก็ ต้อง ทรง ระงับ ดับทุกข์ รักษา ความ ศุข สบาย ของ ประ
ชาชน โดย เต็ม พระเดชา นุภาพ แล กำลัง พระกาย จะ มี ระหว่าง
ซึ่ง เปน ที่ ว่าง ทรง สบาย บาง ก็ น้อย วัน น้อย ครั้ง น้อย คราว เพราะ
อาไศรย พระมหา กรุณา แล เมตตา อัน ยิ่งใหญ่ ซึ่ง มี ทั่ว ไป ใน ราษฎร
ทั้งปวง พระองค์ เสด็จ ดำรงค์ รักษา สยาม รัฐ มณฑลให้ อยู่ เย็น เปน
ศุข ทั่ว พระราช อาณาเขตร มาได้ ๑๘ ปี ครั้น ณเดือน ๑๐ ปี มโรง
สำฤทธิ ศก จุลศักราช ๑๒๓๐ พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่
หัว ทรง พระประชวน ครั้น พระองค์ ไม่ได้ เสด็จ ออก วัน หนึ่ง แล้ว
พระ อาการ คลาย เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก ทรง นมัสการ พระ มหา
มณีรัตน ปฏิมากร โปรดให้ มี การ สมโภช

ครั้น ณวัน พุฒเดือน ๑๐ ขึ้น เก้าค่ำ ปี มโรง สำฤทธิศก จุล
ศักราช ๑๒๓๐ กลับ ทรง พระ ประชวน มีพระอาการ เปนไข้พระเส้น
ภายหลัง กำเริบ ขึ้นเปน พิศม์ ให้ สบัดร้อน สท้าน หนาวเปน คราว ๆ
พระ เซฟ้ะ เหนียว มาก พระ เสโท ซึมซาบไป ผิด กว่า ปรกติ ที่ เคย ทรง
พระ ประชวน มาแต่ก่อน พระเจ้าน้อง ยาเธอ กรม ขุนวร จักรธรานุภาพ
ได้ ประชุม แพทย์ ประกอบ พระโอสถ ถวาย พระ อาการ หาคลายไม่
มาถึง ณวัน จันทร เดือน สิบ แรม สิบสามค่ำ เปน เวลา ถือน้ำพระ
พิพัฒสัตยา พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้าเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช
ดำเนิน ออก วัด พระศรีรัตน สาศดาราม ไม่ได้ ข้า ราชการ ทั้งปวง ถือน้ำ
พระพิพัฒสัตยาแล้ว มา กราบ ถวาย บังคม ณ พระ ที่นั่ง อนันต สมาคม
ตั้ง แต่นั้นไป พระ บรมวงษานุวงษ แล ท่าน เสนาบดี ก็ เข้า มา ประจำ
ฟัง พระอาการ อยู่ใน บรม มหาราชวัง พร้อม กัน แล ตั้ง กอง ป้องกัน
รักษา พระบรม มหาราชวัง แล พระ ตำหนัก สวน กุหลาบ ตาม ราช ประ
เพณี ครั้น ณวัน อังคาร เดือน สิบเอ็ดขึ้น หกค่ำ มีพระ บรมราชโอง
การ ดำรัสให้ หาพระเจ้า บรมวงษ เธอกรม พระเทเวศร์วัชรินทร์ แล พระ
เจ้าบรมวงษ เธอ กรม หลวง วงษาธิราช สนิท แต่ยัง เปน พระเจ้าน้อง
ยาเธอ แล สมเด็จเจ้า พระยา บรม มหา ศรี สุริยวงษ์ เมื่อ ยัง เปน
ที่ สมุห พระ กระลาโหม เข้าไป มอบ ราชการ แผ่นดินให้ท่าน ปฤกษา
หารือ กัน บังคับ บัญชาไป อย่าให้ ราษฎรได้ ความ เดือด ร้อน ใน

ลำดับ นั้น ต่อ มา พระองค์ ทรง สั่ง ฝาก พระเจ้า ลูกเธอ แก่ สมเด็จ เจ้า พระยา บรม มหา ศรี สุริยวงษ์ แล พระราชทาน สิ่ง ของ อัน มี ราคา ต่าง ๆ แด่ พระเจ้า น้อง ยาเธอ บาง พระองค์ กับ ทั้ง พระราช โอรส พระราช ธิดา กับ ท่าน ธรรค มหาเสนา ธิบดี เพื่อ เปน ที่ รฦก ถึง พระเดช พระคุณ สืบไป แลได้ ทรง ทราบ การ แผ่นดิน ซึ่ง ท่าน เสนาบดีได้ ปฤกษากัน ตก ลง ไว้ แล้ว นั้น ครั้น ณวัน พฤหัศบดี เดือน สิบเอ็ด ขึ้น สิบ ห้า ค่ำ จึ่ง มี พระ บรมราชโองการให้ พระเจ้า บรมวงษ เธอ กรม หลวง วงษาธิราชสนิท แล สมเด็จ เจ้า พระยา บรม มหา ศรี สุริยวงษ์ เจ้า พระยาภูธราภัย เข้าไป ในที่ พระราช ทาน พระบรม ราชานุญาต ซึ่ง จะ เลือก สรรพ์ พระ บรมวงษานุวงษ ซึ่ง จะ ดำรงค์ แผ่น ดิน สืบไป ครั้น เวลาเย็น วัน นั้น เปน วัน มหาปวารณา พระ อาการ ซุด หนักลง พระ องค์ ทรง ประกอบไป ด้วย พระ สติ สัมปชัญญ ทรง กำหนด อวสาน กาล แห่ง พระชนมายุ ของ พระองค์เปน แน่แล้ว จึ่ง มี พระ บรมราชโองการให้เจ้าพนักงาน จัด เครื่อง นมัสการ พร้อม แล้ว จึ่ง มีพระบรมราชโองการ ดำรัส ให้ หา พระยา ศรีสุนทร โวหาร ฟัก เข้า ไปใน ที่ พระบันทม มีพระราช ดำรัส พระราชนิพนธ์ โดย ภาษา มคธ ให้ พระยา ศรีสุนทร โวหาร รับ พระบรม ราชโองการ จด เปน อักษร ว่า ยัคเฆภันเต สังโฆชานาตุ ไมยหังภิกขุกาเล ปุนัปปุนัง มะยาเฆสาวา จาภาสิตา ยะโตหัง มะหาปะวาระ ณาย ชาโตมาตุกุจฉิโตนิกขันโต กาลังกุรุมาโน สะเจมะหาปวารณาทิวะเส พาลหะคิลาโน อุโปสถาคาเร

มหาปะวารณาสันนิปาตังนีโต ตะถารูเปนะ พะเลนะสะมันนาคะโต ยะถารูเปนะพะเลนะ สังฆังเทวาจิกัง ปะวาเรตวา สังฆัสสะสัมมุขา กาลังกะเรยยัง ตังสาธุวะทัสสะ ตังเมอะนุรูปัง วัสสาติ เอวะรูปังวาจา ปุนัปปุนังภิกขุกาเรภาสิตา อิทานัมหิ ตะหัฏโฐกะยาหังกาหามิเตนาหัง อิเมสักกาเรวิหารังปะหิณามิ อิเมหิสักกาเรหิ ปะวารณากัมมัง กะโรน ตังสังฆัสสะ ธรัมเมวะปูเชมิ อัตตานังวิยะกัตตะวา อะยังมะหา ปะวารณาคะรุวาริกา ยะถามะมชาทะทิวะโส อาพาโธมะอะภิวัฑฒติ เอวังภายามิ อัชชะกาลังกะเรยยัง อาปุจฉามะหังภันเตสังฆัง จิระปะรินิพ พุตัมปิ ตังภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ อะระหันตัง สัมมาสัมพุทธัง ตัส สะธัมมัง นะมัสสามิ อะริยัญจะ สังฆังนะมามิ ยะมะหัง ระตะนัตตะ ยังสะระณังคะโตมหิ อัจจะโยมังภันเต อัจจัคคะมา ยะถาพาลังยะถา มุฬหัง ยะถาอะกุสะลัง โยหังภันเต อิมัสสะมิงอัตตะภาเว ตะถา ตะถาปะมัตโต อะกุสะลานิ กัมมานิอะกาสิง ตัสสะเมภันเตสังโฆ อัจจะยัง อัจจะยะโต ปะฏิคคัณหะตุ อายะติง สังวะรายะ อิทานิมะ ยาปัญจะสุสีเลสุ สังวะราธิฐานังกะตัง ตัสสะมัยหัง เอวะรูเป มะนะสิกาโร อะนุฏฐหิยะติ สิกขิยะติ ปัญจะสุขันเธสุ ฉะสุอัช ฌัตติเกสุอายะตะเนสุ ฉะสุพาหิเรสุอายะตะเนสุ ฉะสุวิญญาเณสุ ฉะสุสัมผัสเสสุ ฉะสุฉะทะวาริกาสุ เวทะนาสุ นัตเถตังโลกัสมิง ยังอุปาทิยะมานัง อะนะวัชชัง อัสสะ ยังวาปุริโส อุปาทิยันโต อะนะวัชชะวาอัสสะ อะนุปาหานัง สิกขามิ สัพเพสังขาราอะนิจจา

สัพเพธัมมาระนัตตา ยะถาปัจจะยังปะวัตตันติ เนตังมะมะ เนโส
หะมัสสะมิ นะเมโสอัตตาติ ยังยังมระเณงสัตตานัง ตังตะนิรณะ
ริยัง ยะโต เอตังสัพเพสังนัคโก อัปปะมัตตาโหนตุภันเต อาปุจฉา
มิวันทามิ ยังเมอะปะรัทธัง สัพพังเมสังโมธะมะตุ อาตุวัสมิมปิเมกาเย
จิตตังนะเหสสะตาตุวัง เอวังสิกขามิพุทธัสสะ สาสะนานุคะติงตะวัง

มี ความ ว่า ตาม พระ บรม ราช ประสงค์ เหมือน ทรง ภาสิต ณที่ สงฆ์ สันนิบาต ขอ สงฆ์ จง รู้ เมื่อ ครั้ง ดิฉัน เปน ภิกษุ อยู่ ดิ ฉัน ได้ กล่าว วาจา อย่างนี้ เนือง ๆ ว่า เพราะ ดิฉัน ได้ เกิด แล้ว ประสูตร แล้ว จากครรภ์แห่ง มารดาใน วัน มหาปวารณา เมื่อ ทำกาล ถ้าใน วัน มหาปวาร ณา ป่วย หนักลง ภิกษุ สงฆ์ สามเณร ช่วย นำไป ยังที่ สงฆ์ ประชุม ทำ มหาปวาร ณา ณโรงอุโบสถ ประกอบ ด้วย กำลัง เช่น นั้น ด้วย กำลัง เช่นใด เล่า ดิฉัน จะพึ่ง ปวารณา กะสงฆ์ ก้วน กำหนด สาม คำได้ แล้ว ทำการ ที่ เฉภาะ หน้า สงฆ์ ความ ที่ ดิฉัน ทำได้ ดั่ง นี้ จะ เปน กรรม ดี เทียว หนอ ความ ทำได้ ดั่ง นี้ จะ เปน กรรม สมควร แก่ ดิฉัน เทียว หนอ วาจา เช่น นี้ ดิฉัน ได้ กล่าว แล้ว เนือง ๆ เมื่อ ครั้ง เปน ภิกษุ บัดนี้ ดิฉัน เปน คฤหัศถ์เสีย แล้ว จักทำ อย่างไร ได้ เพราะ เหตุ นั้น ดิฉัน จึ่ง ส่ง เครื่อง สักการ เหล่านั้นไป ยัง วิหาร บูชา สงฆ์ซึ่ง ทำ มหา ปวารณา กรรม กับทั้ง พระธรรม ด้วย เครื่อง สักการ เหล่า นี้ ทำให้ เปน ประหนึ่งตน วัน มหาปวารณานี้ ก็ เปน วัน พฤหัศบดี เช่น กับ วัน ดิฉัน เกิดเหมือน กัน อาพาธ ของ ดิฉัน ก็ เจริญ กล้า ดิฉัน

กลัว อยู่ ว่า จำทำกาล เสีย ณเวลา วันนี้ ดีฉัน ขอ ถา พระสงฆ์ อภิวาท พระผู้ มี พระภาคย์ เจ้า พระองค์นั้น ผู้อรหันต์ สัมมาสัมพุทธ แม้ปรินิพพาน แล้ว นาน นมัสการ พระธรรม นอบน้อม พระอริย สงฆ์ ของ พระ สัมมา สัมพุทธ เจ้า พระองค์ นั้น ดีฉันได้ ถึง พระรัตนไตรย ไร เล่า ว่า เปน สะระณะ ที่ พึ่ง โทษ ล่วง เกิน ซึ่ง เปนไป ล่วง ดีฉันผู้ พาล อย่างไร ผู้ หลง อย่างไร ผู้ไม่ ฉลาด อย่างไร ดีฉัน ผู้ใดได้ประมาทไป แล้ว ด้วย ประการ นั้น ๆ ทำ อกุศล กรรมไว้แล้ว ณอัตภาพนี้ สงฆ์จงรับ โทษ ที่เปนไป ล่วงโดย ความ เปน โทษ เปนไป ล่วง จริง ของ ดีฉัน ผู้ นั้น เพื่อ สำรวมระวัง ต่อไป บัดนี้ ดีฉันได้ทำ ความ อธิฐาน การ สำรวม ใน ศีลห้า แล้ว มะนะสิการ ความ ทำในใจ เช่น นี้ ดีฉันได้ให้ เกิด ขึ้น ศึกษา อยู่ ว่า ณะขันธ์ทั้ง ๕ ณอายะตะนะ ภายใน ๖ ณอายะ ตะนะ ภาย นอก ๖ ณวิญญาณ ๖ ณสัมผัส ๖ ณเวทนา ที่เปนไป หก ทวาร ๖ สิ่งใด ที่ สัตว มา ถือ เอามั่น จะ พึง เปน ของ หาโทษ มิได้ อนึ่ง บุรุษย์ มา ยึดมั่น สิ่งไร ไว้ จะ พึง เปน ผู้ หา โทษ มิได้ สิ่ง นั้นไม่มี เลย ในโลกย์ ดีฉัน มา ศึกษา การไม่ยึด มั่น อยู่ ว่า สัง ขาร ทั้งหลาย ทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรม ทั้ง หลาย ทั้งปวงใช่ ตัว ตน ย่อม เปนไป ตาม ปัจจัย สิ่ง นั้นใช่ ของ เรา ส่วน นั้น ไม่ เปน เรา ส่วน นั้น มิใช่ ตัว ตน ของ เรา ดังนี้ ความ ตายใด ๆ ของ สัตว ทั้งหลาย ความ ตาย นั้นไม่น่า อัศจรรย์ เพราะ ความ ตาย นั้น เปน มรรคา ของ สัตว ทั้งหลาย ท่าน ทั้งหลาย จง เปน ผู้ไม่ประมาท แล้ว เถิด ดีฉัน

ขอ ลา ดิฉันไหว้สิ่งใด ดิฉันได้ผิดพลั้ง สงฆ์จงอด สิ่ง ทั้งปวง นั้น แก่ ดิฉัน เถิด เมื่อ กาย ของ ดิฉัน แม้ กระสับ กระส่าย อยู่ จิตร ของ ดิฉัน จักไม่ กระสับ กระส่าย ดิฉัน ทำ ความไป ตาม คำสั่ง สอน ของ พระพุทธเจ้า ศึกษา อยู่ ด้วย ประการ ดั่ง นี้ ครั้น ทรง พระบรมราช นิพนธ์ เสร็จ แล้ว ทรง พระ กรุณาโปรดให้ พระยา ศรี สุนทร โวหาร เชิญ ไปกับ ทั้งเครื่อง นมัสการ สู่ พระ พิหาร หลวง วัดราชประดิษฐ สถิตย์ มหา สีมาราม พระ สงฆ์ มี พระ เจ้า บรมวงษ เธอ กรม พระ ปวเรศ วิริยาลงกรณ์เปน ประธาน ประชุม พร้อม กัน เพื่อ จะ ทำสังฆ์ปวารณา พระยา ศรี สุนทร โวหาร จุดธูป เทียน เครื่อง นมัสการ แล้ว กราบ ถวาย บังคม มาตาม ทิศ อ่าน พระ บรม ราชนิพนธ์ นั้น ณ ที่ สงฆ์ สันนิบาต สงฆ์ รับ อัจระยะ เทศนา แล้ว ตั้งญัตติ ปวารณา แล้ว ตั้งญัตติปวารณา แล้ว ปวารณา ตาม ลำดับพรรษา ฝ่าย พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ดำรัส สั่ง พระยา ศรี สุนทรโวหาร เสร็จแล้ว ก็ทรง มน สิการ จิตตวิโสธโนบาย ภาวนา มัย กุศล เครื่อง ชำระ จิตรให้ บริสุทธิ ภอ สมัย ยาม กับ บาท หนึ่ง เสด็จสวรรคต ณ พระ ที่ นั่ง ภาณุมาศจำรูญ ฝ่าย อุดร ทิศ พร้อม ด้วย อัศจรรย์ หมอก กลุ้ม ทั่ว นคร มณฑลโดย บุญ อนันต วิสัย เมื่อ เสด็จสวรรคต ประชนมายุ นับ เรียง ปีได้ ๖๕ พรรษานับ อายุโหราโดยจันทร คติได้ ๖๔ ปี ถ้วน คิด เปน วันได้ ๒๓๓๕๘ วัน กับ ๑๖ โมง ครึ่ง คิดตาม สุริยคติ กาล อย่าง

ยุโรปได้ ๖๔ ปีหย่อน ๑๖ วันกับ ๒ โมง เสด็จดำรงค์อยู่ ในราช สมบัติ นับเรียงได้ ๑๘ ปี นับอายุโหรา ตาม จันทร คติได้ ๑๗ ปี ๕ เดือน ถ้วน คิดเปนวัน ๖๓๔๘ วัน

มีพระราชโอรส แล พระราช ธิดา เปน สมเด็จ พระเจ้าลูกยา เธอเจ้า ฟ้าชาย ๔ สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง ๑ พระองค์เจ้า ชาย ๓๕ พระองค์เจ้าหญิง ๔๒ รวม ๘๒ พระองค์ จึ่งพระ บรมวงษานุวงษ แล ท่าน เสนาบดี พร้อม ด้วย พระสงฆ์ ราชา คณผู้ ใหญ่ มีพระเจ้า บรมวงษ เธอ กรม พระ ปวเรศวริยา ลงกรณ์เปน ประธาน ปฤกษา พร้อม กัน อัญ เชิญ สมเด็จ บรม บพิตร พระ ราช สม ภาร เจ้า พระองค์ผู้ เปน พระบรม ราช โอรส อัน ประเสริฐ เสด็จ ขึ้น เถลิง ถวัลยสมบัติ สืบ พระบรมราช สันตติวงษ ดำรงค์พิภพ แผ่นดิน สยามให้ มีความ ผาศุข สวัสดิ สืบไป ครั้น รุ่ง ขึ้น ณวัน สุกร เดือน สิบเอ็ด แรม ค่ำหนึ่ง สมเด็จ พระบรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า เสด็จ พระราช ดำเนิน สรง พระบรมศพ สมเด็จ พระบรมชนกาธิราช ทรง เครื่อง โดย ขัตติยราช ประเพณี แล้ว อัญเชิญ ประดิษฐานใน พระ ลอง เงิน ประกอบ ด้วยโกษ ทองคำ เชิญ ขึ้น ประดิษฐาน ไว้บน พระ ที่นั่ง ดุสิต มหา ปราสาท พร้อม ด้วย อเนกราช อิศริย ยศ ตาม แบบโบราณ ราช ประเพณี แล ทรง พระกรุณาโปรดให้ จับ การ พระเมรุ มาศ ขนาด ใหญ่สูง ตลอด ยอด ๒ เส้น ประกอบไป ด้วย เมรุ ทิศ เมรุ แซก ครบ ทุก สิ่ง ทุก ประการ แลโรง งาน มหรศพ ตาม บุรพ ราช ประเพณี ทุกสิ่ง

สรรพ ครั้น ณวัน จันทร เดือน สี่ขึ้น หกค่ำ ปีมเสงเอก ศก จุลศัก ราช ๑๒๓๓ ได้เชิญ พระบรม ธาตุ ออก ประดิษฐาน มีการ สมโภช และเชิญ กลับใน วัน อังคาร เดือน สี่ขึ้น เจ็ด ค่ำ ครั้น ณวัน พุฒ เดือน สี่ขึ้น แปด ค่ำ เชิญ พระบรม อัฐิ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทั้ง ๓ พระองค์ และ สมเด็จ พระปฐม บรม มหาไปยกา ธิบดี กรม สมเด็จ พระอมรินทรามาตย์ กรม สมเด็จ พระ ศรีสุริเยนทรามาตย์ กรม สมเด็จ พระ ศรี สุราไลย ออกไป ประดิษฐาน มีการ มหรศพ สมโภช ครั้น ถึง ณวัน พฤหัสบดีเดือน สี่ขึ้น เก้า ค่ำ เชิญ คืน เข้า พระ บรม มหา ราชวัง ครั้น ณวันเสาร์ เดือน สี่ขึ้น สิบเอ็ด ค่ำ อันเชิญ พระ บรม ศพ โดย ขบวน แห่ อย่างใหญ่ เชิญ พระ บรมโกษขึ้น ประดิษฐาน บน พระเบญรา ทองคำ แล้ว มีการ มหรศพ สมโภช สิ้น ๗ วัน ๗ คืน ครั้น ณวันศุกร เดือน สี่แรม สอง ค่ำ ถวาย พระเพลิง พระ บรม ศพ รุ่งขึ้น เชิญ พระ บรม อัฐิ ลง พระโกษ กุดั่น น้อย ขึ้น ประดิษฐาน บน บุษ บก ทองคำ เชิญ พระ อัฐิ กรม สมเด็จ พระเทพศิรินทรา มาตย์ สม เด็จ พระบรม ราช ชนนี ออกไป ตั้ง ที่ พระเมรุ ด้วย มีการ มหรศพ สมโภช อีก ๓ วัน ครั้น ณวัน อังคาร เดือน สี่แรม หกค่ำ เชิญ พระบรม อัฐิ คืน เข้า พระ บรม มหา ราชวัง ประดิษฐานไว้ ณ หอ พระ ธาตุ มณเฑียร สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง บำเพญ พระราช กุศล ฉลอง พระเดช พระคุณ สมเด็จ พระ บรม ชนก มหา ราชา ธิราช เจ้า เปน อเนกไนย วิจิตร ยิ่ง นัก และเมื่อ ณวัน พุฒ เดือน

สิบขึ้น เก้าค่ำ เปน วัน แรก พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ ประชวน ยัง มิได้ ปรากฎ แก่ ชน ทั้งปวง นั้น มี พระ บรม ราชโองการ ดำรัสให้หา สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า เสด็จ ขึ้น ไป เฝ้า บน พระแท่น ที่พระบันทม มี พระราช ดำรัส ให้ ทรง ทราบว่า พระองค์ จะ เสด็จ สวรรคต ใน กาล ครั้ง นี้ เปน แน่ แล้ว แลได้ ทรง ดำรัส สั่ง ด้วย ราชการ แผ่นดิน แล การ ทั้งปวงใน ราช ประเพณีเปน อเนก ประการ แลใน กระแส พระ บรม ราชโองการ ข้อ หนึ่ง นั้น ดำรัส สั่ง ว่า ถ้า เสด็จ สวรรคต ล่วง ไป แล้ว ขอ อย่า ให้ เชิญ พระ บรม อัฐิ ของ พระองค์ ไป ประดิษฐาน ไว้ ใน หอ พระ ธาตุ มณเฑียร กับ พระอัฐิ บาง พระองค์ ซึ่ง เปน ที่ ทรง รังเกียจ ขอให้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง พระอุตสาหโดย สถานใด สถาน หนึ่ง ให้ได้เชิญ พระบรม อัฐิ ของ พระองค์ ไป ประดิษฐาน ไว้ ใน พระพุทธ มณเฑียร ฤๅใน หมู่ พระ ที่ นั่ง ฝ่าย ตวัน ออก องค์ใด องค์ หนึ่ง พร้อม ด้วย กรม สมเด็จ พระเทพศิรินทรามาตย์ ซึ่ง เปน สมเด็จ พระ บรมราช ชนนี สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรงรักษา กระแส พระ บรมโองการ อัน นี้ ไว้ ครั้นเมื่อ ถึง การ อันสมควร จึ่ง ทรง ปฤกษา ด้วย พระ บรมวงษานุวงษ ท่าน เสนา บดี โดย เปน การ ยาก ที่ จะ ให้ ยิน ยอม ภายหลัง เปน ตก ลงโดย กระแส พระราช ดำริห์ จึ่ง โปรดให้ จัดการ ที่ ตั้ง พระ บรม อัฐิ ใน พระ ที่ นั่ง บรม พิมาน ซึ่ง เนื่อง

กับ พระ ที่ นั่ง อนันต สมาคม เปน ที่ ประ ดิษฐาน พระ บรม อัฐิ เสร็จ แล้ว ครั้น ณ เดือน หก ปี มเมีย โท ศก จุลศักราช ๑๒๓๒ จึ่ง โปรดให้เชิญ พระ บรม อัฐิ พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว สม เด็จ พระบรม ชนกนารถ แล กรม สมเด็จ พระเทพศิรินทรามาตย์ สมเด็จ พระ บรม ราช ชนนี ออก มา ประดิษฐาน ณ พระ ที่นั่ง อนันต สมาคม ทรง บำเพญ พระราช กุศล แล มี การ มหรศพ สมโภช สิ้น ๗ วัน เปน กำหนด แล้ว จึ่ง อัญเชิญ ขึ้น ประดิษฐาน ไว้ ณ พระ ที่ นั่ง บรมพิมาน เปน ที่ ประดิษฐาน สืบ มา จน ณกาล บัดนี้ พระบาท สม เด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระ บรม ชนก มหาชาธิราช เจ้า ทรง ประกอบ ด้วย อัจฉริย ปาฏิหาร อเนก คุณ บุญ วิบาก สมบัติ มีราช ประวัติ ดั่ง รับ พระราช ทาน ถวาย วิสัชนา มา นั้น แล พระราช กุศล ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราชสมภาร เจ้า ทรง บำเพญใน อภิลักขิต สมัย บัดนี้ ด้วย ทรง บริจาคบิณฑบาต แลไตร จีวรภาค ๖๕ ส่วน แล สมณบริกขารใน ภิกษุ สงฆ์ พระ ราชา คณ เปน ประธาน แล ไตร จีวร กับ สมณบริกขาร เครื่อง กัณฑ์ กระจาด ใหญ่ ซึ่งโปรดให้เจ้าพระ ยา มหินทรศักดิ์ ธำมรงค์ เปน ผู้ ทำ ขึ้น เปน ธรรม เทศนา บูชา ภัณฑ์ อามิศ บริจาค ทั้งปวง นี้ ทรง พระราช อุทิศ ถวาย ฉลอง พระเดช พระ คุณใน พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว สมเด็จ พระบรม ชนก มหา ราชา ธิราช นับ เปน สถาน ที่ ครบ ๕ ใน บุพพทิสานมัสน ธรรม สุภโอวาทใน สิง คาล สูตร โดย พุทธภาสิต บริหาร แต่ สิงคาล

มานพ เปน ผู้ รับ เทศนา ว่า ปัญจะหิโข คะหะปะติปุตตะ ฐาเนหิปุตเตนะ ปุรัตถิมาทิสามาตาปิตะโร ปัจจุปัตฐาตัพพา ดูกร คฤหบดีบุตร มารดา บิดาผู้ ทิศ บุรัทถิมา ด้าน ตวัน ออก เพราะ มีอุปการ แก่ บุตร ธิดา ก่อน กว่า บุทคล อื่น ๆ อัน บุตร พึง ประฏิบัติโดย ฐาน ๕ คือ คิด ว่า ภะโตเนสํภะริสสามิ เรา เปน ผู้ ที่ ท่าน ได้ เลี้ยง แล้ว จัก เลี้ยง ท่าน ๑ กิจจังเนสังกะริสสามิ เรา จัก ทำกิจ การ ของ ท่าน ๑ กูละวังสังฐเปสสามิ เรา จัก ตั้ง วงษ ตระกูล ไว้ ๑ ทายัชชังปฏิปัจชามิ เรา จะ ประฏิบัติ ปกครอง ทรัพย์ มรดก ๑ อะถะวาปะนะเปตานัง กาละกะ ตานัง ทักขิณังอะนุปปะทัสสามิ ก็ ฤๅ เมื่อ ท่าน ละ ไป แล้ว ทำกาล แล้ว จักเพิ่ม ทักขิณาทาน เครื่อง เจริญสุข สมบัติ ๑ มารดา บิดา ผู้ ทิศ บุรัท ถิมา อัน บุตร พึง ประฏิบัติโดย ฐาน ๕ ประการ เหล่านี้ ก็ แล ฐาน ทั้ง ๕ นั้น (ภรณํ) การ เลี้ยง เปน ที่ ๑ (กิจจกรณํ) ทำกิตย์ เปน ที่ ๒ (กุลวํสัฏฐปนํ) ตั้ง วงษ ตระกูล ไว้ เปน ที่ ๓ (ทายัชชปฏิบัตติ) ปฏิบัติ ปกครอง ทรัพย์ มรดก เปนที่ ๔ (ทักขิณานุปทานํ) เพิ่ม ทักขิณา เปน ที่ ครบ ๕ ฐาน ทั้ง ๕ แบ่ง เปน ๓ ภาค ก่อน ภรณํ การ เลี้ยง ที่ ๑ นั้น บุตร จะ พึง ทำได้ เมื่อ มารดา บิดา ยัง ดำรงค์ อยู่ ฝ่ายเดียว ทักขิณานุปทาน การ เพิ่ม ทักขิณา เปน ที่ ครบ ๕ นั้น บุตร จะ พึง ทำ เมื่อ จะ ประภาค สมัย เมื่อ ท่าน ละ โลกย์ นี้ ไป แล้ว เท่า นั้น แต่ กิจ อีก ๓ คือ กิจจกรณ ช่วย ทำ กิตย์ การ แล กุลวํสัฏฐปน ตั้ง วงษ ตระกูล ไว้ แล ทา

ยัชชปฏิบักติ ประฏิบัติทรัพย์มรดกนั้นไม่มีนิยมกาล บุตรผู้อภิชาต บุตรผู้อนุชาติ จะพึงประพฤติได้ทุกสมัย เมื่อมารดาบิดายังดำรงค์อยู่ แลเมื่อไปปรโลกย์แล้ว เพราะฉนั้นจึ่งได้สันนิฐานว่า เมื่อมารดาบิดายังดำรงค์อยู่ บุตรพึงประฏิบัติได้ ๔ ประการ คือการเลี้ยง แลทำกิตย์การ แลตั้งวงษตระกูลไว้ แลประฏิบัติทรัพย์มรดก เมื่อไปปรโลกย์แล้ว พึงประฏิบัติได้ ๔ ประการ คือทำกิจซึ่งค้างให้เสร็จ แลตั้งวงษตระกูลไว้แลปรฏิบัติทรัพย์มรดก แลเพิ่มทักษิณาอุทิศเปน ๔ บำรุบัฏฐานกิตย์ส่วนอะปะระภาคสมัย ก็แลใน ๔ สถานส่วนอปประภาคนั้น กิตย์ใด ๆ ซึ่งไม่มีโทษเหมือนอย่างประดิษฐานของถาวร มีอารามวิหาร แลสถูปเจดีย์สถาน แลสร้างคัมภีร์พระปริยัตติธรรม แลสระแลบ่อน้ำ แลสภานแลศาลาเปนต้น มารดาบิดาได้เริ่มปรารพย์ประดิษฐานลงไว้ หวังจะให้เสร็จแต่ยังไม่เสร็จตามประสงค์ ก็ล่วงไปด้วยการกิริยา บุตรธิดาผู้มีสามารถยมาชวนขวายให้ถาวรวัตถุมีอารามวิหารเปนต้นที่ค้างนั้นเสร็จแล้วลง ฤๅถาวรวัตถุซึ่งมารดาบิดาได้ประดิษฐานไว้นั้น เสร็จแล้วแต่ชำรุดไป บุตรธิดาปฏิสังขรณ์ให้ดำรงค์คงคืนเปนปรกติอื่นได้ ฤๅถาวรวัตถุนั้นเล็ก บุตรธิดามาขยายให้เจริญใหญ่ ฤๅถาวรวัตถุนั้นไม่เปนรมณียสถาน บกพร่องด้วยอลังการไม่ไพโรจ บุตรไม่ไพโรจธิดา มาทำนุบำรุงให้เปนรมณียสถานที่บันเทิงจิตร แลไพโรจด้วยอลังการพิเศษมีมาลา

มิสดา กรรม จิตร กรรม เปน ต้น ดังนี้ ชื่อ ว่า กิจจกรณ ทำ กิจ แห่ง มารดาบิดาให้เจริญกุศล จริยา แลให้เกิด เกียรติยศ ปรากฎ แก่ ชน นิกร ตั้ง วงษ ตระกูลไว้นั้น บุตดา วัตถุ มะนุสสานัง บุตร ธิดา เปน วัตถุ ของ มนุษย์ ทั้งหลาย ด้วย จะ นำให้ ตระกูล ประดิษฐาน ดำรง ไปได้ นาน ดั่ง ภูมิภาค พื้น แผ่น ดิน เปน วัตถุ ที่ จะ ปลูก เคหา สถาน แล เพาะ หว่าน พืชให้เปน อาราม สวน ไม้ ดอกไม้ผล ฉนั้น เมื่อ บุตร ธิดา มารักษา พัศดุ แล ธรรม ของ มารดา บิดา ไว้ ไม่ให้ พินาศ อันตรธาน คือ มา รักษา เขตร สถาน ภูมิ ที่แล พัศดุ มี เงิน ทอง เปน ต้น ซึ่งเปน ของ มีแห่ง มารดา บิดาไว้ไม่ให้พินาศ สาบสูญ เสีย เมื่อ วงษ ตระกูล เปน ไป โดยใช่ ธรรม ประกอบ กรรม เปน อธัม มิกกิตย์ แล นำเสีย แล้วให้ ชนใน ตระกูล สถิตย์ อยู่ใน ธัมมิกวงษ แล อาจิณณ์ กุศล กัลยา ณวัตร ฤๅ ทาน มีสลากภัตร เปน ต้น ส่วน อนุกูล ยัญ นำมา ตามวงษ ตระกูล ก็หา ตัดให้ เสื่อม สูญเสียไม่ ประพฤติ บำเพญให้เปนไป คงอยู่ ตามที่ ฤๅให้ ทวีมาก แล ประณีต กว่าแต่ก่อน ก็ดี ชื่อว่า ตั้ง วงษ ตระกูลไว้ ฐาน ที่ ๓ ชื่อว่า ทายัช ชปฏิบัติ ความ ปฏิบัติ ทรัพย์ มรดก ได้ ตาม กิจ ของ ทายาทบุคคล ปริ นายกรัตน เชฐโกรศ เมื่อ พระเจ้า จักร พรรดิชนก มหาราช เสด็จ ทรงผนวช ฤๅเสด็จ ทิวงคต ได้ เจ็ด วัน จักร รัตน อันตรธาน แล้ว มา ดำรงค์ใน พระชนโกวาท บำเพญ จักรพัตติวัตร ๑๐ ให้บริบูรณ เปน ประโยคสมบัติ แล้ว ได้ บันลุ จักรวัติ รัชชาภิเศก ได้ คืน ทรัพย์

มรดกในโกสลวิประฏิบัติ ซึ่งกิจของทายาท บุทคลดั่งนี้ นั้น บุตร ธิดา มาประพฤติตนให้เปนไปโดย กิจชอบ ที่ควร จะได้ทรัพย์ มรดก เว้น ความ ประพฤติ ซึ่ง เปน ปะฏิบัติ ต่าง ๆ มี ความเปน ธุตตชน เปน ต้น เสีย ชื่อว่าประฏิบัติ ซึ่ง ทรัพย์ มรดก ๓

---

๒ ที่มา วุกุมาร บุญญ วันตบัณฑิตย์ สถิตย ใน ธัมมิโกวาท แห่ง สมเด็จ พระชนกาชิบก็ไม่ล่วง ละ เมิด แล้ว ๓

สัย ดำรงค์ ไอย สวริย สมบัติ เอกราช เปน ต้น นั้น เปนผู้ ประฏิบัติ ทายัชช อย่าง อุกฤษฐ บุตร ธิดาแห่ง ตระกูล นั้น ๆ หลั่งไหล ไป ตาม โอวาท มารดา บิดา ได้เปน เจ้า ทรัพย์ ได้เปน เจ้า ฐานันดร แห่ง ตระ กูลได้เช่น นี้ เปน ผู้ ประฏิบัติ ทายัชช อย่าง ต่ำ ทายัชช ปฏิบัตติ เปน มาดา บิตุ บัฏฐาน ธรรม ประการ หนึ่ง ฉนี้ ฐาน ที่ ๔ ซึ่ง ว่า เพิ่ม ให้ ซึ่ง ทักขิณา ทาน เครื่อง เจริญ ศุข สมบัติ เพื่อ มารดา บิดาผู้ ทำ กาล ไป ปรโลกย์แล้วนั้น คือ บำเพญ กุศล ธรรม ทานมัย บุญญ รายรี อุทิศ ด้วย หิตู ปเทสเจตนา เปรม ฉันท หวังศุข ประโยชน์ สุกอิฐผล จะให้เสร็จแด่ บิดา มารดาผู้ วายชนไป่ ประโลก นั้น ด้วย ปีกตา นุโม ทนามัย บุญ ตาม สมัย นั้น ๆ เปน ส่วน ธรรม บรรณาการ ปีจจุ ปการ กิจ เมื่อ เวลา สิ้น วิสัย สามารถ ที่ จะ สนองคุณโดย อุปการ มุข อื่น ๆ เปน อุฬาร บูชา เสร็จ ด้วย กตัญญุตา กต เวทิตาคุณ ซึ่งเปน สัปปริส ภูมิ์ แล ทำผู้ บริจาคไม่ให้ ปราศจาก ผล นับ ว่า เปน พหรม กุศล

ส่วน มาตาปิตุปฐาน ธรรม ประการ หนึ่ง ด้วย ประการ ฉนี้ สถาน ทั้ง ๕
ส่วน บุพพทิศานุมัติน ธรรม นี้ แบ่ง ออก เปน สอง ภาค เมื่อ มารดา บิดา
ยัง ดำรงค์ อยู่ บุตร จะ พึง ประฏิบัติได้ ๔ ประ การ ด้วย ประ
การ ฉนี้ แล กิจ ทั้ง ๕ สถาน ส่วน บุพพทิศานุมัติน ธรรม นี้ เปน
ที่ ปรารถนา ของ บัณฑิตย์ ชาติ จะให้ เปนไป แต่ บุตร ซึ่ง เกิด ณ ตระ
กูล ของ ตน เพราะ เหตุ ฉนั้น สมเด็จ พระ นราสภทศพล เจ้า จึ่ง ยก
ความ ประสงค์ นั้น ขึ้น ตรัส เทศนาใน ปัญ จัฏฐาน สูตร ว่า ปั่นจะ
ฐานานิสัม ปัสสัง ปุตตัง อิจฉันติ ปัณฑิตา เปน ต้น มี ความ ว่า บัณ
ฑิตย์ ทั้งหลาย พิจารณา เหน ฐานเหตุ ที่ ตั้ง แห่ง ผล ๕ ประการ
จึ่ง ปรารถนา บุตร ว่า ภะโต วาโนภะริสสะติ บุตร อันเรา เลี้ยง แล้ว จัก
เลี้ยง เรา บ้าง กิจจัง วาโน กะริสสะติ จัก ทำ กิจ ของ เราให้ เสร็จ ดั่ง
ประสงค์ บ้าง กุละวังโส จิรัง ติฏเฐ วงษ แห่ง ตระกูล ของ เรา จะ พึง
ตั้ง อยู่ได้ นาน เพราะเหตุได้ นำ ไป โดย ลำดับ ทายัชชัง ปะติปัชชะติ
บุตร เรา จะ ได้ ประฏิบัติโภค ทรัพย์ ข้อ ปฏิปทา เครื่อง เปน ทายาท
บุคคล อะถะวา ปะนะ เปตานัง ทักขิณัง นุปะทัสสะติ ก็ ฤๅ เมื่อ
เรา ละโลกย์ นี้ไป แล้ว บุตร จักได้ ตาม เพิ่ม ทักขิณา ทาน เครื่อง เจริญ
ศุข สมบัติ ฐานาเนตา นิสัมปัสสัง บุตรตัง อิจฉันติ บัณฑิตา
บัณฑิตย์ ชาติ ทั้งหลาย พิจารณา เหน ฐาน ๕ ประการ เหล่านี้ อยู่ เปน
ที่ ประสงค์ จึ่ง ปรารถนา บุตรให้ เปน ผู้ เกิด ณ ตระกูล ตน ตัสสะมา สัน
โต สัปปะริสา กะตัญญูกะตะเวทิโน เพราะ ฐาน ทั้ง ๕ เปน

ที่ปราถนา ของ มารดาแล บิดาผู้ บัณฑิตย นั้น บุตร ทั้งหลาย ผู้สนตสัป
บุรุษ สันดาน ดี สงบระงับ เปน ผู้กะตัญญู รู้ อุปการ คุณ ที่ท่านได้ทำ
ไว้ แก่ ตน แล้ว มีปรกติ ประกาศ อุปะการ ที่ท่านได้ทำ แล้ว นั้น ให้
ผู้ อื่น รู้แจ้งโดย เปน อุปะการ ที่ท่านได้ ทำแล้ว จริง ภะรันติมาตา
ปิตะโร บุพเพกะตะมะนุสสะรัง มาตาม รฦก ถึง อุปการ ที่ท่าน ได้
ทำไว้แล้ว เปน อารมณ์ อยู่ เลี้ยง มารดา บิดา ทั้งสองให้เปน ศุข กะโรน
ติเนสังกิจจานิ ยะถาทังบุพพะการินัง ทำกิจ ทั้งหลาย ของ มารดา บิดา
ให้เสร็จไป ตาม วิสัย ของ บัณฑิตย์ ทำกิจ แก่ท่าน ผู้บุพพการีได้
ทำ อุปะการ ไว้แก่ ตน เมื่อ ก่อน ๆ โอวาทะการี ภะตะโปสี เปนผู้
ทำซึ่งโอวาท มีปรกติเลี้ยง ซึ่งท่าน ผู้ได้เลี้ยง ตน กุละวังสังฐะหา
ปะยัง ทำวงษ แห่ง ตระกูลไม่ให้เสื่อมไป สัทโทสีเลนะสัมปันโน
บุตรโตโหติ ปะสังสิโย บุตรผู้ มีศรัทธา บริบูรณ ด้วย ศีล แล้ว เปน
ผู้พิเศศ ซึ่ง บัณฑิตย์ จะ พึง สรรเสริญโดย คุณ สมบัติ นั้น ๆ ฐาน ทั้ง
๕ เปน ที่ ปรารถนา ของ มารดา บิดา ผู้ เปน บัณฑิตย์ ด้วย ประการ ฉนี้
เพราะ เหตุนั้น เมื่อ สมเด็จ พระสุคต เจ้า ตรัส เทศนา ทิศ ๖ สถาน
ใน อริยวินัย แก่สิงคาล มาณพ โดย อุเทศ ว่า ให้ผู้ศึกษาพึงรู้ แจ้ง
ว่า มารดา บิดาเปน บุรัตถิม ทิศ เปน ต้น แล้ว จึ่ง ตรัส นิทเทศ
แสดง อาการ คือ นมัสการ บุรัตถิม ทิศ ออก โดย สถาน ๕ ว่า ปันจะ
หิโข คะหะปะติบุตร ฐานหิ เปน ต้น มีวรรณ พิศดาร ดั่ง รับ พระราช
ทาน ถวาย วิสัชนา มา ณ เบื้อง ต้น แล้ว นั้น แล สัมมา ประฏิบัติ

บุรพทิศา นมัศน ธรรม ๔ ส่วน เบื้อง บั้จฉิมภาค คือ กิจ์จกรณ กุละวํสฐปน ทายัชชะปฏิบัติ ทักขิณานุบปทาน ดั่ง รับ พระราช ทาน ถวาย วิสัชนา มานี้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ก็ ทรง พระอุสาห ทรง บำเพญให้ เปน ทุก ประการ ข้อ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง พระราช ดำริห์ รฦก ถึง พระเดช พระ คุณ สมเด็จ พระ บรม ชนก มหาราชา ธิราช เจ้า แล้ว ทรง พระอุสาห จัดการ ปั้นต้นให้ สมเด็จ พระ เจ้าน้องยาเธอ แล พระ เจ้า น้อง ยาเธอ ทรง ปฏิสังขรณ์วัด พระ ศรีรัตน สาศดาราม มี พระ พุทธปราง คปราสาท พระ ศรี รัตน เจดีย์ เปน ต้น ซึ่ง สมเด็จ พระ บรม ชนก มหา ราชาธิราช เจ้า ทรง สถาปนา ขึ้นไว้ ยัง หา สำเร็จ บริบูรณไม่ ให้ แล้ว สำเร็จ ไปได้ โดย เร็ว พลัน สมดั่ง พระราช ประสงค์ เดิมได้ ฉนี้ นับ ว่า เปน ส่วน กิจจกรณใน บุรพทิศา นมัศนธัม มจริยานี้ อนึ่ง กิจจกรณีย อื่น ๆ ซึ่ง สมเด็จ พระ บรม ชนก มหาราชา ธิราช เจ้า ได้ ทรง สถาปนาไว้ ยังไม่ เสร็จ ก็ ทรง พระ อุสาหให้ กิจจกรณีย นั้น ๆ เสร็จ ดั่ง พระราชประสงค์ ฤๅ ถาวร วัตถุใด ๆ ซึ่งสมเด็จ พระ บรม ชนก มหา ราชาธิราช เจ้าได้ ทรงสถาปนาไว้ ชำรุด แลไม่ ไพโรจ เปนรมณีย สฐาน สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ก็ ทรงพระอุสาหให้ ปฏิสังขรณ์ แล ตบ แต่งให้ เปน รมณีย สถาน ชั้น ก็ ดี พระ กรณีย กิจ ทั้งปวงนี้ นับใน กิจจกรณีย สฐาน ส่วน บุรพทิศา นมัศน ธรรม จริยานี้ สิ้น ใน กุลวํ สฐ

๑๕

เปน ที่ ๒ ข้อ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง พระ อุสาห รักษา อุดมอลังการ เปน ต้น ซึ่ง สมเด็จ พระ บรม ชนก มหา ราชา ธิราช เจ้า พระราชทาน นั้น ๆ ไว้ มิให้เสื่อมสูญ แล ทรง บำเพญ พระราช กุศล นอก กำหนดใน การ แผ่น ดิน เปน ส่วน วิเศศ มีวิสาขะ บูชาแล มธุ ทาน เปน ต้น ให้เปนไป ดำรงค์ ตาม กาล สมัย ซึ่ง สม เด็จ พระบรม ชนก นารถ เจ้าได้ ทรง บำเพญ มา นั้น ส่วน นี้ เปน กุลวํ สถูปน สถาน บุรพ ทิศา นมัศน ธรรม จริยา สิ้น ใน ทายัชชปฏิบัตติ ที่ ครบ ๓ ข้อ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า พร้อม พระ บุรพา ภินิหาร บุรบาระมี ธรรม เสด็จ สถิตย อยู่ ใน พระ บรม ราโชวาท ซึ่ง สมเด็จ พระชนก นารถพระราชทาน ทรง รักษา พระองค์ ให้ ควร แก่ สยามมกรัชชทา ยาท เปน ที่ ยินดี น้อม เศียร เกล้า ของ พระ บรมราช วงษานุวงษ แล มูล มุขมาตย นิกร เสด็จ สถิตยใน สยาเมศราชัย มไหย สวริย์ โดย สรรพ เกษมวิธี เปน มหัศจรรย์ ปรากฏ แก่ สรรพ อเนก ชน นิกร นี้ เปน ทายัชชปฏิ บัตติ ส่วน บุรพทิศา นมัศน ธรรม จริยา อัน อุกฤษ ด้วย ประการ ฉนี้ ทักขิณา นุปปทาน ที่ ๔ เล่า สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ก็ ทรง บำเพญ เปน อติสัย พระราช กุศล ใน สมัยพิเศศ นิยมโดย ดี ที่ ตรง กับ พระบรม สมภพ มงคล แล ตรง กับ ดิถี ที่ สวรรคต แห่ง สมเด็จ พระบรม ชนก มหาราชาธิราช แล สมเด็จ พระ บรม ราช ชนนี แลใน อภิลัก ขิต สมัย อื่น ๆ ฤกษ อภิ ลักขิต สมัย บัด นี้ เปน ทักขิณา นุปปทาน ธรรม จริยา สถาน ที่ ครบ ๔

ด้วย ประการ ฉนี้ สัมมา ปฏิบัติ ส่วน ทิศานุมัศน ธรรม ๔ เบื้อง หลัง
คือ กิจจกรณ กุลวํสฐปน ทายัชชปฏิบัตติ ทักขิณานุปปทาน ดั่ง
รับ พระราช ทาน ถวาย วิสัชนา มา ทั้งปวงนี้ สมเด็จ พระ บรม บพิตร
พระราช สมภาร เจ้า ทรง พระอุสาห ทรง บำเพญ ให้ เปน ไป ทุกประ
การ ฉนี้ ก็ แล พระ ราช กุศล จีวร บิณฑบาต ทัย ยธรรม ๖๕ ภาค
ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระ ราชสมภาร เจ้า ทรง บริจาค ใน พระสงฆ์
ราชา คณ เปน ประทาน แลไตร จีวร สมณ บริกขาร ธรรม เทศนา บูชา
ภัณฑ์ทั้งปวงนี้ สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง พระ
ราช อุทิศ กลปนา ผล เปน ปัตติทาน ถวาย แด่ สมเด็จ พระ บรมชนก
นารถ พระบาท สมเด็จ พระ ปรเมนทร มหามกุฎ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่หัว
ซึ่ง เสด็จ สวรรคต แล้ว นั้น แม้ จะ เสด็จ สถิตย ใน ทิพาไลย อมรพิมาร
ฤๅใน สถาน คติอุปบัติใด ๆ ก็ดี ขอ จงได้ทรง ทราบ ด้วย ทิพย์
รักษุ ทิพย โสต ฤๅ ญาณ วิถีทาง ใด ทาง หนึ่ง แล้ว จง ได้ทรง รับ
บรม อุทิศ อนุโมทนา เพื่อ เจริญ กุศล ราษี แล สุข ศิริ สวัสดิ ซึ่ง จะ
ได้ สำเร็จ ผลโดย สมควร แก่ คตินั้น ๆ จง ทุก ประการ เทอญ

พระ ราช กุศล บุญญนิธิ ทักขิณา นุปปทานมัย ซึ่ง สมเด็จ บรม
บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ทรง บำเพญใน อภิลักขิต สมัย การ พิเศษนี้
จง สำเร็จ เปน ธรรมิการักขาวรคุตโยบาย สกัดกั้น สัตรู หมู่ ปัจจามิตร
แล สรรพ อันตราย ให้ พินาศ บำราศ ไกล อย่า ได้ มา พ้องพาน สมเด็จ
บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า จง เสด็จ สถิตย์ อยู่ใน บรมราช มไห

สวริย สมบัติโดย เกษม สำราญ ทรงไพโรจ ฉัชวาลย์ ด้วย ราชวรฤทธ ดั่ง พระเจ้า จักร พรรดิราช ผู้เปน อิศราธิบดีใน ทวีป มีสมุท สาคร สี่ เปน ที่สุด ฉนั้น แลใน รตนัตตย ปภาวาภิยา เนคาถา ซึ่ง พระบาท สมเด็จ พระจอม เกล้า เจ้าอยู่ หัว สมเด็จ บรม ชนกนารถ ทรง ประพันธ์ เป่น คาถา ภาษามคธไว้ นั้น เปน พระคาถา อันอุดม ประกอบ ด้วย คุณ พระรัตนไตรย์ บัดนี้ จะ ได้รับ พระราชทาน อธิฐาน อาราธนา ตาม ความใน คาถา นั้น เพื่อให้ เจริญ พระราช ศิริย สวัสดิพิพัฒมงคลโดย เนื้อ ความว่า อรหังสัมมาสัมพุทโธ อุตตะมัง ตํ มะมัชชะคา มะ หาสังฆังปะโพเทสิ อิจเจตัง ระตะนัตตะยัง พระ อระหันต์สัมมาสัม พุทธเจ้า ได้บันลุถึง ธรรม อันอุดมแล้ว ให้ สงฆ์หมู่ใหญ่ตรัส รู้ ตื่น จาก กิเลศ นิทรา เบิกบาน ปฤชาคุณ ขึ้นได้ สาม นี้ รัตนไตรย อุดม สูงสุด กว่ารัตน อื่น พุทโธ ธรรมโม สังโฆ ราติ นานาโหนตัมปิวัตถุโต อัญญะมัญญาวิโยคาวี เอกีภูตัง ปะนัตถะโต แม้ถึงต่าง ๆ กัน โดย วัตถุว่า พุทโธ ธรรมโม สังโฆ ฉนี้ ก็จริง อยู่แล้ว ก็แต่ เปน อันเดียว กันโดย อรรถ เนื้อ ความ เพราะไม่ พราก จาก กันได้ พุท โธ ธรรมมัสสะโพเทตา ธรรมโม สังเฆนะธาริโต สังโฆจะสาวะโกพุท ทัสสะ อิจเจกาพัทธเมวิทัง พระพุทธเจ้า ผู้ ตรัสรู้ ตื่น เบิกบานได้ ก่อน สอนให้ผู้ อื่น ตรัสรู้ ธรรม ธรรม เล่า สงฆ์ได้ทรง ไว้ สงฆ์เล่า ก็ สาวก ของ พระพุทธเจ้า ผู้ ตรัส รู้ตื่น เบิกบานได้ก่อน สาม รัตน นี้ เนื่อง เปน อันเดียว กัน ฉนี้ วิสุทธังอุตตะมังเสฐัง โลกัสมิ รตะ

นัคตะยัง สังวัคตะติปะสันนานัง อัคตะโนสุทธิกามินัง สัมมาปะติปัชชันตานัง ประระมายะวิสุทธิยา รัตน ทั้ง สาม บริสุทธิ์ อุดม สูงสุด ประเสริฐในโลกย์ ย่อมเปนไป ด้วย เพื่อ ความ บริสุทธิ์พิเศศอย่าง ยิ่ง แก่สัตวรู้ เลื่อมใสย แล้ว ปราถนา ความ บริสุทธิ์แก่ คนประฏิบัติโดย ชอบ อยู่ วิสุทธิ สัพพกิเลเสหิ โหติทุกเขหินิพพุติ ความ บริสุทธิ์ หมดจด พิเสศ จาก กิเลศ ทั้งปวง เปน นิพพติ ดับ จากทุกข์ทั้งหลาย นิพพานัง ปะระมังสุญญัง นิพพานัง ปะระมังสุขัง นิพพานสูญ อย่างยิ่ง นิพพาน เปน ศุข อย่างยิ่ง เยเตนะสัจจะวัชเชนะสุวัดถิโหตุสัพพะทา ด้วย สัจจะ วาจา ภาสิต นี้ ขอ สวัสดิ สุภวิบูลย ผลจงเกิด มี เปน วิบาก สมบัติ ระตะนัตตะยานุภาเวนะ ระตะนัตตะยะเตชะสา อุปัทธวันตะรายาจะ อุปะสัคคาจะสัพพะโส มากะหาจิสัมผุสิงสุ รัฏฐังสะยามานะเมอิทัง ด้วย เดชานุภาพ พระรัตนไตรย เปนปฏิพาหโนบาย กางกั้น อุปัทวอันตราย อุปสัค ความ เข้าไป ขัดข้องทั้งหลาย จง อย่าได้ถูก ต้อง พ้องพาน สยามรัฐมหา ชนบท นี้ เลยจง นิราศ บำราศไกล ด้วย ประการ ทั้งปวง ตะโต ทีฆายุกา ปี่จะ ตัพพัตถูนันจะ สัมปะตะโย สุขังสัพพัตถะโสตถิจะ ภะวันตุสัมปะวัตตันตุ สะยามานังรัฐปาลินัง ความ ศุข สำราญ ปราศจากโรคันตรายแล ความ เปน ผู้ มี อายุศม์ ยืนนาน แล บริบูรณ แห่ง วัดถุ ทั้งหลาย ซึ่งจะ เกื้อ กูล แก่ความ ไม่ มีโรค แล อายุศม์ ยืน นั้น ทั้ง ศุข โสมนัศแล สวัสดิ์สุภวิบูลยผล จง เกิด มี พร้อม บริบูรณ แด่สมเด็จ บรมบพิตร พระ

ราชสมภาร เจ้า สมเด็จ พระ บรมราช เทวี พระราช โอรส พระราช ธิดา แล ซึ่ง ทรง อภิบาล บำรุง สยาม รัฐมหาชน บทนั้น กับ ทั้ง พระ บรมราช วงษานุวงษ ข้า ทูลออง ธุลี พาะบาท ราชบริพาร ทั้งปวง เตจะรัฏฐัญ จะรักขันตุ สะยามะรฏฐิกะเทวะตา สะยามานังรัฏฐูปาลิหิ ธรมมามิ เสหิปูชิตา ขอ เทพย เจ้า ทั้งหลาย ผู้สิงสถิตย ใน สยาม รัฐนั้ ซึ่ง สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า ได้ ทรง บูชา ด้วย ธรรม พลีอามิศ พลีเนืองนิตย์ จงทั้ง ไมตรี จิตร อภิบาล รักษา สมเด็จ บรม บพิตร พระราช สมภาร เจ้า กับ ทั้ง รัฐมณฑล ทั่ว จังหวัด พระราช อาณาเขตร ให้ สถาพร พัน สรรพ อันตราย สิทธะมัตถุ สิทธมัตถุ สิทธมัตถุ อิทัง ผะลัง เอตัสสะมิง ระตะนัตยัสมิง สัมปะสาทะนะเรตะโส ขอ ผล ของ จิตร ที่ เลื่อมใส ใน พระรัตนไตรย นั้น จง เปน ผล สำเร็จ จง เปน ผล สำเร็จ จงเปน ผล สำเร็จ ตาม พระบรมราช ประสงค์ ทุก ประการ ฯะ

๑ โคลง สรรเสริญ บารมี ฯะ

๑ ๑ กลางวัน อาทิตย์ จ้า แจกแสง
ยามค่ำ พระจันทร์ แสดง เด่น ฟ้า
กระษัตรย์ ซ่าองค์แปลง ทรงเครื่อง ต้น แฮ
วรชิโนรสร้า ราคไร้ จรูญศรี ฯะ

● ๒ ทั้งสี่ มี ออกช้าง เวลา
โดย นิยม มงคลา คลาศ พลั้ง
แต่ องค์พระ สัมมา สัมพุทธ นั้น ฤๅ
ไพโรจเรืองเดช ทั้ง ค่ำเช้า เพรางาย ฯะ

● ๓ อำนาจ คำสัตย อ้าง ออก ความ นี้นา
จงผดุง พระจอม สยาม อยู่ เกล้า
พระยศ พระเกียรติ ตาม โลกย์ เลื่อง ฦๅเลย
พระเดช ปกแผ่ เผ้า แผ่น หล้าแหล่ง สยอน

● ๔ พระชนม์ ยืน ยิ่ง ร้อย พรรษา
นฤโรค นฤภยา พาธ พ้น
เสวย สวัสดิ ศุข สภา วรดถิตย์ เสถียร แฮ
สมบัติ ไหลหลั่ง ล้น เล่ห์ ท้อง ทเลหลวง ฯะ

● ๕ ริปู หมู่ศึกเสี้ยน สำแดง
จงอย่า หาญ คำแหง ฮึกห้าว
คิด ร้าย เกี่ยง กี่แปลง มาเปลี่ยน เสีย นา
ขามเดช หยอนทุกด้าว คุจเนื้อ ขามสีห์ ฯะ

" อาตุรัสมิํปิเมกาเย จิตฺตํนเหสฺสตาตุรํ
เอวํสิกฺขามิพุทฺธัสฺส สาสนานุคฺคตึกรํ "

หนังสือ

วชิรญาณ

เล่ม ๑ ฉบับ ๖ จำนวนเดือนห้า

ปี ๑๒๔๖——๗

ลงพิมพ์โดยคำสั่ง ของท่าน

กรรมสัมปาทิก หอพระสมุด วชิรญาณ

กรุงเทพ ฯ
โรงพิมพ์ พระเทพผู บางลำภูล่าง

ราคา ห้า สลึง

แจ้ง ความ

ด้วย หนังสือ วชิรญาณ ฉบับ ๖ นี้ เปนสิ้น ตอน เล่ม ๑ น่า หนังสือ นั้น ตาม ที่ได้ กำหนด สัญญาไว้ ว่า ประมาณ ฉบับ ละ ร้อย น่า ครั้น ผู้ที่ รับ ทำ พิมพ์ คิด รวม สารบาน แล ที่ บอก แก้ อักษร ผิด รวม อยู่ ใน นั้น ด้วย ตั้ง แต่ ฉบับ ๑ มา ฉบับ นี้ น่า หนังสือ จึ่ง ได้ น้อย ไป แต่ ถ้า คิด รวม เข้า ให้ เสรจ แล้ว ฉบับ ๑ ไม่ น้อย กว่า ร้อย น่า

หนังสือ นี้ ที่ ได้ ออก ช้า ไป แล อักษร ยัง ผิด คลาศ เคลื่อน อยู่ นั้น ต้อง ขอ อภัย โทษ แก่ ท่าน ผู้ อ่าน เพราะ เปน การ ขัด ข้อง อยู่ หลาย อย่าง หลาย ประการ นัก แม้น ถึง ว่า จะ เปน อย่าง ไร ก็ ดี ข้าพเจ้า ผู้ ถูก เปน น่า ที่ จัด การ หนังสือ วชิรญาณ นี้ ขอ ขอบใจ พระเทพผลู ผู้ มี ใจ รับ ตีพิมพ์ นี้ จน ครบ เล่ม หนึ่ง

สารบาน เรื่อง

๑ ธรรถ ความ ต้อง การ ผู้ ช่วย สารานิยกร เปน ผู้ แต่ง น่า ๔๗๑

๒ เสวะนะมิตรวรรณา พระเจ้า น้อง ยาเธอ พระองค์ เจ้า ศรี เสาวภางค์ ทรง แต่ง น่า ๔๘๑

๓ ความ เพียร แล อุสาห เปน คำโคลง พระผดุง ศุลกกฤตย เปน ผู้ แต่ง น่า ๔๙๕

๔ กาพย ห่อโคลง ประภาษ ธารทองแดง เจ้า ฟ้า ธรรมธิเบศ ทรง แต่ง น่า ๕๑๕

๕ โคลง สรรเสริญ พระบารมี น่า ๕๔๓

บอกแก้อักษรผิด

น่า	บันทัด	คำว่า	ให้อ่านว่า
๔๘๓	๙	,, ตน ตน	,, ตน
,,	๗	,, อามิตร	,, อมิตร
๔๘๕	๑๔	,, ราขา	,, วาจา
๔๘๖	๑๓	,, เสพ สุรา	,, เสพย สุรา
,,	๑๘	,, สนุกนิ์ ต่าง	,, สนุกนิ์ ต่าง ๆ
๘๘	๒๐	,, เสพ สุรา	,, เสพย สุรา
๙๐	๑๖	,, ยินดิ	,, ยินดี
[illegible]	๑๓	,, สุพสาร	,, สุภสาร
,,	๑๗	,, ผอง	,, ผ่อง
,,	,,	,, สุพธรรม	,, สุภธรรม
๙๗	๑	,, สาร เสวภาคย์	,, สาร เสาวภาคย์
,,	๑๒	,, สุภ	,, ศุภ
๔๒๙	๕	,, จักทำเสรจ ฤา	,, จักเสร็จ ทำฤา
๕๐๐	๑๑	,, ขวางใด	,, ขวางขัด
๕๐๑	๒	,, พระยายาม	,, พยายาม
๕๐๒	๕	,, พึงรู้	,, พึ่งรู้
๕๐๓	๑๖	,, สบสิน	,, สบสิ้น
๕๐๗	๔	,, ในเดือน เม คฤษศัก	,, ใน มาศะ เม คฤษศัก
,,	๖	,, ลคร	,, นคร

บอกแก้อักษรผิด

น่า	บันทัด	คำว่า	ให้อ่านว่า
๕๐๗	๗	,, เสร็จได้ดังประสงค์	,, เสร็จได้โดยฉับพลัน
,,	๙	,, ด้วยวิริยา	,, ด้วยเพียร ดิลก
๕๐๘	๑๙	,, ความทั้งหลาย ซึ่งอ้าง	,, มูลเหตุหลาย ซึ่งอ้าง
๕๑๑	๓	,, อิมํสา	,, วิมํสา
,,	๗	,, เคยนา	,, เลยนา
๕๑๓	๘	,, อาหิตาย	,, อหิตาย
,,	๙	,, หาหํ	,, นาหํ
,,	๑๗	,, เพื่อ ซ้ำ	,, เพื่อ ซ้ำ
๕๑๔	๔	,, ซั้น	,, ชั้น
,,	๕	,, ที่ นี้	,, นี่ นี้
๕๑๔	๑	,, วชิ่ระญาณ	,, วชิรญาณ
๕๑๗	๑๑ } ๑๓ }	,, เสือ ครั่ง	,, เสือโคร่ง
,,	๑๒ } ๑๔ }	,, นวด	,, ระนวด
๕๑๘	๓	,, คืนไม้	,, ขึ้นไม้
,,	๙	,, ใกล	,, ใกล้
๕๒๐	๑๓	,, ฎัว	,, ทั่ว
๕๒๑	๑	,, ธรรการ	,, ธันทร
,,	๑๔	,, เคี่ยว	,, เคี้ยว
๕๒๒	๑	,, ฎู้	,, ฎู่

บอกแก้อักษรผิด

น่า	บันทัด	คำว่า		ให้อ่านว่า	
๕๒๒	๑๐	,,	ควน เหน	,,	ควร เหน
,,	๑๓	,,	ใต หมาก	,,	ใต่หมาก
๕๒๓	๔	,,	ย๋ย	,,	ย๋อ
,,	๙	,,	ใต่เต้า	,,	ไต่เต้า
,,	๑๐	,,	ถ๋ รวงรัง	,,	ที่ รวงรัง
๕๒๔	๒	,,	ใต่	,,	ไต่
,,	๗	,,	เถ๋ยว	,,	เที่ยว
๕๒๕	๑	,,	บึ้ง กา	,,	บึ้งก่า
,,	๑๑	,,	เถ๋ยว	,,	เที๋ยว
๕๒๗	๑	,,	เหรศเพรา	,,	เหรอศเพรา
๕๒๙	๑๖	,,	ผูวผั๋กไข่	,,	ผัวผั๋กไข่
๕๓๐	๔	,,	ยิ่สูน	,,	ยิสุ่ม
,,	๕	,,	เก็บ รั้ย รยย	,,	เก็บรั่ย • ระยง
๕๓๑	๑	,,	แก้ม คร คิ่ง	,,	แกมคองคิ่ง
,,	๑๑	,,	ไค	,,	สะกใค
๕๓๒	๙	,,	สาระ สาย	,,	สาระ สาท
,,	๑๒	,,	รมรึ่น	,,	ร่มรื่น
๕๓๓	๘	,,	หาคง	,,	หางคง
,,	๑๔	,,	คาย	,,	คาล
๕๓๔	๑	,,	ยย่านาง	,,	หญ้านาง
๕๓๕	๖	,,	ที๋บ	,,	ที่บ

อรรถ

ความ ต้อง การ

ผู้ช่วย สารานิยกร เปน ผู้แต่ง

บัด นี้ จะ ได้ กล่าว ด้วย ข้อ อรรถ ความ ต้อง การ ตาม ทาง เนติ สาสตรใน ปัตยุบัน กาล พอ เปน เค้า ความ ดำริห์ที่ จะ ได้ ประกอบ การ งาน ให้ เกิด ผล สืบไป ก็ เมื่อ เรา จะ พิจาร ณา ตฤก ตรอง สัก เล็ก น้อย แล้ว ก็ จะ รู้ได้ว่า ความ ต้อง การ ของ เรา นั้น มีโดย เอนก ปริยาย มาก มาย หลาย ประการ เรา จะ เหนได้ว่า ตาม ความ ปรกติ นั้น เรา มิประ สงค์ที่ จะ ต้อง การ แต่สิ่ง ละเล็ก ละน้อยใน ชนิด หนึ่ง ชนิดใด ของ ปัณย พัสดุ อัน เปน สิ่ง ของ ต่าง ๆ แล ประสงค์ที่ จะ ได้เปน ส่วนใน ชนิด นี้ บ้าง ชนิด นั้น บ้าง ชนิด อื่น บ้าง อยู่ โดย แท้เทียว จะไม่ มี บุคคล หนึ่ง บุคคลใดที่ จะ ชอบ รับ ประทาน อาหาร ชั่ว แต่เข้า อย่าง เดียว ฤๅ ปลา อย่าง เดียว ฤๅ แกง อย่าง เดียว เลย คง จะ ประสงค์เข้า บ้าง ปลา บ้าง แกง บ้าง แล ลาง ที ขนม บ้าง ผลไม้ บ้าง ที่ สุด จน เครื่อง ดื่ม มี สุรา ฤๅ น้ำชา เปน ต้น ฤๅ มิ ฉนั้น จะ เปรียบ อีก อย่าง หนึ่ง ให้

เหน เช่นที่ กล่าว มานี้ว่า ระไม่มี ชาว เราผู้หนึ่งผู้ใดที่ อยาก ระ มีเครื่อง นุ่งห่ม ผ้า เสื้อ หลาย สำรับ ที่เหมือน กัน ทั้ง สิ้น เลย คง ปราถนา ระ มีเสื่อผ้า หลาย สำรับ จริง แต่ คง ระให้เปน เครื่อง นุ่ง ห่ม ที่ สำหรับ ฤดู ร้อน บ้าง ฤดู หนาว บ้าง หนา บ้าง บาง บ้าง ถ้า เปน ผู้ มีวาศนา บันดาศักดิ์ ก็คง อยาก ระ มีเครื่อง นุ่ง ห่ม สำหรับ ครึ่ง ยศ บ้างเต็ม ยศ บ้าง สำหรับแต่งตัวเวลาเย็น บ้างสำหรับไป เที่ยว บ้าน นอก บ้าง ดังนี้ อยู่ หอ พระสมุด วชิรญาณ นี้ ถ้า ระ มีแต่ สมุด เปน เรื่อง อย่าง เดียว กัน หมด ก็ ระ เปน การ น่าเกลียด เต็ม ที่ที่ มี สมุด เรื่อง เดียวกัน ดัง ว่า มานี้ ทั้ง นั้น ก็ ระไม่เปน คุณ มี ประโยชน์สิ่งใด เลย ท่าน ผู้ที่ เก็บ สแตมป ตั๋วไปรสนีย เล่น อยู่ เดี๋ยว นี้ นั้น คง ระไม่ มี ความ ประสงค์ ซึ่ง ระ มี ตั๋วไปรสนีย ที่ ชนิด เดียว กัน อย่าง ละ มาก ๆ เลย ใน บันดา คำที่เปรียบ มานี้ แล การ อื่น ๆ เราก็เรียน รู้ได้ว่า ความ ต้อง การ ของ มนุศย ชาติ นั้น มุ่ง ต่อ ประเพท คือ นา ๆ พัศดุ ความ ต้อง การ ที่ แยก ย้าย กัน ฉนี้ สิ่ง หนึ่ง สิ่งใด ที่ได้มี แล้ว ก็ ยินดี เพียง พอ แล้ว ก็เริ่ม ที่ระ ต้อง การ สิ่ง อื่น ต่อ ๆ ไป ความ ต้อง การ เช่น นี้ บัณฑิตย ชน ทั้งหลาย ผู้ รัง สฤติ คำภีร์ ใน เนติสาสตร ท่าน เรียก ว่า เปน ฅาสน ประเภท แล เปน สิ่ง สำคัญใน การ เนติวิทยา นั้น ด้วย

อนึ่ง ก็ เปน ที่ เหน ได้ ง่าย ว่า เปน การ ธรรมดา ที่ จัด เปน ประกฤติ กระเบียบใน ที่ ความ ต้อง การ ของ เรา ทั้งหลาย ตาม ๆ ซึ่ง กัน แล กัน ด้วย การใน ที่ สิ่ง สำคัญ คือ เรา ต้อง มี อาหาร ที่ ระ รับ ประทาน แล

ถ้าเราจะหาสิ่งอื่น ๆ ไม่ได้แล้ว เราก็จะต้องยินดีที่จะหาเข้า
แล้ว ก็ต้องการปลาเนื้อผักผลไม้แลของที่มีรศพิเศษอื่น ๆ ด้วย
เครื่องนุ่งห่มนั้น เมื่อคิดดูตลอดไปแล้วก็ไม่สู้เปนสิ่งสำคัญนัก
เหมือนอย่างอาหาร แต่เมื่อชนผู้หนึ่งผู้ใดมีอาหารที่จะรับประทาน
บริบูรณ์แล้ว ก็เริ่มคิดที่จะแต่งตัวให้ดีต่อไปก็เปนการที่จะหา
เรือนที่อยู่อาไศรย มีชั่วแต่ห้องเล็กหนึ่งก็ดีกว่าที่ยังจะไม่มีเลย
ก็แต่ชนที่มั่งมีบริบูรณ์ ก็ปราถนาที่อยากจะให้มีเรือนใหญ่ขึ้นไป
เมื่อมีเรือนใหญ่อันดีแล้ว ก็ต้องการที่จะหาเครื่องแต่งสำหรับเรือน
แลภาชนใช้สอยสำหรับเรือนสืบไป ความประสงค์ต้องการของ
เราเปนอยู่ดังนี้ ก็ควรจะบัญญัติลงว่าเปนสาศน์แห่งสันตติของ
ความต้องการดังเช่นระเบียบนี้ คือ ลม, ๑ อาหาร, ๑ เครื่อง
นุ่งห่ม, ๑ ที่อยู่อาไศรย, ๑ สมุดหนังสือ, ๑ ภาชนเครื่อง
ประดับแลเครื่องเล่นการสนุกนิ์ต่าง ๆ แล

การซึ่งเรากล่าวมานี้เปนสิ่งสำคัญที่พึงเข้าใจว่า จะไม่มีที่
สุดฤๅกำหนดจำนวนสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่มั่งมีบริบูรณ์จะชอบ
ที่จะให้มี ถ้าเมื่อจะหาได้แล้วผู้ใดเล่ามีเรือนอันงามแล้วก็เริ่ม
ที่จะปราถนาเพื่อจะหาอื่นต่อไป ชอบใจที่จะให้มีบ้านหนึ่งในพระ
นคร อีกบ้านหนึ่งในที่นาบ้านนอก บางท่านผู้มีบันดาศักดิ์แล
ประชากรผู้อื่นที่มั่งมีบริบูรณ์เปนเสรฐี คฤหบดี ก็มีบ้านเรือน
คนละ ๔ แห่ง ๕ แห่งขึ้นไป จากความที่เข้าใจดังนี้เรารู้ว่าจะ

ไม่มี ความสิ้น สุดใน รหว่าง สิทธ ชาติทั้งหลาย ที่ มี ทรัพย มาก บริบูรณ์ แล้ว ประชากร สำหรับ ชาตินั้น จะ ธยุด ความ ปราถนาสิ่ง หนึ่งสิ่ง ใด อีกไม่ได้ แม้นถึง ว่าเรา จะ หาได้ ทำโก้ให้เกิดผล มาก ประการ ใดก็ดี ก็ยังมีสิ่ง อื่น ๆ ที่เรา ต้อง การ จะ หาให้มี อยู่ นั้น แล เมื่อ ประชากร ที่มีอาหาร รับ ประทาน บริบูรณ์ดีแล้ว ก็เริ่มต้อง การ เครื่อง นุ่ง ห่ม ที่ดี มีเครื่อง นุ่ง ห่ม ที่ ดี แล้ว ก็ ต้อง การ เรือน ที่ดี แล เครื่องแต่ง ภาชนะ ที่ เปน ของ ประกอบ ด้วย ศิลปการ ถ้าเมื่อนั้น ที่ จะ หา ทรัพย ได้ มาก ขึ้นไป ก็ คง จะ มากแต่ชนิด หนึ่งไม่ มากนัก ใน บันดาชนิด อื่น ชาว นานั้น ลาง ที ที่ จะ ฉิบหายได้ ถ้าปลูกแต่ เข้า มากนัก ซึ่งไม่ มีผู้ใด จะ รับ ประทาน ได้ หมด เพราะ ฉนั้นใน การ ที่ จะ แทนให้เกิด เข้า มาก อย่าง เดียว แล้ว ก็ ควร จะ หา ปลาแลผัก บ้างไป ด้วย กัน แล การเปน อยู่ ดังนี้ ก็ไม่ ต้อง เปน ที่ เกรง ขาม เลย ว่า สิ่ง ของ ทั้งหลาย จะ ทำได้ บริบูรณ์ มากโดยใช้ เครื่อง จักรไก แล ปัญญา ความ คิด ที่ จะ ทำ การให้ สดวก ง่าย ดี ขึ้น ได้ ก็ จริง แล ผู้ ที่ ทำ การ ทั้งหลาย อยู่ จะไม่ มี การ ทำ แล สิ่ง ของ ที่ จะ ทำ ประกอบ ขึ้น นั้น จะไม่ ต้อง การ อีก นั้น ก็ คง จะไม่เปน ไปได้ ด้วย ว่า ถ้า จะไม่ ต้อง การใช้ใน การ ค้าขาย สิ่ง หนึ่งแล้ว คน เหล่า นั้น ก็ จะ ต้อง การ ศึกษา เรียน ทำ การ อย่างใหม่ สืบไป

เพราะ ฉนั้น จึ่ง เปน สิ่ง สำคัญ ที่ ควร เรา จะ พิจารณา ดู ว่า เมื่อ พัศดุ ทั้งหลาย จะ เปน ประโยชน์ แล เมื่อไร สิ่ง ของ ทั้งหลาย เหล่านั้น

จะไม่เปน ประโยชน์ การ อันนี้ก็ สุด แล้ว แต่ เราต้องการ ฤๅไม่ต้อง การ ของเหล่านั้น อย่าง เดียว พัสดุโดย มาก ที่ อยู่ รอบ เรา เปน ต้น ว่า ลม อากาศ น้ำฝน, ศิลา, ดิน, แลอื่น ๆ ของเหล่านี้ก็ ไม่ เปน ทรัพย์ เพราะ ว่า เราไม่ต้อง การ สิ่ง เหล่านี้ ฤๅ จะ ต้อง การ บ้างก็ เล็ก น้อย แล หาได้ โดย ง่าย ใน สิ่งไร เล่าที่ เรา ต้อง การ บัดนี้ ต้อง ตฤก ตรอง ดูให้ชัด เจน ที่เรา จะ กล่าว ว่า น้ำ จะ เปน ประโยชน์ ฤๅใน เนื้อ ความ อย่างไร ที่เรา จะ ว่า ดังนี้ ด้วย เปน การ สามัญ ที่ เราได้ ยิน ประชาชน พูด ว่า น้ำ เปน วัตถุ มี ประโยชน์ อย่าง ยิ่งใน โลกย์ แล เปน ประโยชน์ จริง ใน ที่ อัน ควร แลใน เวลา อัน ชอบ แต่ถ้า น้ำ จะมาก เกิน ไปไหล ท่วม บ้าน เรือน เรือก สวน แล้ว ในที่นั้น ก็ไม่ มี ประโยชน์ ถ้า จะ ไหล ซึม ทราบ เข้า มา ท่วม ชื้น กำแพง เรือน แล ชาน บ้าน ของ เราแล้ว ก็ เปน เหตุ ที่ จะให้ เกิด น้ำแฉะ เท้าเปื่อย พอง ทำให้เปน การ ได้ยาก ลำบาก ก็ เหน ว่า น้ำไม่เปน ประโยชน์ ถ้า คนซึ่ง อยู่ ที่ ดอน ฤๅที่ น้ำเค็ม จะ ต้อง การ น้ำ จืดไลใช้ สอย ขุด บ่อ น้ำไหล มาใน บ่อน้ำ นั้น ก็เปน ประโยชน์ แต่ถ้า การ ที่ ขุด แร่ ดีบุก ฤๅถ่าน ศิลา อยู่ น้ำไหล พัง มาท่วม บ่อแร่ ที่ จะ ทำการไม่ได้ ดังนี้ ก็เหน ชัดว่า น้ำนั้น ตรง กัน ข้าม กับที่ เปน ประโยชน์ใน บาง ประเทศ ฝน มิได้ ตก ต้อง ตาม ฤดู กาล กำหนด แน่ได้ เปน ต้น ว่า ใน ทวีป อาฟริกา แล เกาะ ออซเตรเลีย ฝน ตก คราว หนึ่ง ก็ อยุดไป ปี หนึ่ง ฤๅ ๒ ปี ที่สุด ถึง ๓ ปี ก็มีบ้าง เมือง ภายใน ประเทศ นั้น ลำน้ำ

ก็แห้งไป เมื่อ เปน ฤดู กาล เช่น นี้ แล้ว บ่อ ที่ มี น้ำเหลือ อยู่ ถึง ว่า จะ สาปรก เปื้อน เปรอะ อย่างไร ก็ ดี ก็ มี ราคา มาก สำหรับ ที่ จะ ได้ เลี้ยง รักษา ฝูง แกะ แล โค ให้ ดำรง ชีวิตร อยู่ ได้ เมื่อ ใน ฤดู ฝน ลง ก็ ตก มาก โดย เร็ว ไหล นอง ลง ตาม ลำ น้ำ ทำลาย ทำนบ ตะพาน แล ท่วม มาก ขึ้น ก็ ทลาย เรือน คน แล สัตว ก็ จม น้ำ บ่อย ๆ ที่ใน แขวง เมือง สมุท สาคร ใน น่า น้ำ เค็ม น้ำ ซื้อ ขาย กัน ถึง ไห ละ เฟื้อง ไห ละ สลึง การ ที่ เกิด เปน อยู่ ดังนี้ จึ่ง เหน ง่าย ที่ เรา จะ ว่า น้ำ เปน ประโยชน์ อยู่ เสมอ ไม่ ได้ เพราะ ทำ ให้ เกิด อันตราย ได้ ความ ยาก ลำบาก ที่ จะ ให้ มนุษย ประชากร พินาศ ฉิบหาย ไป ด้วย จม น้ำ เพราะ ฉนั้น เรา จะ ว่า ได้ แต่ บรรดา ที่ เปน จริง แต่ ว่า น้ำ นั้น เปน ประโยชน์ ใน ขณะ แล ใน ที่ ซึ่ง เรา ต้อง การ แล ใน จำนวน ปริมาณ แต่ เพียง ที่ เรา ประสงค์ จะ ใช้ โดย จริง แท้ เท่า นั้น ไม่ อย่าง อื่น ไป จาก นี้

คำ ที่ เปรียบ มา นี้ ก็ เปน ที่ เหน ได้ ง่าย ว่า ทำไม สิ่ง ของ ทั้ง หลาย เพื่อ ว่า จะ เปน ทรัพย์ ต้อง เปน สาวัตถิกสัมการ คือ สิ่ง ของ ที่ จะ ต้อง ใช้ มี กำหนด เพราะ ว่า เรา ไม่ ต้อง การ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด ที่ เปน ปริมาณ โดย ไม่ มี กำหนด บุทคล ผู้ หนึ่ง จะ ดื่ม น้ำ ใน วัน หนึ่ง ไม่ มาก กว่า ๒ ขัน ฤๅ ๓ ขัน เท่า นั้น แล รับ ประทาน อาหาร อย่าง มาก ก็ เพียง ๒ ทนาน ลง มา ด้วย ประการ ฉนี้ เรา ก็ เข้าใจ ได้ เมื่อ เวลา ที่ ยัง ไม่ ได้ เปิด เข้า ให้ ออก ไป จำหน่าย ต่าง ประเทศ นั้น เข้า ใน เมือง เรา บริบูรณ์ มาก แต่ หา สู้ จะ เปน ทรัพย อัน ประเสริฐ ไม่ เพราะ คน

ทำได้ มาก เกิน กว่า ที่ จะ รับ ประทาน ใน เวลา นั้น เข้า ที่ เหลือ รับ ประทาน ก็ จะ เปน ประโยชน์ แก่ คน ใน ประเทศ จีน ที่ ต้อง การ รับ ประทาน อยู่ มาก แต่ เข้า ใน เวลา นั้น หา สู้ เปน ราคา มาก ไม่ เพราะ ว่า เหลือ ที่ เรา ต้อง การ แล้ว ผู้ อื่น ก็ ไม่ สู้ ต้อง การ นัก

บัด นี้ เรา ต้อง พิจารณา ดู สัมภาร ใน สิ่ง ที่ เรา จะ ต้อง การ ต่าง ๆ ให้ เต็ม บริบูรณ ที่ จะ เปน ไป ได้ เมื่อ จะ ตฤก ตรอง ใน การ นี้ ใน ที่ แรก เรา จะ ต้อง สืบ ให้ แน่ ว่า สิ่ง อะไร ทั้ง หลาย คือ เรา ต้อง การ ด้วย จะ ไม่ เปน ประโยชน์ เลย ที่ จะ ทำ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด เว้น ไว้ แต่ เมื่อ ได้ ทำ แล้ว สิ่ง ของ เหล่า นั้น จะ เปน ประโยชน์ แล ความ ปริมาณ ของ สิ่ง ของ เหล่า นั้น ต้อง เปน ส่วน กับ สิ่ง ที่ ต้อง การ เปน ต้น ว่า ช่าง เรือ ต้อง ไม่ ทำ เรือ มาก แล ภาย แต่ น้อย จะ ต้อง ทำ เรือ บ้าง แล ภาย ให้ มาก อุทาหรณ์ ก็ ตลอด ถึง บันยพัศดุ ทุก ชนิด ต้อง ทำ ให้ เกิด มี เมื่อ เปน ที่ ต้อง การ มาก แล ไม่ ควร จะ ทำ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด ให้ มี จำนวน มาก เกิน ไป กว่า ความ ต้อง การ เพราะ ว่า ต้อง เปลือง ทั้ง แรง แล ทรัพย์ เวลา ที่ เหลือ ไป กว่า ความ ต้อง การ ด้วย ว่า จะ ได้ ไป ทำ การ อย่าง อื่น ที่ ต้อง การ ดี กว่า แล การ ที่ ทำ นั้น ก็ ควร จะ ต้อง ทด ลอง ดู ใน การ จะ ทำ สิ่ง หนึ่ง สิ่ง ใด โดย ให้ เปลือง แรง แต่ น้อย ที่ สุด เพราะ ว่า แรง นั้น เปน การ เหนื่อย ยาก ของ ความ อุสาห แล เรา ควร จะ ต้อง ปราถนา ที่ จะ ทำ การ นั้น ให้ เหนื่อย ยาก แต่ เล็ก น้อย ตาม ที่ เรา จะ ทำ ได้ จึ่ง ทำ จะ ต้อง ศึกษา วิชา เนติ ศาสตร ซึ่ง ส่วน เรา

ที่ จะให้ หาทาง บันสนั้นแก่สิ่ง ที่ เรา ประสงค์ สิ่ง ของ ซึ่ง เรา เพ่ง เลง ต่อ การ นั้น ต้องให้หาได้โดย บริบูรณ มากเพียง เปลือง แรง แล ราคา แต่น้อย

บัดนี้ จะได้กล่าว ถึง การ ที่ใช้ ทรัพย ภอ เปน ทาง ตฤก สืบไป การ ที่ใช้ บันเนย พัศดุนั้น คือ ทำลาย อรรถ ความ ต้อง การ ของ พัศดุ นั้น เสีย เช่น ฟืน ได้ไหม้ไฟแล้ว ฤๅ เข้าได้ รับ ประทาน แล้ว ฤๅ ท่วย ชาม แตกไป แล้ว เปน ต้น บันดา สิ่ง ของ ทั้งหลาย เสีย อรรถ ความ ต้อง การ ของ สิ่ง ทั้งหลาย หลาย อย่าง หลาย ทาง นัก เช่น เมื่อ ของ นั้น เสียไป เหมือน อย่าง ปลา เน่า เนื้อ เน่า อย่าง หนึ่ง เมื่อ ธรรมเนียม ที่ใช้ เปลี่ยน แปลงไป อย่าง หนึ่ง เช่น สมปั้ก แล เสื้อ ปั้ก อย่าง หนึ่ง เมื่อ สิ่ง ของ นั้น พ้น กำหนด เวลา แล้ว เช่น ประติทิน เปน ต้น อีก อย่าง หนึ่ง จะว่าให้เหน ชัด เข้าอีก เหมือน อย่าง เรือน เก่าชำรุด ซึ่ง จำเปน ที่ต้อง การ จะ ซ่อมแซม ก็ดี กอง ฟางไฟ ไหม้เสีย ก็ดี กำปั่น ติด ตื้น แก่ง ก็ดี ใน บันดา การ เหล่านี้ อรรถ ความ ต้อง การ ก็ ทำลายไป โดย ช้า ฤๅ เร็ว บ้าง แล บันเนย พัศดุ ทั้งหลาย เหล่านี้ ก็ กล่าว ว่า เปน วินาสิตใช้ สิ้นไป แล้ว อันนี้ ก็เปน ที่ ปรากฎ ว่า เราต้องใช้ สิ่ง ของ ทั้งหลายใน ขณะ เมื่อ ของ เก่า นั้น สม ควร ที่ จะใช้ ถ้า เรา จะใช้ ของ เหล่านั้น แล้ว

อีก อย่าง หนึ่ง เรา ควร ที่ จะ ทด ลอง จะ หา การใช้ในสิ่ง ของ ทั้งหลาย ซึ่ง เราได้ มีไว้ ภอ แก่ ความ ศุข ถ้า สิ่ง ของ สิ่ง หนึ่ง

สิ่งใด มิได้เปน อันตราย ฤๅ ทำลายไปโดย ความใช้ เช่น อย่าง อ่าน หนังสือ ฤๅ ดู รูป ภาพ ก็ ดี ดังนี้ เราก็ได้ อ่าน ดูเหน บ่อย ๆ แล้ว ก็ เปน ประโยชน์ มาก ขึ้น เช่น พัศดุ ทั้งหลาย จะ เปน ของ มี ประโยชน์ มาก ถ้าได้ ส่งไป แก่ผู้โน้น บ้าง ผู้นี้ บ้าง ดุจ หนังสือใน หอ พระสมุด ท่าน สมาชิก ยืม ไป ฤๅ รูป ภาพ ที่ เขียนไว้ใน พระ ระเบียง วัด พระ ศรีรัตน สาศดาราม คนไป มา ทั้งหลายได้ ดู ชม อยู่ เสมอ การ อัน นี้ จะ เปน ที่ เกิดขึ้น ซึ่ง ควร เรียก ว่า อัตถัสสพาหุลตา ความ ที่แห่ง ประโยชน์ ความ ต้อง การ เปน ของ มาก เหมือน อย่างใน ประเทศ ยุรปได้ ตั้ง หอ สมุด ที่ให้ คน ทั้งหลาย ได้ อ่าน มาก เรียก ว่า ปับลิกไลบรารีมิวเซียม แล ตึก ประดับ ด้วย ภาพ สำหรับให้ ดูคือ ปิกเชอแกลารี เปน ต้น สถาน ที่ ตั้ง เหล่านี้ ก็ เพิ่ม ประโยชน์ ความ ต้อง การ ให้ มาก ขึ้น แล การใช้ สอย รักษา ที่ เหล่านี้ ก็ เปลือง น้อย ฤๅแทบ จะ ไม่มีก็ ว่า ได้ ถ้า เทียบ กับ ความ เปน ประโยชน์ ของ สถาน ที่ เหล่านี้ ด้วย กัน แล้ว

เมื่อ บัณยพัศดุ หนึ่ง พัศดุใด ทำลาย ไป ทัน ที ด้วย การใช้ แล้ว เช่น อย่าง อาหาร ก็ เหนได้ว่า เปน การ คน เดียวได้ใช้ ส่วน ของ บัณยพัศดุ อัน เหมือน กัน นั้น ความ ตฤก ความ หมาย ของ เรา ก็ ต้อง คิด ใช้ บัณยพัศดุ เมื่อ มี ประโยชน์ มาก ถ้าผู้ หนึ่งผู้ใด จะ หลง ทางไปใน ป่า มีสเบียงไป แต่ น้อย ไม่พอ เพียง แล้ว ก็ เปน การ ชั่ว เวลา ของ ผู้นั้น ที่ จะ รับ ประทาน อาหาร นั้น ให้ หมด เสีย ทัน ที เมื่อ ภาย

หลัง ผู้ นั้น จะ ต้อง อดไป หลาย เวลา ผู้นั้น ควร จะ ต้องเอาสเบียง อาหาร ออก ตรวจ ดู แล รับ ประทาน ที ละ น้อย พอ ที่ จะ ทรง กำลัง ไปได้ คำ เปรียบ มาดังนี้ เรา ควร จะ ทำแล จัด หา ทรัพย์ ไว้ใน ชีวิตร ของ เรา ที่ ว่องไวย อยู่ จึ่ง จะ ชอบ คน ทำ การ ก็ เหมือน กัน หา ควร ที่ จะใช้ ค่า จ้าง ของ ตัวให้ หมด ทีเดียว เมื่อ การ ค้า ขาย ไม่ สดวก ดี เวลาไร การ ที่ รับ จ้าง ทำ อยู่ ก็ จะ ต้อง หยุด จะไม่มี ที่เลี้ยง ตัวใน เวลานั้น การ ที่ กล่าว มาทั้งนี้ก็ ตลอด ถึง กัน การ สิ่งไร ที่ เราใช้ สอย เปลืองไปโดย อิฉุย อิแฉก ในสิ่ง ที่ มิใช่ ของ จำเปน จะใช้ใน ปถมไวย แล้ว ก็ ควร จะ ขมีด เขม็ยไว้ให้เปน ประโยชน์ เมื่อ ชราภาพ ด้วย ว่า สิ่ง ของ จำ ที่ จะ ต้องใช้ แล ประกอบ ความ สำราญ ให้ ปรกติ อยู่ใน เวลา ชรา ภาพ นั้น หาได้โดย ยาก จึ่ง ยุติ ลง ว่า บันดา ทรัพย ที่ หาได้ก็ เพื่อ จะ ใช้ สอย แต่ ขณะใช้ นั้น ก็ ควร จะใช้ ให้ใน ขณะใน เวลาที่มี ประโยชน์ มากแล

ภาสกรวงศ

เสวะนะมิตร วรรณนา

ข้าพเจ้าผู้ได้รับ คำ สั่ง ของ กรรมสัมปาทิกสภา หอ พระสมุด วชิรญาณโปรดให้ เรียบ เรียง พรรณาข้อ ความ มาลง หนังสือ วชิรญาณ แรก แก่ท่าน สมาชิก ทั้งปวง เรื่อง หนึ่ง เพื่อให้ เปน ประ โยชน์ แก่ การ ฟัง แล เปน การ เกื้อกูล สติ ปัญญา ซึ่ง กัน แล กัน ข้าพเจ้าเหน ว่า ธรรมดา มนุษย์ ทุก ประเทศ ทุก สถาน ถ้าได้ สมาคม คบ หา สนทนากัน อยู่เสมอ ก็ย่อม จะ มี ความ รุ่ง เรืองเจริญ ขึ้น ทุก ๆ ที่ เพราะ ได้แลก เปลี่ยน ความ คิด ความ ปราถนา สำหรับ จะ รักษา ความ ศุข ของตน ๆ ให้มาก ขึ้น ๆ ฤๅ บาง ที่ คน นี้ มี ความ ทุกข อัน แรง กล้าเหลือ ที่ ตน จะ แก้ไข เพราะ อารมณ์นั้น รคน ไปใน ส่วน ทุกขเวทนา ถ้าได้ สมาคม คบ หา กับ ด้วยเพื่อน มนุษย บาง ทีก็ จะได้ ชี้ แรง มรรคา แก้ไขให้ สิ้น ทุกข์ ได้ ถ้า จะไม่ หัน หน้า หา กัน แล้ว กว่า จะ มี สติ มาแก้ไขก็ อาจ ที่ จะ เสีย การ ฤๅ ลำบาก กายได้ มาก ๆ ทีเดียว เพราะ ฉนั้น จึง เหน ว่า การ สมาคม สนทนา แลก เปลี่ยน ความ คิด ซึ่ง กัน แล กัน นั้น ย่อม มี คุณ แก่ ชน ทั้งปวง ทุก ประเทศ ทุก สถาน ถึง การ ครอบ ครอง นิวาศน คฤหสฐาน ฤๅ การ วานิช วิไสย สรรพการ สิ่งใด ๆ ที่ได้ รวม กัน อยู่ แล้ว ถ้าได้

สนทนาแสดง ความ ปรารถนา ของ ตน ๆ แล้ว ก็ สามารถ ที่ จะ ให้ กิจ นั้น ๆ สำเร็จ แล บริบูรณ์ขึ้น ได้ โดย ยิ่ง อาไศรย ความ แลก เปลี่ยน แล เกื้อ กูล สติ ปัญญา ซึ่ง กัน แล กัน นั้น เปน เหตุ แล หนังสือ วชิรญาณ วิเศษ นี้ ก็ เก็บ ความ ต่าง ๆ ซึ่ง ท่าน สมาชิก ทั้งปวง ส่ง มา ล้วน เปน ของ เรียบ เรียง แต่งใหม่บ้าง ของ ท่าน กระวีปราช แต่เก่า ก่อน เรียบเรียงไว้บ้าง รวบ รวม ลง พิมพ์ แจก กัน เพื่อ ว่า เรื่องใด ท่านผู้ใด ยังไม่ได้สดับ ก็ จะได้ สดับ ฤๅ ยังไม่มี สำหรับ บ้าน ก็ จะ ได้มี เปน เครื่อง เกื้อ กูล แก่ ปัญญา ความ คิด แล บำรุง วิทยา คุณให้ บริบูรณ เพราะ ความ แลก เปลี่ยน ความ คิด ความ เหน แห่ง กัน แล กัน เหตุ ฉนั้น ข้าพเจ้า เหน ว่า การ สมาคม คบ หา ที่ เปน ต้น ของ ความ สนทนา แลก เปลี่ยน ความ คิด ความ เหน นั้น เปน การ สำคัญ จึ่ง เหน ว่า ชน ที่ ควร จะ สมาคม ฤๅ มิ ควร สมาคม นั้น พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ซึ่ง เปน เอก อรรค อริย บุคคล ได้ ทรงแสดง แก่ สิงคาล มานพ มีใน เทศนา นัย พิศดาร ควร เรา ทั้งหลาย จะ พิจาร ณาให้ เหน ว่า ดี ชั่ว ประการใด แล้ว จึ่ง สมาคม คบ หา จะ ได้ พ้น จาก อันตราย ใน การ สมาคม ทั้งปวง นั้นได้ บัดนี้ ข้าพเจ้า จะ ขอ พรรณา ด้วย มิตร แห่ง ชน ทั้งหลาย ซึ่ง สมาคม คบ หา กัน อัน มีใน เทศนา นัย ที่ พระ ผู้ มี พระ ภาคย ทรง แสดง นั้น มี สอง สถาน

คือ คน อันใช่ มิตร แต่ ประพฤติ การ ภาย นอก ดุจ มิตร ๑ แล ชน อัน เปน กัลยา ณมิตร มี น้ำใจ บริสุทธิ์ ๑ มี ประเภท ต่าง ๆ

กันโดย พิศดาร ข้าพเจ้า เหน ว่า เปน ของ ควร ที่ จะ อ่าน แล จำไว้ เพื่อ ประโยชน์ ที่ จะ ได้ ประพฤติ ตัว ให้ สม ควร จึ่งได้ เก็บ เรียบ เรียง ความ มา ลงใน หนังสือ นี้ไว้ สำหรับ ท่าน สมาชิก จะ ได้ อ่าน เปน เครื่อง ประดับ สติ ปัญญา แล จะ ได้ พิจารณา ชน ที่ เปน มิตร อัน ประเสริฐ แล ชน อันใช่ มิตร แต่ ประพฤติ กาย วาจา ดุจ มิตร ตาม ที่ จะ ได้ จำแนก ต่อ ไป นี้

บัด นี้ จะ พรรณา ประเภท แห่ง ชน อันใช่ มิตร แต่ ประพฤติ กิริยา กาย วาจา ดุจ มิตร มี ๔ สฐาน ใน อมิตร ที่ ๑ เปน บุคคล ที่ จะ เบียด เบียน ทรัพย์ สมบัติ แล ประโยชน์ แห่ง สหาย ตนไป ข้าง เดียว มี ประเภท ต่าง ๆ คือ จำพวก หนึ่ง เมื่อ มา บ้าน เรือน สหาย พบ ของ สิ่งไร ที่ ชอบใจ ก็ พูด เลียบ เคียง แคะได้ ขอ ร้อง จน สหาย ขัดไม่ได้ ต้องให้ แล มิได้ คิด จะให้ ของ ๆ ตน ตอบ แทน บ้าง บาง จำพวก ก็ ระวังใน การ ประโยชน์ ของ ตน ที่ จะ เสีย เปรียบ แก่ มิตร คือ เมื่อ จะให้ ของ สิ่งไร แก่ มิตร ก็ให้ แต่ ที่ มี ราคา ต่ำ แล้ว คิด ตอบ แทน เอา ของ ที่ มี ราคา สูง กว่า ของ ๆ ตน ฤๅ บาง ที มิตร มา ขอ สิ่ง ไร ของ ตน ไป แล้ว ภาย หลัง คง จะ คิด เอา ของ ตอบ แทนให้ มี ราคา สูง แก่ ของ ๆ ตน ที่ให้ มิตรไป บาง ที มิตร มีกิจ มา วาน ตน ทำ การ เพียง เท่า นี้ ภาย หลัง คง จะ วาน มิตร ทำ กิจ ของ ตนให้ ยิ่ง กว่า เพื่อ จะ มิให้ เสีย เปรียบ ไป จำพวก หนึ่ง เมื่อ เกิด ความ สดุ้ง สะเทือน แล ขัด ข้อง อย่างใด อย่าง หนึ่ง จึ่ง ได้ มา คบ หา ทำ การ ของ สหาย

เหมือน หนึ่ง บุคคล มี มิตร สหาย ที่ สูง กว่า ตน บุคคล ผู้ นั้น เกิด ความ หวั่นไหว ก็ วิ่ง เข้าไป อาไศรย ทำ กิจ การ ต่าง ๆ ของ สหาย เพื่อ จะ กันไภย เมื่อ พ้นไภย แล้ว ก็ หลีก เลี่ยง มิได้ทำ ต่อไป จำพวก หนึ่ง จะ มา สมาคม คบ หา ด้วย มิตร ก็ เพราะ หวัง ประโยชน์ เพื่อ จะ ให้ มิตร นั้น สงเคราะห์ ให้ ตนได้ ลาภ ได้ ยศ เท่า นั้น มิได้ มีน้ำใจ ที่ ซื่อ ตรง รักใคร่ใน มิตร ของ ตน โดย สุจริต เมื่อไม่ได้ ประโยชน์ ของ ตน แล้ว ก็ ละ มิตร นั้น เสีย ใน อมิตร ที่ ๑ นี้ มี สฐาน ต่าง ๆ กัน ดังนี้

ใน อามิตร ที่ ๒ เปน จน ที่ มี วาจา ไพเราะ อย่าง ยิ่ง มี ประเภท ต่าง ๆ กัน จำพวก หนึ่ง ปราไสย ด้วย ของ อัน สิ้นไป แล้ว เมื่อ พบ สหาย มา ก็ กล่าว วาจา ว่า เมื่อ วาน นี้ เรา มี อาหาร สิ่ง นั้น ๆ เรา มี ผ้า นุ่ง ห่ม สิ่ง นั้น ๆ เรา คิด ถึง ท่าน ก็ไม่ พบ ท่าน แต่ วันนี้ ของ นั้น หมด แล้ว บาง จำพวก ก็ ปราไสย ด้วย ของ ที่ ยังไม่ มี ยังไม่ ถึง เมื่อ พบ สหาย ก็ กล่าว ว่า พรุ่ง นี้ อาหาร นั้น ๆ ของ เรา จะ มี แล ใน เดือน น่า ผ้า นุ่ง ห่ม สิ่ง นั้น ๆ ของ เรา จะ มี เรา จะ ให้ แก่ ท่าน แล การ นั้น ก็ มิได้ เปน ไป ตาม วาจา บาง ที ก็ กล่าว ว่า ที่ บ้าน เรา มี ช้าง ม้า โค กระบือ เครื่อง บริโภค สิ่ง นั้น ๆ ถ้า ท่าน จะ ต้อง การ จง ไป เอา ครั้น เวลา สหาย ไป ขอ ของ สิ่ง นั้น ๆ ก็ บิด เบือน ไป จำพวก หนึ่ง สงเคราะห์ ด้วย สิ่ง ที่ ไม่ มี ประโยชน์ คือ เมื่อ ตน นั่ง อยู่ บน คอ ช้าง ฤๅ หลัง ม้า ฤๅ ใน เรือ เหน มิตร เข้า ก็ ปราไสย ชัก ชวน เข้า มา นั่ง ครั้น มิตร นั้น จะ ไป ด้วย ก็ กล่าว วาจา เปน อย่าง อื่น ไป

บางที่ตน นุ่งห่มผ้าที่ งามวิจิตร ครั้นเหนมิตรเข้าก็กล่าวว่าของสิ่งนี้เราคิด จะให้แก่ท่าน แต่ผ้าผืน ซึ่งของเราก็ยังไม่มี ถ้าเรามีแล้ว เราก็จะให้แก่ท่าน กล่าวดังนี้ ชื่อว่าสงเคราะห์สิ่งที่ไม่มีประโยชน์ จำพวกหนึ่งเมื่อมิตรมีกิจธุระไปหาเพื่อจะพึ่งสหาย ของตนมีไปขอยืมรถม้าพาหน์ กำลังเรือแพ เปนต้น ก็กล่าวว่าได้ซิแต่รถนั้นล้อแตก เพลาเคลื่อน เครื่องสิ่งนั้น ๆ ก็ขาดม้าก็เจ็บ เรือก็รั่ว คนของเราก็ไปติดการสิ่งนั้น ๆ เมื่อท่านจะต้องการคราวหลังแล้ว เราจะสงเคราะห์ให้แก่ท่าน ครั้นถึงการธุระขึ้นอีก ก็แสดงการขัดข้องอย่างอื่นต่อไป ฤๅโดยสงเคราะห์ด้วยวาจาอันไพเราะ เปนอย่างยิ่ง มิได้สงเคราะห์มิตรจริง ดังวาจาที่กล่าวใน อมิตรที่ ๒ มีสฐานต่าง ๆ กันดังนี้

ในอมิตรที่ ๓ เปนผู้มักแต่จะเจรจาให้เปนที่รักของมิตรให้ถูกใจมิตร มิได้คิดการนั้นเปนของชั่ว การนั้นเปนของดี ถ้าสหายตนจะประพฤติแล้ว ก็กล่าววาจาตามไป เพื่อจะให้ถูกใจมิตรเท่านั้น มีประการต่าง ๆ จำพวกหนึ่งเมื่อมิตรของตนจะกระทำการลามก มีคบหญิงแพศยา เสพสุรา แลเล่นเบี้ยการพนันต่าง ๆ แลเที่ยวกลางคืน แลทำการโจรกำม์ลเมิดอำนาจกฎหมายต่าง ๆ ก็ดี ก็ย่อมทำตามไปเพื่อจะให้ถูกใจมิตร บางทีมิตรตนจะชักชวนให้ทำการกุศลกรรมโดยสุจริต ฤๅให้ละสาศนาเดิมของตนไปเข้าสาศนาอื่น ฤๅจะให้ละเจ้าก่อนนายเดิม

ของ ตน ไป หาเจ้าใหม่ นายใหม่ ก็มิได้คิดใคร่ ครวญ แก่การ ควร อย่างไร ย่อม ประพฤติ ตาม แต่ พอให้ถูกใจ มิตร บาง จำพวก ต่อ หน้า กล่าว สรรเสริญ ความดีแล ยก ยอ มิตร ให้ ชื่น ชม ยินดี เมื่อ ลับ หลัง ก็กล่าวโทษ ติเตียน มิตร ของ ตน ต่าง ๆ บาง จำพวก เมื่อต่อ หน้ามิตร ก็กล่าว วาจาแสดง อาการ ให้เหน ว่า มีความซื่อ ตรง รัก ใคร่ ต่อ มิตร แต่น้ำใจ มิได้ คิดที่ จะ สมาคมโดย สุจริต เมื่อได้ถ้อย คำ ความ ลับ ของ มิตร ก็ มัก จะ ประทุษฐร้าย เมื่อ ภาย หลัง มี ประ การ ต่าง ๆ ดังนี้

ในเมิตร ที่ ๔ เปน มิตรใน การ ที่ จะให้เสื่อม จากยศแลให้ ปราศจาก ลาภให้เกิดอันตราย ของ ทรัพย์ สมบัติ มีแต่ จะ ชักชวน ให้เกิดแต่เหตุเปน ทาง ฉิบหาย ไม่ชัก ชวนใน การ ที่เปน เหตุให้ ความ เจริญ เกิด มีแก่มิตร เลย มี ประการ ต่าง ๆ กัน จำพวก หนึ่ง เปน ผู้ชักชวนให้มิตร เสพสุรา ฤๅ เปนมิตร ที่ ได้ ชอบ อัธยาไศรย กันใน ที่ประชุมกินสุรา ฤๅ เปน มิตร ที่ จะ ชัก ชวนให้สูบฝิ่น สูบ กันชา กิน ลำโพง เครื่อง เมา ต่าง ๆ จำพวก หนึ่ง เปนมิตร ที่ จะชัก ชวนให้ มิตร ของ ตน เที่ยวไปใน เวลา กลาง คืน ฤๅ ชวนให้ไป ทำ โจรกรรม ต่าง ๆ จำพวก หนึ่ง เปน แต่ มิตร จะ ชัก ชวนให้ไป เที่ยว ดู การเล่น สนุกนี่ต่าง ๆ ซึ่ง บาง ที่ จะ นำ มาแห่ง ความ ทุกข ใน ภาย หลัง จำพวก หนึ่ง มีแต่ จะ ชัก ชวน มิตร ของ ตน เล่น เบี้ย แลเล่น การ พนัน ต่าง ๆ ซึ่ง เปน เหตุ จะให้ บังเกิด แห่ง ความ ฉิบหาย อย่างเดียว

ไม่ชักชวนในเหตุที่เปนความเจริญรุ่งเรือง มีประการต่าง ๆ กันดังนี้

รวมชนอันใช่มิตร แต่ประพฤติการภายนอกดุจมิตร ๔ ประเพทนี้ ควรบัณฑิตยชาติผู้มีความปรารถนาแห่งความเจริญ พึงพิจารณาด้วยปัญญา ถ้าเหนเปนการชั่วแล้ว ควรจะหลีกเลี่ยงเสียให้ห่างไกล จะได้พ้นอันตรายของตน ดังพรรณนามานี้

บัดนี้จะพรรณนาด้วยมิตรอันมีน้ำใจบริสุทธิ์ประเสริฐ ๔ ประการ มิตรประเสริฐจำพวกที่ ๑ เปนผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีอุปะการะสงเคราะห์แก่มิตรของตนโดยสถานต่าง ๆ คือเมื่อไปในสฐานที่ใดด้วยมิตรก็รวังรักษามิตรผู้มีความประมาท มิให้มีอันตรายได้ฤๅเปนผู้ทำราชการด้วยกัน เมื่อมิตรของตนละทิ้งราชการเสีย ก็รวังรักษาราชการนั้น ๆ มิให้เสียไป เพื่อจะมิให้มิตรนั้นมีความผิดด้วย บางจำพวกก็เปนผู้รักษาทรัพย์สมบัติของมิตรที่มีความประมาท ฤๅบางทีมิตรตนจะต้องไปทางไกล ได้ออกปากฝากบุตรภรรยาก็อนุเคราะห์รักษาโดยเต็มกำลัง มิได้สักแต่ว่ารับแต่ปาก บางทีประโยชน์สิ่งไรที่ตนได้แล้ว ก็มักจะแสวงหาเผื่อมิตรของตนด้วย บางทีประโยชน์ใดจะควรได้แก่มิตรถึงตนจะไม่ได้ก็ย่อมขวนขวายให้แก่สหายจงได้ บางจำพวกเมื่อความสดุ้งหวาดหวั่นของมิตรเกิดขึ้นแล้ว ก็ช่วยคิดอ่านแก้ไข

ให้ปราศรากไภย นั้น เสีย บาง จำพวก เมื่อ กิจ ของ สหาย เกิด ขึ้น ได้ มา ออก ปาก ด้วย ทรัพย สมบัติ ก็ ดี กำลัง พาหน ก็ ดี ก็ สงเคราะห์ มาก กว่า ที่ มิตร ต้อง การ สองเท่า สาม เท่า ด้วย น้ำใจ อุปการะโดย สุจริต มีสฐาน ต่าง ๆ กัน ดังนี้

มิตร ประเสริฐ จำพวก ที่ ๒ มี อาการ ที่ เปนผู้ร่วม ศุข ร่วม ทุกข แก่ สหาย โดย สฐาน ต่าง ๆ คือ ไม่ เปน ผู้ ปิด บัง ความใด ๆ ของ ตน แก่มิตร ไม่แสดง กิริยา ที่ จะ ปิด บัง แก่มิตร ให้ เปน ที่ สงไสย มัว หมองในใจ ต่อ กันเลย บาง จำพวก เมื่อ ได้ รู้ ความ ลับ ที่เปน ของ ปิด บัง ของ มิตร ผู้นี้ ก็ รักษาไว้ มิให้ มิตร อื่น ของ ตน ฤๅชน ทั้งหลาย รู้ใน ความ นั้น เลย บาง จำพวก เมื่อ ไป สู่ ที่ใด ๆ เกิดไภย พิบัติ ที่ พึง กลัว ขึ้น มี ต้อง ราชทัณฑ์ ฤๅเรือ แตก เปน ต้น ก็ไม่ละ มิตร ของ ตน ไว้ แต่ ผู้ เดียว ฤๅ เมื่อ ไป ตาม ทาง พบ โจร ที่ ทำ ร้าย แก่ มิตร กำลัง สู้ กัน อยู่ ก็ไม่ หลีก เลี่ยง ไป เสีย ย่อม จะ ช่วย สู้ รบ แก่โจร นั้น บาง จำพวก เมื่อ มิตร มี ความ ปรารถนา สิ่งใด ๆ ซึ่ง เปน ประโยชน์ แก่มิตร นั้น ถึง จะ เสีย ประโยชน์ ของ ตน ฤๅได้ ความลำบาก แก่ ตน บ้าง ก็ สละ แล ยอม เพื่อ จะให้ ประโยชน์ ของ มิตร สำเร็จ ไป ด้วย น้ำใจ บริสุทธิ์ โดย ประการ ต่าง ๆ ดังนี้

มิตร ผู้ ประเสริฐ จำพวก ที่ ๓ ย่อม เปน ผู้ กล่าว ความ ที่ เปน ประโยชน์ แก่ สหาย มี ประเภท ต่าง ๆ คือ เมื่อ เหน มิตร ประพฤติใน ความ ชั่ว มี เสพ สุรา เล่น เบี้ย เปน ต้น ก็ ย่อม แนะ นำ ห้าม ปรามให้ ละ ทิ้ง

ใน ความ ประพฤติ ชั่ว เสีย บาง จำพวก ก็ ชัก ชวน ให้ ตั้ง อยู่ ใน ความ ประพฤติ ที่ ดี มี ละ บาป ธรรม การ ชั่ว ต่าง ๆ เว้น จาก เวร ห้า สมาทาน อุโบสถ ศีล แล กุศล กรรมบถ ๑๐ แล ฟั่ง ธรรม เทศนา เปน ต้น จน ถึง ทาง ที่ ว่า จะ สิ้น ทุกข บาง จำพวก ก็ แนะ นำ ใน การ อัน ดี ที่ มิตร ยัง มิได้ เคย ฟั่ง ยัง มิได้ เคย พบ ให้ได้ฟั่งให้ได้พบ บาง จำพวก ก็ ย่อม แนะ นำให้ มิตร ได้ สู่ ซึ่ง สุข สมบัติ ฤๅ บาง ที มิตร เปน ผู้ ที่ ห่าง เหิน ต่อ ราชการ ซึ่ง เปน ทาง ของ บุคคล ทั้ง หลาย ควร ปราถนา ก็ ย่อม แนะนำให้ มิตร นั้นได้ ทำ ราชการ เพื่อ ที่ จะ ได้ ความ เจริญ แก่ ลาภ แล ยศ มี ชื่อ เสียง ปรากฏ ต่อ ไป ฤๅ บาง ที เห็น ประโยชน ใน วานิช เพศ ฤๅ การ หา ทรัพย สมบัติ การ เลี้ยง ชีพ ต่าง ๆ ที่ จะ เปน ประโยชน์ แก่ มิตร ก็ ย่อม แนะ นำให้ สำเร็จ ประโยชน์ แก่ สหาย ตน โดย ความ บริสุทธิ์ ต่าง ๆ ดังนี้

มิตร ผู้ ประเสริฐ ที่ ๔ เปน ผู้ มี ความ รักใคร่ เอนดู แก่ มิตร โดย น้ำใจ บริสุทธิ์ ประเภท ต่าง ๆ กัน คือ เมื่อ ได้ ยิน ความ ฉิบหาย อันตราย แล ไม่ เจริญ ของ มิตร ตน มี ปราศ จาก ลาภ แล ยศ ฤๅ ต้อง ราชทัณฑ์ แล ไภย พิบัติ ต่าง ๆ ก็ ดี ก็ ย่อม มี ความ สังเวช โศก เศร้า ของ มิตร บาง จำพวก เมื่อ ได้ เห็น ได้ ฟั่ง ว่า มิตร ของ ตน บริบูรณ ไป ด้วย ทรัพย สมบัติ แล ได้ ความ เปน อิศรภาพ คือ ยศ บรรดา ศักดิ์ ใหญ่ ยิ่ง ก็ โสมนัศ ยินดี ด้วย บาง จำพวก เมื่อ ได้ ฟั่ง บุคคล ผู้ใด กล่าว โทษ ติเตียน มิตร ตน ก็ กล่าว ความ อธิบาย แก้ไข เพื่อ

จะ มิให้มิตร ของ ตน ต้อง รับ ความ เสียผ่าย เดียว บาง จำพวก เมื่อ ได้เหน ฤาได้ฟังผู้ใด กล่าว สรรเสริญคุณ ความดี ของมิตร ตน แล้ว ก็ ย่อม กล่าว สรรเสริญผู้นั้น เปน การ ตอบ แทน รวมมิตร ผู้มีน้ำใจ ซื่อ ตรง แก่ สหาย มิประการ ต่าง ๆ ดังนี้

เมื่อท่าน ทั้งหลาย มารู้แจ้งใน มิตร ผู้ประเสริฐ ๔ คือมิตร ผู้มี อุปการะ สงเคราะห์ หนึ่ง มิตร เปน ผู้ร่วม สุข ร่วม ทุกข หนึ่ง มิตร ผู้กล่าว ความ ซึ่ง เปน ประโยชน์ หนึ่ง มิตร ผู้มีใจซื่อตรง และ รักใคร่ เอนดู แก่ สหาย หนึ่ง ว่าเปน มิตร ที่มีน้ำใจดี ดัง นี้ แล้ว ก็ พึง สมาคม คบ หา บำรุง ความไมตรี นั้นไว้ให้เจริญ ยืน นาน แลให้ บำ รุง ด้วย ความ ประพฤติ ห้า ประการ คือ ด้วย ความให้ พัศดุ ความ อนุเคราะห์ ๑ ด้วย อาการ กล่าว วาจาที่สม ควร ๑ ด้วย ความ ประ พฤติให้เปน ประโยชน์ ๑ ด้วย อาการ ที่วาง ตน เสมอไว้ ๑ ด้วย ความที่ไม่แกล้ง กล่าวล่อ ลวง หลอก หลอน ๑ มีอธิบาย ดังนี้ คือ มิตรใด มีความขัด สน ด้วย พัศดุนั้น ๆ ก็ ควร ผู้เปน สหาย จะ บำรุง ด้วยให้พัศดุนั้น ๆ ถ้ามิตรเปนผู้บริบูรณไม่ ขัด สน ถึง จะ ให้ ของ สิ่งไร ก็ไม่ยินดี มิตร อย่าง นี้ ควรผู้เปน สหาย จะ บำรุง ด้วย กล่าว วาจา อัน สม ควร คือไม่ ล่วงเกินให้เกิด ความ ระคาย น้ำใจ ของ มิตร แม้ถึง วาจา ที่ไพเราะแลที่ สม ควร ก็ไม่เปน ที่ยินดี ฤา เปน ที่ ขัด ขวาง ของ มิตรใช้ ก็ ควรผู้เปน สหาย จะ บำรุง ด้วย ความ ประ พฤติที่ จะ เปน ประโยชน์ ตามมิตร จะ ต้อง ประสงค์ ก็ถ้า ความ ประ

พฤติ นั้น จะ ไม่ เปน ที่ ยินดี แล้ว ก็ให้ ชน ผู้ เปน สหาย บำรุง ด้วย การ ที่ วาง ตน เสมอ มิได้ ถือ ชาติ ตระกูล แล ยศ บันดาศักดิ์ เมื่อ พบ ปะ มิตร สหาย ที่ใด ก็ แสดง ฉันท อัธยาไศรย โดย การ นอบน้อม อัน สมควร ให้ ชน ผู้ เปน สหาย เปลี่ยน เวียน ไป ด้วย ความ ประพฤติ ทั้ง ๔ ประการ นี้ ให้ เปน ที่ ยินดี ของ สหาย แต่ ความ ที่ไม่ แกล้ง กล่าว วาจา หลอก ลวง สฐาน ที่ ห้า นั้น ควร จะ ประพฤติ แก่ มิตร ทั้งปวง ทั่วไป ดัง พรรณา มา แล้ว

ข้าพเจ้า เก็บ ความ มา เรียบเรียง ด้วย เรื่อง มิตรสหาย ที่ เปน ส่วน ประเสริฐ ๔ ส่วน ไม่ ประเสริฐ ๔ พรรณา โดย ยืด ยาว ดังนี้ ท่าน ผู้ ใด อ่าน แล้ว เปน ที่ ชอบ อัธยาไศรย ข้าพเจ้า ก็ มี ความ ยินดี เปน อัน มาก ถ้า ท่าน ผู้ใด ไม่ ต้อง อัธยาไศรย ใน ความ เรื่อง นี้ ด้วย เหตุใด เหตุ หนึ่ง ข้าพเจ้า ต้อง ขอ ประทานโทษ ที่ พรรณา ความ มา ยืด ยาว พิศดาร นัก ด้วย ธรรมดา หนังสือ ที่ ออก เสมอ ๆ อย่าง นี้ ก็ เรื่อง ความ ต่าง ๆ มาก บาง ที่ เรื่อง นี้ เปน ที่ ชอบ อัธยาไศรย ของ ท่าน ผู้ นั้น บาง ที่ เรื่อง นั้น ชอบใจ ของ ท่าน ผู้ โน้น ไม่ สามาท ที่ จะ ทั่ว ไป ได้ เพราะ น้ำใจ ของ ชน ทั้งหลาย ต่าง ๆ กัน แต่ การ อ่าน หนังสือ ฟัง หนังสือ นั้น ย่อม มี ประโยชน์ คุณ วิเสศ แก่ ผู้อ่าน ผู้ ฟัง ๕ ประการ คือ การ สิ่งใด ที่ ยัง ไม่ ได้ยิน ยัง ไม่ ได้ ฟัง ก็ จะ ได้ยิน จะ ได้ ฟัง ๑ การ ใด ที่ ได้ยิน ได้ ฟัง แล้ว หลง ลืม เคลือบเคลิ้ม ไป ก็ ย่อม จะ กลับ จำ ได้ มั่น คง ขึ้น ๑ การ ใด ที่ ยัง เปน ข้อ กังขา สงไสย อยู่ เมื่อ

ได้ฟัง แล้วก็ จะ สิ้น ความ สงไสย ๑ เมื่อ ผู้ใดได้ฟัง สิ่ง ที่ เปน ประ
โยชน์แล้วก็ จะ ทำให้ทิฏฐิ คือ ความเหน นั้นไม่ ผิด ไป จาก ประโยชน์ ๑
เมื่อผู้ใดได้ฟัง หนังสือที่ไม่ เปน เครื่อง ร้อน แล้ว ก็ย่อมทำจิตร ให้ เบิก
บาน ๑ รวม ประโยชน์ ของ การ ฟัง การ อ่าน หนังสือ มี ๕ ประการ ดัง
นี้ ผู้ใดได้อ่าน หนังสือ ที่ มี เรื่อง มาก ๆ อย่าง เช่น หนังสือ วชิรญาณ
นี้ ก็ คง ย่อม จะ ให้ประโยชน์ แก่ ท่านผู้ อ่าน แต่ อย่างใด อย่าง หนึ่ง
บ้างไม่ ทำให้เสีย ประโยชน์ เปล่าได้ เลย ถึง แม้เรื่อง ความ ที่ใน
หนังสือ นั้น ๆ จะไม่ เปน ของ ต้อง การ ของ ตน เลย ก็ คง มี ประโยชน
ที่ได้ฟัง ของ ที่ ยังไม่ได้ ฟัง ซึ่ง กล่าว แล้ว ประโยชน์ ที่ ๑ ดี กว่า ที่
นั่ง อยู่ เปล่า ฤๅ นอน เปล่า เปน แน่ การ ที่ ฟัง สิ่ง ที่ ปราศจากโทษ ดัง
นี้ บัณฑิตย ชาติ ท่าน กล่าว ไว้ ว่า เปน ปัญญา วุฒิ ๆ นั้น คือ ความ
สมาคม ด้วย ท่าน ผู้ฉลาดใน ส่วน สุจริต ๑ การ ฟัง สิ่ง ที่ ปราศจาก
โทษ ๑ ฟังแล้ว ตริ ตรองใน การ ที่ไม่มีโทษ ๑ ตริ ตรอง แล้ว
ย่อม ปฏิบัติ ใน ทาง ที่ ชอบ ๑ สี่ ประการนี้ เปน ปัญญา วุฒิ นำให้
ปัญญา ของ ผู้ นั้น เจริญ ขึ้น จักได้ ดำเนินใน ทาง อัน สุจริต ประเสริฐ
ตาม สม ควร เพราะ ฉนั้น จึ่ง เหน ว่า การ ฟัง อย่าง นี้ไม่ เปน ของให้
โทษ แต่ บาง ทีก็ จะ เปน ที่ กล่าว ว่าทำให้เสีย เวลา ที่ จะได้ กระทำ กิจ
อื่น ๆ ให้แล้วไป ได้ ก็ เสีย ประโยชน์ เสีย เปล่า เพราะ ฉนั้น ถ้า ท่าน
ที่ มี กังวล ด้วย กิจ อื่น อัน ร้อน รน ก็ ควร จะ งด อ่าน หนังสือไว้ เมื่อ ทำ
การ นั้น สำเร็จไป แล้ว จึ่ง อ่าน เพื่อ จะ ได้ แก้ รำคาญใน เวลา นั่ง อยู่

เปล่า นั้น ดี กว่า เพราะ การ อ่าน หนังสือ นั้น ย่อม เปน แต่ ของ บำรุง ความ สบาย แล เกื้อกูล สติ ปัญญา ความ คิด ให้ บริบูรณ ขึ้น เท่า นั้น แต่ การ ฟัง นั้น ใช่ ว่า จะ ยก หมด ว่า การ ฟัง เปน ของ ไม่ มี โทษ ทั้ง นั้น หา มิได้ การ ฟัง ที่ ไม่ เปน ประโยชน์ ย่อม มี โทษ เปน ธรรมดา เหมือน หนึ่ง ฟัง คำ ติฉิน นินทา คน อื่น ๆ ที่ ตน ไม่ ชอบ เปน ต้น ก็ ได้ ความ สนุกนิ์ ฤๅ ความ พึงใจ ใน ขณะ หนึ่ง แล้ว คง ต้อง รับ ความ ทุกข คือ กลัว ผู้ นั้น จะ รู้ ความ ฤๅ กลัว ว่า จะ มี ไภย ต่าง ๆ ใน ความ ที่ ตน ได้ เปน ผู้ รู้ เหน นั้น เปน ต้น แล ใน ที่ สุด ถึง จะ ไม่ มี ความ กลัว ฤๅ เกรงใจ ผู้ ถูก นินทา นั้น แล้ว ก็ ดี ก็ ยัง มี ความ ที่ จะ ต้อง ร้อนใจ ใน วาจา คน อื่น ที่ จะ กล่าว ว่า ตน ได้ เปน ผู้ อยู่ ใน ที่ ซึ่ง คน นั้น นินทา คน นี้ เปน ต้น ฤๅ มิ ฉนั้น ได้ ฟัง หนังสือ ที่ กล่าว คำ ติเตียน คน อื่น ๆ ถ้า ถูก ที่ คน ไม่ ชอบ ก็ จะ เปน ที่ ถูกใจ มิ ฉนั้น ก็ จะ เปน ปาน กลาง อยู่ ถ้า ถูก เปน คน ที่ ตน ชอบ อัธยาไศรย ฤๅ เกี่ยว ข้อง ใน ตน ก็ ย่อม ให้ เกิด ทุกข ต่าง ๆ ได้ ที่ เปน ส่วน ที่ การ ฟัง ให้โทษ เพราะ ฟัง การ ที่ เปน ส่วน ทุจริต ถ้า ฟัง หนังสือ ที่ กล่าว เปน สุภาสิต ฤๅ กล่าว แต่ ความ ที่ ประกอบ ไป ด้วย วิทยา คุณ ใน การ ที่ จะ บำรุง สติ ปัญญา ฤๅ บำรุง ความ ประพฤติ กาย วาจา ใจ ให้ อยู่ ใน ทาง ชอบ แล้ว การ ฟัง ก็ จะ ให้ ผล ๔ ประการ ดัง พรรณา มา ข้าง ต้น นั้น แล้ว

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้า ขอ แสดงโดย นอบ น้อม ว่า ถ้าหนังสือเรื่องนี้ จะ ขัด ขวางในโสต ท่านผู้ อ่าน ฤๅเหลือเกิน ด้วย ถ้อย คำ ประการ ใด ข้าพเจ้าขอ ประทานโทษที่ พรรณา มายืด ยาว ขอ ท่านผู้ อ่าน จงมี ความเมตตา กรุณาแก่ ข้าพเจ้าผู้ อ่อน แก่ ความรู้ แลโปรดยกโทษให้แก่ ข้าพเจ้าด้วย เทอญ

ศรี เสาวภางค์

ความ เพียร แล อุสาหะ

พระผดุงศุลกกฤตย์

เปนผู้แต่ง

Patience and Perseverance
Will overcome Mountains.

" เปเชียนซ์ แอนท์ เปอเสเวอรันซ์
วิลโอเวอร์กัม เมาน์เทนส์ "

ความ เพียร อุสาหะ นี้ อาจข้าม บรรพตได้
ตลอดได้สมประสงค์ แล นา

สุภาสิต อังกฤษ

๔

๏ ทศนัขประนม ศิโรตมชวลิต พระพิชิตมารวิสุทธิ์
มะหุตตะมะคุณาเนก อีกเอกอัครสัทธรรม ซึ่งทรงบำญัติสอน
อีกนิกรสาวก ดิลกคุณเหลือตรา นบบรมนราธิบดินทร์ สยา
มินทรภูวนารถ เถลิงถวัลย์ราชเบญจมรัช โดยจักรีย์สันตติวงษ
ดำรงพระคุณอยู่เกล้า ทุกค่ำเช้าสุขเกษม เปรมกรมลปรีดา
ด้วยเดชานุภาพพิพัฒ แห่งรัตนประณามบำเนต บาทบงกชนฤบดี
จงวราญกรสิกระลำภร ขจัดนิกรปรัจจามิตร คิดร้ายกลายเปน
ชอบ ทรเขญกอบเกื้อไกล รุปัทวไภยอย่าพ้อง อย่าต้องภูผู้
นิพนธ์ ให้ถาวรเกษมสวัสดิ์ ศุภพิพัฒสบโสมย หฤทัยสราญ
ระเริง บำเทิงสุขสมบูรณ์ ภูลสมบัติกอบเกื้อ สบผาสุกอะเคื้อ
เสร็จสิ้นถึงประสงค์ แลนา

จักนิพนธ์สุพสาร ขานสุภาสิตสวัสดิ์ โดยพิกัดคำนาล
แนะนิทานนิทัศน์ แสดงอัตถ์สรรเสริญ เยินยกผู้มีเพียร คำ
เนียรผู้อาลัย โดยแบ่งจัดคุณโทษ ประโยชน์สำเร็จเตร็ดตล
ฆาฏูลวิกลการกิจ โทษพิพิธเกิดมี เพราะราคีความคร้าน คุณ
แผ่ผ้านผ่องพรรณ์ เพราะสุภธรรมพยายาม โดยความอัตถ์สาธก
เปนปกิรณกพิเสศ เพื่อแสดงเหตุหลากหลาย บรรยายแก่กุมาร
ซึ่งพิจารณจำเพียร ในโรงเรียนประยูรวงศ เพื่อได้บงแบบบรรพ์
จะประพันธโคลงกาพย พอราย ๆ เรียนลอง ไว้ประคองความ
ตฤก เปนแบบฝึกคราวปถม ผิวปรารมภ์เชี่ยวชาญ จงสืบ

สารเสาวภาคย์ โบราณ วากย์ ต่อไป คง เกรียงไกร เฉลียว เฉลิม
ความเพียรเติม อย่าถอย กาลไป่ คอย รอท่า คำร้อย ว่า วาทย เว้า
แต่ภอ เคล้า คลอ กรรณ์ ใช่ ปราช อัน วิเสศ โดย คุณะ เดช เจ้า คุณ
คิด การุญ นัก เรียน ซึ่ง พากเพียร ศึกษา จึ่ง บัญชา อยมยก รงง
สาธก อัตถ์ ขยาย อภิปราย ตาม ลบอง ร้อยกรอง บท สุภาพ สอง
สาม ราบ ร่าย รับ ผิว บังคับ ใด คลาศ สรวม ปวง ปราช ปราณี
ปรุง วาจี ต่อ เสริม แก้ เติมเพิ่ม พอ งาม อาไศรย ความ อนุเคราะห์
ให้ไพเราะเพราะพริ้ง งาม ยิ่ง งาม ถึง คลึ้ง เหตุได้ปราช
เฉลิม แลแซ

---

๓ ◎ จักยก คุณ ความเพียร คำเนียรโทษ ความ คร้าน
หวังจะให้ต่อ ด้าน ทัก แล้ว พูล เพียร

๔ ◎ จักแสดง สุก สร้อย สาร ศรี
พรณ์ สุภาสิต มี เก่าไว้
ต่าง ๆ นิติ์ พาที ทาง ศิริ สวัสดิ์แซ
แปลเปลี่ยน เปน สยามให้ อ่าน อ้าง อวย ผล ฯะ
◎ ใน ตำหรับ อื่น ๆ พ้อง เยิน ยก
พิริย ยิ่ง เดียว ดิลก เลิศ ล้ำ

อาจ เพิก สิลุจย์ ตก แตก ภาค
ฤๅ จะ ย่อย หั่น ห้า ละเอียด ด้วย ความ เพียร ฯะ

๏ จัก ปราย ฤๅ จัก ข้าม บรรพต
เพราะ พิริย ภาพ ทน อด อาจ ได้
สิ่ง ยาก ทุก สิ่ง หมด จัก ทำ เสร็จ ฤๅ
ด้วย กิจ เพียร เดียว ให้ ลุ สิ้น สบ สถาน ฯะ

๏ ฝ่าย กรรม กิริย วาที่ อ้าง อุโภย ธรรม เอย
เพียร อีก ปรีชา ไกร แกว่น แกล้ว
จัก กอบ จับ กิจ ใด ลุ ทุก สิ่ง เอย
บรรพต หาก จัก แผ้ว ราบ ได้ ดัง ประสงค์ ฯะ

๏ ความ เพียร ภูริ ต้อง สติ เจือ นา
เปน อัพโพหาริ กะ เม้า
ริมเสน แทรก สุรภิ ฉมเฉิด ไฉน นา
สติ วคน เคล้า เลิศ ขึ้น ทุก ประการ

๏ สาย สูตร บุษป ร้อย เรียง ผกา
รศ ระรวย งาม ปวา กฎ พร้อม
สาย ขาด บุษบา คลา คลาศ เกลื่อน กลาด เอย
สติ โอบ ไชม ธรรม อ้อม ดุจ ด้าย สาย สุมาลย์ ฯะ

๏ ใน ที่ นี้ โวหาร ชาน ความ เพียร ว่า เลิศ
ประเสริฐ พิเศศ เอก อุดม์ สาธุ สรรเสิญ ได้ ดำเนิน ความ ขยาย

อธิบาย ละบอง บท กำหนด บรรพนั้น ๆ บริยาย อัตถไข้ อั้น
ออกให้เหน จริง แล นา ฯะ

๒ ๏ เหตุ หนึ่งว่า คน คร้าน คิด หนัก ถึง มัก ค้าน ชัก ช้าเร
รวน เหลวแซ

๒ ๏ รวบ รวน การ ยาก แล้ เหน เปนใหญ่ หนัก แท้ คิด ทิ้ง ทุก
ประการ ทัน ที

๒ ๏ ผู้ มาน พิริย นั้น สบ สิ่ง หนักยาก ชั้น คิด ตั้ง เพียร
ภักดิ์ แล นา

๒ ๏ หนัก เท่า หนักไข้ท้อ ยาก ยิ่ง อยาก เยีย น้อ ละ น้อย
ละ กอง เรว นา

๒ ๏ เหตุ ๒ ผู้เพียรไว้ คิด จะ ล้าง ถอยให้ คิด ท้อ คิด
ถอย แล นา

๒ ๏ พลอย เหน เปนใหญ่ลัน จะ ทำลาย ยาก พ้น ยาก แท้
เหลือ ประมาณ เที่ยว นอ

๒ ๏ กลัว การ ประโยคใหญ่ซ้อน กลัว ต้อง คิด ต้อง ต้อน จิตร
ปล้ำแรง เปลือง เปล่า นา

๒ ๏ บ ประเทือง อำนาจได้ ใน การ เสร็จกิจไช้ ก็สิ้น เสื่อม
ไกษย ลง แล

๒ ๏ เพราะไม่ไร้ใจไก้ ว่า ทำ จะ เสร็จใกล้ ไข้ ช้า ข่วย การ

๒ ๏ กระมล มาน ละล้า ละลังไขว่ คว้า จับ หน้าทั้ง หลัง ไป นา

๓ ๏ ผู้หวังพยายาม เหนความว่าไศลนั้น คือปราสาณเล็ก
หนั้น รวบไว้รวมวาง

๓ ๏ ไบ่รางเพียรจะมลาย บรรพตผายทีละน้อย เพียรเพิ่ม
เสมอค้อยค้อย กว่าสิ้นกว่าสูญ ลงนา

๓ ๏ พูลทำรนไก้บง ความเรริญตรงการนั้น เหนว่าจะ
เสร็จซั้น ยิ่งไก้แรงเพียร

๓ ๏ เวียนผูกความไว้ใจ ในการที่ทำแท้ ว่าจักสำเร็จแล้
สบสิ้นทุกสถาน

๓ ๏ เหตุ ๓ ขานผู้พราก วิริยยากใจลี้ กิจหนักกิจยาก
ก็ มากน้อยเกินแรง

๓ ๏ เปนกิจแขงขวางขัด อารแกว่งกวัดใจว้า ก็วนคิด
จิตรบ้า ไบ่ได้เสร็จลง

๓ ๏ ปลงอำนาจที่จะทำ ให้กำลังลดน้อย เสียเวลาคราว
ค้อย ที่ชัดคิดบสม แลนา

๓ ๏ ผู้อุดมพยายาม ไบ่มีความกลัวท้อ เพราะคิดไบ่ผิดน้อ
ไบ่ก้ำเกินการ

๓ ๏ คิดพองานที่ทำ จะให้สำเร็จได้ เพียรถอยกิจนั้นไสร้
เพิ่มตั้งพูลตาม

๓ ๏ มีความคอยใจปอง กว่ากิจของตัวได้ เจริญขึ้นทุก
ทีให้ จิตรกล้าไบ่กลัว เลยนา

๔ ◎ เหตุ ๔ ผู้ พิริย์ น้อย เลว ทราม
ผิว จะ กอบ พระยายาม หนึ่ง บ้าง
ย่อมไปใช่ ทาง งาม ผิด ท่า ทาง แฮ
เปน อติยฐ ธาวี ล้าง เหล่า ล้วน สวัสดิ ผล ฯะ
◎ จักประกอบ กิจไสร้ หาก เพียร
จง จิตร คิด หัน เหียร ผาก ร้อน
โดย ความ ประสงค์เนี่ยร คุณ ชอบ ธรรม นา
ชอบ แต่กิจ สนิท สร้อน ฝ่าย ข้าง ตาม เผา ฯะ
◎ ผู้ มี กระมะละ ผ่อง แผ้ว เห็ญ เพียร ผูก แฮ
คิดใต่ไป่ ธานเกียรณ์ หลาก ล้น
ไป่ยิ่งไป่พาเหียร ราก ธุส่าห์ ตน นา
ยัก อุบาย คิด คัน ช่อง ชั้น เชิง เฉลี่ยว ฯะ
◎ มี จิตร คิด เร่ง ร้อน ไป่ มี เย็น เลย
คุๆ คิด ผลัก คีรี ล่ม น้ำ
ผิวไป่เสร็จ ด้วย พี่ วิยะ เรี่ยว กาย พ่อ
ผ่อนใส่ ถัง ลาก ซ้ำ แซะ ด้วย เสี่ยม แซลง ฯะ
๕ ◎ เหตุ ๕ ผู้ เคร่า คร้าน โลเล
คิด สิ่ง ใด เลเภ เลี่ยง พ้น
การ ใด ยาก หนัก คเณ คิด เปลี่ยน แปลน ฤๅ
อยาก แต่ได้ ไป่ คัน แคะ ได้ พยายาม ฯะ

๏ พ่าง พจน์ว่า มัศย ขึ้น ผุดไหน
ยก เบ็ด หย่อน ตามไป ทุก ครั้ง
ปลา ตรคก ผก ผายไกล กลัว เบ็ด
ฤๅ จะ ติด ปลา ตั้ง แต่ได้ ความ เข็ญ ฯะ

๏ เทวอการใดพึ่งรู้ ไป่ทัน
สบ พิเสศ สัก นั้น หนึ่ง น้อย
เหนื่อย นัก จักเปลี่ยน ผัน จับ อื่น จับ อื่น
ฤๅสบ ปรีชา คล้อย เคลื่อนไร้ ประโยชน์ ผล ฯะ

๏ ผู้เพียร มัก มั่น ด้วย กษมา
สอด ส่อง ปรีชา หา ฟอก พื้น
คิดใด ก็ คิด คา เพียร เพิ่ม พูล แฮ
ยัก อุบาย ญาณ ค้น ประจักษ แล้ว ทำเสมอ ฯะ

๏ ไป่เปลี่ยน พิริย ไป่ ยั้ง เคียรณ์ ญาณ เดิม แฮ
เร่ง คล่อง พลัน ชำนาญ โปล่ง แปล้
อาจ รอบ ประกอบ การ ตลอด โล่ง ไป แฮ
แจ่ม จรัศ ชัด เจน แท้ ทั่ว ทั้ง สรรพ ศิลป ฯะ

๏ ดุจ สยาม ห้าม จับไว้ สอง หัตถ์
ปลา ก็ เหวี่ยง แพลง พลัด โลด พ้น
มือ ขวา จับ มั่น รัด แรง เร่ง เดียว ฤๅ
จัก เสร็จ สม นึก ต้น เหตุ ด้วย ใจ เดียว ฯะ

๏ การใดที่รับแล้ว ปรารมภ์ เริ่มแฮ
จักถอยให้งามสม เอกอ้าง
กลับเหลวกลับแหลกจม ไป่รับ ทำเลย
เพราะกุศิทให้ค้าง ขัดให้ใจระอา ฯะ

๏ พากเพียรเวียนถอยให้ กิจเสมอ
ไป่อยุดไป่หย่อนเหวอ ว่างเว้น
ชอบที่ชอบทำเธอ รวบรุ่ง ทำพ่อ
สองนี่จงอย่าเว้น หลีกให้ไกลตน ฯะ

๏ นามมกธนะอดิษฐูทั้ง ธาวี แปลฤา
ไป่แล่นผิดท่วงที ท่าท้อง
อีกอะฐิตะการี ทำไป่ อยุดเลย
แสดงพิริย์ปรีชาก้อง เกริกล้วนคุณสาร ฯะ

๏ สำปะหามานุษล้ำ อุดม ชาติฤา
ถอยพิริย์ปรีชาชม เลิศได้
แต่สัตวติรัจฉานคม อะเหตุก์ เลวนา
เพียรฉลาดอาจจักให้ สบสิ้นสิ่งประสงค์ ฯะ

๏ สาธกนิทัศน์ด้วย ภมร คณาเฮย
เที่ยวทรายอาบเกสร ละน้อย

๕

เพียร เพิ่ม มธุร เอมจร ชน ร่ำ ไป นา
สันนิรย์ มธุรศ ย้อย หยัด ทั้ง เต็ม รวง ฯะ

◎ นิทาน เรื่อง หนึ่ง อ้าง เห็น ฉัน
ควร จะ ศรวญ งัน ๆ เหงือก แห้ง
เต่า กระต่าย ขัน พนัน วิ่ง แข่ง กัน นา
ใคร รัก เร็ว รัก แย้ง ที่ได้ ก่อน กัน ฯะ

◎ สอง สัตว์ เต่า กระต่าย เข้า เคียง คลอ วิ่ง แฮ
กระต่าย วิ่ง เรว ปร๋อ ล่วง พ้น
พัก หนึ่ง จึ่ง อยุด พอ พัก เหนื่อย
ยล เต่า ยังไกล ลัน ตุ่ม ต้อม จรดล ฯะ

◎ กริ่ม จิตร คิด ว่า อ้าย จักร์ จูร
ไกล กว่า ไกล ไป่ ยูร ยาตร ได้
กู จัก ตฤบ ตฤณ มูล เฌอ เสพย สบาย นา
นอน นั่ง ยืน เดินให้ ศุข แล้ว จึ่ง จร ฯะ

◎ สะโสโม่ห์ มืด ด้วย อหังการ
หวัง ว่า ตน เชาวน์ ชาญ เชี่ยว แกล้ว
ไป่ ระแวด ระวัง การ ธุระ กิจ นั้น เลย
ลืม เรื่อย เฉื่อย ใจ แคล้ว คลาศ พ้น กังวล เวียน ฯะ

◎ ฝ่าย เต่า ตัว แพ่ง รู้ ความ ดี
ค่อย ๆ เพียร จรลี ลาดโล้

กุก กัก หนัก อินทรีย์ รัดเร่ง เดิน แฮ
ลับ ล่วง ทาง ที่โพล้ ที่เพล้ รวน ถึง ธง นา ฯะ
◎ กระต่าย กลับ นึก ได้ ใจ สยอง
ยง บ่ยล เต่า มอง ยิ่ง เม้น
เหลียว เฉวียง สะกำ ตรอง ตฤก อยู่ ฎู นา
เหน ดุบ ๆ เด่น เต้น เต่า เต้า รวน ถึง ธง แฮ ฯะ
◎ กระต่าย โผน ทยาน เผ่น ด้วย กำลัง
ถอย ลิ่ว ฉิว นับ ตัง หยุ เต้า
สุด ไกล สุด เสวิก ผัง ผาก เท่า ทัน นา
เท่า ก็ถึง ธง เข้า ก่อนได้ ไชย เกษม ฯะ
◎ เรื่อง นี้ ชี้ นิทัศน์ ข้อ เพียร เสมอ เจริญ แฮ
ติ หยิ่ง ประมาท เผลอ เกียจ คร้าน
ความ ดี ย่อม บำเรอห์ ผู้ประพฤติ ดี นา
ให้เสร็จ สมบัติ ล้าน โกฏิ ล้ำเหลือ หลาย ฯะ
◎ กัจฉปทรภาพไร้ กำลัง ช้า แฮ
เพียร พากไป่ ถอย หลัง รีบ สรู้
ทรหด อด ทน ผัง รร อยู่ เสมอ นา
ยัง ชะนะ สะสะ ผู้ วิ่งได้ โดย เร็ว ฯะ
◎ หมู่ ปลวก เพียร คาบ ก้อน ดิน ดล
ก้อน ละ ตน กล วา ลุก น้อย

จนเพิ่มก่อจอมจน เติบยิ่ง ใหญ่นา
เพราะแพ่งเพียรไป่ค้อย ประดิษฐ์ตั้งเติมเสมอ ฯะ

๏ สกุณวัฏก์จัดหญ้าเพิ่ม พันพัว
ที่ละเส้นเล็กตัว จืดจ้อย
พูลเพียรไป่แกลนกลัว ลำบาก เสมอนา
จนสุเปนรังค้อย เติบได้อาไศรย ฯะ

๏ ในทะเลฝ่ายใต้ ตัวกา รังเอย
เปนกลุ่มรับกับฝา ละน้อย
กลับเกิดเกาะกลางมหา สมุทใหญ่ ไส้นา
เพราะเพิ่มเติมค้อยค้อย ติดได้อยู่เสมอ ฯะ

ร่าย ๏ จักสาธกโดยนิเทศ จดหมายเหตุมีมา แสดงอาการประวัติร เปนมหัศจรรย์จำเนียร แห่งความเพียรไพศาล อาจรำบาญเบียนบร ให้ขจรเกรีกยศ ปรากฎอยู่ชั่วหล้า ฟ้าแลดินเอินยอ สมบัติภอพูลเฉลิม เติมอำนาจอเนก เฉิดเฉกเฉลียวแหลมโลกย์ อนุโยคจำเพาะ จงเจาะตัวบุคคล ตามยุบลสืบมา แต่กาละก่อนนั้น ให้ชัดเปนชั้นชั้น ที่ผู้มีเพียร
๒ ๑ คือแม่ทัพพันนิบั้ล ได้กรีธาทัพขั้น ตัดข้ามภูเขาอัลปนา
๒ ๑ เหาเข้ากรุงอิตาลี่ก้อง ฆ่าทหารฝรั่งเศศพ้อง พะเข้ารบกัน ไว้นา
๒ ๑ เปนอัจรรย์ใหญ่พ้น ดินฟ้าอากาศลั่น มืดกลุ้มมัวสถาน

๒ ๑ การ สงครามเสร็จไก้ ด้วย พยายามไสร้ เกรียติก้องภิะโย

๓ ๑ อิก นะโปเลียน ที่หนึ่ง ซึ่งราญ อริราชไร้ เสร็จ สมนึก
ไก้ ดั่งนี้ แลนา

๓ ๑ ใน เดือน เมคถุษศัก ราช ประจักษ พัน แปดร้อย ครบ
ปี๎เต็ม น้อย เสร็จ ด้วย ความเพียร

๓ ๑ ตรี ตุศ เทียร เริ่ม รณ ยก พหลไป ล้อม เยลุช ลำนคร
พร้อม เสร็จได้ ดัง ประสงค์

๓ ๑ อเลกซันเดอ มหาราช กับ มวญ มาดยาไท้ ชิงไคเรอ นคร
ได้ เสร็จ ด้วย วิริยา

๓ ๑ ชาวโยนก นคร ราญ รอญ ตรอย บุรีไสร้ ถึง สิบ ปี ล้อม
ไว้ แตกได้ สม ประสงค์

ร่าย ๑ มีโลเดอ หนึ่ง นาย ชื่อ ขยายโกรโตนา กอบ พยายาม ยิ่ง
แสวง สิ่งเปน กำลัง เฝ้าประนังแบกยก โคโปฎก ครรไล ขึ้น
ลงไศล ทุกเมื่อ ไป่คิดเบื่อ แรง เปลือง เพียร ทำเนือง จนโค กาย
เจริญโตโดย ดับ บ หยุด วับ แบก สู้ รน แรง รู้ อยู่ ตัว แบกไป่
กลัว ที่ หนัก ขึ้น ลง พัก เดียว ดล กำลังตน สามารถ อาจ ผจญ
พฤกศภ ร้าย แสยง ผ้าย บอรอ รงค์ เพราะ มั่น คงใน เพียร ไป่
พาเหียร คลาย คล้อย จึ่ง สบ สมบูรณ ร้อย สิ่ง ร้อย พัน เจริญ

ร่าย ๑ จีน ชาว นา หนึ่ง ผู้ สมยา รู้ ว่า จังกี๋ เปน ผู้ มี ความ
เพียร ใน การ เรียน ศึกษา เอา ตำรา แขวน เขา กรบือ เกา ท้า

งาน กระสิ การ พลาง เพียร บ่น เรียน พลางไข่ ยุค การไถ รุด รีบ เสร็จ เรียน สำเร็จใน ตำรา จีน ชาว นา คน รน นี้ เมื่อ คล เวลา เหมือง หลวง หา จ้อ หงวน สอบ สวน หนังสือ ปราช จึงกี่ ถาก เข้าไล่ บ เผลไผล้ เพลี่ยง พล้ำ ปรีชา ล้ำเลิศเหลือ ไข่แฝง เผื้อ เชิงเชาวน์ บ ย่อม เยาว์ ไก้ ประโยค สาม ชั้นโชค อุดม ชุม ชน ชม เยิน ยก เปน คลก ที่ หนึ่งใน ธาตรี ไกร เกริก ก้อง เหล่า ประชาเพรียก พร้อง เกียรติ ซ้อง สรรเสิญ

ร่าย ๏ เคมะซเถเน็ค หนึ่ง ซึ่ง เปนผู้เรรจา ความ นครา ยิ่งผู้ เพราะ ยิ่ง รู้ ยิ่ง เพียร เดิม อาเกียรณ์วิกล กาย ทรพล พิการ หลาย สถาน มากมี่ หนึ่ง วาจี ขัด ข้อง เปน ช่าง พร้อง อัด อำ พาก เพียร ทำ รน หาย แก้ว กลม อุบายใส่ ปาก ใน คราว วากย์ ว่า การ ที่ สอง พาน เปน หืด โรคไข่ ยืด กลับ หาย เพราะ บรรยาย บท กลอน ใน คราว จร ขึ้นไคล ที่ ๓ ใน ลำเนียง เบา อ่อน เสียง ไข่ ชัด เขา รีบ รัด จรจรัญ ยังเคียรถ์ มหรรณ เวค ซึ่ง บัง เหตุ ฟูม ฟอง เปน คลื่น คนอง น่าน คัง คาล วาจัง พรอก พร้อง เร่ ร่อน ร้องโวยโหวย เพียร ทำโดย พยายาม เสียง แหย ทราม หาย ขาด ความ สามารถ สำเร็จ ได้ เผด็จ เวถลโทษ เพราะ ปราโมทย์ การ เสมอ อุส่าห์ เทวอไข่ ท้อ เพียร เพิ่ม พยายาม น้อ ค่ำเช้า เพ็ญ พูล ๒ ๏ ความ ทั้งหลาย ซึ่ง อ้าง นิทัศน์ ตัว อย่าง ช้าง เลิศ ด้วย ความเพียร

๒ ๏ อัตถ์เผือเวียน วน เพื้อ พล่าม พร่ำ พรู เพ้อเจ้อ ลาก เลื้อย
เหลวไหล

๒ ๏ ไนยี บาง ชอบ บาง คล้อย ตามเรื่อง เก่าเล็กน้อย แต่ง
ไว้ พอเหน

๓ ๏ ผู้ เปน นัก เรียน ฉลาด ควร คิด คาด สอบ ค้น ตรวจ ข้อ
ความ แต่ ต้น ตลอด เบื้อง อวสาน

๓ ๏ อย่ามัว หวาน คำเล่า เรื่อง เก่า ๆ เช่น ชี้ จริง ฤาเท็จ
แต่ก็ ก่อน ช้อยไป่ เหน

๓ ๏ จงใจเย็น เยือก คิด ทราบ สนิท ใน กะทู้ ความ ที่ กล่าว จง
รู้ เฉพาะ พร้อง คุณ เพียร เดียว แฮ

๔ ๏ เรื่อง หลาย หมาย จัด อ้าง บุทคล
หวัง ยก คุณ วิริย์ ยล เยี่ยงไว้
ความ เพียร สิ่ง เดียว ดล จิตร ก่อ เทอญ พ่อ
ให้ ลุสมบัติได้ เลิศ อ้าง อย่าง แถลง ฯะ

๏ จัก เยิน ยก วิริยะ ขึ้น โดย นิติ์
เปน พุทธ ภาสิต เสิม ส่ง ท้าย
แล ปราชญ์ อื่น แสดง อิทธิ์ อำนาจ เพียร นอ
ทั้ง บอก ทั้ง ยัก ย้าย กล่าว ทั้ง สั่ง สอน ฯะ

๏ ผิว ทำกิจใดให้ ทำจริง จริงพ่อ

กะยิราเจ อย่าชักแชชวนประวิง เลื่อยล้า
กะยิราเถนํ อย่าอยุดอย่าอย่อนอิง อ้างเหตุ อื่นเฮย
ให้ รีบวิริยกล้า กอบไว้ จงเสมอ

๏ ผู้ พาก เพียรไป่ รั้ง รอรี
เอวันทัน ตํ ทำทุกสิ่งจริงที ดุจนั้น
สะมิชณะติ กิจานุกิจมี อยู่เท่า ใดนา
จักเสร็จทุกสิ่ง ชั้น ตลอดได้ ทุกสถาน ฯะ

๏ ความเบื่อไป่บ่น พร้อง สังวัทย ยายแฮ
อะสัชฌายะ เปนเครื่องมัวมนตร์พิบัติ บั่นล้าง
มะลามันตา ความหมั่นบ่นบริยัติ เรืองโรจ ญาณแฮ
รู้ยิ่งรู้เจริญสร้าง พิเศศซ้ำทวีมา ฯะ

๏ นานนอนไป่ลุกขึ้น กอบการ
อะนุฏฐานะ เปนหมู่มลทินผลาญ ลวกร้อน
มะลาฆรา แก่ความครอบครองสถาน ฆราวาศ แลพ่อ
มักหมั่นพลันหลีกสร้อน สลัดพ้นความเข็ญ ฯะ

๏ โกสัชมัดหมกม้วน ใจใคร

มะลํวัณณัสสะ จะหม่นมัวเกียรติไกร ก่อนเศร้า
โกสัชชํ ความดีสิ่งใดใด ที่ท่าน ชมนา
การเกียจจักเกี่ยงเร้า เร่งให้มลายสูญ ฯะ

๏ ความ ชอบใจ ประกอบ ทั้ง เพียร ผดุง เสมอ นา

ฉันโทวิริยํจิตฺตํ วิมํสาจาทฺกสาธิกา
จิตร แน่ เปน หนึ่ง ปรุง ปรับ พร้อม
ปรีชาเลือกสัน จรุง เจริญสี่ คุณ นา
อาร เสร็จ ประโยชน์ น้อม เนื่องได้ ทุก สถาน ฯะ

๏ ความ เพียร อุส่าห์ สร้าง สมเสมอ

โยคาเวชายะเตภูริ อะโยคาภูริสํขะโย
ให้เกิด ปรีชาเลอ เลิศล้ำ
ไป่เพียร ไป่ กอบเหวอ กิจชอบ เลย นา
ชักเสื่อม ปั๋ญญา ก้ำ กึ่ง เม้า ฤๅหลอ ฯะ

๏ ท่าน ซึ่ง เปน ปราช แปล้ ปล่ง ญาณ

เอตํทุวิธาปะถํญัตฺวา ภะวายะวิภะวายะจะ
ประจักษ คลอง สอง ประการ ก่องรู้
ทางเจริญ อีกเสื่อมชาญ ชัดเหตุ ผล แฮ
ได้ พ่อก สอบ สวน สรู้ หวาบ แล้ว ทด ถอง ฯะ

๏ ปั๋ญญา หนาแน่น เพียง ธรณี

ตะถัตตานํนิเวเสยยะ ยะถาภูริปะวัฑฒติ
โดย อย่างไร รัก ทวี ใหญ่ กว้าง
ผู้ ปราช เปรียงเมธี ตั้งมั่น ตน แฮ
โดย อย่าง นั้น สรร สร้าง สืบ เชื้อ กระวี วงศ ฯะ

๏ องค์ พระ นราศภได้ ทรง ภาสิต แฮ
สอน สั่งใน ธรรมวรา เลิศ อ้าง
ปะหานะ ภาวนา สอง กิจ เพียร ฤๅ
คือ ละ เจริญ สืบ สร้าง ส่งให้ เจริญผล ฯะ

๏ ภาษิต ควร สดับ แล้ว ปรีดา
คุณ พระ วจนให้ หรา รับรู้
เปน เหตุ เพื่อ วิภัชชวา ที่ปลอบ แสดงแฮ
เพราะ พระญาณ ยิ่ง ผู้ อื่น ทั้ง ธาตรี ฯะ

๏ อกุสลํภิกฺขเวปชหถ, สกฺกาภิกฺขเว อกุสลํปชหิตุํ โนเจ ตํภิกฺขเวสกฺกาอภวิสฺส อกุสลํปชหิตุํ นาหํเอวํวเทยฺยํ อกุสลํภิกฺขเวปชหถาติ ยสฺมาจโขภิกฺขเวสกฺกา อกุสลํปชหิตุํ ตสฺมาหํ เอวํวทามิ อกุสลํภิกฺขเวปชหถาติ อกุสลญฺจหิทํภิกฺขเวปหีนํ อหิตายทุกฺขายสํวตฺเตยฺย นาหํเอวํวเทยฺยํ อกุสลํภิกฺขเวปชหถาติ ยสฺมาจโขภิกฺขเวอกุสลํปหีนํ หิตายสุขายสํวตฺตติ ตสฺมาหํเอวํวทามิ อกุสลํภิกฺขเวปชหถาติ

๏ ว่า จง ละ บาป ทิ้ง เทอญ นะ
ท่าน ก็ อาจ จะ สละ บาปได้
ผิว ท่าน ไม่ อาจ ละ บาป ขาด ได้เลย
เราไม่ สอน ท่านให้ เลิก ล้าง อกุศล

๏ เพราะ อาจ ละ บาป ได้ จึ่ง สอน
ให้ ละ บาป แบ่ง ทอน เลิก ล้าง
บาป นั้นท่าน สละ รอญ แล้ว เกิด ทุกข ฤๅ
เราก็ไม่ สอน อ้าง สั่งให้ สละ หนี ฯะ

๏ ธกุศลเมื่อ ละ แล้ว เปน คุณ
ให้เกิด ศุข สมบูรณ์ ประโยชน ล้ำ
เรา จึ่ง สั่ง สอน สุน ทร กิจ แล นา
เพื่อ สละ บาป ห้ำ หั่นให้เสื่อม สูญ

๏ กุสลํภิกฺขเวภาเวถ สกฺกาภิกฺขเวกุสลํภาเวตุํ โนเจตํภิกฺขเว สกฺกาอภวิสฺส กุสลํภาเวตุํ นาหํเอวํวเทยฺยํ กุสลํภิกฺขเว ภาเวถาติ ยสฺมาจะโขภิกฺขเวสกฺกาอภวิสฺส กุสลํภาเวตุํ ตสฺมาอหํเอวํวทามิ กุสลํภิกฺขเวภาเวถาติ กุสลญฺจิทํภิกฺขเวภาวิตํ อหิตายะทุกฺขายะสํวตฺเตยฺยะ นาหํเอวํวเทยฺยํ กุสลํภิกฺขเวภาเวถาติ ยสฺมาจะโขภิกฺขเว กุสลํภาวิตํ หิตายะสุขายะสํวตฺเตยฺยะ ตสฺมาหํเอวํวทามิ กุสลํ ภิกฺขเวภาเวถาติ

๏ เจริญ บุญ เจริญ อาจได้ จริงบุญ
หากไม่อาจ เจริญ จรุญ เกิดไซร้
เราไม่ นุสาศน์ จุน จิตร เพื่อ เจริญนา
เพราะ กุศลเจริญได้ จึ่งให้เจริญกุศล ฯะ

๏ เมื่อเจริญกุศละ แล้ว ทุกข มา บีบ นา
ไม่ กล่าว บุญญ์ภาวนา เพื่อ ซ้ำ
เจริญ บุญ เพราะ เกิด ผา สุก ประโยชน์ ศุข แฮ
เรา จึ่ง สอนให้ ปล้ำ จิตร น้อม เจริญ บุญ ฯะ

๏ สูตร นี้ สาธกได้ ใน ความ เพียร นา
เพราะ ริ เริ่ม พยายาม อด กลั้น
หนาว ร้อนไข้ หวั่น หวาม มุ่ง แต่ เพียร พ่อ
จะ ละ บาป เจริญ บุญ ชั้น กว่าได้ ดุจ ประสงค์ ฯะ
๏ หนึ่ง ละ เจริญ ที่นี้ ใหญ่นะ
ไป เสร็จในเดียว ขณะ จิตรได้
ต้อง เพียร พาก ผ่อน สละ เจริญผ่อน เจริญแฮ
แล ตัด เพิ่ม เติมให้ ละ น้อย พยายาม ฯะ
๏ บาป ยังไม่เกิดนั้น เพียร กัน เสีย นา
บาป ที่ เกิด แล้ว ผจัญ ล่ม ล้าง
เพียร เจริญ กุศล อัน ยังไข้ มีเลย
บุญที่ มี เพียร สร้าง ส่งให้ เจริญ ทวี ฯะ
๏ สี่ กิจ สาธกได้ ใน ภา สิต แฮ
ปหานะ ภาวะนา นั่ นี้
แสดง เพียร ซึ่ง เปน ปธา นาธิบ ดี แฮ
อาจ เสร็จ ทุก สิ่ง ชี้ ทลอด ชั้นโลกุตร ฯะ
๏ จบ เสร็จ ศุภ ถ้อย ทาง แถลง ชอบ แฮ
คิด กลั่น สรร กลอน แรง แรกไว้
สำหรับ นักเรียน แสวง หวัง ประโยชน์ รู้ แฮ
เฉก วิเศษน์ ลูปไล้ รำ เนื่อ ผทม ผิว ฯะ

กาพย ห่อโคลง

ประภาษ ธาร ทอง แดง

เจ้าฟ้า ธรรม ธิเบศ ทรง แต่ง

——***——

๔ ๏ เครื่อง สูง เพรา เพรอศ พราย　　ชุม ชุม สาย ขวา ซ้าย เคียง

ธง ไชย ธง ฉาน เรียง　　ปี่ กลอง ชะนะ ตะเภอง คฤม

๕ ๏ กลอง ทอง ตี ครุ่น ครุ้ม　　เภอง เรียง　　จ่า ตะ เภอง เค่อง

เสียง　ครุ่ม ครึ้น　　เสียง ปี่ หรี เรื่อย เพียง　　การเวก　　แกร่น

เกร่น แตร ฝรั่ง ขึ้น　　หู่ หู้ เสียง สังฃ

๖ ๏ นัก สนม กรม แชม่ มี่　　ซี่ ช้าง กูป รูป โลมใจ　　ภักตรา

อ่า ผ่อง ใส　　นุ่ง ห่ม โอ่ โสภา จริง

๖ ๏ นัก สนม กรม แชม่ เจ้า　　ทั้ง หลาย　　ขี่ ช้าง กูป ดาว ราย

แจ่ม หน้า　ภักตรา ผ่อง ใส สาย　　สุด สวาท　　นุ่ง ห่ม โอ่ โถง ผ้า

อร่าม ริ้ว ทอง พราย

๗ ๏ เพรอศ เพรา เหล่า นาง ห้าม　　รูป ทรง งาม ตาม เสด็จ ไป

ผม มวย รวย ริม ไร　　ม่าน ปี้ก นก วะ วง วัง

๗ ๏ เพรอศ เพรา เหล่า ฝ่าย ห้าม　　งาม นัก　　รูป งาม ตาม แล ลักษ

ลูบ ท้อง　　ผม มวย รวย ไร อรรค　　ชายยศ　　ม่าน ปี้ก นก ปก ป้อง

ห่อ หุ้ม สนม วง

๘ ๑ เที่ยว เล่น เปน เกษม คุฃ แสน สิ่ง สนุกนิ์ ปลุกใจ หวัง เร่ ร่าย ผาย ผาก ผัง หู วาริก รื่น ชื่น ชม ไพร

๘ ๏ คุฃ เกษม เปรม หน้า เหลือบ ลืม หลัง แสน สนุกนิ์ ปลุกใจ หวัง วิ่ง ทร์ เดยน ร่าย ผาย ผรรยัง ชาย ป่า หัว ร่อ รื่น ชื่น ชี้ ส่อง นิ้ว ชวน แล

๙ ๏ พัง พลาย หลาย หมู่ ช้อง ใน เถื่อน ถ้อง รงม คง ธาร น้ำ คล่ำ กรร ลง เล่น น้ำ แน่น แครัน ชม กัน

๙ ๏ ฝูง ช้าง สล้าง ใหญ่น้อย พัง พลาย ทอก โทล พินาย หลาย ล่ำ ถ้วน ทอง แดง เผือก เนียม ราย ใน เหล่า ลง ท่า ธาร ค่ำ บ้วน แล่น ร้อง อูม แปร๋น

๑๐ ๏ กระบือโคโฃล่ร้องเที่ยว เชา เรียม เลี้ยว เสียวใจ หาย เลม ล่า อาหาร ชาย ป่า ริม ทุ่ง วุ้ง วง เชา

๑๐ ๏ กระบือโคโฃล่ร้องเที่ยว เหลือ หลาย เชา เชี่ยม เสี่ยว ใจ หาย ชาด ชว้ำ เลม ล่า อาหาร ชาย ริม ป่า ลง ล่อง ทอง ท้อง น้ำ ปลัก แฉ้ กลาง ตม

๑๑ ๏ กวาง ทราย ราย กิน หญ้า สุกร ป่า พา พวก จร สุนัก ใน ไล่ เห่า หอน ตาม เปน หมู่ พรู เพรียก เสียง

๑๑ ๏ กวาง ทราย ราย เสพย หญ้า คง ตร หมู ป่า พา เพื่อน จร ลูก ล้อม สุนัก จึ่ง จอก หอน หลาย เหล่า เปน หมู่ พรู เพรียก ห้อม เห่า ฮือ อึง เสียง

๑๒ ๏ กรทิงวิ่งทั้งคู่ ล่ำเตอบ ตรูฏูกำยำ หน้าต่อน ท่อน
ฏูวว คำ เขาเข้าวงก่งรอม งาม

๑๒ ๏ กรทิงวิ่งทั้งฐู ขัน ขำ ล่ำเตอบ ฏูกำยำ โบ่ง บั้อม
หน้าต่อน ท่อน ฏูวว คำ แรงเลอศ เขาเข้าวงก่ง ง้อม แปล่
เสี้ยมรอม งาม

๑๓ ๏ มี่หมี่พี่ ดำชลับ ขึ้นไม้พลับ ฉับไวถึ่ง เรี่ยว แรง แขง
คาง ขึ่ง กัดโพรงไม้ได้ ผึ้ง กิน

๑๓ ๏ มี่หมี่ ดำชลับ หน้า เปน มัน ขึ้น ไม้ ฉับ พลัน พั่น
ขบ ขึ้น เรี่ยวแรง แขง คาง ขยัน สามารรถ กัดฉี่กไม้ ได้ผึ้ง
คาบเคี้ยว พลาง หวาน

๑๔ ๏ เสือโคร่งยง บึ้บเปรี้ยง โฮกโรนเฉียงเสียงพึ่ง กลัว
ร้าย ยวด หวด เพรา พัว ลอง เล็บเล่น เผ่นโผน ผาย

๑๔ ๏ เสือโคร่ง ยง บึ้บ เปรี้ยง สยอง หัว สับทลำเนียงพึ่ง
กลัว ยิ่งแหวัน ร้าย ยวด นวด เพรา พัว ตามุ่ง ลอง เล็บเล่น
เผ่น แหลัน โลดเลี้ยวโผน ผาย

๑๕ ๏ เสือเหลือง เมื่องเชื่องหน้า ข้าย พราน ป่าล่ากิน ฉมัน
เรี่ยว แรง แขง ดุจ กัน กับเสือโคร่งโก่ง เสมอ สมาน

๑๕ ๏ เสือเหลือง ยง แยก เขี้ยว ยิงพั่น ข้าย ต่างลาย สพาย
ฉมัน คาบเคี้ยว บึ้บเปรี้ยงเสียง ขยาด ขยัน ไว ว่อง ปูน
เปรียบ เสือโคร่งเลี้ยว โลด แหลัน เสมอ สมาน

๑๖ ๑ เสือ คาว กล่าว ขึ้นไม้ วิ่งว่องไว ได้โดย พลัน สัตวใด
ไปใกล้ มัน โจน ยุด ถนัด กัด กินไป

๑๖ ๑ เสือ คาว คล่าว ขึ้นไม้ มอง ขยัน วิ่ง ว่อง ไว ฉับ พลัน
นั่งไม้ สัตวใดใกล้ กลาย มัน ใน ร่ม โรน ยุด ถนัด กัดได้
คย้ำกัมกิน หลัง

๑๗ ๑ สะมาก ผาก เรือง แรง พั้น คาง แชง แกล้ง กัด วรร
เถาใหญ่ใกล้ ปาก มัน กัด ขาด สนิท ติด ปากไป

๑๗ ๑ สะมาก อาจ ร่าน เหรี้ยว แรง ขยัน พั้น ฟาง คาง แชง
วรร กิ่ง เกี้ยว เถาใหญ่ใกล้ ปาก มัน คา คาย กัด ขาด
สนิท ติด เขี้ยว ย่ำ ย้ำกิน พลาง

๑๘ ๑ โค แดง แร้ง ถิ่น อยู่ ยืน เปน หมู่ คู่ เคียง คลา
ลูก น้อย ค่อย ตาม มา เที่ยว เลม ลบัด กัด ปลาย กิน

๑๘ ๑ โค แดง แร้ง อยู่ ล้อม กิน เกลี้ยง ยื่น เปน หย่อม
พร้อม เพรียง พรั่ง หน้า ลูก น้อย ค่อย ตาม เคียง แนม แม่
เที่ยว เลม ลบัด กัด หย้า อ่อน อ้อน ปลาย เกรียน

๑๙ ๑ โค พลอะ ฉพอะ ทุ่ง ออก แร่ง เปน สอก หนอก สูง เถลอง
เขาโถ โขล่ ร้อง เรอง เมี่ย ลูก น้อย ค่อย ตาม กัน

๑๙ ๑ โค พลอะ ฉพอะ ทุ่ง เหลัน ลอง เชิง แร่ง สอก หนอก
สูง เถลิง เถือน เถ้า เขาโค โขล่ ร้อง เรอง ชม หมู่ เมี่ย ลูก
น้อย ค่อย เคล้า แม่ เนี้ยว นม กิน

๒๐ ๏ ฝูง ฟานผ่าน เถื่อน ถ้อง เดิน เปอบ ร้อง ก้อง พงไพร
เที่ยว กิน ถิ่น ถานใด มี น้ำ หญ้า อาหาร เนา

๒๐ ๏ ฝูง ฟาน ผ่าน เถื่อน ถ้ง แถวไศล เดอน เปอบ ร้อง
ก้องไพร เกลื่อน กลุ้ม เที่ยว กิน ถิ่น ถานใด แดนโป่ง มียำ
น้ำ พง ผุ้ม ย้ายเข้า นอน เนา

๒๑ ๑ ละมั่ง พรั่ง ดง กวาง เขา สอง ข้าง กางโจงโครง
รูป ร่าง กวางโอ่โถง ฝี เท้าวิ่งยิ่ง กว่า กวาง

๒๑ ๏ ละมั่งเขา คู่ ตั้ง กางโกง สอง ต่าง เคียงโจงโครง
แตก กัน รูป ร่าง กวางโอ่โถง ดี กว่า ฝี ท้าว วิ่ง ยิ่ง พัน
แล่น ล้ำเลอย กวาง

๒๒ ๏ สิงคนัดเขาเสี้ยม เสี่ยว ทบิก เปน เกลี่ยว เรี่ยว สูง แหลม
ตูว ต่ำ ตำ มอม แมม ย่อม แล่นโลดโดดโจน ลอย

๒๒ ๏ สิงคนัด เขาเสี้ยม เสี้ยว สูงแหลม ทบิดเปน เกลี่ยว
เรี่ยว แนม คู่ หยิ้น ตูว ต่ำ ตำ มอม แมม คราว คึน ย่อม แล่น
โลดโกด ขึ้น สู่ ฟ้าโจน ลอย

๒๓ ๏ เลี่ยง ผา อยู่ ภูเขา หนวด พรุย เพราเขาแปล้ปลาย
รูป ร่าง อย่าง แพะ หมาย ขน เหมน สาบ อยาบ เหมือน กัน

๒๓ ๏ เลียง ผา อยู่ ก่าง พื้น ภูเขา หนวด พู่ พรุ่ย เพราเขา
ไปล่ท้าย รูป ร่าง อย่าง แพะ เอา มาเปรียบ ขน เหมน สาย ยาบ
ร้าย กลิ่น กล้าเหมือน กัน ๗

๒๔ ๏ งูเหลือมเอี้ยมพันไม้ หาง กระวัดไว้ ไม่ อาหาร
เนื้อ กวาง อย่าง เตอน ทาน อย่อน ตัว กระวัด รัด กลม กิน

๒๔ ๏ งูเหลือม เกี้ยวไม้ ไม่ อาหาร หาง กระวัดโยน หยาน
แย่งไว้ เนื้อ กวาง สุกร ฟาน เดิน ด่วน อย่อน ตูว กระวัด รัด
ได้ ปาก อ้า อม กิน

๒๕ ๏ งูเหลือม กิน สุกร อึ้ง กึ้ง นอน ห่อน เลื้อยไป่ หน่อ
ไม้ขึ้น มาใช ท้อง แทง ตลอด รอด คลาน คื้น

๒๕ ๏ งูเหลือม กิน สมั่ง เนื้อ กวาง ฟาน บห่อน สูด คลาด
คลาน อิ่ม อึ้ง นอนใกล้ก่อไม้สาร แซม หน่อ แทง
ตลอด หลัง ขาด ขรึ้ง เมื่อ เลื้อย สลายไป

๒๖ ๏ หมู่ เหม้น เหน พลอม แพรม ขน ตูว แหรม แซม หนั่น
หนา ใคร ปะ ระ จับ มา พอง ขน สบัด สลัด ถูกแทง

๒๖ ๏ หมู่เหม้น ขน เสี้ยม ~~ตูว~~ทั่ว กายา ขน แหลม่ แซม หนั่น
หนา แน่น ซ้อง ใคร ปะ จะ จับ มา ตู เล่น ก็ดี พอง ขน สบัด
สลัด ต้อง ติด เนื้อ ถูกแทง

๒๗ ๏ เสือ ปลา ล่า กิน ปลา ริม น้ำท่า หาเหยื่อ แฝง
ปลา ว่าย สวาย หางแดง ฉวยได้ถนัด กัด เร่ กิน

๒๗ ๏ เสือปลา ปลาเปลี่ยน หว้าย ที่แปลง ริม ท่า หา เยื่อ
แฝง อยู่ใกล้ ปลาว่าย สวาย หาง แดง คลาย ปาก ฉวย ถูก
ถนัด กัดได้ คาบ เว้ เร่ กิน

๒๘ ๑ กต่าย หลาย พงษ พันธุ เต้น ชม จรรทร ผัน ตูว ตาม
ซ่อน ซุ้ม ซุม เหลื้อ หลาม ยาม ออก เล่น เต้น ชม กัน

๒๘ ๑ กต่าย หลาย พวก พ้อง พันธุ์ งาม ชมชื่น แสง จันทร
ตาม ไล่ เหล้น ซ่อน ซุ่ม ซุม เหลื้อ หลาม หลาย เหล่า ยาม
เมื่อ ออก เล่น เต้น โลด เลี้ยว ชม กัน

๒๙ ๑ เสือ กต่าย ลาย เขียน ขีด ตูว ลัก หนิด จิก กว่าแมว
อยู่ ป่า ตา บั้ง แบว ขบ กต่าย แล้ว แหง่ว คำราม

๒๙ ๑ เสือ กต่าย ลาย ขีด ชั้น เปน แถว กริ้ด กว่า แมว
เหมือน แมว ปาก เขี้ยว อยู่ ป่า ตา บั้ง แบว มอง หมอบ ขบ
กระต่าย ตาย เคี้ยว ย่ำ ย้ำ คำราม

๓๐ ๑ กรง จิ๊ด เตี้ย วิ่ง เรี่ย เรี่ย หน้า เอนดู เหมือน กวาง
อย่าง ตา หู มี เขี้ยว น้อย ช้อย แนม สอง

๓๐ ๑ กรง ตูว จิ๊ด หน้า เอนดู เดิน ร่อย เรี่ย งาม ตรู
กระจ้อย เหมือน กวาง อย่าง ตา หู ตื่น กิ่ม มี เขี้ยว ขาว น้อย
ช้อย แนบ ข้าง เคียง สอง

๓๑ ๑ ฝูง ลิงใหญ่ น้อย กะจุ้ย ชะนี อุ่ย อุ่ย ร้อง กู่ หา ฝูง
ช้าง หว่าง พฤกษา ค่าง โจน ไล่ไขว้ ปลาย ยาง

๓๑ ๑ ฝูง ลิง ยวบ ยาบ ต้น พวา พนา ฝูง ชนี มี่ กู่ หา
ปลาย ย้าง ฝูง ค่าง หว่าง พฤกษา มา สู่ ตรอก แตรก ไล่ไขว้
คว้าง โลก เลี้ยว โจน ปลิว

๓๒ ๏ ลิงลมชมเชยคู่ ขึ้นนั่งอยู่ดูคนหมาย ลมพัก
บัดเดี๋ยวหาย พัดทิศใดไปตามลม

๓๒ ๏ ลิงลมชมคู่กัน ยางทราย คนนั่งตั้งใจหมาย
ยื่นกล้วย ลมพัดบัดเดี๋ยวหาย วิ่วู่ พัดทิศใดไปด้วย
ท่วนกล้ายตามลม

๓๓ ๏ ลิง รุ่น งุนเมื่องเชื่อง ค่อยกเกี้องเงื่องคลาคลาน
หางสั้นมันงมงาน จับดูไซร้ได้ง่ายดาย

๓๓ ๏ ลิง รุ่น งุน หง่อยหน้า ชมซาน ค่อยเกี้องเงื่องคลา
คลาน ร่ายไม้ หางสั้นมันงมงาน กินอยู่ รู่จับเอาตัว
ได้ ง่ายแท้ควรเหน

๓๔ ๏ ฝูงบ่างบ้างแดงต่าง ไก่หมากปรางบ้างแบนโผ
คนดูอยู่อะโข ย่อมทิ้งไล่ให้มันบิน

๓๔ ๏ ฝูงบ่างแดงต่างบ้าง ตัวโต ไต่หมากปรางแบนโผ
แล่นไม้ คนอยู่ดูอักโข เนื่องนั่ง ย่อมทิ้งยิงกะสุนให้
วิ่งท้องแบนบิน

๓๕ ๏ ตกวดเหี้ยเมียเข้าไข่ ในโพรงไม้ได้เปนรัง
ตัวน้อยกระร้อยหวัง รูปจรเข้เล่ห์เหมือนกัน

๓๕ ๏ ตกวดเหี้ยเมียเข้าไข่ ที่นตรัง โพรงไม้อยู่เปนรัง
ท่วนกั้น ตัวน้อยกระร้อยหวัง ดูรูป ดูจะเข้เล่หนั้น ท่อน
เพี้ยนกันเหมือน

๓๖ ๏ ลิ่น แล่น แผ่นดิน หลาย เหน คน อาย ล้อน หน้า ตา
คน เขา เอา ตัว มา ขด ตูว ไว้ ไม่ คลี่ คลาย

๓๖ ๏ ตูว ลิ่น เปน เกลด ถั้ว กายา หูว หาง ขด หน้า ตา
ซ่อน ไว้ คน เขา ย่อม เอา มา ตู บ่อย ยื้อ คร่า แกะ แคะ ไค้ ไม่
เขลื่อน คลา คลาย

๓๗ ๏ ตูว ตุ่น งุน คลา คลาน ได้ อาหาร ภา เข้า โพรง ซอย
กน ตัน สำโรง เข้า เคล้า คู่ อยู่ เปน รัง

๓๗ ๏ ตูว ตุ่น ค่อย เตื่อง เต้น หลัง โกง ฉวย สัตว เข้า ใน
โพรง ไต่ เต้า ชอบ กล ตัน สำโรง รัง ร่ม พา คู่ เคียง คลา
เคล้า อยู่ ที่ รวง รัง

๓๘ ๏ ฝูง อึ้น คัน แผ่นดิน กิน ราก ไม่ ไม้ รวก ผุย ปล่อง
เหน เปน ขี้ ขุย คุ้ย ดิน ร่วง กลวง เปน โพรง

๓๘ ๏ ฝูง อึ้น ตัน ขว่น พุ้ง คิน ขรุย ราก ไม่ ไม้ รวก ผุย
กัด แหงัน เหน ช่อง ปล่อง ดิน ขุย ขุด อยู่ คืน ร่วง กลวง ทาง
แหลัน ลอด เลี้ยว ใน โพรง

๓๙ ๏ กะ เหน เต้น คล้าย คล้าย ลาย พรอม แพรม แกม คำ
เหลือง ไต่ บน ตัน หมาก เพื้อง ลูก สุก ห่าม ตาม กัน กิน

๓๙ ๏ กะเหน เหน ไต่ เหนื้อง มา เนื่อง ลาย ต่าง คำ แกม
เหลือง เล่า เหลี้ยง ไต่ บน ตัน หมาก เพื้อง กิน เพื่อง หาง
ค่อง กิ่ง ไม้ เปลื้อง คล่ำ คล้าย ขาย คลาย

๔๐ ๏ กะเอ๋ยเอ๋ย หางยาว ต่าง ดำ ขาว คราว ลูกอึน
ลูกพร้อมย่อมมากิน เหนเต้นไต่ไปตามกัน

๔๐ ๏ กะเอี้ยเอี๋ยผู้น้อย หางยาว ลูกอึนกินเมื่อคราว
แก่ต้น รูปร่างต่าง ดำขาว เรียนชิก ตื่นเต้นไต่ไปพัน
อยู่ข้างเขาขาง

๔๑ ๏ กะแตไต่ไม้กระจ้อย ตัวน้อยน้อยโจนเรี่ยเรี่ย
โพรงปรูอยู่กับเมีย หางพูเรียวเที่ยวไปมา

๔๑ ๏ กะแตไต่กิ่งน้อย ตามเมีย ตัวกระจ้อยโจนเรี่ย
ร่ายไม้ โพรงปรูอยู่เยนเงีย โลมลูก หางพู่เรียวเที่ยวไหล้
คู่เลี้ยวไปมา

๔๒ ๏ ชมชมดรศกลิ่นกล้า หน้าเชี่ยมแชล่มแนมคู่เคียง
เล่าภาชื่อชมดเชียง คนหานักมักตามรอย

๔๒ ๏ ชมดเชียงเกลี้ยงกลิ่นกล้า หอมชวย แชล่มคาง
หางหูสวย เชี่ยมหน้า ยืนอยู่คู่เคียงรวย รวยกลิ่น คน
ถามถามชื่อข้า ก่งฃ้นชายรวย

๔๓ ๏ กะรอกหางพูพู่ โพรงไม้อยู่คู่ไล่ตาม หางสลวย
ละลวยงาม วิ่งไปมาหน้าเอนดู

๔๓ ๏ กะรอกหางพู่แหลัน ปลายมะขาม โพรงไม้อยู่คู่ตาม
โลดไหล้ หางสลวยละลวยงาม ขาวผ่อง วิ่งไวไปมาให้
ชื่นหน้าเอนดู

๔๔ ๏ บ้อมช่าง อย่างบึ้งก่ำ มาแปลกกันมันรู้บิน เหนี่ยง
ในใต้คางกิน อาหารใดไป่รู้เลย

๔๔ ๏ บ้อมช่าง อย่างบึ้งก่ำคล้าย โดยถวิน แปลกด้วยรู้
แบนบิน ไล่ชู้ เหนี่ยงห้อยใต้คาง กิน สัตว์เสพ อาหารใด
ไป่รู้ ห่อน แร้งไร เลอย

๔๕ ๏ ตุกตู่หมู่ตุกแก อึ่งยาง แย้แลบึ้งแตน ผึ้ง หลวง
รวง เรื้อย แขวน บน ปลายไม้ใหญ่รัง รวง

๔๕ ๏ ตุกแก ตุกตู่ร้อง คน แหงน ดู นา แย้ บ่ะ บึ้งก่ำแตน
ต่อเผ้า ผึ้ง หลวง รวงเรื่อย แขวน รังเรียบ บนแมกไม้ใหญ่
เก้า แผ่น ตั้ง รวง เรียง

๔๖ ๏ งู เขียว ~~เถียว~~ เทียว เลอย แล พบ ตุกแกย่อมสู้กัน ตุกแก
กัด งู พัน แรง งู มาก ปาก คลา คลาย

๔๖ ๏ งู เขียว สาย ม่าน เลื้อย สาย มัน พบ ตุกแก กวด ขัน
เกี่ยง กล้า งู ขบกัด งู พัน รัด รวด แรง มาก ปาก คลาย อ้า
ออกให้ งู พลัน

๔๗ ๏ งู เขียว รัด ตุกแก ตุกแก แก่ คาง แขง ขยัน กัด งู
งู ยิง พ้น อ้าปาก หง้วง ล้วง ตับ กิน

๔๗ ๏ งู เขียว แลเหลื้อมพ่น พิศ พลัน ตุกแก คาง แขง ขยัน
คาบไว้ ฉัด งู งู เร่งพัน ขนด เครียด ปาก อ้า งู จึ่งได้
ลาก ล้วง ตับกิน

๔๘ ๏ ยุง ทอง สอง เยื้อง ย่าง รำ ราง ชาง ช่าง ฟ่าย หาง
ปาก หงอน อ่อน ลำอาง ช่าง รำเล่น เตน ตาม กัน

๔๘ ๏ ยุง ทอง ย่อง ย่าง เยื้อง รำ ฉวาง รำ ว่าย ฟ่าย เหี้ยอย
หาง เฉอก หน้า ปาก หงอน อ่อน ลำอาง ลาย เลอศ รำ เล่น
เต้น งาม หงำ ปีกปี้อง เปน เพลง

๔๙ ๏ นก เขา เข้า เคียง คู่ ก่ง คอ คู คู่ ขาน ขัน กทา หัก
ปั๊ก กรอ กัน ข้าง ขัน ไขว่ ไล่ สาม ชน

๔๙ ๏ นก เขา ขัน คู้ คู่ เคียง ขยัน คอ ก่ง คู ขาน ขัน
คื่น หน้า กทา หัก ปั๊ก กรอ กัน เสียง เฉื่ย สาม ไล่ ไขว่ ขัน จ้ำ
แปลก คู้ ชน แทง

๕๐ ๏ ไก่ ป่า จ้ำ เสียง เตี๊ย พา ลูก เมีย เชี่ย หา กิน เหน คน
ก่น วิ่ง บิน เข้า เร้น รก ซอก ซอน หาย

๕๐ ๏ ไก่ ป่า ขัน เฉื่อย แจ้ว กลาง คิน ลูก เมีย เชี่ย หา กิน
กก เหล้น เหน คน ก่น วิ่ง บิน ถาบ ที่น ซอก ซอน ซ่อน ทูว เร้น
พุ่ม ไม้ สูญ หาย

๕๑ ๏ ไก่ ฟ้า ย่า สด แสง หูว สุก แดง แค่ง เดอย แนม ปี๊ก
หาง ต่าง ศรี แกม ศรี แต้ม ต่าง อย่าง วาศ เชี่ยน

๕๑ ๏ ไก่ ฟ้า หน้า กำ กล้า ปาก แหลม หู แดง แฝง เดอย
แนม เนื่อง แซ้ง ปี๊ก หาง ต่าง ศรี แกม ลาย ลวด ตา ต่าง
ย่าง คน แกล้ง แต่ง แต้ม ขีด เชี่ยน

๕๒ ๏ นก หว้า หน้า งาม ลาย คือ คาว ราย ลาย เพรศ เพรา
เที่ยว กิน ถิ่น ลำเนา ภา คู่ เคล้า เผ้า ชม กัน

๕๒ ๏ นก หว้า หน้า เปรียบ แต้ม ตู เฉลา ทูว ลาย ราย
คาว เพรา เพริศ หน้า เที่ยว กิน ถิ่น ลำเนา เคย อยู่ เคียง คู่
เคล้า เผ้า หล้า เก็บ ลิ้ม เลม กิน

๕๓ ๏ พั้ง พอน จร เคล้า คู่ พบ พาน งู อยู่ สู้กัน งู เอา
ขนด พัน พั้งพอน ผัน หัน ตูว ตาม

๕๓ ๏ พั้งพอน จร เคล้า คู่ เรียง รัน พาน พบ งู สู้กัน
ขบ เขี้ยว งู เห่า เอา ขนด พัน รัด รวด พั้งพอน ผัน หัน เลี้ยว
ปลด เปลื้อง ตูว ตาม

๕๔ ๏ นก กดอด หน สู้ กับ งู เห่า เอา บึ้ก บัง งู โพน
พั้ง พาน หวัง จะ ขบ ตอด บ รอด เลย

๕๔ ๏ นก กดอด อาจ สู้ งู ชลัง งู ขบ เขา บึ้ก บัง เช็ด
เขี้ยว งู เลอก พั้งพาน หวัง ขบ ตอด ตอด บ รอด เลอย เลี้ยว
หลีก เลี้ยย สูด หนี

๕๕ ๏ กู หนู ส่ วง งู งู สูด สู้ หนู ซู่ งู ๏ ชื่อ กาพ บาท เลื่อน ลำ
หนู งู ช่ ตู อยู่ รูป งู ทู่ หนู มู ทู

๕๕ ๏ ดู งู ซ่ ฟู ก มึ้ พรู พรู หนู ส่ วง งู สูด สู้ ๏ ชื่อ โคลง บาท
งู ช่ หนู หนู สู้ งู อยู่ หนู รู้ งู งู รู้ รูป กู้ มู ทู เลื่อน ลำ ฯะ

๕๖ ๏ นก กะเรียน เวียน ลง หนอง พร้อม มองย่อง ร้อง แกร์ แกร์ ริม ทุ่ง กทุง ลอย แพ เตียรดาย แล แหล่ เหลือ หลาย

๕๖ ๏ นก กเรียน เวียน ว่อน น้ำ เลง แล ลง ย่อม ร้อง แกร์ แกร์ แจ่ม จ้า ริม ทุ่ง กทุง ลอย แพ ลง ล่อง บิน อุ่ม กลุ้ม ท้อง ฟ้า รอน ร้อง เหลือ หลาย

๕๗ ๏ นก แก้ว แจ้ว เสียง ใส อยู่ ไกล คู่ หมู่ สาลิกา นก กตู้ว ผัว เมีย คลา ผ่า แซก เต้า เหล่า โนรี

๕๗ ๏ นก แก้ว แจ้ว ริ่ ร้อง ชาย หนา ไกล คู่ หมู่ สาลิกา แวด เคล้า นก กตู้ว ผัว เมีย พา สม สู่ สัตว ผ้า แซก เต้า พวก พ้อง โนรีย

๕๘ ๏ นก กจิบ กราบ หมู่ว ปาก ตกูว ชาย ชมภู นก ไส้ นก กรอด ดู จ้อ แจ้ว อยู่ พรู เพรียก ไพร

๕๘ ๏ นก กริบ กราบ น้อย น่า เอนดู ปาก ตกูว ชาย ชมภู แห่ง ห้อม นก ไส้ นก กรอด ฟู ฟ่อง บึ๊ก จอ แจ แล พรั่ง พร้อม เพรียก ร้อง ใน ไพร

๕๙ ๏ กางเขน รำ เขน หาง บ่าว ขุน พลาง ก่าง ยึ๊ก รา จิ่น โจ้ แกง จึ๊ก มา ว้อง แจ้ว จ้า บ่า วังเวง

๕๙ ๏ กางเขน รำ เต้น ไต้ พฤกษา บ่าว ขุน กาง ยึ๊ก รา ปาก ย้า จิ่น โจ้ แกง จึ๊ก มา พูด เรียก นก พริก ร้อง แจ้ว จ้า บ่ำ ก้อง วังเวง

๖๐ ๑ นก ขมิ้น เหลือง หลาก หลาย มี สพาย หมาย สอง คาง
เหลือง อร่าม งาม ปีก หาง เหน ลำอาง ช่าง มี พรรณ

๖๐ ๑ นก ขมิ้น เหลือง ก่ำ ป้อง ปีก หาง มี สพาย หมาย สอง
คาง ค่าง แก้ม เหลือง อร่าม งาม ปีก หาง เหน เลอศ ล้อย
ลำอาง หย่าง แต้ม แต่ง ให้ มี พรรณ

๖๑ ๑ ชม คู่ หมู่ ซั้งแซว ร้องโฉก แก้ว แล้ว บินไป เลียน
นก หกใดใด ย่อม เลียน ได้ ไท้ เสียง แมว

๖๑ ๑ ซั้ง แซว เสียง แจ้ว ส่ง เอาใจ ร้องโฉก แก้ว บินไป
มุ่งไม้ เลียน นก สิ่งใดใด เหมือน อยู่ ไม่ เพี้ยน เลียนได้ไท้
เล่หะ ร้อง เสี้ยง แมว

๖๒ ๑ นก คุ่ม ซุ่ม อยู่ หอน ใน ดง ดอน สัอนโคถ คลา ลาย
เลื่อน เหมือน นก กทา แต่ ฤๅ น้อย ค่อย เก็บ กิน

๖๒ ๑ นก คุ่ม ซุ้ม อยู่ ซ้อย ไป มา กง ดอน ซ่อน กายา
กระ จ้อย ลาย เลื้อน เหมือน นก กทา กระ แจ่ม แต่ ว่า ตัว น้อย
น้อย ค่อย เกี้ยว เก็บ กิน

๖๓ ๑ นก เงือก อยู่ โพรงไม้ ผัวฝัก ไข่ เมีย ผัน ผาย เล่น
ชู้ อยู่ เสบย สบาย ผูว หมาย ไว้ ให้ รวง รัง

๖๓ ๑ นก เงือก อยู่ ซอกไม้ เรียง ราย ผัว พั้ก เมีย ผัน ผาย
ด่วน ได้ เล่น ชู้ อยู่ เสบย สบาย ลืม คู่ ผูว อด อาหาร ให้
อยู่ เฝ้า รวง รัง

๖๔ ๑ ชาติบุษป์พุทธชาติชราย กุหลาบบกนาบทั้งสองทาง เบงรมาศยี่สุ่นกาง กลีบบานเพราเหล่าดาวเรือง

๖๔ ๑ ชาติบุษพุทธชาติขึ้น เคียงกลาง กุหลาบกนาบสองทาง กลิ่นฟุ้ง เบงรมาศยี่สุ่นกาง กรงกลีบ สาวสาวฉวยชิงหยุ้ง เก็บร้อยรอยตรอง

๖๕ ๑ เพกาสาเกกุ่ม ไม้ตาตุ่มทุมราชา สุกกรมมะยมพวา ไม้หมากข้าชานางเปล้า

๖๕ ๑ เพกาฝักยักมกุ่ม ผลหนา ตาตุ่มทุมราชา เนื่องหน้า สุกกรมมะยมพวา ชมภู่ สาเกไม้หมากข้า อีกเปล้าชานาง

๖๖ ๑ กระจายสยายช้องนาง ผ้าไสบางนางยี่ภา ห่อห้อยย้อยลงมา แต่ค่าไม้ใหญ่สูงงาม

๖๖ ๑ กระจายสยายคลี่ช้อง นงพงา ไสบบ่าะนางยี่ภา ห่อห้อย ยื่นเรี้ยวเพี้ยวลงมา โยยโยก แต่ค่าไม้ใหญ่น้อยแกว่งเยี้ยงไปมา

๖๗ ๑ กระเช้าเจ้าบันจง ปากเฉกองคธรงหายหาม แล่งปืนของพระราม รูปงามดีมีสืบมา

๖๗ ๑ กระเช้าบางแต่งเจ้า ผจงงาม ปากเฉกธรงหายหาม ชดช้อย แล่งปืนของพระราม ยังอยู่ รูปร่างงามน้อย ๆ งอกขึ้นสืบมา

๖๘ ๏ เล็บนาง งาม สะแหล้ม ต้น นางแย้ม แกม ก้อง ถึ่ง
สุพรรณิกา กากะทิ้ง ดอก ราช พฤกษ ทฤกไทรไตร

๖๘ ๏ เล็บ นาง น้อย แน่ง น้อย พอพิ้ง นางแย้ม แกม ค่อง
ถึ้ง ชึก ช้อย สุพรรณิกา กากะทิ้ง บาน แย่ง ราช พฤกษ ทฤก
ดวง ย้อย พู่เพี้ยงไทรไตร

๖๙ ๏ ชงโคโตก ตชบ หว้า ต้น คุมกา กาฝาก ลง ชอบ กล
ต้น มหาหงษ มะเดื่อ มะดูก ลูก นมแมว

๖๙ ๏ ชงโคโตก ตชบ หว้า คาย กง คุมกา กาฝาก ลง
ติดไม้ นมแมว มะหาหงษ เหน อยู่ มเดื่ย มดูก ลูก งอมโก้
แส่ ทิ้ง ลอย กิน

๗๐ ๏ กำจัด สลัด ไค ขึ้น เพิน ภูภูเขา สูง แค คาง ยาง ยูง
ดูง ต้น ตระแบก แปลก กัน บาน

๗๐ ๏ สลัดได จำจัด ต้น หาง ยูง บน ภูภูเขา สูง อย่ง
อยู่น แค คาง ยาง ยูง ดูง ตรงเตรก ตระแบก แปลก กัน ขึ้น
เกลื่อน กลุ้ม บาน ไสว

๗๑ ๏ แค ฝอย ช่อย เข็ม ช้า ต้น กาลา น่า ดอก บาน งิ้ว งับ
พลับ พลึง บาน นิ้ว มือ เรียย เบรียบ เทียร กลึง

๗๑ ๏ แค ฝอย ช่อย ช้า ขึ้น ขนค ขนาน เข็ม กาลา ดอก บาน
ที่แจ้ง งิ้ว งับ พลับ พลึง บาน มือ เรียบ นิ้ว แน่ง งาม คั่ง แกลัง
พื้น ด้วย เทียร กลึง

๗๒ ๏ พุมเรียง เคียง คัด เค้า ทันปู่เจ้าเหล่าจึงจำ ทัน
องุ่น ขนุน ลำ ลอ มะก่อ สตอ สเตียน

๗๒ ๏ พุมเรียง เคียง คัด เค้า บาน จำ ปู่เจ้าเหล่าจึง จำ
ไขว่ ขื้น มี องุ่น ขนุน ลำ ลอ มาก มก่อ สตอ สเตียน พื้น
เลี่ยน เกลี้ยง กลี่บ เคียร

๗๓ ๏ กำราย ราย ห้องที่ ลั้น รี่ กี่ ที่ ทาง จร กะลำ พอะ งอะ
เรียง สลอน สท้อน พวง พงวง ชุม

๗๓ ๏ กำราย ราย ที่ห้อง คงคร ลั้น รี่ที่ ทาง จร ย้ำ
กว้าง กล่ำ พอะ งอะ เรียง สลอน ทรงลูก สท้อน ลาง ดาคสล้าง
ลูก เรี้ย พงวง ชุม

๗๔ ๏ จึ่ง รัย อยมโดย ดวงเรียโรยโชย ชาย ชม ฉิ่ง
ชี่ ที่ ทาง สม ร่ม รื่น สนุก ปลุก ปลื้มใจ

๗๔ ๏ ยมโดย ยอ จิ่ง รัอ สลอน สลม ดวงโรยโชย ชาย ชม
ชื่น หน้า ฉิ่ง ฉี้ ที่ ทาง สม เอย็น เนี่ย ร่ม รื่น สนุก หรีก หร้า
ปลุก ปลื้มใจ หญิง

๗๕ ๏ กล้วยไม้ เอ้ย ต่ำเตี้ย นม ต่ำ เรีย เรี่ย ทางไป หอม
หวัง วังเวงใจ ว่า กลิ่น แก้ว แล้ว เรียม เหลียว

๗๕ ๏ กล้วยไม้ ห้อย ย้อย คลี่ ดวงไสว นม ต่ำ เรีย รายไป
กลิ่น กล้า หอม หวัง วัง เวงใจ รศ ราค ว่า กลิ่น แก้ว แล้วข้า
อยุด ยั้ง แลเหลียว

๗๖ ๏ ทอง กวาว คราว ดอกแดง เชอง จำแรง แดง เหียง หัน
รำใยไม้ มูกมัน เคียม ตเคียน เรียน รังเรียง

๗๖ ๏ ทอง กวาว คราว ดอก พร้อม แดง ฉัน เชอง จำแรง
เหียง หัน ด่วน คัน รำใยไฟมูกมัน เพืองล่อ เคี่ยม ตระเคียน
เรียน ต้น หมู่ไม้รังเรียง

๗๗ ๏ เรฅพังคี ตรี เสียด สรล พรม คต ปน กรน ทาง คง
เล็บ ครุทธ สุก สูง รหง ทัน เต่า ร้าง คร่าง แต้ว โกคน

๗๗ ๏ สรล สร้อย สีเสียด ชั้น เปน กง พรมคต กรนหางคง
ด่วน กว้าง เรฅพังคี สูง รหง พัง อาฅ เล็บ ครุทธ ตัน เต่า ร้าง
ตร่าง แต้ว กะโคน หนา

๗๘ ๏ ตรด ตรวย สลวย ร่ม ชื้อ สตง สตื้อ ชื้อ หลาย มาน
มหาด มตาด แสม สาร มตูม มชวิด จิตร มูล เพลอง

๗๘ ๏ ตรด ตรวย สลวย ร่ม ชื้อ เสถียน สถาน สตง สตื้อ
หฤๅ ตาล มาก พัน มะตาด มะหาด แสม สาร ถนับ สนุน
มตูม มชวิด ติด ทัน ดกไม้ เรฅมูล

๗๙ ๏ ปอ เบั้ง เตง เตอย ตาล สรน ตระการ ปาน หางโต
ทัน ทอง ตลอง ตองโพ สัก สูง สุด พุท ทรากถิน

๗๙ ๏ เตอย ตาล ปอ บ้าน เบั้ง เตง อโช สวล เปรียบ หาง
สิงโต ต่ำ ผุ้ม ทัน ทอง ตลอง ตองโพ ทเล เรียบ พุททรา
สักสูง กลุ้ม ค่าไม้ กถิน งาม

๘๐ ๏ ปู ประ ระกำ ตก ทัน รก ฟ้า หญ้า นาง แฝง พูว พุ่ม แสง
แซรง ลง ติก ทัน หล่น ลง เนื้อง

๘๐ ปรู ประ เคียร ตาย ด้วย ระกำ แดง รก ฟ้า หญ้า นาง แฝง
ฝาก เหรี้ยง พูว พุ่ม ชุม แสง แซรง กาง กิ่ง ลูก ตก ตก ลง เหน้อง
กลาด กลุ้ม กลาง ดิน

๘๑ ๏ พาก ไฉน ตะไคร้ มนาว เที่ยร จ้าง น้าว หาว มนทรี
ชเอม เจลิ้น เบญกานี หงอนไก่ สลับ ทับ ทิม บาน

๘๑ ๏ พาก ไฉน ตะไคร้ เหน้อง มนาว มี่ จ้าง น้าว หาว มนทรี
หนาด น้ำ ชเอม เชลิ้น เบญจกานี่ เที่ยน มาก หงอน ไก่ ทับทิม
กล้ำ กลับ ฉัด แดง ฉัน

๘๒ ๏ น้อย หน่า หนา เปน เหล่า น้อย แหน่ เล่า เต่า ตาม ชม
นาง นวล นวล นาง สม หว้าน น้ำ กลู้ม กะทุ่ม นา ขนาน

๘๒ ๏ น้อย หน่า หนา ลูก พร้อง โต กลม น้อย แหน่ เต่า ตาม
ชม ชื่น ผุ้ม นาง นวน นวล นาง สม โสภิศ หว้าน น้ำ มิเกลื่อน
กลุ้ม กะทุ่ม ท้อง นา ขนาน

๘๓ ๏ ไม้ เทศ งาม ผาก ผุด ทัน เล็บ ครุทธ พุทธ วักสา ทอง
สิบ อย่าง ตาง งาม นา เช้า ดอก แตก แปลก ดอก ชาว

๘๓ ๏ ไม้ เทศ งาม เงื่อน แต้ม เลขา เล็บ ครุทธ พุทธ วักษา
โทษ คุ้ม ทอง สิบ หย่าง ตรู ตา งาม เลอศ เช้า ดอก แตก ดวง
กลุ้ม แปลก ด้วย ดอก ชาว

๙๔ ๏ มังคุก ละมุด หมาก เหม้า เหล่า ทุเรียน เนียรภูศรี
มูล มังสังกรนี่ มี่ ร้อย ลิ้น อินทผาลัม

๙๔ ๏ มังคุด ลมุด หมาก เหม้า หลาก มี่ ทุเรียน เนียรภูษรี
ค่า ค้อม มูล มังสงง กรนี่ มีมาก ต้น ร้อย ลิ้น ชิ้น ล้อม
หมู่ไม้ อินทผล

๘๕ ๏ แทง ทวย กล้วย ~~คืบ~~ตีบ ต้น บึ้ยไสอไข่ เหน้า หอม พวง
ลม พนม พนอม นองโลก เลี่ยบ เหลา หลกโปลง

๙๕ ๏ แทง ทวย กล้วย ตีบ เรื้อย เครือ งอน บึ้ยไสอไข่ เหน้า
หอม ทู่ว เบื๊อง พวง ลม พนม พนอม รำเรียก โลก เลี่ยบ เหลา
หลก เหน้ยง นอง ต้น ปรโลง คาร

๘๖ ๏ หมาก ม่วง พวง พรวน ย้อย พิมเสน ห้อย สอย มา กิน
สุก ห่าม ตามใจ ถวิล เอา กะกร้อ ซอ เกี่ยว ลง

๘๖ ๏ หมาก ม่วง พวง ห่าม ย้อย งาม เหน พรวน พิมเสน
เหลือง เปน ปาก ตรัอ หมอน ทอง ม่วง มัน เฉย็น คอน สู่
สอย แส้ พลาง หูว หรัอ หล่น กลุ้ม ชิง กัน

๘๗ ๏ หมาก ม่วง ดิบ ห่าม ฝาน ใส่ใน จาน พาน ตะบะ รอง
นั่ง ล้อม ห้อม เนื่อง นอง จิ้ม น้ำปลา ง่า บิ๊ กิน

๘๗ ๏ หมาก ม่วง ดิบ ห่าม ให้ ปอก ฝาน กบิ๊ น้ำ ปลา บน พาน
รุ่ม จิ้ม นั่ง ล้อม ห้อม กัน กราน กิน อยู่ เจ็ก พื้น ผัน หน้า ยิ้ม
อิ่ม เอื้อน วา ถอย ฯ

๘๘ ๏ ชมร่มไม้ไทรไตร เรไรไพรแว่วแจ้วเสียง ๏ กาพชื่อหันทิบท
เรื่อยเฉื่อย สำเนียงเพียง ปี่ริ่สนอะ เพราะเพลงเครง

๘๘ ๏ เดอนเพลอนชมร่มไม้ ไทรไตร สดับ ๏ โคลงชื่อทันทิบท ฯะ
สับทเรไรไพร แว่วแจ้ว ระกำรำไยไฟ เลี้ยนเถื่อน มังคุก
สมุดแต้วแก้ว กุ่มกฤุ้มทรม่วงมง

๘๙ ๏ หูวลิงหมากลางลิง ตันลางลิงแลหูลิง ๏ กาพชื่อวรร
ลิงไต่กิ่ใดลิง ลิงโลดคว้าประสาลิง อักษร ฯะ

๘๙ ๏ หูวลิงหมากเรียกไม้ ลางลิง ลางลิงหูลิงลิง ๏ โคลงชื่อ
หลอกซู้ ลิงไต่กิใดลิง ลิงห่ม ลิงโลดฉวยชมผู้ วรรอักษร
ฉึก คว้าประสาลิง

๙๐ ๏ ปุ่มไก่แลหงอนไก่ ตันหงอนไก่แลสร้อยไก่ ๏ กาพชื่อ
โหราเคี้ยไก่ไก่ ไก้เทียนไก่ไก่ จับนอน วรรอักษร

๙๐ ๏ ปุ่มไก่หงอนไก่ตัน เวียงไสว หางไก่สร้อย ๏ โคลงชื่อ
ไก่ไก่ กกก้อง โหราเคี้ยไก่ไก่ เมียงม่าย ตัน วรรอักษร.
เทียนไก่ไก่ร้อง ไก่เตี้ย จับชัน

๙๑ ๏ เพกาตันคุมกา โยธทากรรนิกา ๏ กาพชื่อวรรอักษร
ชุบกาแลสายกา ตันมัดกากาจับนอน

๙๑ ๏ เพกาคุมกาตัน กาถา โยธกากรรณิกา ๏ โคลงชื่อ
ถี่ถ้อง ชุบกาเหล่าสายกา กาสู่ ตันมัดกากา วรรอักษร
ร้อง จับไม้กาหลง

๙๒ ๏ ธารไหลใสสระอาด มัจฉาชาติ นานา หวั่น หว้าย
กินไคล คลา ตาม กัน มาให้ เหน ตูว

๙๒ ๏ ธารไหลใส สระอาด น้ำ วิน นา มัจฉา ชาติ นา นา
หวั่น หว้าย จอก สร่าย กิน ไคล คลา เชอย หมู่ ตาม คู่ มา
คล้าย ๆ ผุด ให้ เหน ตัว

๙๓ ๏ นั่ง เหล้น เหน หมู่ ปลา พรั่ง พรู มาแหล่ เหลือ หลาย
กิน เข้า เอาโปรย ปราย ปลา มา ใกล้ ได้ เหน ตัว

๙๓ ๏ นั่ง ชม ปลา หมู้ว หมู่ เรียง ราย พรู พรั่ง มา เหลือ
หลาย ว่าย หวั้ง กิน เข้า เอา โปรย ปราย ลง บ่อย ปลา ว่าย
ใกล้ ได้ ทิ้ง ห่อ เข้า คู ปลา

๙๔ ๏ ปลา แปบ แล ปลา เบ้า ปลา เข้า เหม้า ปลา คาง เบือน
ปลา ม้า หน้า คน เหมือน ปลา ดุก กราย สวาย หาง แดง

๙๔ ๏ ปลา ดุก ปลา แบ้น เบ้า แล เลือน เข้า เม่า เหล่า คาง
เบือน มุ่ง หม้าย ปลา ม้า หน้า คน เหมือน คน อยู่ ปลา กด
กราย สวาย หว้าย โบก น้ำ หาง แดง

๙๕ ๏ ตะตรับ ค่อย ตรับ หู หมู่ ปลา บู่ ว่าย เวียน แฝง
สร้อย ล้า ปลา หมอ แขยง ปลา แมลง ภู่ หมู่ กะทง เหง

๙๕ ๏ ปลา กตรับ ค่อย ตั้ง หู แซง ปลา บู่ ว่าย เวียน แฝง
ฝั่ง น้ำ สร้อย ล้า ปลา หมอ แขยง สัง ควาค แมง ภู่ ดู โลด ล้ำ
พรั่ง พร้อม กะทง เหง

๙๖ ๑ ปลาอ้าว ปลาเนื้ออ่อน ว่าย มาก่อน ปลาหนาม หลัง
กะแห หาง แดง หวัง เข้าสู่ ทุ่งมุ่งเลมไคล

๙๖ ๑ ปลาอ้าว เนื้อ อ่อน หญ้า ทูวบัง มา ก่อน ปลา หนาม
หลัง อยู่ หน้า กะแห หาง แดง หวัง คลาแหล่ง เข้า สู่ ทุ่ง
เล็ม หล้า เหยื่อ ย้ำกินไคล

๙๗ ๑ ปลากะโห้ ฉะโด แฝง ซ่อน ชวาด แชวง แว้ง สูบ ครัน
หน้า สั้น ปลา นวร จันทร ปลา ช่อง แช้ง ปลาเสือ หมู

๙๗ ๑ ปลา ฉะโด กะโห้ ไม่ แฝง กัน ซ่อน ชวาด แชวง สูบ
ครัน ว่ายแว้ง หน้า สั้น อีก นวร จันทร หลาย หลาก ปลา ทุก
ทอง ช้องแช้ง หมึก เหม้น เสือ หมู

๙๘ ๑ กด คลัง ปลา กลั้ง มี่ ปลา กะ ดี่ ปลา ดุก อุย พ่น น้ำ
กะราย จุย ปลา หู ช้าง ช้าง เหยี่ยบ ซิว

๙๘ ๑ กด คลัง ปลา กลั้ง ว่าย ชาย งุย ปลา กะดี่ ปลา ดุก อุย
แอบ ช้าง พ่น น้ำ กะราย รุย หลาย เหล่า ปลา ซิว หู ช้าง ช้าง
เอยี่ยบ บี้ ปลา ซิว

๙๙ ๑ เทโพ แล เทพา ตเพี่ยน กา พา กัน จร ไอ้ บ้า ปลา
สลม พอน ผั่ก พร้า เพลี้ย แล หนวด พราม

๙๙ ๑ เทโพ ฝ่า พวก พ้อง เทพา ปลา ตเพี่ยน กา พา คู่ เคี้ย
สลม พอน ไอ้ บ้า ปลา หลาย หมู่ ปลา ผั่ก พร้า ปลา เพลี้ย
ว่าย ไหล้ หนวด พราม

๑๐๐ ◎ ฝูง นาก มาก หมู่ ม้า ดำ น้ำ ท่า หา อาหาร ฝูง ปลา มา พะ พาน ขบ ได้ ถนัด กัด กิน เนื้อง

๑๐๐ ◎ ฝูง นาก มาก มู่ว หมู้ว ดา ชนาน ดำ น้ำ หา อาหาร แกล่ กล้ำ ฝูง ปลา หา พวก พาน พะ ปาก ขบ ถนัด กัดใน น้ำ ผุด ขึ้น กิน เนื้อง

๑๐๑ ◎ งู เหลื้อม คอ พันไม้ หาง กระ วัดไว้ ใฝ่ อาหาร วิด น้ำ ใน ห้วย ธาร โพงไป มาเอา ปลา กิน

๑๐๑ ◎ งู เหลื้อม แบน ท้อง แผ่ คื้อ กดาน วิด น้ำ หา อาหาร ใฝ่ กล้ำ โครม ครุ่นใน ห้วย ธาร เสี่ยง น่า โพง สาดไปให้ น้ำ ซ่าน สิ้น กิน ปลา

๑๐๒ ◎ งู เหลื้อม บน กิ่งไม้ ใบ หนาใส ค่อย ซ่อน ซอน แก ถา ค่าง วานร พอ มาใกล้ได้ ฉวย กิน

๑๐๒ ◎ งู เหลื้อม บน ค่าไม้ ใบ สลอน ค่าง ซบ แนบ แอบ นอน ซ่อน เร้น แก ถา ค่าง วานร ลิ้มร่าง งู ขบ ถนัด กัด เน้น ค่อย กล้ำ กลื้น กิน

๑๐๓ ◎ ธรเข้ หลาย เคี่ยง คู่ เปด เป่น หมู่ พู่ เข้าไป แตก บิน สิ้น ตกใจ คน พิศ เพ่ง เสง แล ดู

๑๐๓ ◎ ธรเข้ใหญ่น้อย ว่าย ชลไส พู่ ตาม เปด น้ำไป ดั่ง นี้ เปด น้ำ ดำ ตกใจ บิน คื่น คน คล่ำ เสง แล ชี้ บอกให้กัน ดู

๑๐๔ ◎ เปด หงษ ลง ธารา คล่ำ ดำ หา ปลา ตะเพียน เวียน
ไล่ ลัก ฉวัด เฉวียน เคลื่อน หา ปลา แปบ แถบ ทัน กนน

๑๐๔ ◎ เปด หงษ ลง ล่อง ท้อง ธารา เกร็ด คล่ำ ดำ หา ปลา
ก่าย หว้าย ไล่ แชวง แซยง ม้า กา กด หลด ได้ แปบ แถบ กาย
หม้าย อ่าว ค้าว ตเพียน เวียน

๑๐๕ ◎ ตพาบ น้ำ คลาน ขึ้น ไข่ ฝั่ง ไข่ ไว้ ใน หาด ซาย กริว
ตราว เต่า ม่าน ลาย ผุด ดำ คล้าย ว่าย เหน ตูว

๑๐๕ ◎ ตพาบ น้ำ คลาน ขึ้น ไข่ ตื่น ตกาย ฝั่ง ไข่ ใน หาด ซาย
กลบ เกลี้ยง คริว ตราว ขนุ ม่าน ถาย กระ เต่า ดำ ผุด คล้าย
หว้าย เพี้ยง ก่าย กลุ้ม หน้า ตัว

๑๐๖ ◎ ปูกุ้ง ลอย ก่ง ก้าม แล เหลือ หลาม ย่าม เอยื่อ หา
หอย โค่ง หอย ขม ตา วูว ก็ มี ที่ ท้อง ธาร

๑๐๖ ◎ ปู กุ้ง ลอย ก่ง ก้าม ไคล คลา เหลือ หล่าม ย่าม เอยื่อ
หา สู่ ล้อง หอย โค่ง หอย ขม ตา วูว เกลื่อน สารพัด มี
ที่ ท้อง ท่า น้ำ ธาร สินธุ

๑๐๗ ◎ เถาวรร พัน พฤกษา ถึบ ชิง ช้า ช่าง แกว่ง ไกว
ทำ เพลง วังเวง ใจ สง เสียง เรื่อย เฉื่อย ลคอน เครง

๑๐๗ ◎ เถาวรร พัน ไม้ อย่อน ลง มา สาว นั่ง ถึบ ฉิ่ง ช้า
ห่วง ห้อย ทำ เพลง วังเวง อา รม ชื่น เสียง ส่ง พรอะ คอก
สร้อย ฉ่ำ ร้อง ลคอน เครง

๑๐๘ ◎ ลมพัก มาเรื่อย ๆ เย็น ชวย เฉี่ย สำราญใจ
ปู ผ้า นอน หลับใน ใต้ร่มไม้ไทร สาขา

๑๐๘ ◎ ลมพัก ชวย เฉี่ยย ชื้อ เย็นใจ ปูผ้านอน หลับไหล
กลาด กลุ้ม ฟูก หมอน เรียบกันไป หลาย เหล่า นอน อยู่ใต้
ไทร ผุ้ม ร่มไม้ไพศาล

๑๐๙ ◎ ลาง นาง อาบน้ำท่า ทา ขมิ้น เหลืองพึงชม ทา แป้ง
แกล้ง หวีผม ผัด หน้านวน ยวรใจชาย

๑๐๙ ◎ ลาง นาง ตักน้ำท่า อาบ องค ขัด ขมิ้น บันจง
ลูบ น้ำ หวี เกล้าเอาเกริด ทรง ผมบึก ผัด หน้านวน งามล้ำ
ยั่ว เย้าใจชาย

๑๑๐ ◎ จบ เสรจชมนกไม้ ในแหล่งใหล้พนัศถาน หญิง
ชายฟั่งสำราญ ที่ผิด อ่าน วาน แต้ม เชี่ยน

๑๑๐ ◎ จบ เสรจ ชม นกไม้ โคลง การ ชมแหล่งไหร พนัด
สถาร เถื่อน กว้าง หญิง ชาย ชื่น ชม บาล ใจโลคย ใคร
อ่าน วาน เตอม บ้าง ช่วย แต้ม เชี่ยน ลง

๑๑๑ ◎ เจ้าฟ้า ธรรมธิเบศ ไชยเชษฐ สุริวงษ เพียน แต่งไว้
ให้ สถิต เสถียร จำเนียร กาล นาน สืบไป

๑๑๑ ◎ เจ้าฟ้า ธรรม ธิเบศร เจ้า ทรง เชี่ยน ไชยเชษฐ
สุริวงษ เพียน เลิศ หล้า แต่งไว้ให้ สถิต เสถียร ในโลกย
จำเนียร กาล นาน ช้า อ่าน อ้าง สรรเสริญ

๑๑๒ ◎ เจ้าฟ้า หนุ่มน้อยราช กุมาร
ธรรม ธำมรงกลอนกาล ยู่วแย้ม
ธิเบศ วราสการ ไชยเชษฐ
สุริวงษ ธรงโคลงแต้ม แต่งไว้อ่านสงวน

๑๑๓ ◎ เจ้าฟ้า เลอศล้ำโพธิ สมภาร
กรมขุน หลวงพญากราน กรายเกล้า
เสนา นราบาน ใจชื่นชมนา
พิภักษ รักษาเช้า ค่ำด้วยใจเกษม

◎ จบ จนจอมโลกยเจ้า คื้นวงง
บ พิทรสถิตบันลังง เลอศหล้า
ริ ร่างกาพโคลงหวัง ชนโลกย อ่านนา
บูรณ พระโคลงเจ้าฟ้า ธิเบศเจ้าจงสงวน

◎ อักษรเรียบร้อยถ้อย คำพรอะ
ผู้รู้ อ่านสารสนอะ เรื่อยหรี้
บรู้ อ่านไปหมอะ ตรงเท่อง ไปนา
ทำใช่โคลงทั้งนี้ ชู่วช้าเสียไป ฯะ

โคลง ยอ พระ เกียรติ

๏ จบ ตอน บ่อน ที่ ทัน　　วชิรญาณ　　ลิขิต แฮ
รวม รวบ ศุภ สาร ขาน　　เพรียก พร้อง
โดย เชาวน์ คติ ชาญ　　สมาชิก　　ประชุ แฮ
ร่วม คิด ร่วม จิตร พ้อง　　เพิ่ม ด้วย สามัคคี　　ฯะ

๏ สามัคคี นี่ นี้　　คุณ อนันต์　　อเนก เฮย
โดย โลกย โดย ธรรม อัน　　เอิก อ้าง
ทาง โลกย อาจ เสร็จ สรรพ์　　สมบัติ　　โลกย ฤๅ
ธรรม ตลอด วิมุติ ล้าง　　เกลศ สิ้น อนุไสย　　ฯะ

๏ เดช วรวากย อ้าง　　อตุลย์ คุณ　　ธรรม เฮย
เปน สัจ วาจา จรูญ　　วิโรจ เรือง
รุ่ง กาล สวัสดิ สุน　　ทร ศุข　　เสมอ นา
แทบ ยุคล บท เบื้อง　　เธรศ ไท้ ไผทสยาม　　ฯะ

๏ สรวม พระ จง ผ่อง พ้น　　ไภย พาล
นิราศ ทุกข์ ศุข สราญ　　ประสบ ได้
ศัตรู หมู่ เกี่ยง หาญ　　หาก พ่าย　　พระ เฮย
พระราช ดำริห ให้　　เสร็จ สิ้น ทุก สถาน　　ฯะ

ดรรชนี

ดรรชนี

ก

กง, พระที่นั่ง ๔๒๖
กงสุล ๑๕๓, ๑๕๔
กงสุลฝ่ายสยาม ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐
กฎหมายคอนสติตูชั่น ๒๓๐, ๒๓๑
กฎหมายห้ามฝิ่น ๓๗
กฎหมายห้ามไม่ให้สูบฝิ่นขายฝิ่น ๕๔
กนกวรรณเลขา, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
กปิฐา, พระองค์เจ้า ๔๖๙
กรดกำมถัน ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕
กรมขึ้นพลเรือน ๑๕๑
กรมพระ ๑๙๐
กรมพระราชวัง ๒๕๘
กรมพระราชวังบวร ๔๕๑
กรอตติงการ์, เมือง ๒๔๐
กระจาดใหญ่ ๔๕๕, ๔๘๑
กระจาดใหญ่-รูปสำเภา ๔๙๑
กระแซภาษา ๘๑
กระดานศิลา ๒๙๑
กระดูก ๑๓๕, ๑๓๘
กระดูกขา ๑๓๖
กระดูกเข่า ๑๓๗
กระดูกแข้ง ๑๓๖
กระดูกต้นแขน ๑๓๗
กระดูกเท้า ๑๓๖
กระดูกสันหลัง ๑๓๖, ๑๓๗
กระท่อมไพร่ ๙๕
กระบวนคชพยุหะ ๔๖๗
กระบวรพยุหยาตราทางชลมารค ๔๖๗
กระบอง ๔๙๐
กระบี่ ๔๙๐
กระบี่กระบอง ๘๗, ๔๙๐
กระระมะเดง วัดศรีตรีภพธรนีชีต สุริยโชติมหาธรรมิกะราชาธิราชเจ้าสุโขไทย, พระบาทสมเดจพระเจ้า ๒๘๘
กระวิศราราม, วัด ๔๙๗
กระษัตรศรีศักดิเดช, กรมหมื่น ๔๗๐
กระเษตรรักษาหลง *(บุญ-หลง)*, พระยา ๔๗๒
กราม ๑๑๘
กรุงเก่า ๓๒๗, ๔๙๔, ๔๙๗
กรุงทวาราวดีโบราณ ๔๙๕
กรุงทวาราวดีศรีอยุทธยา ๓๑๑
กรุงธนบุรี, เจ้า ๔๕๐
กรุงพระมหานครศุโขไทย ๙๙
กรุงพระมหานครศุโขไทยราชธานี ๘๔, ๘๕, ๙๔
กรุงรัตนโกสินทร์ ๓๑๑
กรุงรัตนโกสินทรมหินทราอยุทธยา บางกอก ๑๕๙
กรุงศรีอยุทธยา ๑๕๑, ๔๕๓
กรุงศรีอยุทธยา, พระเจ้า ๒๕๖
กรุงศรีอยุทธยา, สมเด็จพระเจ้า ๒๕๗
กรุงสยาม, พระเจ้า ๑๕๖
กรุงสยามที่สอง, พระเจ้า ๒๕๘
กรุงสวิเดนแลนรเวย์-เรื่อง ๒๑๑
กฤชกั้นหยัน ๘๗
กฤษเตียนสตาด ๒๑๔
กลบทกลกลอน ๘๗
กลองชะนะเงินทอง ๔๘๘
กล้อง-สูบฝิ่น ๔๐
กล้องสูบ ๕๗
กลาง, พระองค์เจ้า ๔๖๘
กลาง, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ ๕๖๙
กล้ามเนื้อ ๑๓๙, ๑๔๐
กวนเข้าทิพย์ ๔๙๒
กองทับเรือ-ของชาติสวิเดน ๒๓๘, ๒๓๙
ก๊อถแลนด์ ๒๑๓

กอบเปอร์เบอรค ๒๑๕
กอมมิชันออฟฟีเซอร ๒๔๐
กอมเมนตารี ๒๕๘, ๒๕๙
กอลลิช ๒๓๔
กะพี้ ๒๕๓, ๒๕๔
กะเพาะ ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๒๑
กะเพาะอาหาร ๑๑๖
กะมะระเดงอรรคศรีสุริยพงษรา
มหาธรรมิกะราชาธิราช,
พระบาทสมเด็จพระเจ้า ๒๘๒
กะมะระเดงอัคศรี พระเจ้าแผ่นดิน
เมืองศุโขไทย, พระเจ้า ๒๙๓
กะมะระเดงอัคศรีธรรมราช, พระบาทสมเด็จพระ ๒๘๑
กะมะระเดงอิศฤไทยไชยเชฐ, พระบาทสมเด็จพระ ๒๘๑
กะระมะเดง วัดศรีมหาธรรมิกะราชาธิราช,
พระบาทสมเดจพระเจ้า ๒๘๘
กะเหรี่ยง, เมือง ๑๔๙
กะเหรี่ยงภาษา ๘๑
กังสโฮลม, เมือง ๒๔๐
กันชา ๕๔๘
กัมลาศเลอร์สรร, พระองค์เจ้า ๔๙๐
กัลมาร์ ๒๑๔
กัลยาณมิตร ๕๔๔
กัสตัฟอาดัลพ ดุกออฟสะเกเนีย, ปรินศ ๒๒๗
กาญจนบุรี ๔๙๖
กาญจนบุรี, เมือง ๔๕๔
กาญจนากร, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
กาพย์ห่อโคลงประภาษธารทองแดง ๕๓๗
กาพระสุธารศเย็นทองคำ ๔๘๕
กายคฤห-เรื่อง ๑๑๕
การจักรไกย ๗๕
การฉลองชนม์พรรษา ๔๙๓
การทำแร่เหลก ๒๔๕
การนิสัยสัมเณร ๔๘๙
การบูเรียน ๘๘
การเปรียญ ๓๒๖, ๓๒๗
การพระราชกุศลในวันประสูตร แลวันสวรรคตแห่ง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๔๘๑
การฟัง ๕๕๕
การลซโกรนา, เมือง ๒๔๐
การ์ลที่ ๑๓, พระเจ้า ๒๒๙, ๒๓๑
การ์ลที่ ๑๔, พระเจ้า ๒๒๙, ๒๓๒
การ์ลที่ ๑๕, พระเจ้า ๒๒๖, ๒๒๘, ๒๓๐
การลสเบริค, เมือง ๒๔๐
การ์ลออศการวิลเลียม ดุกออฟเวศเตอร์
กอตแลนด์, ปรินส ๒๒๗
การเล่นสนุกนิ์ ๕๔๘
การอ่านหนังสือ ๕๕๕
กาลวิโลรศสุริยวงษ *(น้อยสุริยวงษ)*, พระเจ้า ๔๗๒
กาลสแตน, เมือง ๒๔๐
กาลานุกาล ๔๘๑
กาวัน, ดอกเตอร ปีเตอร ๑๔
กำจัดไพริน *(ดิศ นามะสินธิ)*, หลวง ๑๕
กำจัดไพรินทร์ *(ดิศ นามะสนธิ)*, หลวง ๑๑๓
กำนัล ๙๗
กำนัล-ตึก ๙๕
กำเนิดแห่งฝิ่น ๓๘
กำปอด, เมือง ๒๙๒
กำปั่น ๕๗, ๘๕, ๕๔๐
กำพุชพาคย์ ๘๐
กำแพงแก้ว ๙๒, ๔๕๑
กำแพงแก้วพระอุโบสถ ๔๘๙
กำแพงพระนคร ๔๗๙
กำศาบ ๘๗
กินร ๘๙
กีบม้า ๑๓๕, ๑๓๖
กียอย, แอนติง ลุดเตอร์แนนต์ แกศเตอลซ ๑๘
กุศลกรรมบถ ๕๕๑
กุหลาบ, แอศยุแตนต์ ๑๖
กูละประชาราม ๘๘
เกเฟรอ, เมือง ๒๑๗
เกย ๔๘๘, ๔๘๙

เกยสีลา ๔๘๙
เกย-หน้าท้องฉนวน ในพระบรมมหาราชวัง ๔๘๔
เกษมศรีสุภโยค, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๑
เกษรา, พระองค์เจ้า ๔๗๐
เกาหลีภาษา ๘๑
เกียเข้งกรุงปกิ่ง, สมเดจพระเจ้า ๒๕๗
เกียล, เมือง ๒๓๐
แก๊ดเตแค๊ด, ทเล ๒๑๒
แก่นจันทน์ ๒๕๓
แก่นไม้ ๒๕๓
แกรนดุกแลดัชเช๊คฝ่ายเมืองบาเด็น ๒๒๗
แก้วเก้าเนารัตน์ ๘๕
แก้วประทีป ๘๙
แก้วฟ้า, วัด ๓๒๘
แกวยวญภาษา ๘๑
แก้วหู ๑๒๙, ๑๓๑
แกะจำหลัก ๘๗
แกะแลลูกแกะ ๒๔๕
โกฏิ-มาตราเงิน ๕๒, ๕๓
โกเตอรเบอก, เมือง ๒๑๗
โกเมน, พระองค์เจ้า ๔๖๙
โกรโนบอรค ๒๑๔
โกษทองคำ ๕๐๙
ไกรกรีธา *(เที่ยง)*, หลวง ๑๘
ไกรษร ๘๙
ไกรษร, หม่อม ๔๕๑

ข

ขจรจรัสวงษ, พระวงศเธอ พระองค์เจ้า ๑๔
ขจรจรัสวงษ, พระวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๑๓
ขวาก ๓๙
ขวาง, ถนน ๓๒๘
ข่อง, แม่น้ำ ๒๙๒
ของทรงประพาศ ๙๕
ขอนสัก ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๕
ขอมแลไทยโบราณ-เรื่อง ๒๘๑
ขอ-วรรณยุกต์ ๓๘๔
ขะมิ่นอ้อย ๑๙๔
ขะมิ้นอ้อย ๒๙๕, ๒๙๖
ขัดเบา ๔๐
ขัตติยมหาสาร ๘๒
ขัติยะตระกูล ๘๖
ขัติยาราม ๘๘
ขันธทั้งหลาย ๕ ๖๘
ข่าชอง ๑๔๙
ข่าน้ำภาษา ๘๑
ข่าบกภาษา ๘๑
ข้าบาทบริจาริกฝ่ายใน ๔๘๓
ขาว *วัชรีวงศ์*, หม่อมเจ้า ๑๔
ข้าหลวงเดิม ๔๗๒
ข้าหลวงในพระบวรราชวัง ๒๕๘
ขี้ฉ้อ ๔๙
ขุนเมืองศรีสัชนาไลยศุโขไทย ๒๙๑
เขมมิศตรี ๗๖
เขมร ๓๒๔
เขมร, เมือง ๔๗๔
เขมรคำพุชภาษา ๘๑
เขมรชวยภาษา ๘๑
เขมรดงภาษา ๘๑
เขมรลมาดภาษา ๘๑
เขมาภิรตาราม, วัด ๔๙๗
เขละ ๑๑๗
เขากาโยเลน ๒๒๐
เขาไกรลาศ ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๘๓, ๔๘๔, ๔๘๗, ๔๘๘
เขามหาสวรรค์ ๔๙๕, ๔๙๖
เข้าตอก ๒๘๕
เข้าโพชแป้งไร่ ๒๔๔
เข้าสาร ๒๕๓, ๒๕๔
เข้าสาลี ๒๔๔
เข้าสาฬี ๒๒๐
แขไขดวง, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓

แขกจามภาษา ๘๑
แขกชวาภาษา ๘๑
แขกชุร่าภาษา ๘๑
แขกพฤกษภาษา ๘๑
แขกมหันภาษา ๘๑
แขกมะลายูภาษา ๘๑
แขกมะเลลาภาษา ๘๑
แขกมั่งกะหลี่ภาษา ๘๑
แขกมุหงิดภาษา ๘๑
แขกสุหนี่ภาษา ๘๑
แขกอาหรับภาษา ๘๑
แขกฮุยหุยภาษา ๘๑
โขน-เล่นกลางแปลง ๔๙๕
ไข่-เครื่องหมาย ๓๘๔
ไข้เนื้อสันนิบาท ๒๙๖
ไข้พิศม์ ๒๙๕
ขัติยา, พระองค์เจ้า ๔๖๘

ค

คชพยุหะ ๔๖๗
คชสาร ๒๕๔
คชสีห์ ๘๙
คณฉันท์ ๘๐
คณะพาคย์ฉันท์ ๘๐
คนใบ้-โรงเรียน ๒๓๓
คนสยาม ๗๒
คนหูหนวก-โรงเรียน ๒๓๓
คนอนาจาร ๘๖
ครัวรามัญ ๔๕๔
คริกกาโธลิก-ศาสนา ๒๓๒
คริสฮอลันเดอ ๑๔๙
ครีนิช, เมือง ๒๑๒
ครุลหุ ๘๗
คฤตสาสนา ๒๒๒
คฤศตาง ๑๕๒
คฤษเตียนเฟรเดริก-พระเจ้าแผ่นดิน นอรเวย์ ๒๓๐
คลองขุดใหม่ ๓๒๘
คลองน้ำลำหลอด-คำ ๙๔
คลองมหา-สวัสดิ์ ๓๒๘
คลังการ ๙๔
คลังดิน ๙๔
คลังลูก ๙๔
คลังส่วย ๙๔
คลีช้างคลีม้าคลีคน ๘๗
ควลลิ-เรือ ๒๓๙
ความดำริห์ชอบ ๔๑๗
ความดำหริชอบ ๔๒๘, ๔๓๐
ความต้องการ ๕๓๓, ๕๓๕
ความตั้งจิตรไว้เสมอชอบ ๔๑๗
ความตั้งจิตรไว้เสมอชอบ ๔๒๘, ๔๓๐
ความตาย ๑๔๕
ความพยายามชอบ ๔๑๗, ๔๒๘, ๔๓๐
ความเพียรแลอุสาหะ-โคลง ๕๔๗
ความรลึกชอบ ๔๒๘, ๔๓๐
ความระฦกชอบ ๔๑๗
ความเหนชอบ ๔๑๗
ความเห็นชอบ ๔๒๘, ๔๓๐
คหบดีมหาศาล ๘๒
คอดเซนต์เยมกรุงลอนดอน ๔๗๗
คอดแลนด์, เกาะ ๒๓๖
คอตเบริค, เมือง ๒๔๐
คอตแลนด์ ๒๑๔
คอนติเนนต์ ๒๑๒
คอนสติตูชัน ๒๒๒
คอเวอนแมนต์ ๒๒๕
คอเวอแมนต์ ๒๓๘
คะชินสีห์ ๘๙
คะชีนทร ๘๙
คะหะบดีตระกูล ๘๖
คะหะบดีราม ๘๘
คัคณางค์ ๗๒
คันชักหางม้า ๑๒๒

คันไถ ๑๔๑
คันธุระ ๙๐
คันธุระ ๙๘
คัมภีร์ไตรเภท ๘๒
คัมภีร์ไตรยเพศไตรยวิชชา ๘๗
คัมภีร์ไสยสาตร ๙๑
คาถาถวายไชยมงคล-เรื่อง ๓๒๙
คาถาประณามพระรัตนไตรย ๕๐๐
คาถาลาพระ ๖๔
ค่าธรรมเนียม ๕๑
ค่าธรรมเนียมปากเรือ ๔๗๖
คานสโกรนา, เมือง ๒๑๗
คามวาษี ๙๘
คามะวาษี ๙๐
ค่ายรเนียด ๔๒๖
ค่ายหลวงตำบลหว้ากอ ๕๐๑
คาลสตาก, เมือง ๒๓๑
คำขัดตำนาล ๔๑๒
คำเขมร ๘๐
คำนำพระนาม ๔๖๙
คำนำหนังสือวชิรญาณ ๑๙
คำแปลธัม์มจักกัปปวัตตนสูตร ๔๑๗
คำแปลพระธรรมจักรปวัตนสูตร ๔๒๖
คำแปลพระราชนิพนธคาถาลาพระ ๖๕
คำแปลพระสูตร ๔๐๘, ๔๐๙
คำฝรั่ง ๘๐
คำพม่า ๘๐
คำโพชาเขมร ๑๔๙
คำรามัญ ๘๐
คำลาวน้ำหมึก ๘๐
คำศัพท์สำเนียง ๓๐๖
คำสุภาสิต-ต่างประเทศ ๒๗
คิขะส่านภาษา ๘๑
คิ้ว ๑๒๗
คุณศรัพท์ ๓๒๓
คูพระนครชั้นนอก ๔๗๙
เคเฟลอเบอรค ๒๑๕
เครตบริเตน, กรุง ๔๗๔, ๔๗๕
เครตบริเตน, สมเด็จพระนางเจ้ากรุง ๔๗๕
เครแหน, มองซิเออ ดี ๑๕๗
เครแหน, มองซิเออ ดิ ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐
เคราน์ปรีนซ์ ๒๒๖
เครื่องกระยาหาร ๒๘๖
เครื่องกัณฑ์กระจาดใหญ่ ๕๑๒
เครื่องจักรกลไฟ ๗๔
เครื่องจักรไกย ๗๔, ๗๕
เครื่องทำให้รู้ศึก ๑๓๔
เครื่องนมัสการ ๕๐๔, ๕๐๘
เครื่องนุ่งห่ม ๕๓๕, ๕๓๖
เครื่องบดอาหาร ๑๑๘
เครื่องบริขารภัณฑ์ ๔๙๑
เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ๔๘๘
เครื่องปรุงเรือน ๒๔๓
เครื่องมงคลราชบรรณาการ ๑๕๒, ๑๕๕, ๒๕๗
เครื่องยศ ๔๖๐, ๔๘๖, ๔๙๑
เครื่องรับกลิ่น ๑๓๒
เครื่องรับรศ ๑๓๓
เครื่องราชกุกกภัณฑ์ ๒๘๘
เครื่องราชบรรณาการ ๘๓
เครื่องราชสายดิ่งประคำ ๔๘๕
เครื่องราชอิศริย์ยศ ๑๑๓
เครื่องราชอิศริยยศช้างเผือก ๔๙๒
เครื่องราชอิศริยยศนพรัตนราชวราภรณ์ ๔๙๒
เครื่องราชาประโภค ๙๖
เครื่องราชูประโภค ๙๔, ๒๘๖, ๔๖๔
เครื่องเรือกลไฟ ๗๔
เครื่องเล่น ๔๘๒
เครื่องเล่นการสนุกนิ์ ๕๓๕
เครื่องสักการ ๖๗
เครื่องสักการะ ๖๖
เครื่องสำหรับรับแสงสว่าง ๑๒๘

เครื่องสูบฝิ่น ๖๐
เครื่องอปโภคบริโภค ๙๔
เครื่องอภิรมย์ ๙๔
เครื่องอลังกาภรณ์ ๙๗
เครื่องอาไศรยเปนอยู่ชอบ ๔๑๗, ๔๒๘, ๔๓๐
เครื่องอุประโภคบริโภค ๙๗
เคลาฆาจาริย์, ท่าน ๔๑๑
เคาซิลออฟสเตต ๒๒๕
เคานซิลออฟริเยนซี ๒๓๒
เคาน์ซิลออฟสเตต ๒๒๒
เคานซิลออฟสเต็ต ๒๓๒
เคาน์ซิลออสเต๊ศ ๒๓๑
โคเดอร์ลี่ยาจาริย์, ท่าน ๔๑๖
โคเตเบิค, เมือง ๒๒๓
โคเตอเบอรคแลโบหุศ ๒๑๔
โคถิก, ชาติ ๒๑๘
โคถิก, พวก ๒๑๙
โคมปทีป ๙๓
โคมูตร ๓๘๔
โคลงยอพระเกียรติ ๖๐๕
โคลงสรรเสริญพระบารมี ๑๐๔
โคลงสรรเสอญพระบารมี ๓๙๙
โคลงสรรเสิญบารมี ๔, ๕๒๕
โคลงสรรเสิญพระบารมี ๑๙๓
โคลงโสพศไตรยางค์ ๒๘
ไคร้เครือ ๒๙๕
ฆานะอินทรีย์ ๑๓๒

ง

งานคาดการกวาดสนนหนทาง ๙๕
งานพระเมรุท้องสนามหลวงณะปีมโรง
  โทศกศักราช ๑๒๔๒ ๒๘
ง้าว ๔๙๐
เงาะภาษา ๘๑
เงินพระคลังข้างที่ ๔๙๕
เงินเฟื้อง ๔๗๘
เงินสลึง ๔๗๘
เงี่ยน ๕๙, ๖๐
เงี่ยนฝิ่น ๓๗, ๓๘, ๖๒

จ

จงภักดีพระองค์ขวา *(พัน รัตนกุล)*, จมื่น ๑๕
จงรักษาพระองค์ซ้าย *(กร กรสุต)*, จมื่น ๑๕
จงอยปาก ๑๑๘
จตุปาริสุทธิศิล ๑๐๑
จมูก ๑๒๘, ๑๓๒, ๑๓๓
จรูญโรจเรืองศรี, พระเจ้าวรวงศเธอ พระองค์เจ้า ๑๔
จวนกลาง ๙๔
จวนคลัง ๙๕
จวนเครื่อง ๙๕
จวนชาวแม่ประจำเวร ๙๕
จวนทวาร ๙๔
จวนประจำกอง ๙๔
จวนประจำซอง ๙๔
จวนประจำเวร ๙๔
จวนเย็น ๙๕
จวนสนามมาตยา ๙๔
จอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม, สมเด็จพระ
  ปรเมนทรมหามกุฎพระ ๑๔๙
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ๑๔๘, ๒๙๓, ๓๒๙, ๓๔๒, ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๗๓, ๔๘๕, ๔๘๗, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๑, ๔๙๖, ๕๐๒, ๕๑๒
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเดจพระ ๒๕, ๒๘๑, ๕๐๓
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ
  พระเจ้าอยู่หัวปรเมนทรมหามงกุฎ พระ ๓๔๓
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ
  ปรเมนทรมหามกุฎ พระ ๕๒๑
จักรพรรดิพงษ, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
  เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวง ๑๑

จักรพรรดิพงษ, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าจาตุรนรัศมี กรมหลวง ๔๙๐
จักรยานานุพิจารณ *(ทวน บุนนาค)*, หลวง ๑๕
จักรราษี ๘๗
จังหวะหัวใจเต้น ๑๑๙
จัตรงคเสนา ๘๒
จัตุบาทสัตว ๔ เท้า ๑๖๑
จัน, ลุดเตอร์แนนต์ ๑๖
จันทนะสาโร ๒๕๓
จันทบุรีศรีมหาสมุท, เมือง ๒๙๒
จันทร์, เมือง ๒๘๕
จันทรเกษม, พระราชวัง ๔๙๕
จันทรเขตร, เมือง ๒๘๙
จันทร์คราธ ๘๗
จันทรทัตจุฑาธาร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
จันทรเทพประภาคุณ, เจ้า ๔๗๒
จันทรเทพสุริยวงษ, เจ้า ๔๗๒
จันทรมณฑล, สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้า ๔๘๒
จันทรมณฑลโสภณภควดี,
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า ๔๘๖
จันทรุปราคา ๕๐๑
จันบุรี, เมือง ๔๙๖
จางวางมหาดเล็ก ๔๗๑
จ่าซา ๙๕, ๙๗
จามเทวีวงษ ๙๙
จาฤกแผ่นศิลาในวัดปาโมข ๑๐๐
จาฤกแผ่นศิลาอักษรไทยย่อ
ที่เมืองกำแพงเพชร์-เรื่อง ๑๘๖
จาฤกหนังสือไทยโบราญชาวเหนือ ๒๙๓
จำเริญทางพระราชไมตรี-คำ ๘๔
จิตรกรรม์ลัดากรรม์ ๘๙
จิตรเจริญ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
จิตราภรณ์, พระองค์เจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า ๔๗๑
จินดาจักรรัตน *(เดช นามะสนธิ)*, พระ ๑๕
จิลเทอร์สาจาริย, ท่าน ๔๑๑, ๔๑๕
จิลเทอร์สาจาริย์, ท่าน ๔๑๐
จีน ๗๗
จีน, เจ้ากรุง ๕๒
จีน, เมือง ๓๙, ๕๑
จีนจามแขกฝรั่ง ๘๕
จีนตาก ๙๓
จีนตาดภาษา ๘๑
จีนห้อ ๙๓
จีนห้อภาษา ๘๑
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ
พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระ ๓๔๓
จุฬาลงกรณ์ฯ, สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ๔๘๕
เจ๊ก *นภวงศ์*, หม่อมเจ้า ๑๕
เจดีย, คลอง ๓๒๘
เจดียถาน ๘๙
เจดียบูชา, คลอง ๓๒๘, ๔๗๙
เจริญกรุง, ถนน ๓๒๘, ๔๗๙, ๔๘๙
เจริญผลภูลสวัสดิ, กรมหมื่น ๔๗๐
เจริญผลภูลสวัสดิ์, พระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมขุน ๑๕
เจริญราชไมตรี *(ตาด อมาตยกุล)*, พระยา ๑๗
เจวด ๙๓
เจษฎาธิบดินทร, พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่น ๔๕๕
เจ้ากรม ๔๘๕, ๔๘๖
เจ้ากรุงกัมโพราธิบดี ๔๗๓
เจ้ากรุงกำโพชาธิบดี ๔๗๔
เจ้าคุณ ๒๖๑
เจ้าจอมเงินญวน ๒๖๐
เจ้าฟ้าต่างกรม ๔๘๕
เจ้าเมืองกรมการ ๔๕๔
เจ้าเมืองเชียงใหม่ ๔๗๒
เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ ๔๗๒
เจ้าเมืองน่าน ๔๗๒
เจ้าเมืองมุคดาหาร ๔๗๒
เจ้าเมืองศุโขไทย ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๓
เจ้าเมืองหลวงพระบาง ๔๗๒
เจ้าเมืองอุบล ๔๗๒
เจ้าราชภาคิไนย เมืองเชียงใหม่ ๑๘

เจ้าหมู่ ๒๓๖
แจ้งความ ๑๐๘, ๑๙๗, ๕๒๘

ฉ

ฉนวนน้ำวัดบวรนิเวศวิหาร ๔๖๗
ฉลองพระองค์ ๔๘๖
ฉลองพระองค์ครุย ๔๘๘
ฉลองพระองค์ตาดจีบเอ็ว ๔๘๕
ฉอด, เมือง ๒๙๒
ฉอุ่ม *อิศรางกูร*, หม่อมเจ้า ๔๗๑
ฉางเกลือ ๙๔
ฉางเข้า ๙๔
ฉาย, กับตัน หม่อมราชวงษ ๑๘
ฉาย, หม่อมเจ้า ๑๘
เฉลิมพระชนม์พรรษา ๔๙๓
เฉลิมพระราชมณเฑียร ๔๙๕
ไฉน *อสุนี*, หม่อมราชวงษ ๑๖

ช

ชมดเชียง ๑๓๒
ชลพิมาน, พระที่นั่ง ๙๖
ชลมารค ๔๙๔
ชลยุทธโยธิน *(เดอ ริชลิว)*, พระ ๑๗
ชลากาศ ๗๔, ๒๒๑
ช่วงเมืองกิ่งเมือง-คำ ๘๔
ชวา, เมือง ๒๙๒
ช่องกบ ๔๕๒
ช่องจมูก ๑๓๒
ช่องหู ๑๓๐
ชะละชา สัตวเกิดในน้ำ ๑๖๑
ช่างเรือ ๕๓๙
ช่างสุวรรณหิรัญญรัตน์ ๘๗
ช้างต้น ๙๔
ช้างเนียม, พระเจ้า ๑๐๐
ช้างเผือก, พระเจ้า ๑๐๐
ช้างเผือก-ชื่อรู้ปาศรี ๒๙๑
ช้างสาร ๒๕๔
ช้างสำคัญ ๔๙๔
ชาญสรกล *(อิ่ม)*, ขุน ๑๕
ชาติไวยธึก ๙๑
ชานเซลเลอร์ออฟยัคติซ ๒๒๕
ชิตเชื้อพงษ์, พระองค์เจ้า ๔๗๑
ชิวหาอินทรีย์ ๑๓๓
ชีพ่อพราหมณ์ ๒๘๑
ชีวันสาตร ๗๖
ชีวิตรโวทานธรรม ๔๑๗
ชีวิตโวทานธรรม ๔๒๘, ๔๓๐
ชื่อช้างประจำทิศ-เรื่อง ๓๔๕
ชุมพลนิกายาราม, วัด ๔๙๗
ชุมพลสมโภช, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
ชุมพลสมโภช, พระองค์เจ้า ๔๙๐
ชุมภร ๒๙๒
ชุมภูนุท, พระองค์เจ้า ๔๗๐
ชุมสาย, พระองค์เจ้า ๔๖๙
ชุมแสง, พระองค์เจ้า ๔๖๘
เชกษเปียร์ ๓๒๐
เชดน่าประตูน่าต่าง ๖๐
เชษฐาธิเบนทร์, กรมหมื่น ๔๖๙
เชียงตุง, เมือง ๔๗๔
เชียงทอง, เมือง ๒๘๕
เชียงใหม่, พระยา ๔๗๒
เชี่ยน ๗๗
โชฎึกราชเสรฐี *(เถียร โชติกเสถียร)*, พระยา ๑๔
โชติกะวิชา ๗๒
โชติกะวิทยา ๗๕
ไชยชุมพล, พระที่นั่ง ๙๖
ไชยชุมพลชลพิมาน, พระที่นั่ง ๙๖
ไชยพฤกมาลา, วัด ๔๙๗
ไชยภรณ์ *(สาย สิงหเสนี)*, จมื่น ๑๕
ไชย์ยศสมบัติ *(ฉ่ำ)*, พระยา ๑๑๓
ไชยลังการพิศาลโสภาคยุคุณ, เจ้า ๔๗๒
ไชยศสมบัติ *(ฉ่ำ)*, พระยา ๑๕

ไชยสุรินทร์ *(ม.ร.ว. เทวหนึ่ง ศิริวงศ์)*, พระยา ๑๕, ๑๑๓
ไชยันตมงคล, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
ไชยา ๒๙๒
ไชยานุชิต, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๐, ๑๒

ซ

ซคาเรีย ๓๒๖
ซอ ๑๒๒
ซัลฟูริกแอกซิศ ๑๘๒
ซัลเฟตออฟซิงก์ ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕
ซ่าบู่ ๑๘๒
ซิล ๒๓๔
ซุ้มทวาร ๘๘
โซเฟีย, ปรินเซ๊ศ ๒๓๐
ไซแอนซ ๗๑
ไซแอนซออฟโบตะนี ๗๒

ญ-ฎ

ญัตติปวารณา ๕๐๘
ญี่ปุ่นภาษา ๘๑
ฎไทยราช, พรญา ๑๘๖
ฎีกา ๔๓๗

ด

ดวงจันทร ๗๕
ดวงตา ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๘
ดวงอาทิตย ๗๕
ดอกพิกุนสด ๑๙๔
ดอกไม้ทูปเทียน ๒๘๕
ดอนแขวงสาร ๒๕๓
ดากอศตา, มิศเตอร์ เย เอม แอฟ ๑๗
ด่างโปแตซ ๑๘๓
ดาบสองมือ ๔๙๐
ดาบสั้นดาบยาว ๘๗
ดาราฤกษนพเคราะห์ ๘๗
ดาว ๗๕
ดาวพระเคราะห ๗๒
ดาวพระเคราะห์ ๗๕
ดาวฤกษ ๗๒
ดำเนินสดวก, คลอง ๔๗๙
ดำรงค์ราชพลขันธ์ *(นกแก้ว คชเสนี)*, พระยา ๑๖
ดินประสิว ๑๙๔, ๒๙๕
ดินสอพอง ๑๘๒
ดิศวรกุมาร, พระเจ้าน้องยาเธอ
　พระองค์เจ้า ๑๐, ๑๒, ๒๘
ดิศวรกุมาร-พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๔๘
ดีเกลือฝรั่ง ๑๘๓
ดีบุกดำ ๑๘๓
ดุสิตมหาปราสาท, พระที่นั่ง ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๖๔, ๔๘๔, ๔๘๕, ๔๘๖, ๔๘๗, ๔๙๖, ๕๐๙
เดช นายเวร *(สุ่น สาตราภัย)*, หลวง ๑๖
เดชอดิศร, กรมขุน ๔๖๘
เดชาดิศร, กรมสมเดจพระ ๒๓
เดชาดิศวร, กรมสมเด็จ ๔๖๘
เดนมาก, ประเทศ ๔๗๖
เดนมารก, กรุง ๒๑๒
เดนหมาก, พระเจ้ากรุง ๒๒๘
เดนหมาก, พระเจ้าแผ่นดิน ๒๓๐
เดนหมาก, ราชวงษกรุง ๒๒๘
เดนิดภาษา ๒๑๙
แดงกับขาบ-สี ๓๑๕
โดยขบวนชลมารค-คำ ๔๖๔
โดยชลมารค-คำ ๔๖๖
ใดเอ๊ตปาเลียแมนต์ ๒๓๘
ใดเอ็ลปาลิแมนต์ ๒๔๘
ไดเอ็ดคือปาลิอเมนด์ ๒๒๓
ไดเอ็ดบาลิเมนต์ ๒๒๖
ไดเอ็ต ๒๒๒
ไดเอ็ตคือปาลิอแมนต์ ๒๓๑
ไดเอ็ตปาลิอแมนต์ ๒๓๒

ต

ตงอยสี-มอญ ๓๒๔
ต้นชุมแสง ๙๒
ต้นตาล ๒๙๑
ต้นฝิ่น ๓๘, ๓๙
ต้นพฤกษเวลุ ๙๒
ต้นระงับ ๙๒
ต้นศัก ๓๑๘, ๓๑๙
ต้นศักทอง ๓๑๙
ตระกูลชาวนา ๘๖
ตระกูลฝ่ายทหาร-๔ ตระกูล ๘๕
ตระกูลพราหมณ์ ๘๖
ตระกูลพ่อค้า ๘๖
ตระกูลเศรฐี ๘๖
ตระกูลหมอเถ้า ๔๕๓
ตระพานช้าง ๙๔
ตระลาการ ๓๐๗
ตราแดง ๔๗๘
ตราภูม ๔๗๘
ตริย์ทูต ๒๕๗, ๒๕๘
ตลาการใหญ่ ๒๒๕
ตลาด, วัด ๑๐๐
ตองสู่ภาษา ๘๑
ตอเนีย, แม่น้ำ ๒๑๒
ตอรเนีย, แม่น้ำ ๒๒๐
ตะพาน ๕๓๘
ตะลุมะพาคย์ ๘๐
ตะเลงพาคย์ ๘๐
ตัดเงี่ยนฝิ่น ๖๑, ๖๒
ตั๋วไปรสนีย ๕๓๔
ตาก, เมือง ๔๕๔
ตากสิน, เจ้า ๓๐๖
ต่างม้า ๘๕
ต่างพ่อ ๘๕
ต่างพา ๘๕
ตานกแก้ว ๓๘๔
ตานา ๒๑๒
ตานี, เมือง ๔๙๖
ตายคู้ ๓๘๔
ตาลปัตแฉกพื้นตาดปักเลื่อม ๔๖๐
ตำรวจแห่หอก ๔๕๔
ตำราครามมาร์ ไวยากรณ์ ๓๐๔
ตำราเครื่องจักรไทย ๗๕
ตำราทวาทศมาศ ๒๘๓
ตำราพิไชยยุทธ์ ๘๗
ตำรายาเตรษ ๒๙๕
ตำรายาเตรษ-เรื่อง ๑๙๔
ตำหนักพระนางเธอ พระองค์เจ้าสุขุมาลยมารศรี ๔๕๒
ตำหรับพระคชกรรม์ ๙๒
ตำหรับพิไชยยุทธ ๘๒
ตำหรับโหราสาตรทัดษาพญากร ๘๗
ตำแหน่งผู้ที่สำเร็จราชการแผ่นดิน ๒๓๒
ตีนกา ๓๘๔
ตึกกว้านบ้านเรือน ๙๔
ตึกตำแหน่ง ๙๕
ตึกตำแหน่งเครื่องต้น ๙๔
ตึกเตี้ยม ๘๕
ตึกประดับด้วยภาพ ๕๔๑
ตึกไปรเวต ๓๑๘
ตึกราชการ ๓๑๘, ๓๒๓
ตุระเก, เมือง ๓๘
เตมต์แลนต์ ๒๑๕
เตมเปลอ ๓๒๗
เตากวางกรุงปากกิ่ง, สมเดจพระเจ้า ๒๕๙
แต้ม, สับลุดเตอร์แนนต์ ๑๖
โตมร ๘๗
โตเลก, พระบวรวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๘
ไตโก ปราเห ๒๓๔
ไตรเพศ ๙๑
ไตรลาศบรรพต ๙๒

ถ

ถนนตรง, คลอง ๓๒๘
ถนนทางเสาชิงช้า ๓๒๘
ถนนใหม่ ๓๒๘
ถเบียนหางว่าว ๒๓๖, ๒๓๘
ถะละชา สัตวเกิดบนบก ๑๖๑
ถ่าน ๗๖
ถ่านสิลา ๗๖
ถ่านหิน ๒๔๔
ถานานุกรม ๔๖๐, ๔๖๒
ถาวรวรยศ, กรมหมื่น ๔๖๘
ถ้ำเขาหลวง ๔๙๘
ถึงแก่พิลาไลย-คำ ๒๒๖
ถึงอสัญกรรม-คำ ๔๗๒
ถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ๔๙๓, ๕๐๓
เถาหัวด้วน ๑๙๔, ๒๙๕, ๒๙๖
เถิน, เมือง ๒๙๒

ท

ทรงเกี้ยวพระนวม ๔๙๐
ทรงเครื่องต้น ๔๕๕, ๔๘๖
ทรงเครื่องต้นอย่างขัติยกุมาร ๔๘๙
ทรงเครื่องต้นอย่างขัติยราชกุมาร ๔๘๗
ทรงเครื่องอย่างขัติราชกุมารี ๔๘๖
ทรงผนวช-ราชาศัพท์ ๒๘๗, ๔๕๒, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๘๔, ๔๘๘
ทรงพระผนวช-ราชาศัพท์ ๒๘๑
ทรงยก-คำ ๔๗๒
ทรงยกหม่อมเจ้าขึ้นเปนพระองค์เจ้า ๔๗๑
ทรงศักดา *(ทองดี)*, หลวง ๑๖
ทรงสุรเดช *(อั้น บุนนาค)*, หลวง ๑๕
ทวายภาษา ๘๑
ทวารวิชาทั้ง ๕ ๑๒๓
ทวิบาทสัตว ๒ เท้า ๑๖๑
ทวีปอาฟริกา ๕๓๗
ทศพิทธราชธรรม ๙๗
ทศพิธราชธรรม ๑๐๐
ทหารกองอาษานอก ๒๓๕, ๒๓๖
ทหารช้างตระกูล ๘๖
ทหารบกตระกูล ๘๖
ทหารปืนใหญ่ ๒๓๖, ๒๓๗
ทหารไปรเวดกองอาษานอก ๒๓๕
ทหารม้าตระกูล ๘๖
ทหารรักษาพระองค์ ๔๒๖
ทหารเรือตระกูล ๘๖
ทหารสมัก ๒๓๗, ๒๓๘
ทหารอย่างยุโรป ๔๒๖
ทหารอาษาใน ๒๓๕
ทหารอินเยอเนีย ๒๓๗
ทองแถมถวัลยวงษ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒, ๑๑๓
ทองเนาวโลหะ ๙๓
ทองสัตตะโลหะ ๙๒
ท้องขึ้นเหียนราก ๔๔
ท้องฉนวนในพระบรมมหาราชวัง ๔๘๔
ท้องพระฉนวน ๙๖
ท้องพระโรงหลวง ๑๕๙
ท้องสนาม ๔๘๒
ท้องสนามไชย ๔๙๑
ท่อลม ๑๒๒
ทักขิณานุปปทาน ๕๒๐
ทักษิณษา, พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ทั่ง, หม่อมเจ้า ๑๗
ทัณฑฆาฏ ๓๘๔
ทับที่อยู่ ๒๓๕
ทางเดินของโลหิต ๑๑๘
ทางรถไฟในประเทศสวิเดน ๒๔๖
ท่าเมืองคอดเบริค ๒๔๖
ท้ายสนม ๔๖๖
ทารกาภิบาล-เรื่อง ๒๖๔
ท่าราชวรดิฐ ๔๖๗
ท้าวพระยาข้าเฝ้า-คำ ๙๗

ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ๗๙
ท่าหวด ๓๒๘
ทำนบ ๕๓๘
ทำนุกทำเนียม-คำ ๘๗
ทำลายแรงปรปักษ, ป้อม ๔๒๖
ทินกร, พระองค์เจ้า ๔๖๘
ทิพเสนา *(เจริญ เศวตนันทน์)*, จมื่น ๑๖
ทิพากรวงษมหาโกษาธิบดี *(ขำ บุนนาค)*,
เจ้าพระยา ๔๗๒
ทิภากรวงษ *(ขำ บุนนาค)*, เจ้าพระยา ๓๒๐
ทิมแถว ๙๔
ทิมท้องฉนวน ๙๔
ทิมรายทิมรอบ ๙๕
ทิมองครักษ ๙๔
ทิวงคต-คำ ๒๒๖, ๒๒๙
ที่ก้อง ๑๓๐
ที่ประชุมพระสงฆ์ ๓๒๗
ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๓๑
ที่พระบันทม ๕๐๔
ที่พระสุธารศทองคำ ๔๘๕
ที่สมุหนายก-คำ ๔๗๑
ที่สมุหพระกระลาโหม ๕๐๓
ที่อยู่อาไศรย ๕๓๕
ทุกข์นิโรธ ๔๒๙
ทุกขสมุทัย ๔๒๙
ทุกข์อริยสัตย์ ๔๒๘
ทูลกระหม่อมฟ้าพระองค์ใหญ่ ๔๕๒
เทพจร ๔๐, ๔๖
เทพผลู *(สิน ปริกกัมศิล)*, พระ ๕, ๑๔
เทพศิรินทรามาตย, กรมสมเด็จพระ ๔๘๖
เทพศิรินทรามาตย์, กรมสมเด็จพระ ๔๘๓, ๕๑๑, ๕๑๒
เทวรูป ๙๑, ๙๒
เทวสฐาน ๓๒๖
เทวะวงศวโรประการ, พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่น ๙
เทวะวงศวโรประการ, พระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงษ กรมหมื่น ๑๒
เทวะวงษวโรประการ, พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่น ๒๗
เทวาธิวัดถ์, เรือพระที่นั่ง ๔๒๖
เทวานุรักษ, กรมหมื่น ๔๗๑
เทวาพิทักษ, ประตู ๔๘๙
เทววิจารณ์ *(พัน)*, ขุน ๑๖
เทเวศรัชรินทร์, กรมหลวง ๔๖๘
เทเวศวัชรินทร์, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระ ๕๐๓
เทศ, ควาเตอร์มาศเตอร์ ๑๔
เทศนากันฑ์สักบัพ ๔๙๐
เทศนาอนุตตรธรรมจักร ๔๓๕
เทศมหาชาตกัณฑมัทรี ๔๕๕
แท่นสิลา ๔๖๑
โทรเลขธุรานรักษ *(ชม)*, พระ ๑๗
โทรเลขในประเทศสวิเดน ๒๔๗
โทษฝิ่น ๔๖
ไทย, ชาวเมือง ๓๖
ไทยทาน ๒๘๖
ไทไหญ่ภาษา ๘๑

ธ

ธง ๒๘๕
ธงปะฎาก ๘๘
ธงรูปช้าง ๑๕๗
ธงรูปช้างสำหรับแผ่นดินสยาม ๑๕๗
ธนะสาโร ๒๕๓
ธรณีรูหชาติ ๗๒
ธรรมจักกัปปวัตนสูตร ๔๒๖
ธรรมจักรปวัตตนสูตร ๔๓๕
ธรรมทาน ๙๗
ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า ๕๗๗
ธรรมเนียมลาผนวช ๒๘๘
ธรรมเนียมไล่หนังสือ ๒๕
ธรรมบท ๔๕๙

ธรรมยุตติกนิกายิกสงฆ์ ๔๖๓
ธรรมยุติกะนิกาย ๔๙๙
ธรรมวินัย ๔๕๙
ธรรมา *(บุญศรี บุรณศิริ)*, เจ้าพระยา ๔๗๒
ธรรมาธิกรณ์ *(เสือ สนธิรัตน์)*, เจ้าพระยา ๔๗๒
ธัญญะสาโร ๒๕๔
ธัมมยุตติกะนิกาย ๔๕๙
ธาตุดิน ๑๓๘
ธาตุแร่ ๗๖
ธาตุลม ๑๒๑
ธิเบศบวร, กรมขุน ๔๗๐
ธิเปศรบวร, กรมหมื่น ๔๗๐
ธูปเทียน ๕๐๘

น

นครไชยศรี, เมือง ๔๙๕
นครราชสีหมาแก้ว *สิงหเสนี*, เจ้าพระยา ๔๗๒
นครลำปาง, พระยา ๔๗๒
นครลำพูล, พระยา ๔๗๒
นครศรีธรรมราช *(หนูพร้อม ณ นคร)*, พระยา ๑๖
นครศรีธรรมราช ๒๙๒
นครศรีธรรมราช, เมือง ๔๙๖
นงคราญอุดมดี, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
นนทบุรี *(ทัด สิงหเสนี)*, พระยา ๑๕
นนทบุรี, เมือง ๔๕๔
นภวงษ์, พระองค์เจ้า ๔๗๐
นภาภรณประภา, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
นมนางทั้งคู่ ๓๘๔
นรรัตนราชมานิต *(โต มานิตยกุล)*, พระยา ๑๐, ๓๗๙
นรรัตนราชมานิตย *(โต มานิตยกุล)*, พระยา ๑๔
นรแลนด์, เมือง ๒๑๓
นรเวย, กรุง ๒๓๑
นรเวย์, ประเทศ ๒๑๒
นรเวย์, พระเจ้าแผ่นดิน ๒๓๑
นรเวย์, เมือง ๒๒๐
นรานุชิต, กรมขุน ๔๗๐
นรานุชิต, กรมหมื่น ๔๗๐
นรายน์มหาราช, พระ ๓๑๑
นริศร์ราชกิจ *(โต โชติกเสถียร)*, หลวง ๑๕
นเรศรวรฤทธิ, พระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร กรมหมื่น ๑๑
นเรศวร์มหาราช, พระ ๓๑๑
นโรดม, องค์สมเด็จพระ ๔๗๔
นโรดมบรมเทวาวตาร เจ้ากรุงกัมโพราธิบดี,
องค์สมเด็จพระ ๔๗๓
นฤคหิต ๓๘๔
นฤมลมณีรัตน์, พระองค์เจ้า ๔๗๑
น๊อดโกปิง, เมือง ๒๑๗
นอนหลับ ๑๔๓
น้อยสุริยวงษ, นาย ๔๗๒
นอรโกปิง, เมือง ๒๒๓
นอรบอตตอน ๒๑๕
นอวิเยี่ยนภาษา ๒๑๙
นะโบเลยอนที่สาม, สมเด็จพระเจ้า ๑๕๓
นักปราชราชม์บัณฑิตย์ ๒๘๑
นักเรียนในสกูลพิเศศ ๒๓๓
นักสนม-ตึก ๙๕
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ๔๕๕, ๔๕๗, ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๗๙, ๔๘๑, ๔๘๕, ๔๙๓, ๕๐๑
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวรามาธิบดีที่ ๖ พระ ๓๔๒
นั่งหรรถบาท ๔๙๐
นันทวัล, พระบวรวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๘
นัยสาร ๒๕๔
นา, กรม ๔๗๒
นาคราช ๒๘๗
นาคู่โค ๔๗๘
นางใน ๙๕, ๙๖
นางบำเรอ-ตึก ๙๕
นางพระยา ๔๙๔
นางพระยาเขาแก้ว ๔๙๔

น่าน, เมือง ๒๙๒
นานาพิธภาษี *(โต บุนนาค)*, พระยา ๑๖
น่าพระธาตุ, วัด ๙๖
น่าพระธาตุ-วัด ๘๘
นาฟางลอย ๔๓๘
นามฤาสัญชญา ๓๐๔
นายเงิน ๔๓๗
นายช่าง ๗๔
นายโปลิศ ๔๓๖
นายพินัยราชกิจ *(โปร่ง กัลยาณมิตร)* ๑๘
นายพิสนยุทธการ *(เปีย ชูโต)* ๑๔
นายรองชิต *(ใต้ฮัก ภัทรนาวิก)* ๑๗
นายรองพิจารณ *(ประวัติ อมาตยกุล)* ๑๗
นายรองพินัยราชกิจ *(เพิ่ม อมาตยกุล)* ๑๗
นายรองสรรพวิไชย *(ชม บุนนาค)* ๑๘
นายราชภัณฑ์ภักดี *(เชฐ หังสสูต)* ๑๘
นายเล่หอาวุธ *(ชม สุวรรณทัต)* ๑๔
นายสนองราชบรรหาร *(เล็ก สุจริตกุล)* ๑๖
นายสนิท *(พุด เทพหัสดิน)* ๑๗
นายเสถียรรักษา *(ศิริ เอมะศิริ)* ๑๕
นายเสนห์ *(บุศย์ เพ็ญกุล)* ๑๖
นารายน์มหาราช, สมเด็จพระ ๑๕๑, ๑๕๒
นารีรัตนา, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
นาแวลปิวาริง ๒๓๘
นาฬิกาพก ๑๒๕, ๑๔๐
นาแอลบิวาริง ๒๔๐
น้ำกรดกำมถัน ๑๘๒
น้ำกรดกาโบลิกแอกซิศ ๑๘๓
น้ำกรดแอกซิศ ๑๘๒
น้ำค้างแขง ๓๑๕
น้ำชาวเข้า ๑๙๔
น้ำดอกไม้ ๑๙๔, ๒๙๕
น้ำตา ๑๒๘
น้ำแตงโม-อุจจาระตก ๒๕๔
น้ำท่า ๓๑๕
น้ำพระพุทธมนต์ ๔๘๔
น้ำมัน ๗๖
น้ำมันดิน ๗๖
น้ำมันทองคู ๙๕
น้ำมันเนย ๒๔๔
น้ำมันละหุ่ง ๑๘๓, ๑๘๔
น้ำมันละหุ่งกาสตอรออยล์ ๑๘๒
น้ำส้มวินนิคาร์ ๑๘๓
น้ำสิโนทก ๑๐๑
นิกรบดิน, เจ้าพระยา ๔๘๑
นิกรบดินทร *(โต กัลยาณมิตร)*, เจ้าพระยา ๔๗๑
นิจจภัตรทาน ๙๗
นิทาฆะกาล ๗๗
นิพัทธราชกิจ *(ยัง)*, ขุน ๑๕
นิยานิกะธรรม ๘๘
นิลรัตน, พระองค์เจ้า ๔๖๘
นิลวรรณ *อุไรพงศ์*, หม่อมเจ้า ๑๔, ๑๑๓
นุชิตชิโนรส, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหมื่น ๔๖๗
เน๊คโช, ดุกวินเลี่ยม ๒๓๐
เนตรแพทย์ ๘๗
เนติสาสตร ๕๓๓, ๕๓๙
เนศเชา, เมือง ๒๒๖
เนิน, เมือง ๒๙๒
แน๊บโบเลี่ยนโบนปาดที่ ๑, เอมเปรอ ๒๒๘
โนบิลีตี้ ๒๑๘
โนรเว แลสวิเดน, ประเทศ ๔๗๖
ในหลวง ๓๒๖
ไนยน์ตา ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๓๑, ๑๓๒
ไนยน์ตาขาว ๑๒๕
ไนแลนด์, เมือง ๒๒๐

บ

บดินทรไพศาลโสภณ, พระเจ้าราชวงศเธอ กรมขุน ๑๕
บรมนิวาศ, วัด ๓๘๓
บรมนิวาศ, วัด ๔๖๓, ๔๙๗

บรมพิมาน, พระที่นั่ง ๕๑๑, ๕๑๒
บรมมหาประยุรวงษ *(ดิศ บุนนาค)*,
สมเด็จเจ้าพระยา ๔๗๑
บรมมหาพิไชยญาติ *(ทัต บุนนาค)*
ที่สมุหนายก, สมเด็จเจ้าพระยา ๔๗๑
บรมมหาศรีสุริยวงษ์ *(ช่วง บุนนาค)*,
สมเด็จเจ้าพระยา ๕๐๓, ๕๐๔
บรมราชาภิเศก ๔๙๕
บรรพชา ๔๕๕
บรรหารอรรถคดี *(สุด สามะสุทธิ)*, หลวง ๑๘
บริคุตวรภัณฑ์ *(กัน สาครวาสี)*, หลวง ๑๖
บริรักษจัตุรงค์ *(พุ่ม บุนนาค)*, หลวง ๑๘
บริรักษนรินทรฤทธิ, พระวงษเธอ กรมหมื่น ๑๗
บลัดเลย์, หมอ ด.บ. ๓๕
บ่วงแร้ว ๓๙
บวรนิเวศ, วัด ๔๗๙
บวรนิเวศวิหาร, วัด ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๖๔,
๔๖๗, ๔๙๐, ๔๙๗
บวรรังษีสุรียพันธ์, กรมหมื่น ๔๖๘
บวรราชาภิเศก ๔๖๗
บวรวิไชยชาญู, กรมหมื่น ๔๗๐
บวรเสนหา, หลวง ๒๕๗
บวเรศวิริยาลงกรณ, พระเจ้าบรมวงศเธอ
กรมพระ ๑๙๐
บหรั่นดี ๑๘๕
บอกแก้อักษรที่ผิด ๗, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๙๘,
๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๐๓,
๒๐๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๘,
๒๐๙, ๒๑๐, ๓๐๑, ๓๐๒, ๔๐๓,
๔๐๔, ๔๐๕, ๕๒๙, ๕๓๐, ๕๓๑
บอลติก, ทเล ๒๑๒, ๒๒๑
บอลิติก, ทเล ๒๒๐
บังกะลา, เมือง ๓๙
บังสาย-สำหรับกันฝน ๑๒๗
บัณฑิตย ๕๔๙, ๕๕๔
บัณยพัศดุ ๕๓๙, ๕๔๐, ๕๔๑
บันจบเบญมา, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
บัวจงกลนี ๙๒
บัวเผื่อน ๙๒
บัวลินจง ๙๒
บัวสัตตบรรณ ๙๒
บัวสัตตบุษย์ ๙๒
บางกอก ๓๒๗
บางขวาง ๓๒๘
บางคาพะดี, เมือง ๒๙๒
บางนา ๓๒๘
บางปอิน, เกาะ ๔๙๗
บางปะอิน, เกาะ ๔๙๕
บางรัก ๔๗๙
บางลำภู, คลอง ๔๖๗
บาเด๊น, แกรนดัชเช๊ดออฟ ๒๒๗
บาทจันทร์ ๘๗
บาทหมาย ๓๒๖
บาทหลวง ๑๕๒, ๓๒๖
บาทหลวงฝรั่ง ๓๒๗
บ้านนาคลองนครไชยศรี ๓๒๘
บ้านราชทูต ๓๕
บายศรี ๔๘๘
บาพีปิกรมายน ๔๑๕
บำไบ, เมือง ๓๙
บำราบปรปักษ, กรมขุน ๔๖๙
บำราบปรปักษ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงษเธอ
เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระ ๑๖
บำราบปรปักษ์, สมเด็จพระบรมวงษเธอ
เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระ ๔๙๔
บำรุงเมือง, ถนน ๓๒๘, ๔๗๙, ๔๘๙
บิดช๊อบ ๒๓๒
บิวาริง ๒๓๖
บุคคะลิตทาน ๙๗
บุญ, กับตัน ๑๖
บุรีรัตน *(น้อยสุริยวงษ)*, เจ้า ๔๗๒
บุรุศสาร ๒๕๔

บุศบันบัวผัน, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
บุษบกทองคำ ๕๑๐
เบกอน, ลอรด ๗๑
เบญจวัคคิย ๔๓๕
เบญจวัคคีย ๔๒๖
เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ, เรื่อง ๑๐๐
เบ็ตเล็ดต่าง ๆ, เรื่อง ๑๘๒
เบลกิงเค้ ๒๑๔
เบลเยียม, ประเทศ ๔๗๖
เบอกแมน ๒๓๔
เบอรเซอรลินส ๒๓๔
เบอรนอด๊อด, มาแชน ๒๒๙
เบอร์นอดอต, มารแชน ๒๓๐
เบี้ยหวัด ๑๕๑
เบี้ยหวัดเงินเดือน ๔๙๒
แบรดเลย์, มิศเตอร์ ดิ, บิ, ๑๗
โบตส์การ์ด ๒๔๗
โบถ ๓๒๕, ๓๒๗, ๓๒๘
โบถเนีย, อ่าว ๒๑๓, ๒๒๐
โบถฝรั่ง ๓๒๗
โบถพราหมณ์ ๓๒๖
โบยจิก ๒๖๑
ใบกะทืบยอด ๒๙๖
ใบกะพังโหม ๒๙๖
ใบกะเมง ๒๙๖
ใบกาโบเน๊ตออฟโซดา ๑๘๒
ใบการ่อน ๒๙๖
ใบขนุน ๒๙๖
ใบขี้กา ๒๙๕, ๒๙๖
ใบขี้หนอน ๒๙๖
ใบขี้เหล็ก ๒๙๖
ใบเข็ม ๒๙๖
ใบคนทา ๒๙๖
ใบครอบ ๒๙๖
ใบค้นทรง ๒๙๖
ใบแคแดง ๒๙๖
ใบโคนดินสอ ๒๙๖
ใบเงิน ๒๙๕, ๒๙๖
ใบจิงจ้อ ๒๙๖
ใบชอบชะนาง ๒๙๖
ใบชะบา ๒๙๕
ใบชิงช้าลี ๒๙๖
ใบชุมเห็ด ๒๙๖
ใบตานหม่อน ๒๙๖
ใบตำลึง ๒๙๖
ใบถั่วแปบ ๒๙๕
ใบถั่วแระ ๒๙๕, ๒๙๖
ใบทรงบาดาน ๒๙๖
ใบทอง ๒๙๕, ๒๙๖
ใบทองพันชั่ง ๒๙๖
ใบทองหลาง ๒๙๖
ใบทาน ๑๐๘
ใบแทงทวย ๒๙๖
ใบน้ำเต้า ๒๙๖
ใบบระเพ็ช ๒๙๕
ใบบวบหอม ๒๙๖
ใบบอก ๔๕๔
ใบบอรเพ็ช ๒๙๖
ใบบัวหลวง ๒๙๖
ใบปีบ ๒๙๖
ใบผักกะโฉม ๒๙๖
ใบผักกะชับ ๒๙๖
ใบผักเข้า ๒๙๕, ๒๙๖
ใบผักคราด ๒๙๖
ใบผักเค็ด ๒๙๕, ๒๙๖
ใบผักบุ้งร้วม ๒๙๖
ใบผักเปด ๒๙๖
ใบผักแว่น ๒๙๖
ใบผักหนอก ๒๙๖
ใบผักหวาน ๒๙๖
ใบผักโหมหัด ๒๙๕, ๒๙๖
ใบผักโหมหิน ๒๙๖

ใบผักไห่ ๒๙๕
ใบผักไห่ ๒๙๖
ใบผักอีไร ๒๙๖
ใบพรมมิ ๒๙๖
ใบพรหมม ๒๙๕
ใบพิมเสน ๒๙๕, ๒๙๖
ใบพุทรา ๒๙๖
ใบเพกา ๒๙๕
ใบมน ๒๙๖
ใบมหากาฬ ๒๙๖
ใบมะกรูด ๒๙๖
ใบมะขาม ๒๙๖
ใบมะเดื่อ ๒๙๖
ใบมะตูม ๒๙๖
ใบมะนาว ๒๙๖
ใบมะผู้ ๒๙๕
ใบมะเฟือง ๒๙๕, ๒๙๖
ใบมะเมีย ๒๙๕
ใบมะยม ๒๙๕, ๒๙๖
ใบมะอึก ๒๙๖
ใบย่านาง ๒๙๕
ใบระงับ ๒๙๕, ๒๙๖
ใบละหุ่งแดง ๒๙๖
ใบลำโพงกาสะลัก ๒๙๕, ๒๙๖
ใบวัลเปรียง ๒๙๖
ใบส้มซ่า ๒๙๖
ใบส้มป่อย ๒๙๖
ใบสมี ๒๙๕
ใบสวาด ๒๙๖
ใบสะเดา ๒๙๕, ๒๙๖
ใบสันพร้าหอม ๒๙๖
ใบสีมา ๓๒๕, ๓๒๖
ใบเส้นยึด ๒๙๖
ใบเสนียด ๒๙๕
ใบหญ้าใต้ใบ ๒๙๖
ใบหญ้านาง ๒๙๖
ใบหู ๑๓๐
ใบโอโลยี ๗๖
ไบขี้หนอน ๑๙๔
ไบขี้เหล็ก ๑๙๔
ไบแคแดง ๑๙๔
ไบชิงช้าลี ๑๙๔
ไบตำลึงตัวผู้ ๑๙๔
ไบเตยหอม ๑๙๔
ไบถั่วแระ ๑๙๔ ไบทอง
๑๙๔
ไบทองพันชั่ง ๑๙๔
ไบท้าวยายม่อม ๑๙๔
ไบทิ้งถ่อน ๑๙๔
ไบนมพิจิตร ๑๙๔
ไบน้ำเต่าขม ๑๙๔
ไบบระเพช ๑๙๔
ไบปีบ ๑๙๔
ไบผักเข้า ๑๙๔
ไบผักโฉม ๑๙๔
ไบผักเปดแดง ๑๙๔
ไบพรหมมี ๑๙๔
ไบพริกไทย ๑๙๔
ไบพิมเสน ๑๙๔
ไบพุงดอ ๑๙๔
ไบพุมเรียง ๑๙๔
ไบมะผู้ ๑๙๔
ไบมะเฟือง ๑๙๔
ไบมะเมีย ๑๙๔
ไบมะยม ๑๙๔
ไบมะระ ๑๙๔
ไบย่านาง ๑๙๔
ไบย่าน้ำดับไฟ ๑๙๔
ไบระงับ ๑๙๔
ไบเลบครุด ๑๙๔
ไบสมี ๑๙๔
ไบสะเดา ๑๙๔

ไบสันพราหอม ๑๙๔
ไบสันพร้าหอม ๑๙๔

ป

ปฏิบัติราชประสงค์ *(แอรวิน มุลเลอ)*, หลวง ๑๔
ปฏิภาณพิจิตร, ขุน ๑๐๒
ปถมเทศนา ๔๐๙, ๔๑๑
ปทีปชวาลา ๙๖
ปธานาธิบดี ๒๒๕
ปรมานุชิตชิโณรศ, กรมสมเด็จพระ ๓๒๐
ปรมานุชิตชิโนรศ, พระเจ้าไอยกาเธอ กรมสมเด็จพระ ๓๔๘
ปรมานุชิตชิโนรส, กรมสมเด็จพระ ๔๖๘
ประจักษชวะการ *(ครุฑ สุกุมลจันทร์)*, หลวง ๑๗
ประจักษศิลปาคม, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ๑๐, ๑๑๓
ประจักษศิลปาคม, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ กรมหมื่น ๑๑
ประจักษศีลปาคม, กรมหมื่น ๔๙๐
ประจันตะประเทศ ๘๐
ประจำซอง-คำ ๙๕
ประดิษฐาสารี, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ประตูราชวัตร ๔๘๗
ประทุมธานี, เมือง ๔๕๔
ประทุมวันนาราม, วัด ๔๙๗
ประพาพรัศมี, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ประภัศร, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๐
ประภัศศร, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ประภากรวงษ *(ชาย บุนนาค)*, พระยา ๑๔
ประภาศเมืองเหนือ ๔๖๑
ประไภยศรีสอาด, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ประยูรวงศ, โรงเรียน ๕๕๘
ประยูรวงศโรงเรียนไทย ๓๐๓
ประสารศรีไสย, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ประสิทธิสุภการ *(ละม้าย พึ่งบุญ)*, พระ ๑๗
ปราบดาภิเศก ๘๔, ๔๕๒
ปราบปรปักษ, หมื่น-เจ้ากรม ๔๖๙
ปราบสัตรูพ่าย, ป้อม ๔๒๖
ปราโมช, พระองค์เจ้า ๔๖๙
ปราสาททอง, พระเจ้า ๑๐๐
ปราสาทนพสูรย์ ๒๘๓
ปริติษมิวเซียม ๔๑๒
ปรีดา, พระวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๕
ปรีดา, หม่อมเจ้า ๑๖
ปรุศเซีย, ประเทศ ๔๗๖
ปฤษฎางค์, พระวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๖
ปลัดกรม ๔๖๙, ๔๘๕
ปลาที่มีพิศม์ ๑๘๔
ปลาน่าคน ๙๖
ปวเรศวิยาลงกรณ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ ๒๘๑
ปวเรศวิริยาลงกรณ์, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระ ๕๐๘, ๕๐๙
ปวารณากรรม ๖๗
ป้องปัจจามิตร, ป้อม ๔๒๖
ปอด ๑๒๑, ๑๒๒
ปอนเตกอรโว, มาแซนเบอร์นาด๊อต ปรินซเดอ ๒๒๘
ปะปาเวอซัมนิฝีรำ-ต้นฝิ่น ๓๘
ปัจฉิมพระราชนิพนธในพระบาทสมเดจ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๖๔
ปัญจะมหานัทธี ๙๒
ปัญญาวุฒิ ๕๕๔
ปัญญาอัคโค ๑๙๒
ปันเขตรแดนเมืองเขมร, เรื่อง ๔๗๗
ปันหย่า ๙๓
ปับลิกไลบรารีมิวเซียม ๕๔๑
ปัฟเฟนดอรฟ ๒๓๔
ปาน, หม่อมเจ้า ๑๘
ปาริศ, กรุง ๔๗๗
ปารีศ, กรุง ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๗
ปาลีเอเมนต์ปฤกษาราชการ ๒๒๒
ปาเลียแมนต์ ๒๓๖
ป่าพระหิมพานต์ ๘๒

ป่ามะม่วง ๒๘๗
ป่ามะม่วง, ตำบล ๒๘๔
ป่าโมข, ตำบล ๑๐๐
ป่าโมข, วัด ๑๐๐
ปิกเชอแกลารี ๕๔๑
ปิดปัจจนึก, ป้อม ๔๒๖
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ๔๘๓
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระ
ปวเรนทราเมศ ฯลฯ พระ, ๔๖๗
ปืนไฟ ๘๗
ปืนใหญ่ ๒๓๘
ปุย, กับตัน ๑๖
เปนขันเบี้ยเลี้ยง ๒๔๙, ๒๕๐
เปราะหอม ๑๙๔, ๒๙๕
เปรียญ ๔๖๒
เปลื้องเครื่อง ๔๘๙, ๔๙๖
โปรตุเกศ ๑๔๙
โปรตุเคศ, ประเทศ ๔๗๖
โปรยทาน ๔๘๙
โปลิศ ๔๗๖
โปวริง, เซอยอน ๔๗๔, ๔๗๖

ผ

ผดุง, คลอง ๓๒๘
ผดุงกรุงเกษม, คลอง ๓๒๘, ๔๗๘, ๔๗๙
ผดุงศุลกฤตย์ *(ม.ร.ว. หนู อิศรางกูร)*, พระ ๓๙๙, ๕๕๗
ผลประโยชนแผ่นดินสำหรับชาติสวิเดน ๒๔๗
ผลาญสัตรูราบ, ป้อม ๔๒๖
ผ้ากาษาวพัตร ๒๘๘
ผ้าจีนกะพัตร์ ๘๕
ผ้าเจตครี ๘๕
ผ้าเตลงพัตร์ ๘๕
ผ้าเทวะครี ๘๕
ผ้ารัตครี ๘๕
ผ้าลิขิตรพัตร์ ๘๕
ผ้าสพรรณพัตร์ ๘๕
ผ้าสังเวียนจีบ ๔๘๖
ผิว *พนมวัน*, หม่อมราชวงษ ๑๔
ผีเสื้อสมุท, ป้อม ๓๑๘
ผู้ครองเมืองศุโขไทย, เรื่อง ๒๙๓
ผู้ช่วยราชการ ๑๕๗
ผู้ปฤกษาราชการ ๒๒๔, ๒๒๕
ผู้รั้งเมือง ๙๗
ผู้ลักลอบเอาฝิ่นเข้ามาซื้อขาย ๖๒
ผู้ว่าราชการต่างประเทศ ๑๕๗
ผู้สูบฝิ่น ๖๒
เผือกเอกอุ ๔๙๔
แผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๐๐
แผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๕
แผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๔๗๔, ๔๗๕
แผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนารายน์มหาราช ๑๕๓, ๑๕๕
แผ่นดินไหว ๒๘๗

ฝ

ฝนทอง ๓๘๔
ฝรั่งการะหนี่ภาษา ๘๑
ฝรั่ง-ชาวยุโรป ๑๕๐
ฝรั่งพุทะเกดภาษา ๘๑
ฝรั่งมะลิกันภาษา ๘๑
ฝรั่งวิลันดาภาษา ๘๑
ฝรั่งเศศภาษา ๘๑
ฝรั่งสี่ส้องภาษา ๘๑
ฝรั่งเสศ ๑๔๙, ๑๕๓
ฝรั่งเสศ, ประเทศ ๔๗๖
ฝรั่งเสศ, พระเจ้ากรุง ๑๕๑
ฝรั่งเสศ, สมเด็จพระเจ้ากรุง ๑๕๒, ๑๕๔
ฝรั่งอังกฤษภาษา ๘๑
ฝรั่งอิศะบันหยวนภาษา ๘๑
ฝอลกอง, คอนสตันตีน ๑๕๑
ฝัก-ฝิ่น ๓๙

ฝ้ากาด ๙๓
ฝ้ายบด ๒๔๔
ฝ้าระ ๙๓
ฝิ่น ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๑, ๔๒, ๔๘, ๕๑
ฝิ่น, เรื่อง ๓๕
ฝิ่น-โทษแก่บุตรภริยาพวกพ้อง ๔๗
ฝิ่น-โทษแก่ผู้สูบฝิ่น ๔๗
ฝิ่น-ในเมืองจีน ๕๐
ฝิ่น-โรคที่เกิด ๔๓
ฝิ่นให้โทษ-ชื่อมานิยาโปตู ๔๕
ฝีดาษ ๓๖

พ

พงษอิศเรศ, พระองค์เจ้า ๔๗๐
พจนาภิมณทน์, ขุน ๒๕๗
พญามหาสุทัศนจักรพัดิตราธิราช ๘๙
พญาศักะมัณฑาตุราช, เรื่อง ๘๙
พนักงานไปรสนีย์ในประเทศสวิเดน ๒๔๗
พม่า ๔๗๔
พม่าภาษา ๘๑
พยอม *อิศรางกูร*, หม่อมเจ้า ๔๗๑
พยากรณ์โชก ๗๕
พยาไม้ ๙๒
พรมเทวานุเคราห์วงษ์, เจ้า ๔๗๒
พรรณไม้ดอกเจ็ดอย่าง ๙๒
พรหมบริรักษ *(ทองคำ สีหอุไร)*, พระ ๑๗
พรหมวรานุรักษ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ กรมหมื่น ๑๑
พระกฐิน ๔๙๓, ๔๙๔
พระเกษา ๔๕๕
พระเก้าอี้-ราชาศัพท์ ๔๕๑
พระเกี้ยวยอด ๔๘๖
พระแก้วผลึก ๔๙๘
พระโกณฑัญญู ๔๓๕
พระโกษกุดั่นน้อย ๕๑๐
พระโกษทองคำ ๔๖๔
พระคลัง *(ดิศ บุนนาค)*, เจ้าพระยา ๔๗๑
พระคลัง, เจ้าพระยา ๑๕๗
พระคลังข้างที่ ๔๘๓, ๔๙๒
พระคลังเงินทองแก้วเก้าเนาวรัตน ๙๔
พระคลังสรรพพรรณผ้า ๙๔
พระคัมภีร์ ๒๓๔
พระคัมภีร์พระไตรปิฎก ๔๐๗
พระจันทรเปนกึ่ง ๓๒๔
พระเจดีย์ ๓๒๗
พระเจดียหล่อด้วยทองเหลือง ๔๖๐
พระเจริญพระเกษา-ราชาศัพท์ ๔๘๗
พระเจ้าแผ่นดินสยาม ๑๕๑
พระเจ้าราชวรวงษเธอ-คำนำพระนาม ๔๖๙
พระเจ้าวรวงษเธอชั้น ๒ ๔๗๐
พระเจ้าวรวงษเธอชั้น ๓ ๔๗๐
พระชนก ๒๘๙
พระชลนี ๒๒๗
พระชะฎามหากระฐิน ๔๘๘
พระชะฎาห้ายอด ๔๘๙
พระชินศรี ๔๖๒
พระเชตุพล, วัด ๓๒๘, ๔๖๖
พระญาณวิริย วัดระฆัง ๑๐๓
พระตำหนักเก่าวัดมหาธาตุ ๔๖๐
พระตำหนักที่ประทับ ณวัดบวรนิเวศวิหาร ๔๖๒
พระตำหนัก-นอกพระระเบียงพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ ๔๕๕
พระตำหนักสวนกุหลาบ ๕๐๓
พระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง ๗๒
พระเต้า ๔๘๕
พระเต้าเบญจครรภ ๔๘๔
พระไตรปิฎก ๔๕๗
พระไตรยปิฎก ๔๐๘, ๔๙๙
พระถวายประจำพระชนม์พรรษา -สมเด็จพระบรมชนกนารถ ๔๙๘

พระถวายประจำพระชนม์พรรษา
-สมเด็จพระบรมราชชนนี ๔๙๘
พระถวายประจำพระชนม์พรรษา
-สมเด็จพระบรมไอยกาธิราช ๔๙๘
พระถวายประจำพระชนม์พรรษา
-สมเด็จพระบรมไอยิกานารถ ๔๙๘
พระทรงเมือง ๙๔
พระที่นั่งจตุรมุขของพระบาทสมเด็จ
พระพุทธเลิศหล้านภาไลย ๔๙๖
พระที่นั่งทรงธรรม ๒๘, ๔๙๑
พระเทวกรรม์ ๙๒
พระเทวรูป ๙๖
พระเทวะกรรม์ ๙๒
พระเทวะสฐาน ๙๖
พระแท่นที่พระบันทม ๕๑๑
พระธรรมกถึก ๙๐
พระธรรมจักกัปปะวัตตนสูตร ๔๐๙
พระธรรมจักรกัปปวัตนสูตร ๔๑๔
พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตต์-เรื่อง ๔๐๗
พระธาตุ ๒๙๑
พระนครคีรี ๔๙๕
พระนครประถม ๔๙๕
พระนรายน์นิเวศเมืองลพบุรี ๔๙๕
พระนเรศวร-รูปหล่อ ๒๘๔
พระนวม ๔๘๖
พระนาง ๓๐๗
พระนามบัญญัติ, วัด ๔๙๗
พระนามแลชื่อกรรมสัมปาทิก ๑๑๓
พระนามแลชื่อกัมมสัมปาทิกะ แลสมาชิก ๙
พระนายกอง ๓๐๖
พระนารายน์ ๙๑
พระนิรันตราย ๔๙๘
พระบรมทนต์ ๔๕๒
พระบรมธาตุ ๔๖๐
พระบรมบรรพต ๔๙๒
พระบรมมหาราชวัง ๔๕๒, ๔๖๗, ๔๘๙, ๔๙๔, ๔๙๖
พระบรมราชกระแส-ราชาศัพท์ ๔๐๘
พระบรมราชชนก-ราชาศัพท์ ๒๘๒
พระบรมราชชนนี-ราชาศัพท์ ๔๘๑
พระบรมราชนามาภิธัย ๓๔๑
พระบรมราชนิพนธ์ ๕๐๘
พระบรมราชประสงค์ ๕๐๖
พระบรมราชยาน ๔๘๐
พระบรมราชโอรส ๕๐๙
พระบรมวงษาภิมุกขมาตยา-คำ ๙๙
พระบรมศพ ๔๖๔, ๕๑๐
พระบรมศพพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๔๗๓
พระบรมอัฐิ ๔๘๑, ๕๑๒
พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๕๑๒
พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทั้ง ๓ พระองค์ ๕๑๐
พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมชนกนารถ
แลสมเด็จพระบรมราชชนนี ๔๘๒
พระบระเมศวร ๙๓
พระบวรพุทธสาศนา ๘๔
พระบวรพุทธสาศนารัตนัตตยาธิคุณ ๘๘
พระบวรเมศวร ๙๒
พระบวรราชโองการ ๔๖๗
พระบวรวงษเธอชั้นสอง ๔๗๐
พระบวรวงษเธอชั้นหนึ่ง ๔๗๐
พระบาง ๒๙๒
พระบาทสมเดจบรมนารถบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว ๑๐๑
พระบาทสมเดจพระเจ้ากะมะเดงวัดเลไทย์
-พระพุทธรูป ๒๘๙
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยามินทร์
ทั้งห้าพระองค์ ๓๔๑
พระบึงแพรก ๒๙๒
พระเบญจาทองคำ ๕๑๐

พระปฐมเจดีย ๔๖๐
พระปถมเจดีย ๓๒๘
พระปถมเจดีย์ ๔๙๗
พระปรมาภิไธย ๓๔๒, ๓๔๓
พระประภากรวรวิสุทธิวงษ์, หม่อมเจ้า ๔๕๓
พระปรัด ๙๕
พระปรัดซ้าย ๙๕
พระปราง ๓๒๗
พระปรางใหญ่ ๔๗๙
พระปฤษฎางค์-ราชาศัพท์ ๔๕๑
พระปั้นอย่า ๔๙๐
พระเปรียญตี้ ๔๐๘
พระพนเทพย์ ๙๒
พระพิมลรัตนกิริณี ๔๙๔
พระพิศณุโลก, เมือง ๔๙๖
พระพิหารหลวง ๓๒๗, ๕๐๘
พระพุทธชินราช ๔๙๖
พระพุทธชินศรี ๔๖๗
พระพุทธบุษยรัตนจักรพรรดิพิมลมณีมัย ๔๙๘
พระพุทธปฏิมากรแก้วผลึก ๔๙๗
พระพุทธปรางคปราสาท ๕๑๙
พระพุทธปรางปราสาท ๔๙๖
พระพุทธภาสิต ๔๐๗
พระพุทธมณเฑียร ๔๙๘, ๕๑๑
พระพุทธรัตนสถาน ๔๙๗
พระพุทธรูปฉลองพระองค์
ในสมเด็จพระไอยกาธิราช ๔๙๓
พระพุทธรูปทองคำ ๒๘๙
พระพุทธรูปในถ้ำเขาหลวง ๔๙๘
พระพุทธรูปสำริด ๒๘๖
พระพุทธสาศนาในกรุงสยาม, เรื่อง ๔๑๑
พระพุทธสิหิงค์น้อย ๔๙๘
พระพุทธสิหิงค์ใหญ่ ๔๙๘
พระพุทธไสยาศน ๑๐๐
พระไพศรา ๙๒
พระภิขะเนศวร ๙๒
พระภูษา ๔๘๙
พระมงกุฎดอกไม้ไหว ๔๘๖
พระมณฑบ ๔๕๕
พระมหาเถร ๙๐
พระมหาธาตุ-เมืองนครศรีธรรมราช ๔๙๖
พระมหาพิไชยมงกุฎ ๔๘๗
พระมหามงกุฎ ๔๘๘
พระมหามณีรัตนปฏิมากร ๕๐๒
พระมหาวิหารพระพทุธไสยาศน ๑๐๐
พระมหาวิหารอุโปสถ-วัดป่าโมข ๑๐๐, ๑๐๑
พระมหาศรีเสวตรวิมลวรรณ์ ๔๙๔
พระมหาสทูป ๘๘
พระมหาสามีสังฆ์ราช ๒๘๖, ๒๘๘
พระมหาสามีสังฆราช ๒๘๕
พระมหาสุวรรณ์เหมปราสาศ ๒๘๗
พระมหาอหิงสโก (อ่อน) วัดบุบผาราม ๔๒๖
พระมหาอหิงสะโก (อ่อน) วัดบุบผาราม ๔๐๙
พระมหาอุปราช ๒๘๑, ๔๖๗
พระมเหศวดี ๙๒
พระมะเหศวร-รูปหล่อ ๒๘๔
พระมาลา ๔๘๖
พระมาลาขนาดน้อยหุ้มตาด ๔๘๕
พระมาลาเพชรน้อย ๔๘๗
พระเมรุ ๔๘๒, ๕๑๐
พระเมรุมาศ ๔๗๓, ๔๘๒, ๕๐๙
พระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัส
วัฒนาวดี สมเด็จพระบรมราชเทวี ๔๘๓
พระยานุมาศ ๔๖๔
พระยาเสวตรคชลักปณบรมราชพาหน ๔๕๖
พระยาเสวตรไอยรา ๔๕๖
พระเยซู ๓๒๖, ๓๒๗
พระเยซูเจ้า ๓๖
พระรัตนไตรย ๙๖, ๙๗
พระรัตนัดตะยาธิคุณ ๘๔
พระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ ๔๗๗
พระราชกุมาร ๔๘๓

พระราชดำรัสพระราชนิพนธ์ โดยภาษามคธ ๕๐๔
พระราชเทวี ๔๘๖
พระราชบัญญัติลดเงินค่านาคู่โค ๔๗๘
พระราชพิธีคเชนทรศวสนาน ๔๙๓
พระราชพิธีจรดพระนังคัลแลพืชมงคล ๔๙๓
พระราชพิธีตรุศ ๔๙๒
พระราชพิธีบรมราชาภิเศก ๔๖๕
พระราชพิธีพรุณสาท ๔๙๓
พระราชพิธีลงสรง ๔๕๓
พระราชพิธีศรีสัจจะปานการถือน้ำ
  พระพิพัฒสัตยา ๔๙๓
พระราชพิธีสารท ๔๙๒
พระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้า ๔๕๓
พระราชพิธีโสกันต์เปนการใหญ่ ๔๕๔, ๔๘๗
พระราชพิธีอภิเศก ๒๘๒
พระราชพิธีอุปราชาภิเศก ๔๖๗
พระราชภราตฤชา ๒๒๘
พระราชมณเฑียรสฐาน พระพิมานจัตุรมุข ๒๘๓
พระราชยาน ๔๘๘, ๔๘๙
พระราชยานกรง ๔๘๗
พระราชยานผูก ๔ ๔๘๙
พระราชลัญจกร ๑๕๖
พระราชวังเดิม ๔๕๓, ๔๕๖
พระราชวังเดิมแห่งเจ้ากรุงธนบุรี ๔๕๐
พระราชวังบนพระนครคีรี ๔๙๖
พระราชวังบวร ๔๗๐
พระราชวังบวรโบราณ ในกรุงศรีอยุทธยา ๔๙๕
พระราชวังโบราณที่พระพุทธบาท ๔๙๕
พระราชสมภพ ๔๕๐
พระราชสาสน์ ๘๓, ๑๕๒, ๑๕๕,
  ๒๕๓, ๒๕๗, ๒๖๓
พระราชสาสน์ในพระบวรราชวัง ๒๕๘, ๒๖๒
พระราชโอรสแลพระราชธิดา ๕๐๙
พระราชาคณ ๔๖๘
พระราชาคณะ ๔๐๘
พระราชาคณะไทย ๑๐๒
พระลองเงิน ๔๖๔, ๕๐๙
พระลักษณมี ๙๒
พระวงษเธอ-คำนำพระนาม พระองค์เจ้าตั้ง ๔๗๑
พระวรวงษเธอชั้น ๑ ๔๗๐
พระวอ ๔๘๕
พระวินัยบัญญัติ ๙๐, ๑๐๑
พระวินัยะปิฎก ๙๐
พระวิศณุกรรม-รูปหล่อ ๒๘๔
พระวิสูทธรัตนกิริณี ๔๙๔
พระวิหาร ๘๘, ๘๙, ๓๒๖, ๓๒๗
พระวิหาร-โพธิ์ลังกา ๔๕๕
พระวิหารคด ๒๘๔
พระศรี ๔๕๑
พระศรีรัตนเจดีย์ ๔๙๖, ๕๑๙
พระศรีรัตนมหาธาตุ ๑๘๖
พระศรีรัตนสาศดาราม, วัด ๔๕๑, ๔๕๕, ๔๕๗,
  ๔๖๑, ๔๖๔, ๔๘๙,
  ๔๙๓, ๔๙๖, ๕๐๓
พระศรีรัตนสาศดาราม, วัด-การปฏิสังขรณ์ ๕๑๙
พระศรีอาริย์ ๒๘๔
พระศรีอาริย์ดาบศ-รูปหล่อ ๒๘๔
พระสงฆ์คณธรรมยุติกนิกาย ๔๙๙
พระสงฆ์คณมหานิกาย ๔๙๙
พระสถูปเจดีย์ ๔๙๘
พระสนม ๙๗
พระสนมกำนัล ๙๕, ๙๖
พระสนมเอก-ตึก ๙๕
พระสมุท์เจดีย์ ๔๙๗
พระสยมภูวะนารถ ๙๑
พระสังวาลยเพชร ๔๘๖
พระสังวาลยมหานพรัตน ราชวราภรณ์เครื่องต้น ๔๘๖
พระสัทธาสิทธิ์ ๙๒
พระสัมพุทธพรรณี ๔๖๐, ๔๖๑
พระสัมมาสัมพุทธสัพพัญญูเจ้า ๘๔
พระสุต้นตระปิฎก ๙๐
พระสุธรรมสังวร วัดสุทัศน์ ๑๐๓

พระสุพรรณบัตร	๓๔๑, ๓๔๒, ๓๔๓, ๔๕๓, ๔๘๔, ๔๘๕, ๔๘๖
พระสุพรรณศรี	๔๘๕
พระเสลี่ยงกง	๔๘๙
พระเสวตรสุวรรณาภาพรรณ์	๔๙๔
พระเสื้อเมือง	๙๔
พระแสงกั้นหยั่น	๔๘๖
พระแสงกั้นหยั่นฝักลงยาราชาวดี	๔๘๕
พระแสงขรรค์เนาวโลห	๔๘๗
พระแสงตรีเพชร	๔๘๖, ๔๘๗
พระแสงยี่ปุ่นทองคำลงยาราชาวดี	๔๘๕
พระไสยสาตร	๙๓
พระหลักเมือง	๙๔
พระองค์กลาง	๔๖๙
พระองค์เจ้าตั้ง-คำ	๔๗๑
พระองค์เจ้าต่างกรม	๔๖๙
พระอนุชาธิราช	๒๓๐
พระอภิธรรมปิฎก	๙๐
พระอมราภิรักขิต (เกิด)	๓๘๓
พระอรรคมเหษี	๙๗
พระอรรคหิษี	๔๕๐
พระอัฐิ	๔๘๑
พระอิศณุจักร	๙๒
พระอิศวร	๔๕๕, ๔๘๗
พระอิสีสิงฆ์	๙๒
พระอุนาโลมพระมหามณีรัตนปฏิมากร	๔๙๘
พระอุโบสถ	๘๙, ๓๒๕, ๓๒๗, ๔๘๙, ๔๙๐
พระอุโบสถ-วัดบวรนิเวศวิหาร	๔๖๒
พระอุโบสถวัดมหาธาตุ	๔๕๘
พระอุปัชาอาจาริย์	๙๐
พระอุมาภคะวดี	๙๒
พระไอยการ	๙๕
พราน, เมือง	๒๘๕
พราหมณชาติ-คำ	๘๐
พราหมณชาติพฤฑธิบาศ	๙๒
พราหมณ์บรมเทสันตรีภาษา	๘๑
พราหมณ์พญารีภาษา	๘๑
พราหมณ์พฤฒิบาศภาษา	๘๑
พราหมณ์ภาราสีภาษา	๘๑
พราหมณมหาศาล	๘๒
พราหมณ์เวรำมะเหศรภาษา	๘๑
พราหมณ์ไวยธิกภาษา	๘๑
พราหมณ์อรรศีศะนเวศภาษา	๘๑
พราหมณ์อะวะดานภาษา	๘๑
พฤกษลัดาติณาทิวิทยา	๗๔
พลท้าวในกองอาษานอก	๒๓๖
พลเทพ *(รอด กัลยาณมิตร)*, เจ้าพระยา	๑๔
พลเทพ *(หลง บุญ-หลง)*, เจ้าพระยา	๔๗๒
พลเทพ *(เอี่ยม ชูโต)*, เจ้าพระยา	๔๗๒
พลเท้า	๒๓๖, ๒๓๗
พลม้า	๒๓๖, ๒๓๗
พล้อ, เมือง	๒๙๒
พลับพลา	๔๖๕
พลับพลาเปลื้องเครื่อง	๔๘๙
พ่วงแพ	๘๕
พวงสร้อยสอาง, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า	๑๓
พหุบาท สัตวมีเท้ามากเกิน ๔ ขึ้นไป	๑๖๑
พ่อขุนเมือง	๒๙๑
พ่อขุนรามกำแหง	๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๒, ๒๙๓
พ่อขุนอินทราทิตย์	๒๙๑
พ่อเรือน-๔ ตระกูล	๘๖
พัทธ์กัลป์	๗๙
พัทธสีมา	๒๘๗
พัม, เมือง	๒๙๒
พากย์ภาษาฤๅคำพูด	๓๐๕
พากยภาษาฤๅคำพูด	๓๐๖
พากยางศ	๓๐๔
พาชีสาร	๒๕๔
พานทอง	๔๙๑
พานพระศรี	๔๘๕, ๔๘๘
พาราณสี, เมือง	๔๒๖, ๔๓๕

พิฆเนศวรสุรสังกาศ, หมื่น ๔๘๕
พิชิตปรีชากร, พระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้าคัคณางค์ยุคล กรมหมื่น ๑๑
พิชิตปฤชากร, กรมหมื่น ๔๙๐
พิไชยสงคราม *(อ่ำ อัมรานนท์)*, พระยา ๑๖
พิทักบวร, ประตู ๔๖๗
พิทักษเทเวศ, กรมพระ ๔๖๘
พิทักษเทเวศ, กรมหมื่น ๔๖๘
พิทักษมนตรี, สมเด็จพระสัมพันธวงษเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวง ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๕
พิทักษมนตรี, สมเด็จพระสัมพันธวงษ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวง ๔๗๑
พิน, ลุดเตอร์แนนต์ ๑๖
พินิตประชานารถ, กรมขุน ๔๙๑
พิพัฒนโกษา *(สุดใจ บุนนาค)*, พระยา ๑๕
พิพิจโภไคยสวรรย์ *(โค สุจริตกุล)*, พระยา ๑๔
พิพิธภักดี *(โหมด)*, หลวง ๑๘
พิพิธภูเบนทร, กรมขุน ๔๖๘
พิพิธโภคภูเบนทร์, กรมพระ ๔๖๘
พิพิธโภคภูเบนทร, กรมพระ ๔๗๑
พิภากษานานาประเทศกิจ *(จอน)*, พระ ๑๘
พิเรนทรเทพ *(สิงโต)*, พระ ๑๕
พิศม์กาพฝ่ายใน ๒๙๕
พิศาลบวรศักดิ, พระบวรวงษเธอ กรมหมื่น ๑๗
พิศาลเสาวรศ, พระที่นั่ง ๙๖
พิศาลเสาวรศ-พระที่นั่ง ๙๖
พิเศศศรีสวัสดิ์, กรมหลวง ๔๖๘
พิสลสมบัติบริบูรณ์ *(ยิ้ม พิศลยบุตร)*, พระยา ๑๘
พิหาร ๓๒๗
พิหารพราหมณ์ ๓๒๖
พีดนาค ๒๙๕
พุดตาน, พระที่นั่ง ๔๒๖
พุดตาล, พระที่นั่ง ๔๖๖, ๔๘๘
พุทธภาสิต ๔๐๙
พุทธมณเฑียร ๔๙๗
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์,
พระบาทสมเด็จพระ ๔๕๑, ๔๘๑
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย, พระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวรามาธิบดี ที่ ๔ พระ ๓๔๑
พุทธเลิศหล้านภาไลย,
พระบาทสมเด็จพระ ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๓,
๔๕๔, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๘๑,
๔๘๒, ๔๘๘, ๔๙๓, ๔๙๖
พุทธเลิศหล้านภาไลย, พระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวรามาธิบดี ที่ ๕ พระ ๓๔๒
พุทธวจน ๔๕๗
พุทธอันตะรากัลป์ ๗๙
เพชบุรี, เมือง ๔๖๑
เพชบุรี ศุก *สินสุข*, พระยา ๔๗๒
เพชพิไชย เสือ *สนธิรัตน์*, พระยา ๔๗๒
เพชรชฎา *(เอี่ยม อมาตยกุล)*, พระยา ๑๗
เพชรบุรี ๒๙๒, ๔๙๔
เพชรบุรี, เมือง ๔๙๕, ๔๙๗, ๔๙๘
เพชรบูรี, เมือง ๔๘๔
เพชรปานี *(เอม ไชยาคำ)*, พระยา ๑๗
เพชรเม็ดใหญ่ ๔๙๘
เพดานผ้าขาว ๔๘๙
เพนียด ๔๙๔
เพ้อพลุ่มพล่าม-คำ ๔๕
เพิ่ม *ลดาวัลย์*, หม่อมเจ้า ๑๔
แพร่, เมือง ๒๙๒
โพ, วัด ๓๒๘
ไพศาลทักษิณ, พระที่นั่ง ๔๕๒
ไพร่ ๔๗๘
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ๘๒, ๘๔
ไพร่หลวง ๔๗๘

ฟ

ฟองดัณฑ ๓๘๔
ฟองมันฑ ๓๘๔
ฟ้อนแพน ๘๗
ฟัน ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๓๗

ฟันน้ำนม ๑๓๗
ฟันหนู ๓๘๔
ฟิซิกศ์ ๗๕
ฟิน, พวก ๒๑๘, ๒๑๙
ฟิลด์มาก, เทือกเขา ๒๒๐
เฟรดเดอรริชเบริค, เมือง ๒๔๐
เฟรเดอริก, ปรินซ์ ๒๒๘
เฟื่องนคร, ถนน ๓๒๘
เฟื้องนคร, ถนน ๔๗๙, ๔๘๙
ไฟสุมขอน ๔๓

ภ

ภรรยาพระยาภาสกรวงศ ๒๘
ภักดีชุมพล *(สุด ไชยสุต)*, หลวง ๑๘
ภักตรพิมลพรรณ, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ภาคีสมาชิก ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘
ภาชนเครื่องประดับ ๕๓๕
ภาชี ๘๙
ภาณุพันธุวงษวรเดช, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ กรมหลวง ๑๑
ภาณุมาศจำรุญ, พระที่นั่ง ๕๐๘
ภาศกรวงศ วรราชาณัตนฤปรัตนสุปรีย์
(พร บุนนาค), พระยา ๒๑๑
ภาษกรวงศ *(พร บุนนาค)*, พระยา ๑๙
ภาษากรุงเดนหมาก ๒๑๙
ภาษาไทย ๘๑
ภาษามคธพากย ๗๙
ภาษาไอสแลนดิก ๒๑๙
ภาษีเข้า ๔๗๖
ภาษีเจริญ, คลอง ๔๗๙
ภาษีเบ็จเสร็จ ๔๗๖
ภาษีผลประโยชน ๒๒๔
ภาษีร้อยชักสาม ๔๗๖
ภาษีอากรแลที่ดิน ๒๔๗
ภาสกรวงศ *(พร บุนนาค)*-พระยา ๕, ๓๕, ๑๐๘,
๑๙๗, ๓๐๔, ๕๔๒
ภาสกรวงศ วรราชาณัตินฤปรัตนสุปริย
(พร บุนนาค), พระยา ๑๐
ภาสกรวงศ วรราชาณัตินฤปรัตนสุปรีย์
(พร บุนนาค), พระยา ๑๔
ภาสกรวงศ ราชาณัตินฤปรัตนสุปรีย์
(พร บุนนาค), พระยา ๓๐๓
ภุกามประเทศ ๔๗๔
ภุกามะพาคย์ ๘๐
ภูเขาทอง ๔๗๙
ภูตคามสาตร ๗๒, ๗๔
ภูธราภัย *(นุช บุณยรัตพันธุ์)*, เจ้าพระยา ๔๗๔
ภูธราภัย *(นุช บุณยรัตพันธุ์)*
ที่สมุหพระกระลาโหม, เจ้าพระยา ๔๗๑
ภูธราภัย, เจ้าพระยา ๕๐๔
ภูธเรศธำรงค์ศักดิ์, กรมหมื่น ๔๙๐
ภูธเรศธำรงศักดิ์, พระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้าทวีถวัลย์ลาภ กรมหมื่น ๑๑
ภูบดีราชหฤไทย, กรมหมื่น ๔๖๙
ภูบาลบริรักษ, กรมหมื่น ๔๖๙
ภูมนิเทศเมืองสวิเดน ๒๒๐
ภูมมิกวิทยา ๗๖
ภูมเรศ, พระองค์เจ้า ๔๗๐
ภูมินทร์ภักดี, กรมหมื่น ๔๖๙
ภูวเนตรนรินทร์ฤทธิ์, กรมหลวง ๔๖๘
ภูวไนยนฤเบนทราธิบาล, กรมหมื่น ๔๗๐
ภูษามาลา, กรม ๔๖๕
เภตรา ๘๕

ม

มคธพาคย์ ๘๐
มคธภาษา ๘๐
มงกุฎกระษัตรีย์, วัด ๔๙๗
มงกุฎสมมุติเทวาวงษ พงษอิศวร กระษัตรีย์
ขัติยราชกุมาร, สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ๔๕๓
มงคลทีปนี ๔๕๙
มงคลรัตน์ *(ช่วง ไกรฤกษ์)*, หลวง ๒๖๔

มงคลเลิศ, พระองค์เจ้า ๔๗๑
มณฑปทิศ ๘๘
มณฑปปะริตอาคม ๙๕
มณฑปอิควรอาคม ๙๕
มณเฑียรเทพย์บิดรมรฐป ๙๕
มณีสาโร ๒๕๓
มนตรีรักษา, กรมหมื่น ๔๗๑
มนตรีสุริยวงษ *(ชื่น บุนนาค)*, พระยา ๑๔
มยุรฉัตร ๔๘๓, ๔๘๔
มรกฎ, พระองค์เจ้า ๔๖๘
มรคามีองค์ ๘ ๔๒๘, ๔๓๐
มรฎปพระพุทธรูปพระเทวรูป ๙๖
มรรคาทั้ง ๘ ๔๑๗
มฤจฉาทฤษฐี ๘๔
มลายู, เมือง ๑๔๙
ม้วยภาษา ๘๑
มหรศพสมโภช ๕๑๒
มหันตโทษ ๒๒๖
มหาดเล็ก ๔๕๖
มหาเทพ *(จุ้ย ภูมิรัตน์)*, พระยา ๑๖
มหาธาตุ, วัด ๔๕๕, ๔๕๗, ๔๕๙
มหาพฤฒาราม, วัด ๔๙๗
มหามนตรี *(เวก ยมาภัย)*, พระยา ๑๕, ๑๑๓
มหามนตรี นุช *บุณยรัตพันธุ์*, พระยา ๔๗๒
มหามาลา มหีศราธิราชรวิวงษ บรมพงษ
ปฏิพัตรบุรุษรัตนวโรภโตสุชาติ
บริลัษยนารถนรินทราธิบดี,
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ๔๖๙
มหาวงศ ๔๑๑
มหาวชิรุณหิษ, สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ๑๑
มหาสมณาราม, วัด ๔๙๗
มหาสมณุตตมาภิเศก ๔๖๘
มหาสวัสดี, คลอง ๓๒๘, ๔๗๙
มหาสิทธิโวหาร *(ห่วง อาจารยางกูร)*, ขุน ๑๗
มหาอำมาตยาธิบดี *(หรุ่น ศรีเพ็ญ)*, พระยา ๑๘
มหาอำมาตย บุญศรี *บุรณศิริ*, พระยา ๔๗๒
มหินทรศักดีธำรงค์ *(เพ็ง เพ็ญกุล)*, เจ้าพระยา ๕๑๒
มหิศรปราสาท ๔๙๖
มหิศวรินทรามเรศ, กรมหลวง ๔๖๘
มเหศวรศิววิลาศ, กรมหมื่น ๔๙๐
มเหศวรศีววิลาศ, กรมหมื่น ๔๗๐, ๔๗๑
มเหศวรสิววิลาศ, กรมหมื่น ๔๘๓
มเหษีเวียดนาม ๒๖๐
มโหตตรประเทศ เจ้าเมืองเชียงใหม่, พระเจ้า ๔๗๒
มองติคนี ๑๕๖
มองติคนี, มองซิเออ ซาเลศแด ๑๕๓, ๑๕๕
มอญ, เมือง ๔๗๔
มอนิตอร-ชื่อเรือเหล็กอย่างใหญ่ ๒๔๐
มอรมอน-ศาสนา ๒๓๒
ม๊อศ, เมือง ๒๓๑
มัชฌิมประเทศ ๗๙, ๘๐
มัชฌิมวัย ๑๑๙
มัชฌิมาปฏิปทา ๔๒๗, ๔๒๘
มัณยาภาธร, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
มัลโมฮุด, เมือง ๒๑๗
ม้าต้น ๙๔
มาตยาพิทักษ, กรมหมื่น ๔๗๑
มานิยาโปตู-ชื่อฝิ่นให้โทษ ๔๕
มารสแตรนด์, เมือง ๒๔๐
มาลโมหุศ ๒๑๔
มาละโม, เมือง ๒๒๓
มิตรประเสริฐจำพวกที่ ๑ ๕๔๙
มิตรประเสริฐจำพวกที่ ๒ ๕๕๐
มิตรผู้ประเสริฐจำพวกที่ ๓ ๕๕๐
มิตรผู้ประเสริฐที่ ๔ ๕๕๑
มิตรอันมีน้ำใจบริสุทธิ์ประเสริฐ ๕๔๙
มินิสเตอน์ออฟสเตต ๒๒๕
มิลาน, ดุกออฟ ๒๒๘
มิลิเตียออฟคอลแลนด์ ๒๓๖
มือ ๑๔๑
มุขกระสัน ๙๕
มุขเด็จ ๙๕

มุเรียติก ๑๓๘
มุลนาย ๖๒
มุลาคิรี ๙๓
มูตรวัว ๓๘๔
มูลบทบรรกิจ ๓๐๓
มูลิกสาสน ๒๓๑
เมรุกลางเมือง ๔๘๓
เมรุแซก ๕๐๙
เมรุทิศ ๕๐๙
เมลาเล็ก-ทะเลสาบ ๒๒๐
เมาสุรา ๑๘๕
เมืองขึ้นออก ๘๔
เมืองท่า ๒๙๒
เมืองประเทศราช ๒๙๐, ๔๗๒
เมืองเหนือ ๓๒๗
เมืองเอกโทตรีจัตวา ๙๗, ๔๗๓
แม๊กขนิกศ์ ๗๖
แม้ว ๑๓๕
โมสโก, เมือง ๒๒๙
ไม้แก่น ๔๒๖
ไม้ขอนสัก ๒๔๑
ไม้ขีดไฟ ๒๑๗
ไม้ค้อน ๓๘๔
ไม้ดัด ๙๕
ไม้บริวาร ๙๒
ไม้พระมหาโพธิ ๘๘
ไม้พลอง ๓๑๐
ไม้รวก ๒๙๕
ไม้ลำ ๔๒๖

ย

ยง *(สอน)*, นายจ่า ๑๘
ยงโกปิง, เมือง ๒๑๗
ยมราช *(แก้ว สิงหเสนี)*, เจ้าพระยา ๔๗๒
ยมราช *(ครุธ)*, เจ้าพระยา ๔๗๒
ยมราช *(นุช บุณยรัตพันธุ์)*, เจ้าพระยา ๔๗๑, ๔๗๒, ๔๗๔
ยมราช *(ศุก สินสุข)*, เจ้าพระยา ๔๗๒
ยวด *(ศุข ชูโต)*, นายจ่า ๑๕
ยวน ๔๗๔
ยอช, พระองค์เจ้า ๔๗๐
ยอนอิริสัน-ชื่อเรือเหล็กอย่างใหญ่ ๒๔๐
ยอพระเกียรติ์สมเด็จพระร่วงเจ้า-เรื่อง ๗๙
ยะไข่ภาษา ๘๑
ยะโฮวา, พระ ๕๕
ยัดถานุกรม ๓๒๓
ยัตตหะบดี ๙๔
ยันตรวิทยา ๗๖
ยาเขียว ๑๙๔
ยาเขียว ดูเพิ่ม ยาชื่อเขียว
ยางแดงภาษา ๘๑
ยาง-ฝิ่น ๓๙
ยางไม้ ๓๘, ๑๑๕
ยาชื่อเขียวท้าวมหาพรหม ๑๙๔
ยาชื่อเขียวพรหมกาพ ๒๙๕
ยาชื่อเขียวพิกุนทอง ๑๙๔
ยาชื่อเขียวมหากาพ ๒๙๕
ยาชื่อเขียวหัวบัว ๒๙๕
ยาชื่อเขียวใหญ่ ๒๙๖
ยาเตรษ ๑๙๔
ยา-ทำจากฝิ่น ๓๙, ๔๐
ยาเบื่อ ๑๘๒
ยาฝิ่น ๑๘๓
ยาพิศม์ ๑๘๒
ยิ่งเยาวลักษณ, พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ยิ้ม, ลุตเตอร์แนนต์ ๑๖
ยิโอคราฟี ๕๐๑
ยี่หว่านไส้หยัดบาดหลวง ๙๓
ยีโอโลยี ๗๖
ยึงปืนใหญ่ ๑๒๙
ยืนโรง-คำ ๔๙๔
ยุคุณธร, พระองค์เจ้า ๔๗๐
ยุติธรรมธร นครจำปาศักดิ์, เจ้า ๔๗๒

ยุในติดออฟเครตบริเตนแลไอริแลนด์, กรุง ๔๗๕
ยุเยน, พระเจ้า-ฝ่ายเมืองลิศเตนเบิก ๒๒๖
ยูนิเวอซิติ ๒๓๓
ยูนิเวอร์ซิตี ๒๓๔
ยูนิเวอสิตีในเมืองอุบสลา ๒๓๕
ยูในติดสเตนอมริกา, ประเทศ ๔๗๖
ยูในเตดสเตส, เมือง ๒๑๗
ยูยิน-บุตรบุญธรรมของพระเจ้านโปเลียนที่ ๑ ๒๒๘
ยูเยน นโปเลี่ยนนิคโคลัศ ดุกออฟเนไรกะ, ปรินซ์ ๒๒๗
ยูเยน บุตรบุญธรรมของนโปเลียน ๒๒๙
ยูเยเนีย, ปรินเซ๊ค ๒๒๗
ยูว-ศาสนา ๒๓๒
เยรมนี, พระเจ้าเอมเปรอ ราชาธิราชกรุง ๒๒๗
เยรมัน, มหาสมุท ๒๑๒
เยรุซาเลม, เมือง ๓๒๖
เยอรมนี, ชาว ๒๑๘
เยอรมันแฮนสิเอติกริปับลิก, ประเทศ ๔๗๖
โยงโกปิง ๒๑๔
โยซิบฟีน, พระนางราชีนี ๒๒๖
โยเซ๊บฟีน, พระนาง ๒๒๘
โยธาบริบาล *(อยู่)*, หลวง ๑๗
โยนก (คริก) ๗๗
โยเสฟีน ๒๒๙
โยเสฟีน, พระนาง ๒๒๙
โยฮัน ๓๒๖

ร

รถพระที่นั่ง ๔๙๑
รถพระที่นั่งคนลาก ๔๙๐
รศายะนะวิทยา ๗๖
รองทรง, พระองค์เจ้า ๔๗๐
รอยเอลแอ๊กกาเดมีอ๊อฟไซแอ๊นซ์ ๒๓๕
รอยแอลนาวี ๒๓๘
รอยแอลนาแวลริเซริฟ ๒๓๘
รอแยลนาแอลริเซริฟ ๒๔๐
ระเบงกลอง ๘๗
ระเบงปี่ ๘๗
ระย่อม ๒๙๕
รัตนโกษา *(จีน จารุจินดา)*, พระยา ๑๕
รัตนนารี-พระปรัด ๙๖
รัตนนารีมณเฑียร-พระที่นั่ง ๙๕
รับสีนแบบติศ ๒๓๒
รากบัวหลวง ๒๙๕
รากหัวลิง ๒๙๕
ราชตระกูล ๙๔
ราชตระกูล-ตึก ๙๕
ราชทัณฑ์ ๕๕๑
ราชทูต ๑๕๓, ๑๕๕, ๑๕๖, ๒๕๗, ๔๗๖, ๔๗๗
ราชนรารักษ *(อิ่ม ศิลานนท์)*, หลวง ๑๖
ราชบัณฑิตย์ ๔๘๙
ราชบุรณะ, วัด ๘๘
ราชบุรี ๒๙๒, ๔๙๔
ราชบุรี, เมือง ๔๙๖
ราชบุรุศ ๒๘๓
ราชบุรุศย ๙๔
ราชประดิฐสถิตย์มหาสีมาราม, วัด ๕๐๘
ราชประดิษฐสถิตยมหาสิมาราม, วัด ๔๙๗
ราชประวัติในพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-เรื่อง ๔๔๙
ราชประสิทธิ *(หงส์ สุจริตกุล)*, พระยา ๑๔
ราชพงษานุรักษ *(ชม บุนนาค)*, พระยา ๑๘
ราชมัน ๙๖
ราชยาน ๙๔
ราชโยธาเทพ *(แปะ จารุจินดา)*, พระ ๑๕
ราชลัญจกรพิเศษ ๑๕๖
ราชวรากูล ครุธ, พระยา ๔๗๒
ราชวัด ๔๘๔
ราชศักดิ์สโมษร, พระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้ากมลาศเลอสรร กรมหมื่น ๑๑
ราชสงคราม, พระ ๑๐๐
ราชสาร ๒๕๕

ราชสาส์น ๒๕๖
ราชสาสน์ ๒๕๙
ราชสาสน์ในพระบรมมหาราชวัง ๒๖๒
ราชสีหวิกรม, กรมหมื่น ๔๖๙
ราชสุภาวดี โต *กัลยาณมิตร,* พระยา ๔๗๑
ราชอาราม ๘๘
ราชาธิวาศ, วัด ๔๕๗, ๔๕๙, ๔๖๐, ๔๖๑
ราชานุบาล *(เปีย บุนนาค),* จมื่น ๑๖
ราชาภิเศก ๑๘๖
ราชามาตย *(ถวิล อมาตยกุล),* จมื่น ๑๕
ราชามาตย ขำ *บุนนาค,* จหมื่น ๔๗๑
ราเชนทร ๙๔
รามราช, พรญา ๑๘๖
รามอิศเรศ, กรมพระ ๔๖๘
รามอิศเรศ, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมขุน ๔๖๘
รามัญภาษา ๘๑
รายามลายู, หนังสือ ๒๕๖
ริชลิว, ลุดเตอร์แนนต์ ๑๗
รีเยนต์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ๒๓๒
รุนด์, เมือง ๒๓๕
รุศเซีย, กรุง ๒๑๓
รูปพระเมศวรดาบศ-รูปหล่อ ๒๘๔
รูปภาพเขียนเรื่องรามเกียรติ์ ๔๕๑
รูปภาพที่เขียนไว้ในพระระเบียง
วัดพระศรีรัตนสาศดาราม ๕๔๑
เรกยอริงฟอรเมน ๒๒๒
เรวดีนพมาศ, หนังสือ ๙๙
เรศร์ *(ม.ร.ว. โนรี ศิริวงศ์),* นายจ่า ๑๗
เรือกลไฟ ๑๕๒, ๒๓๙
เรือกลไฟสยามอรสุมพล ๔๒๖
เรือกันเชียง ๘๕
เรือกันโบตลาดตะเวน ๔๒๖
เรือกำปั่น ๕๔, ๒๒๐
เรือค้าขาย ๔๒๖
เรื่องฝิ่นอันเกิดขึ้นในเมืองจีน-หนังสือ ๕๑
เรือแจว ๘๕
เรือดั้ง ๔๕๔
เรือถ่อ ๘๕
เรือใบ ๒๓๙, ๒๔๖, ๔๒๖
เรือปากใต้ ๕๔, ๕๗
เรือพระที่นั่งกลไฟ ๔๙๖
เรือพาย ๘๕
เรือไฟ ๑๔๓, ๒๔๖
เรือรบ ๔๒๖
เรือรบกลไฟ ๔๒๖
เรือราญรุกไพรี ๔๒๖
เรือโล้ ๘๕
เรือสยามบูสกัมภ์ ๔๒๖
เรือเหลกมอนิตอร ๒๔๐
เรือเหลกอย่างใหญ่-ของชาติสวีเดน ๒๔๐
เรือเหลกไอรอนแคลด ๒๓๙
เรือนจำ ๙๕
เรือนไชยเภรี ๙๔
เรือนตราง ๙๔
เรือนตรุ ๙๔
เรือนพระสนมกำนัน ๙๖
เรือนหลวง ๙๖
แร่ทองแดง ๒๔๕
โรคฝิ่น ๕๘
โรงควงโรงกรัด ๘๘
โรงธรรม ๓๒๖, ๓๒๘
โรงน้ำร้อนน้ำเอย็น ๘๘
โรงปืน ๔๘๗
โรงปืนใหญ่ปืนยาว ๙๔
โรงฝึกลคอรในพระบรมมหาราชวัง ๔๕๒
โรงพิมพ์-พระเทพผลู ๕
โรงพิมพ์สำหรับสุนันทาไลย ๑๙๗
โรงพิมพ์หลวง ๔๑๓
โรงม้า ๓๑๘
โรงมานพ ๙๒
โรงร้าน ๘๕
โรงเรียน-พระตำหนักสวนกุหลาบ ๗๒

โรงเรียนพิเศศสอนการทหารบก ๒๓๓
โรงเรียนพิเศศสอนการทหารเรือ ๒๓๓
โรงสกูล ๒๓๓
โรงสกูลของหลวง ๒๓๓
โรงสวด ๒๓๒
โรงสาลจักสาร ๒๕๓
โรงแสงใหญ่ ๔๖๕
โรงอุโบสถ ๓๒๕, ๕๐๖
โรมัน ๗๗
โรมันกโธลิก-ศาสนา ๒๓๒
โรมันกาทอลิก ๓๒๗
ไรศ์เดวิศ, ท่าน ๔๑๖

ฤ

ฤกษ, พระเจ้าบรมวงษเธอ พระองค์เจ้า ๔๖๘
ฤทธิ นายเวร *(กระจ่าง บุรณศิริ)*, หลวง ๑๕
ฤทธิจักรกำจร *(ม.ล. อุกฤษฐ์ เสนีวงศ์)*, หลวง ๑๔, ๑๑๓
ฤๅสีแปลงสาร ๒๕๓

ล

ลดาวัน, พระองค์เจ้า ๔๖๙
ลพบุรี, เมือง ๔๙๗
ลมจับ, โรค ๔๐, ๔๖
ลมในท้อง ๔๔
ลมประทีป ๗๖
ลมหายใจ ๑๒๒
ลอดคะนัม ๑๘๓
ลอฟตัศ, กับตันเอ, เย, ๑๗
ลอยพระเกษา ๔๘๘
ล่อลวง ๔๙
ละว้าภาษา ๘๑
ลักษณพระราชสาสน์แลสารต่าง ๆ-เรื่อง ๒๕๓
ลังกาทวีป, เกาะ ๘๐
ลัทธิครู ๘๔
ลาการะปทาร์ถวิทยา ๗๕
ลายจำหลาก ๙๖
ลายปูนปั้น ๙๖
ลายหนังสือไทย ๒๙๑
ลาวกาว ๑๔๙
ลาวเงี้ยวภาษา ๘๑
ลาวเฉียง ๑๔๙
ลาว, ชาวเมือง ๓๒๔
ลาวทรงขาวภาษา ๘๑
ลาวทรงดำภาษา ๘๑
ลาวน้ำหมึกภาษา ๘๑
ลาวภาษา ๘๑
ลาวลื้อภาษา ๘๑
ลำโพงเครื่องเมา ๕๔๘
ลิ้น ๑๓๓
ลินเนียศ ๒๓๔
ลิลิตกระบวรพยุหยาตรา ๓๔๘
ลุนท์, เมือง ๒๑๘
ลูกกระเดือก ๑๒๒
ลูกถั่วฦๅ ๒๙๕
ลูกหลวง ๙๔
ลูกหลวง-ตึก ๙๕
ลูเทอร์, ลัทธิ ๒๒๒
ลูเธอ, ลัทธิท่าน ๒๓๒
ลูนด์, เมือง ๒๓๓
ลูวิศที่ ๑๔ กรุงฝรั่งเสศ, สมเด็จพระเจ้า ๑๕๒
ลูวิศที่ ๑๔, สมเด็จพระเจ้า ๑๕๑
เล็กเวรตเตอร-ทะเลสาบ ๒๒๐
เล็กเวอเนอร์, ทเลสาบ ๒๒๐
เลกเวอเนอเวตเตอน ๒๑๕
เลขเจ๊ด-วรรณยุกต์ ๓๘๔
เลขแปด-วรรณยุกต์ ๓๘๔
เลค ๑๘๓
เล่นเบี้ย ๕๔๗
เลี้ยงโต๊ะ ๔๙๒
เลียบพระนคร ๔๖๖, ๔๖๗
เลือไทย, พรญา ๑๘๖
แลนด์สติง ๒๒๓

แลนด์โอเนอร ๒๓๕, ๒๓๖
แลนฤคอเวอแมนต์ ๒๑๓
แลบ, พวก ๒๑๘
โล่ดั้ง ๘๗
โลวิชา, ปรินเซ๊ศ ๒๒๘
โลหิต ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๐, ๑๒๑
ใลเบรลีหอสมุดของหลวง ๒๓๕

ว

วงศปอนเต๊กอระโว ๒๒๘
วงษา, กรม ๒๖๑
วงษาธิราชสนิท, กรมหลวง ๔๖๘
วงษาธิราชสนิท, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง ๔๗๔
วงษาธิราชสนิท, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหลวง ๕๐๓, ๕๐๔
วงษาสนิท, กรมหมื่น ๔๖๘
วชิรญาณวโรรส, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ๔๔๙
วชิรญาณวิเสศ, หนังสือ ๕๔๔
วชีรญาณวโรรศ, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ๑๑
วรจักรธรานุภาพ, กรมหมื่น ๔๖๙
วรจักรธรานุภาพ, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุน ๕๐๓
วรญาณรังษี, เจ้า ๔๗๒
วรภัณฑ์พลากร *(ทิม ชาตะปัทมะ)*, พระ ๑๕
วรรณะโรคแพทย์ ๘๗
วรรัญญวาศี ๙๐
วรราชบุตรารักษ, หมื่น ๔๘๕
วรวรรณากร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
วรศักดาพิศาล, กรมหมื่น ๔๖๙
วสันตกาล ๗๗
วัง, กรม ๔๗๒
วังนันทอุทยาน ๔๙๕
วังสราญรมย์ ๒๒๗, ๔๙๕
วัชรินทร์ *สิงหรา*, หม่อมเจ้า ๑๗
วัฒกีวาดเขียน ๘๗
วัฒนา *รองทรง*, หม่อมเจ้า ๑๔
วัฒนานุวงษ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
วัดของสมเด็จพระประถม บรมมหาไปยกาธิบดี ๔๙๗
วัดพราหมณ์ที่เสาชิงช้า ๓๒๖
วันดับวันเพญ ๓๒๕
วันไถวยศีล-เขมร ๓๒๔
วันพระ ๓๒๔
วันพระจันทรดับเพญ ๓๒๔
วันมหาปวารณา ๖๖, ๖๗, ๕๐๔, ๕๐๖
วันศีล ๓๒๔
วันอุโบสถ ๓๒๔
วาณีรัตนกัญญา, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ว่าด้วยความสามอย่าง-โคลง ๒๘
ว่าด้วยยาพิศม์คือปอยซอน-เรื่อง ๑๘๒
วาน, เมือง ๒๘๕
ว่านกีบแรด ๒๙๕
ว่านร่อนทอง ๒๙๕
วิกตอเรีย, ปรินเซศ ๒๒๗
วิชชา-คำว่า ๗๑
วิชเยนทราธิบดี, เจ้าพระยา ๑๕๑
วิชาการเดินเรือ ๗๕
วิชาคชกรรม ๔๕๓
วิชาพฤกษลัดาติณาทิวิทยา ๗๒
วิชาเลข ๒๕
วิชาหนังสือ ๒๕
วิชิตไชยศักดาวุธ *(เจ๊ก จารุจินดา)*, จมื่น ๑๔
วิไชยยุทธเดชาคนี *(ดั่น อัมรานนท์)*, จมื่น ๑๗
วิญญาณทั้งหลาย ๖ ๖๘
วิญาณะกะทรัพย์ ๒๘๒
วิทยา-วิชาความรู้ ๗๗
วิธีไล่หนังสือเปรียญ ๒๕
วิธีวัดแดดวัดดาว ๕๐๑
วินแดนล์, แม่น้ำ ๒๒๑
วินเลียมที่ ๑, สมเด็จพระเจ้า ๒๒๗
วินาสิต ๕๔๐
วิในยธร ๙๐
วิปัศนาธุระ ๙๐, ๙๘

วิภาคยภูวดล *(เยมส์ แมคคาที)*, พระ ๑๗
วิมแลนด์, อาดอฟดุกออฟ ๒๒๖
วิรัติเครื่องเจรจาชอบ ๔๑๗, ๔๒๘
วิรัติธรมเครื่องทำชอบ ๔๓๐
วิรัติธรรมเครื่องทำชอบ ๔๑๗, ๔๒๘
วิรัติเปนเครื่องเจรจาชอบ ๔๓๐
วิลเลียม, คุก ๒๒๖
วิลันดา, ประเทศ ๔๗๖
วิวาหะ ๒๒๗, ๒๒๘
วิศณุนารถนิภาธร, กรมหมื่น ๔๗๐, ๔๘๓
วิศณุมนต์ ๙๑
วิสรรชนี ๓๘๔
วิสาขบูชา ๔๙๓
วิเสศไชยศรี, ประตู ๔๖๖, ๔๖๗
วิหาร์ ๓๒๕
วิหาร ๖๖
เวชกรรม ๘๗
เวไชยันตวิเชียรปราสาท ๔๙๖
เวศเตอรนอรแลนด์ ๒๑๕
เวศเตอร์บอตตอน ๒๑๕
เวอรมแลนด์ ๒๑๔
เวียงคำ ๒๙๒
เวียงจันท ๒๙๒
เวียดนามญ่าลวง, เจ้า ๒๖๐
เวียนเทียนสมโภช ๔๕๕
แวร์ฟวาเด ๒๓๕
แววตา ๑๒๖
ไวยวรนารถ *(เจิม แสง-ชูโต)*, เจ้าหมื่น ๑๔
ไวยากรณ์แห่งภาษา ๓๐๓
ไวยาวัจกรณ์ ๙๘

ศ

ศรทกาล ๗๗
ศรีจุธามลราช, เมือง ๒๘๙
ศรีจุลาลักษณ ๙๖, ๙๙
ศรีจุฬาลักษณ์ ๗๙, ๘๑
ศรีธรรมาธิราช, เจ้าพญา ๑๐๑
ศรีธรามาธิราช *(บุญรอด บุณยรัตพันธุ์)*, เจ้าพระยา ๔๕๓
ศรีนาคสวาดิ, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
ศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดี *(ทัต บุนนาค)*, พระยา ๔๗๑
ศรีมโหสถ, พระ ๑๐๑
ศรีวะลึง ๙๒
ศรีสรรเพช, พระบาทพระ ๑๐๐
ศรีสรรักษ เอี่ยม *ชูโต*, เจ้าหมื่น ๔๗๒
ศรีสรราช *(หนูเล็ก โกมารกุล ณ นคร)*, พระยา ๑๗
ศรีสัชชนาไลสุโขไทย, เมือง ๑๘๖
ศรีสัชนาไลยศุโขไทย, กรุง ๒๘๕
ศรีสัชนาไลยสุโขไทย, เจ้าแผ่นดินกรุง ๒๘๘
ศรีสัสชนาไลย์, เมือง ๒๘๑
ศรีสิงหเทพ *(อ่วม)*, พระยา ๑๘
ศรีสิทธิสงคราม *(ทั่ง ณราชสีมา)*, พระ ๑๗
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย *อาจารยางกูร*), พระ ๑๐๖
ศรีสุนทรโวหาร *(น้อย อาจารยางกูร)*, พระยา ๑๘, ๑๖๑, ๒๙๗, ๓๒๐, ๓๒๙, ๓๔๕
ศรีสุนทรโวหาร *(ฟัก สาลักษณ์)*, พระยา ๕๐๘
ศรีสุนทรโวหาร ฟัก *สาลักษณ์*, พระยา ๕๐๔
ศรีสุริยพรมหาธรรมมราชาธิราช, พระญา ๑๘๖
ศรีสุริยวงษ *(ช่วง บุนนาค)* ที่พระคลัง, เจ้าพระยา ๔๗๑
ศรีสุริยวงษ *(ช่วง บุนนาค)*, พระยา ๔๗๑
ศรีสุริเยนทรามาตย์, กรมสมเด็จพระ ๔๕๐, ๕๑๐
ศรีสุริเยนทรามาตย, กรมสมเด็จพระ ๔๘๒
ศรีสุลาไลย, กรมสมเด็จพระ ๕๑๐
ศรีเสาวภางค์, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๐, ๑๒
ศรีเสาวภางค์-พระองค์เจ้า ๕๕๖
ศรีอับศร-พระปรัด ๙๖
ศรีอับศรมณเฑียร-พระที่นั่ง ๙๕
ศักดิ์ นายเวร *(จัน พราหมณนันทน์)*, หลวง ๑๕
ศาลเจ้า ๓๒๖
ศาลต่างประเทศ ๔๗๖
ศาลเทพารักษ ๙๓

ศาลน่าพระการ ๙๔
ศาลสนามหลวง ๙๔
ศาลหลวงกระทรวงความ ๙๔
ศาลหลวงสำหรับแผ่นดิน ๒๒๒
ศาลใหญ่ ๒๒๖
ศาลาการเปรียญ ๓๒๘
ศาลาน่าพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย ๔๖๔
ศาลาปูน, วัด ๔๖๐
ศาลาราย ๘๘, ๙๒
ศาลาลูกขุน ๓๑๘
ศิริธชสังกาศ, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ๑๑๓
ศิริธัชสังกาศ, พระเจ้าน้องยาเธอ
 พระองค์เจ้าศริสิทธิธงไชย กรมหมื่น ๑๒
ศิลปสาตรา *(เสือ นามะสนธิ)*, ขุน ๑๕
ศิลปสารราวุธ *(อ๊อด ศุภมิตร)*, หลวง ๑๕
ศีศะ ๑๓๗, ๑๓๙
ศีศะบัวชม ๒๙๕
ศีศะฝิ่น ๑๘๓
ศีศะลำโพง, คลอง ๔๗๙
ศีศะเอื้องช้าง ๒๙๕
ศุโขไท, เมือง ๒๙๐
ศุโขไทย, เมือง ๒๘๑, ๒๘๓, ๒๘๕, ๒๘๖, ๔๖๑
ศุโขไทย์, เมือง ๒๘๗, ๔๖๑
ศุโขไทยศรีสัสนาไลย, เมือง ๒๘๑
ศุภนิมิต ๔๖๑
ศุภอักษร ๒๖๐

ส

สกรเบอร ๒๑๔
สกลชมพูทวีบ ๘๐, ๘๓
สกลชมพูทวีป ๘๒, ๘๔
สแกนดินเนเวียน, ชาว ๒๑๙
สคานดินเนเวียนเปนินสุลา ๒๑๒
สงขลาบุรี ๒๙๒
สดับปกรณ์ ๔๘๑
สดับสาร ๒๕๕
สตพรรษกาล ๗๕
สตอกฮอลม (ตำบล) ๒๑๔
สต๊อกฮอลม, กรุง ๒๑๖, ๒๑๗
สตอกฮอลมเมืองหลวง ๒๑๔
สต๊อกโฮม, กรุง ๒๓๕
สต๊อกโฮลม , กรุง ๒๒๓
สต๊อกโฮลม, กรุง ๒๒๑
สตอกโฮลม, กรุง ๒๔๐, ๒๔๖
สตีมอินยิ่น ๗๔
สแตมปตั๋วไปรสนีย ๕๓๔
สถลรัถยาธิบาล *(นุ้ย บุณยรัตพันธุ์)*, พระ ๑๗
สถิตยธำรงค์สวัสดิ์, พระบวรวงษเธอ กรมหมื่น ๑๕
สถิตยสถาพร, กรมขุน ๔๖๘
สถูปราย ๘๘
สนามไชย, ถนน ๔๖๖
สนามราชกิจ, ประตู ๔๖๔
สนิทนเรนทร, กรมหมื่น ๔๘๓
สนุกนิ์-คำ ๒๐, ๒๑
สปริตออฟซอลต์ ๑๘๒
สปานิศ ๑๔๙
สภักตาดปักเลื่อม ๔๘๖
สมณสาร ๒๕๕
สมณะชีพราหมณ์ ๘๔, ๘๕
สมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ๔๘๑
สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ๔๘๑
สมเด็จบรมกระษัตราธิราชเจ้า ๔๗๓
สมเด็จบรมชนกนารถ ๔๘๒
สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ๔๕๐, ๔๘๗, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๑, ๕๐๙, ๕๑๐, ๕๑๑, ๕๑๙
สมเดจพระเจ้ากรุงพระมหาคน ศรีอยุทธยา ๒๕๙
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
 -เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ๔๕๓
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ๘๓, ๘๔
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าต่างกรม ๔๘๕

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าฝ่ายใน ๔๘๖
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า-รัชกาลที่ ๒ ๔๕๐
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิง ๔๘๖
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า ๔๕๒
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้า-รัชกาลที่ ๔ ๔๕๑
สมเด็จพระบรมชนกนารถ ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๘๑, ๔๙๓, ๔๙๖, ๔๙๗, ๕๑๒
สมเด็จพระบรมชนกมหาชาธิราชเจ้า ๕๑๒
สมเด็จพระบรมชนกมหาราชาธิราช ๔๕๐, ๔๕๗
สมเด็จพระบรมชนกมหาราชาธิราชเจ้า ๔๗๓, ๕๑๙
สมเด็จพระบรมชนกาธิราช ๕๐๙
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ๔๖๒, ๔๖๔, ๔๗๓, ๔๘๑
สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ๔๘๔
สมเด็จพระบรมราชชนนี ๔๕๐, ๔๕๒, ๔๘๑, ๔๘๒, ๔๙๙, ๕๑๐, ๕๑๒
สมเด็จพระบรมราชเทวี ๔๕๐, ๕๒๔
สมเด็จพระประถมบรมมหาไปยกาธิบดี ๔๙๗, ๕๑๐
สมเดจพระพุทธโฆษาจารย ๖๕
สมเด็จพระพุทธโฆษาจาริย์ ๔๐๙
สมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้า ๘๒
สมเดจพระมหากระษัตราธิราชเจ้า ๙๑
สมเด็จพระร่วงเจ้า ๘๔, ๙๕
สมเด็จพระราชาคณ ๔๖๘
สมเด็จพระสังฆราชามหาคะณิศร ๙๘
สมเด็จพระอนุชาธิราช ๔๖๗
สมเด็จพระอัยกา ๔๕๒
สมเด็จพระไอยกี ๔๘๑
สมบัติยาธิบาล *(ปาน)*, พระยา ๑๖
สมปัก ๕๔๐
สมผุษ ๘๗
สมโภชพระนครการร้อยปี ๔๔๙
สมมติสีมา ๔๖๓
สมอราย, วัด ๔๕๗
สมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ๔๐๘
สมาทานอุโบสถศีล ๕๕๑
สมิท, หมอ ๓๒๗
สมุดสุภาสิต ๒๓
สมุดหนังสือ ๕๓๕
สมุทบุรานุรักษ *(เนตร เนตรายน)*, พระยา ๑๗
สมุทสาคร, แขวงเมือง ๕๓๘
สมุบาญชี ๔๖๙
สมุหนายก ๑๕๑, ๔๗๒
สมุหบาญชี ๒๓๘, ๔๘๕
สโมสรพลการ *(ทัด ศิริสัมพันธ์)*, หลวง ๑๔
สยัน, กับตัน หม่อมราชวงษ ๑๖
สยาม, พระเจ้ากรุง ๑๕๑, ๑๕๙
สยาม, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุง ๔๗๕
สยามธุรานุรักษ *(เมอสิเออดิเครแหน)*, พระ ๑๕๖, ๑๕๗
สยามโบราณ, ชาว ๑๔๙
สยามประเทศ ๘๔
สยามพาคย์ ๘๐
สยามภาษา ๘๐
สยามานุกูลกิจสยามิศรมหายศ, พระยา ๔๗๖
สรจักรานุกิจ *(ยรรยง บุรณศิริ)*, หลวง ๑๗
สรชาญพลไกร *(เถ่อ ทรรพนันทน์)*, ขุน ๑๖
สรรพเพชภักดี *(ม.ร.ว. หลาน กุญชร)*, เจ้าหมื่น ๑๔
สรรพศิลปฤชา, กรมขุน ๔๖๘
สรรเสริญพระบารมี คำขับรำโคม-เรื่อง ๓๗๙
สรรเสริญพระบารมีคำขับ ๒๙๗
สรวิเสศเดชาวุธ *(บุตร บุนนาค)*, หลวง ๑๗
สรสิทธิยานุการ *(ทองดี โชติกเสถียร)*, หลวง ๑๔
สระแก้ว ๙๖
สระประทุม ๔๙๕
สระอโนดาด ๔๘๗
สระอะโนดาด ๔๕๔
สริยะคราธ ๘๗
สลัดโจรผู้ร้าย ๔๒๖
สลากภัตร ๔๙๓, ๕๑๕
สลุบ ๘๕
สวดภาณวาร ๔๘๗

สวดมนต์, หนังสือ ๔๐๗
สวดมนตร์, หนังสือ ๔๑๒
ส่วยสาอากร ๙๗
สวรรคต-คำ ๒๙๓
สวัสดิ์โกษา *(ชื่น บุนนาค)*, หลวง ๑๖
สวัสดินัคเรศร์ *(สุข)*, หลวง ๑๗
สวัสดิประวัติ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๐, ๑๒
สวัสดิ์วามดิฐ *(ฟัก โชติกสวัสดิ์)*, พระ ๑๕
สวัสดิวิไชย, พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหมื่น ๔๖๘
สวัสดิสุนทรอไภย, พระ ๒๕๗
สวัสดิโสภณ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒
สวัสดิโสภา, ประตู ๔๘๙
สว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี, สมเด็จพระนางเจ้า ๑๓
สวิดิดภาษา ๒๑๙
สวิเดน ๒๑๗
สวิเดน, กรุง ๒๑๓, ๒๒๖, ๒๓๑
สวิเดน, ประเทศ ๒๑๒
สวิเดน, พระเจ้ากรุง ๒๓๑
สวิเดน, พระเจ้าแผ่นดิน ๒๒๘, ๒๓๐
สวิเดน, พระเจ้าแผ่นดินกรุง ๒๓๘
สวิเดน, เมือง ๒๑๙
สวิเดนแลนรเวย์, พระราชวงศกรุง ๒๓๒
สวิเดนแลนรเวย์, สมเด็จพระเจ้าลูกเธอกรุง ๒๑๑
สเวอริช ๒๑๒
สองฝ่ายฟ้า-คำ ๘๓, ๘๔
สอาด, ลุดเตอร์แนนต์ ๑๖
สะเกษ, วัด ๔๗๙
สังกระสี ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕
สังกระสีประสมกับโกลริน ๑๘๒
สังกวาด, วัด ๒๘๔
สังข์ ๙๒
สังคาวาศมวิหาร ๒๘๔
สังฆทาน ๙๗
สังสกฤสตพาคย์ ๘๐
สัชนาไลย, เมือง ๒๘๘
สัญญาเรื่องสุราต่างประเทศ ๔๓๗
สัตจอง ๘๕
สัตตะโลหะ ๙๓
สัตรีภาพย์ ๘๖
สัตวจัตุบาท ๑๑๘
สัตวมีปีก ๑๖๑
สัตวมีฟองไข่ ๑๖๑
สัตวไม่ต้องมีฟอง ๑๖๑
สัตวาภิธาน-เรื่อง ๑๖๑
สัพยา ๓๘
สัมผัศทั้งหลาย ๖ ๖๘
สัมโมหวิหาร ๔๕๗
สามสิ่งควรเกลียด ๒๙
สามสิ่งควรครองไว้ ๓๔
สามสิ่งควรเคารพ ๓๐
สามสิ่งควรจะกระทำให้มี ๓๓
สามสิ่งควรจะชอบ ๓๒
สามสิ่งควรจะเตรียมเพื่อ ๓๔
สามสิ่งควรจะหวงแหน ฤๅต่อสู้รักษาเพื่อ ๓๓
สามสิ่งควรชม ๒๙
สามสิ่งควรนับถือ ๓๑
สามสิ่งควรปราถนา ๓๑
สามสิ่งควรยินดี ๓๐
สามสิ่งควรรัก ๒๙
สามสิ่งควรรังเกียจติเตียน ๓๐
สามสิ่งควรละ ๓๓
สามสิ่งควรสงไสย ๓๒
สามสิ่งควรอ้อนวอนขอ ๓๑
สามันยนาม ๓๑๗
สาย, นาย ๑๘
สายโทรเลข ๑๒๓
สายสนิทวงศ, พระวงศเธอ พระองค์เจ้า ๑๔
สายสนิทวงษ, พระวงษเธอ พระองค์เจ้า ๑๑๓
สาร ๒๕๓, ๒๕๔
สารดิเนีย ๑๔๙
สารตรา ๒๖๐
สารถี ๒๕๔

สารบานเรื่อง ๖, ๑๐๙, ๓๐๐, ๔๐๒, ๕๒๘
สารประเสริฐ (น้อย *อาจารยางกูร*), หลวง ๑๐๖
สารภัณฑ์วิสูตร *(เอม ณ มหาไชย)*, หลวง ๑๖
สารสังคห ๔๕๙
สารหนู ๔๐, ๕๖, ๒๕๔
สารหนูอาสนิก ๑๘๔
สารำ ๘๗
สาโร ๒๕๕
สาวัตถิกสัมภาร ๕๓๘
สาสนัง ๒๕๕
สาสนาคฤศตาง ๑๕๑
สาสนาโปรเตศตันต ๒๓๒
สำนักนี้-คำ ๔๖๒, ๔๗๗
สำนักนี้สมเด็จพระพุทธ วัดโมฬีโลกยาราม ๔๕๓
สำเนาตราตั้งแลสัญญาบัตรกงสุลสยาม ณกรุงปาริศ-เรื่อง ๑๔๙
สำพนธ์แพทย ๘๗
สำเภา ๕๔, ๕๗
สิขิ่วภาษา ๘๑
สิงคาลสูตร ๕๑๒
สิงหรา, พระองค์เจ้า ๔๗๐
สิงหฬประเทศ ๘๐
สิงหฬพาคย์ ๘๐
สิงหฬภาษา ๘๑
สิงหฬลังกาทวีป, ชาว ๘๐
สิงหฬอภิธาน ๔๑๑
สิทธิสุขุมการ, กรมหมื่น ๔๗๐
สินค้าขาเข้า ๔๗๖
สินค้าขาออก ๔๗๖
สินค้าเข้าไปกรุงสวีเดน จากกรุงอังกฤษ ๒๔๓
สินค้าเข้ามา-กรุงสวีเดน ๒๔๒
สินค้าออกจากกรุงสวีเดน ไปกรุงอังกฤษ ๒๔๓
สินค้าออกไป-กรุงสวีเดน ๒๔๒
สินจ้าง ๘๖
สินถ่าย ๘๖
สินสีผ่อง ๑๘๒
สิบสองพระคลัง ๙๔
สิลินนายช่าง ๒๘๕
สีขาบ ๒๑๙
สีครั่ง ๑๒๑
สี้โครง ๑๓๗
สีไนยน์ตา ๑๒๖
สีลม, ถนน ๔๗๙
สีลานิมิตร ๔๖๐
สีลิน, นาย ๒๘๔
สุขมาลยมารศรี พระราชเทวี, พระนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
สุขุมาลยมารศรี, พระนางเธอ พระองค์เจ้า ๔๕๒
สุโขไทย, เมือง ๒๘๙
สุทธัยสวริย, พระที่นั่ง ๔๘๘
สุธรรมไมตรี *(ทุ้ย บุนนาค)*, พระ ๑๖
สุนทรทิศา, ประตู ๔๖๗
สุนทโรวาท, หนังสือ ๑๔๘
สุบรรณ, พระองค์เจ้า ๔๗๐
สุปดิฐ, พระองค์เจ้า ๔๗๐
สุพรรณ์ ๒๙๒
สุภาสิตโบราณ ๒๓
สุภาสิตสังสกฤต ๗๘
สุภาสิตอังกฤษ ๕๕๗
สุรยุทธโยธาหาญ *(ดั่น)*, หลวง ๑๕
สุรฤทธิพฤฒิไกร *(บุศย์ บุณยรัตพันธุ์)*, จมื่น ๑๔
สุรินทรามาตย์ *(พลอย พลอยแก้ว)*, พระ ๑๗
สุริยภักดี, พระ ๑๗
สุริยวงษไวยวัฒ *(วร บุนนาค)*, พระยา ๔๗๗
สุริยุปราคา ๕๐๑
สุวรรณดาราราม, วัด ๔๙๗
สุวรรณบริบาล, ประตู ๔๕๔
สุวรรณ์แปดน้ำ ๙๐
สุวรรณ์หิรัญญรัตน์ ๘๒
สุวัณณสาโร ๒๕๓
สุเหร่า ๙๓

สูตรกรน ๘๗
สูตรฉวาง ๘๗
สูบฝิ่น ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๕๔๘
สูบยาแดง ๔๑
สูรยอุปราคา, เรื่อง ๑๙๐
เสด็จพยุหยาตราโดยสถลมารค ๔๖๖
เสด็จพระราชดำเนินโดยทาง ๔๖๗
เสด็จพระราชดำเนินโดยพยุหยาตตรา กระบวนสถลมารค ๔๙๔
เสด็จพระราชดำเนินโดยพระบาท ๔๖๑
เสด็จพระราชดำเนินโดยพระราเชนทรยาน ๔๖๖
เสด็จสวรรคต ๔๕๗, ๕๐๘, ๕๒๑
เส้นเทพจร ๔๐
เส้นประสาท ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๗, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๔
เส้นโลหิตดำ ๑๑๙, ๑๒๐
เส้นโลหิตแดง ๑๒๐, ๑๒๑
เสนางคนายก ๘๒
เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศ-กรุงปารีศ ๑๕๕
เสนาบดีว่าการเงินขึ้นในแผ่นดิน ๒๒๕
เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ๒๒๕
เสนาบดีว่าการทหารบก ๒๒๕
เสนาบดีว่าการทหารเรือ ๒๒๕
เสนาบดีว่าการพลเรือน ๒๒๕
เสนาบดีว่าการยุติธรรม ๒๒๕
เสนาบดีว่าการศึกษาแลการสาสนา ๒๒๕
เสนาศนะกฎีสงฆ์ ๘๘
เสนาศนาราม, วัด ๔๙๗
เสนาะสาร ๒๕๕
เสมอใจราช *(จู โชติกเสถียร)*, เจ้าหมื่น ๑๔, ๑๑๓
เสมียน ๑๕๗
เสวตกุญชรชาติพลายพัง ๔๙๔
เสวตรฉัตร ๙๖
เสวตรฉัตร, พระที่นั่ง ๔๘๘
เสวะนะมิตรวรรณนา-เรื่อง ๕๔๓
เสาไต้ไผ่ ๘๘
เสาวภาคยพรรณ, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
เสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี, พระนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
เสาศิลา ๒๙๓
เสาสิลา ๒๘๑
เสาสิลาจาฤกอักษรเขมร ๔๖๑
เสาสิลาณเมืองศุโขไทย ๒๘๑
เสาหงษ์ ๘๘
เสียงเดินด้วยความกระเทือนของอากาศ ๑๒๙
เสี้ยวกาง ๘๙
เสื้อปีก ๕๔๐
แสนเดลคริตตึง ๒๕๙
โสกันต์ ๔๕๔, ๔๘๓, ๔๘๔, ๔๘๘, ๔๘๙
โสณบัณฑิตย์, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ๑๒, ๑๑๓
โสเทอรมันแลนต์ ๒๑๔
โสเฟีย, พระนางราชินี ๒๒๖
โสมนัศวัฒนาวดี, สมเด็จพระนางเจ้า ๔๙๙
โสมนัศวิหาร, วัด ๔๙๗
โสมวดี, พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
โสลูชันออฟโกลไรค์ออฟซิงก์ ๑๘๒

ห

หงษาวดี, พระเจ้า ๒๕๖
หงษาวดี, เมือง ๒๕๖
หญิงงามเมือง ๘๖
หญิงแพสยา ๕๔๗
หนังกำพร้า ๑๓๔
หนังชั้นนอก ๑๓๕
หนังชั้นนอกที่หุ้มกาย ๑๓๔
หนังสือคำประกาศพรรณาด้วยโทษฝิ่น ๓๕
หนังสือเทศน์แปลร้อย ๔๐๘
หนังสือใบบละ ๓๒๖

หนังสือพระสาสนา ๓๖
หนังสือพิมพ์ ๒๐, ๒๑, ๒๒
หมอ ๓๙, ๔๐, ๔๑
หมอความ ๒๒๕, ๒๒๖
หม่อมเจ้า ๗๓
หม่อมเจ้าหญิงในกรมสมเด็จพระเดชาอดิศร ๔๗๑
หม่อมราชวงศ ๗๓
หมาก ๒๘๕
หยากน้ำ ๓๘๔
หรีรักษรามา มหาอิศราธิบดี, องค์สมเด็จ ๔๗๓
หรูดภาษา ๘๑
หลานหลวง ๙๔
หลานหลวง-ตึก ๙๕
หวายตะค้า ๒๙๕
หวายตะมอย ๒๙๕
หอกลอง ๓๒๖
ห้องเครื่องกรมภูษามาลา ๔๖๕
หอฉัน ๘๘
หอเชือก ๔๙๓
หอไตรย ๓๒๖
หอเทวาไลย ๒๘๔
หอปริต ๘๘
หอพระ ๓๒๖, ๔๙๗
หอพระเทวกรรม์ ๙๕
หอพระธาตุมณเฑียร ๕๑๐
หอพระนารายน์ ๙๕
หอพระสมุดวชิรญาณ ๕, ๙, ๑๙, ๒๖, ๓๕, ๑๘๖, ๔๐๙, ๕๓๔
-กรรมสัมปาทิกสภา ๑๙
-กรรมสัมปาทิกสภาหอพระสมุดวชิรญาณ ๕๔๓
-กรรมสำปาทิกหอพระสมุทวชิรญาณ ๕
-คนใช้ประจำการ ๙๗
-บรรณารักษ ๑๐
-ปฏิคม ๑๐
-ผู้ช่วยปฏิคม ๑๐
-ผู้ช่วยสารานิยกร ๕, ๑๐, ๔๐๗, ๕๓๓
-ผู้ช่วยสารานิยกรณ์ ๓๐๓
-ผู้แทนสาราณิยกร ๒๗
-เลขาธิการ ๑๐
-วชิรญาณ ฉบับ ๒ เล่ม ๑, หนังสือ ๑๐๘
-วชิรญาณ เล่ม ๑ ฉบับ ๓, หนังสือ ๑๙๗
-วชิรญาณ, หนังสือ ๕, ๒๐, ๒๒, ๓๕, ๗๑, ๕๔๓
-วิสามัญสมาชิก ๑๑, ๑๒
-สภานายก ๙, ๑๙, ๒๑๑, ๓๐๔
-สมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ๔๐๘
-สามัญสมาชิก ๑๑
-สามัญสมาชิกา ๑๓
-สารานิยกร ๑๐
-สารานิยกรณ์ ๓๐๔
-อภาคีสมาชิก ๑๘
-อุปนายิกา ๑๐
หอสวดมนต์ ๓๒๖
หอสัทธรรมมณเฑียร ๘๘
หะริภุญไชยะพาคย์ ๘๐
หันอากาศ ๓๘๔
หัวใจ ๑๑๙
หัวมหากาฬ ๒๙๕
หัวเมืองฝ่ายเหนือ ๑๕๑, ๒๘๑
หัวเมืองลาวประเทศราช ๔๗๔
หางกังหัน ๓๘๔
หางจอระเข้ ๒๙๖
หางรอก ๓๘๔
หาตสฮอน ๑๘๓
หีบเพลง ๑๒๒
หีบหมากเสวยลงยาราชาวดี ๔๘๕
หุน ๔๒
หุ้มแพร ๔๕๖
หู ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒
เหงี้ยน-คำ ๔๑, ๔๒, ๔๔, ๔๕, ๔๙, ๕๑, ๕๒, ๕๕, ๕๗, ๕๘
เหงี้ยนฝิ่น ๔๑, ๔๙, ๕๔

เหน็บชา ๔๐
เหมปราสาทราชมณเฑียร ๒๘๖
เหมันตกาล ๗๗
เหรัญยิก ๑๐
เหลกกล้า ๒๔๕
เหลกแท่ง ๒๔๕
เหลกฟาก ๒๔๑, ๒๔๔
โหราสาตร์ ๕๐๑
โหราสาตร ๗๕
ไหมฝรั่งเบญจพรรณ ๒๘

อ

อดฝิ่น ๕๘, ๖๑, ๖๒
อดิศรอุดมเดช, กรมหมื่น ๔๙๐
อดิศรอุดมเดช, พระเจ้าน้องยาเธอ
  พระองค์เจ้าศุขสวัสดี กรมหมื่น ๑๑
อดูลยลักษณสมบัติ, กรมหมื่น ๔๖๙
อติเรกพิรมย์-พระที่นั่ง ๙๖
อติเรกภิรมย์, พระที่นั่ง ๙๕
อติสาร ๒๕๔, ๒๕๕
อธิกมาศ ๑๙๗
อธิการ-พระสงฆ์ ๑๐๑
อธิบดี ๑๒๓
อธิบดีสงฆ์ ๙๘
อนงค์นพคุณ, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
อนันตการฤทธิ์, กรมหมื่น ๔๗๐
อนันตนาคราช, เรือพระที่นั่ง ๔๒๖
อนันต์วรฤทธิเดช, เจ้า ๔๗๒
อนันตสมาคม ๑๕๙
อนันตสมาคม, พระที่นั่ง ๔๔๙, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๕, ๕๐๓, ๕๑๒
อนุจร ๔๖๒
อนุชิตชาญไชย์ *(พึ่ง สุวรรณทัต)*, พระยา ๑๑๓
อนุชิตชาญไชย *(พึ่ง สุวรรณทัต)*, พระยา ๑๕
อนุรักษพลสังขยา, หมื่น ๔๘๕
อนุรักษราชมณเฑียร *(เผือก เศวตนันทน์)*, พระยา ๑๗
อภัยรณฤทธิ *(แย้ม บุณยรัตพันธุ์)*, พระยา ๑๖
อภิเศก ๒๒๖, ๒๓๐, ๒๘๘, ๔๗๔
อมรวิไสยสรเดช *(โต บุนนาค)*, พระ ๑๔
อมรินทรรักษา *(ละม้าย)*, ขุน ๑๘
อมรินทรามาตย์, กรมสมเด็จพระ ๕๑๐
อมเรศรัศมี, กรมหมื่น ๔๗๐
อมฤตย, พระองค์เจ้า ๔๖๙
อมิตรที่ ๑ ๕๔๕
อมิตรที่ ๔ ๕๔๘
อเมริกา, ประเทศ ๒๑๗
อเมริกา, เมือง ๓๖
อรไทยเทพกัญญา, พระเจ้าน้องนางเธอ
  พระองค์เจ้า ๑๓
อรรคมหาเสนาธิบดี ๔๘๗, ๕๐๔
อรรณพ, พระองค์เจ้า ๔๖๙
อรรถความต้องการ-เรื่อง ๕๓๓
อรรถสาร ๒๕๔
อรสุมพลาพิบาล *(ทัด)*, พระ ๑๖
อรัญวาษี ๙๘
อริยกะวงศ ๒๑๘
อริยสัตย์ ๔๒๙, ๔๓๐
อรุณวงษ, พระองค์เจ้า ๔๖๙
อรุณวดี, พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า ๑๓
อลงกฏกิจปฏชา, กรมหมื่น ๔๖๙
อลังการณ์ *มาลากุล*, หม่อมเจ้า ๑๕
อศิษฏชน ๗๗
อสุรครุทนาค ๘๙
ออกซุเซน ๑๒๑
ออซเตรเลีย, เกาะ ๕๓๗
ออฟฟิชไปรสนีย ๒๔๗
ออฟฟิช ๓๑๘, ๓๒๓
อ๊อศการ์, ปรินซ์ก๊อศตัฟ ๒๒๖
อ๊อศการ์ที่ ๑, สมเด็จพระเจ้า ๒๒๖
อ๊อศการที่ ๑, สมเด็จพระเจ้า ๒๒๙
อ๊อศการที่ ๒, พระเจ้า ๒๓๐
ออศการ์ที่ ๒, สมเด็จพระเจ้า ๒๒๖

อ๊อศการ์ลที่ ๒, สมเด็จพระเจ้า ๒๒๘
ออศคารคารลออกัสต์ ดุกออฟก๊อตแลนด์, ปรินซ ๒๒๗
ออสเตอร์คอดแลนต ๒๑๔
อะบาทะกา สัตวไม่มีเท้า ๑๖๑
อะวิญาณะกะทรัพย์ ๒๘๒
อักษรไทยโบราณ ๒๙๐
อักษรนิติ์ ๓๘๓
อักษรสยาม ๔๕๓
อักษรสาสน์ ๒๕๙, ๒๖๓
อักษรสาสนโสภณ, กรมหมื่น ๔๗๐
อังกฤษแลไอริแลนด์, ประเทศ ๒๔๒
อัจกลับ ๘๙
อัฒจันทรบันใด ๘๙
อันดับ-พระสงฆ์ ๑๐๑
อันตะรากัลป์ ๗๙
อันเตวาสิกสัทธิงวิหาริก ๙๐
อันเยอมัน, แม่น้ำ ๒๒๐
อัมโมเนีย ๑๘๓
อัมรินทร์วินิจฉัย, พระที่นั่ง ๔๕๕, ๔๖๔
อัมรินทรวินิจฉัย, พระที่นั่ง ๔๕๗, ๔๕๙
อัศฎางคิกะศิล ๒๘๗
อัศวพยุหะ ๔๖๗
อาการหายใจ ๑๒๑, ๑๒๒
อาคมแพทย์ ๘๗
อาคมสมาชิก ๑๘
อ่างทอง, เมือง ๑๐๐
อาทิตบรเทด *(ม.ร.ว. ชิต เสนีวงศ์)*, หลวง ๑๔
อานุภาพพิศาลศักดิ์, กรมหมื่น ๔๗๐
อาภรณ์พิโมกข์, พระที่นั่ง ๔๘๖
อาภรณ์พิโมกข์ปราสาท, พระที่นั่ง ๔๘๔, ๔๙๖
อามิตรที่ ๑ ๕๔๖
อามิตรที่ ๒ ๕๔๖
อามิตรที่ ๓ ๕๔๗
อายตนภายนอกทั้งหลาย ๖ ๖๘
อายตนภายในทั้งหลาย ๖ ๖๘
อายุศม์-คำ ๗๗, ๗๙, ๙๘, ๑๓๘, ๑๕๐
อารกติก, มหาสมุท ๒๑๒
อารามหลวง ๘๘, ๓๒๕
อาริยะกะพากย ๒๑๙
อาริยันวงศ, ชาติ ๒๑๙
อาลบาสเตอ, มิศเตอ ๔๑๑, ๔๑๒
อาลักษณ, กรมพระ ๔๘๕
อาวาศทาน ๙๗
อาวาหะมงคล ๙๑, ๒๒๗, ๒๒๘
อาวาหะวิวาหะมงคล ๘๖
อาษานอก, กอง ๒๓๘
อำนาจสุรเสนี *(ถัน พลอยแก้ว)*, หลวง ๑๗
อิฉุยอิแฉก-คำ ๕๔๒
อิตาลี, ประเทศ ๔๗๖
อิน, กับตัน ๑๖
อินเดลตา ๒๓๕
อินเดีย, ชาว ๑๔๙
อินเดีย, เทล ๑๔๙
อินเตอแนชันนัลเอกสฮิบิชัน ๔๗๗
อินทพาด ๘๗
อินทรเดช *(สังวาล พลกนิษฐ์)*, พระ ๑๘
อินทรเทพ *(ทับ ทรรพนันทน์)*, พระ ๑๖
อินทร์พรหม ๘๙
อินทรมนตรี *(เปี่ยม)*, หลวง ๑๕
อินทร์วิเชียร ๘๐
อินทร์อมเรศ, กรมหมื่น ๔๖๘
อินทราภิเศก, พระที่นั่ง ๙๕, ๙๖
อินทรีย ๑๒๔
อินทรีย์ ๑๒๕
อินทรียทั้ง ๓ กลิ่น รศ สำผัศ ๑๓๒
อินทรียทั้งห้า ๑๒๓
อินยเนียน ๗๔
อิวังใยสิค-ศาสนา ๒๓๒
อิศรานุรักษ, สมเด็จพระสัมพันธวงษเธอ
เจ้าฟ้ากรมขุน ๔๗๑
อิศราพงษ์, พระองค์เจ้า ๔๗๐

อิศราพงษฯ, เจ้าฟ้า ๔๗๐
อิศเรศรังสรรค์, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้า กรมขุน ๔๖๗
อิศวรเวศ ๙๑
อิสิปตนมฤคทายวัน ๔๒๖, ๔๓๕
อิหยิบ ๗๗
อุดมรัตนราษี, กรมหมื่น ๔๖๙
อุดมราชศักดิ์, พระที่นั่ง ๙๕
อุดมราชศักดิ์-พระที่นั่ง ๙๖
อุไทยธานี, เมือง ๔๕๔
อุนากรรณ์อนันตนรไชย, พระองค์เจ้า ๔๙๐
อุบสลา, เมือง ๒๑๘
อุบสะลา, เมือง ๒๓๓
อุโบสถ ๓๒๕
อุปการโกษากร *(เวท วัชโรทัย)*, หลวง ๑๘
อุปทูต ๑๕๕, ๑๕๖, ๒๕๗, ๒๕๘
อุประทาน ๓๒๓
อุปราชาภิเศก ๔๕๑
อุปสมบท ๔๕๖, ๔๕๗
อุปสลา ๒๑๔
อุรุคะแพทย์ ๘๗
อุไร, พระองค์เจ้า ๔๖๙
อูเมีย, แม่น้ำ ๒๒๑
เอกษเซลเลนซี ๒๖๓
เอโควฟอติศ ๑๘๒
เอ๊ตแล๊นด์, ปรินซ์อ๊อศการ์ ดุกอ๊อฟ ๒๑๑
เอปซอมซอลต์ ๑๘๓
เอมเปอเรอกรุงฝรั่งเสศ, สมเด็จพระเจ้า ๔๗๗
เอลฟเบริค, เมือง ๒๔๐
เอลฟสเบอรค ๒๑๔
เอเลเมนต์ ๗๖
เอศติเมต ๒๕๑
เอศว๊อลด์, เมือง ๒๓๐
เอสตมานแลนด์ ๒๑๕
แอกซโฮลม, เมือง ๒๔๐
แอดแลนติก, มหาสมุท ๒๑๒
แอตเตอนี, เยเนอราล ๒๒๕
แอศโตรโนมี ๗๕
โอเปียม ๑๘๓
โอเรอโบรอ ๒๑๔
โอวาทานุศาสน-เรื่อง ๓๐๓
โอสถแพทย์ ๘๗
ใอคืบโธ, เมือง ๓๘
ไอยสวรรย์ทิพย์อาศน์, พระที่นั่ง ๔๙๕
ไอสแลนด์, เกาะ ๒๑๙

ฮ

ฮอแยลนาวี ๒๔๐
ฮอรดอน-ชื่อเรือเหล็กอย่างใหญ่ ๒๔๐
ฮอลแลนด์ ๒๑๔
ฮอลันเดอ-จีนเรียกชาวยุโรป ๑๕๐
ฮัดเครดเวด ๒๔๕
ฮินดู ๗๗
เฮอรพิง-ชื่อเรือเหล็กอย่างใหญ่ ๒๔๐

A

Acids ๑๘๒
Ammonia ๑๘๓
Angermann ๒๒๐
Aqua-Fortis or Sulphuric Acid ๑๘๒
Arctic Ocean ๒๑๒
Arsenic ๑๘๔
Astronomy ๗๒, ๗๕
Atlantic Ocean ๒๑๒

B

Baltic ๒๑๒
Bergman ๒๓๔
Berzelins ๒๓๔
Beväring ๒๓๖
Bicarbonate of Soda ๑๘๒
Biology ๗๖
Blekinge ๒๑๔
Buddhist Suttas ๔๐๙

C

Cakka ๔๑๐
Carbolic Acid ๑๘๓
Castor Oil ๑๘๒
Cattegat ๒๑๒
Chalk or Whiting ๑๘๒
Chemistry ๗๖
COMMENTARY ๒๕๘
Continent ๒๑๒

D

Denmark ๒๑๒
Dhammacakkam ๔๑๐
Dhammacakkam pavatteti ๔๑๐
DHAMMACAKKAPPAVATTANA SUTTA ๔๓๙
Diet ๒๒๒
Dominion of the Law ๔๑๐
Dominion or Domain ๔๑๐

E

Elements ๗๖
Elfsborg ๒๑๔
Epson salts ๑๘๓
Exceltency ๒๖๓
Excessive Drunkenness ๑๘๕

F

Fieldmark ๒๒๐
Finns ๒๑๘
Fish-Poisoning ๑๘๔

G

Gefleborg ๒๑๕
Geology ๗๖
German Ocean ๒๑๒
Goteból̈rg & Bohus ๒๑๔
Gothland ๒๑๓
Gotland ๒๑๔
Greenwich ๒๑๒
Gulf of Bothnia ๒๑๓

H-J

Hartshorn ๑๘๓
Holland ๒๑๔
Indelta ๒๓๕
Jónkóping ๒๑๔

K

Kalmar ๒๑๔
Kjólen ๒๒๐
Kopparberg ๒๑๕
Kristianstad ๒๑๔

Kronoberg ๒๑๔

L

Lakes Venern Vettern ๒๑๕
Lan ๒๑๓
Landstings ๒๒๓
Lapps ๒๑๘
Laudanum ๑๘๓
Lead ๑๘๓
Linnaous ๒๓๔
Luther ๒๒๒

M

Maelar Lake ๒๒๐
Malmóhus ๒๑๔
Mechanics ๗๖
Militia of Gothland ๒๓๖

N

Nobility ๒๑๘
Norrbotten ๒๑๕
Norrland ๒๑๓
Nyland ๒๒๑

O

Only of His first sermon ๔๑๑
Opium ๑๘๓
Orebro ๒๑๔
Ostergótland ๒๑๔

P

Pavatteti ๔๑๐
Phaulcon, Constantin ๑๕๑
Physics ๗๕
Poisons ๑๘๒
Ponte Corvo ๒๒๘
Potashes ๑๘๓
Puffendorf ๒๓๔

R

Regerings Formen ๒๒๒
Right aspiration ๔๑๗
Right conduct ๔๑๗
Right contemplation ๔๑๗
Right effort ๔๑๗
Right livelihood ๔๑๗
Right mindfulness ๔๑๗
Right Speech ๔๑๗
Right views ๔๑๗
Russia ๒๑๓

S

S. P. P. M. Mongkut R. S. ๑๕๙, ๑๖๐
Saimmavayamo ๔๑๗
Samma-ajivo ๔๑๗
Sammaditthi ๔๑๗
Sammakammanto ๔๑๗
Sammasamadhi ๔๑๗
Sammasangkappo ๔๑๗
Sammasati ๔๑๗
Sammavaca ๔๑๗
Scandinavian Peninsula ๒๑๒
Scheele ๒๓๔
Science of Botany ๗๒
Sendeth greeting ๒๕๙, ๒๖๒
Set on foot ๔๑๑
Skaraborg ๒๑๔
Sódermanland ๒๑๔
Solution of Chloride of Zine ๑๘๒
Sprirt of Salis ๑๘๒
Steam Engin ๗๔
Stockholm (City) ๒๑๔

Stockholm ruraldistrict ๒๑๔
Sulphate of Zinc ๑๘๓
Sverige ๒๑๒
Sweden Proper ๒๑๓
Sweden ๒๑๒

T

Tana ๒๑๒
Temtland ๒๑๕
The wheel of the Law ๔๑๑
To begin ๔๑๐
To establish ๔๑๐
To inaugurate the reign of Religion ๔๑๐
To make ๔๑๐
To set going ๔๑๐
To set on foot ๔๑๐
To set on the foot dominion of the Law ๔๑๑
To turn the wheel of the Law ๔๑๐
To turn ๔๑๐
Tornea ๒๑๒
Tornea ๒๒๐
Tycho-Brahe ๒๓๔

U

Umea ๒๒๑
Undersigned ๒๖๑
Upsala ๒๑๔

V

Värfvade ๒๓๕
Vener ๒๒๐
Vermland ๒๑๔
Vesterbotton ๒๑๕
Vesternorrland ๒๑๕
Vestmanland ๒๑๕
Vetter ๒๒๐
Vijayendradhipaty ๑๕๑
Vinigar ๑๘๓
Vote ๒๒๔

W

Windel ๒๒๑

ดรรชนีนามเดิมของข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์

ก

กร กรสุต ๑๕
กระจ่าง บุรณศิริ ๑๕
กัน สาครวาสี ๑๖
แก้ว สิงหเสนี ๔๗๒

ข-ค

ขำ บุนนาค ๓๒๐, ๔๗๑, ๔๗๒
ครุฑ สุกุมลจันทร์ ๑๗
ครุธ ๔๗๒
เครแหน, เมอสิเออดิ ๑๕๖, ๑๕๗
โค สุจริตกุล ๑๔

จ-ฉ

จอน ๑๘
จัน พราหมณนันทน์ ๑๕
จีน จารุจินดา ๑๕
จุ้ย ภูมิรัตน์ ๑๖
จู โชติกเสถียร ๑๔, ๑๑๓
เจ๊ก จารุจินดา ๑๔
เจริญ เศวตนันทน์ ๑๖
เจิม แสง-ชูโต ๑๔
ฉ่ำ ๑๕, ๑๑๓

ช

ชม ๑๗
ชม บุนนาค ๑๘
ชม สุวรรณทัต ๑๔
ช่วง ไกรฤกษ์ ๒๖๔
ช่วง บุนนาค ๔๗๑, ๕๐๓, ๕๐๔
ชาย บุนนาค ๑๔
ชิต เสนีวงศ์, ม.ร.ว. ๑๔
ชื่น บุนนาค ๑๔, ๑๖
เชฐ หังสสูต ๑๘

ด

ดั่น ๑๕
ดั่น อัมรานนท์ ๑๗
ดิศ นามะสินธิ ๑๕, ๑๑๓
ดิศ บุนนาค ๔๗๑
เดช นามะสนธิ ๑๕

ต

ตาด อมาตยกุล ๑๗
โต กัลยาณมิตร ๔๗๑
โต โชติกเสถียร ๑๕
โต บุนนาค ๑๔, ๑๖
โต มานิตยกุล ๑๐, ๑๔, ๓๗๙
ใต้ฮัก ภัทรนาวิก ๑๗

ถ

ถวิล อมาตยกุล ๑๕
ถัน พลอยแก้ว ๑๗
เถ่อ ทรรพนันทน์ ๑๖
เถียร โชติกเสถียร ๑๔

ท

ทวน บุนนาค ๑๕
ทองคำ สีหอุไร ๑๗
ทองดี ๑๖
ทองดี โชติกเสถียร ๑๔
ทั่ง ณราชสีมา ๑๗
ทัด ๑๖
ทัด ศิริสัมพันธ์ ๑๔
ทัด สิงหเสนี ๑๕
ทัต บุนนาค ๔๗๑
ทับ ทรรพนันทน์ ๑๖
ทิม ชาตะปัทมะ ๑๕
ทุ้ย บุนนาค ๑๖

เทวหนึ่ง ศิริวงศ์, ม.ร.ว. ๑๕, ๑๑๓
เที่ยง ๑๘

น
นกแก้ว คชเสนี ๑๖
น้อย อาจารยางกูร ๑๘, ๑๐๖, ๑๖๑, ๒๙๗, ๓๒๐, ๓๒๙, ๓๔๕
น้อยสุริยวงษ ๔๗๒
นุช บุณยรัตพันธุ์ ๔๗๑, ๔๗๒, ๔๗๔
นุ้ย บุณยรัตพันธุ์ ๑๗
เนตร เนตรายน ๑๗
โนรี ศิริวงศ์, ม.ร.ว. ๑๗

บ
บุญรอด บุณยรัตพันธุ์ ๔๕๓
บุญศรี บุรณศิริ ๔๗๒
บุตร บุนนาค ๑๗
บุศย์ บุณยรัตพันธุ์ ๑๔
บุศย์ เพ็ญกุล ๑๖

ป-ผ
ประวัติ อมาตยกุล ๑๗
ปาน ๑๖
เปีย ชูโต ๑๔
เปีย บุนนาค ๑๖
เปี่ยม ๑๕
แปะ จารุจินดา ๑๕
โปร่ง กัลยาณมิตร ๑๘
เผือก เศวตนันทน์ ๑๗

พ
พร บุนนาค ๕, ๑๐, ๑๔, ๑๕๑, ๓๕, ๑๐๘, ๑๙๗, ๒๑๑, ๓๐๓, ๓๐๔, ๕๔๒
พลอย พลอยแก้ว ๑๗
พัน ๑๖
พัน รัตนกุล ๑๕
พึ่ง สุวรรณทัต ๑๕, ๑๑๓
พุด เทพหัสดิน ๑๗
พุ่ม บุนนาค ๑๘
เพ็ง เพ็ญกุล ๕๑๒
เพิ่ม อมาตยกุล ๑๗

ฟ
ฟัก โชติกสวัสดิ์ ๑๕
ฟัก สาลักษณ์ ๕๐๔, ๕๐๘

ม-ย
มุลเลอ, แอรวิน ๑๔
แมคคาที, เยมส์ ๑๗
ยรรยง บุรณศิริ ๑๗
ยัง ๑๕
ยิ้ม พิศลยบุตร ๑๘
แย้ม บุณยรัตพันธุ์ ๑๖

ร
รอด กัลยาณมิตร ๑๔
ริชลิว, เดอ ๑๗

ล
ละม้าย ๑๘
ละม้าย พึ่งบุญ ๑๗
เล็ก สุจริตกุล ๑๖

ว
วร บุนนาค ๔๗๗
เวก ยมาภัย ๑๕, ๑๑๓
เวท วัชโรทัย ๑๘

ศ
ศิริ เอมะศิริ ๑๕
ศุก สินสุข ๔๗๒
ศุข ชูโต ๑๕

ส

สอน ๑๘
สังวาล พลกนิษฐ์ ๑๘

สาย สิงหเสนี ๑๕
สิงโต ๑๕
สิน ปริกกัมศิล ๕, ๑๔
สุข ๑๗
สุด ไชยสุต ๑๘

สุด สามะสุทธิ ๑๘
สุดใจ บุนนาค ๑๕
สุ่น สาตราภัย ๑๖
เสือ นามะสนธิ ๑๕
เสือ สนธิรัตน์ ๔๗๒

ห

หงส์ สุจริตกุล ๑๔
หนู อิศรางกูร, ม.ร.ว. ๓๙๙, ๕๕๗
หนูพร้อม ณ นคร ๑๖
หนูเล็ก โกมารกุล ณ นคร ๑๗
หรุ่น ศรีเพ็ญ ๑๘
หลง บุญ-หลง ๔๗๒
หลาน กุญชร, ม.ร.ว. ๑๔
ห่วง อาจารยางกูร ๑๗
โหมด ๑๘

อ

อยู่ ๑๗
อ่วม ๑๘
อ๊อด ศุภมิตร ๑๕
อั้น บุนนาค ๑๕
อ่ำ อัมรานนท์ ๑๖
อิ่ม ๑๕
อิ่ม ศิลานนท์ ๑๖
อุกฤษฐ์ เสนีวงศ์, ม.ล. ๑๔, ๑๑๓
เอม ไชยาคำ ๑๗
เอม ณ มหาไชย ๑๖
เอี่ยม ชูโต ๔๗๒
เอี่ยม อมาตยกุล ๑๗

ภาคผนวก ๑

พระอิสริยยศเจ้านาย และราชทินนาม ยศ ขุนนาง ที่ปรากฏในสารบัญ

พระนาม ราชทินนาม และนามเดิมที่เปลี่ยนแปลง

๑ พระยาภาสกรวงศ	นามเดิม พร หรือชุมพร บุนนาค เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) กับหม่อมอิน เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๙๒ ที่เมืองชุมพร จึงได้ชื่อว่า ชุมพร แต่นิยมใช้ว่า พร ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายราชาณัตยานุหาร ตำแหน่งหุ้มแพรวิเศษในกรมพระอาลักษณ์ ได้ทำหน้าที่ราชเลขานุการเชิญพระกระแสรับสั่งไปเจรจากับชาวต่างประเทศแทนหน้าที่หม่อมราโชทัย ซึ่งถึงอนิจกรรม ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์หัวหมื่นมหาดเล็ก และเป็นพระยาภาสกรวงศ์วรราชาณัติ นฤปรัตนสุปรีย์ ตำแหน่งราชไปรเวตสิเกรตารี ว่าที่จางวางมหาดเล็ก และเป็นเลฟเตแนนต์เคอแนล ทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ภายหลังได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ อายุ ๗๑ ปี
๒ กรมหมื่นเทวะวงศวโรประการ	พระนามเดิม พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าจอมมารดาเที่ยง พระสนมเอก) เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๑ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ ทรงรับราชการเป็นพนักงานใหญ่ในออดิตออฟฟิศ ในออฟฟิศหลวง กรมราชเลขานุการ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ ทรงดำรงตำแหน่งไปรเวตสเกตรีหลวง ราชเลขานุการออดิตออฟฟิศ เป็นที่ปรึกษาในราชการต่างประเทศ และเป็นผู้บัญชาการกรมบาญชีกลางในกรมพระคลังมหาสมบัติ ทรงเป็นผู้ริเริ่มตั้งราชทูตสยามประจำราชสำนักต่างประเทศ และตั้งศาลต่างประเทศในราชอาณาจักร ครั้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรประการ พ.ศ. ๒๔๒๕ เป็นอธิบดีจัดทหารดับเพลิงเรือลาดตระเวนตามท้องน้ำฝ่ายใต้พระนคร ต่อมา พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ครั้นวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ เลื่อนเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ เป็นราช-

เลขานุการ ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้เป็นราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์เสด็จไปในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ๕๐ พรรษา สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย ที่ประเทศอังกฤษ และเสด็จดูงานในทวีปยุโรป ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นหัวหน้าในที่ประชุมเสนาบดีสภา เป็นรัฐมนตรี และองคมนตรี ทั้งในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖

ในรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์-วโรปการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นสมุหมนตรี แล้วเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นมหาอำมาตย์นายกคนแรก เป็นผู้รักษาพระนครในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมือง และคงในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เป็นสภานายกแห่งสภาการคลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นนายกกรรมการตรวจร่างประมวลกฎหมาย และเป็นพนักงานสอบประดิทินประจำปีที่ใช้ในราชการ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖ พระชันษา ๖๖ ปี เป็นต้นราชสกุล เทวกุล ณ อยุธยา

๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี พระนามเดิม สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ พระราชสมภพวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ ในรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ เฉลิมพระนามกรมเป็น กรมหมื่นพิฆเนศวร-สุรสังกาศแล้วเลื่อนเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพินิตประชานาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ทรงกำกับราชการกรมมหาดเล็ก กรมพระคลังมหาสมบัติ และกรมทหารบกวังหน้า เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา-จุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตวันเสาร์ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา

๔ หมอ ด.บ. บลัดเลย์

ดอกเตอร์ แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) เกิดเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่มลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา สำเร็จการศึกษาวิชาการแพทย์ ได้เดินทางมาที่กรุงเทพฯ พร้อมภรรยาและคณะมิชชันนารีโปรเตสแตนท์ชาวอเมริกัน เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ เพื่อเผยแผ่ศาสนา แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ผลงานที่ประสบความสำเร็จได้แก่งานด้านการแพทย์และการพิมพ์ เป็นผู้นำหลักวิชาการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยเป็นคนแรก ได้ดัดแปลง

บ้านเช่าบริเวณวัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) ให้เป็นโอสถศาลา (Dispensary) ซึ่งถือเป็นสถานพยาบาลทางการแพทย์แบบตะวันตกแห่งแรกในสยาม เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการพิมพ์ของไทย โดยได้ตั้งโรงพิมพ์และออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทยชื่อว่า "หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder" และเป็นผู้แต่งหนังสือ อักขราภิธานศรับท์ (Dictionary of the Siamese Language) ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๖ อายุ ๖๙ ปี

๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระนามเดิม สมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ สมมุติเทววงศ์ พงศาอิศวรกระษัตริย์ ขัตติยราชกุมาร เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี เสด็จพระราชสมภพวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีลงสรง และพระราชทานพระสุพรรณบัฏจารึกพระนามว่า "สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ สมมติเทววงศ์ พงศาอิศวรกระษัตริย์ ขัตติยราชกุมาร" และเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๙ โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีโสกันต์ ได้เป็นอธิบดีกรมมหาดเล็ก ทรงผนวชอยู่ ๒๗ พรรษา ทรงมีสมณนามว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามกุฎสมมติวงศ์ พระวชิรญาณมหาเถร เป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ปรากฏในพงศาวดารว่าได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระราชาคณะ สมณศักดิ์เสมอเจ้าคณะรอง เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันพุธที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๓ พระชนมพรรษา ๔๖ พรรษา บรมราชาภิเษกวันพฤหัสบดีที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ เสด็จอยู่ในราชสมบัติ ๑๗ พรรษา ๖ เดือน เสด็จสวรรคตเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๖๕ พรรษา
๖ สมเดจพระพุทธโฆษาจารย	ภายหลังเป็นสมเด็จพระสังฆราช นามเดิม สา นามฉายา ปุสสเทโว เป็นชาวบางไผ่ จังหวัดนนทบุรี ประสูติในรัชกาลที่ ๒ เมื่อพ.ศ. ๒๓๕๖ ในรัชกาลที่ ๓ บวชเป็นสามเณรมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เดิมอยู่ที่วัดใหม่บางขุนเทียน แล้วมาเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ที่วัดสังเวชวิศยาราม ต่อมาได้ถวายตัวเป็นศิษย์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชประทับ ณ วัดราชาธิวาส ศึกษาพระปริยัติธรรมต่อมาได้เป็นเปรียญ ๙ ประโยค ได้เป็นเปรียญเอกตั้งแต่ยังเป็นสามเณร ครั้น พ.ศ. ๒๓๗๖ ทรงอุปสมบทที่วัดราชาธิวาส ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระอมรโมลี อยู่มาทูลลาสึกเสียครั้งหนึ่ง

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้อุปสมบทใหม่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอันดับอยู่ ๗ พรรษา ถึงพ.ศ. ๒๔๐๑ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระสาสนโสภณ พ.ศ. ๒๔๐๘ โปรดให้อาราธนาไปครองวัดราชประดิษฐสถิตยมหาสีมาราม ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เลื่อนเป็นพระธรรมวโรดม เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๕ แล้วทรงเลื่อนเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือ ในพ.ศ. ๒๔๒๒ ครั้นวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ทรงเลื่อนเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ แล้วทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ สิ้นพระชนม์วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ พระชันษา ๘๗ ปี

๗ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์

นามเดิมว่า นพมาศ เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีชวดสัปตศก จันทะวาระดฤถี บิดาชื่อ โชตะรัตน์ เป็นพระมหาปะโรหิตาจารย์ ในตำแหน่งพระศรีมโหสถ มารดาชื่อ เรวดี เมื่อเยาว์บิดาอบรมสั่งสอนอักษรสยามพากย์ อักษรสันสกฤต จนชำนาญ แล้วจึงเรียนพุทธวัจนะพอรู้ศัพท์และแปลประโยคได้ ต่อมาจึงเรียนคัมภีร์ไตรเพท ลักษณะเอกโทตรีจัตวาทั้งพยัญชนะ สระ แล้วเรียนการแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอน วิชาโหราศาสตร์ วิธีดูดาวนพเคราะห์นักขัตฤกษ์ จนสามารถทำนายลักษณะร้ายดีได้ อายุ ๑๕ ปี บิดามารดามอบเงินให้แสนตำลึง นางนพมาศได้บริจาคเงินนั้นสำหรับปฏิสังขรณ์เจดีย์ พระวิหาร และสถานพระเทวรูป เป็นต้น ต่อมาบิดามารดาได้นำนางไปถวายตัวทำราชการในสมเด็จพระร่วงเจ้า กรุงสุโขทัย ได้เป็นพระสนมเอกตำแหน่งท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เป็นผู้ประดิษฐ์กระทงบูชาประทีป ที่มีมาจนถึงปัจจุบัน

๘ หลวงสารประเสริฐ (น้อย)

นามเดิม น้อย อาจารยางกูร เกิดที่บ้านในคลองโสธร แขวงเมืองฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๓ อายุ ๙ ปี เข้าศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักพระอาจารย์ศุข วัดสระเกศ และบวชเป็นสามเณรเล่าเรียนพระไตรปิฎกในสำนักต่าง ๆ คือสมเด็จฯ กรมพระยาเดชาดิศร และสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) อายุ ๒๑ ปี อุปสมบทเป็นภิกษุอยู่วัดสระเกศ ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระประสิทธิสุตคุณที่พระราชาคณะ ดำรงสมณศักดิ์ได้ ๓ พรรษา จึงลาสิกขาบทมารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง

อยู่ในเวรศักดิ์ ปีต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นขุนประสิทธิอักษรสาตร มีตำแหน่งราชการในกรมพระอาลักษณ์ เมื่อทรงตั้งโรงอักษรพิมพการแล้ว โปรดให้กำกับการแทนที่เจ้ากรม กรมอักษรพิมพการ และคงรับราชการในกรมพระอาลักษณ์ด้วย ในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นขุนสารประเสริฐ ปลัดทูลฉลองกรมพระอาลักษณ์ ได้แต่งหนังสือถวาย มีคำฉันท์กล่อมพระยาช้างเผือก แต่งแบบเรียนภาษาไทย มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกรฯ แล้วเลื่อนเป็นหลวงสารประเสริฐ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้สอนหนังสือนายทหารมหาดเล็กและทหารมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องนางเธอ ซึ่งทรงพระเยาว์ และหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ เป็นอันมาก ได้แต่งแบบเรียนหนังสือไทยอีกหลายเรื่องเช่น ไวพจน์ประพันธ์ เป็นต้น ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระศรีสุนทรโวหาร เจ้ากรมพระอาลักษณ์ แล้วเลื่อนเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๕ ครั้นเลิกโรงเรียนมหาดเล็กแล้ว โปรดให้เป็นอาจารย์สอนหนังสือไทยที่โรงเรียนวังสราญรมย์ และถวายพระอักษรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ นอกจากนี้ยังรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ คือ กรรมสัมปาทิกจัดการโรงเรียนวังนันทอุทยาน เป็นข้าหลวงกำกับการสอนวิชาหนังสือไทย และเป็นกรรมสัมปาทิกจัดการพิมพ์พระไตรปิฎก เป็นองคมนตรี ถึงแก่อนิจกรรมวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ อายุ ๗๐ ปี

๙ ดิศวรกุมาร

พระนามเดิม พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาชุ่ม พระสนมเอก เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ทรงรับราชการในตำแหน่งนายพลตรี ราชองครักษ์ (มหาดเล็ก) เป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ อธิบดีกรมธรรมการ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เป็นราชทูตพิเศษเสด็จไปยุโรปครั้งหนึ่ง ครั้นพ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แล้วเลื่อนเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงฯ

ในรัชกาลที่ ๖ ทรงเลื่อนเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีที่ปรึกษา สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร กรรมการตรวจชำระกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

และเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร

ในรัชกาลที่ ๗ เป็นอภิรัฐมนตรี สภานายกราชบัณฑิตยสภา แล้วเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ สิ้นพระชนม์วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ พระชันษา ๘๑ ปี เป็นต้นราชสกุล ดิศกุล ณ อยุธยา

๑๐ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ

พระนามเดิม พระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ ทรงผนวชเป็นสามเณรมาแต่ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖ ที่วัดมหาธาตุ ในรัชกาลที่ ๓ ได้เป็นพระราชาคณะ สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ครั้นรัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ฯ เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ครั้นรัชกาลที่ ๕ ได้เลื่อนพระยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ต่อมาทรงรับมหาสมณุตมาภิเษกเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ บวรรังษีสุริยพันธุ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระมหาสังฆปรินายกทั่วทั้งพระราชอาณาเขต สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชันษา ๘๔ ปี พระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ในรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

๑๑ หลวงมงคลรัตน

นามเดิม ช่วง ไกรฤกษ์ เป็นบุตรพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ทองจีน) กับคุณหญิงกลีบ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ ได้ศึกษาเล่าเรียนและอุปสมบท ณ วัดราชบุรณ ลาสิกขาบทแล้วได้ถวายตัวเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๔ แล้วได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนท่องสื่อ เสมียนตรากรมท่าซ้าย ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ออกจากราชการอยู่ระยะหนึ่ง

ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงมงคลรัตนราชมนตรี มีตำแหน่งราชการในกรมพระคลังสินค้า ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ อายุ ๕๗ ปี

๑๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๑ เป็นบุตรเจ้าพระยาบดินทร์สุรินทรฦๅชัยกับท่านผู้หญิงเจริญ เป็นชาวกรุงเก่าที่เจริญเติบโตและรับราชการในสมัยธนบุรี มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสรวิชิต ตำแหน่งนายด่านเมืองอุทัยธานี

พระนาม ราชทินนาม และนามเดิมที่เปลี่ยนแปลง

ในตอนปลายสมัยธนบุรี บ้านเมืองเกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้น หลวงสรวิชิตมีส่วนสำคัญในการช่วยราชการครั้งนั้นให้สำเร็จลุล่วง ดังนั้น หลังจากที่ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาพิพัฒโกษา บรรดาศักดิ์สุดท้ายเลื่อนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ถึงแก่อสัญกรรมในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘

๑๓ พระอมราภิรักขิต (เกิด)

นามเดิม เกิด นามฉายา อมโร ภูมิลำเนาเดิมอยู่ ณ บางช้าง จังหวัดสมุทรสงคราม ได้เป็นพระปลัดของพระญาณรักขิต (สุข) เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดบรมนิวาส พระอมราภิรักขิตได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม สอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๙ ประโยค เป็นผู้มีชื่อเสียงในทางรจนามาก ได้แต่งหนังสือสำคัญไว้หลายเรื่อง เช่น บุพพสิกขาวรรณนา ซึ่งเรียกกันว่า “วินัย ๑๐ ผูก” เป็นหนังสือที่ใช้เป็นหลักในการเล่าเรียนพระวินัยมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังได้แต่งหนังสือบทมาลาไวยากรณ์ภาษาบาลี เรื่องปดลธรรม และความตอนท้ายในหนังสือมูลบทบรรพกิจ ที่ว่าด้วยการนับสังขยาของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

สันนิษฐานว่า พระอมราภิรักขิตถึงแก่มรณภาพราว พ.ศ. ๒๔๑๕

๑๔ พระผดุงศุลกกฤตย์

นามเดิม หม่อมราชวงศ์หนู อิศรางกูร เป็นบุตรหม่อมเจ้าโสภณ อิศรางกูร เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ เริ่มเข้ารับราชการในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นมหาดเล็กเวรวิเศษ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เป็นขุนวิสุทธากร ตำแหน่งปลัดกรมพระคลังสวนขวา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ แล้วเลื่อนเป็นพระผดุงศุลกกฤตย์ ตำแหน่งเจ้ากรมศุลกากร ขึ้นอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ และเป็นพระยาอิศรพันธุ์โสภณ สังกัดกระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึงแก่อนิจกรรมวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ อายุ ๖๙ ปี

๑๕ ผู้ช่วยสารานิยกร

ในที่นี้คือ พระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)

๑๖ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

พระนามเดิม พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาแพ พระสนมเอก เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๓ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงผนวชแล้ว

ทรงได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง เมื่อพ.ศ. ๒๔๒๔ ต่อมาทรงเลื่อนสมณศักดิ์เสมอสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกา แล้วทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก แล้วเลื่อนเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๙

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงรับมหาสมณุตมาภิเษกเป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระมหาสมณ เป็นประธานสงฆบริษัททั่วพระราชอาณาเขต เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๓ ภายหลังทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ สิ้นพระชนม์วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ พระชันษา ๖๑ ปี

๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาเหม (ท้าวสมศักดิในรัชกาลที่ ๕) เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ เข้ารับราชการในไปรเวตสิเกรตารีออฟฟิศหลวง ในพ.ศ. ๒๔๒๓ ครั้นพ.ศ. ๒๔๓๐ เป็นอธิบดีกรมอักษรพิมพการ และพ.ศ. ๒๔๓๑ เป็นอธิบดีกรมพยาบาล เป็นนายด้านปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นข้าหลวงกำกับสอบวิชาหนังสือไทย เป็นกรรมสัมปาทิกจัดการพิมพ์พระไตรปิฎก สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ พระชันษา ๒๘ ปี เป็นต้นราชสกุล โสภางค์ ณ อยุธยา

๑๘ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

พระนามเดิม เจ้าฟ้ากุ้ง เป็นกวีเอกในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระราชชนนีคือสมเด็จพระพันวัสสาใหญ่ หรือกรมหลวงอภัยนุชิต เมื่อสมเด็จพระราชบิดาเสวยราชย์แล้วโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้เป็นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร กรมขุนเสนาพิทักษ์ ต่อมาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้รับพระราชทานเจ้าฟ้าอินทสุดาวดีกรมขุนยิสารเสนีเป็นพระชายา เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงปฏิบัติพระราชกิจที่ทรงได้รับมอบหมายจนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดีคือ เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชญ์ ควบคุมงานต่อพระเศียรพระมงคลบพิตร รื้อมณฑปประดิษฐานพระมงคลบพิตรและก่อสร้างใหม่โดยแปลงเป็นพระวิหาร อำนวยการซ่อมพระวิหารสมเด็จ

ใน พ.ศ. ๒๒๙๘ ถูกกล่าวหาว่าทรงลักลอบรักกับเจ้าฟ้าสังวาลย์พระมเหสีอีกพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงมีพระบรม

ราชโองการให้ชำระความ เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ทรงยอมรับผิด จึงลงพระราชอาญาเฆี่ยนและถอดพระอิสริยยศลงเป็นไพร่ จนเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรสิ้นพระชนม์จากการลงพระราชอาญาในครั้งนี้

ภาคผนวก ๒

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

ประวัติความเป็นมา

เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ อันเป็นมงคลวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม–ราชกุมารีทรงรับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาจารึกภาษาตะวันออก) จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) โดยความร่วมมือของนักศึกษาและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือรวมพระฉายาลักษณ์จำหน่าย นำเงินรายได้ทูลเกล้าฯ ถวายเป็นกองทุนเริ่มแรกสำหรับเก็บดอกผล เพื่อพระราชทานเป็นทุนการศึกษาแก่เยาวชนผู้ขัดสนตามพระราชอัธยาศัย ซึ่งได้พระกรุณาพระราชทานชื่อทุนว่า “ทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา”

ต่อมาได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคสมทบเพิ่มขึ้น เห็นควรขยายโครงการทุนพระราชทานเพื่อการศึกษาให้มั่นคงกว้างขวางขึ้น จึงดำเนินการจดทะเบียนเงินกองทุนดังกล่าวขึ้นเป็นมูลนิธิ และได้รับพระราชานุญาตให้ใช้ชื่อว่า “มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา” ตามชื่อทุนเดิมที่ได้รับพระราชทานแล้ว ทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเป็นองค์อุปถัมภ์ของมูลนิธิฯ ด้วย

มูลนิธิฯ ได้เริ่มให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ตั้งแต่ประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา โดยเริ่มให้ทุนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึงปัจจุบัน ได้ให้ทุนการศึกษาไปแล้วเป็นจำนวนมาก

กองทุนมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา มีรายได้จากการบริจาคและจากการจัดพิมพ์พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่างๆ นอกจากนี้มูลนิธิฯ ได้จัดทำและจัดพิมพ์นามานุกรมต่างๆออกเผยแพร่ เช่น นามานุกรมวรรณคดีไทยและนามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย เป็นต้น

พระนามและรายนามคณะกรรมการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	**องค์อุปถัมภ์มูลนิธิฯ**
ท่านผู้หญิงมนัสนิตย์ วณิกกุล	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเฉนียน	ประธานกรรมการ
นายธารินทร์ นิมมานเหมินท์	รองประธานกรรมการ
คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.คุณหญิงสุมณฑา พรหมบุญ	กรรมการ
คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายเดโช สวนานนท์	กรรมการ
ดร.สุวัฒน์ เงินฉ่ำ	กรรมการ
นายสมศักดิ์ วิราพร	กรรมการ
นายทรงฤทธิ์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต	กรรมการ
ดร.สมเกียรติ ชอบผล	กรรมการ
นางโฉมฉาย เหล่าสุนทร	กรรมการและเหรัญญิก
นางวัลลิยา ปังศรีวงศ์	กรรมการและผู้ช่วยเหรัญญิก
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ	กรรมการและเลขานุการ
นายสุพจน์ จิตสุทธิญาณ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัสสา คชาชีวะ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
คุณชวลี อมาตยกุล	กรรมการกิตติมศักดิ์
นางชญานุตม์ อินทุดม	กรรมการกิตติมศักดิ์
นางสาวอรวรรณ แย้มพลาย	กรรมการกิตติมศักดิ์
ดร.อภิชัย จันทรเสน	ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย

องค์ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา

ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเฉนียน

คณะผู้จัดทำ

บรรณาธิการที่ปรึกษา

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัศววิรุฬหการ

นางโสมสุดา ลียะวณิช

คณะบรรณาธิการ

นางวิลาวัณย์ ทรัพย์พันแสน

นางสาวรัชนี ทรัพย์วิจิตร

นางสาวศิริพันธุ์ แย้มเมือง

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

นางอัจฉรา จารุวรรณ

นางสาวปัทมา เป้สกุล

ผู้ประสานงาน

นางสาวนฤมล ธรรมมานอก